الجامع الصحيح

SAHÎH-İ MUSLİM VE TERCEMESİ

Terceme:

Mehmed Sofuoğlu

İRFAN

SAHÎH-İ MUSLİM
VE
TERCEMESİ

الجامع الصحيح

للإمام ابي الحسين مسلم بن الحجاج القشيري النيسابوري

Ebu'l-Hüseyin Muslimu'bnu'l-Haccâc
el-Kuşeyrî en-Niysâbûrî
(206-261)

SAHÎH-İ MUSLİM VE TERCEMESİ

CİLD
2

İRFAN
YAYIMCILIK VE TİCARET
Çatalçeşme Sk. Defne Han No: 27/14
Cağaloğlu - İSTANBUL
Tel: 511 09 60

İrfan Yayınevi No. 7/2

Baskı: ÇEVİK MATBAACILIK — 1988

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ نَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ
وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ اَنْفُسِنَا وَسَيِّئَاتِ اَعْمَالِنَا
مَنْ يَهْدِهِ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَا هَادِيَ لَهُ
وَاَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

HAMD ALLAH'A MAHSUSDUR. ONDAN YARDIM İSTER VE ONDAN MAĞFİRET DİLERİZ. NEFİSLERİMİZİN ŞERLERİNDEN VE AMELLERİMİZİN KÖTÜLERİNDEN ALLAH'A SIĞINIRIZ. ALLAH KİME HİDAYET VERİRSE ARTIK ONA HİÇ SAPTIRICI YOK, KİMİ ŞAPTIRIRSA ONA DA HİÇ HİDAYET VERİCİ YOKDUR. ALLAH'DAN BAŞKA HİÇBİR İLAH OLMADIĞINA ŞAHÂDET EDERİM, MUHAMMED'İN ONUN KULU VE RASÛLU OLDUĞUNA DA ŞAHÂDET EDERİM. [1]

1. Muslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî, Abdullah ibn Abbâs'dan rivâyet etmişlerdir. Bu lafız Nesâî'nindir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

٤ - كتاب الصلاة

(١) باب بدء الأذان

١ - (٣٧٧) حدثنا إسحق بن إبراهيم الحنظلي. حدثنا محمد بن بكر. ح وحدثنا محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. قالا: أخبرنا ابن جريج. ح وحدثني هرون بن عبد الله (واللفظ له) قال: حدثنا حجاج بن محمد. قال: قال ابن جريج: أخبرني نافع مولى ابن عمر، عن عبد الله بن عمر؛ أنه قال: كان المسلمون حين قدموا المدينة يجتمعون. فيتحينون الصلوات. وليس ينادي بها أحد. فتكلموا يوما في ذلك. فقال بعضهم: اتخذوا ناقوسا مثل ناقوس النصارى. وقال بعضهم: قرنا مثل قرن اليهود. فقال عمر: أولا تبعثون رجلا ينادي بالصلاة؟ قال رسول الله ﷺ «يا بلال! قم. فناد بالصلاة».

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLAHIN İSMİYLE

4 — KİTÂBU'S — SALÂT

(1) EZÂNIN BAŞLAMASI BÂBI [1]

1 — (377) .... : Abdullah ibnu Umer (R) şöyle dedi:
Muslimanlar (Muhacir olarak) Medîne'ye geldikleri zaman toplanırlar

1. Ezân lugatta i'lâm demektir. Şeriat örfünde ise özel vakitlerde özel lafızlarla yapılan özel bir i'lâmdır. Bu vakitler namaz vakitleri, bu lafızlar da Şâri'in ta'yîn ettiği mükerrer lafızlardır. Ezân, ihtiva ettiği az ve kısa cümlelerle İslâm'ın itikadî ve amelî esaslarının hemen hepsini özet olarak toplamaktadır:

ve namazların vakitlerini gözetlerlerdi. Namaz vakitlerini hiçbir kimse nidâ (ve ilân) etmezdi[2]. Bir gün bu hususta konuştular. Bazıları Hıristiyanların çanı gibi bir çan edinin; diğer bazıları da Yahûdîlerin borusu gibi bir boru olsun dediler. Umer: (Halkı) namaza çağırmak için niye bir adam göndermiyorsunuz? dedi[3]. Rasûlullah (S) : «Ey Bilâl! Kalk, namaz için nidâ et (yani ezân oku)» buyurdu[4].

ALLAHU EKBER cümlesi Allah'ın varlığını tasdîke delâlet ettiği gibi bütün kemal sıfatlarını da isbat eder.

EŞHEDU EN LÂ İLÂHE İLLALLÂH cümlesi tevhide ve şirkin nefyine, EŞHEDU ENNE MUHAMMEDEN RASÛLULLÂH cümlesi de Muhammed'in peygamberliğine ve onun zımnında bütün nebîler ve rasûllerin alel ıtlak nubuvvet ve risaletlerini tasdîke delâlet eder. HAYYE ALE'S-SALÂT emir sigası, ancak rasûl sayesinde bilinmiş olan ilâhî tâata da'vettir. HAYYA ALE'L-FELÂH sigası da dâimî beka demek olan felah ve necat yoluna çağırmaktır ki bu da maâd ve ukbâyı tasdîkten ileri gelir. Bu lafızların tekrarı mazmunlarını te'kîd içindir.

Ezânın fâideleri namaz vaktinin girdiğini haber vermek, halkı cemâatle namaz kılmağa çağırmak, İslâm şeâirini ızhâr gibi pek mühim şeylerdir.

« وإذا ناديتم الى الصلاة اتخذوها هزواً ولعباً ذلك بأنهم قوم لا يعلمون

: (Ezânla) biribirinizi namaza çağırdığınız zaman onu bir eğlence ve bir oyun (mevzûu) edinirler. Bu, kendilerinin hakîkaten akıllarını kullanmaz bir gürûh olmalarındandır.» (el-Mâide: 58) âyeti ile,

« يا ايها الذين آمنوا اذا نودى للصلاة من يوم الجمعة فاسعوا الى ذكر الله وذروا البيع ...

: Ey îmân edenler, cumua günü namaz için nidâ olunduğu zaman hemen Allah'ı zikretmeğe gidin...» (el-Cumua: 9) âyeti ezânın subûtunun Kur'ân-ı Kerîm'deki delîlleridir (*Tecrîd Ter., II*, 451).

2. Bunun ma'nâsı bildiğimiz ezân ile nidâ olunmazdı demektir. Çünkü bildiğimiz tarzda ezân, meşrû' olmazdan evvel namaz vakitlerinde « الصلاة الصلاة = Buyurun namaza, buyurun namaza!» diye nidâ olunduğu sâbittir. Ebu'ş-Şeyh İbnu Hıbbân'ın «*Kitâb'ul-Ezân*»ında Enes'den şu rivâyet olunmuştur: Rasûlullah (S) zamanında namaz vakitleri geldikçe birisi sokakları koşa koşa dolaşıp الصلاة الصلاة diye nidâ ederdi. Bu, halka ağır geldi, bir çan edinsek dediler. Rasûlullah: «O, Nasârâ'ya mahsûsdur» buyurdu. Boru çalsak dediler. «O, Yahûdî'lere mahsusdur» buyurdu. Yüksek bir yerde ateş yaksak dediler. «O, Mecûsî'lere mahsusdur» buyurdu...

3. Ma'lûm lafızlarla ezân okunmasına karar verilmesi Abdullah İbn Zeyd İbn Abdirabbih (R) in rü'yâsından sonra vâkî' olmuştur. Bu rü'yânın Peygamber tarafından tasdîk ve tasvîbinden sonra Hz. Umer'in bu sözü söylemiş olması ihtimali vardır. Kurtubî'ye göre hadîsdeki mahzufların takdîri şöyledir: Meşveretten sonra dağıldılar. Sonra Abdullah İbn Zeyd ru'yâyı görüp Rasûlullah'a arzetti, O da tasdîk buyurdu. Ondan sonra Umer: Halkı namaza çağırmak için niye bir adam göndermiyorsunuz? dedi. Ancak bu külfete hacet olmadığı da hatıra geliyor. Öyle ki meşverette beyan edilen görüşlerin hiç birinin peygambere mülayim gelmediğini görünce Umer, الصلاة الصلاة yahut الصلاة جامعة nidâsıyle halkın davet edilmesi reyinde bulunmuş ve Abdullah İbn Zeyd ile kendisinin ru'yâ görmeleri daha sonra vâkî' olmuş. Bundan sonra gelecek rivâyetlerle bu rivâyet bu suretle daha kolay te'lif edilebilir kanaatındayım (*Ahmed Naîm, Tecrîd Ter. II*, 453).

4. Ezânın başlaması hakkında birçok sahabîlerin rivayetleri vardır. Bunların lafızları ayrılıklar gösterse de ma'nâları birbirine yakındır. Bunlar içinde en câmialı olanlardan biri de Abdullah İbn Zeyd'in kendi rivayetidir. Bu, Enes İbn Mâlik tarafından da rivâyet edilmiştir :

(٢) باب الأمر بشفع الأذان وإيتار الإقامة

٢ – (٣٧٨) حدثنا خلف بن هشام . حدثنا حماد بن زيد . ح وحدثنا يحيى بن يحيى . أخبرنا إسماعيل بن علية . جميعا عن خالد الحذاء ، عن أبي قلابة ، عن أنس ؛ قال : أمر بلال أن يشفع الأذان ويوتر الإقامة .

زاد يحيى في حديثه عن ابن علية : فحدثت به أيوب . فقال : إلا الإقامة

(2) EZÂN LAFIZLARININ İKİŞER KERRE, İKAMET LAFIZLARININ İSE BİRER KERRE SÖYLENMESİNİN EMREDİLMESİ BÂBI

2 — (378) .... : Enes (R) şöyle dedi :

Abdullah İbn Zeyd (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) namazın cemâatle kılınabilmesi için çan (Nâkûs) yapılıp çalınmasını emrettikleri sırada idi. Uykuda iken bana elinde nâkûs bulunan biri uğradı. Ona: Ey Allah'ın kulu, şu nâkûsu satar mısın? dedim. Ne yapacaksın? dedi. Bununla insanları namaza çağırırız, dedim. Sana daha hayırlısını göstersem olmaz mı? dedi. Hay hay dedim. Bunun üzerine şöyle dersin dedi :

الله اكبر الله اكبر الله اكبر الله اكبر

اشهد ان لااله الاالله اشهد ان لااله الاالله

اشهد ان محمداً رسول الله اشهد ان محمداً رسول الله

حي على الصلاة حي على الصلاة

حي على الفلاح حي على الفلاح

الله اكبر الله اكبر لااله الاالله

sonra biraz geri çekildi, sonra yine bana dönüp: Namaza davrandığın vakıtta şöyle dersin dedi :

الله اكبر الله اكبر . اشهد ان لااله الاالله . اشهد ان محمداً رسول الله . حي على الصلاة .

حي على الفلاح . قدقامت الصلاة قدقامت الصلاة . الله اكبر الله اكبر . لااله الاالله .

Sabah olunca Peygamberin yanına geldim ve gördüğüm ru'yâyı kendisine haber verdim. Buyurdu ki: «İnşâallah hak ru'yâdır. Bilâl ile beraber kalk da gördüğünü ona öğret ezânı okusun, çünkü sesi senden daha yüksektir».

Bilâl ile beraber kalktık, ben ona öğretmeğe, o da okumağa başladı. Bu sırada Umer İbn Hattab bunu evinden duydu. Elbisesini (ridasını) sürüyerek acele çıktı ve: Yâ Rasûlallah! Seni hak ile gönderen Allah'a yemin olsun ki onun gördüğünü ben de gördüm, dedi. Rasûlullah (S): «Öyle olunca Allah'a hamd ve sena olsun!» buyurdu (Ebû Dâvûd: *Sünen*).

Bu hadîsi bazı farklarla Tirmizi «*Sünen*»de, Ahmed ibn Hanbel «*Musned*»de, İbn Hıbbân «*Sahîh*» de rivayet etmişlerdir.

Bilâl'e ezân lafızlarını ikişer ikişer [5], ikamet lafızlarını da birer birer söylemesi emrolundu [6]

Râvî Yahyâ, İbn Uleyye tarîkından gelen hadîsinde şunu ziyade etti: Bu hadîsi Eyyub'a tahdîs ettim de O, yalnız KAD KAMETİ'S-SALÂT lafzı müstesnadır (ki onu iki defa söylemesi emredildi) dedi [7].

٣ — (...) وحدثنا إسحق بن إبراهيم الحنظلي . أخبرنا عبد الوهاب الثقفي . حدثنا خالد الحذاء عن أبي قلابة، عن أنس بن مالك ؛ قال: ذكروا أن يعلموا وقت الصلاة بشيء يعرفونه . فذكروا أن ينوروا نارا أو يضربوا ناقوسا . فأمر بلال أن يشفع الأذان ويوتر الإقامة .

3 — ( ) .... : Enes İbn Mâlik şöyle dedi:

Namaz vaktini tanıyacakları bir şeyle alâmetlendirmeyi konuştular. Bu sebeple ateş yakmağı veya çan çalmayı zikrettiler. Nihayet Bilâl'e ezân lafızlarını ikişer ikişer, ikamet lafızlarını da teker teker söylemesi emrolundu.

٤ — (...) وحدثني محمد بن حاتم . حدثنا بهز . حدثنا وهيب . حدثنا خالد الحذاء، بهذا الإسناد: لما كثر الناس ذكروا أن يعلموا . بمثل حديث الثقفي . غير أنه قال: أن يوروا نارا .

4 — ( ) .... : Burada da Hâlid el-Hazzâ', geçen hadîsin isnadıyle Enes ibn Mâlik'in şöyle dediğini tahdîs etmiştir: Müsliman halk çoğaldığı zaman namaz vaktini, önceki hadîste ifade edildiği gibi bir alâmetle bildirmeği zikrettiler. Şukadar var ki burada Enes: «Bir ateş alevlendirmek»i zikrettiler demiştir.

Peygamberden başkasının rü'yâlariyle hüküm sâbit olmadığı halde, nasıl olmuş da ezân sahabîlerden birinin yahut ikisinin ru'yâsına bina edilmiş? denilebilir. Her halde bu meselede sahabî ru'yâsının vahiy ile de teekküd etmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim Ebû Dâvûd'un *«Merâsîl»*inde büyük tâbiîlerden Ubey İbn Umeyr Leysî tarîkından sâbit olduğuna göre Umer (R) ru'yâsını haber vermeğe geldiği vakit vahiy gelmiş bulunuyordu. Umer, ru'yâmı nakledeyim derken bir de bakmış ki Bilâl ezân okuyor. Peygamber kendisine: « سبقك بذلك الوحي = Bu dediğin husus için vahiy daha evvel geldi» buyurmuşlardır. Demek ki ezân yalnız ru'yâ ile değil, vahiy ile de subût bulmuştur (ayni eser II, 451-462).

5. Enes, ezân lafızlarının çoğu ikişer olarak tekrar edildiği için böyle demiştir. Yoksa ezânın evvelindeki tekbîrlerin dört olduğu bilinmektedir.

6. Enes, bunda da hükmü çoğa göre söylemiştir, yoksa baştaki ve sondaki tekbirler ikiden az olamaz.

7. Bu hadîs imâm Şâfiî ile imâm Ahmed ibn Hanbel'in delîllerindendir. Bunların mezheplerine göre ezân TERCÎ' ile beraber 19, ikamet ise 11 kelimedir. TERCÎ' müezzinin iki şehadet kelimesinin herbirini yavaşcacık ve yalnız kendisine duyuracak sesle söyledikten sonra yüksek sesle tekrar etmesine denir. Tercî' sebebile ezâna gizlice 4 kelime daha ziyade edilmiş oluyor. İmâm Mâlik de ezânda tercî'in varlığına kaildir (*Tecrîd Ter. II*, 458).

٥ – (...) وحدثني عبيد الله بن عمر القواريري. حدثنا عبد الوارث بن سعيد وعبد الوهاب بن عبد المجيد. قالا: حدثنا أيوب عن أبي قلابة، عن أنس؛ قال: أمر بلال أن يشفع الأذان ويوتر الإقامة.

5 — ( ) .... : Buradaki isnadda Abdulvâris ile Abdulvahhâb tahdîs edip şöyle dediler: Bize Eyyûb Ebû Kılâbe'den, O da Enes'den olmak üzere şöyle tahdîs etti; Enes: Bilâl'e ezân lafızlarını ikişer ikişer, ikamet lafızlarını da teker teker söylemesi emrolundu, dedi.

(٣) باب صفة الأذان

٦ – (٣٧٩) حدثني أبو غسان المسمعي، مالك بن عبد الواحد وإسحق بن إبراهيم. قال أبو غسان: حدثنا معاذ. وقال إسحق: أخبرنا معاذ بن هشام صاحب الدستوائي. وحدثني أبي عن عامر الأحول، عن مكحول، عن عبد الله بن محيريز، عن أبي محذورة؛ أن نبي الله ﷺ علمه هذا الأذان «الله أكبر الله أكبر. أشهد أن لا إله إلا الله أشهد أن لا إله إلا الله. أشهد أن محمدا رسول الله أشهد أن محمدا رسول الله». ثم يعود فيقول «أشهد أن لا إله إلا الله أشهد أن لا إله إلا الله. أشهد أن محمدا رسول الله أشهد أن محمدا رسول الله. حي على الصلاة (مرتين) حي على الفلاح (مرتين) زاد إسحق «الله أكبر الله أكبر. لا إله إلا الله».

(3) EZÂNIN SIFATI BÂBI

6 — (379) .... : Muâz ibn Hişâm şöyle haber verdi. Bana babam, Âmir el-Ahvel'den, o da Mekhûl'den, o da Abdullah ibn Muhayriz'den, o da (Peygamberin müezzini) Ebû Mahzûre (R) den tahdîs etti ki Allah'ın Peygamberi (S) Ebû Mahzûre'ye şu ezânı: İki kere ALLAHU EKBER, iki kere EŞHEDU ENLÂ İLÂHE İLLE'LLÂH, iki kere EŞHEDU ENNE MUHAMMEDEN RASÛLU'LLÂH diye telkîn buyurduktan sonra yine iki kere EŞHEDU EN LÂ-İLÂHE İLLE'LLÂH, iki kere EŞHEDU ENNE MUHAMMEDEN RASÛLU'LLÂH, iki kere HAYYE ALA'S-SALÂT, iki kere HAYYE ALA'L-FELÂH İshak'ın rivâyetinde de iki kere ALLÂHU EKBER, bir kere LÂ İLÂHE İLLE'LLÂH diye öğretmiştir[8].

8. İşte bu hadîsden dolayı şâfiîler, hanbelîler ve malikîler *Tercî'*i meşrû' görmüşlerdir. Hanefîlerin ezânda tercî' yapmamaları hususundaki huccetleri daha önceki haşiyelerde geçmiş olan Abdullah ibn Zeyd ibn Abdirabbih hadîsidir. O hadîsde tercî'a dâir söz yoktur. Abdullah ibn Zeyd hadîsi Ebû Dâvûd, Tirmizi, İbn Mâce, İbn Hibbân ve Ahmed bin Hanbel tarafından tahrîç olunmuştur. Taberanî'nin Ebû Mahzûre hadîsinde de tercî'den bahs yoktur. Bilhassa sefer ve hazarda Peygamber ile Ebû Bekr'in bütün

(٤) باب استحباب اتخاذ مؤذنين للمسجد الواحد

٧ – (٣٨٠) حدثنا ابن نمير. حدثنا أبي. حدثنا عبيد الله عن نافع، عن ابن عمر؛ قال: كان لرسول الله ﷺ مؤذنان: بلال وابن أم مكتوم الأعمى.

(...) وحدثنا ابن نمير. حدثنا أبي: حدثنا عبيد الله. حدثنا القاسم عن عائشة، مثله.

(4) BİR MESCİD İÇİN İKİ MÜEZZİN EDİNİLMESİNİN MÜSTEHABLIĞI BÂBI

7 — (380) .... : İbn Umer (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) ın iki müezzini vardı. Birisi Bilâl, birisi de a'mâ olan İbnu Ummi Mektûm'dur.

( ) .... : Kasım da Âişe'den bunun benzerini tahdîs etti.

(٥) باب جواز أذان الأعمى إذا كان معه بصير.

٨ – (٣٨١) حدثني أبو كريب محمد بن العلاء الهمداني. حدثنا خالد (يعني ابن مخلد) عن محمد ابن جعفر. حدثنا هشام عن أبيه، عن عائشة؛ قالت: كان ابن أم مكتوم يؤذن لرسول الله ﷺ، وهو أعمى.

---

zamanlarında ezân okumuş olan Bilâl ile İbn Ummi Mektûm'un tercî' etmemiş olması onlara göre en kuvvetli huccettir. Bu konudaki sahîh hadîsler taarruz ettiği için olmalı ki o üç imamın mezheplerinde tercî' ile ezân okunacağı gibi tercî'siz olarak okunmasında da be's yoktur.

Peygamberin müezzinleri dört zat idi: Medîne'de Bilâlu'bnu Ebî Rebâh ile Amru'bnu Ummi Mektûm; Kuba'da Sa'du'l-Karaz yahut Sa'du'l-Karazî denmekle tanınan Sa'du'bnu Âiz, Mekke'de Ebû Mahzûre (R) dir. Bunlar içinde Ebû Mahzûre gibi ezânda tercî' edenler olduğu gibi ikamette tesniye edenler de vardır. Bilâl ezânda tercî' etmez, ikametde birer kere söylerdi. İmâm Şafiî ile Mekke'liler Ebû Mahzûre'nin ezânı ve Bilâl'ın ikametine tutundular. Ebû Hanîfe ile Irak'lılar Bilâl'in ezânı ile Ebû Mahzûre'nin ikametini aldılar. Ahmed ibn Hanbel ile Medîne'liler Bilâl'in ezânı ile ikametini aldılar. İmâm Mâlik ise iki cihetten bunlara muhalefet etti. Diğer rivayetlere istinaden ikamet lafızlarını ikişer ikişer söylediği gibi tekbîri de iki kere söyledi.

Sabah ezânında iki kere الصلاة خير من النوم demenin aslı, Taberânî'nin «*el-Mu'cemu'l-Kebîr*»i ile Hâfız Ebu'ş-Şeyh'in «*Kitâbu'l-Ezân*»ında ve İbn Mace'nin «*Sünen*»inde zikredilmiştir. Bu rivayetler şöyle cem' ve hulasa edilebilir: Bir gün Bilâl sabah namazı vaktinin olduğunu haber vermeğe geldiği vakit Peygamber biraz uykuya dalmıştı. Bilâl bunu öğrenince iki kere الصلاة خير من النوم diye bağırdı. Böyle söylemesi Peygamberin hoşuna gitti ve «Bilâl, bu ne güzel söz! Sabah ezânlarını okuduğunda bunu söyle!» buyurdular (*Tecrîd Ter. II*, 459).

(...) وحدثنا محمد بن سلمة المرادي . حدثنا عبد الله بن وهب عن يحيى بن عبد الله وسعيد بن عبد الرحمن ، عن هشام ، بهذا الإسناد ، مثله .

(5) KENDİSİLE BERABER BİR YEDİCİ (görücü) OLDUĞU ZAMAN A'MÂNIN EZÂNININ CEVÂZI BÂBI

8 — (381) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

İbnu Ummi Mektûm a'mâ olduğu halde Rasûlullah (S) için ezân okur idi.

( ) .... : Seneddeki râvîler yine bu isnadla Hişamı tarîkından yukardaki hadîsin benzerini tahdîs etmişlerdir.

(٦) باب الإمساك عن الإغارة على قوم في دار الكفر إذا سمع فيهم الأذان

٩ — (٣٨٢) وحدثني زهير بن حرب . حدثنا يحيى (يعني ابن سعيد) عن حماد بن سلمة . حدثنا ثابت عن أنس بن مالك ؛ قال : كان رسول الله ﷺ يغير إذا طلع الفجر . وكان يستمع الأذان . فإن سمع أذانا أمسك . وإلا أغار . فسمع رجلا يقول : الله أكبر الله أكبر . فقال رسول الله ﷺ « على الفطرة » ثم قال : أشهد أن لا إله إلا الله أشهد أن لا إله إلا الله . فقال رسول الله ﷺ « خرجت من النار » فنظروا فإذا هو راعي معزى

(6) İÇLERİNDE EZÂN SESİ DUYULDUĞU ZAMAN KÜFÜR DİYARINDA BULUNAN BİR KAVME BASKIN YAPMAKTAN VAZGEÇME BÂBI

9 — (382) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) fecir tulû' ettiği zaman baskın yapardı. O, ezâna kulak tutardı. Eğer bir ezân sesi işitirse baskından vazgeçer, ezân sesi işitmezse baskın yapardı. Birgün bir kimsenin, «ALLÂHU EKBER ALLÂHU EKBER» dediğini duydu. Bunun üzerine Rasûlullah (S) «fıtrat(ı İslâm) üzerinesin» buyurdu. Sonra o zat: EŞHEDU EN LÂ İLÂHE İLLALLÂH, EŞHEDU EN LÂ İLÂHE İLLALLÂH dedi. Rasûlullah (S) : «Ateşten çıktın!» buyurdu. Sonra baktılar ve onun bir davar çobanı olduğunu gördüler[9].

9. Bu hadîs, münferid kişinin de ezân okumasının meşrû'luğuna, ezân okunan diyara baskın yapılmıyacağına delîldir. Çünkü ezân lafızlarını telaffuz etmek İslâma delâlet etmektedir.

(٧) باب استحباب القول مثل قول المؤذن لمن سمعه ثم يصلي على النبي صلى الله عليه وسلم ثم يسأل الله له الوسيلة

١٠ – (٣٨٣) حدثني يحيى بن يحيى . قال : قرأت على مالك عن ابن شهاب ، عن عطاء بن يزيد الليثي ، عن أبي سعيد الخدري ؛ أن رسول الله ﷺ قال « إذا سمعتم النداء فقولوا مثل ما يقول المؤذن ».

(7) EZÂNI İŞİDEN KİMSEYE MÜEZZİNİN SÖZLERİNİ AYNEN SÖZLEMESİ, SONRA PEYGAMBERE SALÂT OKUMASI, DAHA SONRA DA ALLAH'DAN ONUN İÇİN VESÎLE İSTEMESİNİN MÜSTEHABLIĞI BÂBI

10 — (383) .... : Ebû Saîd el-Hudrî (R) den :
Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Muezzinin nidâsını işittiğiniz zaman siz de onun dediği gibi deyiniz».

١١ – (٣٨٤) حدثنا محمد بن سلمة المرادي . حدثنا عبد الله بن وهب عن حيوة وسعيد بن أبي أيوب وغيرهما ، عن كعب بن علقمة ، عن عبد الرحمن بن جبير ، عن عبد الله بن عمرو بن العاص ؛ أنه سمع النبي ﷺ يقول « إذا سمعتم المؤذن فقولوا مثل ما يقول . ثم صلوا علي . فإنه من صلى علي صلاة صلى الله عليه بها عشرا . ثم سلوا الله لي الوسيلة . فإنها منزلة في الجنة لا تنبغي إلا لعبد من عباد الله . وأرجو أن أكون أنا هو . فمن سأل لي الوسيلة حلت له الشفاعة ».

11 — (384) .... : Abdullah ibn Amr ibn Âs (R) dan : Kendisi Peygamberden işitmiştir. O, şöyle buyuruyordu : «Muezzinin ezânını işittiğiniz vakit siz de onun dediği gibi söyleyiniz. Sonra bana salât ve selâm okuyunuz. Çünkü herkim bana bir salât okursa bundan dolayı Allah ona on salât sevabı verecektir. Sonra Allah'tan benim için **vesîle**yi isteyiniz. Çünkü vesîle Cennette bir derecedir ki o, Allah'ın kullarından yalnız birinden başkasına lâyık olmaz. Umarım ki o kul, ben olayım. Her kim benim için Allah'tan **vesîle**yi isterse ona şefâat vâsıl olacaktır» [10]

---

10. Rasûlullah bu *vesîle* duâsını şöyle öğretmiştir : Câbir ibn Abdillah (R) dan: Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Her kim ezân (ın tamamın) ı işittiği zaman ALLÂHUMME RABBE HÂZİHİ'D-DA'VETİ'T-TÂMME VE'S-SALÂTİL-KAİME, ATİ MUHAMMEDENİ'L-VESÎLETE VE'L-FADÎLETE VEB'ASHU MAKAMEN MAHMÛDEN ELLEZÎ VA'ATTEHU = Ey şu tam da'vetin ve kılınmak üzere bulunan namazın Rabb'ı olan Allah'ım! Muhammed'e *vesîle*yi, fazîleti ihsan et! Bir de kendisine va'd ettiğin *Makamu Mahmûd*'u verip oraya vardır!» derse kıyamet gününde benim şefâatim ona ulaşır (*Buhârî, ezân, ed-duâ inde'n-nidâ*).

Bu duâ bazı küçük ziyadeliklerle diğer hadîs kitaplarında da rivayet edilmiştir.

١٢ — (٣٨٥) حَدَّثَنِي إِسْحٰقُ بْنُ مَنْصُورٍ. أَخْبَرَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ جَهْضَمٍ الثَّقَفِيُّ. حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ
ابْنُ جَعْفَرٍ عَنْ عُمَارَةَ بْنِ غَزِيَّةَ، عَنْ خُبَيْبِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ إِسَافٍ، عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ
الْخَطَّابِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «إِذَا قَالَ الْمُؤَذِّنُ: اللّٰهُ أَكْبَرُ
اللّٰهُ أَكْبَرُ، فَقَالَ أَحَدُكُمْ: اللّٰهُ أَكْبَرُ اللّٰهُ أَكْبَرُ. ثُمَّ قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ. قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ
لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ. ثُمَّ قَالَ: أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ. قَالَ: أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ. ثُمَّ قَالَ: حَيَّ
عَلَى الصَّلَاةِ. قَالَ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ. ثُمَّ قَالَ: حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ. قَالَ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ
إِلَّا بِاللّٰهِ. ثُمَّ قَالَ: اللّٰهُ أَكْبَرُ اللّٰهُ أَكْبَرُ. قَالَ: اللّٰهُ أَكْبَرُ اللّٰهُ أَكْبَرُ. ثُمَّ قَالَ: لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ.
قَالَ: لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ، مِنْ قَلْبِهِ ـ دَخَلَ الْجَنَّةَ».

12 — (385) ....: Umeru'bnul-Hattâb şöyle dedi:

Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Müezzin ALLÂHU EKBER, ALLÂHU EKBER dediği zaman herhangi biriniz de ALLÂHU EKBER ALLÂHU EKBER der. Muezzin EŞHEDÜ EN LÂ İLÂHE İLLALLÂH dediğinde o da EŞHEDU EN LÂ İLÂHE İLLALLÂH der. Sonra müezzin EŞHEDU ENNE MUHAMMEDEN RASÛLULLÂH dediğinde o da EŞHEDU ENNE MUHAMMEDEN RASÛLULLÂH der. Sonra müezzin HAYYE ALE'S-SALÂTİ dediğinde o, LÂ HAVLE VE LÂ KUVVETE İLLÂ BİLLÂH der. Sonra müezzin, HAYYE ALE'L-FELÂH dediğinde o, LÂ HAVLE VE LÂ KUVVETE İLLÂ BİLLÂH der. Sonra müezzin, ALLÂHU EKBER ALLÂHU EKBER dediğinde o da ALLÂHU EKBER ALLÂHU EKBER der. Sonra, LÂ İLÂHE İLLALLÂH dediğinde kendisi de kalbinden inanarak LÂ İLÂHE İLLALLÂH der, böyle diyen de Cennete girer» [11].

١٣ — (٣٨٦) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ. أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنِ الْحُكَيْمِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ قَيْسٍ الْقُرَشِيِّ.
ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنِ الْحُكَيْمِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ،
عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ؛ أَنَّهُ قَالَ «مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ الْمُؤَذِّنَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ
إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ. وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ. رَضِيتُ بِاللّٰهِ رَبًّا وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا وَبِالْإِسْلَامِ
دِينًا. غُفِرَ لَهُ ذَنْبُهُ».

قَالَ ابْنُ رُمْحٍ فِي رِوَايَتِهِ «مَنْ قَالَ، حِينَ يَسْمَعُ الْمُؤَذِّنَ: وَأَنَا أَشْهَدُ» وَلَمْ يَذْكُرْ قُتَيْبَةُ قَوْلَهُ: وَأَنَا.

---

11. Buhârî'de Muâviye (R) den gelen rivâyet şöyledir: Muâviye birgün ezân okunurken müezzinin dediklerini EŞHEDÜ ENNE MUHAMMEDEN RASÛLULLÂH sözüne kadar

13 — (386) .... : Sa'd ibn Ebî Vakkas (R) dan :

Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur : «Her kim müezzinden ezân işittiği zaman, EŞHEDU EN LÂ İLÂHE İLLALLÂHU VAHDEHU LÂ ŞERÎKE LEH VE ENNE MUHAMMEDEN ABDUHU VE RASÛLUH. RADÎTU BİLLÂHİ RABBEN VE Bİ-MUHAMMEDİN RASÛLEN VE BİLİSLÂMİ DÎNEN derse onun günahı mağfiret olunur[12].

İbnu Rumh kendi rivayetinde, «her kim müezzinden işittiği zaman ben de şehadet ederim, derse» vardır. Râvîlerden Kuteybe, «ben de» sözünü zikretmemiştir.

(٨) باب فضل الأذان وهرب الشيطان عند سماعه

١٤ — (٣٨٧) حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِاللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . حَدَّثَنَا عَبْدَةُ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ يَحْيَىٰ ، عَنْ عَمِّهِ ؛ قَالَ : كُنْتُ عِنْدَ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ . فَجَاءَهُ الْمُؤَذِّنُ يَدْعُوهُ إِلَى الصَّلَاةِ . فَقَالَ مُعَاوِيَةُ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « الْمُؤَذِّنُونَ أَطْوَلُ النَّاسِ أَعْنَاقًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ » .

(...) وَحَدَّثَنِيهِ إِسْحَٰقُ بْنُ مَنْصُورٍ . أَخْبَرَنَا أَبُو عَامِرٍ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ يَحْيَىٰ ، عَنْ عِيسَى ابْنِ طَلْحَةَ . قَالَ : سَمِعْتُ مُعَاوِيَةَ يَقُولُ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ . بِمِثْلِهِ .

(8) EZÂNIN FAZÎLETİ VE EZÂNI İŞİTMESİ ANINDA ŞEYTANIN KAÇMASI BÂBI

14 — (387) .... : İsâ ibn Talha şöyle dedi : Ebû Sufyân oğlu Muâviye'nin yanında idim. Derken O'na müezzin geldi ve kendisini namaza da'vet ediyordu. Bunun üzerine Muâviye dedi ki Rasûlullah (S) dan işiddim şöyle buyuruyordu: «Müezzinler kıyamet gününde boyunları (boyları) en uzun olanlar olacaktır».

( ) .... : Bu isnadda yine İsâ ibn Talha şöyle dedi : Muâviye'den işittim; Rasûlullah (S) geçen hadîsin benzerini buyurdu diyordu.

---

tekrar etmiş, müezzin HAYYE ALE'S-SALÂTİ dediği vakit, LÂ HAVLE VE LÂ KUVVETE İLLÂ BİLLÂH demiş, ondan sonra da Peygamberiniz'in işte böyle söylediğini işitdim, demiştir (*Buhârî, ezân, babu mâ yekûlu izâ semia'l-münâdî*).

Havkale; Allah'a ma'siyetten tahavvul, Allah'ın verdiği ısmet ile, tâata kuvvet ve iktidar da ancak O'nun yardımıyle hasıl olabilir ma'nâsınadır.

12. Bu sözlerin ma'nâsı şöyledir : *«Ben Allah'tan başka yegâne ve ortaksız olarak hiçbir ilah mevcut olmadığına ve Muhammed'in de Allah'ın kulu ve Rasûlu olduğuna şahadet ederim. Allah'ı Rabb, Muhammed'i Rasûl, İslâm'ı da dîn olarak kabul ve tasdîk eyledim».*

١٥ — (٣٨٨) حدّثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَعُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ (قَالَ إِسْحَقُ : أَخْبَرَنَا. وَقَالَ الآخَرَانِ: حَدَّثَنَا جَرِيرٌ) عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ ، عَنْ جَابِرٍ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ « إِنَّ الشَّيْطَانَ إِذَا سَمِعَ النِّدَاءَ بِالصَّلَاةِ، ذَهَبَ حَتَّى يَكُونَ مَكَانَ الرَّوْحَاءِ » .

قَالَ سُلَيْمَانُ : فَسَأَلْتُهُ عَنِ الرَّوْحَاءِ ؟ فَقَالَ : هِيَ مِنَ الْمَدِينَةِ سِتَّةٌ وَثَلَاثُونَ مِيلًا .

(...) وحدّثناه أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الأَعْمَشِ ، بِهَذَا الإِسْنَادِ .

15 — (388) .... : Câbir (R) şöyle dedi :

Peygamber (S) den işittim şöyle buyuruyordu : «Namaza nidâ edilmesini işittiğiniz zaman şeytan tâ **Ravha** denilen yere (mesafeye) varıncaya kadar gider».

Râvî Süleyman ibn Mihrân el-A'meş dedi ki : Ben Talhatu'bnu Nâfi'-nin oğlu Ebû Sufyân'a Ravha hakkında sordum, Ebû Sufyan : Medine'den 36 mil (mesafede) dir, diye cevap verdi.

( ) Bu hadîsi bize Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe ile Ebû Kurayb da tahdîs edib şöyle dediler : Bize Ebû Muâviye, A'meş'ten bu isnad ile tahdîs etti.

١٦ — (٣٨٩) حدّثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ (وَاللَّفْظُ لِقُتَيْبَةَ) (قَالَ إِسْحَقُ : أَخْبَرَنَا . وَقَالَ الآخَرَانِ : حَدَّثَنَا جَرِيرٌ)عَنِ الأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « إِنَّ الشَّيْطَانَ إِذَا سَمِعَ النِّدَاءَ بِالصَّلَاةِ أَحَالَ . لَهُ ضُرَاطٌ . حَتَّى لَا يَسْمَعَ صَوْتَهُ . فَإِذَا سَكَتَ رَجَعَ فَوَسْوَسَ. فَإِذَا سَمِعَ الإِقَامَةَ ذَهَبَ حَتَّى لَا يَسْمَعَ صَوْتَهُ. فَإِذَا سَكَتَ رَجَعَ فَوَسْوَسَ ».

16 — (389) .... : Ebû Hureyre (R) den :

Peygamber (S) şöyle buyurdu : «Namaza nidâ edilmesini işittiği vakit şeytan müezzin sesini duymamak için bir ses çıkararak sür'atle kaçar, müezzin susunca döner ve vesvese verir. İkameti işittiği zaman, sesini duymamak için yine kaçar. Müezzin sükût edince tekrar döner ve vesvese verir».

١٧ — (...) حدّثني عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ بَيَانٍ الْوَاسِطِيُّ . حَدَّثَنَا خَالِدٌ (يَعْنِي ابْنَ عَبْدِ اللهِ) عَنْ سُهَيْلٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا أَذَّنَ الْمُؤَذِّنُ أَدْبَرَ الشَّيْطَانُ وَلَهُ حُصَاصٌ » .

17 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Müezzin ezân okuduğu zaman şeytan yüz geri edip şiddetli bir koşuşla kaçar».

١٨ — (...) حَدَّثَنِي أُمَيَّةُ بْنُ بِسْطَامَ. حَدَّثَنَا يَزِيدُ (يَعْنِي ابْنَ زُرَيْعٍ) حَدَّثَنَا رَوْحٌ عَنْ سُهَيْلٍ
قَالَ: أَرْسَلَنِي أَبِي إِلَى بَنِي حَارِثَةَ. قَالَ وَمَعِي غُلَامٌ لَنَا (أَوْ صَاحِبٌ لَنَا) فَنَادَاهُ مُنَادٍ مِنْ حَائِطٍ بِاسْمِهِ
قَالَ وَأَشْرَفَ الَّذِي مَعِي عَلَى الْحَائِطِ فَلَمْ يَرَ شَيْئًا. فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِأَبِي فَقَالَ: لَوْ شَعَرْتُ أَنَّكَ تَلْقَى هَذَا
لَمْ أُرْسِلْكَ. وَلَكِنْ إِذَا سَمِعْتَ صَوْتًا فَنَادِ بِالصَّلَاةِ. فَإِنِّي سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ،
أَنَّهُ قَالَ «إِنَّ الشَّيْطَانَ، إِذَا نُودِيَ بِالصَّلَاةِ، وَلَّى وَلَهُ حُصَاصٌ».

18 — ( ) .... : Suheyl şöyle dedi :

Babam beni Hârise oğullarına gönderdi, yanımda da bizim delikanlı uşak (yahut bir arkadaşımız) vardı. Bir bustan (duvarın) dan bir kimse onu ismi ile çağırdı. Yanımdaki arkadaş duvar üzerine baktı lâkin hiçbir şey göremedi. Döndüğümde bu vâkıayı babama anlattım. O bana şunları söyledi : Eğer senin böyle şeylerle karşılaşacağını hissetseydim seni göndermezdim. Fakat sen bundan sonra böyle bir ses işittiğin zaman hemen ezân oku, çünkü ben Ebû Hureyre'den işittim. O Rasûlullah'tan hadîs söylüyordu. Rasûlullah, «Şüphesiz şeytan namaza nidâ edildiği vakit şiddetli bir koşuşla geri dönüp kaçar» buyurmuştur.

١٩ — (...) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا الْمُغِيرَةُ (يَعْنِي الْحِزَامِيَّ) عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ،
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ «إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ أَدْبَرَ الشَّيْطَانُ لَهُ ضُرَاطٌ حَتَّى لَا يَسْمَعَ التَّأْذِينَ.
فَإِذَا قُضِيَ التَّأْذِينُ أَقْبَلَ. حَتَّى إِذَا ثُوِّبَ بِالصَّلَاةِ أَدْبَرَ. حَتَّى إِذَا قُضِيَ التَّثْوِيبُ أَقْبَلَ. حَتَّى يَخْطِرَ
بَيْنَ الْمَرْءِ وَنَفْسِهِ. يَقُولُ لَهُ: اذْكُرْ كَذَا وَاذْكُرْ كَذَا. لِمَا لَمْ يَكُنْ يَذْكُرُ مِنْ قَبْلُ. حَتَّى يَظَلَّ
الرَّجُلُ مَا يَدْرِي كَمْ صَلَّى».

19 — ( ) .... : Ebû Hureyre'den :

Peygamber (S) şöyle buyurdu : «Namaza nidâ edildiği vakit şeytan ezânı işitmemek için yüz geri edip yellene yellene kaçar. Ezân bitince yine gelir, namaz için tesvîb (ikamet) edilince yüz geri edip kaçar. Tesvîb de bitince yine gelip insan ile nefsi arasına sokulur. Fulân şeyi hatırla, fulân şeyi hatırla, diyerek namazdan evvel insanın hiç de aklında

olmıyan şeyleri hatırına getirir durur. Tâ insan kaç rek'at kıldığını bilmez oluncaya kadar (kendisi ile uğraşır» [13].

٢٠ – (...) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . بِمِثْلِهِ . غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ « حَتَّى يَظَلَّ الرَّجُلُ إِنْ يَدْرِي كَيْفَ صَلَّى » .

20 — ( ) Bize Muhammed ibn Râfi' tahdîs etti. Bize Abdurrazzâk tahdîs etti. Bize Ma'mer, Hemmâm ibn Münebbih'ten, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamberden olmak üzere yukardaki hadîsin benzerini tahdîs etti.

(٩) باب استحباب رفع اليدين حذو المنكبين مع تكبيرة الإحرام والركوع، وفي الرفع من الركوع، وأنه لا يفعله إذا رفع من السجود

٢١ – (٣٩٠) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ وَسَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَابْنُ نُمَيْرٍ . كُلُّهُمْ عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ (وَاللَّفْظُ لِيَحْيَى) قَالَ : أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ سَالِمٍ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَاذِيَ مَنْكِبَيْهِ . وَقَبْلَ أَنْ يَرْكَعَ . وَإِذَا رَفَعَ مِنَ الرُّكُوعِ . وَلَا يَرْفَعُهُمَا بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ .

(9) NAMAZA GİRME — RUKÛA VARMA, RUKÛDAN DOĞRULMA TEKBÎRLERİ İLE BİRLİKTE ELLERİ OMUZ HİZASINA KADAR KALDIRMANIN MÜSTEHABLIĞI VE SECDEDEN KALKTIĞI ZAMAN BUNU YAPMIYACAĞINA DÂİR BÂB

21 — (390) .... : Sâlim'in babası Abdullah şöyle dedi :

---

13. Burada bir temsîl vardır: Şeytanın kaçarken hali, ansızın büyük bir korku ve dehşete düşmüş kimsenin haline benzer denilmek istenir. Böyle olan kimsenin nasıl dizlerinin bağı çözülür, mafsılları ve sinirleri boşanıp sidik ve dışkı mahreçlerini dutamaz olursa o da öyle olur. Bu takdîrce şeytana böyle şiddetli bir korkuya düşmüş kimse gibi yellenme isnad edilmiş demektir .

Şârih Tıybî: «Şeytan ezânı işitmemek için kendi savtı ile kendisini işgal eder ki bu savt takbîhan yellenmeğe teşbîh buyurulmuştur» diyor. Maamafih hakîkat ma'nâsınca yellenme isnad edenler de vardır. Muslim'in 18. rakamıyla geçen hadîsindeki «ve lehu husâsun» ta'bîri her iki ma'nâya muhtemildir. *Husâs,* yellenme ma'nâsına geldiği gibi —Esmaî'nin tasrîhine göre— hızlı koşup firâr etme ma'nâsına da gelir.

Şeytanın bu kadar kaçıp ürkmesine birçok sebepler vardır :

a. Kıyamet gününde herşey müezzinin lehine şahâdet edeceğinden, kendisinin hiç hoşlanmadığı böyle müşkil bir mevkie düşmek istemiyor.

b. Ezân dînin temellerini müştemil olduğu gibi, dînin şeâirini de ızhâr ve i'lândır. O ise bundan tab'an nefret eder.

c. Ezân, namaza da'vettir. Namazın ise insanı Hakk'a en ziyade yaklaştıran rüknü secdedir. O ise secde etmemesi yüzünden rahmet kapusundan koğulmuştur.

Rasûlullah (S) ın namaz kılışını gördüm. Rasûlullah, namaza başladığı zaman rukûa gitmeden evvel ve bir de rukû'dan doğrulduğu zaman ellerini omuzları hizasına getirinceye kadar kaldırırdı[14]. Secdelerde ellerini kaldırmazdı.

٢٢ – (...) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ . حَدَّثَنِي ابْنُ شِهَابٍ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ؛ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ، إِذَا قَامَ لِلصَّلَاةِ ، رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى تَكُونَا حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ . ثُمَّ كَبَّرَ . فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَرْكَعَ فَعَلَ مِثْلَ ذَٰلِكَ . وَإِذَا رَفَعَ مِنَ الرُّكُوعِ فَعَلَ مِثْلَ ذَٰلِكَ . وَلَا يَفْعَلُهُ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ .

22 — ( ) .... : Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi:

Rasûlullah (S) namaza durduğu zaman ellerini omuzları hizasına varıncaya kadar kaldırır, sonra tekbîr alırdı. Rukûa varmak istediği zaman da böyle yapar, rukûdan kalktığı zaman da bu şekilde yapar idi. Başını secdeden kaldırdığı vakit bu el kaldırmağı yapmazdı.

٢٣ – (...) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ . حَدَّثَنَا حُجَيْنٌ (وَهُوَ ابْنُ الْمُثَنَّى) حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ قُهْزَاذَ . حَدَّثَنَا سَلَمَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ . أَخْبَرَنَا يُونُسُ . كِلَاهُمَا عَنِ الزُّهْرِيِّ ،

14. **Rukûa varırken, rukû'dan kalkarken elleri kaldırma** ***«ref'ul-yedeyn» hakkındaki*** **ihtilaf meşhurdur. Şâfiî, Ahmed ibn Hanbel, İshak ibn Râhûye,** Ebû Sevr, **İbn Cerîr et-Taberî** bir rivayete göre İmâm Mâlik bunun sünnet olduğuna kaildirler. Daha evvelki tabiûn âlimlerinden Hasan el-Basrî, İbn Sîrîn, Atâ ibn Ebî Rebah, Tavûs, Mücâhid, Nâfi', Kasım ibn Muhammed ibn Ebî Bekr, Sâlim ibn Abdillah ibn Umer, Katâde, Mekhûl, Saîd ibn Cubeyr, Abdullah ibn Mubârek, Sufyan ibn Üyeyne bu içtihattadırlar. Tirmizi *«Ref'u'l yedeyn»* hadîsini rivayet eden 15 sahabînin isimlerini sayıyor. Buhârî *«Sahîh»*indeki rivayetlerle yetinmiyerek *«Ref'u'l yedeyn fi's-Salât»* isminde bir kitap bile te'lif etmiştir. Buhârî bu kitabında 17 sahâbîden rivâyet etmiştir. Daha sonraki tetebbu' erbabı araya araya sahâbîden kimi 19, kimi 20, kimi 30 bu kadar, kimi de 50 râvî bulmuştur ki bu râvîlerin içinde cennetle müjdelenen on sahâbînin hepsi dâhildir. Rivâyetlerin — bazılarına mütevatir dedirtecek derecedeki — kuvvet ve çokluğuna bakan Evzâî ile Dâvûd Zâhirî vucûbuna bile kail olmuşlardır.

Hanefiyye ile Sufyân Sevri ise iftitah tekbirinden başkasında elleri kaldırmayı kabul etmezler. İbrahim en-Nehaî, ibn Ebî Leylâ, Alkametu'bnu Kays, Esvedu'bnu Yezid, Âmir eş-Şa'bî, Ebû Ishak, Subey'î, Haysametu'bnu Abdirrahman, Vekî', Âsım ibn Kuleyb de bu re'ydedirler. İmâm Mâlik'den de böyle bir rivâyet vardır...

Bu mesele hakkında vârid olmuş hadîsler pekçok olduğundan münakaşaları da o nisbette uzun sürer. Namazda *«Ref'u'l yedeyn»* sırf taabbuddur. Tevhîde ve masivayı terke, kul ile ma'bûd arasında hıcâbın kalkmasına işarettir diyenler de vardır. İmâm Şâfiî «Allah'a ta'zîm ve peygamberinin sünnetine ittiba'dır»; İbn Umer de «elleri kaldırmak namazın zînetlerindendir. Her kaldırışta 10 yani her parmağa mukabil birer hasene vardır» demişlerdir. Ref'u'l-yedeyni ve ona yakın olan tekbîrin bir fâidesi de a'mâ ve sağır olan muktedîlere namaz fiillerini bildirmektir. Bunları öğrenip ta'kîb edebilmek için; körler sesten, sağırlar da ref'u'l yedeynden istifade ederler (*Tecrîd Ter.* II, 565-568).

بِهَذَا الإِسْنَادِ. كَمَا قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا قَامَ لِلصَّلَاةِ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى تَكُونَا حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ. ثُمَّ كَبَّرَ.

23 — ( ) .... : Burada Ukayl ve Yûnus her ikisi Zuhrî'den bu isnadla bundan önceki hadîsde İbn Cureyc'in dediği gibi haber vermişlerdir : Rasûlullah (S) namaza durduğu zaman ellerini omuzları hizasına vardırıncaya kadar kaldırır, sonra tekbîr alırdı.

٢٤ – (٣٩١) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. أَخْبَرَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِاللهِ عَنْ خَالِدٍ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ؛ أَنَّهُ رَأَى مَالِكَ بْنَ الْحُوَيْرِثِ، إِذَا صَلَّى كَبَّرَ. ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ. وَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَرْكَعَ رَفَعَ يَدَيْهِ. وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ رَفَعَ يَدَيْهِ. وَحَدَّثَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَفْعَلُ هَكَذَا.

24 — (391) .... : Ebû Kılâbe, Mâlik ibnu'l-Huveyrisi namaz kılarken gördüğünü şöyle haber vermiştir : Mâlik ibnu'l-Huveyris namaza durduğu zaman tekbîr alır, sonra ellerini kaldırırdı. Rukûa varmak istediği zaman ellerini yine kaldırır, rukûdan başını kaldırınca da ellerini tekrar yükseltirdi. Hem de Mâliku'bnu'l-Huveyris : Rasûlullah işte böyle yapardı diye tahdîs etti.

٢٥ – (...) حَدَّثَنِي أَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ. حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ نَصْرِ بْنِ عَاصِمٍ، عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ إِذَا كَبَّرَ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَاذِيَ بِهِمَا أُذُنَيْهِ. وَإِذَا رَكَعَ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَاذِيَ بِهِمَا أُذُنَيْهِ. وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ، فَقَالَ «سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ»، فَعَلَ مِثْلَ ذَلِكَ.

25 — ( ) .... : Mâlikubnu'l- Huveyris (R) den : Rasûlullah (S) tekbîr aldığı zaman ellerini kulaklarının hizasına vardırıncaya kadar kaldırırdı. Rukû' ettiği zaman da ellerini yine kulakları hizasına vardırıncaya kadar kaldırırdı. Rukû'dan başını kaldırdığı zaman ise «SEMİALLÂHU LİMEN HAMİDEH» der, hep böyle yapardı.

٢٦ – (...) وحَدَّثَنَاه مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ، بِهَذَا الإِسْنَادِ؛ أَنَّهُ رَأَى نَبِيَّ اللهِ ﷺ. وَقَالَ: حَتَّى يُحَاذِيَ بِهِمَا فُرُوعَ أُذُنَيْهِ.

26 — ( ) O hadîsi bize Muhammedu'bnu'l-Müsennâ tahdîs etti. Bize İbnu Ebî Adiy, Saîd'den, o da Katâde'den bu isnadla tahdîs etti ki Mâliku'bnu'l Huveyris Peygamberi (namaz kılarken) görmüştür. Mâlik burada : Rasûlullah ellerini kulakların üstü hizasına vardırıncaya kadar yükseltirdi, demiştir.

(١٠) باب إثبات التكبير فى كل خفض ورفع فى الصلاة، إلا رفعه من الركوع فيقول فيه: سمع الله لمن حمده

٢٧ – (٣٩٢) وحدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن ابن شهاب، عن أبى سلمة بن عبد الرحمن؛ أن أبا هريرة كان يصلى لهم فيكبر كلما خفض ورفع. فلما انصرف قال: والله! إنى لأشبهكم صلاة برسول الله ﷺ

(10) RUKÛ'DAN KALKMA MÜSTESNA — Kİ ORADA «semiallâhu limen hamideh» **DENİR — NAMAZ İÇİNDEKİ HER ALÇALMA VE YÜKSELMEDE** «Allâhu ekber» **DENİLECEĞİNİ İSBAT BÂBI**

27 — (392) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs edip dedi ki:
(İmâm) Mâlik'in huzurunda okudum, o da İbn Şihab'dan, o da Ebû Selemete'bnu Abdirrahman'dan: Ebû Hureyre onlara namaz kıldırırdı da her eğilip kalktıkca ALLÂHU EKBER der idi. Namazdan çıktığı zaman Ebû Hureyre: Allâh'a yemîn ederim, şüphesiz ki içinizde namazı Rasûlullah'ın namazına en çok benziyen benim der idi.

٢٨ – (...) حدثنا محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. أخبرنا ابن جريج. أخبرنى ابن شهاب عن أبى بكر بن عبد الرحمن؛ أنه سمع أبا هريرة يقول: كان رسول الله ﷺ إذا قام إلى الصلاة يكبر حين يقوم. ثم يكبر حين يركع. ثم يقول «سمع الله لمن حمده» حين يرفع صلبه من الركوع. ثم يقول وهو قائم «ربنا ولك الحمد» ثم يكبر حين يهوى ساجدا. ثم يكبر حين يرفع رأسه. ثم يكبر حين يسجد. ثم يكبر حين يرفع رأسه. ثم يفعل مثل ذلك فى الصلاة كلها حتى يقضيها. ويكبر حين يقوم من المثنى بعد الجلوس.
ثم يقول أبو هريرة: إنى لأشبهكم صلاة برسول الله ﷺ

28 — ( ) ....: Ebû Bekr ibn Abdirrahman, Ebû Hureyre'den işitmiştir. O, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) namaza kalktığında ayakta iken (ihram) tekbîr (ini) alırdı. Sonra rukûa varırken tekbîr alırdı. Sonra rukû'dan belini doğrulturken SEMİALLAHU LİMEN HAMİDEH, sonra ayakta iken RABBENA VE LEKEL-HAMDU derdi. Sonra secdeye

inerken tekbîr alır, sonra secdeden başını kaldırırken tekbîr alır, sonra (ikinci) secdeye varırken tekbîr alır, sonra bir daha başını kaldırırken tekbîr alırdı. Sonra tamam edinceye kadar bütün namazda böyle yapardı. İkinci rek'atı bitirip oturduktan sonra ayağa kalkarken de tekbîr alırdı. (Namazdan selâm verdikten) sonra Ebû Hureyre : Şüphesiz ki içinizde namazı Rasûlullahın namazına en çok benziyen benim, der idi.

٢٩ – (...) حدثني محمد بن رافع. حدثنا حجين. حدثنا الليث عن عقيل، عن ابن شهاب. أخبرني أبو بكر بن عبد الرحمن بن الحارث؛ أنه سمع أبا هريرة يقول: كان رسول الله ﷺ إذا قام إلى الصلاة يكبر حين يقوم. بمثل حديث ابن جريج. ولم يذكر قول أبي هريرة: إني أشبهكم صلاة برسول الله ﷺ.

29 — ( ) .... : İbn Şihâb şöyle dedi :

Bana Ebû Bekr ibn Abdirrahman ibn Hâris haber verdi. Kendisi Ebû Hureyre'den şöyle derken işitti : Rasûlullah (S) namaza kalktığı zaman ayakta dururken tekbîr alırdı... Hadîsin devamı bundan önceki İbn Cüreyc hadîsi gibidir. Ancak burada Ebû Hureyre'nin : Şüphesiz ki içinizde namazı Rasûlullah'ın namazına en çok benziyen benim, sözünü zikretmedi.

٣٠ – (...) وحدثني حرملة بن يحيى. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب. أخبرني أبو سلمة بن عبد الرحمن؛ أن أبا هريرة كان، حين يستخلفه مروان على المدينة، إذا قام للصلاة المكتوبة كبر. فذكر نحو حديث ابن جريج. وفي حديثه: فإذا قضاها وسلم أقبل على أهل المسجد قال: والذي نفسي بيده! إني لأشبهكم صلاة برسول الله ﷺ.

30 — ( ) .... : Ebû Selemete'bnu Abdirrahman şöyle haber verdi :

Mervan, kendisini Medîne üzerine kaymakam bıraktığı zamanlarda Ebû Hureyre farz namaza kalktığında (Allâhu ekber diye) tekbîr alırdı, dedi ve daha önceki İbn Cüreyc hadîsi tarzında zikretti. Buradaki hadisinde; Ebû Hureyre namazı bitirip selâm verince, Mescid halkına döner ve : Nefsim yedinde bulunan Allâh'a yemin ederim, şüphesiz ki içinizde namazı Rasûlullah'ın namazına en çok benziyen benim, derdi sözleri vardır.

٣١ – (...) حدثنا محمد بن مهران الرازي. حدثنا الوليد بن مسلم. حدثنا الأوزاعي عن يحيى ابن أبي كثير، عن أبي سلمة؛ أن أبا هريرة كان يكبر في الصلاة كلما رفع ووضع. فقلنا: يا أبا هريرة! ما هذا التكبير؟ قال: إنها لصلاة رسول الله ﷺ.

31 — ( ) .... : Ebû Seleme'den, (şöyle demiştir) : Ebû Hureyre namazdaki her yükselip alçalışında tekbîr alırdı. Biz : Yâ Ebâ Hureyre! Bu tekbîr alışlar nedir? dedik. Şüphesiz ki bu muhakkak Rasûlullah'ın namazıdır, cevabını verdi.

٣٢ – (...) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا يعقوب (يعني ابن عبد الرحمن) عن سهيل، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ أنه كان يكبر كلما خفض ورفع. ويحدث؛ أن رسول الله ﷺ كان يفعل ذلك.

32 — ( ) .... : Suheyl, babasından, o da Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir ki Ebû Hureyre her inip kalktığında tekbîr alırdı ve Rasûlullah'ın bunu her zaman yaptığını söylerdi.

٣٣ – (٣٩٣) حدثنا يحيى بن يحيى وخلف بن هشام. جميعا عن حماد. قال يحيى: أخبرنا حماد ابن زيد عن غيلان، عن مطرف. قال: صليت أنا وعمران بن حصين خلف علي بن أبي طالب. فكان إذا سجد كبر. وإذا رفع رأسه كبر. وإذا نهض من الركعتين كبر. فلما انصرفنا من الصلاة قال أخذ عمران بيدي ثم قال: لقد صلى بنا هذا صلاة محمد ﷺ. أو قال: قد ذكرني هذا صلاة محمد ﷺ.

33 — (393) .... : Mutarrıf şöyle dedi : Ben Imrânu'bnu Husayn'la beraber Ali ibn Ebî Tâlib'in ardında namaz kıldım. Ali, secde ettiği zaman, başını kaldırdığı zaman, iki rek'atın sonunda kalktığı zaman, daima ALLÂHU EKBER demişti. Namazdan çıktığımız vakit Imrân elimi tuttu, sonra : Vallâhi bu zat bize Muhammed (S) in kıldırdığı namazı kıldırdı, dedi. Yahut da : Bu zat bana Muhammed'in namaz kıldırışını hatırlattı, dedi [15].

---

15. Namaz içindeki intikal tekbîrlerini mezhep imamlarından farzdır, vâcibdir, sünnettir, zînettir diyenler olmuştur. En doğrusu iftitah tekbîrinden maadasını sünnet i'tikad etmektir.

Namazda intikal tekbîrinin meşrûiyyet hikmeti «*Şerhu Mühezzeb*»de şöyle izah ediliyor: «Mükellef, namazın evvelinde tekbîre mukarin olan niyetle me'mûrdur. Bakılsa bu niyeti namazın âhirine kadar istishab etmek yani, namaz hitama erinceye kadar her cüzünde niyet devam eylemek iktiza eder. İşte bundan dolayı mükellef namaz esnasında niyyetin şiârı yani parolası, alâmeti olan tekbîrlerle ahdi yenilemeğe me'mûr edilmiştir» (ayni eser II, 637).

(١١) باب وجوب قراءة الفاتحة فى كل ركعة، وإنه إذا لم يحسن الفاتحة
ولا أمكنه تعلمها قرأ ما تيسر له من غيرها

٣٤ – (٣٩٤) حدثنا أبو بكر بن أبى شيبة وعمرو الناقد وإسحٰق بن إبراهيم. جميعًا عن سفيان.
قال أبو بكر: حدثنا سفيان بن عيينة عن الزهرى، عن محمود بن الربيع، عن عبادة بن الصامت.
يبلغ به النبى ﷺ «لا صلاة لمن لم يقرأ بفاتحة الكتاب».

(11) HER REK'ATDA FÂTİHA OKUMANIN VUCÛBUNA 'FÂTİHA'-YI (GÜZEL) OKUYAMADIĞI VE ONU ÖĞRENMESİ DE MÜMKİN OLMADIĞI ZAMAN DİĞERLERİNDEN KENDİNE KOLAY GELENİ OKUYACAĞINA DAİR BÂB

34 — (394) .... : Ubâdetu'bnu Sâmit, Peygamberden şu hadîsi teblîğ eder: (Namazda) **Fâtihatu'l-Kitabı** okumayanın hiç namazı yoktur»[16].

٣٥ – (...) حدثنى أبو الطاهر. حدثنا ابن وهب عن يونس. ح وحدثنى حرملة بن يحيى.
أخبرنا ابن وهب. أخبرنى يونس عن ابن شهاب. أخبرنى محمود بن الربيع عن عبادة بن الصامت؛
قال: قال رسول الله ﷺ «لا صلاة لمن لم يقترئ بأم القرآن».

35 — ( ) .... : Ubâdetu'bnu Sâmit (R) şöyle dedi:

Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Ummu'l-Kur'ân'ı okumayanın hiç namazı yoktur».

16. Bu hadîsde kırâatın Fâtiha olarak ta'yini bahis konusudur. Şâfiîlerce bu hadîse nazaran namaz kılan ister münferid, ister imâm, ister me'mûm olsun, namaz da ister sırrî, ister cehrî olsun, her rekatda Fâtiha bir rükündür. Mâliki'lerin meşhur mezhebi de budur. Çünkü bu hadîsde namazda Fâtiha okumayan musallînin namazı nefy olunuyor. Bu nefi, onlarca sıhhatın nefyine mahmûldur. Delîlleri de bundan sonra gelecek olan bilhassa 45 rakamlı hadîsdir.

Hanefîlere göre ise Fâtiha okumak vâcibdir. Çünkü bu hadîsteki nefi kemalin nefyine mahmûldur. Mutlak kırâat yani ister Fâtiha, ister diğer sûre veya âyetler okumak farzolmakla beraber Fâtihasız namazdan kemal müntefi olur. Taraflar ayni ihtilafı «Fâtihasız kılınan namaz güdüktür...» hadîsinde de yürütürler. Şâfiîler bu noksanı Fâtihanın rükün olduğuna delîl edinirler. Hanefîler ise noksanı teslîm etmekle beraber bunu zata değil vasfa haml ederler. Hanefîlerin en kuvvetli delîli: «... Artık Kur'ân'dan kolay geleni okuyunuz...» (el-Müzzemmil: 20.) âyetidir.

Abdullah ibn Mubârek, Evzâî, Ahmed ibn Hanbel, İshâk ibn Râhûye, Ebû Sevr, Dâvûd Zâhirî de —farzlar ve nafileler— bütün namazlarda me'mûmun da Fâtiha okuması vâcib olduğuna Şâfiîler gibi bu hadîsle istidlâl ederler...

٣٦ – (.) حدثنا الحسن بن علي الحلواني . حدثنا يعقوب بن إبراهيم بن سعد . حدثنا أبي عن صالح ، عن ابن شهاب ؛ أن محمود بن الربيع ، الذي مج رسول الله ﷺ في وجهه من بئرهم ، أخبره ؛ أن عبادة بن الصامت أخبره ؛ أن رسول الله ﷺ قال « لا صلاة لمن لم يقرأ بأم القرآن » .

36 — ( ) .... : İbn Şihâb'dan, ona da Rasûlullah'ın kendi kuyularından yüzüne su püskürtmüş olduğu Muhammedu'bnu'r-Rabî' haber vermiştir. Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Ummu'l-Kurân'ı okumayanın hiç namazı yoktur».

٣٧ – (...) وحدثناه إسحق بن إبراهيم وعبد بن حميد . قالا : أخبرنا عبد الرزاق . أخبرنا معمر عن الزهري ، بهذا الإسناد ، مثله . وزاد : فصاعدا .

37 — ( ) Bunu bize Ishâk ibn İbrâhîm ve Abd ibn Humeyd tahdîs ettiler. Dediler ki : Bize Abdurrazzâk haber verdi. Bize Zuhrî'den bu isnadla onun benzeri olan hadîsi Ma'mer haber verdi. Bu râvî «Ummu'l-Kur'ân» kavli üzerine «Fesâiden» lafzını ziyade etti ki kırâatının Fâtihadan fazla olması hâlini ifade eder.

٣٨ – (٣٩٥) وحدثنا إسحق بن إبراهيم الحنظلي . أخبرنا سفيان بن عيينة عن العلاء ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ قال « من صلى صلاة لم يقرأ فيها بأم القرآن فهي خداج » ثلاثا ، غير تمام . فقيل لأبي هريرة : إنا نكون وراء الإمام . فقال : اقرأ بها في نفسك . فإني سمعت رسول الله ﷺ يقول « قال الله تعالى : قسمت الصلاة بيني وبين عبدي نصفين ولعبدي ما سأل فإذا قال العبد : الحمد لله رب العالمين . قال الله تعالى : حمدني عبدي . وإذا قال : الرحمن الرحيم قال الله تعالى : أثنى علي عبدي . وإذا قال مالك يوم الدين . قال : مجدني عبدي (وقال مرة : فوض إلي عبدي) فإذا قال : إياك نعبد وإياك نستعين . قال : هذا بيني وبين عبدي ولعبدي ما سأل . فإذا قال : اهدنا الصراط المستقيم صراط الذين أنعمت عليهم غير المغضوب عليهم ولا الضالين قال : هذا لعبدي ولعبدي ما سأل » .

قال سفيان : حدثني به العلاء بن عبد الرحمن بن يعقوب . دخلت عليه وهو مريض في بيته . فسألته أنا عنه .

38 — (395) .... : Ebû Hureyre (R), Peygamberin : «Her kim içinde Ummu'l-Kur'ân okumaksızın bir namaz kılarsa o namaz güdüktür, güdüktür, güdüktür» tamam değildir, buyurduğunu haber vermiştir. Bu-

nun üzerine Ebû Hureyreye : Bizler imamın arkasında bulunuyoruz denildi de Ebû Hureyre : Onu nefsinde oku, çünkü ben Rasûlullah (S) dan işittim şöyle buyuruyordu : «Allah Teâlâ buyurdu ki : Ben salât sûresi olan Fâtihayı benimle kulum arasında yarı yarıya taksîm ettim, (yarısı benim, yarısı kulumundur). Ve kulumun istediği (onun) hakkıdır. (Peygamberimiz de bunu şöyle beyan buyuruyor :) Kul, el HAMDU LİLLÂHİ RABBİL ÂLEMÎN dediği zaman Allah da : Kulum bana hamdetti der. Kul, er-RAH MÂNİ'R-RAHÎM dediği zaman, Allah da : Kulum beni senâ etti der. Kul, MÂLİKİ YEVMİD DÎN dediği zaman, Allah da : Kulum beni temcîd etti (ve bir defa da : Kulum bana tefvîz eyledi) der (ve buraya kadar benim). Kul, İYYÂKE NA'BUDU VE İYYÂKE NESTAÎNU dediği zaman, Allah : Bu, kulumla benim aramda ve kulumun istediği hakkıdır, der. Kul; İHDİNA'S-SIRÂTA'L-MUSTAKÎM, SIRÂTALLEZİNE EN'AMTE ALEYHİM ĞAYRİL MAĞDÛBİ ALEYHİM VELEDDÂLLÎN dediği zaman, Allah : İşte bu kulumundur ve kulumun istediği hakkıdır buyurur».

Sufyan : Bunu bana Alâ ibn Abdirrahman ibn Ya'kûb tahdîs etti. O, evinde hasta iken ben yanına gittim de bizzat bunu kendisinden sordum, dedi.

٣٩ — (.) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا السَّائِبِ، مَوْلَىٰ هِشَامِ بْنِ زُهْرَةَ، يَقُولُ : سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ .

39 — ( ) Bize Kuteybetu'bnu Saîd, Mâliku'bnu Enes'den, o da Alâu'bnu Abdirrahman'dan tahdîs etti. Alâ, Hişâmu'bnu Zuhre'nin azatlısı olan Ebû Sâib'den şöyle derken işitmiştir : Ebû Hureyre'den işittim Rasûlullah (S) buyurdu diyordu.

٤٠ — (...) ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ . أَخْبَرَنِي الْعَلَاءُ ابْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ يَعْقُوبَ ؛ أَنَّ أَبَا السَّائِبِ، مَوْلَىٰ بَنِي عَبْدِ اللهِ بْنِ هِشَامِ بْنِ زُهْرَةَ، أَخْبَرَهُ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ صَلَّى صَلَاةً فَلَمْ يَقْرَأْ فِيهَا بِأُمِّ الْقُرْآنِ » بِمِثْلِ حَدِيثِ سُفْيَانَ. وَفِي حَدِيثِهِمَا « قَالَ اللهُ تَعَالَى : قَسَمْتُ الصَّلَاةَ بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي نِصْفَيْنِ . فَنِصْفُهَا لِي وَنِصْفُهَا لِعَبْدِي » .

40 — ( ) .... : Abdullah ibn Hişâm ibn Zühre oğullarının azatlısı olan Ebû Sâib haber verdi ki kendisi Ebû Hureyre'den işitmiştir. O, şöyle diyordu : Rasûlullah (S) : «Her kim içinde Ummu'l-Kur'ân olmaksızın bir namaz kılarsa» diye buyurdu. Bu da daha önce (38 rakamiyle) geçen Sufyan hadîsi gibidir. Bu ikisinin hadîsinde : «Allah Tealâ buyurdu

ki : Ben namaz sûresi olan Fâtihayı benimle kulum arasında yarı yarıya taksim ettim. Yarısı benim, yarısı kulumundur» sözleri vardır.

٤١ – (...) حدثني أحمد بن جعفر المعقري. حدثنا النضر بن محمد. حدثنا أبو أويس. أخبرني العلاء. قال: سمعت من أبي ومن أبي السائب، وكانا جليسي أبي هريرة؛ قالا: قال أبو هريرة: قال رسول الله ﷺ «من صلى صلاة لم يقرأ فيها بفاتحة الكتاب فهي خداج» يقولها ثلاثا. بمثل حديثهم.

41 — ( ) .... : el-Alâ, haber verip şöyle dedi : Ben babamdan ve Ebû Sâib'den işittim. Onların ikisi de Ebû Hureyre'nin meclisinde oturmuşlardır. Şöyle dediler : Ebû Hureyre dedi ki, Rasûlullah (S) : «Her kim içinde **«Fâtihatu'l-Kitab»** okumadan bir namaz kılarsa o namaz güdüktür» buyurdu. Bunu da, evvelkilerin hadîsi gibi üç defa söyledi.

٤٢ – (٣٩٦) حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير. حدثنا أبو أسامة عن حبيب بن الشهيد. قال: سمعت عطاء يحدث عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «لا صلاة إلا بقراءة» قال أبو هريرة: فما أعلن رسول الله ﷺ أعلناه لكم. وما أخفاه أخفيناه لكم.

42 — (396) .... : Habîbu'bnu'ş-Şehîd şöyle dedi : Ben Atâ'dan işittim o, Ebû Hureyre'den Rasûlullah (S) ın : «Kırâatsız hiç namaz yoktur» buyurduğunu tahdîs ediyordu. Ebû Hûreyre (bu hadîsin sonunda) : Rasûlullah'ın açıktan okuduğunu biz de size aleni okuduk, gizlice okuduğunu biz de size gizlice okuduk demiştir.

٤٣ – (...) حدثنا عمرو الناقد وزهير بن حرب (واللفظ لعمرو) قالا: حدثنا إسماعيل بن إبراهيم. أخبرنا ابن جريج عن عطاء؛ قال: قال أبو هريرة: في كل الصلاة يقرأ. فما أسمعنا رسول الله ﷺ أسمعناكم. وما أخفى منا أخفيناه منكم. فقال له رجل: إن لم أزد على أم القرآن؟ فقال: إن زدت عليها فهو خير. وإن انتهيت إليها أجزأت عنك.

43 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) : (Rasûlullah) namazın bütününde okurdu. Rasûlullah'ın bize duyurduklarını biz de size duyuruyoruz. Bizden gizlice okuduklarını, biz de sizlerden gizliyoruz, dedi. Bunun üzerine birisi Ebû Hureyre'ye : **Ummu'l-Kur'ân**dan başka birşey okumazsam nasıl olur? dedi. Ebû Hureyre cevaben : Onun üzerine ziyade eder-

sen bu daha hayırlıdır. Eğer Ummu'l-Kur'ânda durursan bu da sana yeter dedi [17].

٤٤ - (...) حدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا يزيد (يعني ابن زريع) عن حبيب المعلم، عن عطاء؛ قال: قال أبو هريرة: في كل صلاة قراءة. فما أسمعنا النبي ﷺ أسمعناكم. وما أخفى منا أخفيناه منكم. ومن قرأ بأم الكتاب فقد أجزأت عنه. ومن زاد فهو أفضل.

44 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Her namazda kırâat vardır. Peygamberin (S) bize duyurduklarını biz de sizlere duyuruyoruz, bizden gizlice okuduklarını biz de sizlerden gizli okuyoruz. Her kim **Ummu'l-Kur'ânı** okursa bu, ona yeter. Her kim bundan fazla okursa o, daha fazîletlidir.

٤٥ - (٣٩٧) حدثني محمد بن المثنى. حدثنا يحيى بن سعيد عن عبيد الله. قال: حدثني سعيد ابن أبي سعيد عن أبيه، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ دخل المسجد. فدخل رجل فصلى. ثم جاء فسلم على رسول الله ﷺ. فرد رسول الله ﷺ السلام. قال «ارجع فصل. فإنك لم تصل» فرجع الرجل فصلى كما كان صلى. ثم جاء إلى النبي ﷺ فسلم عليه. فقال رسول الله ﷺ «وعليك السلام» ثم قال «ارجع فصل. فإنك لم تصل» حتى فعل ذلك ثلاث مرات. فقال الرجل: والذي بعثك بالحق! ما أحسن غير هذا. علمني. قال «إذا قمت إلى الصلاة فكبر. ثم اقرأ ما تيسر معك من القرآن. ثم اركع حتى تطمئن راكعا. ثم ارفع حتى تعتدل قائما. ثم اسجد حتى تطمئن ساجدا. ثم ارفع حتى تطمئن جالسا. ثم افعل ذلك في صلاتك كلها».

45 — (397) .... : Ebû Hureyre (R) den: (şöyle demiştir:)

Rasûlullah (S) mescide girdi derken biri de girip namaz kıldı. Sonra Rasûlullah'a gelip selâm verdi. Rasûlullah selâmı aldıktan sonra: «Dön de yeniden kıl. Çünkü sen namaz kılmış olmadın», buyurdu. O kimse dönüp evvelce kıldığı gibi namazı tekrar kıldı. Sonra Peygambere gelip ona selâm verdi. Rasûlullah: «Sana da selâm olsun», dedikten sonra: «Dön de yeni baştan kıl. Çünkü sen namaz kılmış olmadın», buyurdu. Tâ Ra-

---

17. Bu hadîsten cehir yerinde cehrin, gizli okumak yerinde gizli okumanın sünnet olması anlaşılır. Tahâvî'nin rivayetinde Ebû Hureyre diyor ki: Rasûlullah bize imâm olurdu da kâh cehr eder kâh ihfâ ederdi. Cehri, akşam, yatsı, sabah, cumua, iki bayram namazları gibi bazı namazlarda; ihfâsı da öğlen, ikindi, akşamın üçüncü, yatsının son iki rekatleri gibi yerlerde olurdu. Bunlar, üzerinde ittifak edilen hususlardır. Umûmiyetle gündüz nâfilelerinde cehr yoktur. Gece nâfilelerinde cehretmek ve gizli okumak arzuya bağlıdır.

sûlullah bunu üç kere yaptı. Nihayet o kimse: Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki bunun başka türlüsünü bilmiyorum. Bana (doğrusunu) öğret dedi. Rasûlullah buyurdu ki: «Namaza durduğun vakıtta ihram tekbîrini al, sonra nekadar kolayına gelirse o kadar Kur'ân oku. Sonra rukûa varıp tâ mutmain (beden âzâlarını yatışmış) oluncaya kadar dur. Sonra başını kaldırıp ayakta (büsbütün) doğruluncaya kadar dur. Sonra secdeye var ve mutmain oluncaya kadar kal. Sonra başını kaldırıp tâ mutmain oluncaya kadar otur. Sonra bunu namazının bütününde (de böylece) yap».

٤٦ – (...) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ وَعَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ. ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ. حَدَّثَنَا أَبِي. قَالَا: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَجُلًا دَخَلَ الْمَسْجِدَ فَصَلَّى. وَرَسُولُ اللهِ ﷺ فِي نَاحِيَةٍ: وَسَاقَا الْحَدِيثَ بِمِثْلِ هٰذِهِ الْقِصَّةِ. وَزَادَا فِيهِ «إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَأَسْبِغِ الْوُضُوءَ. ثُمَّ اسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ فَكَبِّرْ».

46 — ( ) .... : Buradaki râvîler de yine Ebû Hureyre'den, o: Bir kimse mescide girdi ve namaz kıldı. Rasûlullah da bir tarafta bulunuyordu dedi diye, yukardaki kıssanın benzeri olan hadîsi sevkettiler. Bunlar, bu hadîsde: «Namaza kalkmak istediğinde güzelce abdest al, sonra kıbleye dön ve ihram tekbîrini al» buyurdu sözlerini ziyâde ettiler.

(١٢) باب نهي المأموم عن جهره بالقراءة خلف إمامه

٤٧ – (٣٩٨) حدثنا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. كِلَاهُمَا عَنْ أَبِي عَوَانَةَ. قَالَ سَعِيدٌ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ زُرَارَةَ بْنِ أَوْفَى، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ؛ قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ صَلَاةَ الظُّهْرِ (أَوِ الْعَصْرِ) فَقَالَ «أَيُّكُمْ قَرَأَ خَلْفِي بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى؟» فَقَالَ رَجُلٌ: أَنَا. وَلَمْ أُرِدْ بِهَا إِلَّا الْخَيْرَ. قَالَ «قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ بَعْضَكُمْ خَالَجَنِيهَا».

(12) İMÂMA UYAN KİMSEYİ, İMÂMININ ARKASINDA KIRÂATI AÇIKCA OKUMASINDAN NEHİY BÂBI

47 — (398) .... : İmrânu'bnu Husayn şöyle dedi: Rasûlullah bizlere öğle namazını (yahut ikindi namazını) kıldırdı. Akabinde, «benim arkamda « سبح اسم ربك الاعلى sûresini okuyan hanginizdi?» diye sordu. Biri: Benim, bunu okumakla sadece hayır arzu ettim, dedi. Rasûlullah: «Bir kısmınızın o sûreyi okumakta benimle öteye beriye çekiştiğini iyice bildim», buyurdu.

٤٨ – (...) حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ
عَنْ قَتَادَةَ . قَالَ : سَمِعْتُ زُرَارَةَ بْنَ أَوْفَى يُحَدِّثُ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ صَلَّى الظُّهْرَ .
فَجَعَلَ رَجُلٌ يَقْرَأُ خَلْفَهُ بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى . فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ «أَيُّكُمْ قَرَأَ» أَوْ «أَيُّكُمُ الْقَارِئُ»
فَقَالَ رَجُلٌ : أَنَا . فَقَالَ «قَدْ ظَنَنْتُ أَنَّ بَعْضَكُمْ خَالَجَنِيهَا» .

48 — ( ) .... : Katâde şöyle dedi : Zurâretu'bnu Evfâ'dan işittim, Imrânu'bnu Husayn'dan hadîs söylüyordu. (Imrân şöyle demiştir:) Rasûlullah öğlen namazını kıldırdı. Bir zat peygamberin arkasında « سبح اسم ربك الاعلى » sûresini okumağa başladı. Rasûlullah namazdan çıkınca, «Hanginiz okudu?» yahut «Okuyan hanginizdir?» diye sordu. O zat : Benim, diye cevap verdi. Bunun üzerine Rasûlullah : Birinizin onda benimle öteye beriye çekiştiğini zannettim» buyurdu.

٤٩ – (...) حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُلَيَّةَ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى .
حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ . كِلَاهُمَا عَنِ ابْنِ أَبِي عَرُوبَةَ ، عَنْ قَتَادَةَ ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ صَلَّى
الظُّهْرَ . وَقَالَ «قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ بَعْضَكُمْ خَالَجَنِيهَا» .

49 — ( ) .... : Buradaki râvîler yine Katâde'den bu isnadla Rasûlullah'ın öğle namazı kıldırdığını ve sonunda, «Birinizin onda beni öteye beriye çekiştirdiğini bildim» buyurduğunu rivâyet etmişlerdir.

(١٣) باب حجة من قال لا يجهر بالبسملة

٥٠ – (٣٩٩) حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ . كِلَاهُمَا عَنْ غُنْدَرٍ . قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ
ابْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ . قَالَ : سَمِعْتُ قَتَادَةَ يُحَدِّثُ عَنْ أَنَسٍ قَالَ : صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ ،
وَأَبِي بَكْرٍ ، وَعُمَرَ ، وَعُثْمَانَ ، فَلَمْ أَسْمَعْ أَحَدًا مِنْهُمْ يَقْرَأُ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ .

(13) NAMAZDA BESMELE AÇIKTAN OKUNMAZ DİYENLERİN HUCCETİ BÂBI

50 — (399) .... : Enes (R) şöyle dedi : Ben Rasûlullah ile, Ebû Bekr ile Umer ile ve Usman ile birlikte namaz kıldım. Fakat onların hiçbirisinden BİSMİLLÂHİRRAHMANİRRAÎM'i açıktan okuduğunu işitmedim.

٥١ – (...) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، فِي هَٰذَا الْإِسْنَادِ . وَزَادَ : قَالَ شُعْبَةُ : فَقُلْتُ لِقَتَادَةَ : أَسَمِعْتَهُ مِنْ أَنَسٍ ؟ قَالَ : نَعَمْ . نَحْنُ سَأَلْنَاهُ عَنْهُ .

51 — ( ) Bize Muhammedu'bnu Musennâ tahdîs etti. Bize Ebû Dâvûd tahdîs etti. Bize bu isnadda Şu'be tahdîs edip şunu ziyade etti. Şu'be dedi ki; Katâde'ye sen bunu Enes'den işittin mi? diye sordum. Katâde : Evet, biz bunu kendisinden sorduk dedi.

٥٢ – (...) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِهْرَانَ الرَّازِيُّ . حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ . حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ عَنْ عَبْدَةَ ؛ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ كَانَ يَجْهَرُ بِهَٰؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ يَقُولُ : سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ . تَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ . وَلَا إِلَٰهَ غَيْرُكَ .

وَعَنْ قَتَادَةَ أَنَّهُ كَتَبَ إِلَيْهِ يُخْبِرُهُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ أَنَّهُ حَدَّثَهُ قَالَ : صَلَّيْتُ خَلْفَ النَّبِيِّ ﷺ ، وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ . فَكَانُوا يَسْتَفْتِحُونَ بِالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ . لَا يَذْكُرُونَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ . فِي أَوَّلِ قِرَاءَةٍ ، وَلَا فِي آخِرِهَا .

(...) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِهْرَانَ . حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ . أَخْبَرَنِي إِسْحَٰقُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ أَبِي طَلْحَةَ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَذْكُرُ ذَٰلِكَ .

52 — ( ) .... : Bize Evzâî, Abdete'den tahdîs etti. (şöyle demiştir :) Umeru'bnul Hattab (iftitah tekbîrinden sonra) şu kelimeleri açıktan söylerdi :

«SUBHÂNEKALLÂHUMME VE BİHAMDİKE VE TEBÂREKESMUKE VE TEÂLÂ CEDDUKE VE LÂ İLÂHE ĞAYRUK = Allah'ım, sana kemal üzere tesbîh ederim, tesbîhi de hamde mukârin kılarım. İsmin, zatın pek yücedir. Celâl ve azametin âlîdir. Senden başka hak mabûd yoktur».

Evzâî, Katâde'den de tahdîs etti. Katâde Enes ibn Mâlik'den haber vererek Evzâî'den şunu yazmıştır. Enes ibn Mâlik tahdîs edip şöyle dedi : Ben peygamberin, Ebû Bekr'in, Umer'in ve Usman'ın arkasında namaz kıldım. Bunlar hep namaza ELHAMDU LİLLÂHİ RABBİL ÂLEMÎN ile başlarlardı. BİSMİLLÂHİ'R-RAHMÂNİ'R-RAHÎM lafızlarını kırâatın evvelinde ve âhirinde (açıktan) söylemezlerdi[18].

---

18. Cehrî namazlarda imâmın besmeleyi açıktan okuyup okumaması meselesi âlimler arasında pek meşhûr bir hilâfiye meselesidir. Bu ihtilâf besmele Kur'ân'dan bir âyet midir? Fâtihanın ilk âyeti midir? Her sûrenin başında o sûrenin ilk âyeti midir? gibi sorularla dallanır. Neml sûresinin 30. âyeti içindeki besmelenin Kur'ândan olduğunda

( ) Bize Muhammedu'bnu Mihrân tahdîs etti. Bize Velîd ibn Muslim, Evzâî'den tahdîs etti. Bana İshâk ibn Abdillah ibn Ebî Talha haber verdi. O, Enes ibn Mâlik'den bunu söylerken işitmiştir.

(١٤) باب حجة من قال: البسملة آية من أول كل سورة، سوى براءة

٥٣ – (٤٠٠) حدثنا عليُّ بنُ حُجرٍ السعديُّ . حدثنا عليُّ بنُ مُسهرٍ . أخبرنا المختارُ بنُ فُلفُلٍ عن أنسِ بنِ مالكٍ . ح وحدثنا أبو بكرِ بنُ أبي شيبةَ (واللفظُ له) حدثنا عليُّ بنُ مُسهرٍ عن المختارِ عن أنسٍ ؛ قال : بينا رسولُ اللهِ ﷺ ذاتَ يومٍ بين أظهرِنا ، إذ أغفى إغفاءةً . ثم رفع رأسَهُ متبسمًا . فقلنا : ما أضحكك يا رسولَ الله ! قال « أُنزلت عليَّ آنفًا سورةٌ » . فقرأ « بسمِ اللهِ الرحمنِ الرحيمِ . إنا أعطيناك الكوثرَ . فصلِّ لربك وانحر . إن شانئك هو الأبترُ » ثم قال « أتدرون ما الكوثرُ ؟ » فقلنا : اللهُ ورسولُهُ أعلمُ . قال « فإنه نهرٌ وعدنيه ربي عز وجل . عليه خيرٌ كثيرٌ . هو حوضٌ تَرِدُ عليه أمتي يومَ القيامةِ . آنيتُهُ عددُ النجومِ . فيُختلجُ العبدُ منهم . فأقولُ : ربِّ ! إنه من أمتي . فيقولُ : ما تدري ما أحدثت بعدك » .

زاد ابنُ حُجرٍ في حديثِهِ : بين أظهرِنا في المسجدِ . وقال « ما أحدث بعدك » .

(...) حدثنا أبو كُريبٍ محمدُ بنُ العلاءِ . أخبرنا ابنُ فُضيلٍ عن مختارِ بنِ فُلفُلٍ . قال : سمعتُ أنسَ ابنَ مالكٍ يقولُ : أغفى رسولُ اللهِ ﷺ إغفاءةً . بنحوِ حديثِ ابنِ مُسهرٍ . غير أنه قال « نهرٌ وعدنيه ربي عز وجل في الجنةِ . عليه حوضٌ » ولم يذكر « آنيتُهُ عددُ النجومِ » .

---

kimsenin şüphesi yoktur. Sûre evvellerindeki 113 besmeleye gelince bunlar hakkında dört re'y vardır:

a. Sûre evvellerindeki besmelelerin hiçbiri Kur'ândan değildir. İmâm Mâlik ve bir rivâyete göre Evzâînin re'yleri budur.

b. Ebû Hanîfe, besmele teberrük için ve sûrelerin arasını ayırmak için nâzil olmuş başlı başına bir âyettir. Sûrelerden cüz' olmaksızın tek bir âyettir. Çünkü vahiy kalemi ile Kur'ân-ı Kerîm'in iki kapağı arasında yazılı bulunur...

e. Her sûreden bir âyettir ki bu takdîre göre 113 besmele 113 âyet etmiş olur. Şâfiî ve ona muvafakat eden Ahmed ibn Hanbel ve Abdullah ibn Mubârek'in mezhebleri budur.

d. Yalnız Fâtihadan bir âyettir. Diğer sûrelere besmele ile başlanması teberrükendir. Bu re'y de Şâfiîlerden nakledilmiştir.

Bu görüş ayrılıklarından dolayı İmâm Şâfiî cehr, Ebû Hanîfe ile Ahmed, Sevrî ve İshâk gizleme taraftarıdırlar. Mâlik ise besmeleyi terkedip hemen el-HAMDU LIL-

(14) BESMELE, BERÂE'DEN BAŞKA HER SÛRENİN EVVELİNDEN BİR ÂYETTİR DİYENLERİN HUCCETİ BÂBI

53 — (400) .... : Enes (R) şöyle dedi: Birgün Rasûlullah (S) aramızda bulunduğu sırada birden ımızganma halinde uykuya dalmıştı, sonra gülümseyerek başını kaldırdı. Biz: Seni güldüren nedir? Yâ Rasulallah! dedik. «Hemen yakında bana bir sûre indirildi» buyurdu ve:

بسم الله الرحمن الرحيم . انا اعطيناك الكوثر . فصل لربك وانحر . ان شانئك هو الابتر .

diye okudu. Bitirdikten sonra: «Kevser nedir bilir misiniz?» diye sordu. Allah ve Rasûlu en iyi bilendir dedik. Buyurdu ki: «O, bir nehirdir. Azîz ve Celîl olan Rabbım onu bana va'd etti. Onun üzerinde pekçok hayır vardır. O bir havuzdur ki ümmetim kıyamet günü onun başına gelecek. Onun kapları yıldızlar sayısıncadır. Derken içlerinden bir kul helecan ile çekilir, atılır. Yâ Rab! O benim ümmetimdendir, derim. Buyurur ki: Bilmezsin o (ümmet veya nefis) senden sonra neler ihdas etti» [19].

Râvî ibn Hucur kendi hadîsinde: «Mescidde bizim aramızda iken» ve «Onun senden sonra neler ihdas ettiğini bilmezsin» buyurdu, sözlerini ziyade etti.

( ) .... : Muhtar ibn Fulful şöyle dedi: Enes ibn Malik'den işittim: Rasûlullah (S) biraz uykuya daldı... diyordu. Hadîsin tamamı da bundan önceki ibnu Mushir hadîsi tarzındadır. Ancak bunda: «O, Azîz ve Celîl olan Rabbı'mın cennette bana va'd ettiği bir nehirdir. Üzerinde bir havuz vardır» dedi, «Onun kapları yıldızların sayısıncadır» sözünü zikretmedi.

LÂHİ RABBİ'L-ÂLEMİN ile namaza başlamayı müstehab görür. Evzâî ile Taberî de bu re'ydedirler. Mâlik'den olan rivâyete göre farzda sirran da, cehren de okunmaz. Nâfile kılan ise fiil ve terkinde muhayyerdir. İbnu Ebî Leylâ'ya göre Fâtiha ile beraber okunur. Fakat musallî cehr etmek veya gizli okumakta muhayyerdir. İbrahim Nahaî, besmeleyi cehren okumak bid'atdır, demişlerdir.

Bu hadîs Fâtihadan evvel besmeleyi terkeden mezheb sahibleri tarafından huccet olarak ileri sürülüyorsa da İmâm Şâfiî gibi terkini câiz görmiyenler «*el-hamdu li'llâhi Rabbi'l-âlemîn*»den murad Fâtiha sûresidir. Binaenaleyh bunda besmelenin Fâtihadan olup olmadığına delâlet eder bir şey yoktur, derler. Hadîsin sonundaki «BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM lafzını söylemezlerdi» fıkrası da onlarca terke delâlet etmez, yalnız işitilmeyi nefye hamlolunur. Besmele gizlice okunmuş olduğu halde Enes işitmemiş olabilir, nitekim Nesâî ile ibn Hibbân'daki «BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM lafzını cehren söylemezlerdi» rivâyeti de bu ma'nâyı te'yîd edicidir.

Hulâsa İmâm Şâfiî'ye nazaran besmelenin Fâtihadan olduğu hakkındaki delîller kuvvetlidir... (ayni eser II, 570-571).

19. Bu hadîsde Kevser sûresinin başında BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM lafzının sûre ile beraber bulunduğu tasrîh edildiği için hadîs, besmele Berâe'den başka her sûrenin evvelinden bir âyettir diyenlerin en kuvvetli delîllerinden biridir.

(١٥) باب وضع يده اليمنى على اليسرى بعد تكبيرة الإحرام تحت صدره فوق سرته، ووضعهما فى السجود على الأرض حذو منكبيه

٥٤ — (٤٠١) حدثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا عَفَّانُ. حَدَّثَنَا هَمَّامٌ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جُحَادَةَ. حَدَّثَنِي عَبْدُ الْجَبَّارِ بْنُ وَائِلٍ عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَائِلٍ، وَمَوْلًى لَهُمْ؛ أَنَّهُمَا حَدَّثَاهُ عَنْ أَبِيهِ، وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ؛ أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ ﷺ رَفَعَ يَدَيْهِ حِينَ دَخَلَ فِي الصَّلَاةِ. كَبَّرَ (وَصَفَ هَمَّامٌ حِيَالَ أُذُنَيْهِ) ثُمَّ الْتَحَفَ بِثَوْبِهِ. ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى الْيُسْرَى. فَلَمَّا أَرَادَ أَنْ يَرْكَعَ أَخْرَجَ يَدَيْهِ مِنَ الثَّوْبِ. ثُمَّ رَفَعَهُمَا. ثُمَّ كَبَّرَ فَرَكَعَ. فَلَمَّا قَالَ «سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ» رَفَعَ يَدَيْهِ. فَلَمَّا سَجَدَ، سَجَدَ بَيْنَ كَفَّيْهِ.

(15) NAMAZ KILANIN İHRÂM TEKBÎRİNDEN SONRA SAĞ ELİNİ SOLU ÜZERİNE BAĞLIYARAK GÖĞSÜNÜN ALTI VE GÖBEĞİNİN ÜSTÜNE KOYMASI, SECDEDE İSE İKİ ELİNİ OMUZLARI HİZASINDA YERE KOYMASI BÂBI

54 — (401) .... : Vâil ibn Hucur (R) Peygamberin namaz kılışını görmüş ve şöyle tavsîf etmiştir: (Rasûlullah) namaza girdiği zaman ellerini kaldırıp tekbîr alırdı. (Râvî Hemmâm ellerini kulaklarının hizasına kadar yükselterek bu kaldırmayı göstermiştir.) Sonra elbisesine sarınıp büründü, sonra sağ elini sol bileği üzerine koydu. Rukûa varmak istediğinde ellerini elbiseden çıkardı, sonra ellerini kaldırdı. Sonra tekbîr alıp rukûa vardı. SEMİALLÂHU LİMEN HAMİDEH dediği vakit iki elini yine kaldırdı. Secde ettiği zaman iki avucu(nu biraz aralıklı yere koyup) arasına secde etti[20].

---

20. Buhârî'de bunu te'yîd eden hadîs şudur:

عن سهل بن سعد رضى الله عنه قال : كان الناس يؤمرون ان يضع الرجل اليد اليمنى على ذراعه اليسرى فى الصلاة

= Sehl ibn Sa'd (R) dan, şöyle demiştir: (Rasûlullah gününde) insanlara namaz kılarken sağ ellerinizi sol bilekleriniz üzerine koyunuz, diye emrolundu (Buhârî: Ezân, vad'ul-yumnâ alel-yusrâ).

Namazın kıyamında sağ eli sol elin üzerine koymak Hanefîler, Şâfiîler ve Hanbelîlere göre sünnettir. Uyulmuş imâmlardan İshâk ibn Rûhâye ile ilim ehlinin çoğunun kavli de budur. Ali, Ebû Hureyre, Ebû Bekr, Âişe ile Nehaî, Sevrî, Saîd ibn Cübeyr, Ebû Miclez, Ebû Sevr, Ebû Ubeyd, bin Cerîr, Dâvûd Zâhirî'nin hasılı sahâbe, tabiûn ve tebeu tâbiîn âlimlerinin cumhuru hep bu içtihattadırlar. *İrsâlu'l-yedeyn* yani elleri bağlamayıp salıvermek İmâm Mâlik'in meşhur mezhebidir. Abdullah İbn Zubeyr ile Hasan Basrî, ibni Sîrîn'in de mezhebleri bu olduğu rivâyet edilmiştir.

Leys ibn Sa'd'a göre kıyam uzayıp yorgunluk ârız olursa el kavuşturulur. İmâm Evzâî ise namaz kılanı el bağlamak ile elleri salıvermek arasında muhayyer bırakıyor.

Eller hanefîlere göre göbeğin altından, Şâfiîlere göre göğsün üzerinden yahut al-

(١٦) باب التشهد فى الصلاة

٥٥ – (٤٠٢) حدثنا زهير بن حرب وعثمان بن أبي شيبة وإسحق بن إبراهيم (قال إسحق: أخبرنا. وقال الآخران: حدثنا جرير) عن منصور، عن أبي وائل، عن عبد الله؛ قال: كنا نقول في الصلاة خلف رسول الله ﷺ: السلام على الله. السلام على فلان. فقال لنا رسول الله ﷺ، ذات يوم «إن الله هو السلام. فإذا قعد أحدكم في الصلاة فليقل: التحيات لله والصلوات والطيبات. السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته. السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين. فإذا قالها أصابت كل عبد لله صالح، في السماء والأرض. أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمدا عبده ورسوله. ثم يتخير من المسألة ما شاء».

(16) NAMAZDA TEŞEHHÜD BÂBI

55 — (402) .... : Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) ın ardında namaz (oturuşun) da: ESSELAMU ALALLÂHİ, ESSELÂMU ALA FULÂNİN (= Allah'a selâm olsun, fulâna selâm olsun) der idik. Rasûlullah günün birinde bize şöyle buyurdu: «Selâm Allah'ın kendisidir. Herhangi biriniz namazda oturduğunda:

ETTAHİYYÂTU LİLLÂHİ VESSALAVÂTU VETTAYYİBÂTU ESSELÂMU ALEYKE EYYÜHE'N-NEBİYYU VE RAHMETULLÂHİ VE BERAKÂTUHU ESSELÂMU ALEYNÂ VE ALÂ İBÂDİLLÂHİ'S-SÂLİHÎN.

(= Tahiyyeler Allah'a râci' ve ona mahsûsdur. Salavât Allah içindir. Tayyibeler de ona mahsûsdur. Ey nebiy, Allahın rahmeti ve bereketleri senin üzerine olsun. Bize ve Allahın sâlih kullarına selâm olsun) desin[21]. Zira bu **«ve alâ ibâdillahi's-sâlihin»** sözünü söylediği vakit göklerde ve yerde olan her sâlih kula râci' olmuş olur. (Bundan sonra da:)

---

tından kavuşturulur. Tirmizî: Sahâbe ve tabiûn ile tebeu tâbiîn arasında amel, sağ eli sol el üzerine koymak olup elleri bazıları göbeğin yukarısında diğer bazıları da göbeğin altında tutmak re'yinde bulunmuşlardır. Her hangisi yapılsa genişlik vardır, diyor.

Göğüs üzerinde el bağlamayı tercîh edenler, bunu huşûu ızhâr etmekte daha beliğ ve niyet mahalli olan kalbi mahâfazaya işâret olduğu için ihtiyar etmişlerdir. Göbek altında el kavuşturanlar da avreti setre ve izârı düşmekten muhâfazaya dahi elverişli, kitap ehline ve kadınlara benzemekten daha uzak bir koyuş olduğu için tercîh etmişlerdir (ayni eser II, 569-570).

21. Bundan sonraki ibâre, *«Ve alâ ibâdillahis-sâlihîn»* lafzıyla selâm etmenin diğer lafızlara neden efdal olduğunu beyan eden bir mu'tariza cümlesidir. Yoksa *«ve alâ ibâdillahi's-sâlihîn»*den sonra hemen teşehhüd gelir. Nitekim bazı tarîklerden gelen rivâyetlerde bu ara cümlesi teşehhüdden sonraya alınmıştır.

EŞHEDU EN LÂ İLÂHE İLLALLÂH VE EŞHEDU ENNE MUHAMMEDEN ABDUHU VE RASÛLUH.

(= Şehâdet ederim ki Allahdan başka hak mabûd yoktur. Yine şahâdet ederim ki Muhammed onun kulu ve rasûludur). Bundan sonra istemekten (duâdan) dilediğini seçer».

٥٦ – (...) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار . قالا : حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة عن منصور ، بهذا الإسناد ، مثله . ولم يذكر « ثم يتخير من المسألة ما شاء » .

56 — ( ) .... : Şu'be Mansûrdan bu isnad ile yukardaki hadîsin benzerini tahdîs etti ve «sonra istemekten dilediğini seçer». kısmını zikretmedi.

٥٧ – (...) حدثنا عبد بن حميد . حدثنا حسين الجعفي عن زائدة ، عن منصور ، بهذا الإسناد ، مثل حديثهما . وذكر في الحديث « ثم ليتخير بعد من المسألة ما شاء (أو ما أحب) » .

57 — ( ) .... : Bize Abd ibn Humeyd tahdîs etti. Bize Huseyn el-Cu'fî, Zâide'den, o da Mansûr'dan bu isnad ile yukarıki iki hadîsin benzerini tahdîs etti. Bu hadîsde: «Sonra istemekten dilediğini (yahut sevdiğini) seçsin» şeklinde zikretti.

٥٨ – (...) حدثنا يحيى بن يحيى . أخبرنا أبو معاوية عن الأعمش ، عن شقيق ، عن عبد الله ابن مسعود ؛ قال : كنا إذا جلسنا مع النبي ﷺ في الصلاة . بمثل حديث منصور . وقال « ثم يتخير ، بعد ، من الدعاء » .

58 — ( ) .... : Abdullah ibn Mes'ûd; Peygamber ile birlikte namazda iken oturduğumuzda... dedi ve geçen Mansûr hadîsi gibi rivâyet etti. Bu hadîsin sonunda: «Bundan sonra artık dilediği duâyı seçer» dedi.

***

٥٩ – (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا أبو نعيم . حدثنا سيف بن سليمان . قال: سمعت مجاهدا يقول: حدثني عبد الله بن سخبرة ؛ قال: سمعت ابن مسعود يقول: علمني رسول الله ﷺ التشهد . كفي بين كفيه . كما يعلمني السورة من القرآن . واقتص التشهد بمثل ما اقتصوا .

59 — ( ) .... : İbn Mes'ûd: Rasûlullah (S) bana teşehhüdü avucum avuçları arasında iken Kur'ândan sûre öğretir gibi öğretti dedi ve teşehhüdü öncekilerin söylediği gibi söyledi [22].

22. Tirmizî teşehhüd hakkındaki hadîslerden bahsederken İbn Mes'ûd'un rivâyeti için «Peygamberden teşehhüd hakkında rivâyet edilen en sahîh hadîs budur. Peygamberin ashâbı

٦٠ – (٤٠٣) حدّثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا لَيْثٌ. ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحِ بْنِ الْمُهَاجِرِ. أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ وَعَنْ طَاوُسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُعَلِّمُنَا التَّشَهُّدَ كَمَا يُعَلِّمُنَا السُّورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ. فَكَانَ يَقُولُ «التَّحِيَّاتُ الْمُبَارَكَاتُ الصَّلَوَاتُ الطَّيِّبَاتُ لِلّٰهِ. السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ. السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ. أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ».

وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ رُمْحٍ: كَمَا يُعَلِّمُنَا الْقُرْآنَ.

60 — (403) .... : İbn Abbâs (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) bize Kur'ândan bir sûre öğretir gibi teşehhüdü öğretirdi. Teşehhüdü şu lafızlarla söyler idi :

ETTEHİYYÂTU [23] EL MUBÂREKÂTU ESSALAVÂTU ETTAYYİBATU LİLLÂHİ.

ESSELÂMU ALEYKE EYYÜHE'N-NEBİYYU VE RAHMETULLÂHİ VE BEREKÂTUHU.

---

ile onlardan sonra tabiûndan ilim ehlinin çoğunun ameli bunun üzerinedir» diyor. İmam Şâfiî vâkıa bundan sonra gelecek olan İbn Abbas'ın teşehhüdünü tercîh etmiştir. Fakat ona tâbi' olan birçok âlimler de esahhiyetine bakarak İbn Mes'ûd hadîsini tercîh etmişlerdir. Bu hadîs 120 den fazla tarîk ile rivâyet edilmiş olup Askalânî'nin dediği gibi esahhıyeti hakkında hadîs ehli arasında ihtilaf yoktur. Hanefî imamlarının hepsi ile Sufyan es-Sevrî, Abdullah ibn Mubârek, Ahmed ibn Hanbel, İshak ibn Râhûye — Tirmizî'nin beyanına göre — hep onu ihtiyar etmişlerdir. İmâm Mâlik ise Umer (R) ın hadîsi ile amel etmiştir. «*Mudevvene-i Kübra*»da ibn Kasım'ın rivâyetine nazaran İmâm Mâlik'in ihtiyar ettiği Umer hadîsinin lafzı şöyledir :

التحيات لله . الزاكيات لله . الصلوا لله .

السلام عليك ايها النبي ورحمة الله وبركاته .

السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين .

اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمداً عبده ورسوله .

Bu imamların herbirinin kendilerine göre huccetleri ve tercîh sebepleri varsa da İbn Mes'ûd rivâyetinin hepsinden daha kuvvetli olduğu muhakkaktır. Bununla beraber rivâyet edilen teşehhüd lafızlarının hangisiyle olursa olsun namaz kılmanın cevâzında yine cümlesi ittifak etmişlerdir.

Teşehhüd, Ebû Hanîfe, Mâlik, Sevri, Şâfiî...ye göre vâcibdir. Ahmed İbn Hanbel'e göre farzdır. Teşehhüdü gizli okumak sünnettir. Son teşehhüdden sonra Peygambere TASLİYE okumak Ebû Hanîfe ile Mâlik'e göre sünnet, Şafiî'ye göre farzdır. Ahmed ibn Hanbel'den gelen iki rivâyetin en meşhuruna göre terki ile namaz fâsid olur (ayni eser II, 710-711).

23. Bu, والمباركات والصلوات والطيبات takdîrindedir. Bu kelimelerin başlarından atıf vâvı ihtisar için hazfedilmiştir. Bu hazifler câiz ve dilde ma'rûfdur (Nevevî).

ESSELÂMU ALEYNÂ VE ALÂ İBÂDİLLÂHİ'S-SÂLİHÎN.

EŞHEDU EN LÂ İLÂHE İLLALLÂH VE EŞHEDU ENNE MUHAMMEDEN RESÛLULLÂH.

Bu hadîsin râvîlerinden İbn Rumh'un rivâyetinde: «Bize Kur'ân öğretir gibi», ibaresi vardır.

٦١ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا يحيى بن آدم. حدثنا عبد الرحمن بن حميد. حدثني أبو الزبير عن طاوس، عن ابن عباس؛ قال: كان رسول الله ﷺ يعلمنا التشهد كما يعلمنا السورة من القرآن.

61 — ( ) .... : İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) bize Kur'ândan bir sûre öğretir gibi teşehhüdü öğretir idi[24].

٦٢ – (٤٠٤) حدثنا سعيد بن منصور وقتيبة بن سعيد وأبو كامل الجحدري ومحمد بن عبد الملك الأموي (واللفظ لأبي كامل) قالوا: حدثنا أبو عوانة عن قتادة، عن يونس بن جبير، عن حطان بن عبد الله الرقاشي؛ قال: صليت مع أبي موسى الأشعري صلاة. فلما كان عند القعدة قال رجل من القوم: أقرت الصلاة بالبر والزكاة؟ قال فلما قضى أبو موسى الصلاة وسلم انصرف فقال: أيكم القائل كلمة كذا وكذا؟ قال: فأرم القوم. ثم قال: أيكم القائل كلمة كذا وكذا؟ فأرم القوم. فقال: لعلك يا حطان قلتها؟ قال: ما قلتها. ولقد رهبت أن تبكعني بها. فقال رجل من القوم: أنا قلتها. ولم أرد بها إلا الخير. فقال أبو موسى: أما تعلمون كيف تقولون في صلاتكم؟ إن رسول الله ﷺ خطبنا فبين لنا سنتنا وعلمنا صلاتنا. فقال «إذا صليتم فأقيموا صفوفكم. ثم ليؤمكم أحدكم. فإذا كبر فكبروا. وإذا قال: غير المغضوب عليهم ولا الضالين. فقولوا: آمين. يجبكم الله. فإذا كبر وركع فكبروا واركعوا. فإن الإمام يركع قبلكم ويرفع قبلكم» فقال رسول الله ﷺ

24. İmâm Şâfiî İbn Abbas'ın bu teşehhüdünü tercih etmiştir. Bunu diğer teşehhüdlere tercih etmesinin sebepleri şunlardır: Evvelâ bunda «el-MUBAREKÂT» lafzının bulunması, sâniyen «TAHİYYETEN MİN İNDİLLAHİ MUBÂREKETEN TAYYİBETEN» (en-Nûr: 61) âyetine muvafık «tahiyye, mubâreke, tayyibe» lafızlarını câmi' olması; sâlisen, ibn Abbas'ın yaşının küçüklüğü dikkate alındığına göre Peygamber tarafından öğretilmesinin muahhar olmasıdır.

« فَتِلْكَ بِتِلْكَ . وَإِذَا قَالَ : سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ . فَقُولُوا : اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ . يَسْمَعُ اللهُ لَكُمْ . فَإِنَّ اللهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَالَ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ ﷺ : سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ . وَإِذَا كَبَّرَ وَسَجَدَ فَكَبِّرُوا وَاسْجُدُوا . فَإِنَّ الْإِمَامَ يَسْجُدُ قَبْلَكُمْ وَيَرْفَعُ قَبْلَكُمْ » . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « فَتِلْكَ بِتِلْكَ . وَإِذَا كَانَ عِنْدَ الْقَعْدَةِ فَلْيَكُنْ مِنْ أَوَّلِ قَوْلِ أَحَدِكُمْ : التَّحِيَّاتُ الطَّيِّبَاتُ الصَّلَوَاتُ لِلَّهِ . السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ . السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ . أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ » .

62 — (404) .... : Hıttânu'bnu Abdillah er-Rakkaşî şöyle dedi: Ebû Mûsâ'l-Eş'arî ile beraber bir namaz kıldım. Namazda oturma sırası olduğu zaman cemâatten biri: Namaz, BİRR ve ZEKÂT ile beraber mi ikrar olundu (yani bunlar beraber mi farz olundu?) dedi. Ebû Mûsâ namazı bitirince selâmı verdi ve namazdan çıktı. Müteakiben böyle böyle kelimeler söyliyen hanginizdir? diye sordu. Cemâat cevap vermeyip sustu. Sonra yine: Şöyle böyle kelimeler söyliyen hanginizdir? dedi. Halk yine cevap vermedi. Bunun üzerine Ebû Mûsâ: Yâ Hıttân, bunu sen söylemiş olmalısın? dedi. Hıttân: Onu ben söylemediğim halde o yüzden beni azarlarsın diye de korktum dedi. Bu sırada cemâattan biri: Onu ben söyledim, onu söylemekle hayırdan başka birşey murad etmedim dedi. Bunun üzerine Ebû Mûsâ şöyle dedi: Namazınızın içinde nasıl söyliyeceğinizi biliyor musunuz? Rasûlullah bizlere hitab edip sünnetlerimizi beyan etti ve namazımızı bizlere öğretti. Ve kendisi şöyle buyurdu: «Namaz kılacağınız zaman saflarınızı dümdüz yapın. Sonra biriniz size imam olsun. O tekbîr aldığında sizler de tekbîr alın ĞAYRİL MAĞDUBİ ALEYHİM VELEDDÂLLÎN dediği vakit ÂMÎN deyiniz ki Allah sizin duânıza icabet eylesin. Tekbîr alıp rukûa vardığı zaman, siz de tekbîr alıp rukûa varınız. İmam, sizden önce rukûa varır ve yine sizden önce rukûdan kalkar». Sonra Rasûlullah şöyle devam etti: «İmamın rukûa gidişinde sizi geçtiği lahza, onun kalkmasından sonra rukûda sizin bir lahza gecikmenizle telâfî edilir. Yani o lahza, bu lahza ile tamamlanır da sizin rukûunuzun mikdârı onun rukûu kadar olmuş olur. İmâm, SEMİALLÂHU LİMEN HAMİDEH dediği zaman siz onun ardından RABBENÂ LEKEL HAMD deyiniz. Allah sizden bunu işidir. Çünkü Allah tebâreke ve teâlâ peygamberinin diliyle SEMİALLÂHU LİMEN HAMİDE buyurmuştur. İmam tekbîr alıb secde ettiği vakıt sizler de tekbîr alıb secdeye varınız. İmam sizden önce secdeye varacak ve yine sizden önce kalkacaktır». Rasûlullah burada şöyle buyurdu: «Onun öne geçtiği an, sizin geri kaldığınız anla denkleşir. Oturma vakti geldiği zaman her birinizin ilk sözü şunlar olsun:

et-TAHİYYÂTU't-TÂYYİBATU's-SALAVÂTU Lİ-LLÂHİ.
es-SELÂMU ALEYKE EYYÜHE'N-NEBİYYU VE RAHMETU'LLÂHİ VE BEREKÂTUH.
es-SELÂMU ALEYNÂ VE ALÂ İBÂDİ'LLAHİ's-SÂLİHÎN.
EŞHEDU EN LÂ İLÂHE İLLALLAH
VE EŞHEDU ENNE MUHAMMEDEN ABDUHU VE RASÛLUH».

٦٣ – (...) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ . حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ . ح وَحَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ الْمِسْمَعِيُّ . حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ . كُلُّ هَؤُلَاءِ عَنْ قَتَادَةَ ، فِي هَذَا الْإِسْنَادِ ، بِمِثْلِهِ . وَفِي حَدِيثِ جَرِيرٍ عَنْ سُلَيْمَانَ ، عَنْ قَتَادَةَ ، مِنَ الزِّيَادَةِ « وَإِذَا قَرَأَ فَأَنْصِتُوا » وَلَيْسَ فِي حَدِيثِ أَحَدٍ مِنْهُمْ « فَإِنَّ اللهَ قَالَ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ ﷺ : سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ » إِلَّا فِي رِوَايَةِ أَبِي كَامِلٍ وَحْدَهُ عَنْ أَبِي عَوَانَةَ .

قَالَ أَبُو إِسْحَاقَ : قَالَ أَبُو بَكْرِ بْنُ أُخْتِ أَبِي النَّضْرِ فِي هَذَا الْحَدِيثِ . فَقَالَ مُسْلِمٌ : تُرِيدُ أَحْفَظَ مِنْ سُلَيْمَانَ ؟ فَقَالَ لَهُ أَبُو بَكْرٍ : فَحَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ ؟ فَقَالَ : هُوَ صَحِيحٌ ؛ يَعْنِي : وَإِذَا قَرَأَ فَأَنْصِتُوا . فَقَالَ : هُوَ عِنْدِي صَحِيحٌ . فَقَالَ : لِمَ لَمْ تَضَعْهُ هَهُنَا ؟ قَالَ : لَيْسَ كُلُّ شَيْءٍ عِنْدِي ، صَحِيحٍ وَضَعْتُهُ هَهُنَا . إِنَّمَا وَضَعْتُ هَهُنَا مَا أَجْمَعُوا عَلَيْهِ .

63 — ( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de Katâde'den olmak üzere bu isnad içinde geçen hadîsin benzerini tahdîs ve ihbâr etmişlerdir. Bunlardan Cerîr'in Süleymandan, o da Katâde'den, o da Zinâd'dan gelen hadîsinde «ve imam okuduğu zaman sizler susunuz» ziyadesi vardır. Bu tarîklerden hiçbir kimsenin hadîsinde, «çünkü Allah Teâlâ peygamberinin diliyle SEMİALLÂHU LİMEN HAMİDEH buyurdu» kısmı yoktur. Bu ziyade ancak ve sadece bundan evvel geçen hadîsin râvîlerinden olan Ebû Kâmil'in, Ebû Avâne'den gelen rivâyetinde vardır.

(Muslim'in arkadaşı ve kitabın râvîsi olan) Ebû Ishâk şöyle dedi: Ebu'n-Nadr'ın kız kardeşi oğlu Ebû Bekr, bu hadîsin sıhhatı aleyhinde konuştu. Muslim ona: Süleyman'dan daha hâfızını mı istiyorsun? (yani Süleyman hıfzı ve zaptı kâmil bir râvîdir. Binaenaleyh rivâyetlerinde başkalarına muhalefet etmesi zarar vermez) dedi. Ebû Bekr tekrar Muslim'e: Ebû Hureyre hadisi nasıldır? diye sordu. Muslim: O, sahîhtir dedi. Ebû Bekr bu suâliyle: «İmam okuduğu zaman sizler susunuz» hadîsini kasdediyordu. Muslim: O, benim indimde sahîhtir, dedi. Bu sefer Ebû Bekr: Peki niçin o hadîsi el-CÂMİU's-SAHÎH'ine yazmadın? diye sordu. Bu suâle Muslim: **Ben kendimce sahîh olan her hadîsi bu kitaba yazmış**

değilim. Ben ancak buraya birçok hadiscilerin sıhhatında birleştikleri hadîsleri yazdım, cevabını verdi.

٦٤ – (...) حدثنا إسحاق بن إبراهيم وابن أبي عمر عن عبد الرزاق، عن معمر، عن قتادة، بهذا الإسناد.. وقال في الحديث «فإن الله عز وجل قضى على لسان نبيه ﷺ سمع الله لمن حمده».

64 — ( ) .... : Bize Ishâk ibn İbrâhîm ve Ebû Umer'in oğlu, Abdu'r-Razzâk'dan, o da Ma'mer'den, o da Katâde'den, bu isnadla tahdîs ettiler. Bu hadîsde de «şüphesiz ki Azîz ve Celîl olan Allah, Peygamberinin diliyle SEMİALLÂHU LİMEN HAMİDEH sözünü hükmetmiştir» dedi.

(١٧) باب الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم بعد التشهد

٦٥ – (٤٠٥) حدثنا يحيى بن يحيى التميمي. قال: قرأت على مالك عن نعيم بن عبد الله المجمر؛ أن محمد بن عبد الله بن زيد الأنصاري (وعبد الله بن زيد هو الذي كان أري النداء بالصلاة) أخبره عن أبي مسعود الأنصاري؛ قال: أتانا رسول الله ﷺ ونحن في مجلس سعد بن عبادة. فقال له بشير ابن سعد: أمرنا الله تعالى أن نصلي عليك. يا رسول الله! فكيف نصلي عليك؟ قال فسكت رسول الله ﷺ. حتى تمنينا أنه لم يسأله. ثم قال رسول الله ﷺ «قولوا: اللهم! صل على محمد وعلى آل محمد. كما صليت على آل إبراهيم. وبارك على محمد وعلى آل محمد. كما باركت على آل إبراهيم. في العالمين إنك حميد مجيد. والسلام كما قد علمتم».

(17) TEŞEHHÜDDEN SONRA PEYGAMBERE SALÂT VE SELÂM OKUMA BÂBI

65 — (405) .... : Ebû Mes'ûd el-Ensârî (R) haber verib şöyle dedi : Biz Sa'du'bnu Ubâde'nin meclisinde iken Rasûlullah (S) bizim yanımıza geldi. Beşîr ibn Sa'd kendisine : Yâ Rasûlallah! Allah Teâlâ sana salât okumamızı emretti. Biz sana nasıl salât okuruz? diye sordu. Rasûlullah sukût etti hatta biz, Bişr bunu Rasûlullah'a sormasaydı diye temennî ettik. Sonra Rasûlullah : Şu duâyı okuyunuz buyurdu :

ALLÂHUMME! SALLİ ALÂ MUHAMMEDİN VE ALÂ ÂLİ MUHAMMEDİN KEMA SALLAYTE ALÂ ÂLİ İBRAHÎME. VE BÂRİK ALÂ MUHAMMEDİN VE ALÂ ÂLİ MUHAMMED, KEMA BÂREKTE ALÂ ÂLİ İBRAHÎME Fİ'l-ÂLEMÎNE İNNEKE HAMÎDUN MECÎD:

Selâm ise teşehhüdde öğrendiğiniz gibidir [25].

25. Bu sözün ma'nâsı şudur: Allah Teâlâ sizlere, benim üzerime salât ve selâm okumanızı

٦٦ – (٤٠٦) حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ (وَاللَّفْظُ لِابْنِ الْمُثَنَّى) قَالَا : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ ابْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الْحَكَمِ . قَالَ : سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي لَيْلَى . قَالَ : لَقِيَنِي كَعْبُ بْنُ عُجْرَةَ فَقَالَ : أَلَا أُهْدِي لَكَ هَدِيَّةً ؟ خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ . فَقُلْنَا : قَدْ عَرَفْنَا كَيْفَ نُسَلِّمُ عَلَيْكَ . فَكَيْفَ نُصَلِّي عَلَيْكَ ؟ قَالَ « قُولُوا : اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ . كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ . اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ . كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ » .

66 — (406) .... : Abdurrahman ibn Ebî Leylâ dedi ki : Bir kere bana Kâ'bu'bnu Ucra konuştu da şöyle dedi : Ey İbnu Ebî Leylâ! Peygamberden işittiğim bir selât u selâmı sana hediye edeyim mi? Rasûlullah (S) yanımıza geldi. Bunun üzerine Yâ Rasûlallah! Sana nasıl selâm okuyacağımızı öğrendik. Fakat sana nasıl salât okuyacağız? diye sorduk. O bize şöyle deyiniz buyurdu :

ALLAHUMME SALLİ ALÂ MUHAMMEDİN VE ALÂ ÂLİ MUHAMMED. KEMA SALLAYTE ALÂ ÂLİ İBRAHÎM İNNEKE HAMÎDUN MECÎD. ALLAHUMME BÂRİK ALÂ MUHAMMEDİN VE ALÂ ÂLİ MUHAMMED. KEMA BÂREKTE ALÂ ÂLİ İBRAHÎME İNNEKE HAMÎDUN MECÎD [26].

٦٧ – (...) حدّثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَأَبُو كُرَيْبٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ شُعْبَةَ وَمِسْعَرٍ عَنِ الْحَكَمِ ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ ، مِثْلَهُ . وَلَيْسَ فِي حَدِيثِ مِسْعَرٍ : أَلَا أُهْدِي لَكَ هَدِيَّةً .

67 — ( ) Bize Zuheyr ibn Harb ve Ebû Kurayb tahdîs edib dediler ki : Bize Vekî', Şube'den ve Mis'ar'dan, onlar da Hakem'den bu isnad ile geçen hadîsin benzerini rivâyet ettiler. Mis'arın hadîsinde : «Sana bir hediye vereyim mi?» kısmı yoktur.

---

emretti. Salât okumanın sıfatı yukardaki gibidir. Selâm okumağa gelince o, teşehhüdde öğrenmiş olduğunuz السلام عليك ايها النبي ورحمة الله وبركاته şeklindeki selâmdır (Nevevî).

26. Bu salâtın Buhârî'deki lafızları şöyledir :

اللهم صل على محمد وعلى آل محمد كما صليت على ابراهيم وعلى آل ابراهيم انك حميد مجيد .

اللهم بارك على محمد وعلى آل محمد كما باركت على ابراهيم وعلى آل ابراهيم انك حميد مجيد .

= Yâ Rab! Muhammed'e (şeriatını ve şefâatını) kutlu kıl, âilesine ve bütün ümmetine de rahmet eyle. İbrâhîme ve İbrâhîm âilesine kutlu kıldığın ve rahmet ettiğin gibi. Şüphe yok sen Hamîdsin, Mecîdsin. Yâ Rab! Muhammed'e ve Muhammed ümmetine bereketi dâim kıl. İbrâhîm ve İbrâhîm âilesine mubârek kıldığın gibi. Şüphe yok sen Hamîdsin Mecîdsin. (*Buhârî, el-Enbiyâ «İttehaze'llahu İbrâhîme halîlen»* — en-Nisâ: 125 —, *haddesenâ Kaysu'bnu Hafs ve Mûsâ'bnu İsmâil*).

٦٨ – (...) حدثنا محمد بن بكار . حدثنا إسماعيل بن زكرياء عن الأعمش ، وعن مسعر ، وعن مالك بن مغول ، كلهم عن الحكم ، بهذا الإسناد ، مثله . غير أنه قال « وبارك على محمد » ولم يقل : اللهم .

68 — ( ) Bize Muhammed ibn Bekkâr tahdîs etti. Bize İsmail ibn Zekeriyyâ, A'meş'ten, Mis'ar'dan ve Mâlik ibn Mığvel'den tahdîs etti. Bunların hepsi de Hakem'den bu isnad ile geçen hadîsin benzerini rivâyet ettiler. Şukadar var ki burada «Muhammede mubârek kıl» dedi. Fakat «Allâhumme»yi söylemedi.

٦٩ – (٤٠٧) حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير . حدثنا روح وعبد الله بن نافع . ح وحدثنا إسحق بن إبراهيم (واللفظ له) قال : أخبرنا روح عن مالك بن أنس ، عن عبد الله بن أبي بكر ، عن أبيه ، عن عمرو بن سليم . أخبرني أبو حميد الساعدي ؛ أنهم قالوا : يا رسول الله ! كيف نصلي عليك ؟ قال « قولوا : اللهم ! صل على محمد وعلى أزواجه وذريته . كما صليت على آل إبراهيم . وبارك على محمد وعلى أزواجه وذريته . كما باركت على آل إبراهيم . إنك حميد مجيد » .

69 — (407) .... : Ebû Humeyd es-Sâidî (R) şöyle haber verdi: Kendileri: Yâ Rasûlallah! Sana nasıl salât u selâm getirib duâ edelim diye sormuşlardı. Rasûlullah: Şu duâyı okuyunuz buyurdu: ALLAHUMME SALLİ ALÂ MUHAMMEDİN VE ALÂ EZVÂCİHİ VE ZÜRRİYYETİHİ KEMÂ SALLAYTE ALÂ ÂLİ İBRÂHÎME.

VE BÂRİK ALÂ MUHAMMEDİN VE ALÂ EZVÂCİHİ VE ZÜRRİYYETİHİ KEMÂ BÂREKTE ALÂ ÂLİ İBRÂHÎME İNNEKE HAMÎDUN MECÎD.

(= Yâ Rab! Muhammed'e (şerîatını ve şefâatını) kutlu kıl, âilesine ve bütün ümmetine de rahmet eyle! Nasıl İbrâhîme, âilesine kutlu kıldın, rahmet ettinse! Muhammed üzerine şeref ve saâdeti dâim kıl. Kadınlarının ve bütün ümmetinin üzerinde de sâbit kıl. Nasıl İbrâhîm âilesi üzerinde sâbit ve mubârek kıldınsa. Yâ Rab! Sen Hamîd'sin Mecîd'sin!)

٧٠ – (٤٠٨) حدثنا يحيى بن أيوب وقتيبة وابن حجر . قالوا : حدثنا إسماعيل (وهو ابن جعفر) عن العلاء ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « من صلى علي واحدة ، صلى الله عليه عشرا » .

70 — (408) .... : Ebû Hureyre (R) den: (şöyle demiştir:) Ra-

sûlullah (S) : «Her kim bana bir defa salât okursa Allah Teâlâ kendisine on salât sevabı verir» [27].

(١٨) باب التسميع والتحميد والتأمين.

٧١ - (٤٠٩) حدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن سمي، عن أبي صالح، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «إذا قال الإمام: سمع الله لمن حمده. فقولوا: اللهم! ربنا لك الحمد. فإنه من وافق قوله قول الملائكة. غفر له ما تقدم من ذنبه».

(...) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا يعقوب (يعني ابن عبد الرحمن) عن سهيل، عن أبيه، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ. بمعنى حديث سمي.

(18) TESMÎ' TAHMÎD VE TE'MÎN BÂBI

71 — (409) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs etti. Dedi ki : Mâlik'in huzurunda okudum, o da Sumey'den, o da Ebû Sâlih'ten, o da Ebû Hureyre'den : (şöyle demiştir :) Rasûlullah (S) buyurdu ki : «İmâm, SEMİ-ALLÂHU LİMEN HAMİDEH dediği zaman sizler, ALLÂHUMME RABBENÂ LEKE'L HAMDU deyiniz. Çünkü her kimin (böyle) demesi meleklerin (böyle) demesine uygun olursa geçmiş günahları mağfiret olunur».

( ) Bize Kuteybetu'bnu Saîd tahdîs etti. Bize Yakûb (yani İbn Abdirrahman), Süheyl'den, o da babasından, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamberden yukarıki Sumey hadîsinin ma'nâsıyle rivâyet etti.

٧٢ - (٤١٠) حدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن ابن شهاب، عن سعيد بن المسيب وأبي سلمة بن عبد الرحمن؛ أنهما أخبراه عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «إذا أمن الإمام فأمنوا. فإنه من وافق تأمينه تأمين الملائكة، غفر له ما تقدم من ذنبه».

قال ابن شهاب: كان رسول الله ﷺ يقول «آمين».

---

27. Bu vaad, «فمن جاء بالحسنة فله عشر امثالها ...» (: *Kim bir hasene ile gelirse ona on misli verilir...*)» (el-En'am: 160) âyetindeki va'de uygundur. Bazı müfessirler bu on misil takdîrinin mahsûs bir adet ile tahdîd ma'nâsına olmayıb, «Sen bana bir iyilik yaparsan, ben on katını yaparım» denildiği gibi alelıtlak katlanmadan kinâye olduğuna kail olmuş ve bu babda: «*Mallarını Allah yolunda harcıyanların hali yedi başak bitiren, her başakda yüz dâne bulunan birtek tohumun hâli gibidir. Allah kime dilerse ona kat kat verir. Allah vâsi'dir alîmdir*» (el-Bakara: 261) âyetiyle istidlâl eylemişlerdir. Diğer müfessirlere göre ise on, en azı beyandır ki la akal bire on muhakkaktır demek olur ve zâhir olan da budur... (Elmalı'lı, *Hak Dîni* III, 2109-2111).

72 — (410) .... : Ebû Hureyre'den; (şöyle demiştir) : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «İmam, ÂMÎN dediği zaman arkasından siz de ÂMÎN deyiniz. Çünkü her kimin ÂMÎN demesi meleklerin ÂMÎN demesine uyarsa geçmiş günahları mağfiret olunur».

Râvî İbnu Şihâb : Rasûlullah (S) ÂMÎN der idi, demiştir.

٧٣ – (...) حدثني حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى. أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ. أَخْبَرَنِي ابْنُ الْمُسَيَّبِ وَأَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ ؛ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ. بِمِثْلِ حَدِيثِ مَالِكٍ. وَلَمْ يَذْكُرْ قَوْلَ ابْنِ شِهَابٍ.

73 — ( ) .... : Râvî burada da Ebû Hureyre, Rasûlullah (S) dan işittim dedi, diyerek bundan önce geçen Mâlik hadîsinin benzerini söylemiştir. Fakat İbn'u Şihâb'ın sözünü zikretmemiştir.

٧٤ – (...) حدثني حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى. حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي عَمْرٌو ؛ أَنَّ أَبَا يُونُسَ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « إِذَا قَالَ أَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ : آمِينَ. وَالْمَلَائِكَةُ فِي السَّمَاءِ : آمِينَ. فَوَافَقَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى ، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ ».

74 — ( ) .... : Ebû Hureyre'den; (şöyle demiştir) : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Melekler semada ÂMÎN derlerken, herhangi biriniz namazda ÂMÎN der ve bu iki ÂMÎN'in biri diğerine uyarsa, o kimsenin geçmiş günahları mağfiret olunur».

٧٥ – (...) حدثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ الْقَعْنَبِيُّ. حَدَّثَنَا الْمُغِيرَةُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ ، عَنِ الْأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا قَالَ أَحَدُكُمْ : آمِينَ وَالْمَلَائِكَةُ فِي السَّمَاءِ : آمِينَ. فَوَافَقَتْ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى. غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ ».

(...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. بِمِثْلِهِ.

75 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Herhangi biriniz ÂMÎN dediği zaman melekler de semada ÂMÎN deyib bu iki kelimenin biri diğerine uyarsa o kimsenin geçmiş günahları mağfiret olunur».

( ) Bize Muhammed İbn Râfi' tahdîs etti. Bize Ma'mer, Hemmâmu'bnu Münebbih'den, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den, geçen hadîsin benzerini tahdîs etti.

٧٦ — (...) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ (يَعْنِي ابْنَ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ) عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «إِذَا قَالَ الْقَارِئُ: غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ. فَقَالَ مَنْ خَلْفَهُ: آمِينَ. فَوَافَقَ قَوْلُهُ قَوْلَ أَهْلِ السَّمَاءِ. غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ».

76 — ( ) .... : Ebû Hureyre'den; (şöyle demiştir) : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Fâtiha okuyan, ĞAYRİ'l-MAĞDÛBİ ALEYHİM VE LE'd-DÂLLÎN dediği zaman onun arkasında bulunan ÂMÎN der de onun sözü semâ ehlinin ÂMÎN demesine muvâfık düşerse, geçmiş günahları mağfiret olunur[28].

(١٩) باب ائتمام المأموم بالإمام

٧٧ — (٤١١) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى، وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَأَبُو كُرَيْبٍ. جَمِيعًا عَنْ سُفْيَانَ. قَالَ أَبُو بَكْرٍ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ. قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: سَقَطَ النَّبِيُّ ﷺ عَنْ فَرَسٍ. فَجُحِشَ شِقُّهُ الْأَيْمَنُ. فَدَخَلْنَا عَلَيْهِ نَعُودُهُ. فَحَضَرَتِ الصَّلَاةُ. فَصَلَّى بِنَا قَاعِدًا. فَصَلَّيْنَا وَرَاءَهُ قُعُودًا. فَلَمَّا قَضَى الصَّلَاةَ قَالَ «إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ. فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا. وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا. وَإِذَا رَفَعَ فَارْفَعُوا. وَإِذَا قَالَ: سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، فَقُولُوا: رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ. وَإِذَا صَلَّى قَاعِدًا فَصَلُّوا قُعُودًا. أَجْمَعُونَ».

(19) İMAMLA NAMAZ KILANIN, BÜTÜN HAREKETLERİNDE İMAMA UYMASI BÂBI

77 — (411) .... : Zuhrî dedi ki : Enes ibn Mâlik'den işittim şöyle diyordu : Peygamber bir beygirden düştü de sağ yanı sıyrıldı. Biz hasta ziyareti yapmak için huzuruna girdik. Derken namaz vakti geldi. Peygamber (S) bize oturarak namaz kıldırdı. Biz de onun arkasında oturarak namaz kıldık. Namazı bitirdiği vakıt şöyle buyurdu : «İmam ancak kendisine uyulsun diye imam yapılmıştır. Öyle olunca o tekbîr aldığı zaman siz de tekbîr alınız, o secdeye vardığı vakit siz de secdeye varınız,

---

28. ÂMÎN, «böyle olsun» yahut «kabul et» yahut «ümidimizi boşa çıkarma!» ma'nâsına İbrânî veya Süryânî bir lafızdır. Herhangi bir duâdan sonra o duânın mazmununu icmalen ve te'kiden tekrar taleb etmeği ifade eder. Bu, duâ edene göredir. Duâyı dinleyen kimsenin ÂMÎN demesi ise talebe iştirak ma'nâsınadır.

İmâmın ve cemâatın ÂMÎN demeleri, yahud sırf cemâatın ÂMÎN demesi, cehrî namazda cehrî, hafî namazlarda gizli söylenmesi gibi fıkhî meseleler için geniş şerhlere ve fıkıh kitaplarına başvurulmalıdır.

o kalktığında siz de kalkınız, o SEMİALLÂHU LİMEN HAMİDEH[29] dediği zaman sizler, RABBENÂ VE LEKE'l-HAMD deyiniz[30]. O, oturduğu halde namaz kıldığı vakit hepiniz oturarak kılınız.

٧٨ – (...) حدثنا قتيبة بن سعيد . حدثنا ليث . ح وحدثنا محمد بن رمح . أخبرنا الليث عن ابن شهاب ، عن أنس بن مالك ؛ قال : خر رسول الله ﷺ عن فرس . فجحش . فصلى لنا قاعدا . ثم ذكر نحوه .

78 — ( ) .... : Buradaki râvî, Enes ibn Mâlik'in : Rasûlullah (S) bir attan düştü de vucûdu incindi. Bu sebeple bize oturduğu halde namaz kıldırdı dediğini rivâyet etti. Sonra da yukarıdaki hadîs tarzında zikretti.

٧٩ – (...) حدثني حرملة بن يحيى . أخبرنا ابن وهب . أخبرني يونس عن ابن شهاب . أخبرني أنس بن مالك ؛ أن رسول الله ﷺ صرع عن فرس . فجحش شقه الأيمن . بنحو حديثهما . وزاد « فإذا صلى قائما ، فصلوا قياما » .

79 — ( ) .... : Buradaki râvî de Enes İbn Mâlik'in : Rasûlullah (S) bir attan yere çarpıldı da sağ yanı soyulup sıyrıldı, diyerek haber verdiği hadîsi yukarıdakilerin hadîsleri tarzında haber verdi. Burada : «İmam ayakta dikilerek namaz kıldırırsa, siz de dikilerek namaz kılınız» ziyâdesi vardır.

٨٠ – (...) حدثنا ابن أبي عمر . حدثنا معن بن عيسى عن مالك بن أنس ، عن الزهري ، عن أنس ؛ أن رسول الله ﷺ ركب فرسا فصرع عنه . فجحش شقه الأيمن . بنحو حديثهم . وفيه « إذا صلى قائما ، فصلوا قياما » .

---

29. Ma'nâsı: «Allah, kendisine hamd edenin hamdini işidip kabul etti».

30. *Rabbenâ ve leke'l-hamd,* «yâ Rabb, biz sana itâat ettik, yâ Rabb ibâdetimizi kabul et, itâatımızdan ve sana niyâzımızdan dolayı da sana hamd olsun» ma'nâsınadır. *Vavsız* olarak «*Rabbenâ leke'l- hamd*» rivâyetine göre de, «Rabbımız, hamd sana mahsusdur» demek olur. Bu ta'bîr hadislerde hem «*vâv*» ile VE LEKE, hem de «*vâv*» sız olarak yalnız LEKE şeklinde vârid olmuştur. Her hangisi olsa doğrudur ve sünnettir.

el-Esma'î, buradaki *vâv* için iki vecih beyan ediyor: Biri; zâid olmasıdır. Bunun Arap kelâmında benzeri vardır «bi'nî hâzâ = şunu bana sat!» diyene karşı bâî: Neam ve hüve leke bi-dirhemin = peki bir dirhem verirsen senindir» der. İşte buradaki *vâvın* başka dile terceme ederken mukabilini aramağa lüzum yoktur, çünkü zâitdir. Diğer vecih âtıfa vâvı olmasıdır. «Rabbenâ hamidnâke ve lekelhamdu = ey Rabbımız, sana hamdettik. Hamd ise sana mahsustur» yahut «istecib ve leke'l-hamdu = ettiğimiz hamdi kabul buyur. Zaten hamd de sana mahsustur» takdîrinde olmuş olur. *Vâvın* hâliye olma ihtimali de vardır. Binaenaleyh *vâvın* isbatı takdîrinde cümle hem duâyı hem haberi mutazammın olur. Bundan dolayı da bazı âlimler *vâvın* isbatını, iskata muraccah görürler...

80 — ( ) .... : Buradaki râvî de Enes ibn Mâlik'in : Rasûlullah (S) bir ata bindi de onun üstünden yere fırlatıldı. Bu sebeple sağ yanı soyulup sıyrıldı diyerek haber verdiği hadîsi, yukarıdakilerin hadîsleri tarzında rivâyet etmiştir. Bu hadîsde de : «Ayakta kıldırdığı zaman siz de ayakta namaz kılınız» ziyâdesi vardır.

٨١ – (...) حدثنا عبد بن حميد. أخبرنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن الزهري. أخبرني أنس؛
أن النبي ﷺ سقط من فرسه. فجحش شقه الأيمن. وساق الحديث. وليس فيه زيادة يونس ومالك

81 — ( ) .... : Buradaki râvî Yûnus da Enes ibn Mâlik'in, Peygamber atından düştü ve sağ yanı sıyrıldı diyerek haber verdiği hadîsi sevketmiştir. Bu hadîsde, bundan önce geçen (iki hadîsdeki yani) Yûnus ve Mâlik hadîslerindeki ziyâde kısım yoktur.

٨٢ – (٤١٢) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبدة بن سليمان عن هشام، عن أبيه،
عن عائشة؛ قالت: اشتكى رسول الله ﷺ. فدخل عليه ناس من أصحابه يعودونه. فصلى
رسول الله ﷺ جالسا. فصلوا بصلاته قياما. فأشار إليهم: أن اجلسوا. فجلسوا. فلما انصرف قال
«إنما جعل الإمام ليؤتم به. فإذا ركع فاركعوا. وإذا رفع فارفعوا. وإذا صلى جالسا فصلوا جلوسا».

82 — (412) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) hastalandı. Sahabîlerinden bir kısım halk iyâdet için yanına girdi, müteakiben Rasûlullah (S) oturduğu halde namaz kıldı. Hasta ziyâretine gelenler de ayakta dikilerek onun namazına uyup namaz kıldılar. Rasûlullah onlara : Oturunuz diye işaret buyurdu. Onlar da oturdular. Namazdan çıktığında buyurdu ki : «İmam ancak kendisine uyulsun diye imam yapılmıştır. Öyle olunca o, rukûa vardığı vakıt siz de rukûa varınız, başını kaldırdığı vakıt da siz de başınızı kaldırınız. Oturduğu halde kıldığı vakıt hep oturarak kılınız».

٨٣ – (...) حدثنا أبو الربيع الزهراني: حدثنا حماد (يعني ابن زيد) ح وحدثنا أبو بكر بن
أبي شيبة وأبو كريب. قالا: حدثنا ابن نمير. ح وحدثنا ابن نمير قال: حدثنا أبي. جميعا عن هشام
ابن عروة، بهذا الإسناد، نحوه.

83 — ( ) .... : Buradaki **tahvîl** ve **tarîk**lerin hepsi de Hişam ibn Urve'den bu isnadla geçen hadîsin ma'nâsını rivâyet etmişlerdir.

٨٤ – (٤١٣) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا ليث. ح وحدثنا محمد بن رمح. أخبرنا الليث عن أبي الزبير، عن جابر؛ قال: اشتكى رسول الله ﷺ. فصلينا وراءه. وهو قاعد. وأبو بكر يسمع الناس تكبيره. فالتفت إلينا فرآنا قياما. فأشار إلينا فقعدنا. فصلينا بصلاته قعودا. فلما سلم قال «إن كدتم آنفا لتفعلون فعل فارس والروم. يقومون على ملوكهم وهم قعود. فلا تفعلوا. ائتموا بأئمتكم. إن صلى قائما فصلوا قياما. وإن صلى قاعدا فصلوا قعودا».

84 — (413) .... : Câbir (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) hastalandı. Kendisi oturur halde namaz kıldı, biz de arkasında namaz kıldık. Ebû Bekr, onun tekbîrlerini insanlara işittiriyordu. Bir ara bize meyletti ve bizleri ayakta gördü, hemen bize işaret etti. Biz de oturduk. Onun namazına uyup oturarak namaz kıldık. Selâm verdiği zaman şöyle buyurdu : «Biraz önce neredeyse sizler muhakkak Fars'ların ve Rûm'ların işleri gibi yapıyordunuz. Onlar, melikleri otururlarken meliklerine karşı ayakta dururlar. Sizler öyle yapmayınız. İmamlarınıza tamamiyle uyunuz. İmâm ayakta namaz kılarsa siz de ayakta kılınız. Oturduğu halde namaz kılarsa siz de oturarak namaz kılınız».

٨٥ – (...) حدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا حميد بن عبد الرحمن الرؤاسي عن أبيه، عن أبي الزبير، عن جابر؛ قال: صلى بنا رسول الله ﷺ. وأبو بكر خلفه. فإذا كبر رسول الله ﷺ كبر أبو بكر. ليسمعنا. ثم ذكر نحو حديث الليث.

85 — ( ) .... : Câbir (R) : Rasûlullah (S) bizlere namaz kıldırdı. Ebû Bekr de arkasında bulunuyordu. Rasûlullah (S) tekbîr getirdiği zaman Ebû Bekr de bizlere işittirmek için tekbîr getirirdi, dedi, sonra bundan önceki Leys hadîsi tarzında zikretti.

٨٦ – (٤١٤) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا المغيرة (يعني الحزامي) عن أبي الزناد، عن الأعرج، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «إنما الإمام ليؤتم به. فلا تختلفوا عليه. فإذا كبر فكبروا. وإذا ركع فاركعوا. وإذا قال: سمع الله لمن حمده، فقولوا: اللهم! ربنا لك الحمد. وإذا سجد فاسجدوا. وإذا صلى جالسا فصلوا جلوسا. أجمعون».

(...) حدثنا محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. حدثنا معمر عن همام بن منبه، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ بمثله.

86 — (414) .... : Ebû Hureyre (R) dan; (şöyle demiştir) : Ra-

sûlullah (S) buyurdu ki: «İmam ancak kendisine uyulması içindir. Öyle ise imâma muhalif iş görmeyiniz. O, tekbîr aldığı zaman siz de tekbîr alınız. O rukûa vardığı zaman siz de rukûa varınız. SEMİALLÂHU Lİ-MEN HAMİDEH dediği zaman siz: ALLÂHUMME! RABBENÂ LEKE'L-HAMD deyiniz. Secde ettiği zaman, secde ediniz. Oturduğu halde kıldığı vakıt hepiniz oturarak kılınız»[31].

( ) Bize Muhammed ibn Râfi' tahdîs etti. Bize Abdurrazzâk tahdîs etti. Bize Ma'mer, Hemmâm ibn Munebbih'ten, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamber (S) den bunun benzeri olan hadîsi tahdîs etti.

(٢٠) باب النهى عن مبادرة الإمام بالتكبير وغيره

٨٧ – (٤١٥) حدثنا إسحٰق بن إبراهيم وابن خشرم . قالا : أخبرنا عيسى بن يونس حدثنا الأعمش عن أبي صالح ، عن أبي هريرة ؛ قال : كان رسول الله ﷺ يعلمنا . يقول « لا تبادروا الإمام . إذا كبر فكبروا . وإذا قال : ولا الضالين ، فقولوا : آمين . وإذا ركع فاركعوا . وإذا قال : سمع الله لمن حمده ، فقولوا : اللهم ! ربنا لك الحمد » .

(...) حدثنا قتيبة . حدثنا عبد العزيز (يعني الدراوردي) عن سهيل بن أبي صالح ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ . بنحوه . إلا قوله « ولا الضالين فقولوا : آمين » وزاد « ولا ترفعوا قبله » .

(20) TEKBÎR ALMAKTA VE DİĞER İŞLERDE İMAMDAN EVVEL DAVRANMAYI NEHİY BÂBI

87 — (415) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi:

Rasûlullah (S) bize ta'lîm eder şöyle buyururdu: «İmamdan evvel davranmayınız. Tekbîri, o tekbîr aldığı vakıtta alınız. VELADDÂLLÎN

31. Bu hadîsler, namazın böyle birkaç defa kılınmış olduğunu gösteriyor. Her râvî gördüğü vâkıadaki durumu veya görebildiği hâli olduğu gibi haber veriyor. Bu hadîslerden şu hükümler çıkarılmıştır:

a. Bazı hallerde dikilenin, oturana iktidasının sahîh olabileceği...

b. Bütün fiillerinde imâma mutâbaat vaciptir. Muktedî rukû'da, sucûdda vesâir namaz hareketlerinde imâmdan öne geçemez.

c. Ebû Hanîfe hadîsdeki taksîme bakarak imâmın vazîfesi TESMÎ', me'mûmun yazîfesi de TAHMÎDdir der.

Mâlik ve bir rivâyete göre Ahmed ibn Hanbel de bu görüştediler. Ebû Yûsuf, Muhammed ibn Hasen, Şâfiî ve diğer rivâyete göre Ahmed ibn Hanbel; imâm hem TESMÎ' hem TAHMÎD eder. Me'mûma gelince, Hanefîlere göre —demin de denildiği gibi— O, yalnız TAHMÎD ile mükelleftir. Şâfiî ile Mâlik'e göre ise her ikisini cem'eder.

dediği vakıt, ÂMÎN deyiniz. Rukûa vardığı zaman, rukûa varınız. SEMİALLÂHU LİMEN HAMİDEH dediği vakıt ALLÂHUMME! RABBENÂ LEKE'l-HAMD deyiniz».

( ) Bize Kuteybe tahdîs etti. Bize Abdulazîz (yani Derâverdî), Suheyl ibn Ebî Sâlih'den, o da babasından, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamber (S) den bu hadîsin ma'nâsını tahdîs etti. Ancak: «VELEDDÂLLÎN (de) ÂMÎN deyiniz» sözünü söylemedi. Fakat: «İmâmdan evvel başınızı kaldırmayın» sözünü ziyâde etti.

٨٨ – (٤١٦) حَدَّثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ . ح وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ ابْنُ مُعَاذٍ (وَاللَّفْظُ لَهُ) حَدَّثَنَا أَبِى . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ يَعْلَى (وَهُوَ ابْنُ عَطَاءٍ) سَمِعَ أَبَا عَلْقَمَةَ . سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّمَا الْإِمَامُ جُنَّةٌ . فَإِذَا صَلَّى قَاعِدًا فَصَلُّوا قُعُودًا . وَإِذَا قَالَ : سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ ، فَقُولُوا : اللَّهُمَّ ! رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ . فَإِذَا وَافَقَ قَوْلُ أَهْلِ الْأَرْضِ قَوْلَ أَهْلِ السَّمَاءِ ، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ » .

88 — (416) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) buyurdu ki: «İmam bir kalkandır, o oturduğu halde namaz kıldığında siz de oturarak namaz kılınız. SEMİALLÂHU LİMEN HAMİDEH dediği vakit, ALLÂHUMME! RABBENÂ LEKE'l-HAMD deyiniz. Yer ehâlîsinin böyle demesi semâ ehlinin sözüne uygun düştüğü zaman geçmiş günahları mağfiret olunur».

٨٩ – (٤١٧) حَدَّثنِى أَبُو الطَّاهِرِ . حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ عَنْ حَيْوَةَ ؛ أَنَّ أَبَا يُونُسَ مَوْلَى أَبِى هُرَيْرَةَ حَدَّثَهُ . قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ ؛ أَنَّهُ قَالَ « إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ . فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا . وَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا . وَإِذَا قَالَ : سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ ، فَقُولُوا : اللَّهُمَّ ! رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ. وَإِذَا صَلَّى قَائِمًا فَصَلُّوا قِيَامًا . وَإِذَا صَلَّى قَاعِدًا فَصَلُّوا قُعُودًا . أَجْمَعُونَ » .

89 — (417) Bize Ebû Tâhir tahdîs etti, bize İbn'u Vehb, Hayve'den tahdîs etti. Ona da Ebû Hureyre'nin azadlısı Ebû Yûnus tahdîs etti. Dedi ki: Ebû Hureyre'den işittim Rasûlullah (S) şöyle buyurdu diyordu: «İmam ancak kendisine uyulsun diye imam yapılmıştır. Öyle olunca o tekbîr aldığı vakıt tekbîr alınız. Rukûa vardığı vakıt rukûa varınız. SEMİALLÂHU LİMEN HAMİDEH dediği vakıt, ALLÂHUMME RABBENÂ LEKE'l-HAMD deyiniz. Ayakta durarak namaz kıldığında, ayakta namaz kılınız. Oturduğu halde namaz kıldığında hepiniz oturarak namaz kılınız».

(٢١) باب استخلاف الإمام إذا عرض له عذر من مرض وسفر وغيرهما من يصلي بالناس ، وأن من صلى خلف إمام جالس لعجزه عن القيام لزمه القيام إذا قدر عليه ، ونسخ القعود خلف القاعد في حق من قدر على القيام

٩٠ – (٤١٨) حدّثنا أحمد بن عبد الله بن يونس . حدّثنا زائدة . حدّثنا موسى بن أبي عائشة عن عبيد الله بن عبد الله ؛ قال : دخلت على عائشة فقلت لها : ألا تحدّثيني عن مرض رسول الله ﷺ ؟ قالت : بلى . ثقل النبيّ ﷺ . فقال « أصلّى الناس ؟ » قلنا : لا . وهم ينتظرونك . يا رسول الله ! قال « ضعوا لي ماء في المخضب » ففعلنا . فاغتسل . ثم ذهب لينوء فأغمي عليه . ثم أفاق فقال « أصلّى الناس ؟ » قلنا : لا . وهم ينتظرونك . يا رسول الله ! فقال « ضعوا لي ماء في المخضب » ففعلنا . فاغتسل . ثم ذهب لينوء فأغمي عليه . ثم أفاق . فقال « أصلّى الناس ؟ » قلنا : لا . وهم ينتظرونك . يا رسول الله ! فقال « ضعوا لي ماء في المخضب » ففعلنا فاغتسل . ثم ذهب لينوء فأغمي عليه . ثم أفاق فقال « أصلّى الناس ؟ » فقلنا : لا . وهم ينتظرونك ، يا رسول الله ! قالت والناس عكوف في المسجد ينتظرون رسول الله ﷺ لصلاة العشاء الآخرة . قالت فأرسل رسول الله ﷺ إلى أبي بكر ، أن يصلّي بالناس . فأتاه الرسول فقال : إن رسول الله ﷺ يأمرك أن تصلّي بالناس . فقال أبو بكر ، وكان رجلا رقيقا : يا عمر ! صلّ بالناس . قال فقال عمر : أنت أحق بذلك . قالت فصلى بهم أبو بكر تلك الأيام . ثم إن رسول الله ﷺ وجد من نفسه خفة فخرج بين رجلين ، أحدهما العباس ، لصلاة الظهر . وأبو بكر يصلّي بالناس . فلما رآه أبو بكر ذهب ليتأخر . فأومأ إليه النبي ﷺ أن لا يتأخر . وقال لهما « أجلساني إلى جنبه » فأجلساه إلى جنب أبي بكر . وكان أبو بكر يصلّي وهو قائم بصلاة النبي ﷺ . والناس يصلّون بصلاة أبي بكر . والنبي ﷺ قاعد .

قال عبيد الله : فدخلت على عبد الله بن عباس فقلت له : ألا أعرض عليك ما حدّثتني عائشة عن مرض رسول الله ﷺ ؟ فقال : هات . فعرضت حديثها عليه فما أنكر منه شيئا . غير أنه قال : أسمّت لك الرجل الذي كان مع العباس ؟ قلت : لا . قال : هو عليّ .

(21) KENDİSİNE HASTALIK, SEFER VE BUNLARDAN BAŞKA HERHANGİ BİR ÖZÜR ÂRIZ OLDUĞU ZAMAN İMÂMIN, HALKA NAMAZ KILDIRACAK BİR KİMSEYİ HALEF TA'YÎN ETMESİ, AYAKTA DURMAKTAN ÂCİZ OLDUĞU İÇİN, OTURARAK KILAN

İMÂNIN ARKASINDA NAMAZ KILANA — MUKTEDİR OLDUĞU TAKDÎRDE — AYAKTA KILMASININ LÂZIM GELDİĞİ, AYAKDA DURMAĞA KADİR OLAN HAKKINDA, OTURARAK KILAN İMÂMIN ARKASINDA, OTURARAK KILMANIN NESHİ BÂBI

90 — (418) .... : Ubeydullah ibn Abdillah şöyle dedi : Âişe'nin huzuruna girdim ve ona : Rasûlullah (S) ın hastalığından anlatır mısınız? dedim. Evet diyerek şöyle anlattı : Peygamberin hastalığı ağırlaştığı zaman, «nâs namazı kıldılar mı?» diye sordu. Hayır, seni bekliyorlar yâ Rasûlallah! dedik.» (Öyle ise) benim için leğene su koyunuz» diye emretti. Su koyduk, o yıkandı. Sonra kalkmağa davranırken bayıldı. Sonra ayıldı. Yine : «Nâs namazı kıldılar mı?» diye sordu. Hayır, seni bekliyorlar yâ Rasûallah! dedik. Yine : «Benim için leğene su koyunuz», buyurdu. Biz suyu koyduk, o yıkandı. Sonra kalkmağa davranırken yine bayıldı. Sonra ayıldı. Yine : «Nâs namazı kıldılar mı?» diye sordu. Hayır, seni bekliyorlar yâ Resûlallah! dedik. Yine : «Benim için leğene su koyunuz» buyurdu. Biz suyu koyduk, o yıkandı. Sonra kalkmağa davranırken tekrar bayıldı. Sonra ayıldı ve : «Nâs namazı kıldılar mı?» diye sordu. Hayır, onlar seni bekliyorlar yâ Rasûlallah! dedik. O sırada halk mescidde Rasûlullah'ı yatsı namazına bekleyib duruyorlardı. Bunun üzerine Rasûlullah, halka namaz kıldırması için Ebû Bekr'e (haber) gönderdi. Haberci Ebû Bekr'e gidib Rasûlullah nâsa namaz kıldırmanı sana emrediyor dedi. Ebû Bekr — ki yüreği yufka bir zat idi — (Umer'e :) Yâ Umer! Nâsa sen kıldır, dedi. Umer ona : Sen buna daha haklısın cevabını verdi. (Rasûlullah'ın hasta olduğu) o günlerde halka namazı Ebû Bekr kıldırdı.

Sonra Rasûlullah vucûdunda hafiflik hissedib biri Abbas olan iki kişi arasında öğle namazı için çıktı. Ebû Bekr halka namaz kıldırıyordu. Ebû Bekr Peygamberi görünce geriye çekilmek için davrandı. Peygamber ona: Geriye çekilme, diye işaret etti. Peygamber kendisini götüren iki kişiye : «Beni onun yanına oturtunuz», dedi. Onlar Peygamberi Ebû Bekr'in yanına oturttular. Ebû Bekr ayakta olduğu halde Peygamberin namazına uyarak namaz kıldırıyordu. Cemâat da Ebû Bekr'in namazına tâbi' olarak namaz kılıyorlardı. Halbuki Peygamber oturduğu yerde namaz kılıyordu.

Âişe'nin râvîsi Ubeydullah şöyle dedi : Müteâkiben ben Abdullah ibn Abbas'ın yanına girdim ve ona : Âişe'nin, Rasûlullah'ın hastalığından bana anlattıklarını sana arzedeyim mi? dedim. Anlat, dedi. Ben de Âişe'nin hadîsini ona arz ettim. İbnu Abbas ondan hiçbir şeyi inkâr etmedi. Ancak : Abbas'la beraber Rasûlullah'ı tutmuş olan kimsenin ismini Âişe sana söyledi mi? dedi. Hayır dedim. Kendisi : O, Ali'dir dedi.

٩١ – (...) حدثنا محمد بن رافع وعبد بن حميد (واللفظ لابن رافع) قالا: حدثنا عبد الرزاق.
أخبرنا معمر. قال قال الزهري: وأخبرني عبيد الله بن عبد الله بن عتبة؛ أن عائشة أخبرته قالت:
أول ما اشتكى رسول الله ﷺ في بيت ميمونة. فاستأذن أزواجه أن يمرض في بيتها. وأذن له.
قالت فخرج ويد له على الفضل بن عباس. ويد له على رجل آخر. وهو يخط برجليه في الأرض
فقال عبيد الله: فحدثت به ابن عباس. فقال: أتدري من الرجل الذي لم تسم عائشة؟ هو علي.

91 — ( ) .... : Zuhrî şöyle dedi : Bana Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe haber verdi. Ona da Âişe haber verib şöyle dedi : Rasûlullah (S) evvelâ Meymûne'nin evinde hastalandı. Sonra Âişe'nin evinde bakılmak üzere zevcelerinden izin istedi, onlar da izin verdiler. Ondan sonra Rasûlullah, bir eli Fadlu'bnu Abbas'ın üzerinde, bir eli de diğer bir kimsenin üzerinde ve ayaklarını yerde sürüyerek çıktı..

Ubeydullah der ki : Âişe'nin bu dediğini İbn Abbas'a söyledim. Âişe'nin, ismini söylemediği kimsenin kim olduğunu bilir misin? dedi. Hayır, dedim. O, Aliyu'bnu Ebî Tâlib'dir diye cevap verdi.

٩٢ – (...) حدثني عبد الملك بن شعيب بن الليث. حدثني أبي عن جدي. قال: حدثني عقيل
ابن خالد. قال ابن شهاب: أخبرني عبيد الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود؛ أن عائشة، زوج النبي ﷺ
قالت: لما ثقل رسول الله ﷺ. واشتد به وجعه استأذن أزواجه أن يمرض في بيتي. فأذن له. فخرج
بين رجلين. تخط رجلاه في الأرض. بين عباس بن عبد المطلب وبين رجل آخر.
قال عبيد الله: فأخبرت عبد الله بالذي قالت عائشة. فقال لي عبد الله بن عباس: هل تدري من الرجل
الآخر الذي لم تسم عائشة؟ قال قلت: لا. قال ابن عباس: هو علي.

92 — ( ) .... : İbnu Şihâb şöyle dedi :

Bana Ubeydullahi'bnu Abdillah ibn Utbete'bni Mes'ûd haber verdi. Peygamberin zevcesi Âişe (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) in hastalığı ağırlaşıp da ağrısı şiddetlendiği zaman benim evimde bakılmak üzere zevcelerinden izin istedi. Onlar da izin verdiler. (Bundan sonra) Rasûlullah, iki kişi arasında bir tarafında Abbasu'bnu Abdilmuttalib, diğer tarafında başka bir zât olduğu halde ayakları yerde sürünerek çıktı.

Ubeydullah der ki : Müteâkiben Abdullah'a Âişe'nin dediğini haber verdim. Abdullah ibn Abbâs bana : Âişe'nin ismini söylemediği zâtın kim olduğunu bilir misin? diye sordu. Ben : Hayır, dedim. İbnu Abbas : O, Ali'dir dedi.

٩٣ - (...) حدثنا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ اللَّيْثِ . حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي . حَدَّثَنِي عُقَيْلُ بْنُ خَالِدٍ .
قَالَ: قَالَ ابْنُ شِهَابٍ : أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ ؛ أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ:
لَقَدْ رَاجَعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي ذَلِكَ . وَمَا حَمَلَنِي عَلَى كَثْرَةِ مُرَاجَعَتِهِ إِلَّا أَنَّهُ لَمْ يَقَعْ فِي قَلْبِي أَنْ يُحِبَّ
النَّاسُ بَعْدَهُ رَجُلًا قَامَ مَقَامَهُ أَبَدًا . وَإِلَّا أَنِّي كُنْتُ أَرَى أَنَّهُ لَنْ يَقُومَ مَقَامَهُ أَحَدٌ إِلَّا تَشَاءَمَ النَّاسُ بِهِ .
فَأَرَدْتُ أَنْ يَعْدِلَ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ أَبِي بَكْرٍ .

93 — ( ) .... : Peygamberin zevcesi Âişe (R) şöyle dedi :

Vallâhi Rasûlullah (S) a Ebû Bekr'in imâm olmaması hususunda ısrarla müracaat ettim. Beni bu mükerrer mürâcaata sevkeden düşünce şu idi : Rasûlullah'ın makamına geçecek kimseyi halkın ebedî sevebileceğini hafsalam bir türlü almıyordu. Öyle sanıyordum ki, Rasûlullah'ın yerine geçen kimse ile muhakkak halk teşe'üm edecek, onu uğursuz sayacak. İşte bunun için ben, Rasûlullah'ın, Ebû Bekr'in imâmetine dâir emrini ta'dîl etmesini istemiştim.

٩٤ - (...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ ، وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ (وَاللَّفْظُ لِابْنِ رَافِعٍ) (قَالَ عَبْدٌ : أَخْبَرَنَا . وَقَالَ
ابْنُ رَافِعٍ : حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ) أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ . قَالَ الزُّهْرِيُّ : وَأَخْبَرَنِي حَمْزَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ
عَائِشَةَ قَالَتْ : لَمَّا دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَيْتِي ، قَالَ « مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ » قَالَتْ فَقُلْتُ :
يَا رَسُولَ اللَّهِ ! إِنَّ أَبَا بَكْرٍ رَجُلٌ رَقِيقٌ . إِذَا قَرَأَ الْقُرْآنَ لَا يَمْلِكُ دَمْعَهُ . فَلَوْ أَمَرْتَ غَيْرَ أَبِي بَكْرٍ ! قَالَتْ:
وَاللَّهِ ! مَا بِي إِلَّا كَرَاهِيَةُ أَنْ يَتَشَاءَمَ النَّاسُ بِأَوَّلِ مَنْ يَقُومُ فِي مَقَامِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ . قَالَتْ فَرَاجَعْتُهُ
مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا . فَقَالَ « لِيُصَلِّ بِالنَّاسِ أَبُو بَكْرٍ . فَإِنَّكُنَّ صَوَاحِبُ يُوسُفَ » .

94 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) evime girdiği zaman, «Ebû Bekr'e söyleyin de halka namaz kıldırsın» buyurdu. Ben : Yâ Rasûlallah! Ebû Bekr pek yufka yüreklidir. Kur'ânı okuduğu zaman gözyaşlarını tutamaz. Binaenaleyh Ebû Bekr'den başka birini emretsen! dedim. Vallâhi bunun sebebi, Rasûlullah'ın makamında ilk defa duracak kimse ile halkın teşe'üm etmeleri endîşesidir. İşte bunun için peygambere iki yahud üç defa mürâcaat ettim. Neticede: «Halka Ebû Bekr namaz kıldırsın. Şüphesiz ki siz Yûsuf'un sâhibelerisiniz (yani onun günündeki kadınlar gibisiniz») buyurdu [32].

---

32. Gönüllerinde gizledikleri düşüncenin hilâfını açığa çıkarmakta ısrar etmeleri cihetin-

٩٥ – (...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ وَوَكِيعٌ. ح وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى (وَاللَّفْظُ لَهُ) قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: لَمَّا ثَقُلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ جَاءَ بِلَالٌ يُؤْذِنُهُ بِالصَّلَاةِ. فَقَالَ «مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ» قَالَتْ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّ أَبَا بَكْرٍ رَجُلٌ أَسِيفٌ. وَإِنَّهُ مَتَى يَقُمْ مَقَامَكَ لَا يُسْمِعِ النَّاسَ. فَلَوْ أَمَرْتَ عُمَرَ! فَقَالَ «مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ» قَالَتْ فَقُلْتُ لِحَفْصَةَ: قُولِي لَهُ: إِنَّ أَبَا بَكْرٍ رَجُلٌ أَسِيفٌ. وَإِنَّهُ مَتَى يَقُمْ مَقَامَكَ لَا يُسْمِعِ النَّاسَ. فَلَوْ أَمَرْتَ عُمَرَ! فَقَالَتْ لَهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «إِنَّكُنَّ لَأَنْتُنَّ صَوَاحِبُ يُوسُفَ. مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ» قَالَتْ فَأَمَرُوا أَبَا بَكْرٍ يُصَلِّي بِالنَّاسِ. قَالَتْ فَلَمَّا دَخَلَ فِي الصَّلَاةِ وَجَدَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ نَفْسِهِ خِفَّةً. فَقَامَ يُهَادَى بَيْنَ رَجُلَيْنِ. وَرِجْلَاهُ تَخُطَّانِ فِي الْأَرْضِ. قَالَتْ فَلَمَّا دَخَلَ الْمَسْجِدَ سَمِعَ أَبُو بَكْرٍ حِسَّهُ. ذَهَبَ يَتَأَخَّرُ. فَأَوْمَأَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قُمْ مَكَانَكَ. فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى جَلَسَ عَنْ يَسَارِ أَبِي بَكْرٍ. قَالَتْ فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي بِالنَّاسِ جَالِسًا. وَأَبُو بَكْرٍ قَائِمًا. يَقْتَدِي أَبُو بَكْرٍ بِصَلَاةِ النَّبِيِّ ﷺ. وَيَقْتَدِي النَّاسُ بِصَلَاةِ أَبِي بَكْرٍ.

95 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) ağırlaştığı zaman, kendisine namaz vaktinin geldiğini haber vermek için Bilâl geldi. Rasûlullah : «Ebû Bekr'e söyleyin de halka namaz kıldırsın» buyurdu. Ben : Yâ Rasûlallah! Ebû Bekr pek yufka yüreklidir. Şu muhakkak ki o, ne vakıt senin makamında durursa (Kur'ân'ı) halka işittiremez. Binaenaeyh Umer'e emretsen! dedim. «Ebû Bekr'e söyleyin halka namazı kıldırsın» buyurdu. Âişe der ki : Hafsa'ya da : Ebû

den onlara benzetmiştir. Ma'lûm olduğu üzere Züleyhâ hakîkatda Yûsuf (A) a olan derin aşkının ma'ziretini Mısır'ın büyük kadınlarına göstermek istediği halde onlara ziyafet çekip kendilerine son derecede ikrâm ve in'âmda bulunmuştu. Hakîkî maksadı onlara ziyafet değil, bunu vesîle ederek Yûsuf'u onlara gösterip âşıklıktaki özrünü isbat etmek idi. Âişe'nin de hakîkî maksadı babasını halkın nefret ve uğursuz saymalarından korumak olduğu halde bundan hiç bahsetmeyib yalnız kırâatı cemâate işittiremeyeceğinden bahsediyordu. Maksada varmak için çok ısrarda Züleyhâ'ya benzediğinden buradaki teşbîh daha kuvvetli düşmüştür. «*Yûsuf'un sâhibesi*» demek varken Yûsuf'un sâhibeleri buyurulması, yani müfred yerine cemî' lafzının kullanılması Arab dilinde cins murad edilerek yerine göre mecâz olan bir beyan tarzıdır. Burada, «sizler Yûsuf'un sâhibesi Züleyhâ cinsinden kadınlar gibisiniz» demek oluyor.

Bekr yufka yürekli bir kimsedir. O senin makamında durursa (ağlamaktan) halka (Kur'ân'ı) işittiremez. Umer'e emretsen, de (diye) söyledim. Hafsa bunu Peygambere söyledi. Bunun üzerine Rasûlullah : «Şüphesiz ki sizler muhakkak Yûsuf Aleyhisselâm'ın sâhibeleri cinsinden kadınlarsınız! Ebû Bekr'e söyleyin (diyorum) halka namazı o kıldırsın», buyurdu.

Âişe der ki : Bunun üzerine Ebû Bekr'e söylediler. O da insanlara namaz kıldırır oldu. Âişe der ki : Ebû Bekr bu namazlardan birine dâhil olduğu zaman Rasûlullah kendinde bir hafiflik hissetti de iki kişi arasında dayanarak (namaza) kalktı, ayakları da takatsızlıktan yerde sürünüyordu. Mescide girdiği zaman Ebû Bekr onun hareket sesini işitti ve gerilemeğe başladı. Rasûlullah ona : Yerinde dur, diye işâret etti. Sonra Rasûlullah ilerleyib tâ Ebû Bekr'in sol yanına oturdu. Âişe der ki : Namazı oturarak Rasûlullah kıldırıyordu da Ebû Bekr ayakta olduğu halde Peygamberin namazına uyuyor, insanlar da Ebû Bekr'in namazına uyarak namaz kılıyorlardı.

٩٦ – (...) حدثنا مِنْجَابُ بْنُ الْحَارِثِ التَّمِيمِيُّ. أَخْبَرَنَا ابْنُ مُسْهِرٍ. ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ. كِلَاهُمَا عَنِ الْأَعْمَشِ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ، نَحْوَهُ. وَفِي حَدِيثِهِمَا: لَمَّا مَرِضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَرَضَهُ الَّذِي تُوُفِّيَ فِيهِ. وَفِي حَدِيثِ ابْنِ مُسْهِرٍ: فَأُتِيَ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ حَتَّى أُجْلِسَ إِلَى جَنْبِهِ. وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي بِالنَّاسِ. وَأَبُو بَكْرٍ يُسْمِعُهُمُ التَّكْبِيرَ. وَفِي حَدِيثِ عِيسَى: فَجَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي وَأَبُو بَكْرٍ إِلَى جَنْبِهِ. وَأَبُو بَكْرٍ يُسْمِعُ النَّاسَ.

96 — ( ) .... : A'meş'den gelen bu iki tarîk râvîleri de bu isnadla, geçen hadîsin benzerini haber verdiler. Bunların hadîsleri : «Rasûlullah (S) vefatıyle neticelenen hastalığına tutulduğu zaman...» diye başlar. Buradaki râvîlerden İbnu Mushir'in hadîsinde : Rasûlullah (S) getirildi ve nihayet Ebû Bekr'in yanına oturtuldu. Peygamber insanlara namaz kıldırıyor, Ebû Bekr de onlara tekbîri işittiriyordu.

Yine buradaki râvîlerden Îsâ'nın hadîsinde : Ebû Bekr onun yanıbaşında olduğu halde Rasûlullah (S) oturub namaz kıldırıyor, Ebû Bekr de insanlara işittiriyordu, ifadeleri vardır.

٩٧ – (...) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ عَنْ هِشَامٍ. ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ (وَأَلْفَاظُهُمْ مُتَقَارِبَةٌ) قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي. قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَبَا بَكْرٍ أَنْ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ فِي مَرَضِهِ. فَكَانَ يُصَلِّي بِهِمْ.

قَالَ عُرْوَةُ: فَوَجَدَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ نَفْسِهِ خِفَّةً. فَخَرَجَ وَإِذَا أَبُو بَكْرٍ يَؤُمُّ النَّاسَ. فَلَمَّا رَآهُ

أَبُو بَكْرٍ اسْتَأْخَرَ. فَأَشَارَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَيْ كَمَا أَنْتَ. فَجَلَسَ رَسُولُ اللهِ حِذَاءَ أَبِي بَكْرٍ إِلَى جَنْبِهِ. فَكَانَ أَبُو بَكْرٍ يُصَلِّي بِصَلَاةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ. وَالنَّاسُ يُصَلُّونَ بِصَلَاةِ أَبِي بَكْرٍ.

97 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) hastalığında insanlara namaz kıldırması için Ebû Bekr'e emir verdi. Bunun üzerine o da halka namaz kıldırdı.

Urve dedi ki : (Bu namazlardan biri sırasında) Rasûlullah kendinde bir hafiflik hissetti. Bunun üzerine namaza çıktı, bir de baktı ki Ebû Bekr halka imâmlık ediyor. Ebû Bekr peygamberi görünce geri çekilmek istedi. Rasûlullah ona : Olduğun gibi dur! diye işaret etti. Akabinde Rasûlullah, Ebû Bekr'in hizasına, onun yanına oturdu. Ebû Bekr, Rasûlullah'ın namazına uyarak namaz kılıyor, insanlar da Ebû Bekr'in namazına uyarak namaz kılıyorlardı.

٩٨ – (٤١٩) حَدَّثَنِي عَمْرٌو النَّاقِدُ وَحَسَنٌ الْحُلْوَانِيُّ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ (قَالَ عَبْدٌ: أَخْبَرَنِي. وَقَالَ الْآخَرَانِ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ) (وَهُوَ ابْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ) وَحَدَّثَنِي أَبِي عَنْ صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ؛ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ؛ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ كَانَ يُصَلِّي لَهُمْ فِي وَجَعِ رَسُولِ اللهِ ﷺ الَّذِي تُوُفِّيَ فِيهِ. حَتَّى إِذَا كَانَ يَوْمُ الِاثْنَيْنِ. وَهُمْ صُفُوفٌ فِي الصَّلَاةِ. كَشَفَ رَسُولُ اللهِ ﷺ سِتْرَ الْحُجْرَةِ. فَنَظَرَ إِلَيْنَا وَهُوَ قَائِمٌ. كَأَنَّ وَجْهَهُ وَرَقَةُ مُصْحَفٍ. ثُمَّ تَبَسَّمَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ضَاحِكًا. قَالَ فَبُهِتْنَا وَنَحْنُ فِي الصَّلَاةِ. مِنْ فَرَحٍ بِخُرُوجِ رَسُولِ اللهِ ﷺ. وَنَكَصَ أَبُو بَكْرٍ عَلَى عَقِبَيْهِ لِيَصِلَ الصَّفَّ. وَظَنَّ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ خَارِجٌ لِلصَّلَاةِ. فَأَشَارَ إِلَيْهِمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِيَدِهِ أَنْ أَتِمُّوا صَلَاتَكُمْ. قَالَ ثُمَّ دَخَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ. فَأَرْخَى السِّتْرَ. قَالَ فَتُوُفِّيَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنْ يَوْمِهِ ذَلِكَ.

98 — (419) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle haber verdi :

Peygamberin vefatıyle neticelenen hastalığı günlerinde Ebû Bekr kendilerine namazı kıldırıyordu. Nihayet (vefatının tesadüf ettiği) pazartesi günü oldu. Ashab (sabah) namazı içinde saff saff durmuşlardı. Rasûlullah Âişe'nin odasının kapu perdesini açtı ve ayakta durarak bizlere baktı. Yüzü **Mushaf** yaprağı gibi bembeyazdı. Sonra (onların namazda saff bağlıyarak durduklarını görüb çok sevindi ve) tebessüm ederek güldü. Enes der ki : Biz namazda olduğumuz halde Rasûlullah'ın çıkışıyle sevincimizden şaşırdık. Ebû Bekr, Rasûlullah'ın namaz kılmak arzusu ile çıktığını sanarak topukları üzerinde geri geri ilk safa ulaşmak için çekildi. Rasûlullah bunlara eliyle : Namazınızı tamamlayınız diye işâret etti. Sonra (Âişe'nin odasına) girdi ve kapu perdesini indirdi. Enes der ki : İşte Rasûlullah bu göründüğü pazartesi günü vefat etti.

٩٩ – (...) وحدثنيه عمرو الناقد وزهير بن حرب قالا : حدثنا سفيان بن عيينة عن الزهري ،
عن أنس ؛ قال : آخر نظرة نظرتها إلى رسول الله ﷺ . كشف الستارة يوم الاثنين ، بهذه القصة .
وحديث صالح أتم وأشبع .

(...) وحدثني محمد بن رافع وعبد بن حميد . جميعا عن عبد الرزاق . أخبرنا معمر عن الزهري ؛
قال : أخبرني أنس بن مالك ؛ قال : لما كان يوم الاثنين . بنحو حديثهما .

99 — ( ) .... : Enes (R) : Rasûlullah'a baktığım son bakış şudur. Pazartesi günü perdeyi açtı... diyerek bu kıssayı anlattı. Bundan önceki Sâlih'in hadîsi daha tamam ve daha doyurucudur.

( ) .... : Zuhrî : Enes ibn Mâlik bana haber verdi ve pazartesi günü olduğu zaman... dedi, diyerek bundan öncekilerin hadîsi tarzında rivâyet etti.

١٠٠ – (...) حدثنا محمد بن المثنى وهارون بن عبد الله قالا : حدثنا عبد الصمد . قال : سمعت
أبي يحدث . قال : حدثنا عبد العزيز عن أنس ؛ قال : لم يخرج إلينا نبي الله ﷺ ثلاثا . فأقيمت
الصلاة . فذهب أبو بكر يتقدم . فقال نبي الله ﷺ بالحجاب فرفعه . فلما وضح لنا وجه نبي الله
ﷺ ، ما نظرنا منظرا قط كان أعجب إلينا من وجه النبي ﷺ حين وضح لنا . قال فأومأ نبي الله ﷺ
بيده إلى أبي بكر أن يتقدم . وأرخى نبي الله ﷺ الحجاب . فلم نقدر عليه حتى مات .

100 — ( ) .... : Enes (R) şöyle dedi :

Allah'ın peygamberi üç gün bize (namaz kıldırmak için) çıkmadı. Bir defa namaza ikamet edildi ve Ebû Bekr imâmete geçmeğe davrandı. Tam bu sırada Allah'ın peygamberi perdeyi tutup kaldırdı. Allah'ın peygamberinin yüzü bize açılınca, bize görünen Peygamberin yüzünden daha güzel, daha sevimli hiçbir manzaraya bakmış değiliz. Allah'ın peygamberi eliyle Ebû Bekr'e ileri geçmesini işâret buyurdu ve perdeyi indirdi. Bundan sonra vefat edinceye kadar bir daha kendisini görmeğe muktedir olamadık [33].

33. Bu hadîs, Ebû Bekr'in, Peygamberin vefatına kadar namazda Rasûlullah'ın halifesi olduğunu gösterdiği gibi — Şia'nın iddiâ ettiği tarzda — imâmetten azil de etmemiş olduğunu isbat eder. Bu sabah namazı, mubârek ruhunun *Mele-i A'lâya* çıkmazdan evvelki namazların sonuncusudur. Küçük imâmet ise büyük imâmete delâlet eder.

١٠١ – (٤٢٠) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا حسين بن علي عن زائدة ، عن عبد الملك ابن عمير، عن أبي بردة، عن أبي موسى ؛ قال: مرض رسول الله ﷺ فاشتد مرضه . فقال « مروا أبا بكر فليصل بالناس » فقالت عائشة : يا رسول الله ! إن أبا بكر رجل رقيق . متى يقم مقامك لا يستطع أن يصلي بالناس . فقال « مري أبا بكر فليصل بالناس . فإنكن صواحب يوسف » .
قال فصلى بهم أبو بكر حياة رسول الله ﷺ

101 — (420) .... : Ebû Mûsâ (R) şöyle dedi :

Rasûlullah hasta oldu. Hastalığı şiddetlenince, «Ebû Bekr'e söyleyin de halka namazı kıldırsın» buyurdu. Âişe : Yâ Rasûlallah! Ebû Bekr yufka yürekli bir kimsedir. Ne vakit senin makamında durursa halka namaz kıldıramaz, dedi. Bunun üzerine : «Ebû Bekr'e söyle (diyorum) namazı o kıldırsın! Şüphesiz ki siz Yûsuf Aleyhisselâmın sâhibelerisiniz (yani onun günündeki kadınlar gibisiniz)» buyurdu. Artık bundan sonra Rasûlullah'ın hayatı günlerinde halka namazı Ebû Bekr kıldırdı.

(٢٢) باب تقديم الجماعة من يصلي بهم إذا تأخر الإمام ولم يخافوا مفسدة بالتقديم

١٠٢ – (٤٢١) حدثني يحيى بن يحيى . قال : قرأت على مالك عن أبي حازم ، عن سهل بن سعد الساعدي ؛ أن رسول الله ﷺ ذهب إلى بني عمرو بن عوف ليصلح بينهم . فحانت الصلاة . فجاء المؤذن إلى أبي بكر . فقال: أتصلي بالناس فأقيم ؟ قال: نعم. قال فصلى أبو بكر. فجاء رسول الله ﷺ والناس في الصلاة . فتخلص حتى وقف في الصف . فصفق الناس. وكان أبو بكر لا يلتفت في الصلاة. فلما أكثر الناس التصفيق التفت فرأى رسول الله ﷺ . فأشار إليه رسول الله ﷺ أن امكث مكانك . فرفع أبو بكر يديه . فحمد الله عز وجل على ما أمره به رسول الله ﷺ من ذلك . ثم استأخر أبو بكر حتى استوى في الصف . وتقدم النبي ﷺ فصلى . ثم انصرف فقال « يا أبا بكر! ما منعك أن تثبت إذ أمرتك » قال أبو بكر: ما كان لابن أبي قحافة أن يصلي بين يدي رسول الله ﷺ . فقال رسول الله ﷺ « ما لي رأيتكم أكثرتم التصفيق ؟ من نابه شيء في صلاته فليسبح . فإنه إذا سبح التفت إليه . وإنما التصفيح للنساء » .

(22) İMÂM GEÇ KALDIĞI VE ÖNE GEÇİRMEKLE HERHANGİ BİR MEFSEDETTEN DE KORKULMADIĞI ZAMAN CEMÂATIN, KENDİLERİNİ NAMAZ KILDIRACAK BİR KİMSEYİ ÖNE GEÇİRMELERİ BÂBI

102 — (421) Bana Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs edip şöyle dedi : Mâlik'in huzurunda okudum. O da, Ebû Hazm'dan, o da Sehl ibn Sa'd es-Sâidî'-den, (şöyle demiştir) : Rasûlullah (S) aralarını düzeltmek için (bir kere) Amru'bnu Avf Oğullarının yurduna gitmişti. Namaz vakti geldi. Müezzin (Bilâl) Ebû Bekr'e gelip : Halka namaz kıldırır mısın, ikamet edeyim mi? diye sordu. O da, evet, dedi. Akabinde Ebû Bekr namaza başladı. Halk namazda iken Rasûlullah çıkageldi. Safları yara yara birinci safa vardı. Onu gören cemâat el çırptılar. Ebû Bekr namazı kılarken başını çevirmezdi. Arkasındaki cemâat el çırpmayı çoğaltınca başını çevirdi ve Rasûlullah'ı gördü. Rasûlullah : «Yerinde dur!» diye kendisine işâret etti. Ebû Bekr ellerini kaldırıp Rasûlullah'ın kendisine olan bu emrinden dolayı Azîz ve Celîl olan Allah'a hamd etti. Sonra Ebû Bekr birinci safa girinceye kadar geri geri gitti. Rasûlullah da ileriye geçip namazı kıldırdı. Sonra namazdan çıktı ve : «Yâ Ebâ Bekr! Sana emrettiğim vakıt yerinde kalmaktan seni men eden ne idi?» diye sordu. Ebû Bekr de : Ebû Kuhâfe'nin oğlu için Rasûlullah'ın önünde (durub) namaz kılmak lâyık olmaz, dedi. Rasûlullah cemâate dönüp : «Size ne oluyordu? El çırpmayı neden bu kadar çoğalttınız? Namazda iken her kim birşey ârız olduğunu görürse tesbîh etsin. Tesbîh ettiği vakıt elbette kendisine (imâm tarafından) iltifat ve dikkat olunur. El çırpmak kadınlara mahsustur» buyurdu [34].

١٠٣ — (...) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ (يَعْنِي ابْنَ أَبِي حَازِمٍ) وَقَالَ قُتَيْبَةُ : حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ (وَهُوَ ابْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ الْقَارِيُّ) كِلَاهُمَا عَنْ أَبِي حَازِمٍ ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ . بِمِثْلِ حَدِيثِ مَالِكٍ . وَفِي حَدِيثِهِمَا : فَرَفَعَ أَبُو بَكْرٍ يَدَيْهِ . فَحَمِدَ اللهَ وَرَجَعَ الْقَهْقَرَى وَرَاءَهُ ، حَتَّى قَامَ فِي الصَّفِّ .

103 — ( ) .... : Buradaki râvîler yine Sehl ibn Sa'd'dan bundan evvelki Mâlik hadîsinin benzerini rivâyet etmişlerdir. Bunların hadîsinde : Ebû Bekr ellerini kaldırıp Allah'a hamdetti ve tâ birinci safta duruncaya kadar geri geri arkasına çekildi, sözleri vardır.

---

34. Cemâat ayakta iken birinci safa varmak için safları yarmak imâm hakkında câiz, başkaları hakkında mekrûhtur. Cemâatın el çırpması Rasûlullah'ın geldiğini Ebû Bekr'e haber vermek içindi. Buna *tasfîh* (تصفيح) yahut *tasfîk* (تصفيق) denir. Bazı lugat ehline göre tasfîh, bir elin arkasını diğer elin avcuna vurub ses çıkarmaktır. Tasfîk ise avuçları biribirine çarpmaktır. Namazda bir ihtiyaç hâlinde bunu yapmak kadınlara mahsûsdur. Bazılarınca sağ elin iki parmağını sol avcuna vurub ses çıkartmak diye ta'rîf edilmiştir.

Namaz içinde iken bir tarafa dönmek nehyedilmiş ise de metindeki ibareden bir ihtiyaç anında cevâzına istidlâl olunur. Bu, cumhur kavlidir.

Peygamberin, Ebû Bekr'e yerinde kal diye işâret etmesinden, mefdûlun ,fâdıla imâmeti câiz olduğu anlaşılıyor.

١٠٤ — (...) حدثنا محمد بن عبد الله بن بزيع. أخبرنا عبد الأعلى. حدثنا عبيد الله عن أبي حازم، عن سهل بن سعد الساعدي؛ قال: ذهب نبي الله ﷺ يصلح بين بني عمرو بن عوف، بمثل حديثهم. وزاد: فجاء رسول الله ﷺ فخرق الصفوف. حتى قام عند الصف المقدم. وفيه: أن أبا بكر رجع القهقرى.

104 — ( ) .... : Buradaki râvîler de Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R): Allah'ın peygamberi (S), Amru'bnu Avf oğullarının arasını düzeltmek üzere gitti dedi, diyerek bundan öncekilerin hadîsi gibi rivâyet ettiler. Burada: Akabinde Rasûlullah geldi ve safları yara yara ilerledi, tâ öndeki safın yanında durdu. Ebû Bekr de arkası arkasına giderek gerideki safa çekildi, ifadeleri fazla olmuştur [35].

١٠٥ — (٢٧٤) حدثني محمد بن رافع وحسن بن علي الحلواني. جميعا عن عبد الرزاق. قال ابن رافع: حدثنا عبد الرزاق. أخبرنا ابن جريج. حدثني ابن شهاب عن حديث عباد بن زياد؛ أن عروة بن المغيرة بن شعبة أخبره؛ أن المغيرة بن شعبة أخبره؛ أنه غزا مع رسول الله ﷺ تبوك. قال المغيرة: فتبرز رسول الله ﷺ قبل الغائط. فحملت معه إداوة قبل صلاة الفجر. فلما رجع رسول الله ﷺ إلي أخذت أهريق على يديه من الإداوة. وغسل يديه ثلاث مرات. ثم غسل وجهه

35. Bu kıssadan birtek namazı, biribirini takiben öne geçen iki imamın arkasında kılmanın cevâzı istinbât edilmiştir. Bu, üzerinde ittifak edilmiş olan bir husustur. İmâmda meselâ hades vâki' olur, birini yerine geçirir, o yerine geçen zât namazı tamamlarsa namaz sahîhtir. Kezalik Ebû Bekr, namazın bir kısmında imâm iken diğer kısmında *me'mûm* olmuştur. Buradan bir mesele daha çıkar: Vazîfeli olan asıl imâm-hatib imâm-nâibini namaza başlattıktan sonra namaz tamam olmadan gelirse ona iktidada yahut kendi imâmete geçib nâibini me'mûm sırasına geçirmekte muhayyer olur. Bu sûrette ne namaz kesilmiş, ne de me'mûmların namazı bâtıl olur. Çünkü Rasûlullah evvelâ Ebû Bekr'e «yerinde dur!» diye işâret buyurmakla onun arkasında namaz kılmak istemiş, sonra da kendisi imâmete geçmiştir. Bunu Hanefîler ile Mâlikiler kabul etmezler. Derler ki: Bunun cevâzı peygamberlik husûsiyetlerindendir, çünkü Rasûlullah'ın önüne geçmek haramdır. Sâir insanlardan hiçbir kimse için böyle bir fazîlet ve tekaddüm hakkı tanınmaz. Ama Ebû Bekr imâmete devam edeydi onun hakkında câiz olacaktı. Çünkü bu sûretle Peygamberin emrine ittiba üzere bulunacaktı...

Namaz içinde hamd olsun, tesbîh olsun, câizdir. İmâmın namaz fiillerinde, yahut kırâatta yanıldığını kendisine bildirmek için cemâatın tesbîh etmesi câiz olduğunda ittifak vardır.

ثُمَّ ذَهَبَ يُخْرِجُ جُبَّتَهُ عَنْ ذِرَاعَيْهِ فَضَاقَ كُمَّا جُبَّتِهِ. فَأَدْخَلَ يَدَيْهِ فِي الْجُبَّةِ. حَتَّى أَخْرَجَ ذِرَاعَيْهِ مِنْ أَسْفَلِ الْجُبَّةِ. وَغَسَلَ ذِرَاعَيْهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ. ثُمَّ تَوَضَّأَ عَلَى خُفَّيْهِ. ثُمَّ أَقْبَلَ.

قَالَ الْمُغِيرَةُ: فَأَقْبَلْتُ مَعَهُ حَتَّى نَجِدُ النَّاسَ قَدْ قَدَّمُوا عَبْدَ الرَّحْمَٰنِ بْنَ عَوْفٍ فَصَلَّى لَهُمْ. فَأَدْرَكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِحْدَى الرَّكْعَتَيْنِ. فَصَلَّى مَعَ النَّاسِ الرَّكْعَةَ الْآخِرَةَ. فَلَمَّا سَلَّمَ عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ عَوْفٍ قَامَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُتِمُّ صَلَاتَهُ. فَأَفْزَعَ ذَٰلِكَ الْمُسْلِمِينَ. فَأَكْثَرُوا التَّسْبِيحَ. فَلَمَّا قَضَى النَّبِيُّ ﷺ صَلَاتَهُ أَقْبَلَ عَلَيْهِمْ ثُمَّ قَالَ «أَحْسَنْتُمْ» أَوْ قَالَ «قَدْ أَصَبْتُمْ» يَغْبِطُهُمْ أَنْ صَلَّوُا الصَّلَاةَ لِوَقْتِهَا.

(...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَالْحُلْوَانِيُّ. قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ. حَدَّثَنِي ابْنُ شِهَابٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ حَمْزَةَ بْنِ الْمُغِيرَةِ، نَحْوَ حَدِيثِ عَبَّادٍ. قَالَ الْمُغِيرَةُ: فَأَرَدْتُ تَأْخِيرَ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ «دَعْهُ».

105 — (274) .... : Mugîratu'bnu Şu'be kendisinin Rasûlullah (S) ile birlikte Tebuk seferine iştirak ettiğini haber verib şöyle dedi :

Rasûlullah (S) hâcetini kazâ için bir hendek tarafına doğru uzaklaştı. Ben sabah namazından önce ona bir su kabı getirmiştim. Rasûlullah halâdan benim yanıma dönüb gelince ben o kaptan ellerine abdest suyu dökmeğe başladım. O, ellerini üç defa yıkadı, sonra yüzünü yıkadı, sonra cübbesinden dollarını çıkarmağa çalıştı fakat cübbenin yenleri dar olduğu için çıkaramadı. Bu sefer kollarını cübbenin içine doğru geri geri çekti ve nihayet kollarını cübbenin aşağısından çıkardı [36]. Sonra dirseklere kadar iki kolunu yıkadı. Sonra mestleri üzerinden abdest aldı (yani mesh etti). Sonra (namaz için insanların yanına) geldi.

Mugîra der ki : Ben de onunla beraber geldim. Cemâat, Abdurrahman ibn Avf'u öne geçirmiş, o da onlara namaz kıldırıyordu. Halkı bu vaziyette namaz kılar halde bulduk. Rasûlullah iki rek'atın birine erişti. İnsanlarla beraber son rek'atı kıldı. Abdurrahman ibn Avf selâm verince Rasûlullah namazını tamamlamak için kalktı. Namaza peygamberden evvel başlamış olmaları cemâati telâşa düşürdü ve halk tesbîhi çoğalttılar. Peygamber namazını bitirince cemâate döndü ve sonra : «Güzel yaptınız» yahut «doğru yaptınız» buyurdu. Rasûlullah bu sözleri ile öne geç-

36. Bu cübbe o tarihlerde henüz küfür diyarı olan Şâm'dan Hicaz'a giden dar yenli cübbelerden idi ki bu rivâyet, küffâr dokumasından olan elbiseler içinde namazın sıhhatına delîldir. Küfür diyarında dokunmuş kumaşlar, necâsetleri tebeyyün etmedikçe yıkamaksızın giyilip namaz kılmayı imâm Şâfiî ile Kûfe fakîhleri tecvîz etmişlerdir. İmâm Mâlik, müşriklerin dokuduğu elbiseler içinde namaz kılmayı da giymeyi de mekruh görür. Ishâk ibn Râhûye ise bütün kumaş ve elbiselerini temiz addeder.

meleri ve namaza kendisinden evvel başlamalarından dolayı onlara gıbta (ve namazı vaktinde kılma bahtiyarlığında devam etmelerini temennî ve tavsiye) ediyordu.

( ) .... : Mugîre'nin oğlu Hamza, bundan önceki Abbâd hadîsi tarzında rivâyet etmiştir. Bu hadîsde Muğîra şöyle dedi : Bunun üzerine ben Abdurrahman'ı geri çekmeyi istedim de Peygamber (müdâhale ederek) bana : «Onu serbest bırak» buyurdu.

(٢٣) باب تسبيح الرجل وتصفيق المرأة إذا نابهما شيء في الصلاة

١٠٦ – (٤٢٢) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعمرو الناقد وزهير بن حرب. قالوا : حدثنا سفيان بن عيينة عن الزهري، عن أبي سلمة، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ. ح وحدثنا هارون بن معروف وحرملة بن يحيى. قالا : أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب. أخبرني سعيد ابن المسيب وأبو سلمة بن عبد الرحمن؛ أنهما سمعا أبا هريرة يقول : قال رسول الله ﷺ «التسبيح للرجال والتصفيق للنساء».

زاد حرملة في روايته : قال ابن شهاب : وقد رأيت رجالا من أهل العلم يسبحون ويشيرون.

(23) NAMAZDA İKEN KENDİLERİNE BİR ŞEY ÂRIZ OLDUĞUNDA, ERKEKLERİN TESBÎH ETMESİ, KADINLARIN EL ÇIRPMASI BÂBI

106 — (422) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) : «Tesbîh etmek erkeklere, el çırpmak kadınlara mahsûsdur» buyurdu.

Bu hadîsin râvîlerinden Harmele'nin rivâyetinde şu fazladır : İbnu Şihâb : İlim ehlinden birçok kimseler gördüm ki hem tesbîh hem de işâret ediyorlardı, dedi.

١٠٧ – (...) وحدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا الفضيل (يعني ابن عياض) ح وحدثنا أبو كريب حدثنا أبو معاوية. ح وحدثنا إسحق بن إبراهيم. أخبرنا عيسى بن يونس. كلهم عن الأعمش، عن أبي صالح، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ. بمثله.

(...) حدثنا محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن همام، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ. بمثله. وزاد «في الصلاة».

107 — ( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de A'meş'ten, o da Ebû Sâlih'ten, o da Ebû Hureyre (R) den, o da Peygamber (S) den olmak üzere geçen hadîsin benzerini rivâyet etmişlerdir.

( ) Bize Muhammed ibn Râfi' tahdîs etti. Bize Abdurrazzâk tahdîs etti. Bize Ma'mer, Hemmâm ibn Münebbih'ten, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamberden bunun benzerini tahdîs etti. Bu hadîsde: «Namazda iken» sözü fazladır.

(٢٤) باب الأمر بتحسين الصلاة وإتمامها والخشوع فيها

١٠٨ — (٤٢٣) حدثنا أبو كريب محمد بن العلاء الهمداني. حدثنا أبو أسامة عن الوليد (يعني ابن كثير) حدثني سعيد بن أبي سعيد المقبري عن أبيه، عن أبي هريرة؛ قال: صلى بنا رسول الله ﷺ يوما. ثم انصرف فقال «يا فلان! ألا تحسن صلاتك؟ ألا ينظر المصلي إذا صلى كيف يصلي؟ فإنما يصلي لنفسه. إني والله لأبصر من ورائي كما أبصر من بين يدي».

(24) NAMAZI GÜZEL KILMAYI, BÜTÜN HAREKET VE SÖZLERİNİ TAM YAPMAYI VE NAMAZ İÇİNDE SAYGILI (Huşû'lu) BULUNMAYI EMİR BÂBI

108 — (423) .... Ebû Hureyre (R) şöyle dedi:

Birgün Rasûlullah (S) bize namaz kıldırdı. Sonra namazdan çıkınca şunları söyledi: «Ey fulân! Namazını neye güzel kılmazsın? Namaz kılan kimse, namaz kıldığı zaman nasıl namaz kıldığına bakmaz mı? Çünkü namaz kılan, ancak kendi nefsi için namaz kılar. Vallâhi ben önümden gördüğüm gibi muhakkak arkamdan da görürüm (yahut: Önümdekini gördüğüm gibi arkamdakini de muhakkak görürüm)».

١٠٩ — (٤٢٤) حدثنا قتيبة بن سعيد عن مالك بن أنس، عن أبي الزناد، عن الأعرج، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «هل ترون قبلتي هاهنا؟ فوالله! ما يخفى علي ركوعكم ولا سجودكم. إني لأراكم وراء ظهري».

109 — (424) .... : Ebû Hureyre (R) den, (şöyle demiştir):

Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Siz, benim kıblem (yalnız) şurasıdır (ve namazda önümden başka bir yeri göremem) mi sanıyorsunuz? Allâh'a yemin ederim ki sizin ne rukûunuz bana gizli kalıyor ne sucûdunuz. Yemîn olsun sizi arkamdan da görüyorum».

١١٠ – (٤٢٥) حدثني محمد بن المثنى وابن بشار . قالا : حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة . قال : سمعت قتادة يحدث عن أنس بن مالك ، عن النبي ﷺ ؛ قال « أقيموا الركوع والسجود . فوالله ! إني لأراكم من بعدي . (وربما قال : من بعد ظهري) إذا ركعتم وسجدتم » .

110 — (425) .... : Enes ibn Mâlik (R) den: Peygamber (S) şöyle buyurdu: «Rukûu ve sucûdu dosdoğru yapınız. Vallâhi ben sizi rukû' ettiğiniz ve secdeye vardığınız zaman arkamdan da (yahut: sırtımın arkasından da) muhakkak görüyorum».

١١١ – (...) حدثني أبو غسان المسمعي . حدثنا معاذ (يعني ابن هشام) حدثني أبي . ح وحدثنا محمد بن المثنى . حدثنا ابن أبي عدي عن سعيد . كلاهما عن قتادة ، عن أنس ؛ أن نبي الله ﷺ قال « أتموا الركوع والسجود . فوالله ! إني لأراكم من بعد ظهري ، إذا ما ركعتم وإذا ما سجدتم » . وفي حديث سعيد « إذا ركعتم وإذا سجدتم » .

111 — ( ) .... : Enes (R) den, (şöyle demiştir):
Peygamber (S): «Rukûu ve sucûdu tastamam yapınız. Allâh'a yemîn ederim ki rukû' ettiğiniz zaman, secdeye vardığınız zaman ben sizleri muhakkak arkamdan da görüyorum» buyurdu. Râvîlerden Saîd'in hadîsinde: «Mâ»sız olarak «Rukûa vardığınız ve secde ettiğiniz zaman» şeklindedir.

(٢٥) باب تحريم سبق الامام بركوع أو سجود ونحوهما

١١٢ – (٤٢٦) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعلي بن حجر (واللفظ لأبي بكر) (قال ابن حجر : أخبرنا . وقال أبو بكر : حدثنا علي بن مسهر) عن المختار بن فلفل ، عن أنس ؛ قال : صلى بنا رسول الله ﷺ ذات يوم . فلما قضى الصلاة أقبل علينا بوجهه ، فقال « أيها الناس ! إني إمامكم . فلا تسبقوني بالركوع ولا بالسجود . ولا بالقيام ولا بالانصراف . فإني أراكم أمامي ومن خلفي » ثم قال « والذي نفس محمد بيده ! لو رأيتم ما رأيت لضحكتم قليلا ولبكيتم كثيرا » قالوا : وما رأيت يا رسول الله ؟ قال « رأيت الجنة والنار » .

(25) RUKÛ'A VARMAKDA, SECDEYE GİTMEKDE VE DİĞER NAMAZ HAREKETLERİNDE İMÂMDAN ÖNE GEÇMENİN TAHRÎMİ BÂBI

112 — (426) .... : Enes (R) şöyle dedi:

Birgün Rasûlullah (S) bize namaz kıldırdı. Namazı bitirınce yüzünü bize döndürüb şöyle buyurdu: «Ey insanlar! Ben sizin imâmınızım. Öyle ise rukûa varmakta, secdeye gitmekte, kalkmakta ve namazdan çıkmakta sakın benden evvel davranmayınız. Şüphe yok ki ben sizleri önümden ve arkamdan görüyorum». Sonra da: «Muhammed'in nefsi yedinde olan Allâh'a yemîn ederim ki: Sizler benim gördüğümü görmüş olsaydınız muhakkak az güler ve çok ağlardınız» buyurdu. Sahâbîler: Gördüğünüz nedir? Yâ Rasûlallah! dediler. «Cenneti ve ateşi (cehennemi) gördüm» buyurdu.

١١٣ — (...) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا جَرِيرٌ. ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ وَإِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ ابْنِ فُضَيْلٍ، جَمِيعًا عَنِ الْمُخْتَارِ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، بِهَٰذَا الْحَدِيثِ. وَلَيْسَ فِي حَدِيثِ جَرِيرٍ «وَلَا بِالِانْصِرَافِ».

113 — ( ) .... : Buradaki tarîklerin râvîlerinin hepsi de Muhtar'dan, o da Enes (R) den, o da Peygamber (S) den bu hadîsi rivâyet etmişlerdir. Bunlardan Cerîr'in hadîsinde: «Namazdan çıkarken» sözü yoktur.

١١٤ — (٤٢٧) حدثنا خَلَفُ بْنُ هِشَامٍ وَأَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. كُلُّهُمْ عَنْ حَمَّادٍ. قَالَ خَلَفٌ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ. حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ مُحَمَّدٌ ﷺ «أَمَا يَخْشَى الَّذِي يَرْفَعُ رَأْسَهُ قَبْلَ الْإِمَامِ أَنْ يُحَوِّلَ اللهُ رَأْسَهُ رَأْسَ حِمَارٍ؟»

114 — (427) .... : Ebû Hureyre (R) tahdîs edib şöyle dedi:

Muhammed (S) buyurdu ki: «Başını imâmdan evvel kaldıran, Allâh'ın onun başını eşek başına tahvîl etmesinden korkmaz mı?»

١١٥ — (...) حدثنا عَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ يُونُسَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَا يَأْمَنُ الَّذِي يَرْفَعُ رَأْسَهُ فِي صَلَاتِهِ قَبْلَ الْإِمَامِ، أَنْ يُحَوِّلَ اللهُ صُورَتَهُ فِي صُورَةِ حِمَارٍ».

115 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi:

Rasûlullah (S): «Namazda başını imâmdan evvel kaldıran kimse, Allâh'ın onun sûretini eşek sûretine tahvîl etmesinden emin olamaz» buyurdu.

١١٦ – (...) حدثنا عبد الرحمن بن سلام الجمحي وعبد الرحمن بن الربيع بن مسلم. جميعا عن الربيع بن مسلم. ح وحدثنا عبيد الله بن معاذ. حدثنا أبي. حدثنا شعبة. ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا وكيع عن حماد بن سلمة. كلهم عن محمد بن زياد، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ، بهذا. غير أن في حديث الربيع بن مسلم «أن يجعل الله وجهه وجه حمار».

116 — ( ) .... : Buradaki tarîklerin son râvîlerinin hepsi Muhammed ibn Ziyâd'dan, o da Ebû Hureyre (R) den, o da Peygamber (S) den bu hadîsi rivâyet ettiler. Ancak buradaki râvîlerden Rabî' ibn Muslim'in hadîsinde : «Allâh'ın, onun yüzünü eşek yüzü yapmasından» şeklindedir [37].

(٢٦) باب النهي عن رفع البصر إلى السماء في الصلاة

١١٧ – (٤٢٨) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب. قالا: حدثنا أبو معاوية عن الأعمش، عن المسيب، عن تميم بن طرفة، عن جابر بن سمرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «لينتهين أقوام يرفعون أبصارهم إلى السماء في الصلاة. أو لا ترجع إليهم».

(26) NAMAZ KILARKEN GÖZÜ SEMÂYA KALDIRMAKTAN NEHY BÂBI

117 — (428) .... : Câbiru'bnu Semure (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Namaz kılarken gözlerini semâya kaldıran bir takım kimseler ya bundan vaz geçerler, ya gözleri kendilerine dönmez (yani gözsüz kalırlar)» buyurdu.

١١٨ – (٤٢٩) حدثني أبو الطاهر وعمرو بن سواد. قالا: أخبرنا ابن وهب. حدثني الليث بن سعد عن جعفر بن ربيعة، عن عبد الرحمن الأعرج، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «لينتهين أقوام عن رفعهم أبصارهم، عند الدعاء في الصلاة، إلى السماء أو لتخطفن أبصارهم».

118 — (429) .... : Ebû Hureyre (R) den, (şöyle demiştir) :

37. Bu hadîs namaz hareketlerinde imâmdan evvel davrananlar hakkında şiddetli bir tehdîddir. İmâma mutâbaat etmiyenin sûreti eşek sûretine tahavvul etmesi mecâzîdir. Böyle olan kimse iktidaya niyet etmişken iktidâ etmiyor ve iktidâ etmemesiyle beraber kendini muktedî bilecek kadar eşeklik gösteriyor.

Peygamberin yüksek kelâmı, eşek sîretini ihtiyar eden bu adamlara yakışan sûret eşek sûretidir gibi bir tevbîh ve tahzîri tazammun etmiş olur...

Rasûlullah (S) : «Bir takım kimseler namaz kılarken, duà sırasında gözlerini semâya kaldırmalarından ya vaz geçerler, ya gözleri kör olur» buyurdu[38].

(٢٧) باب الأمر بالسكون فى الصلاة ، والنهى عن الإشارة باليد ورفعها عند السلام ، وإتمام الصفوف الأُوَل والتراص فيها والأمر بالاجتماع

١١٩ – (٤٣٠) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب. قالا : حدثنا أبو معاوية عن الأعمش، عن المسيب بن رافع ، عن تميم بن طرفة ، عن جابر بن سمرة ؛ قال : خرج علينا رسول الله ﷺ فقال « مالي أراكم رافعي أيديكم كأنها أذناب خيل شمس ؟ اسكنوا في الصلاة » قال ثم خرج علينا فرآنا حلقا . فقال « مالي أراكم عزين ؟ » قال ثم خرج علينا فقال « ألا تصفون كما تصف الملائكة عند ربها ؟ » فقلنا : يا رسول الله ! وكيف تصف الملائكة عند ربها ؟ قال « يتمون الصفوف الأول . ويتراصون في الصف » .

(...) وحدثني أبو سعيد الأشج . حدثنا وكيع . ح وحدثنا إسحق بن إبراهيم . أخبرنا عيسى ابن يونس . قالا جميعا : حدثنا الأعمش ، بهذا الإسناد ، نحوه .

(27) NAMAZ KILARKEN SÜKÛNET VE VAKARI MUHÂFAZA ETMEK, ELİLE İŞÂRET ETMEMEK, SELÂM ANINDA EL KALDIRMAMAK, İLK SAFLARI DOLDURUB TAMAMLAMAK VE SAFLARDA SIK DURUB TOPLANMAK BÂBI

119 — (430) .... : Câbiru'bnu Semure (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) yanımıza gelip : «Ne var ki sizleri güneşte kalmış atların kuyrukları gibi ellerinizi kaldırır indirir vaziyette görüyorum? Namaz kılarken sâkin durunuz!» buyurdu. Sonra Rasûlullah bizim yanımıza yine geldi ve bizleri halka halka gördü. Bunun üzerine : «Ne var ki sizleri ayrı ayrı topluluklar halinde görüyorum?» buyurdu.

Bir başka sefer yine yanımıza geldi ve : «Meleklerin, Rab'ları katında saff, saff durmaları gibi niye saff, saff durmuyorsunuz?» buyurdu. Biz : Yâ Rasûlallah! Melekler Rabları katında nasıl saff tutarlar? diye

38. Zecr, tevbîh, va'z ve inzâr sıralarında hep böyle isim ve şahıs ta'yin etmeksizin konuşmak Peygamberin en yüksek irşâd, öğretim ve eğitim usûlü özelliklerindendir. Bu usûlle, hem kimseyi gücendirmiyor, hem de sözlerinin te'sirini artırmış oluyor. Bu usûl, öğretmenler, vâızlar, hatîbler, bütün öğretici ve eğitimciler için ne güzel bir numûnedir.

sorduk. «İlk safları tamamıyla doldururlar ve safta da birbirlerine yapışırcasına sık dururlar» buyurdu.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri olan Vekî' ve İbn Yûnus her ikisi de bize A'meş tahdîs etti diyerek bu isnadla ayni hadîsin benzerini rivâyet etmişlerdir.

١٢٠ - (٤٣١) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . قال : حدثنا وكيع عن مسعر . ح وحدثنا أبو كريب (واللفظ له) قال : أخبرنا ابن أبي زائدة عن مسعر . حدثني عبيد الله بن القبطية عن جابر ابن سمرة ؛ قال : كنا إذا صلينا مع رسول الله ﷺ ، قلنا : السلام عليكم ورحمة الله . السلام عليكم ورحمة الله . وأشار بيده إلى الجانبين . فقال رسول الله ﷺ « علام تومئون بأيديكم كأنها أذناب خيل شمس ؟ إنما يكفي أحدكم أن يضع يده على فخذه . ثم يسلم على أخيه من على يمينه وشماله » .

120 — (431) .... : Câbiru'bnu Semure (R) : Rasûlullah (S) ile beraber namaz kıldığımız zaman ESSELÂMU ALEYKUM VE RAHMETULLAH, ESSELÂMU ALEYKUM VE RAHMETULLAH demiştik, dedi ve eliyle iki tarafa işâret etti (yani namazın sonunda selâm verdiğimiz zaman sağımızda ve solumuzdakilere selâmı işâret ederek ellerimizi kaldırırdık). Bunun üzerine Rasûlullah (S) : «Güneşte kalmış atların kuyruklarını hareket ettirdikleri gibi, ellerinizle niçin işâretler yapıyorsunuz? Sizden her hangi birinize elini uyluğunun üzerine koyması kâfî gelir. Sonra kardeşine sağında ve solunda bulunan kimselere selâm verir» buyurdu.

١٢١ - (...) وحدثنا القاسم بن زكرياء . حدثنا عبيد الله بن موسى عن إسرائيل ، عن فرات (يعني القزاز) عن عبيد الله ، عن جابر بن سمرة ؛ قال : صليت مع رسول الله ﷺ . فكنا إذا سلمنا ، قلنا بأيدينا : السلام عليكم . السلام عليكم . فنظر إلينا رسول الله ﷺ فقال « ما شأنكم ؟ تشيرون بأيديكم كأنها أذناب خيل شمس ؟ إذا سلم أحدكم فليلتفت إلى صاحبه ولا يومئ بيده » .

121 — ( ) .... : Câbiru'bnu Semure (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) ile beraber namaz kıldım. Biz selâm verdiğimizde ellerimizle birlikte : ESSELÂMU ALEYKUM, ESSELÂMU ALEYKUM demiştik. Bunun üzerine Rasûlullah (S) bize baktı ve : «Size ne oluyor ki, güneşte kalmış atların kuyrukları gibi ellerinizle işâret ediyorsunuz? Sizden her hanginiz selâm verdiği zaman arkadaşına dönsün ve ona eliyle îmâ etmesin!» buyurdu.

(٢٨) باب تسوية الصفوف وإقامتها وفضل الأول فالأول منها، والازدحام على الصف الأول والمسابقة إليها، وتقديم أولي الفضل وتقريبهم من الإمام

١٢٢ – (٤٣٢) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبد الله بن إدريس وأبو معاوية ووكيع عن الأعمش، عن عمارة بن عمير التيمي، عن أبي معمر، عن أبي مسعود؛ قال: كان رسول الله ﷺ يمسح مناكبنا في الصلاة ويقول «استووا ولا تختلفوا. فتختلف قلوبكم. ليلني منكم أولو الأحلام والنهى. ثم الذين يلونهم. ثم الذين يلونهم» قال أبو مسعود: فأنتم اليوم أشد اختلافا.

(...) وحدثناه إسحق: أخبرنا جرير. ح قال: وحدثنا ابن خشرم. أخبرنا عيسى (يعني ابن يونس) ح قال: وحدثنا ابن أبي عمر. حدثنا ابن عيينة، بهذا الإسناد، نحوه.

(28) SAFLARI DÜZELTME VE DOSDOĞRU YAPMA, İLK SAFA DOĞRU DERECE DERECE SAFLARIN ÜSTÜNLÜĞÜ, BİRİNCİ SAFA DOĞRU SIKLAŞMA VE ORAYA GİRMEK İÇİN YARIŞMA, FAZÎLET SÂHİBLERİNİ ÖNE GEÇİRME VE ONLARI İMÂMA YAKLAŞTIRMANIN FAZÎLETİ BÂBI

122 — (432) .... : Ebû Mes'ûd (R) şöyle dedi:
Rasûlullah (S) namazdan evvel omuzlara dokunub: «Doğrulunuz, ayrı ayrı hizâlarda durmayınız ki kalpleriniz birbirinden ayrılmasın, Aklı başında olan dirâyetlileriniz benim arkamda, onlardan sonra gelenler daha arkada, daha sonra gelenler daha arkada dursunlar!» buyurdu. Ebû Mes'ûd: Siz ise bugün son derece ihtilâf üzeresiniz, der idi.
( ) .... : Buradaki tarîklerin râvîleri olan Cerîr, Îsâ ibn Yûnus ve İbnu Uyeyne de bu isnad ile o hadîs tarzında rivâyet etmişlerdir.

١٢٣ – (...) حدثنا يحيى بن حبيب الحارثي. وصالح بن حاتم بن وردان. قالا: حدثنا يزيد ابن زريع. حدثني خالد الحذاء عن أبي معشر، عن إبراهيم، عن علقمة، عن عبد الله بن مسعود؛ قال: قال رسول الله ﷺ «ليلني منكم أولو الأحلام والنهى. ثم الذين يلونهم (ثلاثا) وإياكم وهيشات الأسواق».

123 — ( ) .... : Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi:
Rasûlullah (S): «Aklı başında olanlarınız ve dirâyetlileriniz benim arkamda, onlardan sonra gelenler daha arkada, daha sonra gelenler daha

arkada durunuz. Sizleri çarşı ve pazarlarda görülen karışılıktan da sakındırırım» buyurdu.

١٢٤ – (٤٣٣) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ. قَالَ: سَمِعْتُ قَتَادَةَ يُحَدِّثُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «سَوُّوا صُفُوفَكُمْ. فَإِنَّ تَسْوِيَةَ الصَّفِّ مِنْ تَمَامِ الصَّلَاةِ».

124 — (433) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S): «Saflarınızı düzeltiniz. Çünkü saff düzeltmek namazın tamam olması lâzımelerindendir» buyurdu.

١٢٥ – (٤٣٤) حدثنا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ (وَهُوَ ابْنُ صُهَيْبٍ) عَنْ أَنَسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «أَتِمُّوا الصُّفُوفَ. فَإِنِّي أَرَاكُمْ خَلْفَ ظَهْرِي».

125 — (434) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S): «Namaz saflarını tamamlayınız. Çünkü ben sizi arkamdan (da) görüyorum» buyurdu[39].

١٢٦ – (٤٣٥) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ. قَالَ: هَٰذَا مَا حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا. وَقَالَ «أَقِيمُوا الصَّفَّ فِي الصَّلَاةِ. فَإِنَّ إِقَامَةَ الصَّفِّ مِنْ حُسْنِ الصَّلَاةِ».

126 — (435) Bize Muhammed ibn Râfi' tahdîs etti. Bize Abdurrazzâk tahdîs etti. Bize Ma'mer, Hemmâm ibn Münebbih'ten tahdîs etti. Hemmâm: Bu, Ebû Hureyre'nin Rasûlullah (S) dan bize tahdîs ettikleridir dedi ve birçok hadîsler zikretti. Onlardan biri de şudur: Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Namazda safları doğrultunuz. Çünkü saff doğrultmak namazın güzelliğindendir».

١٢٧ – (٤٣٦) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ عَنْ شُعْبَةَ. ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ. قَالَ: سَمِعْتُ سَالِمَ بْنَ أَبِي الْجَعْدِ الْغَطَفَانِيَّ قَالَ: سَمِعْتُ النُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «لَتُسَوُّنَّ صُفُوفَكُمْ. أَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللهُ بَيْنَ وُجُوهِكُمْ».

39. Saffları düzeltmekten maksad, saffa dâhil olanların bir hizâda bulunması, saffda boşluk, aralık bulunuyorsa kapatılması demektir. Safflar dolu, aralıksız ve boydan boya tamam olmak gerektir. Öndeki saff bu tarzda dolmadıkça ikinci saffda, o da böyle dolmadıkca üçüncü saffda bulunmak olmaz.

127 — (436) .... : Nu'mân ibn Beşîr (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) dan işittim, şöyle buyuruyordu : «Ya saflarınızı düzeltiniz, ya Allah Teâlânın yüzlerinizi ayrı ayrı taraflara çevireceğini muhakkak bilesiniz».

١٢٨ — (...) حدّثنا يحيى بن يحيى . أخبرنا أبو خيثمة عن سماك بن حرب . قال : سمعت النعمان
ابن بشير يقول : كان رسول الله ﷺ يسوّي صفوفنا . حتى كأنما يسوّي بها القداح . حتى رأى أنّا
قد عقلنا عنه . ثم خرج يوما فقام حتى كاد يكبّر . فرأى رجلا باديا صدره من الصف . فقال « عباد الله !
لتسوُّنّ صفوفكم أو ليخالفنّ الله بين وجوهكم » .

(...) حدّثنا حسن بن الربيع وأبو بكر بن أبي شيبة . قالا : حدّثنا أبو الأحوص . ح وحدّثنا
قتيبة بن سعيد . حدّثنا أبو عوانة ، بهذا الإسناد ، نحوه .

128 — ( ) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs etti. Bize Ebû Hayseme, Simâk ibn Harb'den haber verib dedi ki : Nu'mân ibn Beşîr'den işittim şöyle diyordu : Rasûlullah (S) saflarımızı, bir okcu yapacağı okları nasıl dümdüz ederse öylece dümdüz bir hâle getirirdi. Bunu tâ biz anlayıb lâyıkıyla öğreninceye kadar yaptı durdu. Nihayet günün birinde yine namaza çıkıb mihraba geçti. Tam ihram tekbîrini alacağı sırada göğsü saftan dışarıya çıkmış birini gördü. Bunun üzerine : «Ya saflarınızı düzeltiniz, ya Allah Teâlâ'nın, yüzlerinizi ayrı ayrı taraflara çevireceğini muhakkak bilesiniz» buyurdu.

( ) Bize Hasanu'bnu'r-Rabî' ve Ebû Bekru'bnu Ebî şeybe tahdîs edib şöyle dediler : Bize Ebu'l-Ahvas tahdîs etti. **H** yine bize Kuteybetu'-bnu Saîd tahdîs etti. Bize Ebû Avâne bu isnadla geçen hadîs tarzında tahdîs etti.

١٢٩ — (٤٣٧) حدّثنا يحيى بن يحيى . قال : قرأت على مالك عن سُمَيّ ، مولى أبي بكر ، عن
أبي صالح السمّان ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « لو يعلم الناس ما في النداء . والصف
الأول ، ثم لم يجدوا إلا أن يستهموا عليه لاستهموا . ولو يعلمون ما في التهجير ، لاستبقوا إليه .
ولو يعلمون ما في العتمة والصبح ، لأتوهما ولو حبوا » .

129 — (437) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Ezân okumakta ve birinci safta ne (bereket ve hayır) lar olduğunu bilseler de (onlara nâil olmak için) kur'a

atmaktan başka çâre bulmasalar, muhakkak kur'a atarlar [40]. (Her namazın) ilk vaktında olan fazîleti bilseler (ona yetişmek için) muhakkak yarış ederler. Yatsı ile sabah (cemâatların) daki ilâhî lutufları bilseler emekliye emekliye de olsa onlara giderlerdi».

١٣٠ — (٤٣٨) حدثنا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ . حَدَّثَنَا أَبُو الْأَشْهَبِ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ الْعَبْدِيِّ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ رَأَى فِي أَصْحَابِهِ تَأَخُّرًا . فَقَالَ لَهُمْ « تَقَدَّمُوا فَأْتَمُّوا بِي . وَلْيَأْتَمَّ بِكُمْ مَنْ بَعْدَكُمْ . لَا يَزَالُ قَوْمٌ يَتَأَخَّرُونَ حَتَّى يُؤَخِّرَهُمُ اللهُ » .

(...) حدثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ الدَّارِمِيُّ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الرَّقَاشِيُّ . حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ مَنْصُورٍ عَنِ الْجُرَيْرِيِّ ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ؛ قَالَ : رَأَى رَسُولُ اللهِ ﷺ قَوْمًا فِي مُؤَخَّرِ الْمَسْجِدِ . فَذَكَرَ مِثْلَهُ .

130 — (438) .... : Ebû Saîd el-Hudrî (R) den; (şöyle demiştir) : Rasûlullah (S), sahabîlerinin namaz saflarında gerileyişlerini gördü de onlara hitaben şöyle buyurdu : **«İlerleyin de bana uyun. Sizden sonrakiler de size uysunlar. Birtakım kimseler vardır ki** (birinci saftan) **geri kala kala nihayet Allah Teâlâ da onları geriletir».**

( ) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) : Rasûlullah (S), mescidin gerisinde bir topluluk gördü... diyerek yukarıdaki hadîsin benzerini rivâyet etmiştir.

١٣١ — (٤٣٩) حدثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ دِينَارٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ حَرْبٍ الْوَاسِطِيُّ . قَالَا : حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ الْهَيْثَمِ أَبُو قَطَنٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ خِلَاسٍ ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ؛ قَالَ « لَوْ تَعْلَمُونَ (أَوْ يَعْلَمُونَ) مَا فِي الصَّفِّ الْمُقَدَّمِ ، لَكَانَتْ قُرْعَةٌ » .
وَقَالَ ابْنُ حَرْبٍ « الصَّفُّ الْأَوَّلُ مَا كَانَتْ إِلَّا قُرْعَةٌ » .

131 — (439) .... : Ebû Hureyre (R) den : Peygamber (S) : «Eğer öndeki safta olan (hayır) ları bilir olsaydınız (yahut bilselerdi) kur'a atmak muhakkak olurdu» buyurmuştur.

---

40. Birinci saffın fazîleti, imâm cehren okuduğunda Kur'ân dinlemek, Fâtiha'nın kırâatını müteakib *ÂMÎN* diyebilmek, imâmın tekbîrlerini müteâkıb hemen tekbîr almak, şâyet imâm birini kendi yerine geçirmeye (istihlâfa) muhtac olacak olursa belki ona halife olmak gibi büyük fâidelerdir.

١٣٢ — (٤٤٠) حدثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ سُهَيْلٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « خَيْرُ صُفُوفِ الرِّجَالِ أَوَّلُهَا . وَشَرُّهَا آخِرُهَا . وَخَيْرُ صُفُوفِ النِّسَاءِ آخِرُهَا . وَشَرُّهَا أَوَّلُهَا » .

(...) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . قَالَ : حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ (يَعْنِي الدَّرَاوَرْدِيَّ) عَنْ سُهَيْلٍ ، بِهَـٰذَا الإِسْنَادِ .

132 — (440) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Erkeklerin en hayırlı safları ilkleridir, sevâbı en az olanları da geridekilerdir. Kadınların en hayırlı safları geridekileridir, sevâbı en az olanları da öndekilerdir».

( ) Bize Kuteybetu'bnu Saîd tahdîs etti. Dedi ki : Bize Abdulazîz (yani Derâverdî), Suheyl'den bu isnadla tahdîs etti.

(٢٩) باب أمر النساء المصليات وراء الرجال أن لا يرفعن رؤوسهن من السجود حتى يرفع الرجال

١٣٣ — (٤٤١) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ؛ قَالَ : لَقَدْ رَأَيْتُ الرِّجَالَ عَاقِدِي أُزُرِهِمْ فِي أَعْنَاقِهِمْ ، مِثْلَ الصِّبْيَانِ ، مِنْ ضِيقِ الأُزُرِ ، خَلْفَ النَّبِيِّ ﷺ . فَقَالَ قَائِلٌ : يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ ! لَا تَرْفَعْنَ رُؤُوسَكُنَّ حَتَّى يَرْفَعَ الرِّجَالُ .

(29) ERKEKLERİN ARKASINDA NAMAZ KILAN HANIMLARA, ERKEKLER DOĞRULUB KALKMADIKCA BAŞLARINI SECDEDEN KALDIRMAMALARININ EMREDİLMESİ BÂBI

133 — (441) .... : Sehlu'bnu Sa'd (R) şöyle dedi :

Vallâhi ben bazı kimseleri bellerindeki fûtaları dar oldukları için çocuklar gibi boyunlarına bağlamış olarak Peygamberin arkasında namaz kılarlarken gördüm. Bir sözcü (cemâate gelen kadınlara) : Ey kadınlar topluluğu! Erkekler doğrulup kalkmadıkca başlarınızı secdeden kaldırmayınız, dedi [41].

41. Hâfız ibn Hacer Askalânî bu sözcünün Bilâl Habeşî olmasını gâlib zanla tahmin ediyorsa da Ebû Dâvûd ile Beyhakî'nin Esmâ Bintu Ebî Bekr'den olan rivâyetinden anlaşılan bizzat Rasûlullah (S) imiş.

(٣٠) باب خروج النساء إلى المساجد إذا لم يترتب عليه فتنة، وأنها لا تخرج مطيبة

١٣٤ - (٤٤٢) حدثني عمرو الناقد وزهير بن حرب. جميعا عن ابن عيينة. قال زهير: حدثنا سفيان بن عيينة عن الزهري. سمع سالما يحدث عن أبيه. يبلغ به النبي ﷺ. قال «إذا استأذنت أحدكم امرأته إلى المسجد فلا يمنعها».

(30) BİR FİTNE OLMADIĞI TAKDÎRDE KADINLARIN MESCİDLERE ÇIKMALARI, FAKAT KOKU SÜRÜNMÜŞ OLARAK ÇIKMAMALARI BÂBI

134 — (442) .... : Zuhrî, Sâlim'den işitti. O, babasından rivâyet ediyordu. Sâlim'in babası Abdullah, Peygamber (S) in şöyle buyurduğunu haber veriyordu : «Herhangi birinizden hanımı mescide gitmek için izin isterse sakın onu men etmesin».

١٣٥ - (...) حدثني حرملة بن يحيى. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب. قال: أخبرني سالم بن عبد الله؛ أن عبد الله بن عمر قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول «لا تمنعوا نساءكم المساجد إذا استأذنكم إليها»:

قال فقال بلال بن عبد الله: والله! لنمنعهن. قال فأقبل عليه عبد الله فسبه سبا سيئا. ما سمعته سبه مثله قط. وقال: أخبرك عن رسول الله ﷺ، وتقول: والله! لنمنعهن!

135 — ( ) .... : Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) dan işittim, şöyle buyuruyordu : «Mescide gitmek için sizden izin istedikleri zaman kadınlarınızı mescidlerden men etmeyiniz».

Râvî der ki : Bilâlu'bnu Abdillahi'bni Umer : Vallâhi biz kadınları muhakkak men ederiz dedi. Bunun üzerine Abdullah ona döndü ve çok kötü bir tarzda sövdü ki, onun böyle sövdüğünü kendisinden hiç işitmemiştim. Sonra şunu söyledi : Ben sana Rasûlullah'tan haber veriyorum. halbuki sen : Vallâhi biz onları muhakkak men ederiz diyorsun!

١٣٦ - (...) حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير. حدثنا أبي وابن إدريس. قالا: حدثنا عبيد الله عن نافع، عن ابن عمر؛ أن رسول الله ﷺ قال «لا تمنعوا إماء الله مساجد الله».

136 — ( ) .... : İbnu Umer (R) den, (şöyle demiştir) :

Rasûlullah (S) : «Allah'ın dişi kullarını Allah'ın mescidlerinden men etmeyiniz» buyurdu.

١٣٧ – (...) حدثنا ابن نمير . حدثنا أبي . حدثنا حنظلة . قال : سمعت سالما يقول : سمعت ابن عمر يقول : سمعت رسول الله ﷺ يقول « إذا استأذنكم نساؤكم إلى المساجد فأذنوا لهن »

137 — ( ) .... : Abdullah ibn Umer (R) şöyle der : Rasûlullah (S) den işittim buyuruyordu ki : «Kadınlarınız sizden mescidlere izin istediklerinde kendilerine izin veriniz» [42].

١٣٨ – (...) حدثنا أبو كريب . حدثنا أبو معاوية عن الأعمش ، عن مجاهد ، عن ابن عمر ؛ قال: قال رسول الله ﷺ « لا تمنعوا النساء من الخروج إلى المساجد بالليل » فقال ابن لعبد الله بن عمر: لا ندعهن يخرجن فيتخذنه دغلا

قال فزبره ابن عمر وقال : أقول : قال رسول الله ﷺ . وتقول : لا ندعهن !

(...) حدثنا علي بن خشرم . أخبرنا عيسى بن يونس عن الأعمش ، بهذا الإسناد ، مثله .

138 — ( ) .... : İbnu Umer (R) : Rasûlullah (S), «kadınları geceleyin mescidlere çıkmaktan men etmeyiniz» buyurdu, dedi. Bunun üzerine Abdullah ibn Umer'in bir oğlu : Onları bırakmayız. Onlar çıkarlar da bunu (kocalarına karşı) bir aldatma edinirler, dedi. İbnu Umer bu sözden dolayı oğlunu azarladı ve : Ben Rasûlullah (S) buyurdu diyorum, sen ise onları bırakmayız diyorsun! dedi.

( ) Bize Aliyu'bnu Haşrem tahdîs etti. Bize Îsâ ibn Yûnus, A'meş'ten bu isnadla yukardaki hadîsin benzerini haber verdi.

١٣٩ – (...) حدثنا محمد بن حاتم وابن رافع . قالا : حدثنا شبابة . حدثني ورقاء عن عمرو ؛ عن مجاهد ، عن ابن عمر ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « ائذنوا للنساء بالليل إلى المساجد » فقال ابن له ، يقال له واقد : إذن يتخذنه دغلا .

قال فضرب في صدره وقال : أحدثك عن رسول الله ﷺ ، وتقول : لا !

139 — ( ) .... : İbnu Umer (R) : Rasûlullah (S), «mescidlere gitmeleri için geceleyin kadınlara izin verin» buyurdu dedi. Bunun üze-

42. Bu hadîsin gereği, kadının — velev namaz için olsun — dışarı çıkabilmesi, zevcinin veya velîsinin iznine ve haberdar edilmesine bağlanmış olmaktır.

rine İbnu Umer'in Vâkıd adındaki oğlu : O takdîrde kadınlar bunu bir aldatma (vasıtası) edinirler dedi. İbnu Umer hemen onun göğsüne vurdu ve : Ben sana Rasûlullah (S) dan tahdîs ediyorum sen ise, hayır diyorsun dedi.

١٤٠ – (...) حدثنا هارون بن عبد الله. حدثنا عبد الله بن يزيد المقرئ. حدثنا سعيد (يعني
ابن أبي أيوب) حدثنا كعب بن علقمة عن بلال بن عبد الله بن عمر، عن أبيه؛ قال: قال رسول الله ﷺ
«لا تمنعوا النساء حظوظهن من المساجد. إذا استأذنوكم» فقال بلال: والله! لنمنعهن. فقال له
عبد الله: أقول: قال رسول الله ﷺ. وتقول أنت: لنمنعهن!

140 — ( ) .... : Abdullah ibn Umer'in oğlu Bilâl, babasından rivâyet etmiştir. Babası Abdullah (R) : Rasûlullah (S), «sizlerden izin istedikleri zaman, kadınları mescidlerdeki paylarından men etmeyiniz» buyurdu, dedi. Buna karşılık Bilâl : Vallâhi biz onları men ederiz deyince Abdullah : Ben Rasûlullah böyle buyurdu diyorum, halbuki sen vallâhi onları men ederiz diyorsun! dedi.

١٤١ – (٤٤٣) حدثنا هارون بن سعيد الأيلي. حدثنا ابن وهب. أخبرني مخرمة عن أبيه، عن
بسر بن سعيد؛ أن زينب الثقفية كانت تحدث عن رسول الله ﷺ؛ أنه قال «إذا شهدت إحداكن
العشاء، فلا تطيب تلك الليلة».

141 — (443) .... : Zeyneb es-Sakafiyye Rasûlullah'dan tahdîs ederdi. Rasûlullah (S) onlara : «Siz kadınlardan herhangi biriniz yatsı namazında hazır bulunmak istediği zaman o gece koku sürünmesin» buyurmuştur.

١٤٢ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا يحيى بن سعيد القطان عن محمد بن عجلان.
حدثني بكير بن عبد الله بن الأشج عن بسر بن سعيد، عن زينب امرأة عبد الله؛ قالت: قال لنا
رسول الله ﷺ «إذا شهدت إحداكن المسجد فلا تمس طيبا».

142 — ( ) .... : Abdullah'ın hanımı Zeyneb şöyle dedi : Rasûlullah (S) bize şöyle buyurdu : «Siz kadınlardan herhangi biriniz mescidde hazır bulunmak isterse hiçbir kokuya el sürmesin!»

١٤٣ – (٤٤٤) حدّثنا يحيى بن يحيى وإسحاق بن إبراهيم . قال يحيى : أخبرنا عبدالله بن محمد ابن عبدالله بن أبي فروة عن يزيد بن خصيفة ، عن بسر بن سعيد ، عن أبي هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « أيما امرأة أصابت بخورا ، فلا تشهد معنا العشاء الآخرة » .

143 — (444) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi:

Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Koku verecek bir buhur kullanan herhangi bir kadın, bizimle beraber yatsı namazında hazır bulunmasın!» [43]

١٤٤ – (٤٤٥) حدّثنا عبدالله بن مسلمة بن قعنب . حدثنا سليمان (يعني ابن بلال) عن يحيى (وهو ابن سعيد) عن عمرة بنت عبد الرحمن ؛ أنها سمعت عائشة زوج النبي ﷺ تقول : لو أن رسول الله ﷺ رأى ما أحدث النساء لمنعهن المسجد . كما منعت نساء بني إسرائيل . قال فقلت لعمرة : أنساء بني إسرائيل منعن المسجد ؟ قالت : نعم .

(..) حدّثنا محمد بن المثنى . حدثنا عبد الوهاب (يعني الثقفي) ح قال وحدثنا عمرو الناقد . حدثنا سفيان بن عيينة . ح قال وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا أبو خالد الأحمر . ح قال وحدثنا إسحاق بن إبراهيم . قال : أخبرنا عيسى بن يونس . كلهم عن يحيى بن سعيد ، بهذا الإسناد ، مثله .

144 — (445) .... : Amre Bintu Abdirrahman'dan: O, Peygamberin zevcesi Âişe şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S), şimdiki kadınların ihdâs ettikleri ifrâd ziyneti görmüş olsaydı İsrâil Oğulları kadınlarının (dışarıya çıkmaktan yahut mescdie gitmekten) men' olundukları gibi bu kadınları da men' ederlerdi.

Râvî der ki: Ben Amre'ye, İsrâil Oğulları kadınları mescidlerden men' olunmuşlar mıdır? diye sordum, Amre: Evet, dedi.

---

43. İbnu Umer şöyle dedi: Umer'in bir zevcesi vardı ki sabah ve yatsı namazlarını her gün mescidde kılardı. Ona: «Umer'in bunu istemediğini ve kıskandığını bilib dururken niye çıkıyorsun?» dediler. «Beni nehyetmekden onu men eden nedir?» cevabını verdi. Soran zât da: Rasûlullah (S) ın: «Allah'ın dişi kullarını Allah'ın mescidlerine gitmekten men etmeyiniz» buyurmuş olması, onu bundan men ediyor dedi. (Buhârî, cumua, haddesenâ Abdullah ibn Muhammed).

Bu kadın Umer'in zevcelerinden Âtike Bintu Zeyd'dir ki cennetle müjdelenmiş on kişiden Saîd ibn Zeyd'in kız kardeşidir. Kocası Umer namaza çıktıkça o da ardı sıra giderdi. Umer ona: «Bilirsin ki ben böyle bir şeyi sevmem, o da: «Vallâhi sen beni nehyetmedikce ben de gelmekten vaz geçmem» dermiş. O da onu nehyetmekten mâni' olan Peygamberin yüksek emri olduğunu söylermiş. Bir derecede ki Umer, günün birinde mihrabda iken Ebû Lu'lu'un zehirli hançerini yediği vakıt zevcesi Âtike mescidde bulunmuştur.

Aynî: «Kadınların, fitne mahalli olan gece dışarı çıkmaları câiz olduktan sonra gündüzün de izin almaları evleviyetde kalır» diyor.

( ) .... : Buradaki dört tarîkın râvîlerinin her biri Yahyâ İbn Saîd'den olmak üzere bu isnadla geçen hadîsin benzerini rivâyet etmişlerdir.

(٣١) باب التوسط فى القراءة فى الصلاة الجهرية بين الجهر والإسرار إذا خاف من الجهر مفسدة

١٤٥ — (٤٤٦) حدثنا أبو جعفر محمد بن الصباح وعمرو الناقد. جميعا عن هشيم. قال ابن الصباح: حدثنا هشيم. أخبرنا أبو بشر عن سعيد بن جبير، عن ابن عباس، في قوله عز وجل: ولا تجهر بصلاتك ولا تخافت بها [١٧/ الإسراء/ الآية ١١٠] قال: نزلت ورسول الله ﷺ متوار بمكة. فكان إذا صلى بأصحابه رفع صوته بالقرآن. فإذا سمع ذلك المشركون سبوا القرآن، ومن أنزله، ومن جاء به. فقال الله تعالى لنبيه ﷺ: ولا تجهر بصلاتك فيسمع المشركون قراءتك. ولا تخافت بها عن أصحابك. أسمعهم القرآن. ولا تجهر ذلك الجهر. وابتغ بين ذلك سبيلا. يقول بين الجهر والمخافتة.

(31) CEHRÎ NAMAZLARI KILARKEN YÜKSEK SESLE OKUMAK YÜZÜNDEN BİR MEFSEDETTEN ENDÎŞE EDİLDİĞİ ZAMANLARDA KIRÂATDA ORTA BİR YOL TUTULMASI BÂBI

145 — (446) .... : İbnu Abbas (R) :

«Namazında pek bağırma, sesini pek de gizleme, ikisinin arası bir yol tut!» (el-İsrâ: 110) âyeti hakkında şöyle dedi : Bu âyet nâzil olduğu sıralarda Rasûlullah (S) Mekke'de gizli yaşıyordu. Fakat ashabıyle namaz kıldığı zaman Kur'ân okurken sesini yükseltiyordu. Müşrikler ise Kur'ân'ı duyunca hem Kur'ân'a, hem onu gönderene, hem de Kur'ân kendisine gelene küfrediyorlardı. Bunun üzerine Allah Teâlâ Peygamberine : Namazda kırâatını yüksek sesle okuma, sonra müşrikler kırâatını işitirler. Kırâatını ashâbından (tamâmile) de gizleme. Kur'ân'ı onlara işittir, fakat bunu bağırmak derecesine de vardırma. Bunun ikisi arası bir yol tut, bağırmakla gizlemek arası, buyurdu.

١٤٦ — (٤٤٧) حدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا يحيى بن زكرياء عن هشام بن عروة، عن أبيه، عن عائشة، في قوله عز وجل: ولا تجهر بصلاتك ولا تخافت بها قالت: أنزل هذا في الدعاء.

(...) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا حماد (يعني ابن زيد) ح قال: وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة.

حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ وَوَكِيعٌ . ح قَالَ وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ . حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ . كُلُّهُمْ عَنْ هِشَامٍ ، بِهَـٰذَا
الإِسْنَادِ ، مِثْلَهُ .

146 — (447) .... : Âişe (R), **«Namazında pek bağırma, sesini pek de gizleme, ikisinin arası bir yol tut»** (el-İsrâ : 110) âyeti ile ilgili olarak, bu kelâm duâ hakkında indirilmiştir, dedi.

( ) .... : Bu üç tarîkın râvîlerinin hepsi de Hişâm'dan bu isnad ile yukarıdaki hadîsin benzerini rivâyet etmişlerdir.

(٣٢) باب الاستماع للقراءة

١٤٧ – (٤٤٨) وحدثنا قُتَيْبَةُ ابْنُ سَعِيدٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . كُلُّهُمْ
عَنْ جَرِيرٍ . قَالَ أَبُو بَكْرٍ : حَدَّثَنَا جَرِيرُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي عَائِشَةَ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ ،
عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ : لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ [٧٥/القيامة/الآية ١٦-١٩] قَالَ : كَانَ النَّبِيُّ ﷺ
إِذَا نَزَلَ عَلَيْهِ جِبْرِيلُ بِالْوَحْيِ ، كَانَ مِمَّا يُحَرِّكُ بِهِ لِسَانَهُ وَشَفَتَيْهِ . فَيَشْتَدُّ عَلَيْهِ . فَكَانَ ذَٰلِكَ
يُعْرَفُ مِنْهُ . فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى : لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ أَخْذَهُ . إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ .
إِنَّ عَلَيْنَا أَنْ نَجْمَعَهُ فِي صَدْرِكَ . وَقُرْآنَهُ فَتَقْرَأُهُ . فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ . قَالَ : أَنْزَلْنَاهُ فَاسْتَمِعْ لَهُ .
إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ . أَنْ نُبَيِّنَهُ بِلِسَانِكَ . فَكَانَ إِذَا أَتَاهُ جِبْرِيلُ أَطْرَقَ . فَإِذَا ذَهَبَ قَرَأَهُ كَمَا وَعَدَهُ اللَّهُ .

(32) KIRÂATI DİNLEMEK BÂBI

147 — (448) .... : İbnu Abbâs (R) : **«Debretme ona dilini ivedinden onu. Çünkü bize âiddir onun cem'i ve Kur'ân'ı. Biz okuduk mu o vakit ta'kîb et o Kur'ân'ı. Sonra bize âiddir yine onun beyânı»** (el-Kıyâme: 16-19) âyetleri hakkında şöyle dedi : Peygamber (S), Cibrîl vahiy indirdiği zaman (onları ezberleyip zapdetmek) kendisine güç gelir ve bundan dolayı çok kereler dilini ve dudaklarını oynatırdı. Bu vahiy gelmesi hususu kendi bedeni üzerindeki görünüşlerden bilinir idi. Bunun üzerine Allah Teâlâ ona maâlen şu âyetleri indirdi : «Onu acele kavrayıp ezberlemek için dilini onunla debretme. Çünkü onu toplamak ve okutmak şüphesiz bize âiddir. Şüphesiz onu göğsünde toplamak ve dilinde akıtıp okutmak bize âiddir. Sen onu okuyacaksın. Öyle ise biz onu okuduğumuz vakıt, sen onun kırâatına uy! Dedi ki : Onu indirdiğimiz vakıt onu dinle. Sonra onu açıklamak da şüphesiz bize âiddir. Onu senin dilinle beyan etmek bize âiddir».

İşte bundan sonra Cibrîl ona geldiğinde sükût ederdi. Cibrîl gittiği zaman ise Allah'ın ona va'd buyurduğu gibi gelen vahyi okur idi.

١٤٨ – (...) حدثنا قتيبة بن سعيد . حدثنا أبو عوانة عن موسى بن أبي عائشة ، عن سعيد
ابن جبير ، عن ابن عباس ، في قوله : لا تحرك به لسانك لتعجل به . قال : كان النبي ﷺ يعالج من
التنزيل شدة . كان يحرك شفتيه . فقال لي ابن عباس : أنا أحركهما كما كان رسول الله ﷺ يحركهما .

فقال سعيد : أنا أحركهما كما كان ابن عباس يحركهما . فحرك شفتيه . فأنزل الله تعالى : لا تحرك به
لسانك لتعجل به . إن علينا جمعه وقرآنه . قال جمعه في صدرك ثم تقرأه . فإذا قرأناه فاتبع قرآنه .
قال فاستمع وأنصت . ثم إن علينا أن تقرأه . قال فكان رسول الله ﷺ إذا أتاه جبريل استمع
فإذا انطلق جبريل ، قرأه النبي ﷺ كما أقرأه .

148 — ( ) .... : İbnu Abbas (R) : **«Onu acele etmen için dilini onunla debretme. Onu toplamak, onu okutmak şüphesiz bize âiddir. Öyle ise biz onu okuduğumuz vakıt sen onun kırâatına uy! Sonra onu açıklamak da hakîkat bize âiddir»** (el-Kıyâme: 16-19) âyetlerinin tefsîri hakkında şöyle dedi:

Peygamber (S) tenzîl olunan âyetler (in zaptı yüzün) den güçlük çeker ve bundan dolayı çok kereler dudaklarını kıbırdatırdı. (Râvî der ki:) Bunu söylerken İbnu Abbas bana: İşte bak Rasûlullah (S) dudaklarını nasıl kımıldatıyor idiyse ben de (sana) öylece kımıldatıyorum, dedi [44].

Bunu rivâyet eden râvî Saîd de: İbnu Abbas dudaklarını nasıl kımıldatıyor idiyse ben de onları öylece kımıldatıyorum dedi ve dudaklarını hareket ettirdi. Bunun üzerine Allah Teâlâ ona: **«Onu acele** (kavrayıb ezber) **etmen için dilini onunla debretme. Onu** (göğsünde) **toplamak, onu** (dilinde akıtıb) **okutmak şübhesiz bize âiddir. Öyleyse biz onu okuduğumuz vakıt sen onun kırâatına uy. Sonra onu açıklamak da hakîkat bize âiddir»** (el-Kıyame: 16-19) âyetlerini indirdi. (ان علينا جمعه وقرآنه) : Kur'ân'ı senin göğsünde toplayıb onu okuyabilmen bize âiddir. (فاذا قرأناه فاتبع قرآنه) : Kur'ân'ı (Cibrîl'in diliyle) sana okuduğumuzda onu dinle ve sükût ederek ona kulak ver. (ثم ان علينا بيانه) :

44. İbn Abbas, Peygamberin fiilini hikâye — bu zamanın tabirince taklîd ettiği gibi — kendisinden rivâyet edenler de, rivâyet esnasında müteselsilen hep öyle hikâye ile dudaklarını hareket ettirmişlerdir. Bu yolda rivâyet edilen hadîse *muselsel hadîs* denir. Musâfaha hadîsi de bu tarzda müteselsilen rivâyet edilmiştir. Bu nevi bir hareketin zincirleme olarak hadîsle birlikte tekrarı, hadîsin sıhhatının kuvvetine ayrıca bir şâhid teşkîl eder.

Ondan sonra da onu dürüst okumanı biz tekeffül ederiz, demektir. İşte bundan sonra Rasûlullah (S) ne zaman Cibrîl ona gelirse sükût eder onu dinlerdi. Cibrîl gidince getirmiş olduğu âyetleri, o nasıl tilâvet etmiş idi ise Peygamber de öylece tilâvet eder idi.

(٣٣) باب الجهر بالقراءة في الصبح والقراءة على الجن

١٤٩ – (٤٤٩) حدثنا شيبان بن فروخ . حدثنا أبو عوانة عن أبي بشر ، عن سعيد بن جبير ، عن ابن عباس ؛ قال : ما قرأ رسول الله ﷺ على الجن وما رآهم . انطلق رسول الله ﷺ في طائفة من أصحابه عامدين إلى سوق عكاظ . وقد حيل بين الشياطين وبين خبر السماء . وأرسلت عليهم الشهب . فرجعت الشياطين إلى قومهم . فقالوا : ما لكم ؟ قالوا : حيل بيننا وبين خبر السماء . وأرسلت علينا الشهب . قالوا : ما ذاك إلا من شيء حدث . فاضربوا مشارق الأرض ومغاربها . فانظروا ما هذا الذي حال بيننا وبين خبر السماء . فانطلقوا يضربون مشارق الأرض ومغاربها . فمر النفر الذين أخذوا نحو تهامة (وهو بنخل ، عامدين إلى سوق عكاظ : وهو يصلي بأصحابه صلاة الفجر) فلما سمعوا القرآن استمعوا له . وقالوا : هذا الذي حال بيننا وبين خبر السماء . فرجعوا إلى قومهم فقالوا : يا قومنا ! إنا سمعنا قرآنا عجبا يهدي إلى الرشد فآمنا به . ولن نشرك بربنا أحدا . فأنزل الله عز وجل على نبيه محمد ﷺ : قل أوحي إلي أنه استمع نفر من الجن [٧٢/الجن/الآية ١] .

(33) SABAH NAMAZINDA KIRÂATIN SESLİ OKUNMASI VE RASÛLULLÂH'IN CİN TOPLULUĞUNA KARŞI KIRÂAT ETMESİ BÂBI

149 — (449) .... : İbnu Abbas (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) ne cinne Kur'ân okudu ne de onları gördü. Rasûlullah (S) ashâbından birkaç zât ile birlikte **Suku Ukaz**'a doğru yürüyorlardı ki o tarihte şeytanlar, semâdan haber almaktan men' edilmiş (haber almağa çıktıkca) üzerlerine şihâblar atılmağa başlamış bulunuyordu. (Semâya doğru çıkıp da koğulan) şeytanlar kavimleri yanına döndüklerinde kendilerine : «Ne oluyorsunuz? (neden hiç bir haber getirmiyorsunuz?)» dediler. Onlar da : (Ne yapalım?) semâdan haber almaktan men' edildik. Üzerimize şihâblar havale edildi, dediler. (Bunun üzerine) onlar da : Sizin haber almanıza hâil olan her halde yeni hâdis olmuş bir şeydir. Arzın şarklarını ve garblarını dolaşın da semâdan haber almanıza mâni'

olan (bu yeni şey) ne imiş (öğreniniz) denildi. Akabinde bunlar yerin şark taraflarını ve garp taraflarını dolaşmağa gittiler. İşte bunların içinden **Tihâme** cihetini almış olan takım, (Ukaz panayırına gitmek üzere **Nahlede** bulunan Peygamberin bulunduğu yere uğradılar. O sırada Peygamber ashâbına sabah namazı kıldırıyordu) — Namazda okuduğu — Kur'ân'ı işidince bunlar kulak verdiler ve biribirine: Semâdan haber almaktan sizi men' eden vallâhi işte budur, dediler. İşte o zaman bu haberciler kendi kavimleri nezdine döndüklerinde: Ey kavmimiz! **«Biz, hakîkî hayranlık veren bir Kur'ân dinledik. Ki o, Hakk'a ve doğruya götürüyor. Bundan dolayı biz de ona îmân ettik. Rabbımıza hiçbir şeyi aslâ ortak tutmıyacağız»** (el-Cin : 1-2) dediler.

Azîz ve Celîl olan Allah da Peygamberi Muhammed (S) e: «De ki: Bana şu hakîkat vahyolunmuşdur: Cin'den bir zümre (benim Kur'ân okuyuşumu) dinlemiş de (şöyle) söylemişlerdir...» (el-Cin) sûresini indirdi. (Rasûlullah'a vahyolunan işte cin'nin bu sözleridir) [45]

١٥٠ — (٤٥٠) **حدثنا** مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. حَدَّثَنَا عَبْدُالْأَعْلَى عَنْ دَاوُدَ، عَنْ عَامِرٍ، قَالَ: سَأَلْتُ عَلْقَمَةَ: هَلْ كَانَ ابْنُ مَسْعُودٍ شَهِدَ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ لَيْلَةَ الْجِنِّ؟ قَالَ فَقَالَ عَلْقَمَةُ: أَنَا سَأَلْتُ ابْنَ مَسْعُودٍ. فَقُلْتُ: هَلْ شَهِدَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ لَيْلَةَ الْجِنِّ؟ قَالَ: لَا. وَلَـٰكِنَّا كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ ذَاتَ لَيْلَةٍ. فَفَقَدْنَاهُ. فَالْتَمَسْنَاهُ فِي الْأَوْدِيَةِ وَالشِّعَابِ. فَقُلْنَا: اسْتُطِيرَ أَوِ اغْتِيلَ. قَالَ فَبِتْنَا بِشَرِّ لَيْلَةٍ بَاتَ بِهَا قَوْمٌ. فَلَمَّا أَصْبَحْنَا إِذَا هُوَ جَاءٍ مِنْ قِبَلَ حِرَاءَ. قَالَ فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللهِ! فَقَدْنَاكَ فَطَلَبْنَاكَ فَلَمْ نَجِدْكَ فَبِتْنَا بِشَرِّ لَيْلَةٍ بَاتَ بِهَا قَوْمٌ. فَقَالَ «أَتَانِي دَاعِي الْجِنِّ. فَذَهَبْتُ مَعَهُ. فَقَرَأْتُ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنَ» قَالَ فَانْطَلَقَ بِنَا فَأَرَانَا آثَارَهُمْ وَآثَارَ نِيرَانِهِمْ. وَسَأَلُوهُ الزَّادَ. فَقَالَ «لَكُمْ كُلُّ عَظْمٍ ذُكِرَ اسْمُ اللهِ عَلَيْهِ يَقَعُ فِي أَيْدِيكُمْ، أَوْفَرَ مَا يَكُونُ لَحْمًا. وَكُلُّ بَعْرَةٍ عَلَفٌ لِدَوَابِّكُمْ».

فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «فَلَا تَسْتَنْجُوا بِهِمَا فَإِنَّهُمَا طَعَامُ إِخْوَانِكُمْ».

---

45. Bu hadîs, sabah namazında Kur'ânın cehren kırâat edilmesine delîl olarak sevk edilmiştir. Yine bu hadîsden Peygamberimiz Muhammed (S) in *ins* gibi *cinne* de Peygamber gönderilmiş olduğu sarahaten anlaşılmaktadır. Nitekim el-Ahkaf sûresinin sonlarıyla Cin sûresinin âyetleri, bu yüksek risâleti bizlere bildirmektedir.

Bu hadîsle ilgili olarak Arabistan'ın meşhur panayırları, Peygamberin nübüvvetinin 10.cu yılında Tâif'e gidişi, orada karşılaştığı fena muameleler, Nahle denilen yerde yaptığı acıklı duâ, cinlerin Kur'ânı dinlemeleri ve nihayet bu işin imkân ve subûtuna dâir Ahmed Naim Bey merhumun (*Tecrîd Tercemesi II*, 611-620 de) yazdığı uzun ve kıymetli haşiyeyi tavsiye ederim. İlgili sûre ve âyetlerin izahı sadedinde Elmalı'lı Muhammed Hamdi Yazır merhumun tefsîrini de ayni samîmiyet ve i'timadla tavsiye ederim.

(...) وَحَدَّثَنِيهِ عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ . حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ دَاوُدَ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ ، إِلَى
قَوْلِهِ : وَآثَارَ نِيرَانِهِمْ .

(...) قَالَ الشَّعْبِيُّ : وَسَأَلُوهُ الزَّادَ . وَكَانُوا مِنْ جِنِّ الْجَزِيرَةِ . إِلَى آخِرِ الْحَدِيثِ مِنْ قَوْلِ الشَّعْبِيِّ .
مُفَصَّلًا مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ اللَّهِ .

150 — (450) .... : Âmir şöyle dedi : Alkame'ye : Cin gecesinde İbnu Mes'ûd, Rasûlullah (S) ile beraber hâzır bulundu mu? diye sordum. Alkame şöyle cevap verdi : Ben de İbnu Mes'ûda : Cin gecesi içinizden hiçbir kimse Rasûlullah ile birlikte bulundu muydu? diye sordum. O da : Hayır, hiçbirimiz beraber değildik. Şukadar var ki Mekke'de iken bir gece Rasûlullah ile beraber idik. Derken onu aramızdan kaybettik. Bunun üzerine onu vâdîlerde dağ yollarında aradık. Acaba onu cinler mi uçurdu yahut apansızın bir baskına uğradı da öldürüldü mü, ne oldu? diye sabah oluncaya kadar merak içinde kaldık. Nihayet sabaha erdik. Bir de baktık ki o, **Hıra** tarafından geliyor. Yâ Rasûlallah! Sizi ğaib ettik, sonra sizi aradık fakat bulamadık. Bu yüzden bütün gecemiz endişe içinde geçti, dedik.

Rasûlullah : Bana cin tâifesinin da'vetcisi geldi, onunla beraber gittim, yanlarına varıb onlara Kur'ân okudum, buyurdu. Ve bizi birlikte götürüb onların izlerini ve yaktıkları ateşlerin izlerini gösterdi. Cinler, Peygamberden azık istemişler. O da : «Üzerine Allah adı zikrolunmuş ve ellerinize etten daha fazla olarak geçen her kemik sizin azığınızdır. Her bir deve pisliği de hayvanlarınıza yemdir» demiştir.

Rasûlullah (S) : «Onun için kemikle, hayvan gübresi ile taharetlenmeyin. Çünki onlar kardeşlerinizin taâmıdır» buyurdu.

( ) Bu hadîsi bana Aliyy'bnu Hucr es-Sa'dî tahdîs etti. Bize İsmâilu'bnu İbrâhîm, Dâvûd'dan bu isnad ile «cinlerin yaktıkları ateşlerin izlerini gösterdi» sözüne kadar rivayet etti.

( ) Şa'bi : Cinler Peygamberden azık istediler. Onlar Cezîre cinlerinden idiler dedi şeklinde, hadîsin sonuna kadar Şa'bi'nin kavlinden olarak Abdullah'ın hadîsinden mufassal bir halde rivâyet edilmiştir.

١٥١ – (...) وحدّثناه أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ دَاوُدَ ، عَنِ الشَّعْبِيِّ ،
عَنْ عَلْقَمَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . إِلَى قَوْلِهِ : وَآثَارَ نِيرَانِهِمْ . وَلَمْ يَذْكُرْ مَا بَعْدَهُ .

151 — ( ) .... : Bu hadîsi bize Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe tahdîs etti. Bize Abdullah ibn İdrîs, Dâvûd'dan, o da Şa'bî'den, o da Alkameden, o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan, o da Peygamberden, «ateşlerinin izlerini...» sözüne kadar rivâyet etti, bundan sonrasını zikretmedi.

١٥٢ – (...) حدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا خالد بن عبد الله عن خالد، عن أبي معشر، عن إبراهيم، عن علقمة، عن عبد الله. قال: لم أكن ليلة الجن مع رسول الله ﷺ. ووددت أني كنت معه.

152 — ( ) .... : Bize Yahya'bnu Yahyâ tahdîs etti. Bize Hâlid ibn Abdillah, Hâlid'den, o da Ebû Ma'şerden, o da İbrâhîmden. o da Alkameden (öl: 62) o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan haber verdi. Abdullah : Cin gecesi Rasûlullah ile beraber değildim. Onunla beraber olmamı isterdim, dedi.

١٥٣ – (...) حدثنا سعيد بن محمد الجرمي وعبيد الله بن سعيد. قالا: حدثنا أبو أسامة عن مسعر، عن معن؛ قال: سمعت أبي قال: سألت مسروقا: من آذن النبي ﷺ بالجن ليلة استمعوا القرآن؟ فقال: حدثني أبوك (يعني ابن مسعود) أنه آذنته بهم شجرة.

153 — ( ) .... : Bize Saîdu'bnu Muhammed el-Cermî ve Ubeydullahi'bnu Saîd tahdîs edib dediler ki : Bize Ebû Usâme, Mis'ar'dan. o da Ma'n'dan [46] tahdîs etti. Ma'n : Babamdan işittim, dedi. Babası : Mesrûk'a : «Kur'ân'ı dinledikleri gece cinlerin gelib hâzır olduklarını Peygambere kim bildirdi? diye sordum. Şöyle cevap verdi : Bana baban (yani İbnu Mes'ûd) tahdîs etti ki : Onların gelişlerini Peygambere bir ağaç haber vermiştir».

(٣٤) باب القراءة في الظهر والعصر

١٥٤ – (٤٥١) وحدثنا محمد بن المثنى العنزي. حدثنا ابن أبي عدي عن الحجاج (يعني الصواف) عن يحيى (وهو ابن أبي كثير) عن عبد الله بن أبي قتادة وأبي سلمة، عن أبي قتادة؛ قال: كان رسول الله ﷺ يصلي بنا. فيقرأ في الظهر والعصر في الركعتين الأوليين بفاتحة الكتاب وسورتين. ويسمعنا الآية أحيانا. وكان يطول الركعة الأولى من الظهر. ويقصر الثانية. وكذلك في الصبح.

(34) ÖĞLEN VE İKİNDİ NAMAZLARINDA KIRÂAT BÂBI

154 — (451) .... : Ebu Katâde (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) bize namaz kıldırdı da öğlen ve ikindi namazlarındaki ilk iki rek'atlarda **Fâtihatu'l-Kitâb** ile birer sûre okurdu. Bazan bize

46. عن معن هو معن بن عبدالرحمن بن عبدالله بن مسعود الهذلي

(sirren okuduğu) âyeti de duyururdu. Öğlen namazının ilk rek'atını uzatır, ikinciyi kısaltırdı. Sabah namazında da böyle (yapardı).

١٥٥ — (...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ. أَخْبَرَنَا هَمَّامٌ وَأَبَانُ بْنُ يَزِيدَ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقْرَأُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ مِنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَسُورَةٍ. وَيُسْمِعُنَا الْآيَةَ أَحْيَانًا. وَيَقْرَأُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُخْرَيَيْنِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ.

155 — ( ) .... : Abdullah ibn Ebî Katâde babası Ebû Katâde'den : (şöyle demiştir :) Peygamber (S), öğlen ve ikindi namazlarının ilk iki rek'atlarında **Fâtihatu'l-Kitâb** ile birer sûre okur idi. Ve bazan (gizli okuduğu) âyeti bizlere işittirirdi. Son ikişer rek'atlarda ise (yalnız) **Fâtihatu'l-Kitâbı** okurdu.

١٥٦ — (٤٥٢) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. جَمِيعًا عَنْ هُشَيْمٍ. قَالَ يَحْيَى: أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ عَنْ مَنْصُورٍ، عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ أَبِي الصِّدِّيقِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ قَالَ: كُنَّا نَحْزُرُ قِيَامَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ. فَحَزَرْنَا قِيَامَهُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ مِنَ الظُّهْرِ قَدْرَ قِرَاءَةِ الم تَنْزِيلُ - السَّجْدَةِ. وَحَزَرْنَا قِيَامَهُ فِي الْأُخْرَيَيْنِ قَدْرَ النِّصْفِ مِنْ ذَلِكَ. وَحَزَرْنَا قِيَامَهُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ مِنَ الْعَصْرِ عَلَى قَدْرِ قِيَامِهِ فِي الْأُخْرَيَيْنِ مِنَ الظُّهْرِ. وَفِي الْأُخْرَيَيْنِ مِنَ الْعَصْرِ عَلَى النِّصْفِ مِنْ ذَلِكَ.

وَلَمْ يَذْكُرْ أَبُو بَكْرٍ فِي رِوَايَتِهِ: الم تَنْزِيلُ. وَقَالَ: قَدْرَ ثَلَاثِينَ آيَةً.

156 — (452) .... : Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) ın öğlen ve ikindi namazlarındaki kıyamını tahmîn ediyorduk. Onun öğlen namazındaki ilk iki rek'atının uzunluğunu ELİF LÂM MÎM. TENZÎLU'L-KİTÂB yani es-Secde sûresi kadar tahmîn ettik. Son iki rek'attaki kıyamını da bunun yarısı kadar tahmîn ettik. İkindi namazının ilk iki rek'atındaki kıyamını, öğlen namazının son iki rek'atındaki kıyamı kadar, ikindi namazının son iki rek'atındaki kıyamını da bunun yarısı kadar tahmîn ettik.

Hadîsin râvîlerinden Ebû Bekr kendi rivâyetinde : ELİF LÂM MÎM TENZÎLU'l-KİTÂB'ı zikretmedi de 30 âyet kadar dedi.

١٥٧ — (...) حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ. حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ مَنْصُورٍ، عَنِ الْوَلِيدِ أَبِي بِشْرٍ، عَنْ أَبِي الصِّدِّيقِ النَّاجِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقْرَأُ فِي صَلَاةِ الظُّهْرِ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ قَدْرَ ثَلَاثِينَ آيَةً. وَفِي الْأُخْرَيَيْنِ قَدْرَ خَمْسَ عَشْرَةَ آيَةً. أَوْ قَالَ نِصْفَ ذَلِكَ. وَفِي الْعَصْرِ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ قَدْرَ قِرَاءَةِ خَمْسَ عَشْرَةَ آيَةً. وَفِي الْأُخْرَيَيْنِ قَدْرَ نِصْفِ ذَلِكَ.

157 — ( ) .... : Ebû Saîd el-Hudrî'den : Peygamber (S) öğlen namazının ilk iki rek'atının her bir rek'atında 30 âyet kadar okur idi. Son iki rek'atlarda ise on beşer âyet kadar yahut bunun yarısı kadar.

İkindi namazının ilk iki rek'atının her bir rek'atında on beş âyet kadar okurdu. Son iki rek'atlarda ise bunun yarısı kadar okurdu.

١٥٨ — (٤٥٣) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ؛ أَنَّ أَهْلَ الْكُوفَةِ شَكَوْا سَعْدًا إِلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ. فَذَكَرُوا مِنْ صَلَاتِهِ. فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ عُمَرُ فَقَدِمَ عَلَيْهِ. فَذَكَرَ لَهُ مَا عَابُوهُ بِهِ مِنْ أَمْرِ الصَّلَاةِ. فَقَالَ: إِنِّي لَأُصَلِّي بِهِمْ صَلَاةَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. مَا أَخْرِمُ عَنْهَا. إِنِّي لَأَرْكُدُ بِهِمْ فِي الْأُولَيَيْنِ. وَأَحْذِفُ فِي الْأُخْرَيَيْنِ. فَقَالَ: ذَاكَ الظَّنُّ بِكَ. أَبَا إِسْحَاقَ!

(...) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ جَرِيرٍ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ.

158 — (453) .... : Câbir ibn Semure (R) den :

Kûfe ahâlîsi Umeru'bnul Hattâb nezdinde Sa'dı şikâyet ettiler de namazında bile kusurlar zikrettiler. Umer ona bir haberci gönderdi ve Sa'd, Umer'in yanına geldi. Umer Sa'da, namaz işinden söyledikleri ayıbları zikretti. Bunun üzerine Sa'd : Ben onlara Rasûlullah (S) ın namazını kıldırıyorum. Ondan hiçbir şey eksiltmiyorum. İlk iki rek'atlarda onları uzunca durdururum. Son iki rek'atlarda ise kırâatı hazfederim, dedi [47]. Bunun üzerine Umer : Senin hakkındaki zannımız (zaten) bu idi, yâ Ebâ İshâk! dedi.

( ) .... : Bize Kuteybetu'bnu Saîd ve Ishâku'bnu İbrâhîm, Cerîr'den, o da Abdulmelik ibn Umeyr'den bu isnadla tahdîs etti.

---

47. احذف nushasına göre kırâatı hazfederim demektir ki son iki kırâatı vâcib görmiyenlere huccettir. Farz görenler ise uzun kırâatı hazfederim ma'nâsı verirler ve «اخذم = acele ederim» rivâyetine bakarak kırâatı azaltmakla tefsîr ederler. Anlaşılan şikâyetçiler bütün rek'atları ayni uzunlukta yapmayı vâcib gören cehele mâkûlesinden imişler. 160 rakkamıyle gelecek olan hadîsde Sa'dın Umere verdiği cevab bunu işar ediyor..

١٥٩ – (...) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا عَبْدُالرَّحْمَٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي عَوْنٍ. قَالَ : سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ سَمُرَةَ . قَالَ عُمَرُ لِسَعْدٍ : قَدْ شَكَوْكَ فِي كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى فِي الصَّلَاةِ . قَالَ : أَمَّا أَنَا فَأَمُدُّ فِي الْأُولَيَيْنِ وَأَحْذِفُ فِي الْأُخْرَيَيْنِ . وَمَا آلُو مَا اقْتَدَيْتُ بِهِ مِنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَقَالَ : ذَاكَ الظَّنُّ بِكَ . أَوْ ذَاكَ ظَنِّي بِكَ .

159 — ( ) .... : Câbiru'bnu Semure (R) şöyle dedi :

Umer, Sa'd'e : Kufeliler seni hatta namaz hususuna varıncaya kadar her şeyde şikâyet etmişlerdir, dedi. Sa'd cevaben : Bana gelince ben onlara ilk iki rek'atlarda kırâatı uzatıyor, son iki rek'atlarda ise hazfediyorum. Rasûlullah (S) ın namazına uymakta hiç bir kusur ve tenbellik etmiyorum, dedi. Bunun üzerine Umer : Senin hakkındaki zan da (zaten) bu idi, yahut senin hakkındaki zannım zaten budur, dedi.

١٦٠ – (...) وحدثنا أَبُو كُرَيْبٍ . حَدَّثَنَا ابْنُ بِشْرٍ عَنْ مِسْعَرٍ ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ وَأَبِي عَوْنٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ . بِمَعْنَى حَدِيثِهِمْ . وَزَادَ : فَقَالَ : تُعَلِّمُنِي الْأَعْرَابُ بِالصَّلَاةِ ؟

160 — ( ) Bize Ebû Kureyb tahdîs etti. Bize İbnu Bişr, Mis'ar'dan, o da Abdulmelik'den ve Ebû Avn'dan, onlar da Câbiru'bnu Semure (R) den, yukardakilerin hadîsinin manasıyla tahdîs etti. Burada şu fazladır : Sa'd : Bana namazı çölde oturan bedevîler mi öğretecek? dedi.

١٦١ – (٤٥٤) حدثنا دَاوُدُ بْنُ رُشَيْدٍ . حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ (يَعْنِي ابْنَ مُسْلِمٍ) عَنْ سَعِيدٍ (وَهُوَ ابْنُ عَبْدِالْعَزِيزِ) عَنْ عَطِيَّةَ بْنِ قَيْسٍ ، عَنْ قَزَعَةَ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ؛ قَالَ: لَقَدْ كَانَتْ صَلَاةُ الظُّهْرِ تُقَامُ . فَيَذْهَبُ الذَّاهِبُ إِلَى الْبَقِيعِ . فَيَقْضِي حَاجَتَهُ ثُمَّ يَتَوَضَّأُ . ثُمَّ يَأْتِي وَرَسُولُ اللهِ ﷺ فِي الرَّكْعَةِ الْأُولَىٰ . مِمَّا يُطَوِّلُهَا .

161 — (454) .... : Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle dedi :

Öğlen namazına ikamet edilirdi de bir kimse **Bakî'a** gider ihtiyacını görür sonra gelirdi. Bu müddet zarfında Rasûlullah (S) hâlâ birinci rek'atte olurdu. Çünkü birinci rek'atı uzatırdı.

١٦٢ – (...) وحدثني مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ صَالِحٍ ، عَنْ رَبِيعَةَ . قَالَ : حَدَّثَنِي قَزَعَةُ . قَالَ : أَتَيْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ وَهُوَ مَكْثُورٌ عَلَيْهِ . فَلَمَّا تَفَرَّقَ النَّاسُ عَنْهُ ، قُلْتُ : إِنِّي لَا أَسْأَلُكَ عَمَّا يَسْأَلُكَ هَؤُلَاءِ عَنْهُ . قُلْتُ : أَسْأَلُكَ عَنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَقَالَ : مَالَكَ فِي ذَاكَ مِنْ خَيْرٍ . فَأَعَادَهَا عَلَيْهِ . فَقَالَ : كَانَتْ صَلَاةُ الظُّهْرِ تُقَامُ . فَيَنْطَلِقُ أَحَدُنَا إِلَى الْبَقِيعِ . فَيَقْضِي حَاجَتَهُ ثُمَّ يَأْتِي أَهْلَهُ فَيَتَوَضَّأُ . ثُمَّ يَرْجِعُ إِلَى الْمَسْجِدِ وَرَسُولُ اللهِ ﷺ فِي الرَّكْعَةِ الْأُولَىٰ .

162 — ( ) .... : Rabîa şöyle dedi : Bana Kaz'a tahdîs edib dedi ki : Ebû Saîd Hudrî'ye geldim. Yanında kendisinden istifade etmek için toplanmış birçok insanlar vardı. İnsanlar onun yanından dağıldıkları zaman : Ben senden bu insanların sorduğu şeyden sormıyacağım. Ben senden Rasûlullahın namazını soruyorum, dedim. Cevâben : Bunda senin lehine bir hayır yoktur, dedi[48]. Bunu tekrarladıktan sonra şunları söyledi : Öğlen namazı ikamet edilirdi de herhangi birimiz **Bakî'a** gider, ihtiyacını bitirir sonra ehline gelib abdest alır, bundan sonra mescide dönerdi. Rasûlullah (S) ise hâlâ birinci rek'atta bulunurdu.

(٣٥) باب القراءة فى الصبح

١٦٣ — (٤٥٥) وحدّثنا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ . حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ . ح قَالَ : وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ (وَتَقَارَبَا فِي اللَّفْظِ) حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ . قَالَ : سَمِعْتُ مُحَمَّدَ ابْنَ عَبَّادِ بْنِ جَعْفَرٍ يَقُولُ: أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ سُفْيَانَ وَعَبْدُ اللهِ بْنُ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ وَعَبْدُ اللهِ بْنُ الْمُسَيَّبِ الْعَابِدِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ السَّائِبِ . قَالَ : صَلَّى لَنَا النَّبِيُّ ﷺ الصُّبْحَ بِمَكَّةَ . فَاسْتَفْتَحَ سُورَةَ الْمُؤْمِنِينَ. حَتَّى جَاءَ ذِكْرُ مُوسَى وَهَارُونَ . أَوْ ذِكْرُ عِيسَى (مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ يَشُكُّ أَوِ اخْتَلَفُوا عَلَيْهِ) أَخَذَتِ النَّبِيَّ ﷺ سَعْلَةٌ . فَرَكَعَ . وَعَبْدُ اللهِ بْنُ السَّائِبِ حَاضِرٌ ذَلِكَ .

وَفِي حَدِيثِ عَبْدِ الرَّزَّاقِ : فَحَذَفَ ، فَرَكَعَ .

وَفِي حَدِيثِهِ : وَعَبْدُ اللهِ بْنُ عَمْرٍو . وَلَمْ يَقُلْ : ابْنِ الْعَاصِ .

(35) SABAH NAMAZINDA KIRÂAT BÂBI

163 — (455) .... : Abdullahi'bnu Sâib (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) bize Mekke'de sabah namazını kıldırdı. Namazda **el-Mu'minûn** sûresini okumağa başladı. Nihayet Mûsâ ve Hârûn'un zikri (45. âyet) gelinceye kadar yahut İsâ'nın zikri (50. âyet) gelinceye kadar kırâate devam etti. Bu âyetlere ulaştığında Peygamberi bir ağlama öksürüğü tuttu. Bunun üzerine hemen rukûa vardı. Abdullah ibn Sâib de bu namazda hazır bulunuyordu.

Râvîlerden Abdurrazzâk'ın hadîsinde : Okumayı kesti ve rukûa vardı, şeklindedir. Ve yine onun hadîsinde : Abdullahi'bnu Amr dedi de, İbnu'l-Âs demedi.

---

48. Yani sen onun kıldığı uzun ve huşû'lu namaz gibisini kılamazsın, bunun külfetini yüklensen de sana ağır gelir, hasıl edemezsin. Neticede sünneti bilmiş olduğun halde onu terketmiş olursun, demek istemiştir.

١٦٤ – (٤٥٦) حدثني زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ . ح قَالَ وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا وَكِيعٌ . ح وَحَدَّثَنِي أَبُو كُرَيْبٍ (وَاللَّفْظُ لَهُ) أَخْبَرَنَا ابْنُ بِشْرٍ عَنْ مِسْعَرٍ . قَالَ : حَدَّثَنِي الْوَلِيدُ بْنُ سَرِيعٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ حُرَيْثٍ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقْرَأُ فِي الْفَجْرِ : وَاللَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ [٨١/التكوير/الآية ١٧] .

164 — (456) .... : Amru'bnu Hureys, Peygamber (S) den sabah namazının içinde VELLEYLİ İZÂ AS'ASE (et-Tekvîr : 18) âyeti bulunan sûreyi okurken işitmiştir.

١٦٥ – (٤٥٧) حدثني أَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ فُضَيْلُ بْنُ حُسَيْنٍ . حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ زِيَادِ بْنِ عِلَاقَةَ عَنْ قُطْبَةَ بْنِ مَالِكٍ ؛ قَالَ : صَلَّيْتُ وَصَلَّى بِنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ . فَقَرَأَ : قٓ وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ [٥٠/ق/الآية ١] حَتَّى قَرَأَ : وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ [٥٠/ق/الآية ١٠] قَالَ فَجَعَلْتُ أُرَدِّدُهَا . وَلَا أَدْرِي مَا قَالَ .

165 — (457) .... : Kuteybetu'bnu Mâlik (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) bize namaz kıldırırken, ben de onun ardından namaz kıldım. Rasûlullah : KAF VE'l-KUR'ÂNİ'l-MECÎD sûresini, VE'n-NAHLE BÂSİKATİN (Kaf : 10) âyetine kadar okudu. Ben, bu kısmı tekrar tekrar okumağa başladım da, bundan sonra ne okuduğunu bilmiyorum.

١٦٦ – (...) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا شَرِيكٌ وَابْنُ عُيَيْنَةَ . ح وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ ابْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ زِيَادِ بْنِ عِلَاقَةَ ، عَنْ قُطْبَةَ بْنِ مَالِكٍ . سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقْرَأُ فِي الْفَجْرِ : وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لَهَا طَلْعٌ نَضِيدٌ

166 — ( ) .... : Kuteybetu'bnu Mâlik (R), Peygamber (S) i sabah namazında VE'n-NAHLE BÂSİKATİN LEHA TAL'UN NADÎD (âyetini ihtiva eden **Kaf** sûresini) okurken işitmiştir.

١٦٧ – (...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ زِيَادِ بْنِ عِلَاقَةَ ، عَنْ عَمِّهِ ؛ أَنَّهُ صَلَّى مَعَ النَّبِيِّ ﷺ الصُّبْحَ . فَقَرَأَ فِي أَوَّلِ رَكْعَةٍ : وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لَهَا طَلْعٌ نَضِيدٌ وَرُبَّمَا قَالَ : قٓ .

167 — ( ) .... : Ziyâdu'bnu İlâka (öl : 125), amcası Kuteybetu'bnu Mâlik (R) ten şunu rivâyet etti, ki : Kuteybetu'bnu Mâlik, Peygamberle birlikte sabah namazı kılmış ve kıldığı bu namazın birinci rek'atında Rasûlullah (S) : VE'n-NAHLE BÂSİKATİN LEHA TAL'UN NADÎD sûresini okumuştur. Ve bazan da **Kaf** sûresini okudu, demiştir.

١٦٨ – (٤٥٨) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا حسين بن علي عن زائدة. حدثنا سماك بن حرب عن جابر بن سمرة؛ قال: إن النبي ﷺ كان يقرأ في الفجر بق والقرآن المجيد. وكان صلاته بعد، تخفيفا.

168 — (458) .... : Câbir ibn Semure (R) şöyle dedi:
Peygamber (S), sabah namazında, KAF VE'l-KUR'ÂNİ'l-MECÎD sûresini okurdu. Sabah namazından sonraki namazlarını daha hafif kıldırırdı.

١٦٩ – (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة ومحمد بن رافع (واللفظ لابن رافع) قالا: حدثنا يحيى بن آدم. حدثنا زهير عن سماك قال: سألت جابر بن سمرة عن صلاة النبي ﷺ؟ فقال: كان يخفف الصلاة. ولا يصلي صلاة هؤلاء.

قال وأنبأني أن رسول الله ﷺ كان يقرأ في الفجر بق والقرآن، ونحوها.

169 — ( ) .... : Simâk şöyle dedi:
Câbiru'bnu Semure'ye, Peygamberin namazından sordum. Peygamber, namazı hafif kıldırırdı, bunların namazı gibi uzun kıldırmazdı, dedi. Simâk: Ve Câbir bana, Rasûlullah (S) ın sabah namazında KAF VE'l-KUR'ÂNİ'L-MECÎD veya onun kadar uzunlukta sûreler okur olduğunu haber verdi, demiştir.

١٧٠ – (٤٥٩) وحدثنا محمد بن المثنى. حدثنا عبد الرحمن بن مهدي. حدثنا شعبة عن سماك، عن جابر بن سمرة؛ قال: كان النبي ﷺ يقرأ في الظهر بالليل إذا يغشى [٩٢/الليل/١]. وفي العصر، نحو ذلك. وفي الصبح، أطول من ذلك.

170 — (459) .... : Câbiru'bnu Semure (R) şöyle dedi: Peygamber (S), öğle namazında VE'LLEYLİ İZÂ YAĞ ŞÂ sûresini, ikindi namazında bunun kadar uzunlukta bir sûre, sabah namazında ise bunlardan daha uzun bir sûre okur idi.

١٧١ – (٤٦٠) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا أبو داود الطيالسي عن شعبة، عن سماك عن جابر بن سمرة؛ أن النبي ﷺ كان يقرأ في الظهر بسبح اسم ربك الأعلى [٨٧/الأعلى/الآية ١]. وفي الصبح، بأطول من ذلك.

171 — (460) .... : Câbiru'bnu Semure (R) den:
Peygamber (S) öğlen namazında, SEBBİHİ'SME RABBİKE'-l-A'LÂ sûresini, sabah namazında, bundan daha uzununu okur idi.

١٧٢ – (٤٦١) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا يزيد بن هرون عن التيمي، عن أبي المنهال، عن أبي برزة؛ أن رسول الله ﷺ كان يقرأ في صلاة الغداة من الستين إلى المائة.

(...) وحدثنا أبو كريب. حدثنا وكيع عن سفيان، عن خالد الحذاء، عن أبي المنهال، عن أبي برزة الأسلمي؛ قال: كان رسول الله ﷺ يقرأ في الفجر ما بين الستين إلى المائة آية.

172 — (461) .... : Ebû Berze (R) den, (şöyle demiştir) :

Rasûlullah (S) sabah namazında altmışdan yüz âyete kadar okurdu.

( ) .... : Ebû Berze el-Eslemî şöyle dedi :

Rasûlullah (S) sabah namazında altmış âyetle yüz âyete kadar Kur'ân okur idi.

١٧٣ – (٤٦٢) حدثنا يحيى بن يحيى قال: قرأت على مالك عن ابن شهاب، عن عبيد الله بن عبد الله، عن ابن عباس؛ قال: إن أم الفضل بنت الحارث سمعته وهو يقرأ: والمرسلات عرفا [٧٧/المرسلات/الآية ١] فقالت: يا بني! لقد ذكرتني بقراءتك هذه السورة. إنها لآخر ما سمعت رسول الله ﷺ يقرأ بها في المغرب.

(...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعمرو الناقد. قالا: حدثنا سفيان. ح قال وحدثني حرملة ابن يحيى. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس. ح قال وحدثنا إسحق بن إبراهيم وعبد بن حميد. قالا: أخبرنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر. ح قال وحدثنا عمرو الناقد. حدثنا يعقوب بن إبراهيم بن سعد. حدثنا أبي عن صالح. كلهم عن الزهري، بهذا الإسناد. وزاد في حديث صالح: ثم ما صلى بعد. حتى قبضه الله عز وجل.

173 — (462) .... : Abdullah ibn Abbas (R) şöyle dedi :

(Bir defa anam) Ummu'l-Fadl Lubâbe bintu'l-Hâris, VE'l-MURSELÂTİ URFEN sûresini okuduğumu işitti. Bana dedi ki : Ey yavrucuğum! Bu sûreyi okumakla billâhi derdimi) aklıma getir(ib debreştir)din. Bu sûre Rasûlullah (S) ın akşam namazında okuduğunu en son işittiğim sûredir.

( ) .... : Bu dört tarîkın râvîlerinin hepsi de Zuhrî'den bu isnadla yukardaki hadîsi rivâyet ettiler. Bunlardan Sâlih'in hadîsinde : Bundan sonra Azîz ve Celîl olan Allah rûhunu kabzedinceye kadar Rasûlullah bir daha namaz kıldırmadı, ziyâdesi vardır [49].

---

49. Bu hadis ve ziyadeye göre Peygamberin cemâatle kıldığı son namaz bir akşam namazı olduğu anlaşılıyor. Halbuki Buhârî'de Hz. Âişe, son namazın bir öğlen namazı olduğunu

١٧٤ – (٤٦٣) حدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن ابن شهاب، عن محمد بن جبير ابن مطعم، عن أبيه؛ قال: سمعت رسول الله ﷺ يقرأ بالطور، في المغرب.

(...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وزهير بن حرب. قالا: حدثنا سفيان. ح قال وحدثني حرملة بن يحيى. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس. ح قال: وحدثنا إسحاق بن إبراهيم وعبد بن حميد قالا: أخبرنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر. كلهم عن الزهري، بهذا الإسناد، مثله.

174 — (463) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs etti, dedi ki:

Ben Mâlik'in huzurunda okudum, o da İbn Şihâb'dan, o da Muhammed ibn Cübeyr ibn Mut'im'den, o da babası Cubeyr'den rivâyet etti. Cubeyr (R) şöyle dedi: Ben Rasûlullah (S) ın akşam namazında VE'T-TÛRÎ sûresini okuduğunu işittim [50].

---

tasrîh etmiştir. Bu iki rivâyeti uzlaştıranlar, Ummu'l-Mu'minîn Âişe'nin bahsettiği son namaz mesciddeki, Ummu'l-Fadl'ın bahsettiği namaz ise Peygamberin kendi evindeki son imâmetleridir. Nitekim Nesâî rivâyetinde Ummu'l-Fadl, «sallâ binâ fî beytihi'l-Mağribe = bize kendi evinde akşam namazını kıldırdı» diyor, bu namazın da son namaz olduğunu tasrîh ediyor. Bununla beraber Tirmizî rivâyeti:

قالت خرج الينا رسول الله صلعم وهو عاصب رأسه في مرضه. فصلى المغرب. فقرأ بالمرسلات. فما صلاها بعد حتى لقي الله.

= Ummu'l-Fadl dedi ki: Rasûlullah (S) hastalığı esnasında başını bağlamış olduğu halde yanımıza çıkıb akşam namazını kıldırdı ve el-Mürselât sûresini okudu. İşte bundan sonra Allah Teâlâya kavuşuncaya kadar bu namazı bir daha kıldırmadı» sûretindedir. Bu da Peygamberin yattığı yerden kalkıp kendi evinde hâzır olan cemâatın yanına geldiği düşünülürse sahîh ve hasen rivâyetler arasındaki ayrılık kalkmış olur. Hulasa Hz. Âişe'nin dediği son namaz mesciddeki büyük cemâate imâmet ettikleri öğlen namazıdır. Ummu'l-Fadl'ın bahsettiği son akşam namazı da evinde cemâatle kıldıkları son akşam namazıdır (ayni eser II, 603-604).

50. Cubeyr ibn Mut'im ibn Adiy (ibn Nevfel ibn Abd Menâf) Hudeybiye ile Mekke fethi seneleri arasında İslâmı kabul eden Kureyş büyüklerinden biridir. Muâviye zamanında vefat etmiştir. Nesebi Abd Menâf'da Peygamberle birleşir. Çünkü Nevfel ibn Abd Menâf, Hâşim ibn Abd Menâf'ın erkek kardeşidir. Mut'im ibn Adiy pek nufuzlu Kureyş ileri gelenlerinden idi. Eskiden imân etmemiş ise de İslâmın başlangıcında çekilen çeşit çeşit müşkiller ve ızdırablar esnasında Peygambere insânî muamelesi vardı. Nitekim Peygamberin yürekler acısı Tâif dönüşünde kendisini himâyesine alan, yani Mekke'de ikametleri esnasında taarruzdan himâye eden, o olmuştu. Bütün Kureyş Hâşim oğullarına boykot edip ona dâir bir sahîfe yani ahidname yazdıkları zaman o sahîfeyi bozmıya, hükmünü ibtâle çalışanlardan biri de o idi. Mut'im, Bedr'den evvel şirk üzere vefat ettiği halde oğlu Cubeyr bilâhare imân edib sonradan muhâcirler zümresine katılmıştır. İmânından çok zaman evvel Bedr'de müslimanların eline düşen esirleri fidye mukabilinde kurtarmak üzere Kureyş müşrikleri tarafından Medine'ye me'mûriyetle gelmişti. Bu husus için Rasûlullah ile görüştüğünde: «Senin ihtiyar baban Mut'im sağ olub da bu kokmuş herifler için benimle görüşseydi, topunu birden ona bağışlardım» buyurmuşlardır. Ebediyyen necâta dahil olması ile alâkalı olan bu seferini kendisi şöyle anlatıyor:

( ) .... : Buradaki üç tarîkın râvîleri Zuhrî'den bu isnadla yukardaki hadîsin benzerini rivâyet ettiler.

(٣٦) باب القراءة فى العشاء

١٧٥ – (٤٦٤) حدثنا عبيد الله بن معاذ العنبرى . حدثنا أبى . حدثنا شعبة عن عدى . قال سمعت البراء يحدث عن النبى ﷺ ؛ أنه كان فى سفر . فصلى العشاء الآخرة . فقرأ فى إحدى الركعتين: والتين والزيتون [٩٥/التين/الآية١] .

(36) YATSI NAMAZINDA KIRÂAT BÂBI

175 — (464) .... : Adiyyu'bnu Sâbit şöyle dedi :

Berâu'bnu Âzib Peygamber (S) şöyle tahdîs ederken işittim : Rasûlullah bir seferde idi, yatsı namazını kıldırdı. İki rek'atın birinde VE'T-TÎNİ VE'Z-ZEYTÛNİ sûresini okudu.

١٧٦ – (...) حدثنا قتيبة بن سعيد . حدثنا ليث عن يحيى (وهو ابن سعيد) عن عدى بن ثابت، عن البراء بن عازب ؛ أنه قال : صليت مع رسول الله ﷺ العشاء . فقرأ بالتين والزيتون .

176 — ( ) .... : el-Berâu'bnu Âzib (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) ile beraber yatsı namazını kıldım. O, VE'T-TÎNİ VE'Z-ZEYTÛNİ sûresini okudu.

١٧٧ – (...) حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير . حدثنا أبى . حدثنا مسعر عن عدى بن ثابت . قال : سمعت البراء بن عازب قال : سمعت النبى ﷺ قرأ فى العشاء بالتين والزيتون . فما سمعت أحدا أحسن صوتا منه .

177 — ( ) .... : Adiyyu'bnu Sâbit şöyle dedi :

Berâu'bnu Âzib'den işittim, dedi ki : Peygamber (S) in yatsı namazında VE'T-TÎNİ VE'Z-ZEYTÛNİ sûresini okuduğunu işittim. Ondan güzel sesli hiçbir kimseyi dinlemiş değilim.

«Bedr esirlerini fidye mukabili kurtarmak için görüşmeğe gelmiştim. İkindiden sonra vardım. Yorgun olduğum için mescide uzanıb yattım. Derken akşam namazı ikame olundu. Rasûlullahın VE'T-TÛRİ VE KİTÂBİN MESTÛRİN sûresini okuduğunu işidince korku içinde kaldım. Mescidden çıkıncaya kadar dinledim. İslâm mehabbetinin kalbime ilk girdiği gün odur».

Bu hadîsde bahis konusu olan kıssa da işte budur.

١٧٨ — (٤٦٥) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ. حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو، عَنْ جَابِرٍ؛ قَالَ: كَانَ مُعَاذٌ يُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ. ثُمَّ يَأْتِي فَيَؤُمُّ قَوْمَهُ. فَصَلَّى لَيْلَةً مَعَ النَّبِيِّ ﷺ الْعِشَاءَ. ثُمَّ أَتَى قَوْمَهُ فَأَمَّهُمْ. فَافْتَتَحَ بِسُورَةِ الْبَقَرَةِ. فَانْحَرَفَ رَجُلٌ فَسَلَّمَ. ثُمَّ صَلَّى وَحْدَهُ وَانْصَرَفَ. فَقَالُوا لَهُ: أَنَافَقْتَ؟ يَا فُلَانُ! قَالَ: لَا. وَاللهِ! وَلَآتِيَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَلَأُخْبِرَنَّهُ. فَأَتَى رَسُولَ اللهِ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ! إِنَّا أَصْحَابُ نَوَاضِحَ. نَعْمَلُ بِالنَّهَارِ. وَإِنَّ مُعَاذًا صَلَّى مَعَكَ الْعِشَاءَ. ثُمَّ أَتَى فَافْتَتَحَ بِسُورَةِ الْبَقَرَةِ. فَأَقْبَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَلَى مُعَاذٍ. فَقَالَ «يَا مُعَاذُ! أَفَتَّانٌ أَنْتَ؟ اقْرَأْ بِكَذَا. وَاقْرَأْ بِكَذَا».

قَالَ سُفْيَانُ: فَقُلْتُ لِعَمْرٍو: إِنَّ أَبَا الزُّبَيْرِ حَدَّثَنَا عَنْ جَابِرٍ أَنَّهُ قَالَ «اقْرَأْ وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا. وَالضُّحَى. وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى. وَسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى». فَقَالَ عَمْرٌو: نَحْوَ هَذَا.

178 — (465) Bana Muhammedu'bnu Abbâd tahdîs etti. Bize Sufyân, Amr'dan, o da Câbir'den tahdîs etti. Câbir ibn Abdillah şöyle dedi : Muâz ibn Cebel her defa Peygamberin arkasında (yatsı) namazını kılar sonra kavmine (yani Seleme oğullarına) gelir, onlara imâmlık yapardı. Bir gece Peygamberle beraber yatsıyı kıldı. Sonra kavmine gelib, onlara imâm oldu. **Sûretu'l-Bakara**dan başlayıp okumaya girişti. Bunun üzerine cemâatten bir kimse selâm verib ayrıldı, sonra namazı yalnız başına kılıb çıktı. Namazdan sonra o kimseye : **Ey** Fulân! Sen munâfık mı oldun? dediler. O da : Hayır, munâfık değilim. (Hele sabah olsun) vallâhi, Rasûlullah (S) ın huzuruna muhakkak gideceğim ve ona mutlaka haber vereceğim, dedi. Ertesi gün Rasûlullaha geldi ve şunları söyledi : Yâ Rasûlallah! Biz su çeker develer sâhibiyiz. Bütün gün işimizin başında didiniriz, (akşam olunca gelib namaz kılarız). Muâz sizinle birlikte yatsıyı kıldı sonra geldi ve **Sûretu'l-Bakara**'dan başlayıb okumaya kalktı.

Bunun üzerine Rasûlullah (S) Muâz'a dönüb : «Yâ Muâz! Sen dînden nefret ettirici misin? Fulân sûreyi oku, fulân sûreyi oku!» buyurdu.

Sufyân der ki : Amr'e : Ebû'z-Zubeyr bize Câbir'den tahdîs etti ki Peygamber : «VE'Ş-ŞEMSİ VE DUHÂHÂ»yı, «VE'D-DUHÂ»yı, «VE'L-LEYLİ İZÂ YAĞŞÂ»yı, «VE SEBBİH İSME RABBİKE'L-A'LÂ» yı oku buyurmuştur, dedim. Bunun üzerine Amr : İşte bunlar gibi sûreler, cevabını verdi.

١٧٩ – (...) وحدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا لَيْثٌ . ح قَالَ وَحَدَّثَنَا ابْنُ رُمْحٍ . أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ ، عَنْ جَابِرٍ ؛ أَنَّهُ قَالَ : صَلَّى مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ الْأَنْصَارِيُّ لِأَصْحَابِهِ الْعِشَاءَ . فَطَوَّلَ عَلَيْهِمْ . فَانْصَرَفَ رَجُلٌ مِنَّا . فَصَلَّى . فَأُخْبِرَ مُعَاذٌ عَنْهُ . فَقَالَ إِنَّهُ مُنَافِقٌ . فَلَمَّا بَلَغَ ذَلِكَ الرَّجُلَ ، دَخَلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ، فَأَخْبَرَهُ مَا قَالَ مُعَاذٌ . فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ « أَتُرِيدُ أَنْ تَكُونَ فَتَّانًا يَا مُعَاذُ ؟ إِذَا أَمَمْتَ النَّاسَ فَاقْرَأْ بِالشَّمْسِ وَضُحَاهَا . وَسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى . وَاقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ . وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى » .

179 — ( ) .... : Câbir (R) şöyle demiştir:
Muâz ibn Cebel el-Ensârî, kendi ashâbına yatsı namazını kıldırdı. Fakat onlara namazın kırâatını uzattı. Bundan dolayı bir kimse cemâatten ayrılıb namazı yalnız başına kıldı. Canı sıkılan bu zâtın fiilini Muâz haber alınca: «Bu adam munâfıktır!» dedi. Bu söz o kimsenin kulağına ulaştığı zaman, Rasûlullah (S) ın huzuruna girdi ve Muâz'ın dediklerini ona haber verdi. Bunun üzerine Peygamber Muâz'a hitaben: «Sen bir fettân mı olmak istiyorsun ey Muâz? Halka imamlık ettiğin zaman VE'Ş-ŞEMSİ VE DUHÂHÂyı, VE SEBBİH İSME RABBİKE'l-A'LÂyı oku. IKRA' BİSMİ RABBİKE'l-LEZÎ HALAK sûresini, VE'L-LEYLİ İZÂ YAĞŞÂ sûresini oku» buyurdu.

١٨٠ – (...) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى . أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ عَنْ مَنْصُورٍ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ ، عَنْ جَابِرِ ابْنِ عَبْدِ اللَّهِ ؛ أَنَّ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ كَانَ يُصَلِّي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ . ثُمَّ يَرْجِعُ إِلَى قَوْمِهِ فَيُصَلِّي بِهِمْ تِلْكَ الصَّلَاةَ .

180 — ( ) .... : Câbir ibn Abdillah (R) dan, (şöyle demiştir): Muâz ibn Cebel, Rasûlullah (S) ile birlikte yatsı namazını kılardı da sonra kendi kavmine döner ve onlara Rasûlullahın arkasında kıldığı namazı kıldırırdı [51].

١٨١ – (...) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَأَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ . قَالَ أَبُو الرَّبِيعِ : حَدَّثَنَا حَمَّادٌ . حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ؛ قَالَ : كَانَ مُعَاذٌ يُصَلِّي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الْعِشَاءَ . ثُمَّ يَأْتِي مَسْجِدَ قَوْمِهِ فَيُصَلِّي بِهِمْ .

---

51. Bunun zâhir ma'nâsı farzı Peygamberle birlikte kıldıktan sonra henüz kılmamış olan kavmine imam olur, kendisi nâfile kılıcı iken arkasındaki cemâat farzı kılıcı olurlardı. Bu meselede Hanefîler ve Mâlikîlerle diğerleri arasında büyük nizâ vardır. Onlar farz kılan kimsenin nâfile kılana iktidâsı sahîh değildir derler. Şâfiîler ile Hanbelîler ise bunu tecvîz ederler. Delîllerinden biri de Muâz ibn Cebel'in bu fiilidir.

181 — ( ) .... : Câbir ibn Abdillah (R) şöyle dedi :
Muâz, Rasûlullah (S) ile beraber yatsı namazını kılar, sonra kavminin mescidine gelir ve onlara da namaz kıldırırdı.

(٣٧) باب أمر الأئمة بتخفيف الصلاة في تمام

١٨٢ — (٤٦٦) وحدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا هشيم عن إسماعيل بن أبي خالد، عن قيس، عن أبي مسعود الأنصاري؛ قال: جاء رجل إلى رسول الله ﷺ فقال: إني لأتأخر عن صلاة الصبح من أجل فلان. مما يطيل بنا. فما رأيت النبي ﷺ غضب في موعظة قط أشد مما غضب يومئذ. فقال «يا أيها الناس! إن منكم منفرين. فأيكم أم الناس فليوجز. فإن من ورائه الكبير والضعيف وذا الحاجة».

(...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا هشيم ووكيع. ح قال وحدثنا ابن نمير. حدثنا أبي. ح وحدثنا ابن أبي عمر. حدثنا سفيان. كلهم عن إسماعيل، في هذا الإسناد، بمثل حديث هشيم.

(37) İMAMLARA, NAMAZI TAMAM OLARAK HAFİF KILDIRMALARINI BUYURMA BÂBI

182 — (466) .... : Ebû Mes'ûd el-Ensârî (R) şöyle dedi :
Rasûlullah'a biri gelib : Fulânca bize (namaz kıldırırken) o kadar uzatıyor ki, sabah namazına gitmekten (âdeta) geri kalıyorum, dedi[52]. Rasûlullah (S) ı hiçbir mev'ızada o günkü kadar gadablı görmedim. Bunun üzerine buyurdu ki : «Ey insanlar! İçinizde bazı kimselerde cemâatı nefret ettirme hasleti vardır. Her hanginiz insanlara imam olursa hafif tutsun. Çünkü arkasındaki cemâatte yaşlı olanı, zayıf olanı ve iş güç sâhibi olanı var».
( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi İsmail'den bu isnad içinde yukarıki Huşeym hadîsinin benzerini rivâyet ettiler.

١٨٣ — (٤٦٧) وحدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا المغيرة (وهو ابن عبد الرحمن الحزامي) عن أبي الزناد، عن الأعرج، عن أبي هريرة؛ أن النبي ﷺ قال «إذا أم أحدكم الناس فليخفف. فإن فيهم الصغير والكبير والضعيف والمريض. فإذا صلى وحده فليصل كيف شاء».

183 — (467) .... : Ebû Hureyre'den, (şöyle demiştir) :

52. Şikâyet eden, bir kavle göre Hazm ibn Ebi Kâ'b, şikâyet olunan imam da Muâz ibn Cebel idi.

Peygamber (S) buyurdu ki: «Her hangi biriniz halka imamlık yapacak olursa hafif tutsun. Çünkü içlerinde küçük olanı var, yaşlı olanı var, zayıf olanı var, hasta olanı vardır. Yalnız başına namaz kıldığında ise namazını nasıl isterse öyle kılsın».

١٨٤ – (...) حدثنا ابْنُ رَافِعٍ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ، قَالَ: هَـٰذَا مَاحَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا. وَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِذَا مَا قَامَ أَحَدُكُمْ لِلنَّاسِ فَلْيُخَفِّفِ الصَّلَاةَ. فَإِنَّ فِيهِمُ الْكَبِيرَ وَفِيهِمُ الضَّعِيفَ. وَإِذَا قَامَ وَحْدَهُ فَلْيُطِلْ صَلَاتَهُ مَاشَاءَ».

184 — ( ) Bize İbnu Râfi' tahdîs etti. Bize Abdurrazzâk tahdîs etti. Bize Ma'mer, Hemmâmu'bnu Münebbih'den tahdîs etti. Hemmâm: Bu, Ebû Hureyre'nin, Allah'ın Rasûlu Muhammed (S) den bize söyledikleridir, dedi, birçok hadîsler zikretti. Onlardan biri şudur: Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Her hangi biriniz insanlara namaz kıldıracak olursa namazı hafif kıldırsın. Çünkü onların arasında yaşlı olanı var, zayıf olanı vardır. Yalnız olarak kıldığı zaman ise namazını dilediği kadar uzatsın».

١٨٥ – (...) وحدثنا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَىٰ. أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ. قَالَ: أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ. قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِذَا صَلَّىٰ أَحَدُكُمْ لِلنَّاسِ فَلْيُخَفِّفْ. فَإِنَّ فِي النَّاسِ الضَّعِيفَ وَالسَّقِيمَ وَذَا الْحَاجَةِ».

(...) وحدثنا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ اللَّيْثِ. حَدَّثَنِي أَبِي. حَدَّثَنِي اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ. حَدَّثَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ. حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ. بِمِثْلِهِ. غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ (بَدَلَ السَّقِيمِ): الْكَبِيرَ.

185 – ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle der:

Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Biriniz halka namaz kıldıracak olursa hafif tutsun. Çünkü insanların içinde zayıf olanı var, hasta olanı var, ihtiyac sâhibi olanı vardır».

( ) .... : Bu isnadda da Ebû Hureyre Rasûlullah'ın yukardaki hadîsinin benzerini söyledi. Ancak burada («hasta» sözüne bedel): «Yaşlı» kelimesini söylemiştir.

١٨٦ — (٤٦٨) حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير. حدثنا أبي. حدثنا عمرو بن عثمان. حدثنا موسى بن طلحة. حدثني عثمان بن أبي العاص الثقفي؛ أن النبي ﷺ قال له «أم قومك» قال قلت: يا رسول الله! إني أجد في نفسي شيئا. قال «ادنه» فجلسني بين يديه. ثم وضع كفه في صدري بين ثديي. ثم قال «تحول» فوضعها في ظهري بين كتفي. ثم قال «أم قومك. فمن أم قوما فليخفف. فإن فيهم الكبير. وإن فيهم المريض وإن فيهم الضعيف. وإن فيهم ذا الحاجة. وإذا صلى أحدكم وحده، فليصل كيف شاء».

186 — (468) .... : Usmânu'bnu Ebi'l-Âs es-Sakafî şöyle tahdîs etmiştir : Peygamber (S) ona : «Kavmine imamlık yap!» buyurdu. Kendisi şöyle anlattı : Yâ Rasûlallah! Ben kendi nefsimde (kibir veya vesvese kabîlinden) bir şey hissediyorum, dedim. «Yakınlaş!» buyurdu ve beni önüne oturttu. Sonra avucunu göğsümde iki mememin arasına koydu. Sonra «dön!» dedi ve avucunu sırtımda iki küreğimin arasına koydu. Sonra şöyle buyurdu : «Kavmine imamlık yap! Her kim bir kavme imamlık yaparsa hafif tutsun. Çünkü içlerinde yaşlısı vardır, çünkü içlerinde hasta olanı vardır. Çünkü aralarında iş güç sâhibi olanı vardır. Her hangi biriniz yalnız olarak namaz kıldığında ise nasıl dilerse öyle namaz kılsın».

١٨٧ — (...) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار. قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن عمرو بن مرة. قال: سمعت سعيد بن المسيب قال: حدث عثمان بن أبي العاص قال: آخر ما عهد إلي رسول الله ﷺ «إذا أممت قوما فأخف بهم الصلاة».

187 — ( ) .... : Usmânu'bnu Ebi'l-Âs tahdîs edib şöyle dedi : Rasûlullah (S) ın bana yaptığı son tavsiye şudur : «Her hangi bir kavme imamlık yaptığın zaman, namazı onlara hafif kıldır!»

١٨٨ — (٤٦٩) وحدثنا خلف بن هشام وأبو الربيع الزهراني. قالا: حدثنا حماد بن زيد عن عبد العزيز بن صهيب، عن أنس؛ أن النبي ﷺ كان يوجز في الصلاة ويتم.

188 — (469) .... : Enes (R) den, (şöyle demiştir) :

Peygamber (S) namazı hem kısa, hem de tamam sûrette kıldırırdı [53]

53. Yani cemâatın hâline merhameten namazı kısa tuttukları halde rükünlerinden ve sünnetlerinden hiç birini de eksik bırakmazlardı, demek istemiştir.

١٨٩ — (...) حدثنا يحيى بن يحيى وقتيبة بن سعيد (قال يحيى: أخبرنا. وقال قتيبة: حدثنا أبو عوانة) عن قتادة، عن أنس؛ أن رسول الله ﷺ كان من أخف الناس صلاة، في تمام.

189 — ( ) .... : Enes (R) den, (şöyle demiştir) :

Rasûlullah (S), tastamam olmak üzere insanların en hafif namaz kıldıranı idi.

١٩٠ — (...) وحدثنا يحيى بن يحيى، ويحيى بن أيوب، وقتيبة بن سعيد، وعلي بن حجر (قال يحيى بن يحيى: أخبرنا. وقال الآخرون: حدثنا إسماعيل، يعنون ابن جعفر) عن شريك بن عبد الله ابن أبي نمر، عن أنس بن مالك؛ أنه قال: ما صليت وراء إمام قط أخف صلاة، ولا أتم صلاة من رسول الله ﷺ.

190 — ( ) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) kadar hafif ve onun kadar tamam namaz kıldıran hiç bir imam arkasında namaz kılmış değilim.

١٩١ — (٤٧٠) وحدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا جعفر بن سليمان عن ثابت البناني، عن أنس؛ قال أنس: كان رسول الله ﷺ يسمع بكاء الصبي مع أمه، وهو في الصلاة، فيقرأ بالسورة الخفيفة أو بالسورة القصيرة.

191 — (470) .... : Enes (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) kendisi namaz kıldırırken safflarda annesiyle beraber bulunan çocuğun ağlamasını işidirdi de hemen hafif bir sûre okur, yahut kısa bir sûre okur idi.

١٩٢ — (...) وحدثنا محمد بن منهال الضرير. حدثنا يزيد بن زريع. حدثنا سعيد بن أبي عروبة عن قتادة، عن أنس بن مالك؛ قال: قال رسول الله ﷺ «إني لأدخل الصلاة أريد إطالتها. فأسمع بكاء الصبي. فأخفف. من شدة وجد أمه به».

192 — ( ) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Ben, (bazan) namazı uzatmak niyetiyle namaza giriyorum da (geriden) bir çocuğun ağlamasını duyunca, annesinin çocuğa karşı hüznü ve kalbinin onunla şiddetle meşguliyetinden dolayı namazı hafifletirim» [54].

---

54. Bu hadîsi Buhârî ile Muslim Enes'den ve Ebû Katâdeden birçok tariklerle rivâyet etmişlerdir. Peygamberin, ümmetine olan yüksek re'fet ve şefekatının sayısız delillerinden

(٣٨) باب اعتدال أركان الصلاة وتخفيفها فى تمام

١٩٣ — (٤٧١) وحدّثنا حَامِدُ بْنُ عُمَرَ الْبَكْرَاوِيُّ وَأَبُو كَامِلٍ فُضَيْلُ بْنُ حُسَيْنٍ الْجَحْدَرِيُّ. كِلَاهُمَا عَنْ أَبِي عَوَانَةَ . قَالَ حَامِدٌ : حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ هِلَالِ بْنِ أَبِي حُمَيْدٍ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ أَبِي لَيْلَىٰ ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ ؛ قَالَ : رَمَقْتُ الصَّلَاةَ مَعَ مُحَمَّدٍ ﷺ . فَوَجَدْتُ قِيَامَهُ فَرَكْعَتَهُ ، فَاعْتِدَالَهُ بَعْدَ رُكُوعِهِ ، فَسَجْدَتَهُ ، فَجَلْسَتَهُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ ، فَسَجْدَتَهُ ، فَجَلْسَتَهُ مَا بَيْنَ التَّسْلِيمِ وَالِانْصِرَافِ ، قَرِيبًا مِنَ السَّوَاءِ

(38) NAMAZIN RÜKÜNLERİNİ YERLİ YERİNDE YAPMAK VE NAMAZI HAFİF KILDIRMAK, NAMAZIN TAMAMLANMASINDA DÂHİLDİR BÂBI

193 — (471) .... : Berâu'bnu Âzib (R) şöyle dedi :

Muhammed (S) ile birlikte kılınan namazı gözetleyip dikkat ettim. Kıyamını, rukûunu, rukûdan sonraki itidâlini, sucûdunu, iki secde arasındaki oturuşunu, tekrar secdesini, selâm vermekle kalkıb gitmesi arasındaki oturuşunu takrîben musâvî buldum [55]

---

biri de budur. Çocuğu ağlıyan kadının kalbi çocuğun ihtiyacı ile meşgul olacağından gönül duruluğu ile namaza devam edemez. Yahut namazını bozub çocuğu ile meşgul olur. Her iki sûretle de ya cemâat, ya huşû' fazîletlerinin birinden mahrum kalmış olur. Çocuğunu ihmal etse bîçâre belki heder olur. Bu düşünceler imamın namazı hafifletmesi için kâfî sebeblerdir. Peygamber bir defa birinci rek'atda altmış âyet kadar okumuşken bir çocuğun ağlamasını işitmesi üzerine ikinci rek'atda yalnız üç âyetle yetinmiştir.

Bu hadîs ile çocukların mescide sokulmasında be's olmadığı, kadınların erkek saflarının arkasında cemâate katılmalarının câiz olduğu istidlâl olunuyor. Bir de Peygamberin buradaki sözü, namazda iken müstehab olan bir şeyi yapmaya niyet eden kimseye o müstehabı yapmak vâcib olmadığına delîldir.

İmam rukûda iken yeni gelen bir kimsenin cemâate girmek istediğini hissederse acaba o da yetişsin diye rukûu uzatması câiz midir? Şâfiî fakîhlerinden bazıları bunu tecvîz etmişlerdir. Bunlar: «Dünyevî bir ihtiyac için uzun kılınacak namazı kısaltmak câiz olunca, Allaha ibadeti kolaylaştırmak için kısa olan bir rüknü uzatmak neden câiz olmasın?» derler. Muârızları ise «bu, namazda ameli ziyade etmektir, hazif gibi değildir. Namazda hazif matlub ise de ameli artırmak matlûb değildir» cevabını verirler... (ayni eser II, 555-556).

55. Bu hadîsin Buhârîdeki rivâyetinde kıyam ile kuûdun istisnası hakkındaki ziyâde ile mukayyed olduğuna şüphe yoktur. Bu kayda göre kıyam ile kuûdu diğer rükünlere nisbetle daha uzun tuttukları anlaşılıyor...

١٩٤ – (...) وحدّثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الْحَكَمِ . قَالَ : غَلَبَ عَلَى الْكُوفَةِ رَجُلٌ (قَدْ سَمَّاهُ) زَمَنَ ابْنِ الْأَشْعَثِ . فَأَمَرَ أَبَا عُبَيْدَةَ بْنَ عَبْدِ اللهِ أَنْ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ . فَكَانَ يُصَلِّي . فَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ قَامَ قَدْرَ مَا أَقُولُ : اللَّهُمَّ! رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ . مِلْءُ السَّمَاوَاتِ وَمِلْءُ الْأَرْضِ . وَمِلْءُ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ . أَهْلَ الثَّنَاءِ وَالْمَجْدِ . لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ . وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ .

قَالَ الْحَكَمُ : فَذَكَرْتُ ذَٰلِكَ لِعَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ أَبِي لَيْلَىٰ . فَقَالَ : سَمِعْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ يَقُولُ : كَانَتْ صَلَاةُ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَرُكُوعُهُ ، وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ ، وَسُجُودُهُ ، وَمَا بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ ، قَرِيبًا مِنَ السَّوَاءِ .

قَالَ شُعْبَةُ : فَذَكَرْتُهُ لِعَمْرِو بْنِ مُرَّةَ فَقَالَ : قَدْ رَأَيْتُ ابْنَ أَبِي لَيْلَىٰ ، فَلَمْ تَكُنْ صَلَاتُهُ هَٰكَذَا .

(...) حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الْحَكَمِ ؛ أَنَّ مَطَرَ بْنَ نَاجِيَةَ لَمَّا ظَهَرَ عَلَى الْكُوفَةِ ، أَمَرَ أَبَا عُبَيْدَةَ أَنْ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ . وَسَاقَ الْحَدِيثَ .

194 — ( ) .... : Bize Şu'betu'bnu Haccâc, Hakem'den tahdîs etti. Hakemu'bnu Utbe (115) dedi ki : İbnu'l-Eş'as zamanında (Hakem'in, Mataru'bnu Nâciye diye adını söylediği) bir kimse Kufe'ye galebe etti de Abdullah ibn Mes'ûd'un oğlu Ebû Ubeyde'yi insanlara namaz kıldır, diye emretti. Bunun üzerine o da namaz kıldırır oldu. Rukûdan başını kaldırdığında ben şu duâyı söyleyinceye kadar ayakta kalırdı :

ALLÂHUMME! RABBENÂ LEKE'l-HAMDU, MİL'U's-SEMÂVÂTİ VE MİL'U'l-ARD. VE MİL'U MÂ Şİ'TE MİN ŞEYİN BA'DU. EHLE's-SENÂİ VE'l-HAMD. LÂ MÂNİA LİMÂ A'TEYTE VE LÂ MU'TİYE LİMÂ MENA'TE VE LÂ YENFAU ZE'l-CEDDİ MİNKE'l-CEDDU. (= Ey! Rabbımız olan Allah! Hamd sana mahsusdur. Hem gökler dolusu, yerler dolusu, bunlardan öteye ne yaratmayı diledinse hepsinin dolusu hamd. Senâya, mecde lâyık olan Allah'ım! Senin verdiğine mâni' olacak yok, vermediğini verecek yok. Tâat ve rızâna bedel hiç bir bahtiyara kendi bahtının yar olacağı yok!)

Hakem dedi ki : Bunu Ebû Leylâ'nın oğlu Abdurrahman'a zikrettim. O da şöyle dedi : Ben Berâu'bnu Âzib'i şöyle derken dinledim : Rasûlullah (S) ın namazı (ayakta duruşu), rukûu, rukûdan başını kaldırdığı zaman, secdesi ve iki secde arası takrîben biribirine musâvî idi.

Şu'be dedi ki : Bunu Amru'bnu Murre'ye zikrettim de o : Ben Ebû Leylâ'nın oğlunu gördüm, onun namazı bu şekilde değildi, dedi.

( ) Bize Muhammedu'bnu Musennâ ve İbnu Beşşâr tahdîs edib dediler ki : Bize Muhammedu'bnu Ca'fer tahdîs etti. Bize Şu'be, Hakem'den tahdîs edib : Mataru'bnu Nâciye, Kufe'ye galebe ettiği zaman, (Abdullah ibn Mes'ûd'un oğlu) Ebû Ubeydeye halka namaz kıldırmasını emretti... diyerek hadîsi sevk etti.

١٩٥ — (٤٧٢) حدثنا خلف بن هشام. حدثنا حماد بن زيد عن ثابت، عن أنس؛ قال: إني لا آلو
أن أصلي بكم كما رأيت رسول الله ﷺ يصلي بنا.
قال فكان أنس يصنع شيئا لا أراكم تصنعونه. كان إذا رفع رأسه من الركوع انتصب قائما.
حتى يقول القائل: قد نسي. وإذا رفع رأسه من السجدة مكث. حتى يقول القائل: قد نسي.

195 — (472) .... : Enes (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) ı bize nasıl namaz kıldırırken gördüysem size de öylece namaz kıldırmaktan vazgeçmiyeceğim.

Enes'in namazını tarif eden râvî Sâbitu'bnu Eslem el-Bunânî şöyle dedi : Enes (R), sizi yaparken görmediğim bir şey yapardı : Başını rukûdan kaldırdığı vakıt gören secde etmeği unuttu diyecek kadar ayakta dikilirdi. Başını secdeden kaldırdığı zaman iki secde arasında da yine gören unuttu diyecek kadar dururdu.

١٩٦ — (٤٧٣) وحدثني أبو بكر بن نافع العبدي. حدثنا بهز. حدثنا حماد. أخبرنا ثابت
عن أنس؛ قال: ما صليت خلف أحد أوجز صلاة من صلاة رسول الله ﷺ، في تمام. كانت صلاة
رسول الله ﷺ متقاربة. وكانت صلاة أبي بكر متقاربة. فلما كان عمر بن الخطاب مد في صلاة الفجر.
وكان رسول الله ﷺ إذا قال «سمع الله لمن حمده» قام. حتى نقول: قد أوهم. ثم يسجد. ويقعد
بين السجدتين. حتى نقول: قد أوهم.

196 — (473) .... : Enes (R) şöyle dedi :

Tastamam olarak Rasûlullah (S) kadar vecîz (kısa) namaz kıldıran bir kimse arkasında namaz kılmış değilim. Rasulullah'ın namazı ortalama idi. Ebû Bekr'in namazı da ortalama idi. Umeru'bnu'l-Hattab'a gelince sabah namazını o uzattı. Rasûlullah SEMİALLÂHU LİMEN HAMİDEH dediği vakıt, namazın alt tarafını artık terk etti diyeceğimiz kadar ayakta kalırlar, sonra secdeye varıb iki secde arasında da artık mâba'dinden vaz geçti, diyeceğimiz kadar otururlardı.

(٣٩) باب متابعة الإمام والعمل بعده

١٩٧ – (٤٧٤) حدثنا أحمد بن يونس. حدثنا زهير. حدثنا أبو إسحاق. ح قال وحدثنا يحيى ابن يحيى. أخبرنا أبو خيثمة عن أبي إسحاق، عن عبد الله بن يزيد. قال: حدثني البراء (وهو غير كذوب) أنهم كانوا يصلون خلف رسول الله ﷺ. فإذا رفع رأسه من الركوع لم أر أحدا يحني ظهره حتى يضع رسول الله ﷺ جبهته على الأرض. ثم يخر من وراءه سجدا.

(39) İMÂMA MUTÂBAAT ETMEK VE HAREKETLERİ İMÂMDAN SONRA YAPMAK BÂBI

197 — (474) .... : Abdullah ibn Yezîd şöyle dedi :

Bana (yalancı olmıyarak) Berâ' tahdîs etti ki, kendileri Rasûlullah'ın arkasında şöyle namaz kılıyorlardı : Rasûlullah (S) başını rukû'dan kaldırdığı vakıt, Rasûlullah anlını yere koymadıkca hiç bir kimseyi (secdeye varmak için) belini büker görmedim. Sonra Rasûlullah'ın arkasındakiler secdeye vararak yere kapanırlardı.

١٩٨ – (...) وحدثني أبو بكر بن خلاد الباهلي. حدثنا يحيى (يعني ابن سعيد) حدثنا سفيان. حدثني أبو إسحاق. حدثني عبد الله بن يزيد. حدثني البراء (وهو غير كذوب) قال: كان رسول الله ﷺ إذا قال «سمع الله لمن حمده» لم يحن أحد منا ظهره حتى يقع رسول الله ﷺ ساجدا. ثم نقع سجودا بعده.

198 — ( ) .... : Berâ tahdîs edib (yalancı olmıyarak) şöyle dedi : Rasûlullah (S), SEMİALLÂHU LİMEN HAMİDEH dediğinde kendisi secdeye varmadıkca hiç birimiz belimizi bükmezdik. Biz ondan sonra (ona uyarak) sucûda varırdık [56].

---

56. Bundan imâmın fiillerine uymanın vâcib olduğu istidlâl olunur. İbnu'l-Cevzî bundan me'mûm olan kimse imâm bir rüknü tamamlamadıkca o rükne başlıyamaz, ma'nâsını çıkarmış ise de cumhûra muhâlefet etmiştir. Zira bu takdîrde imâma uymak mutasavver değildir. Her halde râvînin maksadı Rasûlullah secdeye vardıktan sonra ve secdeden kalkmadan secdeye inerdik demektir. Muhtelif lafızlarla gelen birçok rivâyetlerin kâffesi de bu ma'nâyı iş'âr eder. Her halde maksad mutâbaatı ta'rîfdir. İmamdan evvel hiçbir rükne başlamanın câiz olmadığını anlatmaktır.

١٩٩ - (...) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَهْمٍ الْأَنْطَاكِيُّ. حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَبُو إِسْحَاقَ الْفَزَارِيُّ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ الشَّيْبَانِيِّ، عَنْ مُحَارِبِ بْنِ دِثَارٍ؛ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ يَزِيدَ يَقُولُ، عَلَى الْمِنْبَرِ: حَدَّثَنَا الْبَرَاءُ؛ أَنَّهُمْ كَانُوا يُصَلُّونَ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَإِذَا رَكَعَ رَكَعُوا. وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ فَقَالَ «سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ» لَمْ نَزَلْ قِيَامًا حَتَّى نَرَاهُ قَدْ وَضَعَ وَجْهَهُ فِي الْأَرْضِ، ثُمَّ نَتَّبِعُهُ.

199 — ( ) .... : Muhâribu'bnu Disâr dedi ki :

Abdullah ibn Yezîd'den işittim, minber üzerinde şöyle diyordu : Bize Berâ' tahdîs etti ki, onlar Rasûlullah (S) ile beraber şöyle namaz kılıyorlardı : Rasûlullah rukûa varınca, onlar da rukûa gidiyorlardı. Rasûlullah rukûdan başını kaldırıp SEMİALLÂHU LİMEN HAMİDEH dediği zaman onu, anlını yere koyduğunu görmemize kadar ayakta dikilirdik, sonra ona ittibâ' ederdik.

٢٠٠ - (...) حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَابْنُ نُمَيْرٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ. حَدَّثَنَا أَبَانٌ وَغَيْرُهُ عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنِ الْبَرَاءِ؛ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ. لَا يَحْنُو أَحَدٌ مِنَّا ظَهْرَهُ حَتَّى نَرَاهُ قَدْ سَجَدَ.

فَقَالَ زُهَيْرٌ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: حَدَّثَنَا الْكُوفِيُّونَ: أَبَانٌ وَغَيْرُهُ قَالَ: حَتَّى نَرَاهُ يَسْجُدُ.

200 — ( ) .... : Berâ' (R) şöyle dedi :

Peygamber (S) ile beraber namaz kılardık da hiç birimiz, onu secdeye varmış olarak görmemize kadar belini bükmezdi.

Züheyr dedi ki : Bize Sufyân tahdîs edib şöyle dedi : Bize Kûfe'liler yani Ebân ve diğerleri tahdîs edib : «Rasûlullah secde eder görmemize kadar...» dediler.

٢٠١ - (٤٧٥) حَدَّثَنَا مُحْرِزُ بْنُ عَوْنِ بْنِ أَبِي عَوْنٍ. حَدَّثَنَا خَلَفُ بْنُ خَلِيفَةَ الْأَشْجَعِيُّ أَبُو أَحْمَدَ عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ سَرِيعٍ، مَوْلَى آلِ عَمْرِو بْنِ حُرَيْثٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ حُرَيْثٍ؛ قَالَ: صَلَّيْتُ خَلْفَ النَّبِيِّ ﷺ الْفَجْرَ. فَسَمِعْتُهُ يَقْرَأُ: فَلَا أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ. الْجَوَارِ الْكُنَّسِ. [٨١/التكوير/الآية ١٥ و١٦]. وَكَانَ لَا يَحْنِي رَجُلٌ مِنَّا ظَهْرَهُ حَتَّى يَسْتَتِمَّ سَاجِدًا.

201 — (475) .... : Amru'bnu'l-Mureys (R) şöyle dedi :

Peygamber (S) in arkasında sabah namazını kıldım ve onun FELÂ UKSİMU Bİ-HUNNESİ, el-CEVÂRİ'l-KUNNESİ (et-Tekvîr : 15-16) sûresini okuduğunu işittim. Bizden hiçbir kimse Rasûlullah tamamiyle secdeye varıncaya kadar (secdeye varmak için) belini bükmezdi.

(٤٠) باب ما يقول إذا رفع رأسه من الركوع

٢٠٢ — (٤٧٦) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا أبو معاوية ووكيع عن الأعمش ، عن عبيد بن الحسن ، عن ابن أبي أوفى ؛ قال : كان رسول الله ﷺ ، إذا رفع ظهره من الركوع قال «سمع الله لمن حمده . اللهم ! ربنا لك الحمد . ملء السماوات وملء الأرض وملء ما شئت من شيء بعد» .

(40) NAMAZ KILANIN RUKÛ'DAN BAŞINI KALDIRDIĞI ZAMAN NE SÖYLİYECEĞİ BÂBI

202 — (476) .... : İbnu Ebî Evfâ (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) belini rukû'dan kaldırdığı zaman şu sözleri söyler idi:

SEMİALLÂHU LİMEN HAMİDEH. ALLÂHUMME! RABBENÂ LEKE'l-HAMD. MİL'U's-SEMÂVÂTİ VE MİL'U'l-ARD VE MİL'U MÂ Şİ'TE MİN ŞEY'İN BA'D.

٢٠٣ — (...) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار . قالا : حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة عن عبيد بن الحسن ؛ قال : سمعت عبد الله بن أبي أوفى قال : كان رسول الله ﷺ يدعو بهذا الدعاء «اللهم ! ربنا لك الحمد . ملء السماوات وملء الأرض . وملء ما شئت من شيء بعد» .

203 — ( ) .... : Ubeydullahi'bnu'l-Hasen dedi ki, ben Abdullahi'bnu Ebî Evfâ'dan işittim, şöyle dedi : Rasûlullah (rukû'dan kalktığında) şu duâ ile duâ eder idi :

ALLÂHUMME! RABBENÂ LEKE'l-HAMD MİL'U's-SEMÂVÂTİ VE MİL'U'l-ARD VE MİL'U MÂ Şİ'TE MİN ŞEY'İN BA'D.

٢٠٤ — (...) حدثني محمد بن المثنى وابن بشار . قال ابن المثنى : حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة عن مجزأة بن زاهر ؛ قال : سمعت عبد الله بن أبي أوفى يحدث عن النبي ﷺ ؛ أنه كان يقول «اللهم ! لك الحمد . ملء السماء وملء الأرض . وملء ما شئت من شيء بعد . اللهم ! طهرني بالثلج والبرد والماء البارد . اللهم ! طهرني من الذنوب والخطايا كما ينقى الثوب الأبيض من الوسخ» .

(...) حدثنا عبيد الله بن معاذ . حدثنا أبي . ح قال وحدثني زهير بن حرب . حدثنا يزيد بن هارون كلاهما عن شعبة ، بهذا الإسناد .

في رواية معاذ «كما ينقى الثوب الأبيض من الدرن» . وفي رواية يزيد «من الدنس» .

204 — ( ) .... : Meczeetu'bnu Zâhir dedi ki :

Abdullah ibn Ebî Evfâ'dan işittim Peygamberden hadîs söylüyordu : Peygamber (S) şöyle der idi :

«ALLÂHUMME! LEKE'l-HAMD. MİL'U's-SEMÂİ VE MİL'U'l-ARD VE MİL'U MÂ Şİ'TE MİN ŞEY'İN BA'D.

ALLÂHUMME TAHHİRNÎ Bİ's-SELCİ VE'l-BEREDİ VE'l-MÂİ'l-BÂRİD.

ALLÂHUMME! TAHHİRNÎ MİNE'z-ZUNÛBİ VE'l-HATÂYÂ KEMÂ YUNAKKA's-SEVBU'l-EBYADU MİNE'l-VESAHI (= Ey Allah'ım! Hamd sana mahsusdur. Hem gök dolusu, yer dolusu ve bunlardan öte ne yaratmayı diledinse hepsinin dolusu hamd!

Ey Allah'ım! Beni kar ile, dolu ile ve soğuk su ile tertemiz eyle! Ey Allah'ım! Beni günahlardan ve hatalardan, beyaz kumaş kirden nasıl temizlenirse öyle temizle!)».

( ) .... : Buradaki râvîlerin ikisi de Şu'be'den bu isnadla aynı hadîsi rivâyet etmişlerdir. Bu hadîsin râvîsi olan Muâb'ın diğer bir rivâyetinde : KEMÂ YUNEKKA's-SEVBU'l-EBYADU MİNE'd-DERENİ, diğer tarîkın râvîsi olan Yezîd ibn Hârûn'un rivâyetinde ise MİNE'd-DENESİ şeklinde gelmiştir (ve aralarında ma'nâ farkı yoktur).

٢٠٥ — (٤٧٧) حدّثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ الدَّارِمِيُّ. أَخْبَرَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ الدِّمَشْقِيُّ. حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ عَطِيَّةَ بْنِ قَيْسٍ، عَنْ قَزَعَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ قَالَ « رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ. مِلْءُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ. وَمِلْءُ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ. أَهْلَ الثَّنَاءِ وَالْمَجْدِ. أَحَقُّ مَا قَالَ الْعَبْدُ. وَكُلُّنَا لَكَ عَبْدٌ: اللّٰهُمَّ! لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ. وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ. وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ ».

205 — (477) .... : Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) başını rukû'dan kaldırdığında şöyle demiştir :

«RABBENÂ LEKE'l-HAMD. MİL'U's-SEMÂVÂTİ VE'l-ARD VE MİL'U MÂ Şİ'TE MİN ŞEY'İN BA'D. EHLE's-SENÂİ VE'l-MECD. EHAKKU MÂ KALE'l-ABDU VE KULLUNÂ LEKE ABDUN : ALLÂHUMME! LÂ MÂNİA LİMA A'TEYTE VE LÂ MU'TİYE LİMÂ MENA'TE. VE LÂ YENFAU ZE'l-CEDDİ MİNKE'l-CEDDU. (= Ey Rabbımız olan Allah! Hamd sana mahsusdur. Hem gökler dolusu, yerler dolusu ve bunlardan öte ne yaratmağı diledinse hepsinin dolusu hamd. Senâya, mecde lâyık olan Allah'ım! Her hangi bir kulun — ki hepimiz de sana kuluz — en muhik olarak söylediği söz : Allah'ım! Verdiğine mâni' olacak yok, vermediğini verecek yok. Tâat ve rızâna bedel hiç bir bahtiyara kendi bahtının yâr olacağı yok!)».

٢٠٦ – (٤٧٨) حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا هُشَيْمُ بْنُ بَشِيرٍ. أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ حَسَّانَ عَنْ قَيْسِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ، كَانَ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ. قَالَ «اللَّهُمَّ! رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ. مِلْءُ السَّمَاوَاتِ وَمِلْءُ الأَرْضِ، وَمَا بَيْنَهُمَا. وَمِلْءُ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ. أَهْلَ الثَّنَاءِ وَالْمَجْدِ. لاَ مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ. وَلاَ مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ. وَلاَ يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ».

(...) حدّثنا ابْنُ نُمَيْرٍ. حَدَّثَنَا حَفْصٌ. حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ حَسَّانَ. حَدَّثَنَا قَيْسُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. إِلَى قَوْلِهِ «وَمِلْءُ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ» وَلَمْ يَذْكُرْ مَا بَعْدَهُ.

206 — (478) .... : İbn Abbâs (R) dan : Peygamber (S) başını rukû'dan kaldırdığında şöyle demiştir :

«ALLÂHUMME! RABBENÂ LEKE'l-HAMD. MİL'U's-SEMÂVÂTİ VE MİL'U'l-ARD, VE MÂ BEYNEHUMÂ. VE MİL'U MÂ ŞÎ'TE MİN ŞEY'İN BA'D. EHLE's-SENÂİ VE'l-MECD. LÂ MÂNİA LİMÂ A'TEYTE VE LÂ MU'TİYE LİMÂ MENA'TE. VE LÂ YENFAU ZE'l-CEDDİ MİNKE'l-CEDDU. (= Ey Rabbımız olan Allah! Hamd sana mahsusdur. Hem gökler dolusu, yerler dolusu; o ikisi arasındaki her şey dolusu ve bunlardan öte ne yaratmağı diledinse hepsinin dolusu hamd. Ey senâya ve mecde lâyık olan (Allah'ım)! Senin verdiğine mâni' olacak yok! Senin vermediğini verecek yok! Tâat ve rızâna bedel hiçbir bahtiyara kendi bahtının yâr olacağı yok!)»

( ) Bize İbnu Numeyr tahdîs etti. Bize Hafs tahdîs etti. Bize Hişâmu'bnu Hassan tahdîs etti. Bize Kaysu'bnu Sa'd, Atâ'dan, o da İbn Abbas'dan, o da Nebiy (S) den : «VE MİL'U MÂ ŞÎ'TE MİN ŞEY'İN BA'D» kavline kadar tahdîs etti, bundan sonrasını zikretmedi.

(٤١) باب النهي عن قراءة القرآن في الركوع والسجود

٢٠٧ – (٤٧٩) حدّثنا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. قَالُوا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ. أَخْبَرَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ سُحَيْمٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَعْبَدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: كَشَفَ رَسُولُ اللهِ ﷺ السِّتَارَةَ، وَالنَّاسُ صُفُوفٌ خَلْفَ أَبِي بَكْرٍ. فَقَالَ «أَيُّهَا النَّاسُ! إِنَّهُ لَمْ يَبْقَ مِنْ مُبَشِّرَاتِ النُّبُوَّةِ إِلاَّ الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ يَرَاهَا الْمُسْلِمُ. أَوْ تُرَى لَهُ. أَلاَ وَإِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَقْرَأَ الْقُرْآنَ رَاكِعاً أَوْ سَاجِداً. فَأَمَّا الرُّكُوعُ فَعَظِّمُوا فِيهِ الرَّبَّ عَزَّ وَجَلَّ. وَأَمَّا السُّجُودُ فَاجْتَهِدُوا فِي الدُّعَاءِ. فَقَمِنٌ أَنْ يُسْتَجَابَ لَكُمْ».

(41) RUKÛ'DA VE SUCÛDDA KUR'ÂN OKUMAKTAN NEHİY BÂBI

207 — (479) .... : İbnu Abbâs (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) odasının kapısı üzerinde bulunan perdeyi açtı. İnsanlar Ebû Bekr'in arkasında saff saff durmuşlardı. Rasûlullah şöyle buyurdu :

«Ey nâs! Şu muhakkak ki muslim'in göreceği yahut ona gösterilecek **Sâlih Ru'yâdan** başka Peygamberliğin tebşîr edici (ilham ve vahiy) leri kalmamıştır. Dikkat ediniz! Şüphesiz ki ben rukû'da, yahut sucûdda iken Kur'ân okumaktan nehy olundum. O halde rukû'da Azîz ve Celîl olan Rabba ta'zîm ediniz. Sucûdda ise bol bol duâya çalışınız. Zira orada duânızın mustecâb olması pek ziyâde hatıra gelir».

٢٠٨ — (...) قَالَ أَبُو بَكْرٍ : حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ سُلَيْمَانَ . حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ . حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ ابْنُ جَعْفَرٍ . أَخْبَرَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ سُحَيْمٍ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَعْبَدِ بْنِ عَبَّاسٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : كَشَفَ رَسُولُ اللهِ ﷺ السِّتْرَ . وَرَأْسُهُ مَعْصُوبٌ فِي مَرَضِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ . فَقَالَ « اللَّهُمَّ ! هَلْ بَلَّغْتُ ؟ » ثَلَاثَ مَرَّاتٍ « إِنَّهُ لَمْ يَبْقَ مِنْ مُبَشِّرَاتِ النُّبُوَّةِ إِلَّا الرُّؤْيَا . يَرَاهَا الْعَبْدُ الصَّالِحُ أَوْ تُرَى لَهُ » ثُمَّ ذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ سُفْيَانَ .

208 — ( ) .... : Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle dedi :

Vefâtiyle neticelenen hastalığında Rasûlullah (S) başı bir sargı ile sarılmış olarak perdeyi açtı ve üç defa **«Ey Allah'ım! Tebliğ vazîfemi iyfâ ettim mi?»** dedi. (Sonra) : «Şu muhakkak ki, sâlih kulun göreceği yahut kendisine gösterilecek olan ru'yâdan başka peygamberliğin müjdeleyici (ilham, ihbar ve vahiy) leri artık kalmamıştır» buyurdu diyerek, bundan önceki Sufyan hadîsi gibi zikretti.

٢٠٩ — (٤٨٠) حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ وَحَرْمَلَةُ قَالَا : أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ عَنْ يُونُسَ ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ؛ قَالَ : حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ حُنَيْنٍ ؛ أَنَّ أَبَاهُ حَدَّثَهُ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ قَالَ : نَهَانِي رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ أَقْرَأَ رَاكِعًا أَوْ سَاجِدًا

209 — (480) .... : İbnu Şihâb dedi ki : Bana İbrâhîm ibn Abdillah ibn Huneyn tahdîs etti. Ona da babası Abdullah ibn Huneyn tahdîs etti. O da Aliyyu'bnu Ebî Tâlib'den işitti ki Ali : Rasûlullah (S), rukû'da iken, yahut sucûdda iken kırâat etmekten beni nehyetti, demiştir.

٢١٠ — (...) وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ . حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنِ الْوَلِيدِ (يَعْنِي ابْنَ كَثِيرٍ) .

حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ حُنَيْنٍ عَنْ أَبِيهِ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ يَقُولُ : نَهَانِي رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ وَأَنَا رَاكِعٌ أَوْ سَاجِدٌ .

210 — ( ) .... : Abdullahi'bnu Huneyn, Aliyyu'bnu Ebî Tâlibi şöyle derken dinlemiştir : Rasûlullah (S) beni rukû'da bulunduğum yahut sucûdda bulunduğum halde Kur'ân okumaktan nehiy buyurdu.

٢١١ — (...) وحَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ إِسْحَقَ . أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ . أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ أَخْبَرَنِي زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ حُنَيْنٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ؛ أَنَّهُ قَالَ : نَهَانِي رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنِ الْقِرَاءَةِ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ . وَلَا أَقُولُ : نَهَاكُمْ .

211 — ( ) .... : Aliyyu'bnu Ebî Tâlib (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) beni rukû'da ve sucûdda kıraattan nehy etti. Sizi nehyetti demiyorum [57].

٢١٢ — (...) حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَقُ . قَالَا : أَخْبَرَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ . حَدَّثَنَا دَاوُدُ ابْنُ قَيْسٍ . حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ حُنَيْنٍ عَنْ أَبِيهِ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، عَنْ عَلِيٍّ ؛ قَالَ : نَهَانِي حِبِّي ﷺ أَنْ أَقْرَأَ رَاكِعًا أَوْ سَاجِدًا .

212 — ( ) .... : İbnu Abbâs'dan, Ali (R) şöyle demiştir :

Mahbûbum (S) beni, rukû' eder halde ve sucûd eder halde Kur'ân okumaktan nehy etti.

57. Bu, «beni nehyetti, sizi nehyetti demiyorum» sözü, nehyin Aliye mahsûs olduğunu ifade için söylenmemiştir. Bu, bana hitab edilen bir sîğa ile işittiğim bu lafzı, işittiğim gibi size naklediyorum demektir. Şüphe yok ki bu hüküm bütün insanlara şâmildir (Nevevî).

٢١٣ – (...) حدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن نافع. ح وحدثني عيسى بن حماد المصري. أخبرنا الليث عن يزيد بن أبي حبيب. ح قال: وحدثني هارون بن عبد الله. حدثنا ابن أبي فديك. حدثنا الضحاك بن عثمان. ح قال: وحدثنا المقدمي. حدثنا يحيى (وهو القطان) عن ابن عجلان. ح وحدثني هارون بن سعيد الأيلي. حدثنا ابن وهب. حدثني أسامة بن زيد. ح قال: وحدثنا يحيى بن أيوب وقتيبة وابن حجر. قالوا: حدثنا إسماعيل (يعنون ابن جعفر) أخبرني محمد (وهو ابن عمرو) ح قال: وحدثني هناد بن السري. حدثنا عبدة عن محمد بن إسحاق. كل هؤلاء عن إبراهيم بن عبد الله بن حنين، عن أبيه، عن علي (إلا الضحاك وابن عجلان فإنهما زادا: عن ابن عباس عن علي) عن النبي ﷺ. كلهم قالوا: نهاني عن قراءة القرآن وأنا راكع. ولم يذكروا في روايتهم النهي عنها في السجود. كما ذكر الزهري وزيد بن أسلم والوليد بن كثير وداود بن قيس.

(...) وحدثناه قتيبة عن حاتم بن إسماعيل، عن جعفر بن محمد، عن محمد بن المنكدر، عن عبد الله بن حنين، عن علي. ولم يذكر في السجود.

213 — ( ) .... : Buradaki yedi tarîkın râvîlerinin hepsi de İbrahim ibn Abdillah ibn Huneyn'den, o da babası Abdullah ibn Huneyn'den, o da Ali'den (yalnız Dehhâk ile İbnu Aclân : İbnu Abbas'dan, o da Ali'den diyerek İbnu Abbası ziyade etmişlerdir.) O da Nebî (S) den diye rivâyet etmişler ve hepsi de : «Rukû' hâlinde iken Kur'ân okumaktan beni nehiy buyurdu» demişlerdir. Fakat bunlar kendi rivâyetlerinde Zührî'nin Zeydu'bnu Eslem'in, Velidu'bnu Ķesîr'in ve Dâvûdu'bnu (yukarda geçen hadîslerinde) dedikleri gibi sucûdda kırâattan nehyi zikretmemişlerdir.

( ) Yine bu hadîsi bize Kuteybe, Hâtimu'bnu İsmâil'den, o da Ca'fer ibn Muhammed'den, o da Muhammedu'bnu Munkedir'den, o da Abdullahi'bni Huneyn'den, o da Ali'den olmak üzere tahdîs etti de sucûddaki nehyi zikretmedi.

٢١٤ – (٤٨١) وحدثني عمرو بن علي. حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن أبي بكر بن حفص، عن عبد الله بن حنين، عن ابن عباس؛ أنه قال: نهيت أن أقرأ وأنا راكع. لا يذكر في الإسناد عليا.

214 — (481) Yine bana Amr ibn Ali tahdîs etti. Bize Muhammed

bin Ca'fer tahdîs etti. Bize Şu'be, Ebû Bekr ibn Hafs'dan, o da Abdullah ibn Huneyn'den, o da İbn Abbas'dan tahdîs etti. İsnadda Ali'yi zikretmiyerek İbnu Abbas'ın «ben rukû eder halde iken Kur'ân okumaktan nehy olundum» dediğini tahdîs etti[58].

(٤٢) باب ما يقال فى الركوع والسجود

٢١٥ — (٤٨٢) وحدثنا هرون بن معروف وعمرو بن سواد . قالا : حدثنا عبد الله بن وهب عن عمرو بن الحارث ، عن عمارة بن غزية ، عن سمى مولى أبى بكر ؛ أنه سمع أبا صالح ذكوان يحدث عن أبى هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « أقرب ما يكون العبد من ربه وهو ساجد . فأكثروا الدعاء » .

(42) RUKÛ'DA VE SUCÛDDA NE SÖYLENECEĞİ BÂBI

215 — (482) .... : Ebû Hureyre (R) den :

Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Kulun Rabbına en yakın olduğu hâl, secde ederkenki hâlidir. Binaenaleyh duâyı çoğaltınız».

٢١٦ — (٤٨٣) وحدثنى أبو الطاهر ويونس بن عبد الأعلى . قالا : أخبرنا ابن وهب . أخبرنى يحيى بن أيوب عن عمارة بن غزية ، عن سمى مولى أبى بكر ، عن أبى صالح ، عن أبى هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ كان يقول فى سجوده « اللهم ! اغفر لى ذنبى كله . دقه وجله . وأوله وآخره . وعلانيته وسره » .

216 — (483) .... : Ebû Hureyre (R) den :

Rasûlullah (S) sucûdunda şu duayı söylerdi :

«ALLÂHUMME! IĞFİRLİ ZENBÎ KULLEHU. DİKKAHU VE CİLLAHU. VE EVVELEHU VE AHİRAHU VE ALÂNİYETEHU VE SİRRAHU. (= Allah'ım! Günahımın hepsini, küçüğünü, büyüğünü, evvelini âhirini, âşikârını ve gizlisini benim için mağfiret buyur!)».

58. Bu metinlerden bir mefhumu muhâlif çıkarıb rukû'da duâ etmeyiniz ma'nâsını vermek lâzım gelmez. Azîz ve Celîl olan Rabbı ta'zîm ile beraber duâ etmeğe hiçbir mâni' olmadığı gibi secdede dahi dûâ ile beraber Rabbe ta'zîm etmeğe bir mâni yoktur... (*Tecrîd Ter. II*, 645).

٢١٧ – (٤٨٤) حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . قَالَ زُهَيْرٌ : حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ ،
عَنْ أَبِي الضُّحَى ، عَنْ مَسْرُوقٍ ، عَنْ عَائِشَةَ . قَالَتْ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُكْثِرُ أَنْ يَقُولَ فِي رُكُوعِهِ
وَسُجُودِهِ « سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ ! رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ . اللّٰهُمَّ ! اغْفِرْ لِي » يَتَأَوَّلُ الْقُرْآنَ .

217 — (484) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) rukûunda ve sucûdunda :

«SUBHÂNEKE ALLÂHUMME! RABBENÂ VE BİHAMDİKE ALLÂHUMME İĞFİRLÎ. (= Ey Allah'ım! Seni tesbîh ederim. Ey Rabbımız seni, senin hamdinle tahmîd ederiz. Ey Allah'ım! Beni mağfiret eyle!)» tesbîh ve istiğfarını çokca söylerdi. Rasûlullah bunu demekle Kur'ân'a imtisâl ediyordu [59].

٢١٨ – (...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ ،
عَنْ مُسْلِمٍ ، عَنْ مَسْرُوقٍ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُكْثِرُ أَنْ يَقُولَ ، قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ
« سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ . أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ » .
قَالَتْ قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! مَا هٰذِهِ الْكَلِمَاتُ الَّتِي أَرَاكَ أَحْدَثْتَهَا تَقُولُهَا ؟ قَالَ « جُعِلَتْ لِي عَلَامَةٌ
فِي أُمَّتِي إِذَا رَأَيْتُهَا قُلْتُهَا . إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللهِ وَالْفَتْحُ » إِلَى آخِرِ السُّورَةِ .

218 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) ölümünden evvelki son vakıtlarda : «SUBHÂNEKE VE BİHAMDİKE ESTAĞFİRUKE VE ETÛBU İLEYKE» [60] tesbîh ve istiğfarını çokca söylerdi. Kendisine : Yâ Rasûlallah! Son zamanlarda ihdâs edib söyler olduğunu gördüğüm bu kelimeler nedir? diye sordum. Buyurdu ki : Ümmetim hakkında bana bir alâmet yapıldı. O alâmeti gördüğümde bu kelimeleri söyledim. (O alâmeti işte gördüm) :

«Allah'ın nusratı ve fetih gelince sen de insanların fevc fevc Allah'ın dînine gireceklerini görünce, hemen Rabbını hamd ile tesbîh et ve onun mağfiret etmesini iste. Şüphesiz ki O, tevbeleri çok kabul edendir» (en-Nasr : 1-3).

---

59. Peygamberin imtisâl eylediği Kur'ân vahyi Nasr sûresindeki «FE SEBBİH BİHAMDİ RABBİKE VESTAĞFİRHU: *Hemen Rabbını hamd ile tesbih et ve onun mağfiretini iste...*» âyeti idi.

60. Bunun ma'nâsı: «(İlâhî) seni tesbîh ederim, tesbîhi de hamdine bürünerek edâ eylerim. Senden mağfiret dilerim, sana tevbe ederim»dir.

٢١٩ – (..) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ . حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ . حَدَّثَنَا مُفَضَّلٌ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ مُسْلِمِ ابْنِ صُبَيْحٍ ، عَنْ مَسْرُوقٍ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : مَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ مُنْذُ نَزَلَ عَلَيْهِ : إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ، يُصَلِّي صَلَاةً إِلَّا دَعَا . أَوْ قَالَ فِيهَا « سُبْحَانَكَ رَبِّي وَبِحَمْدِكَ . اللَّهُمَّ ! اغْفِرْ لِي » .

219 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

Kendisine İZÂ CÂE NASRU'LLÂHİ VE'l-FETHU sûresi nâzil olduğu zamandan beri Peygamber (S) i her namaz kılışında muhakkak duâ eder yahut da namaz içinde şu sözleri söyler görmüşümdür :

«SUBHÂNEKE RABBÎ VE Bİ-HAMDİKE. ALLÂHUMME! IĞFİRLÎ (= Ey Rabbim, hamdini bürünerek seni tesbîh ederim. Ey Allah'ım, beni mağfiret eyle)!».

٢٢٠ – (...) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنِي عَبْدُ الْأَعْلَى . حَدَّثَنَا دَاوُدُ عَنْ عَامِرٍ ، عَنْ مَسْرُوقٍ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُكْثِرُ مِنْ قَوْلِ « سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ » . قَالَتْ فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! أَرَاكَ تُكْثِرُ مِنْ قَوْلِ « سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ » ؟ فَقَالَ « خَبَّرَنِي رَبِّي أَنِّي سَأَرَى عَلَامَةً فِي أُمَّتِي . فَإِذَا رَأَيْتُهَا أَكْثَرْتُ مِنْ قَوْلِ : سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ فَقَدْ رَأَيْتُهَا . إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ . فَتْحُ مَكَّةَ . وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا » .

220 -- ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) son vakıtlarda, «SUBHÂNELLÂHİ VE BİHAMDİHİ. ESTAĞFİRULLÂHE VE ETÛBU İLEYHİ» tesbîh ve istiğfarını çokca ederdi. Kendisine : Yâ Rasûlallah! SUBHÂNALLAHİ VE BİHAMDİHİ. ESTAĞFİRULLÂHE VE ETÛBU İLEYHİ sözlerini çok söylüyorsun (acaba neden)? dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdu : «Rabbım bana ümmetimde bir alâmet göreceğimi haber vermişti ki o alâmeti gördüğümde : SUBHÂNALLÂHİ VE Bİ-HAMDİHİ. ESTAĞFİRULLÂHE VE ETÛBU İLEYHİ sözlerini çok çok söyliyeceğim. O alâmeti işte gördüm : İZÂ CÂE NASRU'LLÂHİ VE'l-FETHU — bu fetih, Mekke fethidir — VE RAEYTE'n-NÂSE YEDHULÛNE fî DÎNİ'LLÂHİ EFVÂCEN. FE SEBBİH Bİ-HAMDİ RABBİKE VE'S-TAĞFİRHU, İNNEHU KÂNE TEVVÂBEN : **«Allah'ın nusratı ve fetih gelince sen de insanların fevc fevc Allah'ın dînine gireceklerini görünce, hemen Rabbını hamd ile tesbîh et. Onun mağfiretini dile. Şüphesiz ki o tevbeleri çok kabul edendir»** (en-Nasr : 1-3).

٢٢١ – (٤٨٥) وحدثني حسن بن علي الحلواني ومحمد بن رافع قالا : حدثنا عبد الرزاق . أخبرنا ابن جريج . قال قلت لعطاء : كيف تقول أنت في الركوع ؟ قال : أما سبحانك وبحمدك لا إله إلا أنت . فأخبرني ابن أبي مليكة عن عائشة ؛ قالت : افتقدت النبي ﷺ ذات ليلة . فظننت أنه ذهب إلى بعض نسائه . فتحسست ثم رجعت . فإذا هو راكع أو ساجد يقول « سبحانك وبحمدك . لا إله إلا أنت » فقلت : بأبي أنت وأمي ! إني لفي شأن وإنك لفي آخر .

221 — (485) .... : İbnu Cureyc haber verib şöyle dedi :

Atâya : Sen rukû'da nasıl söylersin? diye sordum. Dedi ki : SUBHÂNEKE VE Bİ-HAMDİKE LÂ İLÂHE İLLÂ ENTE sözlerine gelince bana İbnu Ebî Muleyke, Âişe'den haber verdi. Âişe şöyle dedi : Bir gece Nebî (S) i yanımdan kaybettim. Kadınlarından birinin yanına gittiğini sanarak onu araştırdım, sonra döndüm. Bir de gördüm ki o, rukû' yahut sucûd halinde, SUBHÂNEKE VE Bİ-HAMDİKE LÂ İLÂHE İLLÂ ENTE sözlerini söylemektedir. Bunun üzerine : Babam ve anam sana fedâ olsun! Ben bir işteyim, sen başka bir iştesin, dedim [61].

٢٢٢ – (٤٨٦) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا أبو أسامة . حدثني عبيد الله بن عمر عن محمد بن يحيى بن حبان ، عن الأعرج ، عن أبي هريرة ، عن عائشة ؛ قالت : فقدت رسول الله ﷺ ليلة من الفراش . فالتمسته . فوقعت يدي على بطن قدميه وهو في المسجد . وهما منصوبتان . وهو يقول « اللهم ! أعوذ برضاك من سخطك . وبمعافاتك من عقوبتك . وأعوذ بك منك . لا أحصي ثناء عليك . أنت كما أثنيت على نفسك » .

222 — (486) .... : Ebû Hureyre (R) den :

Âişe (R) şöyle dedi : Bir gece Rasûlullahı yataktan kaybettim. Bunun üzerine kendisini araştırmağa başladım. Derken kendisini mescidde iki ayakları dikilmiş olarak secde halinde iken elim ayaklarının altına değdi. O sırada şu duâyı okumakta idi : «ALLÂHUMME! EÛZU Bİ-RIDÂKE MİN SAHATİKE. VE Bİ-MUÂFÂTİKE MİN UKÛBETİKE. VE EUZU BİKE MİNKE LÂ UHSÎ SENÂEN ALEYKE, ENTE KEMÂ ESNEYTE ALÂ NEFSİKE (= Ya Allah! Senin ğadabından rızâna sığınırım. Ukûbetinden afvına sığınırım. Hasılı Senden Sana sığınırım. Sana karşı lâyık olduğun gibi tam senâ ve medihlerini ta'dâd edemem. Sen kendini nasıl senâ ettinse öylesin!)».

---

61. Yani ben kıskançlık işindeyim; sen, dünya menfaatını atmış, Azîz ve Celil olan Allah'a yönelmiş bir haldesin (Nevevî).

٢٢٣ – (٤٨٧) حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ الْعَبْدِيُّ . حَدَّثَنَا سَعِيدُ ابْنُ أَبِي عَرُوبَةَ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ مُطَرِّفِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ الشِّخِّيرِ ؛ أَنَّ عَائِشَةَ نَبَّأَتْهُ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَقُولُ فِي رُكُوعِهِ وَسُجُودِهِ « سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ . رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ » .

223 — (487) .... : Âişe (R) şöyle haber verdi:
Rasûlullah (S) rukûunda ve sucûdunda: «SUBBÛHUN, KUDDÛSUN RABBU'L-MELÂİKETİ VE'R-RÛH (= Münezzehsin, mukaddessin, meleklerin ve rûhun Rabbısın!») der idi.

٢٢٤ – (...) حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ . أَخْبَرَنِي قَتَادَةُ . قَالَ: سَمِعْتُ مُطَرِّفَ بْنَ عَبْدِ اللهِ بْنِ الشِّخِّيرِ ؛ قَالَ أَبُو دَاوُدَ : وَحَدَّثَنِي هِشَامٌ عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ مُطَرِّفٍ ، عَنْ عَائِشَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، بِهَٰذَا الْحَدِيثِ .

224 — ( ) .... : Ebû Dâvûd şöyle dedi:
Bana Hişâm, Katâde'den, o da Mutarrıf'dan, o da Âişe'den, o da Peygamber (S) den bu hadîsi tahdis etti.

(٤٣) باب فضل السجود والحث عليه

٢٢٥ – (٤٨٨) حدّثني زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ . قَالَ : سَمِعْتُ الْأَوْزَاعِيَّ قَالَ : حَدَّثَنِي الْوَلِيدُ بْنُ هِشَامٍ الْمُعَيْطِيُّ . حَدَّثَنِي مَعْدَانُ بْنُ أَبِي طَلْحَةَ الْيَعْمَرِيُّ . قَالَ : لَقِيتُ ثَوْبَانَ مَوْلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَقُلْتُ : أَخْبِرْنِي بِعَمَلٍ أَعْمَلُهُ يُدْخِلُنِي اللهُ بِهِ الْجَنَّةَ . أَوْ قَالَ قُلْتُ : بِأَحَبِّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللهِ . فَسَكَتَ . ثُمَّ سَأَلْتُهُ فَسَكَتَ . ثُمَّ سَأَلْتُهُ الثَّالِثَةَ فَقَالَ: سَأَلْتُ عَنْ ذَٰلِكَ رَسُولَ اللهِ ﷺ . فَقَالَ « عَلَيْكَ بِكَثْرَةِ السُّجُودِ لِلَّهِ . فَإِنَّكَ لَا تَسْجُدُ لِلَّهِ سَجْدَةً إِلَّا رَفَعَكَ اللهُ بِهَا دَرَجَةً . وَحَطَّ عَنْكَ بِهَا خَطِيئَةً » .
قَالَ مَعْدَانُ : ثُمَّ لَقِيتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ فَسَأَلْتُهُ . فَقَالَ لِي مِثْلَ مَا قَالَ لِي ثَوْبَانُ .

(43) SUCÛDUN FAZÎLETİ VE SECDE ETMEĞE TEŞVÎK BÂBI

225 — (488) .... : Ma'dânu'bnu Ebî Talha el-Ya'merî tahdîs edib şöyle dedi: Rasûlullah (S) ın azadlısı Sevbân'a kavuştum da: Bana bir amel haber ver ki onu yapayım, Allah o iş sebebiyle beni cennete koysun, dedim. Yahut da: Bana, işlerin Allah'a en sevgili olanını haber ver dedim. O sukût etti. Sonra ondan ayni şeyi tekrar istedim. Yine sustu. Sonra üçüncü defa istedim. Bunun üzerine şöyle dedi: Ben de bu şeyi Ra-

sûlullah'dan istedim de o şöyle buyurdu: «Allah'a çok secde yapmaya bak. Çünkü Allah için yaptığın her bir secdeye mukabil muhakkak Allah seni bir derece yükseltecek ve bir hatîeni indirecektir».

Ma'dân: Sonra Ebû'd-Derdâ'ya kavuştum. Bunu ona da sordum. O da bana, Sevbân'ın bana söylediğinin benzerini söyledi, dedi.

٢٢٦ – (٤٨٩) حدثنا الحكم بن موسى أبو صالح. حدثنا هقل بن زياد. قال: سمعت الأوزاعي.
قال: حدثني يحيى بن أبي كثير. حدثني أبو سلمة. حدثني ربيعة بن كعب الأسلمي؛ قال: كنت
أبيت مع رسول الله ﷺ. فأتيته بوضوئه وحاجته. فقال لي «سل» فقلت: أسألك مرافقتك في الجنة.
قال «أو غير ذلك؟» قلت: هو ذاك. قال «فأعني على نفسك بكثرة السجود».

226 — (489) .... : Rabîatu'bnu Kâ'b el-Eslemî tahdîs edib şöyle dedi: Ben Rasûlullah (S) ile birlikte gecelemiştim. Ona abdest suyunu ve ihtiyacı olan şeyleri getirmiştim. Bunu müteakib bana: «İste!» buyurdu. Senden, cennette senin yoldaşlığını istiyorum dedim. «Bundan başkasını istesen?» buyurdu. İsteğim ancak budur, dedim. «Öyle ise çok secde yapmak sûretiyle nefsin lehine bana yardımcı ol!» buyurdu.

(٤٤) باب أعضاء السجود والنهي عن كف الشعر والثوب وعقص الرأس في الصلاة

٢٢٧ – (٤٩٠) وحدثنا يحيى بن يحيى وأبو الربيع الزهراني (قال يحيى: أخبرنا وقال
أبو الربيع: حدثنا حماد بن زيد) عن عمرو بن دينار، عن طاوس، عن ابن عباس؛ قال: أمر النبي ﷺ
أن يسجد على سبعة. ونهي أن يكف شعره وثيابه.
هذا حديث يحيى.
وقال أبو الربيع: على سبعة أعظم. ونهي أن يكف شعره وثيابه. الكفين والركبتين
والقدمين والجبهة.

(44) SECDE ÂZÂLARI, NAMAZDA SAÇ VE ELBİSEYİ TOPLAMAKTAN, SAÇLARI DERLEYİB TEPEYE BAĞLAMAKTAN NEHİY BÂBI

227 — (490) .... : İbn Abbâs (R) şöyle dedi:

Peygamber (S) yedi şey üzerine secde etmekle emrolundu, saçlarını ve elbisesini men' etmekten de nehy olundu. Bu, râvîlerden Yahyâ'nın hadîsidir. Diğer râvî Ebu'r-Rabî' şöyle dedi: Peygamber yedi kemik üze-

rıne yani iki avuç, iki diz, iki ayak ve alın üzerine secde etmekle emrolundu. Saçını ve elbisesini men' etmekten de nehy olundu.

٢٢٨ – (...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ (وَهُوَ ابْنُ جَعْفَرٍ) حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «أُمِرْتُ أَنْ أَسْجُدَ عَلَى سَبْعَةِ أَعْظُمٍ. وَلَا أَكُفَّ ثَوْبًا وَلَا شَعَرًا».

228 — ( ) .... : İbn Abbâs (R) dan :

Peygamber (S) şöyle buyurdu : «Bana yedi kemik üzerine secde etmem, elbise ve saçı hiç men' etmemem emrolundu».

٢٢٩ – (...) حدثنا عَمْرٌو النَّاقِدُ. حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أُمِرَ النَّبِيُّ ﷺ أَنْ يَسْجُدَ عَلَى سَبْعٍ. وَنُهِيَ أَنْ يَكْفِتَ الشَّعَرَ وَالثِّيَابَ.

229 — ( ) .... : İbn Abbâs (R) dan :

Peygamber (S) yedi şey üzerine secde etmekle emrolundu, saçları ve elbiseyi toplamaktan da nehyolundu.

٢٣٠ – (...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ. حَدَّثَنَا بَهْزٌ. حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ. حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ طَاوُسٍ عَنْ طَاوُسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «أُمِرْتُ أَنْ أَسْجُدَ عَلَى سَبْعَةِ أَعْظُمٍ. الْجَبْهَةِ (وَأَشَارَ بِيَدِهِ عَلَى أَنْفِهِ) وَالْيَدَيْنِ وَالرِّجْلَيْنِ وَأَطْرَافِ الْقَدَمَيْنِ. وَلَا نَكْفِتَ الثِّيَابَ وَلَا الشَّعَرَ».

230 — ( ) .... : İbn Abbâs (R) dan :

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Alın, (alnını gösterirken eliyle burnu üzerine işâret etti) eller, dizler ve ayak ucları olmak üzere yedi kemik — yedi âzâ — üzerine secde etmekle emrolundum. (Namaz kılarken) elbisemizle saçımızı (dürümü bozulmasın yahut tozlanmasın diye) toplamaktan da nehyolundum» [62].

---

62. Bu hadîs ve bunu ta'kib eden hadîslerdeki sarahata binaen yedi âzâ üzerine secde etmenin meşrûiyetinde ittifak vardır. Bu a'zâ — metinlerden de anlaşılacağı üzere — yüz, dizler, eller (yani ellerin içi) ayak uçları yani parmaklardır. Yüzden maksad alındır. Cebhe üzerine secde etmenin farzîyetinde ittifak varsa da burun da dâhil midir, değil midir? meselesi hakkında nizâ edilmiştir. Her halde alın ile beraber burun üzerine secde etmenin en az müstehab olduğunda şübhe yoktur...

Diğer secde a'zâlarına gelince: Her iki elini, her iki dizini, her iki ayağını yere dayamak — Şâfiîden rivâyet edilen en sahîh kavle göre — vâcib olduğundan bunlardan da her hangi uzuv dolayısıyle secdeyi ihlal eden musallînin namazı sahîh olmaz. Ahmed ibn Hanbel'in, Zufer'in, İshâk ibn Râhûye'nin de kavilleri budur. Şâfiî'den rivâyet edilen diğer kavle göre ise: Bu a'zânın yalnız birer cüz'ünü yere koymakla farz sâkıt olur...

Elbise ile saçın namaz için, yahut namaz içinde toplanması mekrûhtur. Namazda namaz ile o kadar meşgûl olmak gerekir ki insanın kendi zâtı da, zâtiyle ilgili hususları da ikinci, üçüncü dereceye iner...

٢٣١ – (...) حَدَّثَنَا أَبُو الطَّاهِرِ . أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ . حَدَّثَنِي ابْنُ جُرَيْجٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ طَاوُسٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبَّاسٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « أُمِرْتُ أَنْ أَسْجُدَ عَلَى سَبْعٍ . وَلَا أَكْفِتَ الشَّعَرَ وَلَا الثِّيَابَ . الْجَبْهَةِ وَالْأَنْفِ، وَالْيَدَيْنِ وَالرُّكْبَتَيْنِ وَالْقَدَمَيْنِ » .

(٤٩١) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا بَكْرٌ (وَهُوَ ابْنُ مُضَرَ) عَنِ ابْنِ الْهَادِ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ ، عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « إِذَا سَجَدَ الْعَبْدُ سَجَدَ مَعَهُ سَبْعَةُ أَطْرَافٍ : وَجْهُهُ وَكَفَّاهُ وَرُكْبَتَاهُ وَقَدَمَاهُ » .

231 — ( ) .... : Abdullah ibn Abbâs (R) dan :

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Burunla alın, iki el, iki diz ve iki ayak olmak üzere yedi şey üzerine secde etmek, saçları ve elbiseleri toplamamakla emrolundum».

(491) .... : Abbâsu'bnul-Abdilmuttalib (R) den :

O, Rasûlullah (S) dan şöyle derken işitmiştir : «Kul secde ettiği zaman onunla beraber yedi tarafı da secde eder : Yüzü, iki avucu, iki dizi ve iki ayağı».

٢٣٢ – (٤٩٢) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ سَوَّادٍ الْعَامِرِيُّ . أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ؛ أَنَّ بُكَيْرًا حَدَّثَهُ ؛ أَنَّ كُرَيْبًا مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ حَدَّثَهُ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبَّاسٍ ؛ أَنَّهُ رَأَى عَبْدَ اللهِ بْنَ الْحَارِثِ يُصَلِّي . وَرَأْسُهُ مَعْقُوصٌ مِنْ وَرَائِهِ . فَقَامَ فَجَعَلَ يَحُلُّهُ . فَلَمَّا انْصَرَفَ أَقْبَلَ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ ، فَقَالَ : مَالَكَ وَرَأْسِي؟ فَقَالَ: إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « إِنَّمَا مَثَلُ هَذَا مَثَلُ الَّذِي يُصَلِّي وَهُوَ مَكْتُوفٌ » .

232 — (492) Bize Amru'bnu Sevâd el-Âmiri tahdis etti. Bize Abdullah ibn Vehb haber verdi. Bize Amru'bnu'l-Hâris haber verdi. Ona Bukeyr tahdîs etti. Ona da İbn Abbâs'ın azatlısı Kureyb, İbn Abbâs'dan tahdîs etti. İbn Abbâs, Abdullahi'bnu'l-Hâris'i, saçlarını arkasından toplayıp tepesine bağlamış olarak namaz kılarken gördü. Hemen kalktı ve onun saçlarını çözmeğe başladı. Abdullahi'bnu'l-Hâris, namazdan çıktığı zaman İbn Abbâs'a döndü ve : Senin, benim başımla ne işin var? dedi. Bunun üzerine İbn Abbâs şöyle dedi : Ben Rasûlullah'dan işittim, buyuruyordu ki : «Bu, kolları arkadan bağlı olarak namaz kılan kimseye benzer» [63].

---

63. Şârihler bu nehiyde iki hikmet bulmuşlardır :

a. Saçlar olsun, elbiseler olsun namaz kılanla beraber secdeden hissedâr olmak için.

b. Yere değmesin diye saçını toplıyan, çemrenip elbisesini toplıyan kimse. kibirliğe benzer bir hey'ete giriyor. Makam ise huḍû' ve huşû makamıdır.

(٤٥) باب الاعتدال فى السجود، ووضع الكفين على الأرض، ورفع المرفقين عن الجنبين، ورفع البطن عن الفخذين فى السجود

٢٣٣ – (٤٩٣) حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «اعْتَدِلُوا فِي السُّجُودِ. وَلَا يَبْسُطْ أَحَدُكُمْ ذِرَاعَيْهِ انْبِسَاطَ الْكَلْبِ».

(...) حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. ح قَالَ وَحَدَّثَنِيهِ يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ. حَدَّثَنَا خَالِدٌ (يَعْنِي ابْنَ الْحَارِثِ) قَالَا: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ. وَفِي حَدِيثِ ابْنِ جَعْفَرٍ «وَلَا يَتَبَسَّطْ أَحَدُكُمْ ذِرَاعَيْهِ انْبِسَاطَ الْكَلْبِ».

(45) SECDEDE İ'TİDÂL, İKİ AVUCU YERE KOYMA, DİRSEKLERİ İKİ YANDAN YUKARI KALDIRMA VE SECDEDE İKEN KARNI BUDLARDAN UZAKLAŞTIRMA BÂBI

233 — (493) .... : Enes (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) : «Secdede i'tidâl üzere bulununuz. Hiç biriniz de kolunu (secde esnasında) köpek kolunu yayar gibi yaymasın» buyurdu[64].

( ) .... : Buradaki iki tarîkde de Şu'be bu isnadla tahdîs etti. Bu tarîklerden İbn Ca'fer'in hadîsinde : «Hiç biriniz kollarını köpeğin kollarını yayışı gibi yaymasın» vardır.

٢٣٤ – (٤٩٤) حدّثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. قَالَ: أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ إِيَادٍ عَنْ إِيَادٍ، عَنِ الْبَرَاءِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِذَا سَجَدْتَ فَضَعْ كَفَّيْكَ وَارْفَعْ مِرْفَقَيْكَ».

234 — (494) .... : Berâu'bnu Âzib (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) : «Secde ettiğinde avuçlarını yere koy ve dirseklerini kaldır» buyurdu.

64. Kollarını yere yaymaktan nehiy olunmasındaki hikmet, nehiy olunan hey'etin tenbel ve namaza lâyıkıyle ehemmiyet vermemek hâline benzemesidir. Halbuki kolların kaldırılıp yanlardan uzakca tutulması tevâzu hâline daha münâsib olduğu gibi alnı yere dayamağa da daha ziyade hizmet eder. Her halde kolları secdede yaymak mekrûhtur. Fakat bu kerahat, tenzîhiyyedir.

(٤٦) باب ما يجمع صفة الصلاة وما يفتتح به ويختم به. وصفة الركوع والاعتدال منه، والسجود والاعتدال منه.
والتشهد بعد كل ركعتين من الرباعية. وصفة الجلوس بين السجدتين، وفي التشهد الأول

٢٣٥ – (٤٩٥) حدّثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا بَكْرٌ (وَهُوَ ابْنُ مُضَرَ) عَنْ جَعْفَرِ بْنِ رَبِيعَةَ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَالِكٍ ابْنِ بُحَيْنَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ، إِذَا صَلَّى فَرَّجَ بَيْنَ يَدَيْهِ، حَتَّى يَبْدُوَ بَيَاضُ إِبْطَيْهِ.

(46) NAMAZIN SIFATINI, NE İLE BAŞLAYIB BİTTİĞİNİ, RUKÛUN SIFATINI VE İ'TİDÂLİNİ, SUCÛDUN SIFAT VE İ'TİDÂLİNİ, DÖRT REK'ATLI NAMAZLARIN HER İKİ REK'ATINDAN SONRA TEŞEHHÜDÜ, İKİ SECDE ARASINDA VE BİRİNGİ TEŞEHHÜDDE OTURUŞU CEM' EDEN BÂB

235 — (495) .... : Abdullah ibn Mâlikin ibnu Buhayne (R) dan, (şöyle demiştir) : Rasûlullah (S) namazı edâ ederken koltuklarının aklığı görünecek derecede pazularının arasını açardı [65].

٢٣٦ – (...) حدّثنا عَمْرُو بْنُ سَوَّادٍ. أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ وَاللَّيْثُ ابْنُ سَعْدٍ. كِلَاهُمَا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ رَبِيعَةَ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ.

وَفِي رِوَايَةِ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا سَجَدَ، يُجَنِّحُ فِي سُجُودِهِ، حَتَّى يُرَى وَضَحُ إِبْطَيْهِ.

وَفِي رِوَايَةِ اللَّيْثِ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ إِذَا سَجَدَ، فَرَّجَ يَدَيْهِ عَنْ إِبْطَيْهِ، حَتَّى إِنِّي لَأَرَى بَيَاضَ إِبْطَيْهِ.

236 — ( ) .... : Buradaki her iki râvî de Ca'fer ibn Rabîa'dan bu isnad ile haber verdiler. Bunlardan Amru'bnu'l-Hâris'in rivâyetinde : Rasûlullah (S) secdeye vardığı zaman kollarını koltuklarından o kadar açardı ki sucûdunda koltuklarının aklığı görünürdü.

---

65. İnsanın koltuk altı ma'lûm olduğu üzere beyaz olmaz. Fakat yirmi, otuz sahâbîden muhtelif lafızlarla Peygamberin sucûdunun keyfiyetini tarif için rivâyet edilen hadîslerde koltuk diplerinin beyazlığından bahsediliyor. Hâfız Ebû Nuaym: «Rasûlullah'ın koltuk altlarının beyaz olması nubuvvet alâmetlerinden biridir» der. Maamafih, bununla koltuk altının etrafındaki beyazlıklar da kasdedilmiş olabilir. Şu ta'rîf olunan hey'ete, (*tecnih, ictinâh, tenеccuh* ve *teçhiyye*) denir. Bu hususta Âsım Efendi şu izâhı veriyor: «Secdede ictinâh, namaz kılan, iki ellerinin ayalarına çöküp kollarını yere yaymıyarak yerden yukarıca dirseklerini kaldırır ve karnının iki tarafını kıstırmıyarak koltuklarını koğukça tutub aynen kanat şeklinde tutmak ma'nâsınadır ki bu vaziyet üzere şer'i emir sâdır olmuştur» (*Kamus tercemesi*, I. 869).

Leys'in rivâyetinde de: Rasûlullah, secdeye vardığı vakıt kollarını koltuklarından o kadar açardı ki ben, koltuklarının beyazlığını muhakkak görür idim, şeklindedir.

٢٣٧ – (٤٩٦) حدثنا يحيى بن يحيى وابن أبي عمر. جميعا عن سفيان. قال يحيى: أخبرنا سفيان بن عيينة عن عبيد الله بن عبد الله بن الأصم، عن عمه يزيد بن الأصم، عن ميمونة؛ قالت: كان النبي ﷺ إذا سجد، لو شاءت بهمة أن تمر بين يديه لمرت.

237 — (496) .... : Meymûne (R) şöyle dedi:

Nebî (S) secdeye vardığı vakıt ufak bir kuzu istese iki kolları arasından muhakkak geçerdi.

٢٣٨ – (٤٩٧) حدثنا إسحق بن إبراهيم الحنظلي. أخبرنا مروان بن معاوية الفزاري. قال: حدثنا عبيد الله بن عبد الله بن الأصم عن يزيد بن الأصم؛ أنه أخبره عن ميمونة زوج النبي ﷺ؛ قالت: كان رسول الله ﷺ إذا سجد خوى بيديه (يعني جنح) حتى يرى وضح إبطيه من ورائه، وإذا قعد اطمأن على فخذه اليسرى.

238 — (497) .... : Peygamberin zevcesi Meymûne (R) şöyle dedi:

Rasûlullah (S) secdeye vardığı vakıt pazularının arasını o kadar açardı ki koltuklarının beyazlığı arkasından görünürdü. Oturduğu zaman da sol baldırının üzerinde itmi'nân ederdi.

٢٣٩ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعمرو الناقد وزهير بن حرب وإسحق بن إبراهيم (واللفظ لعمرو) (قال إسحق: أخبرنا. وقال الآخرون: حدثنا وكيع) حدثنا جعفر بن برقان عن يزيد بن الأصم، عن ميمونة بنت الحارث؛ قالت: كان رسول الله ﷺ إذا سجد، جافى حتى يرى من خلفه وضح إبطيه.

قال وكيع: يعني بياضهما.

239 — ( ) .... : Meymûne Bintu'l-Hâris (R) şöyle dedi:

Rasûlullah (S) secdeye vardığı zaman dirseklerini yanlardan o kadar uzak tutardı ki arkasında bulunan kimse koltuklarının açıklığını (beyazlığını) görürdü.

Veki': Koltuklarının beyazlığını kasdediyor, dedi.

٢٤٠ – (٤٩٨) حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِاللهِ بْنِ نُمَيْرٍ. حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ (يَعْنِي الأَحْمَرَ) عَنْ حُسَيْنٍ الْمُعَلِّمِ.
ح قَالَ: وَحَدَّثَنَا إِسْحٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ (وَاللَّفْظُ لَهُ) قَالَ: أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ. حَدَّثَنَا حُسَيْنٌ الْمُعَلِّمُ
عَنْ بُدَيْلِ بْنِ مَيْسَرَةَ، عَنْ أَبِي الْجَوْزَاءِ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَسْتَفْتِحُ الصَّلَاةَ،
بِالتَّكْبِيرِ. وَالْقِرَاءَةَ، بِالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. وَكَانَ إِذَا رَكَعَ لَمْ يُشْخِصْ رَأْسَهُ وَلَمْ يُصَوِّبْهُ
وَلٰكِنْ بَيْنَ ذٰلِكَ. وَكَانَ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ لَمْ يَسْجُدْ حَتَّى يَسْتَوِيَ قَائِمًا. وَكَانَ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ
مِنَ السَّجْدَةِ لَمْ يَسْجُدْ حَتَّى يَسْتَوِيَ جَالِسًا. وَكَانَ يَقُولُ، فِي كُلِّ رَكْعَتَيْنِ، التَّحِيَّةَ. وَكَانَ يَفْرِشُ رِجْلَهُ
الْيُسْرَى وَيَنْصِبُ رِجْلَهُ الْيُمْنَى. وَكَانَ يَنْهَى عَنْ عُقْبَةِ الشَّيْطَانِ. وَيَنْهَى أَنْ يَفْتَرِشَ الرَّجُلُ ذِرَاعَيْهِ
افْتِرَاشَ السَّبُعِ. وَكَانَ يَخْتِمُ الصَّلَاةَ بِالتَّسْلِيمِ.
وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ نُمَيْرٍ عَنْ أَبِي خَالِدٍ: وَكَانَ يَنْهَى عَنْ عَقِبِ الشَّيْطَانِ.

240 — (498) .... : Âişe (R) şöyle dedi:

Rasûlullah (S) namaza ALLÂHU EKBER ile, kırâata da el-HAMDU LİLLÂHİ RABBİ'l-ÂLEMÎN ile başlardı. Rukûa vardığı zaman başını yüksek tutmaz, aşağıya da eğmezdi. Fakat ikisi ortası dümdüz tutardı. Başını rukû'dan kaldırdığında dümdüz dikilmedikce secdeye varmazdı. Secdeden başını kaldırdığında dümdüz oturmadıkca ikinci secdeye gitmezdi. Her iki rek'atta ETTAHİYYÂTU yu okurdu. Oturduğunda sol ayağını yayar, sağ ayağını da dikerdi. Kaba etleri yere dayayıb bacakları kaldırarak oturmakdan (yahut iki secde arasında kaba etleri topuklar üzerine koyarak oturmakdan) nehy ederdi. Rasûlullah secdede iken insanın kollarını, canavarların kollarını uzatıb yaymaları gibi uzatıb yaymasını nehyederdi. Namazı da selâm vermek sûretiyle sona erdirirdi.

Râvîlerden İbnu Numeyr'in Ebû Hâlid'den olan rivâyetinde: «**Şeytan akibi**'nden nehyeder idi» demiştir ki ayni oturuş tarzını ifade etmektedir.

(٤٧) باب سترة المصلى

٢٤١ – (٤٩٩) حدّثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ (قَالَ يَحْيَى:
أَخْبَرَنَا. وَقَالَ الآخَرَانِ: حَدَّثَنَا أَبُو الأَحْوَصِ) عَنْ سِمَاكٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ طَلْحَةَ، عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: قَالَ
رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِذَا وَضَعَ أَحَدُكُمْ بَيْنَ يَدَيْهِ مِثْلَ مُؤْخِرَةِ الرَّحْلِ فَلْيُصَلِّ. وَلَا يُبَالِ مَنْ مَرَّ وَرَاءَ ذٰلِكَ».

(47) NAMAZ KILANIN SÜTRESİ BÂBI

241 — (499) .... : Mûsâ ibn Talha, babasından:

Talha (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Her hangi biriniz (namaz kılmak için) önüne semerin arka kaşı gibi bir şey koyduğu zaman namazı kılsın ve bunun arkasından geçenlere aldırmasın».

٢٤٢ – (...) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ (قَالَ: إِسْحَقُ: أَخْبَرَنَا.
وَقَالَ ابْنُ نُمَيْرٍ: حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ عُبَيْدٍ الطَّنَافِسِيُّ) عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ طَلْحَةَ، عَنْ أَبِيهِ؛
قَالَ: كُنَّا نُصَلِّي وَالدَّوَابُّ تَمُرُّ بَيْنَ أَيْدِينَا. فَذَكَرْنَا ذَلِكَ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ. فَقَالَ «مِثْلُ مُؤْخِرَةِ الرَّحْلِ
تَكُونُ بَيْنَ يَدَيْ أَحَدِكُمْ. ثُمَّ لَا يَضُرُّهُ مَا مَرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ».
وَقَالَ ابْنُ نُمَيْرٍ «فَلَا يَضُرُّهُ مَنْ مَرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ».

242 — ( ) .... : Talha (R) şöyle dedi :

Biz namaz kılarken hayvanlar da önümüzden geçiyorlardı. Bunu Rasûlullah'a zikrettik. «Birinizin önünde semerin arka kaşı gibi bir şey olur, sonra önünden geçen şeyler ona zarar vermez» buyurdu.

Râvîlerden İbnu Numeyr : «Artık önünden geçen kimseler ona zarar vermez» demiştir.

٢٤٣ – (٥٠٠) حدثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يَزِيدَ. أَخْبَرَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي أَيُّوبَ
عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّهَا قَالَتْ: سُئِلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ سُتْرَةِ الْمُصَلِّي؟ فَقَالَ
«مِثْلُ مُؤْخِرَةِ الرَّحْلِ».

243 — (500) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S), namaz kılanın sütresinden soruldu. «Semerin arka kaşı gibidir» buyurdu.

٢٤٤ – (...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ. حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يَزِيدَ. أَخْبَرَنَا حَيْوَةُ عَنْ
أَبِي الْأَسْوَدِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ سُئِلَ، فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ
عَنْ سُتْرَةِ الْمُصَلِّي؟ فَقَالَ «كَمُؤْخِرَةِ الرَّحْلِ».

244 — ( ) .... : Âişe (R) den :

Rasûlullah (S), Tebuk gazvesinde, namaz kılanın sütresinden soruldu. Cevâben : «Semerin arka kaşı gibidir» buyurdu.

٢٤٥ – (٥٠١) حدثنا محمد بن المثنى. حدثنا عبد الله بن نمير. ح وحدثنا ابن نمير (واللفظ له) حدثنا أبي. حدثنا عبيد الله عن نافع، عن ابن عمر؛ أن رسول الله ﷺ كان إذا خرج يوم العيد، أمر بالحربة فتوضع بين يديه. فيصلي إليها. والناس وراءه. وكان يفعل ذلك في السفر. فمن ثم اتخذها الأمراء.

245 — (501) .... : Abdullah ibn Umer (R) den :

Rasûlullah (S) bayram günü (namaza) çıktığı zaman (hizmetçisine) bir harbe taşımasını emrederdi. (O harbe, namazda) karşısına dikilir, kendisi de ona doğru namaz kılar, halk da arkasından namaza dururlardı. Bunu seferde de yapardı. Emîrlerin (bayram namazlarında) harbe taşıtması bundan ileri geliyor[66].

٢٤٦ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وابن نمير. قالا: حدثنا محمد بن بشر. حدثنا عبيد الله عن نافع، عن ابن عمر؛ أن النبي ﷺ كان يركز (وقال أبو بكر: يغرز) العنزة ويصلي إليها.

زاد ابن أبي شيبة: قال عبيد الله: وهي الحربة.

246 — ( ) .... : İbnu Umer (R) den :

Peygamber (S), yere bir harbe diker (râvî Ebû Bekr : **Yağrizu** = yere saplar, dedi) ve ona doğru namaz kılardı.

İbnu Ebî Şeybe şunu ziyade etti : Ubeydullah : Metinde geçen **«aneze»**, harbeden ibarettir, dedi.

٢٤٧ – (٥٠٢) حدثنا أحمد بن حنبل. حدثنا معتمر بن سليمان عن عبيد الله عن نافع، عن ابن عمر؛ أن النبي ﷺ كان يعرض راحلته وهو يصلي إليها.

247 — (502) .... : İbnu Umer (R) den :

Peygamber (S) binek devesini kendisiyle kıble arasına alır ve ona doğru namaz kılardı.

---

66. Duvarsız yerde namaz kılarken musallînin kıble cihetinden insan geçmesi muhtemel ise, namaz kıldığına alâmet olmak üzere bir sütre dikmenin mendûb olduğunda ittifak vardır. Kimsenin geçmiyeceğine emniyet olunan yerde ise imâm Mâlik ile imâm Şâfiî'ye göre — bu nusustaki hadîslerin çokluğundan dolayı — musallî yine sütre dikmekle mükelleftir. İmâmın sütresi me'mûnun da sütresidir.

٢٤٨ - (...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُصَلِّي إِلَى رَاحِلَتِهِ

وَقَالَ ابْنُ نُمَيْرٍ: إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى إِلَى بَعِيرٍ

248 — ( ) .... : İbnu Umer (R) den :

Peygamber (S), binek devesine doğru namaz kılar idi.

Râvîlerden İbnu Numeyr : Peygamber (S) bir deveyi karşısına alarak namaz kıldı, dedi.

٢٤٩ - (٥٠٣) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. جَمِيعًا عَنْ وَكِيعٍ. قَالَ زُهَيْرٌ: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ. حَدَّثَنَا سُفْيَانُ. حَدَّثَنَا عَوْنُ بْنُ أَبِي جُحَيْفَةَ عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ بِمَكَّةَ. وَهُوَ بِالْأَبْطَحِ. فِي قُبَّةٍ لَهُ حَمْرَاءَ مِنْ أَدَمٍ. قَالَ فَخَرَجَ بِلَالٌ بِوَضُوئِهِ. فَمِنْ نَائِلٍ وَنَاضِحٍ. قَالَ فَخَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَيْهِ حُلَّةٌ حَمْرَاءُ. كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى بَيَاضِ سَاقَيْهِ. قَالَ فَتَوَضَّأَ وَأَذَّنَ بِلَالٌ. قَالَ فَجَعَلْتُ أَتَتَبَّعُ فَاهُ هَهُنَا وَهَهُنَا (يَقُولُ: يَمِينًا وَشِمَالًا) يَقُولُ: حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ. قَالَ ثُمَّ رُكِزَتْ لَهُ عَنَزَةٌ. فَتَقَدَّمَ فَصَلَّى الظُّهْرَ رَكْعَتَيْنِ. يَمُرُّ بَيْنَ يَدَيْهِ الْحِمَارُ وَالْكَلْبُ. لَا يُمْنَعُ. ثُمَّ صَلَّى الْعَصْرَ رَكْعَتَيْنِ. ثُمَّ لَمْ يَزَلْ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ حَتَّى رَجَعَ إِلَى الْمَدِينَةِ.

249 — (503) .... : Ebû Cuhayfe — Vehbu'bnu Abdillah Suvaî — (R) şöyle dedi :

(Bir seferde) Mekke'de iken Peygambere geldim. Kendisi Mina'ya yakın **Ebtah** denilen yerde kızıl sahtiyandan bir kubbe içinde idi [67]. Bilâl, Rasûlullah'ın abdest suyunu dışarı çıkardı. İnsanlardan kimisi o sudan ele geçirdi, kimisi de ele geçirenlerin serpintilerine ve ıslaklığına ulaşabildi. Akabinde Peygamber kırmızı bir hulle giyinmiş olarak çıktı. Bacaklarının aklığı hâlâ gözümün önündedir. Abdest aldı, Bilâl da ezân okudu. Ben onun ağzına şuraya buraya dönerek ta'kîb ettim (sağa ve sola yönelerek) HAYYE ALE's-SALÂTİ, HAYYE ALE'l-FELÂHİ diyordu. Sonra Rasûlullah için bir harbe dikildi. Rasûlullah ileri geçip öğleni iki rek'at kıldırdı. Önünden eşek, köpek geçerdi de men' edilmezdi. Sonra ikindiyi iki rek'at kıldırdı. Sonra da Medîne'ye dönünceye kadar hep ikişer rek'at kıldırdı durdu.

---

67. Kubbe, tepesi müdevver binaya denir ki *Kümbet* ta'bîr olunur. Aslında Arap evlerinde küçük ve yuvarlak çadıra denir. Sonradan mutlak olarak kullanılır oldu (Âsım Efendi). Bu izahata göre kubbe, yayvan küçük çadırdır.

٢٥٠ – (...) حدثني محمد بن حاتم . حدثنا بهز . حدثنا عمر بن أبي زائدة . حدثنا عون بن أبي جحيفة ؛ أن أباه رأى رسول الله ﷺ في قبة حمراء من أدم . ورأيت بلالا أخرج وضوءا . فرأيت الناس يبتدرون ذلك الوضوء . فمن أصاب منه شيئا تمسح به . ومن لم يصب منه أخذ من بلل يد صاحبه . ثم رأيت بلالا أخرج عنزة فركزها . وخرج رسول الله ﷺ في حلة حمراء مشمرا . فصلى إلى العنزة بالناس ركعتين . ورأيت الناس والدواب يمرون بين يدي العنزة .

250 — ( ) .... : Bize Ebû Cuhayfe'nin oğlu Avn tahdîs etti ki babası Ebû Cuhayfe bir defa Rasûlullah (S) ı kırmızı deriden bir kubbe içinde görmüş ve şöyle anlatmıştır : Gördüm ki Bilâl, Rasûlullah'ın abdest suyunu dışarı çıkardı. Gördüm ki halk bu abdest suyunu (almağa) koşuşuyorlardı (o sudan) her kimin eline bir şey geçti ise (teberrük için) üzerine sürdü. Ele geçiremiyenler ise, arkadaşların elindeki ıslaklıktan hissedâr oldular. Sonra gördüm ki Bilâl bir harbe çıkardı ve onu (kubbenin dışındaki bir yere) dikti. Rasûlullah, kırmızı bir hulle giyinmiş ve çemrenmiş olarak çıktı ve oradaki halka harbeye doğru durarak iki rek'at namaz kıldırdı. Yine gördüm ki o harbenin önünden insanlarla hayvanlar geçib gidiyorlardı.

٢٥١ – (...) حدثني إسحق بن منصور وعبد بن حميد . قالا : أخبرنا جعفر بن عون . أخبرنا أبو عميس . ح قال وحدثني القاسم بن زكرياء . حدثنا حسين بن علي عن زائدة . قال : حدثنا مالك ابن مغول . كلاهما عن عون بن أبي جحيفة ، عن أبيه ، عن النبي ﷺ ، بنحو حديث سفيان وعمر ابن أبي زائدة . يزيد بعضهم على بعض . وفي حديث مالك بن مغول : فلما كان بالهاجرة خرج بلال فنادى بالصلاة .

251 — ( ) .... : Buradaki iki tarîkın râvîleri yine Avnu'bnu Ebî Cuhayfe'den, o da babası Ebû Cuhayfe'den, o da Nebî (S) den olmak üzere bundan önceki râvîlerin hadîsleri tarzında rivâyet ettiler. Bunların bazısı diğerlerinin hadîsine ziyade ediyor. Bunlardan Mâlik ibn Mığvel'in hadîsinde ise : «Öğle vaktı olunca Bilâl çıktı ve namaza nidâ etti» sözleri vardır.

٢٥٢ – (...) حدثنا محمد بن المثنى ومحمد بن بشار. قال ابن المثنى: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن الحكم؛ قال: سمعت أبا جحيفة قال: خرج رسول الله ﷺ بالهاجرة إلى البطحاء. فتوضأ فصلى الظهر ركعتين. والعصر ركعتين. وبين يديه عنزة.

قال شعبة: وزاد فيه عون عن أبيه أبي جحيفة: وكان يمر من ورائها المرأة والحمار.

252 — ( ) .... : Ebû Cuhayfe (R) şöyle dedi:

Rasûlullah (S) öğle vakti **Bathaya** çıktı, abdest aldı. Müteâkiben önünde bir harbe (dikili) olduğu halde öğleyi iki rek'at kıldırdı, ikindiyi de iki rek'at kıldırdı.

Râvî Şu'be dedi ki: Bu hadîsde Avn, babası Ebû Cuhayfe'den: «Harbenin arkasından kadın ve eşek geçer» sözlerini ziyade etti.

٢٥٣ – (...) وحدثني زهير بن حرب ومحمد بن حاتم. قالا: حدثنا ابن مهدي. حدثنا شعبة بالإسنادين جميعا، مثله. وزاد في حديث الحكم: فجعل الناس يأخذون من فضل وضوئه.

253 — ( ) .... : Bize Şu'be buradaki iki isnad ile topluca geçen hadîsin benzerini tahdîs etti. Râvîlerden Hakem'in hadîsinde: «İnsanlar onun abdest suyunun artığından almıya başladılar» ziyadesi vardır.

٢٥٤ – (٥٠٤) حدثنا يحيى بن يحيى قال: قرأت على مالك عن ابن شهاب، عن عبيد الله بن عبد الله، عن ابن عباس؛ قال: أقبلت راكبا على أتان. وأنا يومئذ قد ناهزت الاحتلام. ورسول الله ﷺ يصلي بالناس بمنى. فمررت بين يدي الصف. فنزلت. فأرسلت الأتان ترتع. ودخلت في الصف. فلم ينكر ذلك علي أحد.

254 — (504) .... : İbnu Abbâs (R) şöyle dedi:

Rasûlullah (S) Mina'da insanlara namaz kıldırdığı sırada dişi bir merkebe binerek karşıdan geldim. Ben o zaman bülûğ yaşına yaklaşmıştım. Safın önünden geçtim. Merkebi otlasın diye salıverdim, ondan sonra safa girdim, bu yaptığıma kimse ses çıkarmadı.

٢٥٥ – (...) حدثنا حرملة بن يحيى. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب. أخبرني عبيد الله بن عبد الله بن عتبة؛ أن عبد الله بن عباس أخبره؛ أنه أقبل يسير على حمار. ورسول الله ﷺ قائم يصلي بمنى، في حجة الوداع. يصلي بالناس. قال فسار الحمار بين يدي بعض الصف. ثم نزل عنه. فصف مع الناس.

255 — ( ) .... : Abdullahi'bnu Abbâs (R) şöyle haber verdi: Kendisi bir eşek üzerinde olarak karşıdan yürüyüb geldi. Rasûlullah (S) da **vedâ haccı** sırasında Mina'da dikilmiş halka namaz kıldırıyordu. Resûlullah insanlara namaz kıldırırken eşek, saflardan birinin önünden yürüdü. Sonra kendisi eşekten indi de insanlarla beraber saff tuttu.

٢٥٦ – (...) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى، وَعَمْرٌو النَّاقِدُ، وَإِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ. قَالَ: وَالنَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي بِعَرَفَةَ.

256 — ( ) Bize Yahyâ ibn Yahyâ, Amr en-Nâkıd ve Ishâk ibn İbrâhîm, İbnu Uyeyne'den, o da Zuhrî'den bu isnadla tahdîs edib, «Peygamber (S) Arafatda namaz kıldırıyordu» dedi.

٢٥٧ – (...) حَدَّثَنَا إِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ. قَالَا: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ. وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ مِنًى وَلَا عَرَفَةَ. وَقَالَ: فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ أَوْ يَوْمَ الْفَتْحِ.

257 — ( ) Bize İshâk ibn İbrâhîm ve Abdu'bnu Humeyd tahdîs edib şöyle dediler: Bize Abdurrazzâk haber verdi. Bize Ma'mer, Zuhrî'den bu isnadla haber verdi ve hadîsde **Minayı** ve **Arafayı** zikretmedi. Sadece, «vedâ haccında yahut fetih gününde» sözlerini söyledi.

(٤٨) باب منع المار بين يدى المصلى

٢٥٨ – (٥٠٥) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ ابْنِ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ يُصَلِّي فَلَا يَدَعْ أَحَدًا يَمُرُّ بَيْنَ يَدَيْهِ. وَلْيَدْرَأْهُ مَا اسْتَطَاعَ. فَإِنْ أَبَى فَلْيُقَاتِلْهُ. فَإِنَّمَا هُوَ شَيْطَانٌ».

(48) NAMAZ KILANIN ÖNÜNDEN GEÇENİ MEN' ETMEK BÂBI

258 — (505) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) den:
Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «İçinizden biri namaza durduğu zaman, önünden geçecek olan hiçbir kimseyi bırakmasın. Gücü yettiği nisbette onun geçmesine mâni' olsun. Eğer dinlemezse onunla döğüşsün. Çünkü o ancak bir şeytandır» [68].

68. Namazı kesmeye çalışan böyle bir kimseye şeytan denilmesi mecâzendir. İnsanlardan, iblîs ahlâkıyle muttasıf kimselere mecâzen şeytan denmesi çok vâki'dir. Kur'ân-ı Kerîmde bile «*İnsan ve cin şeytanları*» (el-En'âm: 112) buyurulmuştur.
Şeytanın en mühim meşgalesi insanı ibâdetten alıkoymak olduğu için bunu yapan kimseye neden şeytan denilmesin? Bir ma'nâya göre de onu bu kötü fiile sevk eden ancak şeytandır, demektir...

٢٥٩ – (...) حدثنا شيبان بن فروخ. حدثنا سليمان بن المغيرة. حدثنا ابن هلال (يعني حميدا) قال: بينما أنا وصاحب لي نتذاكر حديثا. إذ قال أبو صالح السمان: أنا أحدثك ما سمعت من أبي سعيد، ورأيت منه. قال: بينما أنا مع أبي سعيد يصلي يوم الجمعة إلى شيء يستره من الناس. إذ جاء رجل شاب من بني أبي معيط. أراد أن يجتاز بين يديه. فدفع في نحره. فنظر فلم يجد مساغا إلا بين يدي أبي سعيد. فعاد. فدفع في نحره أشد من الدفعة الأولى. فمثل قائما. فنال من أبي سعيد. ثم زاحم الناس، فخرج. فدخل على مروان. فشكا إليه ما لقي. قال ودخل أبو سعيد على مروان. فقال له مروان: مالك ولابن أخيك؟ جاء يشكوك. فقال أبو سعيد: سمعت رسول الله ﷺ يقول «إذا صلى أحدكم إلى شيء يستره من الناس، فأراد أحد أن يجتاز بين يديه، فليدفع في نحره. فإن أبى فليقاتله. فإنما هو شيطان».

259 — ( ) .... : Bize İbnu Hilâl (yani Humeyd) tahdîs edib şöyle dedi : Ben ve bir arkadaşım beraberce hadîs müzâkere ettiğimiz sırada hemen Ebû Sâlih es-Semmân : Ben Ebû Saîd'den işittiğimi sana tahdîs edeyim, ben onu gördüm, dedi ve şöyle anlattı : Ben Ebû Saîd ile beraber bulunduğum sırada bir cumua günü Ebû Saîd kendisini gelenden geçenden setr edecek bir şeye doğru namaz kılıyordu. Birden bire Ebû Müayt oğullarından genç bir adam geldi ve Ebû Saîd'in önünden geçmek istedi. Ebû Saîd göğsüne dokunup onu def' etti. O genç etrafına bakındı fakat Ebû Saîd'in önünden başka geçecek (yol) bulamadı. Dönüb yine geçmeğe davrandı. Ebû Saîd birinci defakinden daha şiddetli bir sûrette onu def' etti. Bu sefer o kimse karşısına dikilib Ebû Saîd'e sövdü. Sonra insanları sıkıştırarak çıkıb gitti. (Medîne'de vâlî olan) Mervanu'bnu'l-Hakem'in yanına girdi. Ebû Saîd'in yaptığı muâmeleden şikâyet etti. Arkasından Ebû Saîd de Mervan'ın yanına girdi. Mervan ona : Şu kardeşin oğlu ile ne alıb veremiyorsun? Geldi, senden şikâyet ediyor, dedi. Bunun üzerine Ebû Saîd şöyle dedi : Rasûlullah (S) dan işittim, buyuruyordu ki : «İçinizden biri kendisini gelenden geçenden koruyacak bir sütreye karşı namaza durub da biri önünden geçmiye davranacak olursa onu göğsüne dokunarak def' etsin, dinlemezse onunla döğüşsün. Çünkü o ancak bir şeytandır».

٢٦٠ – (٥٠٦) حدثني هارون بن عبد الله ومحمد بن رافع. قالا: حدثنا محمد بن إسماعيل بن أبي فديك عن الضحاك بن عثمان، عن صدقة بن يسار، عن عبد الله بن عمر؛ أن رسول الله ﷺ قال «إذا كان أحدكم يصلي فلا يدع أحدا يمر بين يديه. فإن أبى فليقاتله. فإن معه القرين».

(...) حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ الْحَنَفِيُّ. حَدَّثَنَا الضَّحَّاكُ بْنُ عُثْمَانَ. حَدَّثَنَا صَدَقَةُ ابْنُ يَسَارٍ؛ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ يَقُولُ: إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ، بِمِثْلِهِ.

260 — (506) .... : Sadakatu'bnu Yesâr'dan, o da Abdullah ibn Umer'den, (şöyle demiştir) : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Sizden biriniz namaza durduğu zaman hiçbir kimseye önünden geçmeyi müsâade etmesin. Dinlemezse onunla dövüşsün. Şüphesiz **KARÎN**i yani kendinden ayrılmıyan şeytanı onunla beraberdir».

( ) .... : Bize Sadakatu'bnu Yesâr tahdîs edib : İbnu Umer'i şöyle derken dinledim, Rasûlullah (S) buyurdu ki... diyerek yukarıki hadîsin benzerini rivâyet etti.

٢٦١ – (٥٠٧) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ أَبِي النَّضْرِ، عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ؛ أَنَّ زَيْدَ بْنَ خَالِدٍ الْجُهَنِيَّ أَرْسَلَهُ إِلَى أَبِي جُهَيْمٍ. يَسْأَلُهُ: مَاذَا سَمِعَ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي الْمَارِّ بَيْنَ يَدَيِ الْمُصَلِّي؟ قَالَ أَبُو جُهَيْمٍ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «لَوْ يَعْلَمُ الْمَارُّ بَيْنَ يَدَيِ الْمُصَلِّي مَاذَا عَلَيْهِ، لَكَانَ أَنْ يَقِفَ أَرْبَعِينَ خَيْرًا لَهُ مِنْ أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ».

قَالَ أَبُو النَّضْرِ: لَا أَدْرِي. قَالَ: أَرْبَعِينَ يَوْمًا، أَوْ شَهْرًا، أَوْ سَنَةً؟

***

(...) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ هَاشِمِ بْنِ حَيَّانَ الْعَبْدِيُّ. حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ سَالِمٍ أَبِي النَّضْرِ، عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ؛ أَنَّ زَيْدَ بْنَ خَالِدٍ الْجُهَنِيَّ أَرْسَلَ إِلَى أَبِي جُهَيْمٍ الْأَنْصَارِيِّ: مَا سَمِعْتَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ؟ فَذَكَرَ بِمَعْنَى حَدِيثِ مَالِكٍ.

261 — (507) Bize Yahyâ İbn Yahyâ tahdîs edib dedi ki :

Mâlik'in huzurunda okudum. O da, Ebu'n-Nadr'dan, o da Busru'bnu Saîd'den : Busru'bnu Saîd el-Hadramî'yi Zeyd ibn Hâlid el-Cühenî, namaz kılanın önünden geçen kimse hakkında Rasûlullah'tan ne duyduğunu haber vermesi için Ebû Cuheym el-Ensârî'nin yanına gönderdi. Ebû Cuheym de şöyle dedi : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Namaz kılanın önünden geçen kimse, üzerine ne kadar (günah) aldığını bilse, o namaz kılanın önünden geçmektense kirk (bilmem ne kadar zaman, yerinde) durmayı daha hayırlı bulur».

Râvî Ebu'n-Nadr der ki : Kırk gün mü, ay mı yoksa sene mi dedi, bilmiyorum.

( ) Bize Abdullah ibn Hâşim ibn Hayyâm el-Abdî tahdîs etti. Bize Vekî', Sufyân'dan o da Sâlim Ebu'n-Nadr'dan o da Busru'bnu Saîd'den

tahdîs etti ki Zeydu'bnu Hâlid el-Cuhenî, Ebû Cühaym el-Ensârî'ye bir haberci gönderib : Peygamberden neyi söylerken işittin? diye sordu ve bundan önceki Mâlik hadîsinin ma'nâsıyle zikretti.

(٤٩) باب دنو المصلي من السترة

٢٦٢ – (٥٠٨) حدثني يعقوب بن إبراهيم الدورقي. حدثنا ابن أبي حازم. حدثني أبي عن سهل ابن سعد الساعدي؛ قال: كان بين مصلى رسول الله ﷺ وبين الجدار ممر الشاة.

(49) NAMAZ KILANIN SÜTREYE YAKIN OLMASI BÂBI

262 — (508) .... : Sehlu'bnu Sa'd es-Sâidî (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) ın musallâsı (yani namaz kıldığı yer) ile (kıble cihetindeki) duvar arasında bir davar geçebilecek kadar yer vardı.

٢٦٣ – (٥٠٩) حدثنا إسحق بن إبراهيم ومحمد بن المثنى (واللفظ لابن المثنى) (قال إسحق: أخبرنا. وقال ابن المثنى: حدثنا حماد بن مسعدة) عن يزيد (يعني ابن أبي عبيد) عن سلمة (وهو ابن الأكوع)؛ أنه كان يتحرى موضع مكان المصحف يسبح فيه. وذكر أن رسول الله ﷺ كان يتحرى ذلك المكان. وكان بين المنبر والقبلة قدر ممر الشاة.

263 — (509) .... : Selemetu'bnu'l-Ekva' (R) dan :

Kendisi **Mushaf Sandığının** konduğu yeri araştırır orada nâfile namaz kılardı. Ve zikretti ki Rasûlullah (S) da bu yerde namaz kılmayı ihtiyar ederdi. Kıble duvarı ile minber arasında bir davar geçebilecek kadar mesâfe vardı.

٢٦٤ – (...) حدثناه محمد بن المثنى. حدثنا مكي. قال: يزيد أخبرنا، قال: كان سلمة يتحرى الصلاة عند الأسطوانة التي عند المصحف. فقلت له: يا أبا مسلم! أراك تتحرى الصلاة عند هذه الأسطوانة. قال: رأيت النبي ﷺ يتحرى الصلاة عندها.

264 — ( ) Bu hadîsi bizè Muhammedu'bnu Musennâ tahdîs etti. Bize Mekkî tahdîs edib dedi ki : Bize Yezîd haber verib şöyle dedi : Selemetu'bnu'l-Ekva' (R) **Mushafın** yanındaki direğe [69] doğru namaz kılmağa çalışırdı. Kendisine yâ Ebâ Muslim! Görüyorum ki sen hep bu direğin yanında namaz kılmağa çalışıyorsun, dedim. O da : Rasûlullah (S) ın bu

direğin yanında namaz kılmağı ihtiyar ettiğini gördüm (de onun için) cevabını verdi.

(٥٠) باب قدر ما يستر المصلي

٢٦٥ – (٥١٠) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا إسماعيل بن علية. ح قال وحدثني زهير بن حرب. حدثنا إسماعيل بن إبراهيم عن يونس، عن حميد بن هلال، عن عبد الله بن الصامت، عن أبي ذر؛ قال: قال رسول الله ﷺ «إذا قام أحدكم يصلي، فإنه يستره إذا كان بين يديه مثل آخرة الرحل. فإذا لم يكن بين يديه مثل آخرة الرحل، فإنه يقطع صلاته الحمار والمرأة والكلب الأسود».

قلت: يا أبا ذر! ما بال الكلب الأسود من الكلب الأحمر من الكلب الأصفر؟ قال: يا ابن أخي! سألت رسول الله ﷺ كما سألتني فقال «الكلب الأسود شيطان».

(...) حدثنا شيبان بن فروخ. حدثنا سليمان بن المغيرة. ح قال وحدثنا محمد بن المثنى وابن بشار قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة. ح قال وحدثنا إسحاق بن إبراهيم. أخبرنا وهب بن جرير. حدثنا أبي. ح قال وحدثنا إسحاق أيضا. أخبرنا المعتمر بن سليمان. قال: سمعت سلم بن أبي الذيال. ح قال وحدثني يوسف بن حماد المعني. حدثنا زياد البكائي عن عاصم الأحول. كل هؤلاء عن حميد بن هلال. بإسناد يونس. كنحو حديثه.

(50) NAMAZ KILANA SÜTRE OLAN ŞEYİN MİKDÂRI BÂBI

265 — (510) .... : Ebû Zerr (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Sizden biriniz namaza durduğu zaman, önünde deve semerinin arka kaşı kadar bir şey bulunursa, o kendisini sütreler. Önünde semerin arka kaşı kadar bir şey bulunmazsa bunun namazını eşek, kadın ve siyah köpek keser».

Râvî Abdullahi'bnu Sâmit der ki : Yâ Ebâ Zerr! Siyah köpeğin kırmızı köpekten, sarı köpekten farkı nedir ki? dedim. Ey kardeşimin oğlu! Bunu, senin bana sorduğun gibi ben de Rasûlullah'dan sordum : «Siyah köpek bir şeytandır» buyurdu, dedi [70].

---

69. Bu direk «*Ustuvânetu'l-Muhâcirîn*» (muhâcirler direği)» ismiyle tanınmıştır. Çünkü Kureyş muhâcirleri onun yanında toplanırlardı. Tâ Usmân (R) dan beri Rasûlullah'ın mescidinde *Mushaf*'a tahsîs edilmiş bir yer olduğu bu rivâyetten anlaşılıyor (Nevevî).
70. Kara köpeğin şeytan olması, saldırır olması i'tibâriyle olsa gerektir. Bundaki namazın kesilmesini de huşûun kesilmesi ma'nâsına almak ve namaz kılanın önünden geçmenin — kalbi işgal etmesi dolayısıyle — hurmetini (yahut kerahatini) beyana hamletmek daha iyidir.

( ) .... : Buradaki beş tarîk râvîlerinin hepsi de Humeyd'ubnu Hilâl'den yukarıki hadîsin râvîsi Yûnus'un isnadiyle onun hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir.

٢٦٦ – (٥١١) وحدثنا إسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . أَخْبَرَنَا الْمَخْزُومِيُّ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ (وَهُوَ ابْنُ زِيَادٍ) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْأَصَمِّ . حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ الْأَصَمِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « يَقْطَعُ الصَّلَاةَ الْمَرْأَةُ وَالْحِمَارُ وَالْكَلْبُ . وَيَقِي ذَٰلِكَ مِثْلُ مُؤْخِرَةِ الرَّحْلِ » .

266 — (511) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi:
Rasûlullah (S) : «Namazı kadın, eşek ve köpek keser. Bundan (yani namazın kesilmesinden) deve semerinin arka kaşı gibi bir şey korur» buyurdu[71].

(٥١) باب الاعتراض بين يدى المصلى

٢٦٧ – (٥١٢) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . قَالُوا : حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ عُرْوَةَ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ . وَأَنَا مُعْتَرِضَةٌ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ . كَاعْتِرَاضِ الْجَنَازَةِ .

(51) NAMAZ KILANIN ÖNÜNDE UZANIB YATMA BÂBI

267 — (512) .... : Âişe (R) den:
Peygamber (S) geceleyin, kendisi ile kıblesi arasında ben, cenazenin uzanması gibi karşısında uzanmış olduğum halde namaz kılardı (demiştir).

٢٦٨ – (...) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ هِشَامٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي صَلَاتَهُ مِنَ اللَّيْلِ ، كُلَّهَا . وَأَنَا مُعْتَرِضَةٌ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ . فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يُوتِرَ أَيْقَظَنِي فَأَوْتَرْتُ .

268 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi:

71. Zikrolunan bu üç şeyin namazı kesici olması hakkındaki hadîslerde, namazı kesmek, namazın huşûunu eksiltmek ma'nâsına hamledilmiştir. Kadın, namaz kılmakta olan zayıf erkeğin fikrine müstevlî olur. Eşek, anırır, köpek telâşa düşürür. Demek ki fitne korkusu halinde kerahat varsa da hakîkat halde bunlar namazın sıhhatına mâni' şeyler değildir. Bunu te'yid eden başka hadîsler çoktur.

Peygamber (S) bütün gece namazını ben, karşısında kendişi ile kıblesi arasında uzanmış olduğum halde kılardı. Vitir kılmak istediği sırada beni de uyandırırdı, ben de (kalkar) vitri kılardım.

٢٦٩ – (...) وحدثني عمرو بن علي. حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن أبي بكر بن حفص، عن عروة بن الزبير؛ قال: قالت عائشة: ما يقطع الصلاة؟ قال فقلنا: المرأة والحمار. فقالت: إن المرأة لدابة سوء! لقد رأيتني بين يدي رسول الله ﷺ معترضة، كاعتراض الجنازة، وهو يصلي.

269 — ( ) .... : Urvetu'bnu Zubeyr dedi ki :

Âişe (R) : Namazı ne keser? diye sordu. Biz : Kadın ile eşek dedik. Bunun üzerine Âişe şöyle dedi : Şüphesiz kadın (size göre) muhakkak kötü mahlûktur. Yemîn ederim ki ben kendim, Resûlullah'ın önünde cenazenin uzanışı gibi uzanmış olduğum halde, onu namaz kılarken gördüm.

٢٧٠ – (...) حدثنا عمرو الناقد وأبو سعيد الأشج. قالا: حدثنا حفص بن غياث. ح قال وحدثنا عمر بن حفص بن غياث (واللفظ له) حدثنا أبي. حدثنا الأعمش. حدثني إبراهيم عن الأسود، عن عائشة.

قال الأعمش: وحدثني مسلم عن مسروق عن عائشة. وذكر عندها ما يقطع الصلاة. الكلب والحمار والمرأة. فقالت عائشة: قد شبهتمونا بالحمير والكلاب. والله! لقد رأيت رسول الله ﷺ يصلي وإني على السرير. بينه وبين القبلة مضطجعة. فتبدو لي الحاجة. فأكره أن أجلس فأوذي رسول الله ﷺ. فأنسل من عند رجليه.

270 — ( ) .... : A'meş şöyle dedi :

Bana Muslim, Mesrûk'dan, o da Âişe'den tahdîs etti. Âişe'nin yanında namazı kat' eden şeyler zikrolunub köpek, eşek ve kadın söylendi. Bunun üzerine Âişe şöyle demiştir :

Siz, biz kadınları eşeklere ve köpeklere benzettiniz. Yemîn olsun ki ben, Rasûlullah'ı namaz kılıyor gördüm. Halbuki ben kendisiyle kıblesi arasında serîr üzerinde yan yatmış vaziyette bulunuyordum. Bu halde iken bana bir hâcet zuhûr ederdi de oturub Rasûlullah'a eziyet vermeği istemiyerek serîrin iki ayağı tarafından sıyrılıb çıkardım.

٢٧١ – (...) حدثنا إسحٰق بن إبراهيم. أخبرنا جرير عن منصور، عن إبراهيم، عن الأسود، عن عائشة؛ قالت: عدلتمونا بالكلاب والحمر. لقد رأيتني مضطجعة على السرير. فيجيء رسول الله ﷺ فيتوسط السرير. فيصلي. فأكره أن أسنحه. فأنسل من قبل رجلي السرير. حتى أنسل من لحافي.

271 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi:

Siz, biz kadınları köpekler ve eşeklerle bir tuttunuz. Yemîn olsun kat'î bilirim ki ben serîr üzerinde yan yatmış bulunurdum da Rasûlullah (S) gelir, serîrin tâ ortasına yönelerek namaza dururdu. Ben bir ihtiyac üzerine kalkmak istediğimde (oturub) kıblesine karşı gelmiyeyim diye serîrin ayakları tarafından yorganımdan sıyrılıb çıkardım.

٢٧٢ – (...) حدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن أبي النضر، عن أبي سلمة بن عبد الرحمن، عن عائشة؛ قالت: كنت أنام بين يدي رسول الله ﷺ. ورجلاي في قبلته. فإذا سجد غمزني فقبضت رجلي. وإذا قام بسطتهما. قالت، والبيوت يومئذ ليس فيها مصابيح.

272 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi:

Ben, Rasûlullah (S) ın karşısında ayaklarım kıblesine (yani secde yerine) gelmek üzere (yatar) uyurdum. Secdeye vardığı zaman eliyle beni dürterdi de ben, ayaklarımı geriye çekerdim. Secdeden kalktığı zaman yine uzatırdım.

Âişe dedi ki: O zamanlarda evlerde kandiller bulunmazdı [72].

---

72. «Eliyle beni dürterdi» sözünden anlaşılıyor ki Ummu'l-Mu'minîn pek derin bir uykuya dalmış bulunuyormuş. Âişe'nin son sözü özür beyan etme makamında söylenmiş bir sözdür. Eğer odamda aydınlık olsaydı, ayağımı dürtmesine ihtiyac bırakmazdım demek istiyor.

Namaz kılanın karşısında kadının yatması namazı kesmez ise önünden geçmesi evlâ tarîkiyle kesmez. Selefde de halefde de fukahâ cumhûrunun ve bu meyanda üç imâmın yani Ebû Hanîfe, Mâlik ve Şâfiî'nin kavli budur... Buna muârız görüşler de vardır. Üç şeyin namazı kesmesi, namazdaki huşûu kesmek ma'nâsına hamlolunduğunu 266 rakamlı hadîsin haşiyesinde görmüştük.

Uyuyan adama doğru namaz kılınır mı? Bu hadîse göre, evet. Bazıları ise bunu mekrûh görmüşlerdir. Bu işin fıkhî cihetidir. Yoksa gönlü meşgul edici şeylerle beraber kılınan namazın kendisi sahîh, fazilet ve sevâbı eksik olmuş olur. Takvâ cihetinden bakılacak olursa, aklı meşgul edici şeylerden tecerrüdün elbette evlâ olacağı müsellemdir.

Yatak, yaygı, keçe gibi şeyler üzerinde namaz kılınabilir mi? Yine bu hadîse göre evet. Ebû Hanîfe ile Şâfiî'nin mezhebleri budur. Buna muhâlif görüşler de vardır..

٢٧٣ – (٥١٣) حدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا خالد بن عبد الله . ح قال : وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا عباد بن العوام . جميعا عن الشيباني ، عن عبد الله بن شداد بن الهاد قال : حدثتني ميمونة زوج النبي ﷺ ؛ قالت : كان رسول الله ﷺ يصلي وأنا حذاءه . وأنا حائض . وربما أصابني ثوبه إذا سجد .

273 — (513) .... : Abdullah ibn Şeddâd ibni'l-Hâd dedi ki : Bana Peygamberin zevcesi Meymûne (R) tahdîs edib şöyle dedi : Ben karşısında iken hayızlı olduğum halde Rasûlullah (S) namaz kılardı. Bazan da giydiği elbise, secdeye vardığı zaman, ben hayızlı olduğum halde bana dokunurdu.

٢٧٤ – (٥١٤) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وزهير بن حرب . قال زهير : حدثنا وكيع . حدثنا طلحة بن يحيى عن عبيد الله بن عبد الله . قال : سمعته عن عائشة ؛ قالت : كان النبي ﷺ يصلي من الليل وأنا إلى جنبه . وأنا حائض . وعلي مرط . وعليه بعضه إلى جنبه .

274 — (514) .... : Âişe (R) şöyle dedi :
Peygamber (S) geceleyin namaz kılardı. Halbuki ben hayızlı hâlimde onun yanıbaşında (karşısında) bulunurdum. Üzerimde de bir fûta olurdu. Bunun birazı onun üstünde ve yanında olurdu.

(٥٢) باب الصلاة في ثوب واحد وصفة لبسه

٢٧٥ – (٥١٥) حدثنا يحيى بن يحيى قال: قرأت على مالك عن ابن شهاب، عن سعيد بن المسيب، عن أبي هريرة ؛ أن سائلا سأل رسول الله ﷺ عن الصلاة في الثوب الواحد ؟ فقال « أو لكلكم ثوبان ؟ »

(...) حدثني حرملة بن يحيى أخبرنا ابن وهب . أخبرني يونس ح قال وحدثني عبد الملك ابن شعيب بن الليث . وحدثني أبي عن جدي . قال : حدثني عقيل بن خالد . كلاهما عن ابن شهاب ، عن سعيد بن المسيب وأبي سلمة ، عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ ، بمثله .

(52) BİR TEK BEZ İÇİNDE NAMAZ KILMAK VE O TEK BEZİN GİYİLİŞİNİ SIFATLAMA BÂBI

275 — (515) Bize Yahya'bnu Yahyâ tahdîs edib dedi ki :
Mâlik'in huzurunda okudum, o da İbn Şihâb'dan, o da Saîd ibn Mu-

seyyeb'den, o da Ebû Hureyre (R) den: Bir kimse Rasûlullah (S) e bir tek sevb (elbise, kumaş, bez) içinde namazdan sordu[73]. Rasûlullah da: «Her birinizin ikişer sevbi var mı ki?» buyurdu.

( ) .... : Buradaki iki tarîkın râvîleri de İbn Şihâb'dan, o da Saîd ibn Museyyeb'den ve Ebû Seleme'den, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den olmak üzere yukarıki hadîsin benzerini rivayet ettiler.

٢٧٦ – (...) حَدَّثَنِى عَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . قَالَ عَمْرٌو : حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَيُّوبَ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ ، عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ: نَادَى رَجُلٌ النَّبِىَّ ﷺ فَقَالَ : أَيُصَلِّى أَحَدُنَا فِى ثَوْبٍ وَاحِدٍ؟ فَقَالَ « أَوَ كُلُّكُمْ يَجِدُ ثَوْبَيْنِ؟ » .

276 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi:

Bir kimse Peygamber'e nidâ edib: Herhangi birimiz bir sevb içinde namaz kılabilir mi? diye sordu. O da: «Her biriniz iki elbise bulabilir mi?» buyurdu.

٢٧٧ – (٥١٦) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِى شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. جَمِيعًا عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ. قَالَ زُهَيْرٌ : حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِى الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « لَا يُصَلِّ أَحَدُكُمْ فِى الثَّوْبِ الْوَاحِدِ ، لَيْسَ عَلَى عَاتِقَيْهِ مِنْهُ شَىْءٌ » .

277 — (516) .... : Ebû Hureyre (R) den:
Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Hiç biriniz, üzerinde bir sevb varken libâsından bir mikdârını iki çiğini üstüne dolamaksızın namaz kılmasın»[74].

---

73. «*Sevb*», insanın eynine giyeceği libâsa denir. Asıl ma'nâsı, dokunmuş olan bez, keten, ipek ve yün makûlesi kumaş demektir. O zamanın tam takım elbisesi biri *İzâr*, diğeri *Ridâ* olmak üzere iki sevb idi. İzâr, fûta gibi bele bağlanır, ridâ ihram gibi omuza atılırdı. Bunun ikisi bir hulle ederdi. Burada bir sevbden murad *Ridâ*dır ki sağ ucunu sol omuzdan geçirib ve sol ucunu sağ kolunun altından çıkararak iki ucunu ya göğsü tarafından ya arkadan bağlamak sûretiyle örtünülürdü. Bu türlü giyinişe *teveşşuh, iltihâf* ve *iştimâl* adları da verilir.

74. «*Âtık*» omuz başı ile boyun kökü arasına denir. Kamûs mütercimi Âsım Efendi bu kelimeyi «*çiğin*» lâfzı ile terceme etmiştir.

Tevaşşuh, iştimâl ve iltihâf denilen giyiniş tarzında elbisenin bir parçasını boyuna dolayıb bağlamanın hikmeti rukû' esnasında elbisenin düşmemesi ve namaz kılanın kendi avret yerine gözünün ilişmemesidir. Kumaşın iki ucunu yukarda omuzda bağlamakla düşmemesi ve içinde rahatça hareket edilmesi te'mîn edilmiş olmaktadır.

٢٧٨ – (٥١٧) حدثنا أبو كريب. حدثنا أبو أسامة عن هشام بن عروة، عن أبيه؛ أن عمر ابن أبي سلمة أخبره؛ قال: رأيت رسول الله ﷺ يصلي في ثوب واحد مشتملا به، في بيت أم سلمة، واضعا طرفيه على عاتقيه

(.) حدثناه أبو بكر بن أبي شيبة وإسحق بن إبراهيم عن وكيع. قال: حدثنا هشام بن عروة، بهذا الإسناد. غير أنه قال: متوشحا. ولم يقل: مشتملا.

278 — (217) .... : Umeru'bnu Ebî Seleme (R) haber verib şöyle dedi : Ben Rasûlullah (S) ı Ummu Seleme'nin evinde bir tek libâs içinde, ona sarılmış ve iki tarafını iki omuzu üzerine koymuş olarak namaz kılarken gördüm [75].

( ) Bu hadîsi bize Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe ve İshâk ibn İbrâhîm, Veki'den tahdîs ettiler. Vekî' dedi ki : Bize Hişâm ibn Urve bu isnad ile tahdîs etti. Şu kadar var ki burada «müteveşşihan» deyib, «müştemilen» dememiştir.

٢٧٩ – (...) وحدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا حماد بن زيد عن هشام بن عروة، عن أبيه، عن عمر بن أبي سلمة؛ قال: رأيت رسول الله ﷺ يصلي في بيت أم سلمة في ثوب، قد خالف بين طرفيه.

279 — ( ) .... : Umeru'bnu Ebî Seleme (R) şöyle dedi :

Ben Rasûlullah (S) ı Ummu Seleme'nin evinde iki ucunu çaprazvârî bağladığı bir elbise içinde namaz kılarken gördüm.

---

75. Bir sevb içinde namazın câiz olduğuna sahabîlerin ve tâbiîlerin cumhûru kaildirler. Hatta bir defa İbn Mes'ûd ile Ubeyyu'bnu Kâ'b, Hz. Umer'in yanında bu mesele hakkında ihtilâf etmişlerdi. Ubey : «Bir tek sevb içinde namaz câizdir», İbn Mes'ûd : «Bu, elbisenin azlık zamanında câiz idi», Umer de : «Söz Ubeyyyu'bnu Kâ'b'ındır» demişler. İbn Mes'ûd re'yinde ısrar etmiş, bunun üzerine Umer minbere çıkıb : «Doğru olan Ubey'in dediğidir, İbn Mes'ûd'un dediği değil» mukaddimesiyle söze başlamış ve bu hadîsin yine Buhârî'de diğer tarîkden gelen ziyadesini söylemiştir. Ziyadenin türkçesi şudur : «Sonra biri Umer'den bu meseleyi sordu. O da dedi ki Allah Teâlâ size genişlik verdiğinde siz de elbisenizi geniş tutunuz. Bir kimsenin birden ziyâde libâsı olursa giysin. İzâr ile ridâ içinde de, izâr ile kamîs içinde de, izâr ile kabâ içinde de, şirvâl ile ridâ içinde de, şirvâl ile kamîs içinde de, şirvâl ile kabâ içinde de, tubbân ile kabâ içinde de, tubbân ile kamîs içinde de kılabilir. Râvî der ki : Zannıma göre Tubbân ile ridâ içinde de dedi» (Buhârî, *salât, salât fi'l-kamîs ve's-serâvîl ve't-tubbân ve'l-kabâ*).

İzâr, fûta, ridâ, ihrâm gibi giyilen libâsdır. Kamîs, bizim gömlek dediğimiz, kabâ, kaftan, şirvâl bizim don dediğimizdir. Şirvâle, şalvâr da denilir. Tubbân, dizleri kapamayan kısa bir don imiş... İşte Hz. Umer bir libâs içinde avret yerini örtmek şartıyle namazı tecviz ettiği gibi bolluk zamanında da dokuz türlü giyinişi daha ta'rîf etmiş oluyor. İş, libasın nev'i ve mikdarında değil avret yerini örtmededir (aynı eser II, 236-237).

٢٨٠ – (...) حدثنا قتيبة بن سعيد وعيسى بن حماد. قالا: حدثنا الليث عن يحيى بن سعيد عن أبي أمامة بن سهل بن حنيف، عن عمر بن أبي سلمة؛ قال: رأيت رسول الله ﷺ يصلي في ثوب واحد. ملتحفا، مخالفا بين طرفيه.

زاد عيسى بن حماد في روايته: قال: على منكبيه.

280 — ( ) .... : Umeru'bnu Seleme (R) şöyle dedi:

Ben Rasûlullah (S) ı bir tek sevb içinde ona sarılmış ve iki ucunu çaprazvârî bağlamış olarak namaz kılarken gördüm.

Râvîlerden Îsâ ibn Hammâd kendi rivâyetinde: «İki omuzu üzerine» dedi, kısmını ziyade etmiştir.

٢٨١ – (٥١٨) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا وكيع. حدثنا سفيان عن أبي الزبير، عن جابر؛ قال: رأيت النبي ﷺ يصلي في ثوب واحد، متوشحا به.

281 — (518) .... : Câbir (R) şöyle dedi:

Ben Peygamber (S) i bir tek sevb içinde onun bir kısmını omuzuna dolayıb bağlamış olarak namaz kılarken gördüm.

٢٨٢ – (...) حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير. حدثنا أبي. حدثنا سفيان. ح قال وحدثنا محمد ابن المثنى. حدثنا عبد الرحمن عن سفيان. جميعا بهذا الإسناد.

وفي حديث ابن نمير قال: دخلت على رسول الله ﷺ.

282 — ( ) .... : Buradaki iki tarîkın râvîleri de toptan bu isnadla ayni hadîsi rivâyet ettiler. Râvîlerden İbnu Numeyr'in hadîsinde: Rasûlullah'ın yanına girdim dedi, ziyadesi vardır.

٢٨٣ – (...) حدثني حرملة بن يحيى. حدثنا ابن وهب. أخبرني عمرو؛ أن أبا الزبير المكي حدثه؛ أنه رأى جابر بن عبد الله يصلي في ثوب، متوشحا به، وعنده ثيابه. وقال جابر: إنه رأى رسول الله ﷺ يصنع ذلك.

283 — ( ) .... : Ebû Zubeyr el-Mekkî şöyle tahdîs etti:

Kendisi Câbir ibn Abdillah'ı, yanında diğer elbiseleri varken, bir sevb içinde onun bir tarafını boynuna dolayıb bağlamış vaziyette namaz kılarken görmüştür. Câbir de (bunun sebebini izah ederek) Rasûlullah (S) ı böyle yaparken gördüğünü söylemiştir.

٢٨٤ — (٥١٩) حدثني عمرو الناقد وإسحاق بن إبراهيم (واللفظ لعمرو) قال: حدثني عيسى ابن يونس. حدثنا الأعمش عن أبي سفيان، عن جابر. حدثني أبو سعيد الخدري؛ أنه دخل على النبي ﷺ قال: فرأيته يصلي على حصير يسجد عليه. قال: ورأيته يصلي في ثوب واحد، متوشحا به.

284 — (519) .... : Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle tahdîs etti :

Kendisi Peygamber (S) in huzuruna girdiğini söyledi ve dedi ki : O'nu bir hasîr üzerinde namaz kılarken hasîr üzerine secde eder vaziyette gördüm. Ve keza Rasûlullah'ı tek bir sevb içinde sevbin bir ucunu boynuna dolayıb bağlamış olarak namaz kılarken gördüm.

٢٨٥ — (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب. قالا: حدثنا أبو معاوية. ح قال وحدثنيه سويد بن سعيد. حدثنا علي بن مسهر. كلاهما عن الأعمش، بهذا الإسناد.
وفي رواية أبي كريب: واضعا طرفيه على عاتقيه. ورواية أبي بكر وسويد: متوشحا به.

285 — ( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de A'meş'ten bu isnad ile ayni hadîsi rivâyet etmişlerdir. Bunlardan Ebû Kureyb'ın rivâyetinde : «Sevbin iki ucunu iki omuzu üzerine koymuş olarak» tarzındadır.

Ebû Bekr ve Suveyd'in rivâyetinde ise : «Sevbin bir parçasını boynuna dolayıb bağlamış olarak» ifadesiyledir.

بسم الله الرحمن الرحيم

٥ - كتاب المساجد ومواضع الصلاة

١ - (٥٢٠) حدثني أبو كامل الجحدري . حدثنا عبد الواحد . حدثنا الأعمش . ح قال وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب . قالا : حدثنا أبو معاوية عن الأعمش ، عن إبراهيم التيمي ، عن أبيه ، عن أبي ذر ؛ قال : قلت : يا رسول الله ! أي مسجد وضع في الأرض أول ؟ قال « المسجد الحرام » قلت : ثم أي ؟ قال « المسجد الأقصى » قلت : كم بينهما ؟ قال « أربعون سنة . وأينما أدركتك الصلاة فصل فهو مسجد » .

وفي حديث أبي كامل « ثم حيثما أدركتك الصلاة فصله . فإنه مسجد » .

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

5 — KİTÂBU'l-MESÂCİD VE MEVÂDİU's-SALÂT

(Mescidler ve namaz kılınan yerler kitabı)

1 — (520) .... : Ebû Zerr (R) şöyle dedi :

Yâ Rasûlallah! Yer yüzünde (ibâdet için) vaz' olunan ilk mescid hangisidir? diye sordum. «el-Mescidu'l-Harâm» buyurdu. Ben : Sonra hangisi? dedim. Rasûlullah : «el-Mescidu'l-Aksâ» buyurdu. Ben : Bu iki mescidin kuruluşu arasında ne kadar zaman vardır? dedim. Rasûlullah : «Kırk sene vardır [1]. Namaz sana nerede yetişirse namazı orada kıl. İşte orası bir mesciddir» buyurdu.

1. el-Mescidu'l-Harâm ile el-Mescidu'l-Aksâ arasında kırk yıl olmasında muşkillik vardır. Çünkü el-Beytu'l-Harâm'ın bânîsi İbrâhîm (A), el-Mescidu'l-Aksâ'nın bânîsi de Dâvûd

Râvîlerden Ebû Kâmil'in hadîsinde: «Sonra namaz sana nerede yetişirse, namazı (hemen) kıl. Çünkü orası bir mesciddir» şeklindedir.

٢ — (...) حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ. أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ. حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ يَزِيدَ التَّيْمِيِّ. قَالَ: كُنْتُ أَقْرَأُ، عَلَى أَبِي، الْقُرْآنَ فِي السُّدَّةِ. فَإِذَا قَرَأْتُ السَّجْدَةَ سَجَدَ. فَقُلْتُ لَهُ: يَا أَبَتِ! أَتَسْجُدُ فِي الطَّرِيقِ؟ قَالَ: إِنِّي سَمِعْتُ أَبَا ذَرٍّ يَقُولُ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنْ أَوَّلِ مَسْجِدٍ وُضِعَ فِي الأَرْضِ؟ قَالَ «الْمَسْجِدُ الْحَرَامُ» قُلْتُ: ثُمَّ أَيٌّ؟ قَالَ «الْمَسْجِدُ الأَقْصَى» قُلْتُ: كَمْ بَيْنَهُمَا؟ قَالَ «أَرْبَعُونَ عَامًا. ثُمَّ الأَرْضُ لَكَ مَسْجِدٌ. فَحَيْثُمَا أَدْرَكَتْكَ الصَّلاَةُ فَصَلِّ».

2 — ( ) .... : İbrâhîm ibn Yezîd et-Teymî şöyle dedi: Ben mescidin avlusunun kenarında babamın huzurunda Kur'ân okurdum. Bir secde âyeti okuduğumda secde ederdi. Ona: Ey babacığım! Yolda da secde eder misin? dedim. Dedi ki: Ben Ebû Zerr'den işittim şöyle diyordu: Ben Rasûlullah (S) a, yeryüzünde va'zolunan ilk mesciden sordum? «el-Mescidu'l-Harâm» buyurdu. Sonra hangisidir? dedim. «el-Mescidu'l-Aksâ'dır» buyurdu. İkisi arasında ne kadar zaman var? dedim. «Kırk yıl vardır. Sonra yer (yüzü) senin için mesciddir. Binaenaleyh namaz sana nerede erişirse, namazı kıl!» buyurdu.

٣ — (٥٢١) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ عَنْ سَيَّارٍ، عَنْ يَزِيدَ الْفَقِيرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ الأَنْصَارِيِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «أُعْطِيتُ خَمْسًا لَمْ يُعْطَهُنَّ أَحَدٌ قَبْلِي. كَانَ كُلُّ نَبِيٍّ يُبْعَثُ إِلَى قَوْمِهِ خَاصَّةً، وَبُعِثْتُ إِلَى كُلِّ أَحْمَرَ وَأَسْوَدَ. وَأُحِلَّتْ لِيَ الْغَنَائِمُ، وَلَمْ تُحَلَّ لأَحَدٍ قَبْلِي. وَجُعِلَتْ لِيَ الأَرْضُ طَيِّبَةً طَهُورًا وَمَسْجِدًا. فَأَيُّمَا رَجُلٍ أَدْرَكَتْهُ الصَّلاَةُ صَلَّى حَيْثُ كَانَ. وَنُصِرْتُ بِالرُّعْبِ بَيْنَ يَدَيْ مَسِيرَةِ شَهْرٍ. وَأُعْطِيتُ الشَّفَاعَةَ».

(...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ. أَخْبَرَنَا سَيَّارٌ. حَدَّثَنَا يَزِيدُ الْفَقِيرُ. أَخْبَرَنَا جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ. فَذَكَرَ نَحْوَهُ.

---

ve ondan sonra oğlu Süleymân Peygamberlerdir. İbrâhîm'le Dâvûd arasında pek çok katları ile kırk yıl üzerine ziyade olacak uzun bir müddet vardır.

Ebû Ca'fer Tahâvî *«Şerhu Maâni'l-Âsâr»* da bunu şöyle cevablandırdı: «Mescidin konulması, binâsından gayrıdır. Suâl ise iki mescidin konulmaları arasındaki müddettendir. Binaenaleyh el-Mescudu'l-Aksâ'nın va'z edicisi Dâvûd ve Süleymandan evvelki peygamberlerden biri olması, sonra da Dâvûd ile Süleyman'ın o eski temel üzere binâ etmiş olmaları muhtemildir».

3 — (521) .... : Câbir ibn Abdillah el-Ensârî (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Benden evvel hiçbir kimseye verilmedik beş (şey hep birden) bana verilmiştir: Her Peygamber hassaten kendi kavmine gönderilirken ben kırmızı siyah bütün insanlara gönderildim. Ganîmetler bana halal edildi, halbuki benden evvel kimseye halal edilmemiştir. Yer (yüzü) bana bir tayyibe, temizlik sebebi ve mescid kılındı [2]. Onun için namaz vakti gelib çatmış her kim olursa olsun bulunduğu yerde namazı kılıversin. Önümdeki bir aylık yola kadar (düşmanlarımın kalbine) korku (salmak) ile mansûr oldum ve bana şefâat verildi [3].

( ) Bize Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe tahdîs etti. Bize Huşeym tahdîs etti. Bize Yesâr haber verdi. Bize Yezid el-Fakîr tahdîs etti. Bize Câbir İbn Abdillah, Rasûlullah şöyle buyurdu diyerek haber verdi ve yukardaki hadîs tarzında zikretti.

٤ – (٥٢٢) حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَـدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ ، عَنْ رِبْعِيٍّ ، عَنْ حُذَيْفَةَ ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « فُضِّلْنَا عَلَى النَّاسِ بِثَلَاثٍ: جُعِلَتْ صُفُوفُنَا كَصُفُوفِ الْمَلَائِكَةِ . وَجُعِلَتْ لَنَا الْأَرْضُ كُلُّهَا مَسْجِدًا . وَجُعِلَتْ تُرْبَتُهَا لَنَا طَهُورًا ، إِذَا لَمْ نَجِدِ الْمَاءَ » . وَذَكَرَ خَصْلَةً أُخْرَى .

(...) حدّثنا أَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ . أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ عَنْ سَعْدِ بْنِ طَارِقٍ . حَدَّثَنِي رِبْعِيُّ ابْنُ حِرَاشٍ عَنْ حُذَيْفَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ، بِمِثْلِهِ .

4 — (522) .... : Huzeyfe (R) şöyle dedi:

Rasûlullah (S) buyurdu ki: «İnsanlar üzerine üç şeyle tafdîl olunduk: Namaz saflarımız, meleklerin safları gibi yapıldı. Bütün yer (yüzü) bize mescid kılındı. Yerin toprağı, su bulamadığımız zaman bize bir temizlik vasıtası kılındı». Ve diğer bir haslet daha zikretti.

( ) Bize Ebû Kureyb Muhammedu'bnu'l-Alâ tahdîs etti. Bize İbnu

---

2. Geçmiş peygamberler zamanında ancak *havra, kilise* gibi ibâdete tahsîs edilmiş yerlerde namaz kılınabilirdi. Peygamberimiz Muhammed'e ve bizlere ise temiz olmak şartıyle bütün yer yüzü mescid olduğu gibi temiz olan toprağı da temizleyici ve hades giderici oldu. Abdest suyu bulamıyan kimse hemen toprakla teyemmüm edib her nerede olsa namaza durur.

3. Muhammed (S) in Peygamberlik husûsiyetleri bu beşe munhasır değildir. Nitekim gelecek olan Ebû Hureyre hadîsinde altı şey ile Peygamberlere tafdîl buyurulduğu zikrolunmaktadır. Diğer hadîslerde de daha başka şeylerle tafdîl edildiğini haber vermiştir... Rasûlullah'ın husûsiyetleri bu metinlerdeki adetlere maksûr olmak da lâzım gelmez. Nitekim Ebû Saîd Nîsâbûrî, «ŞEREFU'l-MUSTAFÂ» adını verdiği kitabında diğer peygamberlerde olmadık Muhammed (S) in nebevî husûsiyetlerini altmışa kadar çıkarıyor. Bu hadîsde beş, diğerinde altı, daha öbüründe dört veya üç hasîsanın zikir ve ta'dâd buyurulmuş olması hasra delâlet etmez.

Ebî Zâide, Sa'du'bnu Ebî Târık'dan haber verdi. Bana Rıb'ıyyu'bnu Hırâş, Huzeyfe'den tahdîs etti. Huzeyfe, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu diyerek geçen hadîsin benzerini rivâyet etti.

٥ — (٥٢٣) وحدثنا يحيى بن أيوب وقتيبة بن سعيد وعلي بن حجر . قالوا : حدثنا إسماعيل (وهو ابن جعفر) عن العلاء ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « فضلت على الأنبياء بست : أعطيت جوامع الكلم . ونصرت بالرعب . وأحلت لي الغنائم . وجعلت لي الأرض طهورا ومسجدا . وأرسلت إلى الخلق كافة . وختم بي النبيون » .

5 — (523) .... : Ebû Hureyre (R) den :

Rasûlullah (S) buyurdu : «Peygamberler üzerine altı şeyle tafdîl olundum : Bana **Cevâmiu'l-Kelîm** verildi. (Düşmanlarıma) korku salmakla mansûr kılındım. Ganîmetler bana halal kılındı. Yer (yüzü) bana bir temizlik vasıtası ve bir mescid kılındı. Halkın hepsine peygamber gönderildim. Benimle peygamberler sona erdi» [4].

٦ — (...) حدثني أبو الطاهر وحرملة قالا : أخبرنا ابن وهب . حدثني يونس عن ابن شهاب ، عن سعيد بن المسيب ، عن أبي هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « بعثت بجوامع الكلم . ونصرت بالرعب . وبينا أنا نائم أتيت بمفاتيح خزائن الأرض فوضعت بين يدي » .

قال أبو هريرة : فذهب رسول الله ﷺ ، وأنتم تنتثلونها

(...) وحدثنا حاجب بن الوليد . حدثنا محمد بن حرب عن الزبيدي ، عن الزهري . أخبرني سعيد ابن المسيب وأبو سلمة بن عبد الرحمن ؛ أن أبا هريرة قال : سمعت رسول الله ﷺ يقول مثل حديث يونس .

(...) حدثنا محمد بن رافع وعبد بن حميد . قالا : حدثنا عبد الرزاق . أخبرنا معمر عن الزهري ، عن ابن المسيب وأبي سلمة ، عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ ، بمثله .

6 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi :

---

4. ما كان محمد ابا احد من رجالكم ولكن رسول الله و خاتم النبين وكان الله بكل شيء عليما : *Muhammed sizin ricalinizden hiçbirinizin babası değil, ve lâkin Allah'ın Rasûlü ve Peygamberlerin hâtemidir. Allah her şeye alîm bulunuyor»* (el-Ahzâb : 40).

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Ben, **Cevâmiu'l-Kelîm** ile ba's olundum, (düşmanlara) korku (salmak) ile nusret olundum. Ben uyuduğum bir sırada arzın hazînelerinin anahtarları bana verildi ve anahtarlar önüme konuldu».

Ebû Hureyre der ki : Rasûlullah (S) dünyadan gitti de o hazînelerdeki malları sizler çıkarıyorsunuz.

( ) .... : Ebû Hureyre (R) : Rasûlullah (S) dan işittim, şöyle buyuruyordu diyerek bundan evvelki Yûnus hadîsinin benzerini rivâyet etmiştir.

( ) .... : Ma'mer, Zuhrî'den, o da İbnu Museyyeb'den ve Ebû Seleme'den, onlar da Ebû Hureyre'den, o da Peygamber (S) den onun benzeri olan hadîsi haber vermiştir.

٧ – (...) وحدثني أبو الطاهر . أخبرنا ابن وهب عن عمرو بن الحارث ، عن أبي يونس مولى أبي هريرة ؛ أنه حدثه عن أبي هريرة ، عن رسول الله ﷺ أنه قال « نصرت بالرعب على العدو . وأوتيت جوامع الكلم . وبينما أنا نائم أتيت بمفاتيح خزائن الأرض ، فوضعت في يدي » .

7 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den :

Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur : «Ben düşmana karşı korku salmakla mansûr kılındım. Bana **Cevâmiu'l-Kelîm** verildi. Ben uyuduğum bir sırada bana yerin hazînelerinin anahtarları verildi ve ellerime konuldu».

٨ – (...) حدثنا محمد بن رافع . حدثنا عبد الرزاق . حدثنا معمر عن همام بن منبه . قال : هذا ما حدثنا أبو هريرة عن رسول الله ﷺ . فذكر أحاديث منها . وقال رسول الله ﷺ « نصرت بالرعب وأوتيت جوامع الكلم » .

8 — ( ) Bize Muhammedu'bnu Râfi' tahdîs etti. Bize Abdurrazzâk tahdîs etti. Bize Ma'mer, Hemmâmu'bnu Münebbih'den tahdîs etti. Hemmâm : Şu, Ebû Hureyre'nin Rasûlullah (S) dan bize söyledikleridir dedi ve birçok hadîsler zikretti. Onlardan biri şudur : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «(Düşmanlara) korku salmakla nusrat olundum ve bana **Cevâmiu'l-Kelîm** verildi».

(١) باب ابتناء مسجد النبيّ صلى الله عليه وسلم

٩ – (٥٢٤) حدثنا يحيى بن يحيى وشيبان بن فروخ . كلاهما عن عبد الوارث . قال يحيى : أخبرنا عبد الوارث بن سعيد عن أبي التياح الضبعي . حدثنا أنس بن مالك ؛ أن رسول الله ﷺ قدم المدينة . فنزل في علو المدينة . في حي يقال لهم بنو عمرو بن عوف . فأقام فيهم أربع عشرة ليلة . ثم إنه أرسل إلى ملإ بني النجار . فجاءوا متقلدين بسيوفهم . قال فكأني أنظر إلى رسول الله ﷺ على راحلته ، وأبو بكر ردفه ، وملأ بني النجار حوله : حتى ألقى بفناء أبي أيوب . قال فكان رسول الله ﷺ يصلي حيث أدركته الصلاة . ويصلي في مرابض الغنم . ثم إنه أمر بالمسجد . قال فأرسل إلى ملإ بني النجار فجاؤا . فقال « يا بني النجار ! ثامنوني بحائطكم هذا » . قالوا : لا . والله ! لا نطلب ثمنه إلا إلى الله . قال أنس : فكان فيه ما أقول : كان فيه نخل وقبور المشركين وخرب . فأمر رسول الله ﷺ بالنخل فقطع . وبقبور المشركين فنبشت . وبالخرب فسويت .

قال فصفوا النخل قبلة . وجعلوا عضادتيه حجارة . قال فكانوا يرتجزون ، ورسول الله ﷺ معهم . وهم يقولون :

اللهم ! إنه لا خير إلا خير الآخره فانصر الأنصار والمهاجره

(1) PEYGAMBER MESCİDİ — MESCİDU'n-NEBİY (S) — NİN İNŞÂ EDİLMESİ BÂBI

9 — (524) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etti :

Rasûlullah (S) Medîne'ye geldi ve Medîne'nin yüksek tarafında Amru'bnu Avf oğullarının bulundukları mahalde (yurtta) konakladı. Onların içinde 14 gece ikamet eyledi. Sonra (dayıları olan) Neccâr oğullarına haber gönderdi. Onlar da kılıçları boyunlarında asılı olarak geldiler. Devesi (Kasvâ) üstünde Rasûlullah (S) ile terkisinde Ebû Bekr ve çevresinde Neccâr oğulları cemâatı (oldukları halde yola çıkışları) hâlâ gözümün önündedir[5]. Nihayet Ebû Eyyûb (Hâlidu'bnu Zeyd el-Ensârî)

5. Hadîsdeki «Medîne'nin en yüksek yeri» tabiri ile Medîne'nin Necid'e doğru en uzak ma'mûresi kasdedilmiş oluyor. Bu ma'mûre Medîne'den Mekke'ye yönelirken iki mil mesafede yolcunun soluna düşen Kuba köyüdür ki Hazrecî'lerden Amr ibn Avf oğulları yurdu idi. İslâmda umûma âid ilk mescid orada bina olundu. Bu mescidin kıblesi Beytu'l-Makdis'e tevcîh edilmişti. Peygamber cemâat namazını alenen ashabına ilk defa

nin havlısında devesini çökertti. Rasûlullah (S) nerede namaz vakti girerse oracıkta namazı kılardı. Davar ağıllarında da namaz kıldığı olurdu. Sonra kendisi mescidin bina olunmasını emretti. Neccâr oğulları takımına (adam) gönderib: «Ey Neccâr oğulları! Arsanızın kıymetini bana söyleyin (de te'diye edeyim)» buyurdu. Onlar ise: Vallâhi olamaz, biz onun (bedel) kıymetini ancak Allah'tan isteriz, dediler. (O çevrilmiş bahçenin) içinde söyliyeceklerim vardır: (Bir kere) müşriklerin kabirleri vardı. (Sonra) oyuk ve tümsek, bakılmamış harab yerler vardı. (Bir de) hurma ağaçları vardı. Rasûlullah emretti, müşriklerin kabirleri nebş (yani kemikleri çıkarılıb başka yere defn) olundu. Sonra (o bakılmamış) harab yerler tesviye edildi. Sonra hurma ağaçları (diplerinden) kesildi. Hurma ağaçlarını (direk olarak) mescidin kıble tarafına sıra ile dizdiler ve kapının yan söğelerini taştan ördüler. Ashab recezler söyliyerek taş taşımağa başladılar. Rasûlullah (S) da onlarla birlikte olarak hep beraber şöyle diyorlardı:

«ALLÂHUMME! İNNEHU LÂ HAYRA İLLÂ HAYRU'l-ÂHİRA FENSURİ'l-ENSÂRA VE'L-MUHÂCİRAH.

(= Ya Allah! Muhakkak âhiret hayrından başka hayır (denecek bir şey) yoktur. Öyle ise **Ensâr** ile **Muhâcirlere** yardım et)!»

١٠ — (...) حدثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ . حَدَّثَنِي أَبُو التَّيَّاحِ عَنْ أَنَسٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي فِي مَرَابِضِ الْغَنَمِ ، قَبْلَ أَنْ يُبْنَى الْمَسْجِدُ .

(...) وحدثناه يَحْيَى بْنُ يَحْيَى . حَدَّثَنَا خَالِدٌ (يَعْنِي ابْنَ الْحَارِثِ) حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ . قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسًا يَقُولُ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ، بِمِثْلِهِ .

10 — ( ) .... : Enes (R) : Rasûlullah (S) mescid binâ edilmeden evvel davar ağıllarında namaz kılar idi demiştir.

( ) .... : Ebu't-Tâc : Enes (R) den işittim, Rasûlullah (S) şöyle idi diyerek geçen hadîsin benzerini söylüyordu, demiştir [6].

---

orada kıldırmıştır. Bu köyde bir müddet kalıb mescidi kurduktan sonra bir cumua günü kuşluk vakti yola çıktı ve ilk cumua namazını *Rânûnâdaki* Sâlim ibn Avf yurdunda kıldırdı. *Rânûnâ*daki mescidin ismi *Gubeyb* ve *Mescidu Cumuadır*. Her halde Peygamberin Kuba'dan Medîne'ye teveccüh etmesi bir cumua günü olduğu sâbittir. Enes ibn Mâlik'in burada müşahadesi olarak ta'rîf ettiği Peygamber'in seferi, işte bu cumua namazından sonraki Medîne'ye giriş seferidir.

6. Hicret yolculuğu, Kuba'ya varış, oradaki ikamet müddeti, Kuba mescidinin inşâsı, oradan Medîne'ye geliş, konaklama, mescidin inşâsı ve bu arada cereyan eden işler hakkında daha geniş bilgiler için siyer ve tarih kitapları ile bu hadîslerin şerhlerine müracaat edilmelidir.

(٢) باب تحويل القبلة من القدس إلى الكعبة

١١ – (٥٢٥) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا أبو الأحوص عن أبي إسحاق، عن البراء ابن عازب؛ قال: صليت مع النبي ﷺ إلى بيت المقدس ستة عشر شهرا. حتى نزلت الآية التي في البقرة: وحيثما كنتم فولوا وجوهكم شطره [٢/البقرة/١٤٤] فنزلت بعدما صلى النبي ﷺ. فانطلق رجل من القوم فمر بناس من الأنصار وهم يصلون. فحدثهم. فولوا وجوههم قبل البيت.

(2) KIBLENİN KUDÜS'DEN KÂBEYE ÇEVRİLMESİ BÂBI

11 — (525) .... : Berâu'bnu Âzib (R) şöyle dedi :

Peygamber (S) ile beraber 16 ay Beytu'l-Makdis'e doğru namaz kıldım. Nihayet el-Bakara sûresindeki şu âyet nâzil oldu : **«Hakîkaten yüzünün semâda aranıp durduğunu görüyoruz. Artık seni hoşnud olacağın |bir kıbleye doğru döndürüyoruz. Haydi yüzünü Mescid-i Harâm'a doğru |çevir. Siz de — ey mu'minler — nerede bulunursanız yüzünüzü ona doğru çeviriniz. Şüphe yok ki kendilerine kitab verilmiş olanlar bunu Rab'larından gelen bir gerçek olduğunu pek iyi bilirler. Allah onların yapacaklarından gâfil değildir»** (el-Bakara : 144).

Bu âyet nâzil olub Peygamber namazı tamamladıktan sonra cemâattan biri gitti ve Ensârdan namaz kılmakta olan bir cemâate uğradı [7]. Onlara kıblenin değiştirildiğini söyledi. Bunun üzerine (namazlarını bozmadan oldukları gibi) yüzlerini Kâ'be tarafına döndürdüler [8].

١٢ – (...) حدثنا محمد بن المثنى وأبو بكر بن خلاد. جميعا عن يحيى. قال ابن المثنى: حدثنا يحيى بن سعيد عن سفيان. حدثني أبو إسحاق؛ قال: سمعت البراء يقول: صلينا مع رسول الله ﷺ نحو بيت المقدس ستة عشر شهرا أو سبعة عشر شهرا. ثم صرفنا نحو الكعبة.

12 — ( ) .... : Ebû Ishâk tahdîs edib dedi ki :

Ben Berâu'bnu Âzib'den işittim şöyle diyordu : Rasûlullah (S) ile beraber Beytu'l-Makdis tarafına **onaltı** yahut **on yedi ay** namaz kıldık. Sonra Kâ'be tarafına döndürüldük [9].

---

7. Bu zât Abbâdu'bnu Bişr, bir kavle göre de Abbâdu'bnu Nehîk idi.
8. Bu, Hârise oğulları Mescidi idi ki bugün *Mescidu'l-Kıbleteyn* deniyor. Mescidu Kuba cemâatine keyfiyeti haber veren zât bir başkası idi.
9. *On sekiz* ve *on üç ay* rivâyetleri de vardır. Dokuz ve on ay diyenler varsa da rivâyetleri *şâz* itibâr ediliyor. Peygamberin hicreti birinci senenin Rabîu'l-evvel ayında vâkı' olduğu, kıble tahvîli âyetinin de ikinci sene Receb ayının ortalarında nâzil olduğu muhakkak bulunduğuna göre *on altı ay* rivayeti hepsinden kuvvetlidir.

١٣ — (٥٢٦) حدّثنا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُسْلِمٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ دِينَارٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ . ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ (وَاللَّفْظُ لَهُ) عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ : بَيْنَمَا النَّاسُ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ بِقُبَاءٍ إِذْ جَاءَهُمْ آتٍ فَقَالَ : إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَدْ أُنْزِلَ عَلَيْهِ اللَّيْلَةَ . وَقَدْ أُمِرَ أَنْ يَسْتَقْبِلَ الْكَعْبَةَ فَاسْتَقْبِلُوهَا . وَكَانَتْ وُجُوهُهُمْ إِلَى الشَّامِ . فَاسْتَدَارُوا إِلَى الْكَعْبَةِ .

13 — (526) .... : İbnu Umer (R) şöyle dedi :

İnsanlar Kuba'da sabah namazını kılmaktalarken kendilerine birisi geldi ve : Bu gece Rasûlullah'a Kur'ân indirilmiş ve Kâ'be'ye yönelmesi emredilmiştir. Binaenaleyh siz de Kâ'be tarafına yöneliniz, dedi. Kuba halkı da yüzleri Şâm'a doğru iken Kâ'be tarafına yöneldiler.

١٤ — (...) حدّثني سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنِي حَفْصُ بْنُ مَيْسَرَةَ عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ . وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ : بَيْنَمَا النَّاسُ فِي صَلَاةِ الْغَدَاةِ . إِذْ جَاءَهُمْ رَجُلٌ . بِمِثْلِ حَدِيثِ مَالِكٍ .

14 — ( ) .... : Abdullah ibn Umer (R) :

İnsanlar sabah namazı içinde bulundukları sırada onlara birisi geldi, diyerek bundan önceki Mâlik tarîkıyle gelen hadîs gibi rivâyet etti.

١٥ — (٥٢٧) حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا عَفَّانُ . حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ ، عَنْ أَنَسٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي نَحْوَ بَيْتِ الْمَقْدِسِ . فَنَزَلَتْ : قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ [٢/البقرة/الآية ١٤٤]. فَمَرَّ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَلِمَةَ وَهُمْ رُكُوعٌ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ . وَقَدْ صَلَّوْا رَكْعَةً . فَنَادَى : أَلَا إِنَّ الْقِبْلَةَ قَدْ حُوِّلَتْ . فَمَالُوا كَمَا هُمْ نَحْوَ الْقِبْلَةِ .

15 — (527) .... : Enes (R) den (şöyle demiştir) :

Rasûlullah (S) Beytu'l-Makdis tarafına doğru namaz kılar idi. Nihayet şu meâldeki âyet nâzil oldu : **«Biz, yüzünü çok kere göğe doğru evirib çevirdiğini muhakkak görüyoruz.** (Namazda) **yüzünü artık Mescid**

En son kıble tahvîli hakkındaki vahiy bir ikindi yahut öğlen namazında nâzil olmuştur. Öğlen olması daha kuvvetlidir. Zira Berâ'nın Buhârî'deki rivâyetinde haber getirenin şehâdeti üzerine Beytu'l-Makdis cihetinden Kâ'be cihetine dönen Ensâr cemâati îkindi namazı kılıyorlardı. Demek ki nesh daha evvel vâkı' olmuştu. Kuba ehli ise ertesi gün ancak sabah namazında iken nesihten haberdar olabilmişlerdir. Çünkü yerleri Medîne'ye daha uzakca idi.

Harâm tarafına çevir. (Ey mü'minler,) **siz de nerede bulunursanız** (namazda) **yüzlerinizi o yana döndürün. Şüphe yok ki kendilerine kitab verilenler bunun Rablarından gelen bir gerçek olduğunu pek iyi bilirler. Allah onların yapacaklarından gâfil değildir»** (el-Bakara : 144).

Seleme oğullarından biri, onlar sabah namazında rukû' ederlerken kendilerine uğradı. Halbuki Seleme oğulları henüz bir rek'at kılmışlardı. Bunun üzerine cemâat oldukları gibi kıble tarafına meylettiler.

(٣) باب النهى عن بناء المساجد على القبور، واتخاذ الصور فيها، والنهى عن اتخاذ القبور مساجد

١٦ — (٥٢٨) وحدثنى زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا هِشَامٌ. أَخْبَرَنِى أَبِى عَنْ عَائِشَةَ ؛ أَنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ وَأُمَّ سَلَمَةَ ذَكَرَتَا كَنِيسَةً رَأَيْنَهَا بِالْحَبَشَةِ ، فِيهَا تَصَاوِيرُ ، لِرَسُولِ اللهِ ﷺ .

فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ أُولٰئِكِ ، إِذَا كَانَ فِيهِمُ الرَّجُلُ الصَّالِحُ ، فَمَاتَ ، بَنَوْا عَلَى قَبْرِهِ مَسْجِدًا ، وَصَوَّرُوا فِيهِ تِلْكِ الصُّوَرَ . أُولٰئِكِ شِرَارُ الْخَلْقِ عِنْدَ اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ » .

(3) KABİRLER ÜZERİNE MESCİDLER BİNÂ ETMEKTEN, MESCİDLERDE RESİMLER (SÛRETLER) BULUNDURMAKTAN VE KABİRLERİ MESCİDLER EDİNMEKTEN NEHİY BÂBI

16 — (528) .... : Âişe (R) den (şöyle demiştir) :

Ummu Habîbe ile Ummu Seleme [10], Habeşistan'da gördükleri, içinde tasvîrler bulunan bir kiliseye dâir konuştular [11]. Ve sonra bundan Rasûlullah'a da bahsettiler. Rasûlullah (S) : «Onlar içlerinde iyi bir kimse zuhûr edib vefat ettiğinde onun kabri üzerine bir mescid binâ ederler. İşte onlar Kıyamet gününde Allah katında mahlûkatın en şerîrleridirler [12]» buyurdu.

---

10. Mu'minlerin anası Ummu Habîbe'nin ismi Ramle'dir. Kureyşin en büyüklerinden Ebû Sufyân Sahru'bnu Harb'ın kızıdır. İlk musliman olan kadınlardandır. Kocası Ubeydullah ibn Cahş ile birlikte Habeşistan'a hicret etti. Ubeydullah'ın orada vefatı üzerine hicretin altıncı senesinde Rasûlullah, Amra'bnu Umeyye ed-Damrî'yi gönderib kendisini tezevvüc ve nikâh akdinide Necâşî'yi tevkîl etti. Mehrini Necâşî kendi kisesinden verdi sonra Medîne'ye yolladı.

Ummu Seleme'nin ismi Hind bintu Ebî Umeyye el-Mahzûmiyye'dir. İlk müslimanlardan olan kocası Ebû Seleme ile birlikte Habeşistan'a hicret ettiler. Medîne'ye döndüklerinde kocasının ölümü üzerine mu'minlerin anaları silkine dâhil olmuştur.

Bu hanımların her ikisi de kocaları gibi Kureyş'in en büyük âilelerinden olmakla beraber ilk muhâcirlerden olmalarına hurmeten ve hüzünlü kalblerini tatyîb için Peygamber (S) tarafından evlenme sûretiyle taltîf edilmişlerdir.

11. Bu kilisenin ismi biraz sonraki rivâyette görüleceği üzere *«Mâriye»* imiş ki Meryem Ana kilisesi demektir.

12. Buradaki işâret isminin hem ibâdet edenlere hem musavvirlere âidiyeti vardır.

Sâlih kimselerin kabirleri üzerine binâ yapmak ve kabir sâhiblerine ibâdeti andırır vechile ta'zîm etmek dinen yasaklanmıştır. Peygamber, bu ta'zîm git gide putlar

١٧ - (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعمرو الناقد. قالا: حدثنا وكيع. حدثنا هشام بن عروة عن أبيه، عن عائشة؛ أنهم تذاكروا عند رسول الله ﷺ في مرضه. فذكرت أم سلمة وأم حبيبة كنيسة. ثم ذكر نحوه.

17 — ( ) .... : Âişe (R) : Sahâbîler Rasûlullah (S) ın hastalığı sırasında yanında konuşuyorlardı. Ummu Seleme ile Ummu Habîbe de bir kiliseden bahsettiler dedi ve sonra yukardaki hadîs tarzında zikretti.

١٨ - (...) حدثنا أبو كريب. حدثنا أبو معاوية. حدثنا هشام عن أبيه، عن عائشة؛ قالت: ذكرن أزواج النبي ﷺ كنيسة رأينها بأرض الحبشة. يقال لها مارية. بمثل حديثهم.

18 — ( ) .... : Âişe (R) : Peygamber (S) in zevceleri, Habeş arazisinde gördükleri ve adına **Mâriye** denilen bir kiliseden konuştular diyerek yukarıdakilerin hadîsleri gibi rivayet etti.

١٩ - (٥٢٩) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعمرو الناقد. قالا: حدثنا هاشم بن القاسم. حدثنا شيبان عن هلال بن أبي حميد، عن عروة بن الزبير، عن عائشة؛ قالت: قال رسول الله ﷺ في مرضه الذي لم يقم منه «لعن الله اليهود والنصارى. اتخذوا قبور أنبيائهم مساجد».

قالت: فلولا ذاك أبرز قبره. غير أنه خشي أن يتخذ مسجدا.

وفي رواية ابن أبي شيبة: ولولا ذاك. لم يذكر: قالت.

19 — (529) .... : Âişe (R) şöyle demiştir :

---

ibâdetine götürür diye yolu kapamak (*sedd-i zerîa*) için bunu yasak edib, peygamberlerinin kabirlerini mescid edinen Yahûdîler ve Nasrânîlere lâ'net eylemiştir. Hem bu nehiy ve lânetin, Peygamberin son hastalığında vukûa gelmesi, nesihten masûn, muhkem bir emir olduğuna bir delildir.

Bu hadîsden anlaşılan başlıca iki mesele vardır: Biri kabirleri mescid edinmek, ikincisi de tasvîrleri ve timsalleri asıb dikmek. Bir ölünün şânına ta'zîmen kabrinin başında namaz kılmaktan nehiy ve tahzîr buyurulduğu gibi mutlak olarak kabristanda namaz kılmaktan da nehiy buyuruluyor. Birinci şık hakkındaki nehiy lânetle birlikte geldiği için haramlığında bütün âlimler müttefiktirler. Kabristan içinde veya kabir civarında namaz kılmak hakkında ayrı görüşler vardır. İmâm Ahmed ibn Hanbel kabristanda namazının mutlak olarak hurmetine kail olmuştur. Kabir açılmış olsun, olmasın. Necasetten korunmak için musallî bir yaygı yaysın yaymasın, namaz ister kabirler arasında ister kabirlerden ayrı bir yerde, isterse kabrin üstünde binâ edilmiş yüksek bir yerde kılınmış olsun ona göre hiç fark yoktur. Müctehid imamlardan Ebû Sevr de hurmetine hükmetmiştir. Sufyân Sevrî, Ebû Hanîfe, Evzâî mutlak olarak kabristanda namazın kerahatine kaildirler. Diğer imamların da tafsîlâtı fıkıh kitaplarında ve geniş şerhlerde görülecek fikirleri vardır.

Tasvîrlerin ve timsâllerin yasaklanmış olması da, ekseriya sevilen kimseleri anma, iyiliklerini devam ettirme gibi iyi bir niyetle başlamışken git gide mahabbetin müşrikâne ta'zîmlere ve ibâdetlere inkılâb etmiş olmasından dolayıdır. Şâriin maksadı bu ihtimal kapısını büsbütün kapamaktır.

Rasûlullah (S) bir daha kalkamadığı hastalığında : «Allah, Yahûd ve Nasârâ'yı rahmetinden uzak kılsın! Bunlar peygamberlerinin kabirlerini birer mescid edindiler» buyurdu.

Hz. Âişe der ki : Bu endîşe olmasaydı Rasûlullah'ın kabri açık bulundurulurdu. Lâkin onun da bir mescid edinilmesinden korkulmuştur [13].

Râvîlerden Ebû Şeybe'nin rivâyetinde : «Böyle bir endîşe olmasaydı» sözü vardır. Fakat «Âişe böyle dedi» yi zikretmemiştir.

٢٠ – (٥٣٠) حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ. حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي يُونُسُ وَمَالِكٌ عَنِ
ابْنِ شِهَابٍ. حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ؛ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «قَاتَلَ اللَّهُ الْيَهُودَ.
اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ».

20 — (530) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Allah Yahûdî'leri helâk etsin. Çünkü onlar peygamberlerinin kabirlerini birer mescid edinmişlerdir».

٢١ – (...) وحَدَّثَنِي قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا الْفَزَارِيُّ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَصَمِّ. حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ
الْأَصَمِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ «لَعَنَ اللَّهُ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى. اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ
مَسَاجِدَ».

21 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den :

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Allah Yahûdîlere ve Hıristiyanlara lânet etsin! Çünkü onlar peygamberlerinin kabirlerini birer mescid edindiler.»

٢٢ – (٥٣١) وحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ وَحَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى (قَالَ حَرْمَلَةُ: أَخْبَرَنَا. وَقَالَ
هَارُونُ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ) أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ. أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ؛ أَنَّ عَائِشَةَ
وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ قَالَا: لَمَّا نُزِلَ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ، طَفِقَ يَطْرَحُ خَمِيصَةً لَهُ عَلَى وَجْهِهِ. فَإِذَا
اغْتَمَّ كَشَفَهَا عَنْ وَجْهِهِ. فَقَالَ، وَهُوَ كَذَلِكَ «لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى. اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ
مَسَاجِدَ» يُحَذِّرُ مِثْلَ مَا صَنَعُوا.

22 — (531) .... : Âişe ve Abdullahi'bnu Abbâs (R) şöyle dedi-

---

13. Yani onlar mezarları kıble edinib onlara yöneliyorlar, onları birer put haline getirerek ta'zîm ediyorlar. İşte bunun için o ummetlere lânet etti. Onların irtikâb ettikleri bu kötü hareketlerde onlara benzememeleri için müslimanları bu sûretle sakındırdı. Bu sıkı tenbîhe rağmen İslâm âleminin manzarası ulu Peygamberin arzusuna ne kadar aykırıdır ibretle bakılsın...!

Hele asrî mezarlık ve şehitlikler îmârı ve oralara sarf edilen ve milyonlara varan

ler : Rasûlullah (S) son hastalığında (çektiği zahmetten dolayı) yanında bulunan bir **Hamîsayı**[14] (ikide bir) yüzüne örter dururdu. Hamîsa kendisine sıkıntı verdikce yine atıb yüzünü açardı. İşte bu halde iken : «Yahûd ve Nasârâ'ya Allah lânet etsin. Çünkü onlar, peygamberlerinin kabirlerini (kendilerine) birer mescid edindiler» buyurdu. Bu sözleri ile onların yaptıklarından ümmetini sakındırıyordu[15].

٢٣ — (٥٣٢) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ (وَاللَّفْظُ لِأَبِي بَكْرٍ) (قَالَ إِسْحَٰقُ: أَخْبَرَنَا. وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: حَدَّثَنَا زَكَرِيَّاءُ بْنُ عَدِيٍّ) عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَبِي أُنَيْسَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْحَارِثِ النَّجْرَانِيِّ ؛ قَالَ : حَدَّثَنِي جُنْدَبٌ قَالَ : سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ ، قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ بِخَمْسٍ ، وَهُوَ يَقُولُ « إِنِّي أَبْرَأُ إِلَى اللهِ أَنْ يَكُونَ لِي مِنْكُمْ خَلِيلٌ . فَإِنَّ اللهَ تَعَالَى قَدِ اتَّخَذَنِي خَلِيلًا ، كَمَا اتَّخَذَ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا . وَلَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا مِنْ أُمَّتِي خَلِيلًا لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ خَلِيلًا . أَلَا وَإِنَّ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ كَانُوا يَتَّخِذُونَ قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ وَصَالِحِيهِمْ مَسَاجِدَ . أَلَا فَلَا تَتَّخِذُوا الْقُبُورَ مَسَاجِدَ . إِنِّي أَنْهَاكُمْ عَنْ ذَٰلِكَ » .

23 — (532) .... : Cundub (R) tahdîs edib dedi ki :

Vefatından beş gün evvel Peygamber (S) den işittim, şöyle buyuruyordu : «Sizlerden bir dostum olmasından Allah'a iltica ederim. Çünkü Allah Teâlâ İbrâhîm'i bir dost edindiği gibi beni de bir dost edinmiştir. Ummetimden birini (kendime) halîl edineydim Ebû Bekr'i bir halîl edinirdim[16]. Dikkat edin! Sizden evvelkiler peygamberlerinin ve aralarındaki iyi kimselerin kabirlerini birer mescid ediniyorlardı. Dikkat edin! Sakın kabirleri mescidler edinmeyin. Ben sizleri bundan kesin olarak men' ediyorum.

---

yatırımlar, insanlığın ve müslimanların hem dinlerini hem de dünyalarını tahrîb eden lânetli bid'atlardır. Cenâb-ı Hakkın İslâm ummetine yüce Peygamberinin hiç eskimez ve ebedî olan bu ve benzeri irşadlarına uymak ve bunlar üzerinde tefekkür, taakkul ve idrâk nasîb etmesini niyâz eylerim (mütercim).

14. *Hamîsa*, yün yahut yapağıdan dört köşeli, iki tarafı zencefli bir nevi siyah abaya denir idi ki pek yumuşak ve dürünce pek az yer tuttuğu için bu ismi vermişlerdir. Bu hamîsa Şâm kumaşlarından olub Peygambere Kureyş'li Ebû Cehm tarafından hediye edilmişti.

15. İfradlı ta'zîmin eski ümmetlerde olduğu gibi kendi ümmetlerini de putperestliğe kadar sürükleyebileceğinden korkuyordu.

16. *Hullet*, dostluk demektir. Meveddet ve mehabbet de o ma'nâda ise de hulletde — halîlden başka hiçbir kimseye ve hiçbir şeye mehabbete yer bırakmıyacak derecede mahabbetin isti'lâsı altında bulunmak gibi — bir ihtisâs ma'nâsı vardır. Rasûlullah, uzak dedesi İbrâhîm gibi *Halîllu'llah*dır. Hullet, şirket kabul etmiyen bir nevi mahabbettir ki Peygamber bunu Allah'ına tahsîs etmiştir. Gerçi bu nevi mahabbet bütün peygamberlerde vardı, fakat *Halîlu'llah* lakabı *Ebu'l-Enbiyâ* ile *Hâtemu'l-Enbiyâ*ya hastır.

(٤) باب فضل بناء المساجد والحث عليها

٢٤ — (٥٣٣) حدّثنى هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الأَيْلِيُّ وَأَحْمَدُ بْنُ عِيسَى. قَالَا: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِى عَمْرٌو؛ أَنَّ بُكَيْرًا حَدَّثَهُ؛ أَنَّ عَاصِمَ بْنَ عُمَرَ بْنِ قَتَادَةَ حَدَّثَهُ؛ أَنَّهُ سَمِعَ عُبَيْدَ اللَّهِ الْخَوْلَانِيَّ يَذْكُرُ؛ أَنَّهُ سَمِعَ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ، عِنْدَ قَوْلِ النَّاسِ فِيهِ حِينَ بَنَى مَسْجِدَ الرَّسُولِ ﷺ: إِنَّكُمْ قَدْ أَكْثَرْتُمْ. وَإِنِّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ «مَنْ بَنَى مَسْجِدًا لِلَّهِ تَعَالَى (قَالَ بُكَيْرٌ: حَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ: يَبْتَغِى بِهِ وَجْهَ اللَّهِ) بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِى الْجَنَّةِ».

وَقَالَ ابْنُ عِيسَى فِى رِوَايَتِهِ «مِثْلَهُ فِى الْجَنَّةِ».

(4) MESCİDLER BİNÂ ETMENİN FAZÎLETİ VE BUNA TEŞVÎK EYLEMEK BÂBI

24 — (533) .... : Usmânu'bnu Affân (R), Rasûlullah (S) ın mescidini yeniden bina ettiği zaman [17] halkın dedikoduları üzerine [18] şöyle dedi : Siz çok söylenmeğe başladınız. Halbuki ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu : «Her kim Allah Teâlâ için (râvîlerden Bukayr : Bununla Allah'ın rızâsını kasdederek dediğini sanıyorum, dedi) bir mescid bina ederse Allah Teâlâ da ona cennette bir ev binâ eder» [19].

İbnu Îsâ kendi rivâyetinde : «Cennetde onun gibi...» demiştir.

٢٥ — (...) حدّثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى (وَاللَّفْظُ لِابْنِ الْمُثَنَّى) قَالَا: حَدَّثَنَا الضَّحَّاكُ ابْنُ مَخْلَدٍ. أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنِى أَبِى عَنْ مَحْمُودِ بْنِ لَبِيدٍ؛ أَنَّ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ أَرَادَ بِنَاءَ الْمَسْجِدِ. فَكَرِهَ النَّاسُ ذَلِكَ. فَأَحَبُّوا أَنْ يَدَعَهُ عَلَى هَيْئَتِهِ. فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ «مَنْ بَنَى مَسْجِدًا لِلَّهِ بَنَى اللَّهُ لَهُ فِى الْجَنَّةِ مِثْلَهُ».

25 — ( ) .... : Mahmudu'bnu Lebîd şöyle tahdîs etti :

17. Mescidin genişletilerek yeniden binası hicretin 30. yılındadır.

18. İtirâz edenler peygamber devrindeki hâl ve heyette binâ olunsun. Nakışlı taş ve kireç kullanılmasın arzu ediyorlardı. Halbuki kerpiç duvarlar çabuk gevşiyor, hurma gövdelerinden yapılan direkler az zaman sonra çürüyor, hurma dallarından yapılan örtü namaza gelenleri yağmurdan korumuyordu.

19. Bu hadîsin mutazammın olduğu va'ad ve müjde Usmândan başka, Ebû Bekr, Umer, Ali, Abdullah ibn Amr, Enes, İbnu Abbâs, Âişe, Ummu Habîbe, Ebû Zerr, Amru'bnu Uneyse, Vâsiletu'bnu'l-Eska', Ebû Hureyre, Câbir ibn Abdillah, Ebû Kursafe, Nubeytu'bnu Şurayt, Umar ibn Malik, Esmâ bintu Yezîd, Muâz ibn Cemel, Ebû Umâme, Abdullah ibn Ebî Evfâ, Ebû Mûs'el-Eş'arî ve Abdullahi'bnu Umer (R) den biribirine yakın lafızlarda kâh ziyâdeyi hâvî, kâh muhtasar olarak rivâyet edilmiştir.

Usmânu'bnu Affân, mescidi (yeniden) binâ etmek istedi. İnsanlar bundan hoşlanmadılar. Usmân'ın, mescidi bulunduğu hey'et üzere bırakmasını arzu ettiler. Bunun üzerine Usmân dedi ki, Rasûlullah (S) dan işittim şöyle buyuruyordu : «Her kim Allah için (büyük, küçük) bir mescid binâ ederse Allah Teâlâ da ona cennetde onun gibi bir ev bina eder».

(٥) باب الندب إلى وضع الأيدي على الركب في الركوع، ونسخ التطبيق

٢٦ – (٥٣٤) حدثنا محمد بن العلاء الهمداني، أبو كريب. قال حدثنا أبو معاوية عن الأعمش،
عن إبراهيم، عن الأسود وعلقمة. قالا: أتينا عبد الله بن مسعود في داره. فقال: أصلى هؤلاء خلفكم؟
فقلنا: لا. قال: فقوموا فصلوا. فلم يأمرنا بأذان ولا إقامة. قال وذهبنا لنقوم خلفه. فأخذ بأيدينا
فجعل أحدنا عن يمينه والآخر عن شماله. قال فلما ركع وضعنا أيدينا على ركبنا. قال فضرب أيدينا
وطبق بين كفيه. ثم أدخلهما بين فخذيه. قال فلما صلى قال: إنه ستكون عليكم أمراء يؤخرون
الصلاة عن ميقاتها. ويخنقونها إلى شرق الموتى. فإذا رأيتموهم قد فعلوا ذلك، فصلوا الصلاة
لميقاتها. واجعلوا صلاتكم معهم سبحة. وإذا كنتم ثلاثة فصلوا جميعا. وإذا كنتم أكثر
من ذلك، فليؤمكم أحدكم. وإذا ركع أحدكم فليفرش ذراعيه على فخذيه. وليجنأ. وليطبق
بين كفيه. فلكأني أنظر إلى اختلاف أصابع رسول الله ﷺ، فأراهم.

(5) RUKÛ'DA ELLERİ DİZLER ÜZERİNE KOYMANIN MENDÛBİYETİ VE TATBÎK FİİLİNİN MENSÛHİYETİ BÂBI

26 — (534) .... : Esvedu'bnu Yezîd ve Alkametu'bnu Kays şöyle dediler: Abdullahi'bnu Mes'ûd'un evine gelib yanına girdik. Şu arkanızda kalanlar —yani emîr ve tâbi'leri— namazı kıldırdılar mı? diye sordu. Biz, hayır dedik. Öyle ise kalkın ve namazı kılın, dedi. Bize ezân okumak ve ikametle emretmedi. Kalktık, namaz kılmak için arkasında saff durduk. Ellerimizden tutub birimizi sağına, diğerimizi soluna getirdi [20]. Rukûa vardığımızda ellerimizi dizlerimizin üzerine koyduk. Hemen ellerimize vurub iki avucunu biribirine kavuşturdu, sonra onları iki bacağı arasına soktu. Nihayet namazı bitirince : Şu muhakkak ki ilerde

20. Bu, Abdullah ve iki arkadaşı yani Alkame ve Esved'in mezhebidir. Sünnet olan tek kişinin imâmın sağına durması, iki ve daha ziyade olduklarında ise imamın arkasında saff tutmalarıdır. İbn Mes'ûd'un Rasûlullah'tan onun fiilini nakletmesine gelince, muhtemil ki Rasûlullah onu yer darlığından yapmıştır.

sizin üzerinizde birtakım emîrler olacak, namazı vakıtlarından geriye bırakacak ve namazların vakıtlarını en son dakîkalara kadar daraltıp edâsını geciktireceklerdir. İşte onların böyle yaptıklarını gördüğünüz zaman siz namazı vakıtları içinde kılınız. Onlarla beraber kıldığınız namazı da nâfile yapınız. Üç kişi olduğunuz ve bundan daha çok olduğunuz zaman namazı cemâatle kılınız. Biriniz size imamlık yapsın. Sizden biriniz rukûa vardığı zaman, kollarını budları üzerine yerleştirib bükülsün, avuçlarını da biribirine yapıştırıp dizleri arasına koysun[21]. Çünkü Rasûlullah'ın parmaklarının gidib gelişi (ihtilâfı) hâlâ gözümün önündedir, dedi ve onlara **tatbîk** şeklini gösterdi.

٢٧ — (...) وحدثنا مِنْجَابُ بْنُ الْحَارِثِ التَّمِيمِيُّ . أَخْبَرَنَا ابْنُ مُسْهِرٍ . ح قَالَ وَحَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا جَرِيرٌ . ح قَالَ : وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ . حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ . حَدَّثَنَا مُفَضَّلٌ . كُلُّهُمْ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ عَلْقَمَةَ وَالْأَسْوَدِ ؛ أَنَّهُمَا دَخَلَا عَلَى عَبْدِ اللهِ . بِمَعْنَى حَدِيثِ أَبِي مُعَاوِيَةَ . وَفِي حَدِيثِ ابْنِ مُسْهِرٍ وَجَرِيرٍ : فَلَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى اخْتِلَافِ أَصَابِعِ رَسُولِ اللهِ ﷺ ، وَهُوَ رَاكِعٌ .

27 — ( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de A'meş'ten, o da İbrâhîm'den, o da Alkame ile Esved'den, bu ikisinin Abdullah'ın huzuruna girdiklerini bundan evvelki Ebû Muâviye hadîsi tarzında rivâyet ettiler. Buradaki râvîlerden İbnu Mushir ile Cerîr'in hadîslerinde : Rasûlullah (S) rukû halinde iken parmaklarının gidib gelişini hâlâ görür gibiyim, şeklindedir.

٢٨ — (...) حدثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ الدَّارِمِيُّ . أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُوسَىٰ عَنْ إِسْرَائِيلَ ، عَنْ مَنْصُورٍ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ عَلْقَمَةَ وَالْأَسْوَدِ ؛ أَنَّهُمَا دَخَلَا عَلَى عَبْدِ اللهِ . فَقَالَ : أَصَلَّى مَنْ خَلْفَكُمْ ؟ قَالَا : نَعَمْ . فَقَامَ بَيْنَهُمَا . وَجَعَلَ أَحَدَهُمَا عَنْ يَمِينِهِ وَالْآخَرَ عَنْ شِمَالِهِ . ثُمَّ رَكَعْنَا . فَوَضَعْنَا أَيْدِيَنَا عَلَى رُكَبِنَا . فَضَرَبَ أَيْدِيَنَا . ثُمَّ طَبَّقَ بَيْنَ يَدَيْهِ . ثُمَّ جَعَلَهُمَا بَيْنَ فَخِذَيْهِ . فَلَمَّا صَلَّى قَالَ : هَٰكَذَا فَعَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ .

28 — ( ) .... : Alkametu'bnu Kays ile Esvedu'bnu Yezîd'den :

---

21. «*Tatbîk*», ta'rîfe göre rukû' esnasında iki avucu birbirine yapıştırıb mecmû'larını iki dizin arasına getirmektir. *Tatbîkin* mukabili «*tefrîc*»dir ki dizlerini avucları içine alıp parmaklarını dağınık olarak kıbleye karşı bacakları üzerine sarkıtmakdır. Bugün bütün mezheb sâliklerince amel edilen sünnet koyuşu işte budur. Abdullah'ın bu hadîsdeki ta'rîfi ise gelecek olan Sa'du'bnu Ebî Vakkas hadîsi ile mensûhdur. Avucları Abdullah'ın yaptığı şekilde *tatbîk* etmek Abdullah'ın ve zikredilen iki arkadaşının mezhebleridir. Rukû'da eğilib bükülmek de onların mezhebidir (Nevevî).

Bunlar Abdullah ibn Mes'ûd'un huzuruna girdiler. Abdullah onlara: Arkanızdakiler (yani emîr ve ona tâbi' olanlar) namazı kıldılar mı? diye sordu, evet dediler [22]. Bundan sonra Abdullah aralarına dikildi. Birini sağına, diğerini de soluna aldı. (Kendileri der ki) sonra rukûa vardık. Ellerimizi diz kapaklarımızın üzerine koyduk. Hemen ellerimize vurdu, sonra kendi önünde avuclarını biribirine yapıştırdı. Daha sonra baldırları arasına koydu. Namazı kıldığı zaman: Rasûlullah'ın böyle yaptığını gördüm, dedi.

٢٩ — (٥٣٥) حدثنا قتيبة بن سعيد وأبو كامل الجحدري (واللفظ لقتيبة) قالا: حدثنا أبو عوانة عن أبي يعفور، عن مصعب بن سعد. قال: صليت إلى جنب أبي. قال وجعلت يدي بين ركبتي. فقال لي أبي: اضرب بكفيك على ركبتيك. قال ثم فعلت ذلك مرة أخرى. فضرب يدي وقال: إنا نهينا عن هذا. وأمرنا أن نضرب بالأكف على الركب.

(...) حدثنا خلف بن هشام. حدثنا أبو الأحوص. ح قال وحدثنا ابن أبي عمر. حدثنا سفيان. كلاهما عن أبي يعفور، بهذا الإسناد. إلى قوله: فنهينا عنه. ولم يذكرا ما بعده.

29 — (535) .... : Mus'abu'bnu Sa'd şöyle dedi:

(Bir defa) babamın yanında namaz kıldım. Rukû' esnasında diz kapaklarımın önünde iki avcumu biribirine kapattıktan sonra ellerimi iki uyluğumun arasına koydum. Babam bana: Avuçlarını diz kapaklarının üzerine vur, dedi. Sonra diğer bir defa da babamın men' ettiği o hareketi tekrar yaptım. Bu sefer babam ellerini vurdu ve: Biz öyle **tatbîk** yapmaktan nehy olunduk. Ve avucları diz kapakları üzerine koymakla emrolunduk, dedi [23].

( ) .... : Buradaki iki tarîkın râvîleri de Ebû Ya'fûr'dan bu isnadla: «Bunu yapmaktan nehiy olunduk» sözüne kadar rivâyet ettiler fakat ondan sonrasını zikretmediler.

٣٠ — (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا وكيع عن إسماعيل بن أبي خالد، عن الزبير ابن عدي، عن مصعب بن سعد؛ قال: ركعت فقلت بيدي هكذا (يعني طبق بهما ووضعهما بين فخذيه) فقال أبي: قد كنا نفعل هذا. ثم أمرنا بالركب.

---

22. Bundan evvelki hadîsde «hayır» diye cevab vermişlerdi. Burada ise «evet» dediler. Bu, hâdisenin bir kere olmadığını göstermektedir.

23. Dârimî'nin rivâyetinde Mus'ab'ın şu ziyadesi vardır: «Abdullahi'bnu Mes'ûd'un oğulları rukûa vardıkları zaman ellerini uyluklarının arasına sokarlardı. Babam Sa'du'bnu Ebî Vakkas'ın yanında ben de böyle yapınca babam elime vurdu». Demek oluyor ki Mus'abu'bnu Sa'd, «*tatbîk*»i Abdullahibnu Mes'ûd'un çocuklarından görmüş, onlar da babalarından öğrenmişlerdir.

30 — ( ) .... : Mus'abu'bnu Sa'd dedi ki :

Rukûa vardım ve ellerimle şöyle yaptım (avuclarını biribirine yapıştırıb iki uyluğunun arasına soktuğunu kasdediyor). Bunun üzerine babam : Biz bunu evvelleri yapardık. Lâkin sonradan ellerimizi diz kapaklarına koymakla emrolunduk, dedi.

٣١ – (...) حدثني الحكم بن موسى. حدثنا عيسى بن يونس. حدثنا إسماعيل بن أبي خالد عن الزبير بن عدي، عن مصعب بن سعد بن أبي وقاص؛ قال: صليت إلى جنب أبي. فلما ركعت شبكت أصابعي وجعلتهما بين ركبتي. فضرب يدي. فلما صلى قال: قد كنا نفعل هذا. ثم أمرنا أن نرفع إلى الركب.

31 — ( ) .... : Sa'du'bnu Ebî Vakkas'ın oğlu Mus'ab şöyle dedi : (Bir defa) babamın yanında namaz kıldım. Rukûa vardığımda parmaklarımı biribirine geçirdim ve o vaziyette ellerimi iki dizimin arasına soktum. Bunun üzerine babam ellerime vurdu. Namaz kıldıktan sonra şöyle dedi : Biz bunu (vâkıa) evvelleri yapar idik. Sonra ellerimizi diz kapaklarına yükseltmekle emrolunduk [24].

(٦) باب جواز الإقعاء على العقبين

٣٢ – (٥٣٦) حدثنا إسحق بن إبراهيم. أخبرنا محمد بن بكر. ح قال وحدثنا حسن الحلواني. حدثنا عبد الرزاق (وتقاربا في اللفظ) قالا جميعا: أخبرنا ابن جريج. أخبرني أبو الزبير؛ أنه سمع

24. Nehyeden ,emreden şüphesiz Rasûlullah'tır, onun için bu gibi ta'birler merfû' hükmünde ve kuvvetindedir. Bu hadîsler *tatbîkin* başlangıçta meşrû iken bilâhare kaldırıldığına delîldir. Yalnız İbn Mes'ûd ile ashabından bazıları tarafından bunun yapıldığı rivâyet edilmiştir. İbn Mes'ûdun böyle yapmasını bazıları nesh kendisine erişmediğine hamletmişlerse de onun gibi kadîmu'l-İslâm bir zâtın bundan haberdar olmaması biraz uzak görünüyor. Hemen hemen dâima Peygamberin yanında bulunan bir zâtın bundan haber alamaması garîbdir.

Nehyin, tenzihî kerahate mahmûl olması da mümkindir. Çünkü Umer ile Sa'd *tatbîk*den nehiy ettikleri halde namazı iâde etmeyi emretmemişlerdir. İbnu Ebî Şeybe'nin isnadında : «Rukûa vardığında ister şöyle yapar yani ellerini dizlerinin üstüne korsun, ister tatbîk edersin» şeklindedir. Her halde *tatbîk* — terki evlâ olmakla beraber — harâm değildir.

Tefrîcin yani elleri diz kapakları üstüne koymanın *tatbîka* tercîhindeki hikmeti Hz. Âişe izah ediyor : Tatbîk, Yahûd'un ef'âlinden olduğu için Peygamber ondan nehiy buyurmuştur. Hakkında vahiy nâzil olmayan hususlarda ehli kitaba uymak onun hoşuna giderdi. Sonraları onlara muhâlefet etmek kendisine vahyolundu.

طَاوُسًا يَقُولُ : قُلْنَا لِابْنِ عَبَّاسٍ فِي الْإِقْعَاءِ عَلَى الْقَدَمَيْنِ . فَقَالَ : هِيَ السُّنَّةُ . فَقُلْنَا لَهُ : إِنَّا لَنَرَاهُ جَفَاءً
بِالرَّجُلِ . فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : بَلْ هِيَ سُنَّةُ نَبِيِّكَ ﷺ .

(6) (NAMAZDA) İKİ TOPUK ÜZERİNE OTURMANIN CEVÂZI BÂBI

32 — (536) .... : Tâvûs şöyle dedi :

İbnu Abbâs'a iki ayak üzerine oturuş olan **İk'â** hakkında sorduk. O sünnettir, dedi. Biz onu kişiye muhakkak bir cefâ olarak görüyoruz, dedik. Bunun üzerine ibn Abbâs : Hayır o, Peygamberimizin bir sünnetidir, dedi [25].

(٧) باب تحريم الكلام في الصلاة، ونسخ ما كان من إباحة

٣٣ — (٥٣٧) حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ ، وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ (وَتَقَارَبَا فِي لَفْظِ الْحَدِيثِ) قَالَا : حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ حَجَّاجٍ الصَّوَّافِ ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ ، عَنْ هِلَالِ ابْنِ أَبِي مَيْمُونَةَ ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ الْحَكَمِ السُّلَمِيِّ ؛ قَالَ : بَيْنَا أَنَا أُصَلِّي مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ . إِذْ عَطَسَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ . فَقُلْتُ : يَرْحَمُكَ اللهُ ! فَرَمَانِي الْقَوْمُ بِأَبْصَارِهِمْ . فَقُلْتُ : وَاثُكْلَ أُمِّيَاهْ ! مَا شَأْنُكُمْ ؟ تَنْظُرُونَ إِلَيَّ . فَجَعَلُوا يَضْرِبُونَ بِأَيْدِيهِمْ عَلَى أَفْخَاذِهِمْ . فَلَمَّا رَأَيْتُهُمْ يُصَمِّتُونَنِي لَكِنِّي سَكَتُّ . فَلَمَّا صَلَّى رَسُولُ اللهِ ﷺ . فَبِأَبِي هُوَ وَأُمِّي ! مَا رَأَيْتُ مُعَلِّمًا قَبْلَهُ وَلَا بَعْدَهُ أَحْسَنَ تَعْلِيمًا مِنْهُ . فَوَاللهِ ! مَا كَهَرَنِي وَلَا ضَرَبَنِي وَلَا شَتَمَنِي . قَالَ « إِنَّ هَذِهِ الصَّلَاةَ لَا يَصْلُحُ فِيهَا شَيْءٌ

---

25. *«İk'â»* denilen oturma tarzı iki türlüdür : Biri, iki kıynağı yere yapıştırıp bacakları dikmek ve iki eli de yere koymaktır. Daha tafsilli olarak *ik'â* iki kıynağı yere koymak, dizleri birbirine bitiştirerek göğse doğru dikmektir. Âsım Efendi bunu şöyle ifade ediyor : *İk'â* bir nesneye söykünüb dayanılarak oturmak ma'nâsınadır ve köpek inciklerini dikib dizini yere koyub oturmak ma'nâsınadır ki çömelmek ta'bîr olunur.

İkincisi, *ik'â,* iki secde arasında kaba etleri iki topuk üzerine koymaktır.

Birinci oturuş bazı hadîslerde nehyedilmiş olan tarzdır. Buna geçen hadîslerde *ukdetu'ş-şeytan, ikabu'ş-şeytan* da denmişti. İkincisi ise İbnu Abbas'ın kasdettiği ve Peygamberimizin sünnetidir dediği tarzdır. Nevevî, bunun Şâfiîye indinde müstehab olduğunu zikrediyor. Hanefîler indinde bu oturuş da mekrûhlardan sayılır. (*Kamûs tercemesi,* Nevevî, Mehmed Zihnî).

مِنْ كَلَامِ النَّاسِ . إِنَّمَا هُوَ التَّسْبِيحُ وَالتَّكْبِيرُ وَقِرَاءَةُ الْقُرْآنِ » .

أَوْ كَمَا قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ . قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنِّي حَدِيثُ عَهْدٍ بِجَاهِلِيَّةٍ . وَقَدْ جَاءَ اللهُ بِالْإِسْلَامِ . وَإِنَّ مِنَّا رِجَالًا يَأْتُونَ الْكُهَّانَ . قَالَ « فَلَا تَأْتِهِمْ » قَالَ : وَمِنَّا رِجَالٌ يَتَطَيَّرُونَ . قَالَ « ذَاكَ شَيْءٌ يَجِدُونَهُ فِي صُدُورِهِمْ . فَلَا يَصُدَّنَّهُمْ (قَالَ ابْنُ الصَّبَّاحِ: فَلَا يَصُدَّنَّكُمْ) » قَالَ قُلْتُ : وَمِنَّا رِجَالٌ يَخُطُّونَ . قَالَ « كَانَ نَبِيٌّ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ يَخُطُّ . فَمَنْ وَافَقَ خَطَّهُ فَذَاكَ » قَالَ: وَكَانَتْ لِي جَارِيَةٌ تَرْعَى غَنَمًا لِي قِبَلَ أُحُدٍ وَالْجَوَّانِيَّةِ . فَاطَّلَعْتُ ذَاتَ يَوْمٍ فَإِذَا الذِّيبُ قَدْ ذَهَبَ بِشَاةٍ مِنْ غَنَمِهَا . وَأَنَا رَجُلٌ مِنْ بَنِي آدَمَ . آسَفُ كَمَا يَأْسَفُونَ . لَكِنِّي صَكَكْتُهَا صَكَّةً . فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَعَظَّمَ ذَلِكَ عَلَيَّ . قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! أَفَلَا أُعْتِقُهَا ؟ قَالَ « ائْتِنِي بِهَا » فَأَتَيْتُهُ بِهَا. فَقَالَ لَهَا « أَيْنَ اللهُ ؟ » قَالَتْ : فِي السَّمَاءِ . قَالَ « مَنْ أَنَا ؟ » قَالَتْ : أَنْتَ رَسُولُ اللهِ . قَالَ « أَعْتِقْهَا . فَإِنَّهَا مُؤْمِنَةٌ » .

(...) حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ. حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ ، نَحْوَهُ .

(7) NAMAZDA KONUŞMANIN TAHRÎMİ VE EVVELCE MEVCÛD OLAN MÜBAHLIĞIN NESHİ BÂBI

33 — (537) .... : Muâviyetu'bnu'l-Hakem es-Sülemî şöyle dedi : Rasûlullah ile beraber namaz kıldığımız bir sırada, cemâatten biri öksürdü. Ben **«yerhamuke'llâh** (= Allah sana merhamet eylesin)» dedim. Cemâattekiler hep bana bakıştılar. Ben, vay anam helâk oldum! Ne oluyorsunuz? Bana bakıb duruyorsunuz, dedim. Bunun üzerine elleriyle uyluklarına vurmağa başladılar. Onların beni susturmağa çalıştıklarını anlayınca öfkelendim. Lâkin sükût ettim. Rasûlullah namazı bitirince, eh babam anam ona fedâ olsun! Ondan evvel ve ne de sonra **Peygamber kadar güzel öğretim yapan hiç bir MUALLİM görmedim. Vallâhi beni ne azarladı, ne dövdü ve ne de sövdü.** Sadece şöyle buyurdu : «Bizim şu namazımız yok mu, bunda insan kelâmından hiçbir şey yaraşmaz. O, ancak tesbîh, tekbîr ve Kur'ân okumaktır».

Yahut Rasûlullah'ın buyurduğu gibidir. Ben : Yâ Rasûlallah! Allah İslâmı bize getirdiği halde ben câhiliyetten henüz yeni kurtulmuş bir kimseyim. Bizden bir takım kimseler kâhinlere giderler, dedim.

«Sen onlara gitme!» buyurdu. Bizden bir takımları da tatayyur ediyorlar (bazı şeylerde uğursuzluk i'tikad ediyorlar) dedim. «Bu kendi

nefislerinden neş'et eden bir vehmdir. Tatayyur onları maksadlarından alıkoymasın (râvî İbnu's-Sabbâh : Tatayyur yani bir şeyden uğursuzluk beklemek sizleri işinizden alıkoymasın, dedi)» buyurdu.

Bizden birtakımları da var ki çizgiler çiziyorlar dedim. «Peygamberlerden bir peygamber çizer idi. —yahut yazar idi— Her kim onun çizgi veya yazısına uygun düşürürse o isâbet etmiş olur» buyurdu[26].

Benim bir câriyem vardı. Uhud ile Cevvâniyye taraflarında benim koyunlarımı güderdi. Birgün yanına çıkıb vardım. Bir de ne göreyim, koyunlarımdan birini kurt alıp gitmiş. Ben de Âdem oğullarından biriyim, onların öfkelendiği gibi ben de öfkelenib esef ettim. Lâkin ben o câriyeye bir şamar vurdum. Akabinde Rasûlullah'a geldim. Bu şamarı vurmamı aleyhime çok büyüttü. Yâ Rasûlallah! Câriyeyi azâd edeyim mi? dedim. «Onu, bana getir!» buyurdu. Câriyemi Peygambere getirdim. Rasûlullah ona «Allah nerededir?» diye sordu. Câriye : Semâdadır, dedi. «Ben kimim?» buyurdu. Câriye : Sen Allah'ın Rasûlusun, dedi. Rasûlullah bana : «Onu azâd et, çünkü o bir mu'minedir» buyurdu.

(·) Bize İshâku'bnu 'İbrâhîm tahdîs etti. Bize Îsâ İbn Yûnus haber verdi. Bize Evzâî, Yahyâ ibn Ebî Kesîr'den bu isnad ile o hadîsin benzerini tahdîs etti.

---

26. İbn Haldûn, fâl ve reml gibi bir takım faaliyetlerle gaybdan haber verme iddiasında bulunanlar hakkında şöyle diyor :

«Bu kimseler umûmiyetle bu işin aslının bu âlemde eski peygamberliklerden olduğunu iddia ediyorlar. Bazan bunu Danyal yahut İdrîs Peygamberlere nisbet ediyorlar. Bazan da bunun meşrûiyyetini iddia ediyor ve buna da Rasûlullahın : (Peygamberlerden bir peygamber çizerdi. Her kim onun çizgisine uygun düşürürse o isâbet etmiş olur) hadîsini huccet olarak ileri sürerler. Halbuki bu hadîsde onların iddia ettiği gibi hattu'r-reml'in meşrûiyyetine bir delil yoktur. Çünkü hadîsin ma'nası : Peygamberlerden bir peygamber çizgiler çizer ve bu çizme anında kendisine vahiy gelir idi, demektir. Bunun peygamberlerden birinin âdeti olması muhal değildir. Çünkü onlar vahyi idrâk etmekde farklı derecelerdedirler. Nitekim Allah Taâlâ : *Şu Rasûller, biz onların kimine kiminden üstün meziyetler verdik.* (el-Bakara : 253; ve biraz lâfız değişikliğiyle el-İsrâ : 55) buyurdu. Binaenaleyh onlardan kimine talebsiz olarak doğrudan doğruya vahiy geliyor ve melek onunla konuşuyor. Bazısı kendine tevcîh edilen bir soru veya bir müşkil sebebile Rabbine teveccüh ediyor ve akebinde vahye mazhar oluyor..»

İbn Haldûn bu izahlarında şu fikri ileri sürüyor :

Peygamberler bu duygular âleminden alâkayı kesib vahiy âlemile temasa gelmek için kendilerini bir şeyle meşgûl ederler. Bu meşgûliyetle kendilerini vahiy âlemine bağlarlar. Kimi çizgi çizer, kimi bir şeye bakar, kimi bir musikî ve teganniye gark olur. Şu halde Hz. Muhammed'in haber verdiği peyygamber de çizgiler çizmek suretile his âleminden sıyrılıb Rabbına teveccüh etmiş ve akebinde vahye mazhar olarak gaybdan haber vermiş oluyor. Yoksa falcıların iddiası gibi Peygamber o çizgileri çizerek gaybdan haber vermiş değildir... (İbn Haldûn, *Mukaddime*, min medâriki'l-ğayb, Râğıb Paşa kütüb. rak : 978).

٣٤ – (٥٣٨) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة، وزهير بن حرب، وابن نمير، وأبو سعيد الأشج (وألفاظهم متقاربة) قالوا: حدثنا ابن فضيل. حدثنا الأعمش عن إبراهيم، عن علقمة، عن عبد الله؛ قال: كنا نسلم على رسول الله ﷺ وهو في الصلاة. فيرد علينا. فلما رجعنا من عند النجاشي، سلمنا عليه فلم يرد علينا. فقلنا: يا رسول الله! كنا نسلم عليك في الصلاة فترد علينا. فقال «إن في الصلاة شغلا».

(...) حدثني ابن نمير. حدثني إسحق بن منصور السلولي. حدثنا هريم بن سفيان عن الأعمش، بهذا الإسناد، نحوه.

34 — (538) .... : Abdullahi'bnu Mes'ûd (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) namazda iken biz ona selâm verirdik de kendisi bizim selâmımızı alırdı. Necâşî'nin yanından döndüğümüz vakıt kendisine (yine namaz içinde) selâm verdik fakat bu sefer selâmımızı almadı. Yâ Rasûlullah! Evvelce biz size namaz içinde bulunduğunuz sırada selâm verirdik, siz de selâmımıza karşılık verirdiniz, dedik.

«Namazda muhakkak bir meşgûliyet vardır (yani namaz başka işe bırakmaz)» buyurdu.

٣٥ – (٥٣٩) حدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا هشيم عن إسماعيل بن أبي خالد، عن الحارث بن شبيل، عن أبي عمرو الشيباني، عن زيد بن أرقم؛ قال: كنا نتكلم في الصلاة. يكلم الرجل صاحبه وهو إلى جنبه في الصلاة. حتى نزلت: وقوموا لله قانتين [٢/البقرة/الآية ٢٣٨] فأمرنا بالسكوت، ونهينا عن الكلام.

(...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبد الله بن نمير ووكيع. ح قال وحدثنا إسحق بن إبراهيم. أخبرنا عيسى بن يونس. كلهم عن إسماعيل بن أبي خالد، بهذا الإسناد، نحوه.

35 — (539) .... : Zeydu'bnu Erkam (R) şöyle dedi :

Biz, (ilk zamanlar) namazda söz söylerdik. Kişi namaz içinde bulunduğu halde yanındaki arkadaşına tekellüm ederdi. Nihayet «HÂFİZÛ ALA'S-SALEVÂTİ VE'S-SALÂTİ'L-VUSTÂ : **Namazlara ve orta namaza devam edin. Ve Allah'a tam huşû' ve tâat ediciler olarak divan durun»** (el-Bakara : 238) âyeti nâzil oldu. Bunun üzerine sükûtla emrolunduk ve kelâmdan nehiy edildik.

( ) .... : Buradaki tarîkların râvîleri de İsmâil ibn Ebî Hâlid'den bu isnad ile bu hadîsin benzerini rivâyet etmişlerdir.

٣٦ – (٥٤٠) حدّثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا لَيْثٌ. ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ. أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ؛ أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ بَعَثَنِي لِحَاجَةٍ. ثُمَّ أَدْرَكْتُهُ وَهُوَ يَسِيرُ. (قَالَ قُتَيْبَةُ: يُصَلِّي) فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ. فَأَشَارَ إِلَيَّ. فَلَمَّا فَرَغَ دَعَانِي فَقَالَ «إِنَّكَ سَلَّمْتَ آنِفًا وَأَنَا أُصَلِّي» وَهُوَ مُوَجِّهٌ حِينَئِذٍ قِبَلَ الْمَشْرِقِ.

36 — (540) .... : Câbir (R) şöyle demiştir :

Rasûlullah (S) beni bir iş için göndermişti ; Sonra ona yolunda yürür halde eriştim. (Râvî Kuteybe : Namaz kılarken, demiştir). Ve kendisine selâm verdim. O da işâretle selâmı aldı. Namazı bitirince beni çağırdı ve : «Biraz önce sen selâm verdin, halbuki ben namaz kılıyordum» buyurdu. O zaman kendisi yüzünü ve bineğini doğu tarafına yöneltmiş durumdaydı.

٣٧ – (...) حدّثنا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ. حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ. حَدَّثَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ؛ قَالَ: أَرْسَلَنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ وَهُوَ مُنْطَلِقٌ إِلَى بَنِي الْمُصْطَلِقِ. فَأَتَيْتُهُ وَهُوَ يُصَلِّي عَلَى بَعِيرِهِ. فَكَلَّمْتُهُ. فَقَالَ لِي بِيَدِهِ هَكَذَا (وَأَوْمَأَ زُهَيْرٌ بِيَدِهِ) ثُمَّ كَلَّمْتُهُ فَقَالَ لِي هَكَذَا (فَأَوْمَأَ زُهَيْرٌ أَيْضًا بِيَدِهِ نَحْوَ الْأَرْضِ) وَأَنَا أَسْمَعُهُ يَقْرَأُ، يُومِئُ بِرَأْسِهِ. فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ «مَا فَعَلْتَ فِي الَّذِي أَرْسَلْتُكَ لَهُ؟ فَإِنَّهُ لَمْ يَمْنَعْنِي أَنْ أُكَلِّمَكَ إِلَّا أَنِّي كُنْتُ أُصَلِّي».

قَالَ زُهَيْرٌ: وَأَبُو الزُّبَيْرِ جَالِسٌ مُسْتَقْبِلَ الْكَعْبَةِ. فَقَالَ بِيَدِهِ أَبُو الزُّبَيْرِ إِلَى بَنِي الْمُصْطَلِقِ. فَقَالَ بِيَدِهِ إِلَى غَيْرِ الْكَعْبَةِ.

37 — ( ) .... : Câbir (R) şöyle dedi :

Benu'l-Mustalık seferine giderken Rasûlullah (S) beni bir işe yolladı. Geldiğimde onu devesi üzerinde namaz kılar halde buldum ve kendisine söz söyledim. Bana eliyle işâret etti. (Râvî Zuheyr eliyle îmâ ederek gösterdi). Sonra yine kendisine söz söyledim. Bana tekrar eliyle işâret etti. (Zuheyr tekrar eliyle yere işâret etti). Halbuki ben Rasûlullahdan işidiyordum ki o okuyor ve başı ile îmâ ediyordu. Namazını bitirince «Seni gönderdiğim iş hususunda ne yaptın? Beni seninle kelâm etmekten men' eden ancak benim namaz kılmakta olmamdır» buyurdu.

Zuheyr der ki : Ebu'z-Zubeyr Kâ'be'ye yönelmiş olarak oturuyordu. Ebu'z-Zubeyr eliyle Benû Mustalık tarafına işâret edib eliyle Kâ'be'den başka bir tarafı gösteriyordu.

٣٨ – (...) حدثنا أبو كامل الجحدري. حدثنا حماد بن زيد عن كثير، عن عطاء، عن جابر؛ قال: كنا مع النبي ﷺ. فبعثني في حاجة. فرجعت وهو يصلي على راحلته. ووجهه على غير القبلة. فسلمت عليه فلم يرد علي. فلما انصرف قال «إنه لم يمنعني أن أرد عليك إلا أني كنت أصلي».

(...) وحدثني محمد بن حاتم. حدثنا معلى بن منصور. حدثنا عبد الوارث بن سعيد. حدثنا كثير ابن شنظير عن عطاء، عن جابر؛ قال: بعثني رسول الله ﷺ في حاجة. بمعنى حديث حماد.

38 — ( ) .... : Câbir (R) şöyle dedi :

Bir sefer esnasında Peygmaber (S) in maiyetinde bulunuyorduk. Beni bir ihtiyac için bir yere yolladı. Döndüğümde kendisi bineği üzerinde namaz kılıyordu. Yüzü de kıbleden başka tarafa idi. Kendisine selâm verdim. Selâmımı almadı. Namazdan çıkınca : «Selâmını almama ancak namaz kılıyor olmaklığım mâni' olmuştur» buyurdu.

( ) .... : Yine Câbir, Rasûlullah beni bir ihtiyac için gönderdi diyerek Hammâd'ın yukardaki hadîsi tarzında rivâyet etmiştir.

(٨) باب جواز لعن الشيطان في أثناء الصلاة، والتعوذ منه، وجواز العمل القليل في الصلاة

٣٩ – (٥٤١) حدثنا إسحاق بن إبراهيم وإسحاق بن منصور. قالا: أخبرنا النضر بن شميل. أخبرنا شعبة. حدثنا محمد (وهو ابن زياد) قال: سمعت أبا هريرة يقول: قال رسول الله ﷺ «إن عفريتا من الجن جعل يفتك علي البارحة. ليقطع علي الصلاة. وإن الله أمكنني منه فذعته. فلقد هممت أن أربطه إلى جنب سارية من سواري المسجد. حتى تصبحوا تنظرون إليه أجمعون (أو كلكم) ثم ذكرت قول أخي سليمان: رب اغفر لي وهب لي ملكا لا ينبغي لأحد من بعدي. فرده الله خاسئا».

وقال ابن منصور: شعبة عن محمد بن زياد:

(...) حدثنا محمد بن بشار. حدثنا محمد (هو ابن جعفر) ح قال وحدثناه أبو بكر بن أبي شيبة حدثنا شبابة. كلاهما عن شعبة، في هذا الإسناد. وليس في حديث ابن جعفر قوله: فذعته. وأما ابن أبي شيبة فقال في روايته: فدعته

(8) NAMAZ ESNASINDA ŞEYTANA LÂ'NET ETMENİN VE ONDAN ALLAH'A SIĞINMANIN CEVÂZI İLE NAMAZ İÇİNDE — NAMAZDAN OLMIYAN — AZ AMELİN (AMEL-İ KALÎLİN) CÂİZ OLMASI BÂBI

39 — (541) .... : Muhammedu'bnu Ziyâd tahdîs edib şöyle dedi: Ebû Hureyre'yi şöyle derken işittim. Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Cin tâifesinden bir **Ifrît** dün gece namazımı bozmak için bana ansızın hücûm etti. Lâkin Allah Teâlâ beni ona karşı (istediğimi yapmaya) kuvvet ve imkân verdi de hemen onu boğdum. Sabah olunca hepiniz onu göresiniz diye mescidin direklerinden birinin yanı başına bağlamak istedim. Sonra kardeşim Süleyman (peygamber) ın şu duâsını hatırladım: «RABİ'ĞFİR Lİ VE HEB Lİ MULKEN LÂ YENBAĞÎ Lİ-AHADİN MİN BA'DÎ-İNNEKE ENTE'L-VAHHÂB. : **Yâ Rabb! Bana mağfiret et ve bana öyle bir mülk** (u saltanat) **ver ki o benden başka hiç kimseye lâyık olmasın. Şüphesiz bütün muradları ihsan eden Sensin Sen»** (Sad: 35).

Râvî İbnu Mansûr: Şu'be, Muhammedu'bnu Ziyâd'dan rivâyet etti, demiştir.

( ) .... : Buradaki iki tarîkın râvîleri de Şu'be'den bu isnadda olmak üzere bu hadîsi rivâyet ettiler. Râvîlerden İbnu Ca'ferin hadîsinde «onu boğdum» sözü yoktur. İbnu Ebî Şeybe'ye gelince o kendi rivâyetinde «ben onu şiddetle def' ettim» demiştir.

٤٠ — (٥٤٢) **حدثنا** مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ الْمُرَادِىُّ . حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ صَالِحٍ . يَقُولُ : حَدَّثَنِي رَبِيعَةُ بْنُ يَزِيدَ عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ ؛ قَالَ : قَامَ رَسُولُ اللهِ ﷺ . فَسَمِعْنَاهُ يَقُولُ « أَعُوذُ بِاللهِ مِنْكَ » ثُمَّ قَالَ « أَلْعَنُكَ بِلَعْنَةِ اللهِ » ثَلَاثًا . وَبَسَطَ يَدَهُ كَأَنَّهُ يَتَنَاوَلُ شَيْئًا . فَلَمَّا فَرَغَ مِنَ الصَّلَاةِ قُلْنَا : يَا رَسُولَ اللهِ ! قَدْ سَمِعْنَاكَ تَقُولُ فِي الصَّلَاةِ شَيْئًا لَمْ نَسْمَعْكَ تَقُولُهُ قَبْلَ ذَٰلِكَ . وَرَأَيْنَاكَ بَسَطْتَ يَدَكَ . قَالَ « إِنَّ عَدُوَّ اللهِ ، إِبْلِيسَ ، جَاءَ بِشِهَابٍ مِنْ نَارٍ لِيَجْعَلَهُ فِي وَجْهِي . فَقُلْتُ : أَعُوذُ بِاللهِ مِنْكَ . ثَلَاثَ مَرَّاتٍ . ثُمَّ قُلْتُ : أَلْعَنُكَ بِلَعْنَةِ اللهِ التَّامَّةِ . فَلَمْ يَسْتَأْخِرْ . ثَلَاثَ مَرَّاتٍ . ثُمَّ أَرَدْتُ أَخْذَهُ . وَاللهِ ! لَوْلَا دَعْوَةُ أَخِينَا سُلَيْمَانَ لَأَصْبَحَ مُوثَقًا يَلْعَبُ بِهِ وِلْدَانُ أَهْلِ الْمَدِينَةِ » .

40 — (542) .... : Ebu'd-Derdâ (R) şöyle dedi:

Rasûlullah (S) ayağa kalktı. Biz de ondan işittik. «EÛZU Bİ-LLÂHİ MİNKE (= Senden Allah'a sığınırım)» diyordu. Sonra üç kere: «EL' ANUKE Bİ-LÂNETİ'LLAHİ (= Seni Allah'ın lânetiyle la'netliyorum)» dedi ve sanki birşey atıyor gibi ellerini uzattı. Namazdan çıktıktan sonra: Yâ Rasûlallah! Senden namazdayken söylediğin bir söz duyduk ki bundan evvel onu söylediğini hiç işitmemiştik, dedik. Buyurdu ki: «Allah'ın düşmanı İblîs, yüzüme çarpmak için elinde ateşten bir şihâb olarak geldi. Bunun üzerine ben üç defa: «EÛZU Bİ-LLÂHİ MİNKE = Senden Allah'a sığınırım» dedim. Bundan sonra da, «EL'ANUKE Bİ-LÂ'NETİ'LLAHİ'T-TÂMME = Seni Allah'ın tam olan lânetiyle lânetle-

rim» dedim. Bu da üç defa oldu fakat geri çekilmedi. Sonra onu yakalamak istedim. Vallâhi kardeşimiz Süleyman'ın duâsı olmasaydı, muhakkak bağlanmış olacaktı da Medîne ahâlisinin çocukları onu oyuncak edeceklerdi [27].

---

27. Ahmed Naîm merhûmun bu hadîse yazdığı ilmî hâşiyeyi biraz sadeleştirerek özetliyorum:

Bu münasebetle şunu arzetmek vâcibtir ki Allah'ın hayat sâhibi mahlûkatı yalnız maddî âlemdeki insan ile —nevilerini saymakla tükedemediğimiz— hayvanlardan ibaret değildir. «...VE MA YA'LEMU CUNÛDE RABBİKE İLLÂ HÛ: *Rabbi'nin ordularını kendisinden başkası bilmez*» (el-Müddessir: 31) mantûkunca, ilâhî orduları, mahlûkatın nevileri ve cinslerini ancak Hâlıkları bilir. Onlardan akıl sâhibi olarak Rasûlullah'ın haber vermesiyle bilebildiğimiz iki takımı melâike ile cindir. Meleklerin kâffesi ulvî ve mukaddes ruhlar olup ilâhî emre itâattan zerrece sapmazlar. Durakları ulvî semâlar olduğu halde birtakımları Rabbın emriyle meskenimiz olan arza kadar iner ve yine çıkarlar. Cin denilen mahlûkat tâifesi ise bizimle arz üzerinde sâkindirler. Bunların da —insan gibi— mu'mini, kâfiri vardır. Kâfirlerine şeytan ismi verilir. Melâikenin de, cinnin de varlıkları Rasûlullah'ın haber vermesiyle ve Kur'ân'ın nassıyle ma'lûm olduğundan bu türlü mahlûkat yoktur demek Rasûlu inkâra varır ve küfürdür. «Sahîh müsbet ilimlerin bunlardan haberi yoktur. Biz nasıl tasdîk edelim?» diyenlere diyeceğimiz pek basittir: Müsbet ilimlerin bilmediği daha neler var! Müsbet ilimlerin gayesinin kemâli hep hakîkatleri araştırmaktır. Bildikleri bilmediklerine nisbetle pek küçüktür. Müsbet ilim herşeyi bilirim dediği gün, yöneldiği gayeden ayrılmış, ilimden çıkıb cehle inkılâb etmiş olur. İlmin kemâli pek az bildiğini ikrâr edib, cehlini itirâf eylemektedir. «İlim ve fennin müsbet olarak kabul ettiklerini kabul, sustuğu şeyler hakkında hükmümü vermekte imsak ederim» deyib de âlim tavrı takınanlar da ötekilerden daha bahtiyâr sayılamazlar. Acaba fennin susmuş olduğu şeylere itikadetmek, nâtık olduğu şeylere itikadı ihlâl mı ediyor ki tasdîk hükmünü vermekten çekiniyorlar? Bu sükût, tasdîk etmemek demek olunca hakîkatta Rasûlullah'ı tekzîb için ihtiyâr edilmiş olur. Bu, hakkı kabul etmemek için bakış sahasını değiştirmekten başka bir şey değildir. Fennin hükmüne, kabul ve inkâr etmediği hususta uymak, hakkı araştırmak aşkından ileri geliyorsa —hakdan yüz çevirmek istemiyene göre— akıl ve naklin kahir te'yîdâtıyle burhanlanmış olan Muhammed'in nubuvvetine müstenid sahîh haberlerin aslını araştırmamak neden? Herhalde hakkı araştırmağa âşık olan kimse bu sahaya da biraz yüzünü çevirib aramağa çalışsa doğru yolu bulur. Bâhusus bahis mevzûu olan meselenin yeni yeni delîlleri de zihinleri meşgûl edib durmaktadır. Alafranga cincilik, bizim eski ıstılahımızca huddâmcılık mukaddimesinden başka bir ad veremiyeceğim metapsişik acib hadîselerin tedkîkî Avrupa ve Amerika'da hayli ilerlemiştir.
Telekınezî, metapsişiklerin ıstılahınca câzibe, hararet, elektrik... gibi ma'lûm olan tabîat kuvvetlerinin te'sîri altında olmıyarak bir cismin kendi kendine harekete gelmesine deniyor. *Medyûm* denilen ve beş duyunun hâricinde bir duyu alma hassası gösteren kimselerin huzuruyla yapılan tecrübeler esnasında sandalyaların oda içindeki diğer ağır eşyanın insan eli dokunmaksızın yerlerinden oynaması, câzibe kânûnunu istihfâf ile havaya kalkıp dolaşması ve bu hârikulâde hareketlerin, hâzır olanların arzularına tâbi' olması, zevil-ukûlden görülmeyen bir şahsın varlığını pek a'lâ hissettiriyor...

Bununla beraber biz cinnin de, meleklerin de varlığına istidlâl için bu zevâtın yarım yamalak tetebbuâtına, kalın esrar perdesi arkasından ve duygular kabilinden sezdikleri zayıf ma'lûmâta ihtiyac duymuyoruz. Bu tecrübeleri yapan âlimlerin nazarî bilgileri, daha doğrusu henüz *ilmî* vasfına hak kazanmamış faraziyeleri pek ibtidâî olduğu için ruh gıdası olacak ve kalbe itmi'nân verecek kuvveti hâiz olmadığından zanniyât kabîlinden söyledikleri şeyleri ihtiyad ile telâkkî ediyoruz. Bizim bu babda itimâdımız bu nevi mahlûkatı bil fiil müşâhade etmiş, semâvî vahiy ile de malûmât sahası fevkalâde genişlemiş olan *Sâdık Haberci* olan Peygamberin beyanatınadır. Ve hükümlerimiz o sâdık beyanatın hududu ile hududludur. Oradan nasıl telâkkî etmiş isek, öylece

(٩) باب جواز حمل الصبيان في الصلاة

٤١ – (٥٤٣) حدّثنا عبد الله بن مسلمة بن قعنب وقتيبة بن سعيد. قالا: حدّثنا مالك عن عامر ابن عبد الله بن الزّبير. ح وحدّثنا يحيى بن يحيى. قال: قلت لمالك: حدّثك عامر بن عبد الله بن الزّبير عن عمرو بن سليم الزّرقيّ، عن أبي قتادة؛ أنّ رسول الله ﷺ كان يصلّي وهو حامل أمامة بنت زينب بنت رسول الله ﷺ، ولأبي العاص بن الرّبيع، فإذا قام حملها وإذا سجد وضعها؟ قال يحيى: قال مالك: نعم.

(9) NAMAZDA ÇOCUK TAŞIMANIN CEVÂZI BÂBI

41 — (543) .... : Ebû Katâde (Hârisu'bnu Rıb'iy el-Ensârî R) den : Rasûlullah (S) kızı Zeyneb ile damadı Ebu'l-Âs ibnu'r-Rabî'ın kız çocuğu Umâme'yi taşıyarak namaz kılar idi. Doğrulduğu zaman onu taşır, secdeye vardığında yere kordu [28].

Râvî Yahyâ ibn Yahyâ dedi ki : Mâlik'e, bu hadîsi sana Âmir ibn Abdillah mı tahdîs etti? diye sordum. Mâlik : Evet, dedi.

---

kabul eder ona kendiliğimizden bir şey katmayız. Avrupa'lı ve Amerikalı ilim sâhiblerinden bahsedişimiz — onların bu babdaki fikir ve nazariyeleri bize uysun uymasın — yalnız vahyi inkâr edenlere ma'lûmât sâhalarının henüz pek dar olduğunu, hakikatları kendilerince mechûl olan her şeyi ulu orta, düşünmeden inkâra kalkışmanın hakîkat namına tehlükeli ve ilim namına küfür ve ilhâd olduğunu anlatmak içindir (*Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Ter. II*, 332-334).

28. Umâme bintu Ebi'l-Âs, Peygamberimizin pek sevgili bir torunu idi. İbnu Sa'd'ın Âişe'den rivâyetine göre Rasûlullah'a bir defa boncuktan bir gerdanlık hediye edilmiş. «Bunu ehli beytimden en çok sevdiğime vereceğim» buyurmuşlar. Kadınlar — Ummu'l-Mu'minîn Âişe'yi kasdederek — «Ebû Kuhâfe'nin kızı bunu kazandı» demişler. Derken Rasûlullah Zeyneb'in kızı Umâme'yi isteyip gerdanlığı onun boynuna takmışlar. Diğer rivayette : «LE-U'TİYENNEHÂ ERHAMEKUNNE = Bunu en merhametliniz kim ise ona vereceğim» buyurub kılâde'yi Ebu'l-Âs'ın Zeyneb'den olan kızının boynuna kendi elleriyle bağladılar.

Bu Umâme babasının vefatında Zubeyru'bnu'l-Avvâmın vesâyetinde kaldı. O da onu Fâtımatu'z-Zehrâ'nın vefatından sonra Hz. Ali ile evlendirmiştir. Hz .Ali şehîden âhirete gideceği sırada Umâme'ye : — Muâviyetu'bnu Ebî Sufyân'ı kasdederek — «Korkarım şu herif sana tâlib olacak. Eğer benden sonra evleneceksen Muğiretu'bnu Nevfel'in sana zevc olmasını arzu ederim» demiş. Filhakîka Muâviye *yüzbin dinâr* göndererek Mervan vasıtasıyle ona tâlib olmuş ise de o, Muğire'ye varmıştır.

Bazı âlimlere göre Umâme'nin namazda iken omuzda taşınmasındaki sir, kızları sevmemek, taşımalarından çekinmek gibi Arabların câhiliyetten kalma çirkin âdetlerini hükmen ibtaldir. Bu manâsız çekinme ve kibirlenmeği red etmekte — mubalağa olsun diye — namazda bile omuza alınabileceklerini bilfiil göstermiş oldular ki fiil ile beyan, kavil ile beyandan elbette daha kuvvetlidir.

٤٢ – (...) حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَرَ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ وَابْنِ عَجْلَانَ . سَمِعَا
عَامِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ يُحَدِّثُ عَنْ عَمْرِو بْنِ سُلَيْمٍ الزُّرَقِيِّ ، عَنْ أَبِي قَتَادَةَ الْأَنْصَارِيِّ ؛ قَالَ : رَأَيْتُ
النَّبِيَّ ﷺ يَؤُمُّ النَّاسَ وَأُمَامَةُ بِنْتُ أَبِي الْعَاصِ وَهِيَ ابْنَةُ زَيْنَبَ بِنْتِ النَّبِيِّ ﷺ عَلَى عَاتِقِهِ . فَإِذَا رَكَعَ
وَضَعَهَا . وَإِذَا رَفَعَ مِنَ السُّجُودِ أَعَادَهَا .

42 — ( ) .... : Ebû Katâde (R) şöyle dedi :

Ben, Peygamber (S) i omuzunda kendi kızı Zeyneb'in [29] kız çocuğu Umâme olduğu halde halka imâm olarak namaz kıldırıyor gördüm. Rukûa vardığında onu yere bırakıyor, sucûddan başını kaldırdığı zaman tekrar eski yerine koyuyordu.

٤٣ – (...) حدّثني أَبُو الطَّاهِرِ . أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ عَنْ مَخْرَمَةَ بْنِ بُكَيْرٍ . ح قَالَ وَحَدَّثَنَا هَارُونُ
ابْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ . حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي مَخْرَمَةُ عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ سُلَيْمٍ الزُّرَقِيِّ . قَالَ :
سَمِعْتُ أَبَا قَتَادَةَ الْأَنْصَارِيَّ يَقُولُ : رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يُصَلِّي لِلنَّاسِ وَأُمَامَةُ بِنْتُ أَبِي الْعَاصِ عَلَى عُنُقِهِ .
فَإِذَا سَجَدَ وَضَعَهَا .

(...) حدّثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا لَيْثٌ . ح قَالَ وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ الْحَنَفِيُّ .
حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جَعْفَرٍ . جَمِيعًا عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ سُلَيْمٍ الزُّرَقِيِّ . سَمِعَ أَبَا قَتَادَةَ يَقُولُ :
بَيْنَا نَحْنُ فِي الْمَسْجِدِ جُلُوسٌ . خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ ، بِنَحْوِ حَدِيثِهِمْ . غَيْرَ أَنَّهُ لَمْ يَذْكُرْ أَنَّهُ أَمَّ
النَّاسَ فِي تِلْكَ الصَّلَاةِ .

43 — ( ) .... : Amru'bnu Suleym ez-Zurakî dedi ki :

Ebû Katâde el-Ensârî'den işittim şöyle diyordu : Rasûlullah (S) ı boynunda Ebu'l-Âs'ın kızı Umâme olduğu halde insanlara namaz kıldırırken gördüm. Secdeye vardığı zaman onu yere koydu.

( ) .... : Amru'bnu Suleym ez-Zurakî, Ebû Katâde'den işitti. o: Biz mescidde oturduğumuz bir sırada Rasûlullah bizim yanımıza çıka geldi, diyerek yukardakilerin hadîsi tarzında rivâyet etti. Şukadar var ki o, burada Peygamberin bu namazda halka imâm olduğunu zikretmedi.

---

29. Zeyneb (R), Peygamber'in en büyük kızı olup Rasûlullah'ın sağlığında vefat etmiştir. Zevci Ebu'l-Âs İbnu'r-Rabî'dir ki Mekke fethinden biraz evvel İslâmı kabul edib Muhâcirler silkine katılmıştır. Künyesi ile tanındığı için ismi tam bilinememiştir. Kendisi «*Cirvu'l-Bathâ*» lâkabıyle şöhret bulmuştur ki «*Bathanın Aslan yavrusu*» demektir.

Bedir'de esir olması, Zeyneb'in onu esâretten kurtarmak için annesi *Hadîce*nin evlendirirken taktığı gerdanlığını Medîne'ye yollaması ve Peygamber'in bundan hislenmesi cidden hatırlanmağa değer hâtıralardır (ayni eser II, 374-378).

(١٠) باب جواز الخطوة والخطوتين فى الصلاة

٤٤ – (٥٤٤) حدثنا يحيى بن يحيى وقتيبة بن سعيد . كلاهما عن عبد العزيز . قال يحيى : أخبرنا عبد العزيز بن أبى حازم عن أبيه ؛ أن نفرا جاءوا إلى سهل بن سعد . قد تماروا فى المنبر . من أى عود هو ؟ فقال : أما والله ! إنى لأعرف من أى عود هو . ومن عمله . ورأيت رسول الله ﷺ أول يوم جلس عليه . قال فقلت له : يا أبا عباس ! فحدثنا . قال : أرسل رسول الله ﷺ إلى امرأة (قال أبو حازم : إنه ليسميها يومئذ) « انظرى غلامك النجار . يعمل لى أعوادا أكلم الناس عليها » فعمل هذه الثلاث درجات . ثم أمر بها رسول الله ﷺ . فوضعت هذا الموضع . فهى من طرفاء الغابة . ولقد رأيت رسول الله ﷺ قام عليه فكبر وكبر الناس وراءه . وهو على المنبر . ثم رفع فنزل القهقرى حتى سجد فى أصل المنبر . ثم عاد حتى فرغ من آخر صلاته . ثم أقبل على الناس فقال « يا أيها الناس ! إنى صنعت هذا لتأتموا بى . ولتعلموا صلاتى » .

(10) NAMAZDA BİR VE İKİ ADIM YÜRÜMENİN CEVÂZI BÂBI

44 — (544) .... : Ebû Hâzım (140) şöyle demiştir :

Minberin hangi ağaçtan yapıldığında ihtilâf eden bir takım kimseler Sehlu'bnu Sa'da [30] gelib ona sordular. Dedi ki : Vallâhi ben neden yapıldığını da onu yapanı da bilirim. Rasûlullah (S) ın üzerine oturduğu ilk günde de Rasûlullahı görmüşümdür. Râvî dedi ki : Ben ona yâ Ebâ Abbâs! Bize anlatsana dedim. Kendisi şöyle dedi : Rasûlullah — Ensâr kadınlarından — birine (Ebû Hâzım dedi ki : Sehl o zaman bu kadının ismini söylemiştir.) haber gönderib şöyle buyurdu : «Marangoz köleni gör de benim için insanlara hitab ettiğim zaman üzerinde durabileceğim tahtadan bir yer yapsın». Bunun üzerine o zât şu üç basamağı yaptı. Sonra Rasûlullah minberle ilgili emrini verdi de işte şu yere konuldu. O, Ğabe [31] nin ılgın ağacından yapılmıştır. Ben Rasûlullah'ın onun üstüne çıktığını gördüm. İftitâh tekbîrini aldı. Arkasındaki insanlar da tekbîr aldılar. Kendisi minber üzerinde bulunduğu halde sonra rukûdan başını kaldırdı ve gerisin geriye giderek indi. Nihâyet minberin dibinde secde etti. Sonra minber üzerine avdet etti. Namazının sonunu getirinceye kadar böyle yaptı. Sonra insanlara dönüp şöyle hitab etti :

---

30. Medîne'de en son kalan sahâbî Sehlu'bnu Sa'd'dır. Vefâtı takriben yüz yaşında 91. Hicret yılında vâki' olmuştur.

31. *Ğâbe*, Şâm cihetinden Medîne'ye 9 mil mesafede ağaçlık bir yerin ismidir.

«Ey nâs! Benim böyle yapışım bana iktidâ edesiniz ve namazımın nasıl olduğunu öğrenib anlıyasınız diyedir».

٤٥ – (...) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدٍ الْقَارِيُّ الْقُرَشِيُّ. حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ؛ أَنَّ رِجَالًا أَتَوْا سَهْلَ بْنَ سَعْدٍ. ح قَالَ وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ. قَالُوا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ أَبِي حَازِمٍ؛ قَالَ: أَتَوْا سَهْلَ بْنَ سَعْدٍ فَسَأَلُوهُ: مِنْ أَيِّ شَيْءٍ مِنْبَرُ النَّبِيِّ ﷺ؟ وَسَاقُوا الْحَدِيثَ. نَحْوَ حَدِيثِ ابْنِ أَبِي حَازِمٍ.

45 — ( ) .... : Buradaki tarîklerin birinde, Ebû Hâzım[32] : Birtakım kimseler, Sehlu'bnu Sa'de geldiler tarzında tahdîs etmiştir. İkinci tarîkde ise Ebû Hâzım : Sehlu'bnu Sa'de geldiler ve ondan Peygamberin minberinin hangi ağaçtan yapıldığını sordular dedi, diyerek bundan evvel geçen Ebû Hâzım'ın oğlu Abdulazîz hadîsi tarzında hadîsi sevk etmişlerdir[33].

(١١) باب كراهة الاختصار في الصلاة

٤٦ – (٥٤٥) وحدثني الْحَكَمُ بْنُ مُوسَى الْقَنْطَرِيُّ. حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ. ح قَالَ وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ وَأَبُو أُسَامَةَ. جَمِيعًا عَنْ هِشَامٍ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ؛ أَنَّهُ نَهَى أَنْ يُصَلِّيَ الرَّجُلُ مُخْتَصِرًا. وَفِي رِوَايَةِ أَبِي بَكْرٍ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ.

(11) NAMAZDA ELLERİ KALÇAYA KOYMANIN KERÂHATİ BÂBI

46 — (545) .... : Ebû Hureyre (R) den :

Peygamber (S) insanı, ellerini kalçasının üzerine koyarak namaz kılmaktan nehyetmiştir.

Diğer rivâyette Ebû Hureyre : Rasûlullah (S) bunu nehyetti demiştir.

---

32. *Minber Hadîsini* Sehlu'bnu Sa'den rivâyet eden Ebû Hâzım İbnu Dînâr, tâbiilerden ve Medîne'nin en meşhur âlimlerinden ve râvîlerindendir. Ayni zamanda beliğ bir hatib ve yüksek bir hakîm idi. Tabakat kitablarında birçok hikmetli sözleri naklediliyor. Halife Hişâm bir kere Ebû Hâzim'e bu saltanat vebâlinden kurtulmanın yolu var mıdır? diye sormuş. Ebû Hâzım, kolaydır demiş : Aldığını halâlından al, bıraktığını da hak olduğu için bırak, demiş.

Fıkhî kudretiyle, zühd ve takvasıyle meşhûrdur. Hicretin 140 tarihinde vefât etmiştir (*Tezkiratu'l-Huffâz I,* 119).

33. *Minber* iki basamak ile bir oturacak yerden ibaret olmak üzere inşâ edilmişti. Bazılarının üç basamak demesi bu itibarladır. Hutbeyi ikinci kademe üzerinde îrâd eder, iki hutbe arasında daha üsteki *meclis* denilen yere otururdu. Buna göre *kavme* ile *secde* arasına giren hareketlere «amel-i kesîr» denilemez. Kıbleden göğsünü ayırmaksızın bir iki adım yürümek namazı bozmaz. Sonra Rasûlullah bu hareketlerini ittibâ ve ta'lîm kasdiyle ta'lîl buyurmuştur.

(١٢) باب كراهة مسح الحصى وتسوية التراب في الصلاة

٤٧ – (٥٤٦) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا وكيع. حدثنا هشام الدستوائي عن يحيى ابن أبي كثير، عن أبي سلمة، عن معيقيب؛ قال: ذكر النبي ﷺ المسح في المسجد. يعني الحصى قال «إن كنت لا بد فاعلا، فواحدة».

(12) NAMAZDA İKEN UFACIK ÇAKIL TAŞLARINA EL SÜRMENİN VE TOPRAĞI DÜZELTMENİN KERÂHATİ BÂBI

47 — (546) .... : Muaykıb (R) şöyle dedi :
Peygamber (S) mesciddeki ufacık çakıl taşlarını elle dokunmayı zikretti de, «eğer bunu muhakkak yapacaksan bâri bir defa yap!» buyurdu [34].

٤٨ – (...) حدثنا محمد بن المثنى. حدثنا يحيى بن سعيد عن هشام. قال: حدثني ابن أبي كثير عن أبي سلمة، عن معيقيب؛ أنهم سألوا النبي ﷺ عن المسح في الصلاة؟ فقال «واحدة».

(...) وحدثنيه عبيد الله بن عمر القواريري. حدثنا خالد (يعني ابن الحارث) حدثنا هشام، بهذا الإسناد. وقال فيه: حدثني معيقيب. ح.

48 — ( ) ....: Muaykıb (R) dan : Onlar, Peygamber (S) e, namaz içinde iken bu el sürmekten sordular? Bunun üzerine Rasûlullah : «Ancak bir defa!» buyurdu.

( ) Bu hadîsi bana Ubeydullah ibn Umer el-Kavârîrî de tahdîs etti. Bize Hâlid (ibnu'l-Hâris) tahdîs etti. Bize Hişâm, bu isnadla tahdîs etti ve bunda : Bana Muaykıb tahdîs etti, dedi.

٤٩ – (...) وحدثناه أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا الحسن بن موسى. حدثنا شيبان عن يحيى، عن أبي سلمة؛ قال: حدثني معيقيب؛ أن رسول الله ﷺ قال، في الرجل يسوي التراب حيث يسجد، قال «إن كنت فاعلا، فواحدة».

49 — ( ) .... : Ebû Seleme şöyle dedi : Bana Muaykıb tahdîs etti ki : Rasûlullah (S), secde edeceği yerde bulunan toprağı düzelten kimse hakkında : «Eğer bunu yapacaksan bari bir kere yap» buyurdu.

---

34. Bu, tenzihî kerâhatle nehiydir. Âlimler çakıllara elle dokunmanın kerâhatinde ittifak etmişlerdir. Çünkü namaz kılan kimsenin bu nevi meşguliyeti, bulunması arzu edilen tavâzûa aykırıdır. Kadî İyâd : Namaz kılarken musallînin anlına yapışan çör çöp gibi şeylerin mescidden ayrılmadan anlından izâle edilmesini Selef çirkin görürlerdi, diyor (Nevevî).

(١٣) باب النهى عن البصاق فى المسجد، فى الصلاة وغيرها

٥٠ – (٥٤٧) حدّثنا يحيى بن يحيى التميمى قال: قرأت على مالك عن نافع، عن عبدالله بن عمر؛ أن رسول الله ﷺ رأى بصاقا فى جدار القبلة. فحكّه. ثم أقبل على الناس فقال «إذا كان أحدكم يصلى فلا يبصق قبل وجهه. فإن الله قبل وجهه إذا صلى».

(13) NAMAZ İÇİNDE VE DIŞINDA MESCİDE TÜKÜRMEKTEN NEHİY BÂBI

50 — (547) .... : Abdullahi'bnu Umer (R) den :

Rasûlullah (S) kıble duvarında bir tükrük gördü ve onu kazıdı. Sonra insanlara döndü ve şöyle buyurdu : «Herhanginiz namaz kılarken sakın önüne doğru tükürmesin. Çünkü namaz kıldığı zaman Allah (ın kıblesi) onun yüzünün geldiği taraftadır» [35].

٥١ – (...) حدّثنا أبو بكر بن أبى شيبة. حدثنا عبد الله بن نمير وأبو أسامة. ح وحدثنا ابن نمير. حدثنا أبى. جميعا عن عبيد الله. ح وحدثنا قتيبة ومحمد بن رمح عن الليث بن سعد. ح وحدثنى زهير بن حرب. حدثنا إسماعيل (يعنى ابن علية) عن أيوب. ح وحدثنا ابن رافع. حدثنا ابن أبى فديك. أخبرنا الضحاك (يعنى ابن عثمان) ح وحدثنى هارون بن عبد الله. حدثنا حجاج بن محمد. قال: قال ابن جريج: أخبرنى موسى بن عقبة. كلهم عن نافع، عن ابن عمر، عن النبى ﷺ؛ أنه رأى نخامة فى قبلة المسجد. إلا الضحاك فإن فى حديثه: نخامة فى القبلة. بمعنى حديث مالك.

51 — ( ) .... : Buradaki altı tarîk râvîlerinin hepsi de Nâfi'-den, o da ibn Umer'den, o da Nebiy (S) den olmak üzere, Peygamber'in mescidin kıblesinde bir balgam gördüğünü rivâyet ettiler. Ancak bu râvîlerden Dahhâk kendi hadîsinde, bundan evvelki Mâlik hadîsi tarzında olarak : Kıblede bir balgam gördü demiştir.

35. Tükürük ve sümüğün temizliğine hükmolunmuştur. Bunda âlimler müttefiktirler. Yalnız şu kayd ile ki temiz ağızdan çıkan temiz, kirli, yaralı, irinli, sarhoş ağızdan çıkan elbette necistir. Selmân Fârisî ile İbrâhîm Nehaî, tükrük ağızdan ayrılınca necis olur demişlerdir.

Mescide ve bilhassa kıble cihetine tükürmek makam ve cihete karşı edebi ve hürmeti ihlal olduğu için nehyedilmiştir. Esasen hârice tükürmek İslâm'ın çok titiz temizlik emirlerine tamamiyle aykırıdır. Bundan dolayı Rasûlullah'ın namazda iken bile bezinin içine tükürdüğü Enes tarafından Buhârî'de rivâyet edilmiştir : (*Buhârî, vudu, buzâk ve muhât ve nahvihi fi's-sevb*).

٥٢ – (٥٤٨) حدثنا يحيى بن يحيى وأبو بكر بن أبي شيبة وعمرو الناقد. جميعا عن سفيان. قال يحيى: أخبرنا سفيان بن عيينة عن الزهري، عن حميد بن عبد الرحمن عن أبي سعيد الخدري؛ أن النبي ﷺ رأى نخامة في قبلة المسجد. فحكها بحصاة. ثم نهى أن يبزق الرجل عن يمينه أو أمامه. ولكن يبزق عن يساره أو تحت قدمه اليسرى.

(...) حدثني أبو الطاهر وحرملة. قالا: حدثنا ابن وهب عن يونس. ح قال: وحدثني زهير بن حرب. حدثنا يعقوب بن إبراهيم. حدثنا أبي. كلاهما عن ابن شهاب، عن حميد بن عبد الرحمن؛ أن أبا هريرة وأبا سعيد أخبراه؛ أن رسول الله ﷺ رأى نخامة. بمثل حديث ابن عيينة.

(٥٤٩) وحدثنا قتيبة بن سعيد عن مالك بن أنس، فيما قرئ عليه، عن هشام بن عروة، عن أبيه، عن عائشة؛ أن النبي ﷺ رأى بصاقا في جدار القبلة أو مخاطا أو نخامة. فحكه.

52 — (548) .... : Ebû Saîd el-Hudrî (R) den:

Peygamber (S), mescidin kıblesinde bir tükrük gördü ve onu bir taş parçasıyle kazıdı. Sonra kişiyi sağına yahut önüne tükürmekten nehyetti. Lâkin (zarûret halinde) soluna yahut sol ayağının altına tükürür (buyurdu) [36].

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de ibn Şihâb'dan, o da Humeydu'bnu Abdirrahmân'dan, ona da Ebû Hureyre ve Ebû Saîd, Rasûlullah'ın bir tükürük gördüğünü haber verdiler diyerek yukarıdaki İbnu Uyeyne hadîsinin benzerini rivâyet etmiştir.

(549) .... : Ummu'l-Mu'minîn Âişe'den, (şöyle demiştir):

Peygamber (S) kıble duvarında bir tükrük yahut bir sümük yahut bir balgam gördü de onu kazıdı.

---

36. Zira sağ tarafta iyilikleri yazan kâtib melek vardır. Nevevî, sağ tarafa tükürmek hakkındaki nehyin namaza mahsûs olmadığına, bu babda mescid içi ile mescid dışının bir olduğuna cezm etmiştir.

٥٣ – (٥٥٠) حدّثنا أبُو بَكْرِ بْنُ أبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. جَمِيعًا عَنِ ابْنِ عُلَيَّةَ. قَالَ زُهَيْرٌ: حَدَّثَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مِهْرَانَ، عَنْ أبِي رَافِعٍ، عَنْ أبِي هُرَيْرَةَ؛ أنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ رَأى نُخَامَةً فِي قِبْلَةِ الْمَسْجِدِ. فَأقْبَلَ عَلَى النَّاسِ فَقَالَ «مَا بَالُ أحَدِكُمْ يَقُومُ مُسْتَقْبِلَ رَبِّهِ فَيَتَنَخَّعُ أمَامَهُ؟ أيُحِبُّ أحَدُكُمْ أنْ يُسْتَقْبَلَ فَيُتَنَخَّعَ فِي وَجْهِهِ؟ فَإذَا تَنَخَّعَ أحَدُكُمْ فَلْيَتَنَخَّعْ عَنْ يَسَارِهِ. تَحْتَ قَدَمِهِ. فَإنْ لَمْ يَجِدْ فَلْيَقُلْ هٰكَذَا» وَوَصَفَ الْقَاسِمُ، فَتَفَلَ فِي ثَوْبِهِ، ثُمَّ مَسَحَ بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ.

(...) وحدّثنا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ. ح قَالَ: وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. أخْبَرَنَا هُشَيْمٌ. ح قَالَ: وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ. كُلُّهُمْ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مِهْرَانَ، عَنْ أبِي رَافِعٍ، عَنْ أبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، نَحْوَ حَدِيثِ ابْنِ عُلَيَّةَ. وَزَادَ فِي حَدِيثِ هُشَيْمٍ: قَالَ أبُو هُرَيْرَةَ: كَأنِّي أنْظُرُ إلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ يَرُدُّ ثَوْبَهُ بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ.

53 — (550) .... : Ebû Hureyre (R) den :

Rasûlullah (S) mescidin kıblesinde bir kağsırık gördü. Hemen insanlara dönüb şöyle buyurdu : «Her hangi biriniz Rabbının kıblesine yönelerek dikiliyor da akabinde önüne doğru sümkürüyor, nedir bu hâliniz? Her hangi biriniz, kendisine dönülüb yüzüne doğru tükürülmesini ister mi? Biriniz (muztar kalıb) sümkürdüğü zaman sol tarafına, ayağının altına sümkürsün. Eğer sümkürecek yer bulamazsa bezi ile şöyle yapsın». Râvî Kasım, sevbine tükürdü sonra bir parçasını diğeri üzerine sürtüp ovalıyarak Peygamberin fiilini tavsîf etti.

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de Kasımu'bnu Mihrân'dan, o da Ebû Râfi'den, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den olmak üzere yukardaki İbnu Uleyye hadîsi tarzında rivâyet ettiler. Bunlardan Huşeym'in hadîsinde şu ziyade vardır : Ebû Hureyre dedi ki : Rasûlullah'ın bezinin bir kısmını diğer kısmı üzerine bükerek ovuşturduğu hâlâ gözümün önündedir.

٥٤ – (٥٥١) حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ. قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: سَمِعْتُ قَتَادَةَ يُحَدِّثُ عَنْ أنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إذَا كَانَ أحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ فَإنَّهُ يُنَاجِي رَبَّهُ. فَلَا يَبْزُقَنَّ بَيْنَ يَدَيْهِ وَلَا عَنْ يَمِينِهِ. وَلٰكِنْ عَنْ شِمَالِهِ تَحْتَ قَدَمِهِ».

54 — (551) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Her biriniz namazda olduğu zaman şübhesiz Rabbı ile münacât eder. O halde (hiç biriniz) önüne ne de sağına tükürmesin. Muztar kaldığında sol tarafına, ayağının altına tükürsün».

٥٥ – (٥٥٢) وحدثنا يحيى بن يحيى وقتيبة بن سعيد (قال يحيى: أخبرنا. وقال قتيبة: حدثنا أبو عوانة) عن قتادة، عن أنس بن مالك؛ قال: قال رسول الله ﷺ «البزاق في المسجد خطيئة. وكفارتها دفنها».

55 — (552) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi:

Rasûlullah (S): «Mescidde tükürmek bir günahtır, keffâreti de onu gömmektir» buyurdu.

٥٦ – (...) حدثنا يحيى بن حبيب الحارثي. حدثنا خالد (يعني ابن الحارث) حدثنا شعبة قال: سألت قتادة عن التفل في المسجد؟ فقال: سمعت أنس بن مالك يقول: سمعت رسول الله ﷺ يقول «التفل في المسجد خطيئة. وكفارتها دفنها».

56 — ( ) .... : Şu'be dedi ki: Katâde'ye mescidde tükürmekten sordum. Buna cevaben dedi ki: Enes ibn Mâlik'ten işittim şöyle diyordu: Rasûlullah (S) den işittim, buyuruyordu ki: «Mescide tükürmek bir günahtır, keffâreti de onu gömmektir» [37].

٥٧ — (٥٥٣) حدثنا عبد الله بن محمد بن أسماء الضبعي وشيبان بن فروخ. قالا: حدثنا مهدي ابن ميمون. حدثنا واصل مولى أبي عيينة عن يحيى بن عقيل، عن يحيى بن يعمر، عن أبي الأسود الديلي، عن أبي ذر، عن النبي ﷺ قال «عرضت علي أعمال أمتي. حسنها وسيئها. فوجدت في محاسن أعمالها الأذى يماط عن الطريق. ووجدت في مساوي أعمالها النخاعة تكون في المسجد لا تدفن».

57 — (553) .... : Ebû Zerr (R) den:

Peygamber (S) şöyle buyurdu: «Ummetimin amelleri, güzeli de, fenası da bana arz olundu (yani bana gösterildi). Amellerinin güzelleri arasında yoldan uzaklaştırılmış olan (taş ve sâire gibi) rahatsızlık sebeblerini buldum. Ummetimin çirkin işleri arasında da mescidde olan ve izâle edilmiyen tükrüğü gördüm».

37. Bu şekildeki yasak ve nehiylerden maksad insanlara tiksinti vererek rahatsız etmemek, sıhhat, temizlik ve muâşeret kaidelerini son derece dikkatle ta'kîb ve ta'lîm etmektir.

٥٨ – (٥٥٤) حدثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ. حَدَّثَنَا أَبِي. حَدَّثَنَا كَهْمَسٌ عَنْ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِ اللهِ
ابْنِ الشِّخِّيرِ، عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَرَأَيْتُهُ تَنَخَّعَ. فَدَلَكَهَا بِنَعْلِهِ.

58 — (554) .... : Abdullahi'bnu'ş-Şıhhîr (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) ile beraber namaz kıldım. Sümkürdüğünü, sonra da onu ayakkabısıyla sürttüğünü gördüm.

٥٩ – (...) وحدثني يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ عَنِ الْجُرَيْرِيِّ، عَنْ أَبِي الْعَلَاءِ يَزِيدَ
ابْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ الشِّخِّيرِ، عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّهُ صَلَّى مَعَ النَّبِيِّ ﷺ؛ قَالَ، فَتَنَخَّعَ فَدَلَكَهَا بِنَعْلِهِ الْيُسْرَى.

59 — ( ) .... : Abdullahi'bnu'ş-Şıhhîr, Peygamberle beraber namaz kıldığını, Peygamberin sümkürdükten sonra çıkan şeyi sol ayakkabısıyla yere sürttüğünü haber vermiştir.

(١٤) باب جواز الصلاة في النعلين

٦٠ – (٥٥٥) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. أَخْبَرَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ عَنْ أَبِي مَسْلَمَةَ سَعِيدِ بْنِ يَزِيدَ.
قَالَ: قُلْتُ لِأَنَسِ بْنِ مَالِكٍ: أَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي فِي النَّعْلَيْنِ؟ قَالَ: نَعَمْ.

(...) حدثنا أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ. حَدَّثَنَا عَبَّادُ بْنُ الْعَوَّامِ. حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ يَزِيدَ أَبُو مَسْلَمَةَ.
قَالَ: سَأَلْتُ أَنَسًا. بِمِثْلِهِ.

(14) AYAKKABILARLA NAMAZ KILMANIN CEVÂZI BÂBI

60 — (555) .... : Saîdu'bnu Yezîd dedi ki :

Enesu'bnu Mâlik'e : Rasûlullah (S) ayakkabıları ayağında namaz kılar mıydı? Diye sordu. O, evet cevabı verdi [38].

( ) .... : Bu isnadda da Ebû Seleme Saîdu'bnu Yezîd : Enes'den sordum diyerek geçen hadîsin benzerini rivâyet etmiştir.

---

38. Bu hadîs *na'leyni* yani ayakkabıları çıkarmaksızın namaz kılmanın cevâzına delildir... Lâkin ayakkabılarla namaz kılabilmek için onların temiz olmaları şarttır. Ayakkabıların üzerinde ve altında pislik varsa musallî onu siler ve namazı kılar. Bazıları yaş necâsete basan kimsenin onu toprakla silip namaza durabileceğine kail olmuşlardır. Ebû Hanîfe ile Mâlik'e göre ayakkabıdaki yaş pislik ancak su ile temizlenebilir. Eğer kuru ise kazımakla izâlesi kifâyet eder. Şâfiîye göre ise ister edikde, ister ayakkabılarda, ister başka şeyde olsun bütün necasetler ancak su ile temizlenebilir.

(١٥) باب كراهة الصلاة فى ثوب له أعلام

٦١ - (٥٥٦) حدثنى عمرو الناقد وزهير بن حرب . ح قال وحدثنى أبو بكر بن أبى شيبة (واللفظ لزهير) قالوا : حدثنا سفيان بن عيينة عن الزهرى ، عن عروة ، عن عائشة ؛ أن النبى ﷺ صلى فى خميصة لها أعلام . وقال «شغلتنى أعلام هذه . فاذهبوا بها إلى أبى جهم وائتونى بأنبجانيه».

(15) DAMGALI — RESİMLİ — ELBİSE İLE NAMAZ KILMANIN KERÂHATİ BÂBI

61 — (556) .... : Ummu'l-Mu'minîn Âişe'den, şöyle demiştir: (Bir defa) Peygamber (S), üstünde damgalar bulunan bir hamîsa içinde namaz kıldı ve akabinde: «Şunun damgaları — resimleri, şekilleri — beni meşgûl etti. Binaenaleyh bunu Ebû Cehm'e götürün de bana onun **Enbicânîy**sini getirin» buyurdu.

٦٢ - (...) حدثنا حرملة بن يحيى . أخبرنا ابن وهب . أخبرنى يونس عن ابن شهاب . قال : أخبرنى عروة بن الزبير عن عائشة ؛ قالت : قام رسول الله ﷺ يصلى فى خميصة ذات أعلام . فنظر إلى علمها . فلما قضى صلاته قال «اذهبوا بهذه الخميصة إلى أبى جهم بن حذيفة . وائتونى بأنبجانيه . فإنها ألهتنى آنفا فى صلاتى» .

62 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) damgaları olan bir **hamîsa** içinde namaza durdu. (Namaz esnasında) üstündeki damgasına baktı. Namazı bitirince: «Şu **hamîsa**yı Ebû Cehmi'bnu Huzeyfe'ye götürün de bana onun **enbicâniy**sini getirin. Zira demin namazımda beni alıkoydu» buyurdu [39].

٦٣ - (...) حدثنا أبو بكر بن أبى شيبة . حدثنا وكيع عن هشام ، عن أبيه ، عن عائشة ؛ أن النبى ﷺ كانت له خميصة لها علم . فكان يتشاغل بها فى الصلاة . فأعطاها أبا جهم . وأخذ كساء له أنبجانيا .

---

39. *Ebû* Cehm Kureyş'in büyüklerindendir. Mekke fethi günü müsliman oldu. Ensâb ilmini en iyi bilen dört kişiden biridir. *Enbicâniy*, gâlib ihtimâle göre *Enbicân*'a mensûbdur. Üzerinde nakş ve resim olmıyan yumuşak fakat kalın sûf bir abaya denir ki *hamîsa* kadar fâhir kumaşlardan sayılmaz. Bu hamîsa, Peygambere Ebû Cehm tarafından hediyye edilmişti. Rasûlullah evvelki hediyesini geri göndererek daha ucuz ve sâde olan ikinci hediyesini istedi. Bunda hediye verenin, hediyenin reddinden gücendirilmemesi ve gönlünün hoş edilmesi de sağlanmıştır.

63 — ( ) .... : Âişe (R) den :

Peygamber (S) in damgalı bir hamîsası vardı. Namazda iken o damgalı hamîsa ile fikri meşgul oluyordu. Bunun üzerine onu Ebû Cehm'e verdi de Ebû Cehm'in enbcâniy denilen bir elbisesini aldı.

(١٦) باب كراهة الصلاة بحضرة الطعام الذي يريد أكله في الحال، وكراهة الصلاة مع مدافعة الأخبثين

٦٤ — (٥٥٧) أَخْبَرَنِي عَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. قَالُوا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «إِذَا حَضَرَ الْعَشَاءُ وَأُقِيمَتِ الصَّلَاةُ، فَابْدَءُوا بِالْعَشَاءِ».

(...) حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ. حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي عَمْرٌو عَنِ ابْنِ شِهَابٍ. قَالَ: حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ «إِذَا قُرِّبَ الْعَشَاءُ وَحَضَرَتِ الصَّلَاةُ، فَابْدَءُوا بِهِ قَبْلَ أَنْ تُصَلُّوا صَلَاةَ الْمَغْرِبِ. وَلَا تَعْجَلُوا عَنْ عَشَائِكُمْ».

(16) HEMEN YEMEK İSTEDİĞİ TAÂMI HAZIRLANMIŞ İKEN, BİR DE BÜYÜK VE KÜÇÜK ABDESTLERİ SIKIŞTIRMAKTA İKEN NAMAZ KILMANIN KERÂHATİ BÂBI

64 — (557) .... : Enes ibn Mâlik (R) den :

Peygamber (S) buyurdu : «Akşam yemeği hazırlanıb namaz da ikamet edildiğinde evvelâ yemeğe başlayınız».

( ) .... : Enes (R) şöyle tahdîs etmiştir : Rasûlullah (S) buyurdu : «Akşam yemeği yakına getirildiği ve namaz (vaktı) da geldiği zaman akşam namazını kılmadan yemeğe başlayınız. Acele edib de yemeğinizi bırakmayınız» [40].

٦٥ — (٥٥٨) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ وَحَفْصٌ وَوَكِيعٌ عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. بِمِثْلِ حَدِيثِ ابْنِ عُيَيْنَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَنَسٍ.

65 — (558) Bize Ebû Bekr ibn Şeybe tahdîs etti. Bize, İbnu Numeyr, Hafs ve Vekî', Hişâm'dan, o da babasından, o da Ummu'l-Mu'mi-

40. Hazırlanmış yemeğin namazdan önce yenilmesi hakkındaki bu emir *nedb* içindir. Bazıları ise vucûba hamletmişlerdir ki Dâvûd Zâhiri bu cümledendir. Emir, ister *nedb*'e ister *vucûb*'a hamledilsin, hikmeti, namazdaki huşûun fazîleti, o namazı evvel vaktında kılmaktaki fazîletten büyük olmasındadır. Hatta bazıları yemeğe iştihâ ziyâde iken namaza durmanın kerâhatine bile kail olmuşlardır. Çünkü bu takdîrde — namazdan bizzat maksûd olan — *huşû*'dan mahrûm olarak nefsin derdi ile meşgul olmuş olur.

rin Âişe'den, o da Peygamberden olmak üzere; yukarıki İbnu Uyeyne'nin Zuhrî'den, onun da Enes'den rivâyet ettiği hadîsin sözlerini tahdîs etti.

٦٦ – (٥٥٩) حدثنا ابن نمير. حدثنا أبي. ح قال وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة (واللفظ له) حدثنا أبو أسامة. قالا: حدثنا عبيد الله عن نافع، عن ابن عمر؛ قال: قال رسول الله ﷺ «إذا وضع عشاء أحدكم وأقيمت الصلاة. فابدؤا بالعشاء. ولا يعجلن حتى يفرغ منه».

(...) وحدثني محمد بن إسحق المسيبي. حدثني أنس (يعني ابن عياض) عن موسى بن عقبة. ح وحدثنا هارون بن عبد الله. حدثنا حماد بن مسعدة عن ابن جريج. ح قال: وحدثنا الصلت بن مسعود. حدثنا سفيان بن موسى عن أيوب. كلهم عن نافع، عن ابن عمر، عن النبي ﷺ، بنحوه.

66 — (559) .... : İbnu Umer (R) şöyle dedi:

Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Herhangi birinizin yemeği konulub, namaz da ikamet edildiğinde yemeğe başlayınız. Sakın yemekten fâriğ oluncaya kadar acele etmesin».

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de Râfi'den, o da İbn Umer'den, o da Peygamber'den, o hadîsin benzerini rivâyet etmişlerdir.

٦٧ – (٥٦٠) حدثنا محمد بن عباد. حدثنا حاتم (هو ابن إسماعيل) عن يعقوب بن مجاهد، عن ابن أبي عتيق؛ قال: تحدثت أنا والقاسم عند عائشة رضي الله عنها حديثا. وكان القاسم رجلا لحانة. وكان لأم ولد. فقالت له عائشة: مالك لا تحدث كما يتحدث ابن أخي هذا؟ أما إني قد علمت من أين أتيت. هذا أدبته أمه وأنت أدبتك أمك. قال فغضب القاسم وأضب عليها. فلما رأى مائدة عائشة قد أتي بها قام. قالت: أين؟ قال: أصلي. قالت: اجلس. قال: إني أصلي. قالت: اجلس غدر! إني سمعت رسول الله ﷺ يقول «لا صلاة بحضرة الطعام، ولا هو يدافعه الأخبثان».

(...) حدثنا يحيى بن أيوب وقتيبة بن سعيد وابن حجر. قالوا: حدثنا إسماعيل (وهو ابن جعفر) أخبرني أبو حزرة القاص عن عبد الله بن أبي عتيق، عن عائشة، عن النبي ﷺ. بمثله. ولم يذكر في الحديث قصة القاسم.

67 — (560) .... : İbnu Ebî Atîk dedi ki: Kasımla ben Âişe'nin yanında bir hadîs konuşuyorduk [41]. Kasım konuşmalarında çok i'râb yanlışı yapan bir kimse idi. Kendisi, (ummu veled = çocuk anası) bir câri-

yeden doğmuştu. Âişe ona hitâben: Senin neyin var ki kardeşimin şu oğlunun konuşması gibi konuşmuyorsun? Bu yanlışlı konuşmanın sana nereden verildiğini bildim. Bu güzel konuşanı annesi edeblendirdi, seni de annen terbiye etti, dedi. Bu sözlerden dolayı Kasım, Âişe'ye öfkelendi ve ona kinlendi. Nihayet Âişe'ye getirilen sofrayı görünce ayağa kalktı. Âişe: Nereye? diye sordu. Namaz kılacağım, dedi. Âişe: Otur, dedi. O: Ben namaz kılacağım, dedi. Âişe tekrar: Otur ey vefâsız! Ben Rasûlullah'dan işittim şöyle buyuruyordu: «Yemek hazırlanmışken bir de kendisini küçük ve büyük abdest sıkıştırırken namaz kılınmaz» dedi.

( ) .... : Buradaki râvîler de yine Abdullah İbnu Ebî Atîk'den, o da Âişe'den, o da Peygamberden yukarıki hadîsin benzerini haber verdiler. Fakat bu hadîsde Kasım'ın hikâyesini zikretmediler.

(١٧) باب نهى من أكل ثوما أو بصلا أو كراثا أو نحوها

٦٨ – (٥٦١) حدثنا محمد بن المثنى وزهير بن حرب. قالا: حدثنا يحيى (وهو القطان) عن عبيد الله. قال: أخبرني نافع عن ابن عمر؛ أن رسول الله ﷺ قال، في غزوة خيبر «من أكل من هذه الشجرة (يعني الثوم) فلا يأتين المساجد».

قال زهير: في غزوة. ولم يذكر خيبر.

(17) SARMISAK, SOĞAN, PIRASA YAHUT BUNLARA BENZER ÇİRKİN KOKULU ŞEYLER YİYENLERİ (MESCİDLERDEN) NEHİY BÂBI

68 — (561) .... : İbnu Umer (R) den:

Rasûlullah (S), Hayber gazvesinde: «Şu yeşillikten yani sarmısaktan her kim yediyse mescidlere gelmesin» buyurdu.

Râvî Zuheyr: Bir gazvede dedi, Hayber'i zikretmedi.

٦٩ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا ابن نمير. ح قال وحدثنا محمد بن عبد الله ابن نمير (واللفظ له) حدثنا أبي. قال: حدثنا عبيد الله عن نافع، عن ابن عمر؛ أن رسول الله ﷺ قال «من أكل من هذه البقلة فلا يقربن مساجدنا. حتى يذهب ريحها» يعني الثوم

69 — (·) .... : İbn Umer (R) den:

41. İbnu Ebî Atîk, Abdullah ibn Muhammed [illegible]rahman ibn Ebî Bekr Sıddık'dır. Kasım ise Kasımu'bnu Muhammed ibn Ebû [illegible]'dır.

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Her kim bu sebzeden yedi ise kokusu gidinceye kadar sakın mescidlerimize yaklaşmasın». Bu sebze sözü ile sarmısağı kasdeder.

٧٠ — (٥٦٢) وحدثني زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ (يَعْنِي ابْنَ عُلَيَّةَ) عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ (وَهُوَ ابْنُ صُهَيْبٍ) قَالَ: سُئِلَ أَنَسٌ عَنِ الثُّومِ؟ فَقَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَنْ أَكَلَ مِنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ فَلَا يَقْرَبَنَّا. وَلَا يُصَلِّي مَعَنَا».

70 — (562) .... : Abdulazîz ibn Suhayb dedi ki :

Enese, sarmısaktan soruldu da o, şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Her kim şu yeşillikten yedi ise bize yaklaşmasın ve bizimle beraber namaz kılmasın» buyurdu.

٧١ — (٥٦٣) وحدثني مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ (قَالَ عَبْدٌ: أَخْبَرَنَا. وَقَالَ ابْنُ رَافِعٍ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ) أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَنْ أَكَلَ مِنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ فَلَا يَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا. وَلَا يُؤْذِيَنَّا بِرِيحِ الثُّومِ».

71 — (563) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) : «Her kim bu yeşillikten yerse sakın mescidimize yaklaşmasın ve sarmısak kokusu ile bizlere ezâ etmesin» buyurdu.

٧٢ — (٥٦٤) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا كَثِيرُ بْنُ هِشَامٍ عَنْ هِشَامٍ الدَّسْتَوَائِيِّ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ؛ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ أَكْلِ الْبَصَلِ وَالْكُرَّاثِ. فَغَلَبَتْنَا الْحَاجَةُ فَأَكَلْنَا مِنْهَا. فَقَالَ «مَنْ أَكَلَ مِنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ الْمُنْتِنَةِ فَلَا يَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا. فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَأَذَّى مِمَّا يَتَأَذَّى مِنْهُ الْإِنْسُ».

72 — (564) .... : Câbir (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S), soğan ve pırasa yemekten nehiy buyurmuştu. Bir yerde bize zarûret ve ihtiyac erişti ve biz de bunlardan yedik. Bunun üzerine Rasûlullah : «Her kim şu koku neşreden yeşillikten yedi ise mescidimize yaklaşmasın. Çünkü melekler de insanların eziyet çektikleri şeylerden eziyet çekerler» buyurdu.

٧٣ — (...) وحدثني أَبُو الطَّاهِرِ وَحَرْمَلَةُ. قَالَا: أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ. قَالَ: حَدَّثَنِي عَطَاءُ بْنُ أَبِي رَبَاحٍ؛ أَنَّ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ قَالَ (وَفِي رِوَايَةِ حَرْمَلَةَ وَزَعَمَ) أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «مَنْ أَكَلَ ثُومًا أَوْ بَصَلًا فَلْيَعْتَزِلْنَا أَوْ لِيَعْتَزِلْ مَسْجِدَنَا. وَلْيَقْعُدْ فِي بَيْتِهِ». وَإِنَّهُ أُتِيَ بِقِدْرٍ

فِيهِ خَضِرَاتٌ مِنْ بُقُولٍ . فَوَجَدَ لَهَا رِيحًا . فَسَأَلَ فَأُخْبِرَ بِمَا فِيهَا مِنَ الْبُقُولِ . فَقَالَ « قَرِّبُوهَا » إِلَى بَعْضِ أَصْحَابِهِ . فَلَمَّا رَآهُ كَرِهَ أَكْلَهَا ، قَالَ « كُلْ . فَإِنِّي أُنَاجِي مَنْ لَا تُنَاجِي » .

73 — ( ) .... : Câbiru'bnu Abdillah (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) : «Her kim sarmısak, soğan yemiş bulunursa bizden yahut mescidimizden uzak durub evinde otursun» buyurdu.

(Yine ayni sened ile geldi ki :) Peygamber'in huzuruna içinde taze sebzeler bulunan bir tencere getirildi. Rasûlullah onda nahoş bir koku duydu. Bunu takiben sorduğunda kendisine, içinde olan sebzelerin ne olduğu haber verildi. Bunun üzerine sahâbîlerden yanında bulunan birine (işâret buyurarak :) «(Ona) götürünüz» buyurdu. O sahâbî de Peygamber'in böyle yaptığını görünce onu yemek istemedi. Bunun üzerine : «Sen (bundan) ye! Çünkü ben senin münâcât etmediklerinle münâcât ederim» buyurdu [42].

٧٤ – (...) وحدثني مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ . حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ . قَالَ : أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ؛ قَالَ « مَنْ أَكَلَ مِنْ هَٰذِهِ الْبَقْلَةِ ، الثُّومِ (وَقَالَ مَرَّةً : مَنْ أَكَلَ الْبَصَلَ وَالثُّومَ وَالْكُرَّاثَ) فَلَا يَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا . فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَتَأَذَّى مِمَّا يَتَأَذَّى مِنْهُ بَنُو آدَمَ » .

74 — ( ) .... : Câbir ibn Abdillah (R) dan :

Peygamber (S) şöyle buyurdu : «Her kim bu yeşillikten, sarmısaktan (bir defa da : Her kim soğan, sarmısak ve pırasa yedi ise dedi) yediyse sakın mescidimize yaklaşmasın. Çünkü melekler Âdem oğullarının ezâ duyduğu şeylerden ezâ duyarlar».

٧٥ – (...) وحدثنا إِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ . ح قَالَ وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَا جَمِيعًا : أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ « مَنْ أَكَلَ مِنْ هَٰذِهِ الشَّجَرَةِ (يُرِيدُ الثُّومَ) فَلَا يَغْشَنَا فِي مَسْجِدِنَا » وَلَمْ يَذْكُرِ الْبَصَلَ وَالْكُرَّاثَ .

75 — ( ) .... : Buradaki tarîklerin iki râvîsi de İbnu Cureyc'den bu isnadla : «Her kim bu ottan (yani sarmısaktan) yerse mescidimize, yanımıza gelmesin» hadîsini rivâyet etti. Yalnız İbnu Cureyc bu hadîsde soğanı ve pırasayı zikretmedi.

---

42. Munâcât, bir kimseye fısıldamak ma'nâsınadır. Buradaki münâcât, hâzır bulunanların muttali' olamıyacakları sûrette meleklerle tekellüm ma'nâsınadır.

٧٦ – (٥٦٥) وحدثني عمرو الناقد. حدثنا إسماعيل بن علية عن الجريري، عن أبي نضرة، عن
أبي سعيد؛ قال: لم نعد أن فتحت خيبر. فوقعنا، أصحاب رسول الله ﷺ، في تلك البقلة. الثوم.
والناس جياع. فأكلنا منها أكلا شديدا. ثم رحنا إلى المسجد فوجد رسول الله ﷺ الريح. فقال
«من أكل من هذه الشجرة الخبيثة شيئا فلا يقربنا في المسجد» فقال الناس: حرمت. حرمت.
فبلغ ذاك النبي ﷺ فقال «أيها الناس! إنه ليس بي تحريم ما أحل الله لي. ولكنها شجرة أكره ريحها».

76 — (565) .... : Ebû Saîd (R) şöyle dedi :

Hayber, fetih olunduktan sonra biz henüz dönmemiştik. Biz Rasûlullah'ın sahâbîleri bu sebzenin, sarmısağın tarlalarına düştük. Halk açlık içinde idi. Bu sebeble o sebzeden bol bol yedik. Sonra (orada Rasûlullah'ın namaz kıldırdığı) mescide döndük. Rasûlullah kokuyu duyduğunda : «Her kim bu murdar kokulu yeşillikten —yani sarmısaktan— bir mikdar yemiş ise sakın mescidde bize yaklaşmasın» buyurdu. Bunun üzerine sahâbîler : Harâm oldu, harâm oldu, dediler. Bu söz Peygamber'e ulaşınca : «Ey insanlar! Allah'ın bana halâl ettiğini harâm etmek bana düşmez. Lâkin şukadar var ki, bu kokusundan hoşlanmadığım bir yeşilliktir» buyurdu [43].

٧٧ – (٥٦٦) حدثنا هارون بن سعيد الأيلي وأحمد بن عيسى قالا: حدثنا ابن وهب. أخبرني
عمرو عن بكير بن الأشج، عن ابن خباب، عن أبي سعيد الخدري؛ أن رسول الله ﷺ مر على زراعة
بصل هو وأصحابه. فنزل ناس منهم فأكلوا منه. ولم يأكل آخرون. فرحنا إليه. فدعا الذين
لم يأكلوا البصل. وأخر الآخرين حتى ذهب ريحها.

77 — (566) .... : Ebû Saîd Hudri (R) den, (şöyle demiştir) :

Rasûlullah (S) ve sahâbîleri bir soğan tarlasına uğradılar. Kendilerinden bazı kimseler inib soğanlardan yediler. Diğerleri yemediler. Nihayet Peygamber'in yanına gittik. O, soğan yememiş olanları çağırdı ve diğerlerini de, kendilerinden soğan kokusu gidinceye kadar geriye bıraktı.

---

43. Bu hadîslerden, böyle çirkin kokulu şeyleri çiğ olarak yemekte kerâhat olduğu gibi bunları yiyenlerin de kokuları zâil oluncaya kadar mescide varmaktan nehy edildikleri anlaşılır. Soğan, pırasa, turp gibi kerîh kokulu şeyler de sarmısak gibidir. Sarmısak ve benzeri şeyleri yediklerinden dolayı mescidlere giremiyenler, bayram namazgâhları, cenâze, ilim meclisleri ve düğünler gibi toplantı yerlerine de gidemezler.

Nehyin illeti ezâ olduğu için sarmısak yemişlere kıyâsen ağzı kokanların, yarası ağır kokanların, kasab, balıkçı, meczûm, uyuz makûlesi kimselerin cemâate devam etmemelerine fetva verilmiştir. Ayni illetten dolayı İbnu Umer, diliyle halka ezâ veren kimselerin bile cemâate devam etmemesine fetvâ vermiştir. Ancak bazıları hükümde bu kadar ileri gidilmesini hoş görmezler (ayni eser II, 747-754).

٧٨ - (٥٦٧) حدثنا محمد بن المثنى. حدثنا يحيى بن سعيد. حدثنا هشام. حدثنا قتادة عن سالم
ابن أبي الجعد، عن معدان بن أبي طلحة؛ أن عمر بن الخطاب خطب يوم الجمعة. فذكر نبي الله ﷺ.
وذكر أبا بكر. قال: إني رأيت كأن ديكا نقرني ثلاث نقرات. وإني لا أراه إلا حضور أجلي.
وإن أقواما يأمرونني أن أستخلف. وإن الله لم يكن ليضيع دينه، ولا خلافته، ولا الذي بعث
به نبيه ﷺ. فإن عجل بي أمر. فالخلافة شورى بين هؤلاء الستة. الذين توفي رسول الله ﷺ
وهو عنهم راض. وإني قد علمت أن أقواما يطعنون في هذا الأمر. أنا ضربتهم بيدي هذه على
الإسلام. فإن فعلوا ذلك فأولئك أعداء الله، الكفرة الضلال. ثم إني لا أدع بعدي شيئا أهم عندي
من الكلالة. ما راجعت رسول الله ﷺ في شيء ما راجعته في الكلالة. وما أغلظ لي في شيء
ما أغلظ لي فيه. حتى طعن بإصبعه في صدري. فقال «يا عمر! ألا تكفيك آية الصيف التي
في آخر سورة النساء؟» وإني إن أعش أقض فيها بقضية. يقضي بها من يقرأ القرآن ومن لا يقرأ
القرآن. ثم قال: اللهم! إني أشهدك على أمراء الأمصار. وإني إنما بعثتهم عليهم ليعدلوا عليهم،
وليعلموا الناس دينهم، وسنة نبيهم ﷺ، ويقسموا فيهم فيئهم، ويرفعوا إلي ما أشكل عليهم
من أمرهم. ثم إنكم، أيها الناس! تأكلون شجرتين لا أراهما إلا خبيثتين. هذا البصل والثوم.
لقد رأيت رسول الله ﷺ، إذا وجد ريحهما من الرجل في المسجد، أمر به فأخرج إلى البقيع.
فمن أكلهما فليمتهما طبخا.

(...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا إسماعيل بن علية عن سعيد بن أبي عروبة. ح قال:
وحدثنا زهير بن حرب وإسحق بن إبراهيم. كلاهما عن شبابة بن سوار. قال: حدثنا شعبة جميعا
عن قتادة، في هذا الإسناد، مثله.

78 — (567) .... : Ma'dânu'bnu Ebî Talha'dan :

Umeru'bnu'l-Hattab cumua günü bir hutbe îrâd etti. Peygamber'i ve Ebû Bekr'i zikrettikten sonra şöyle dedi : Ben rü'yâmda bir horozun bana üç defa gagaladığını gördüm. Ben bunu ancak ecelimin gelmesiyle yorumluyorum. Birtakım cemâatlar bana halef tayin etmemi tavsiye ediyorlar. Şübhesiz Allah, ne kendi dînini, ne hilâfetini ve ne de Peygamberi ile göndermiş olduğu sünneti zâyi' edecek değildir. Şâyet ölüm işi bana acele geliverirse hilâfet, şu altı kişi (Usmân, Ali, Talha, Zubeyr, Sa'd ve Abdurrahmân ibn Avf) arasında bir şûrâda ta'yîn edilir. Bunlar

Rasûlullah'ın, kendilerinden râzî olarak vefat ettiği kimselerdir. Ben biliyorum ki kendilerini şu ellerimle İslâma katmış olduğum bir takım kavimler bu İslâm işinde dürtme ve sancıtma yapacaklardır. Eğer onlar bu kötüleme ve ta'n etme işini yaparlarsa işte onlar Allah'ın düşmanlarıdır, kâfirlerdir, sapıtmış olanlardır. Sonra ben nazarımda kendimden sonraya **kelâle** meselesinden daha muhim hiçbir şey bırakmıyorum. Ben Rasûlullah'a **kelâle** hususundaki mürâcaatım kadar hiçbir şeyde mürâcaat etmiş değilim. Hiçbir şey hususunda bana **kelâlede** olduğu kadar haşin davranmadı. Nihayet parmağıyle göğsüme dürttü ve: «Yâ Umer! Nisâ sûresinin sonundaki **âyetu's-sayf** (yazın nâzil olan âyet) sana kâfî gelmiyor mu?» buyurdu. Ve ben eğer yaşarsam, **kelâle** hususunda Kur'ân'ı okuyanların ve okumayanların hükmedeceği bir hükümle hükmedeceğim. Umer bundan sonra şöyle dedi:

Ey Allah'ım! Mıntakaların emîrleri üzerine seni şâhid yapıyorum. Ben o emîrleri o memleketler halkı üzerine ancak onlara adâlet etsinler, halka dînlerini ve peygamberlerinin sünnetini öğretsinler, ganîmetlerini aralarında taksîm etsinler ve onların işlerinden kendilerinden muşkil gelen şeyleri bana arztesinler diye göndermişimdir.

Sonra siz ey insanlar! İki habîsden başka bir şey görmediğim iki bitkiyi, şu soğan ve sarmısağı yiyorsunuz. Yemîn olsun ben, Rasûlullah'ı gördüm ki mescid dâhilinde bir kimseden onların kokusunu duyduğu zaman onun çıkarılmasını emrederdi de o şahıs derhal **Bakî'** tarafına çıkarılırdı. Binaenaleyh soğan ile sarmısağı her kim yiyecekse onların kokularının kuvvetini pişirmek suretiyle kırsın.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Katâde'den olmak üzere bu isnadda yukardaki hadîsin benzerini rivâyet etmişlerdi.

(١٨) باب النهي عن نشد الضالة في المسجد وما يقوله من سمع الناشد

٧٩ — (٥٦٨) حَدَّثنا أَبُو الطَّاهِرِ أَحْمَدُ بْنُ عَمْرٍو . حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ عَنْ حَيْوَةَ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللهِ مَوْلَىٰ شَدَّادِ بْنِ الْهَادِ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَنْ سَمِعَ رَجُلًا يَنْشُدُ ضَالَّةً فِي الْمَسْجِدِ ، فَلْيَقُلْ : لَا رَدَّهَا اللهُ عَلَيْكَ . فَإِنَّ الْمَسَاجِدَ لَمْ تُبْنَ لِهَٰذَا» .

(...) وَحَدَّثَنِيهِ زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا الْمُقْرِئُ . حَدَّثَنَا حَيْوَةُ . قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا الْأَسْوَدِ يَقُولُ : حَدَّثَنِي أَبُو عَبْدِ اللهِ مَوْلَىٰ شَدَّادٍ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ . يَقُولُ : بِمِثْلِهِ .

(18) MESCİDDE (BAĞIRARAK) GAYIB EŞYA SORMAKTAN NEHİY VE GAYIB ARAYICININ SESİ DUYULDUĞUNDA SÖYLENECEK SÖZ BÂBI

79 — (568) .... : Ebû Hureyre (R) der ki:

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Her kim, mescid içinde gayıb arayan bir kimseyi işidirse, **Allah onu sana geri vermesin,** desin. Çünkü mescidler bu gibi işler için binâ edilmemişlerdir».

( ) .... : Ebû Hureyre, Rasûlullah'dan şöyle buyurduğunu işittim diyerek geçen hadîsin benzerini rivâyet etti.

٨٠ — (٥٦٩) وحدثنى حَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَخْبَرَنَا الثَّوْرِىُّ عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّ رَجُلًا نَشَدَ فِى الْمَسْجِدِ. فَقَالَ: مَنْ دَعَا إِلَى الْجَمَلِ الْأَحْمَرِ. فَقَالَ النَّبِىُّ ﷺ «لَا وَجَدْتَ. إِنَّمَا بُنِيَتِ الْمَسَاجِدُ لِمَا بُنِيَتْ لَهُ».

80 — (569) .... : Bureyde (R) den:

Bir kimse mescidde gayıb aradı ve: Kim benim gayıb kırmızı devemi bulur, beni ona çağırırsa! dedi. Bunun üzerine Peygamber (S): «Nâha sen onu bulmayasın! Mescidler ancak binâ edildikleri şey için binâ olunmuşlardır» buyurmuştur [44].

٨١ — (..) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِى شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ أَبِى سِنَانٍ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّ النَّبِىَّ ﷺ لَمَّا صَلَّى قَامَ رَجُلٌ فَقَالَ. مَنْ دَعَا إِلَى الْجَمَلِ الْأَحْمَرِ؟ فَقَالَ النَّبِىُّ ﷺ «لَا وَجَدْتَ. إِنَّمَا بُنِيَتِ الْمَسَاجِدُ لِمَا بُنِيَتْ لَهُ».

(..) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ شَيْبَةَ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ، عَنِ ابْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: جَاءَ أَعْرَابِىٌّ بَعْدَمَا صَلَّى النَّبِىُّ ﷺ صَلَاةَ الْفَجْرِ. فَأَدْخَلَ رَأْسَهُ مِنْ بَابِ الْمَسْجِدِ. فَذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِهِمَا.

قَالَ مُسْلِمٌ: هُوَ شَيْبَةُ بْنُ نَعَامَةَ، أَبُو نَعَامَةَ. رَوَى عَنْهُ مِسْعَرٌ وَهُشَيْمٌ وَجَرِيرٌ وَغَيْرُهُمْ، مِنَ الْكُوفِيِّينَ.

81 — ( ) .... : Bureyde (R) den:

Peygamber (S), namazı kılıb bitirince bir zât ayağa kalkıp: Kim benim kaybettiğim kırmızı deveyi bulur da beni ona çağırırsa! dedi. Bunun üzerine Peygamber: «Sen onu bulmayasın! Mescidler ancak binâ edildikleri maksad için binâ edilmişlerdir» buyurdu.

( ) .... : Bureyde (R) şöyle dedi: Peygamber (S) sabah na-

---

44. Yani mescidler ancak Allah'ı anmak, namaz kılmak, ilim okuyub okutmak, hayır ve benzeri şeyleri müzakere etmek için binâ olunmuşlardır.

mazını kıldıktan sonra bir bedevî geldi. Başını mescidin kapısından içeri soktu ve yukarkilerin hadîsindeki gibi söyledi.

Muslim, râvîleri tanıtmak için şöyle dedi : Şebibetu'bnu Neâme, Ebû Neâme'dir. Kendisinden Mis'ar, Huşeym, Cerîr ve Kûfe'lilerden daha başkaları rivâyette bulunmuşlardır.

(١٩) باب السهو فى الصلاة والسجود له

٨٢ – (٣٨٩) حدثنا يحيى بن يحيى . قال : قرأت على مالك عن ابن شهاب ، عن أبى سلمة بن عبد الرحمن ، عن أبى هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « إن أحدكم إذا قام يصلى جاءه الشيطان فلبس عليه . حتى لا يدرى كم صلى . فإذا وجد ذلك أحدكم ، فليسجد سجدتين وهو جالس » .

(...) حدثنى عمرو الناقد وزهير بن حرب . قالا : حدثنا سفيان (وهو ابن عيينة) . ح قال : وحدثنا قتيبة بن سعيد ومحمد بن رمح عن الليث بن سعد . كلاهما عن الزهرى ، بهذا الإسناد ، نحوه .

(19) NAMAZ KILARKEN YANILMA VE YANILMADAN DOLAYI SECDE ETME BÂBI

82 — (389) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs edib dedi ki : Ben Mâlik'in huzurunda okudum. O da İbnu Şihab'dan, o da Ebû Selemete'bnu Abdirrahman'dan, o da Ebû Hureyre'den : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Sizden herhangi biriniz namaza durduğu zaman şeytan ona gelir ve namazını karıştırır, hatta kaç rek'at kıldığını bilemez. Her hangi biriniz namazda bu yanılma hâliyle karşılaşırsa, oturduğu halde iki secde yapsın».

( ) .... : Buradaki iki tarîkın râvîleri de Zuhrî'den bu isnad ile yukarıki hadîs tarzında rivâyet ettiler.

٨٣ – (...) حدثنا محمد بن المثنى . حدثنا معاذ بن هشام . حدثنى أبى عن يحيى بن أبى كثير . حدثنا أبو سلمة بن عبد الرحمن ؛ أن أبا هريرة حدثهم ؛ أن رسول الله ﷺ قال « إذا نودى بالأذان أدبر الشيطان . له ضراط حتى لا يسمع الأذان . فإذا قضى الأذان أقبل . فإذا ثوب بها أدبر . فإذا قضى التثويب أقبل يخطر بين المرء ونفسه . يقول : اذكر كذا ، اذكر كذا . لما لم يكن يذكر . حتى يظل الرجل إن يدرى كم صلى . فإذا لم يدر أحدكم كم صلى فليسجد سجدتين . وهو جالس » .

83 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle tahdîs etmiştir :

Rasûlullah (S) buyurdu : «Ezânla nidâ edildiği vakıt şeytan ezânı

işitmemek için bir zarıltı ile geri kaçar. Ezân bitirilince yine gelir. Namaz için ikame edilince yine geriye kaçar. **Tesvîb** yani ikamet getirilince gelib insan ile nefsi arasına sokulur. Fulân şeyi hatırla, fulân şeyi hatırla diyerek hiç de aklında olmıyan şeyleri hatırına getirir. Nihayet insan kaç rek'at kıldığını bilmez olur. Her hangi biriniz kaç rek'at kıldığını bilmediği zaman otururken iki secde ile secde yapsın».

٨٤ – (...) حَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَىٰ . حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي عَمْرٌو عَنْ عَبْدِ رَبِّهِ بْنِ سَعِيدٍ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ الْأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « إِنَّ الشَّيْطَانَ إِذَا ثُوِّبَ بِالصَّلَاةِ وَلَّى وَلَهُ ضُرَاطٌ » . فَذَكَرَ نَحْوَهُ . وَزَادَ « فَهَنَّاهُ وَمَنَّاهُ . وَذَكَّرَهُ مِنْ حَاجَاتِهِ مَا لَمْ يَكُنْ يَذْكُرُ » .

84 — ( ) .... : Ebû Hureyre, Rasûlullah (S) : «Şeytan, namaz için **tesvîb** edildiği (yani ezan lafızları tekrarlanarak okunduğu) zaman bir zarıltı ile yüz geri kaçar» buyurdu, diyerek yukarıki hadîs tarzında rivâyet etmiştir. Burada şu ziyade vardır : «Şeytan onu meşekkatsizce gelen düşüncelere ve hayallere düşürür. Namazdan evvel hiç de aklından geçirmediği ihtiyaclarını ona hatırlatır».

٨٥ – (٥٧٠) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَىٰ . قَالَ : قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ الْأَعْرَجِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُحَيْنَةَ ؛ قَالَ : صَلَّى لَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ رَكْعَتَيْنِ مِنْ بَعْضِ الصَّلَوَاتِ . ثُمَّ قَامَ فَلَمْ يَجْلِسْ . فَقَامَ النَّاسُ مَعَهُ . فَلَمَّا قَضَىٰ صَلَاتَهُ وَنَظَرْنَا تَسْلِيمَهُ كَبَّرَ . فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ وَهُوَ جَالِسٌ . قَبْلَ التَّسْلِيمِ . ثُمَّ سَلَّمَ .

85 — (570) .... : Abdullahi'bnu Buhayne (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S), namazların birinden bize iki rek'atını kıldırdı. Sonra (birinci teşehhüd için) oturmadan kalktı. Cemâat de (ona uyarak) kendisi ile beraber ayağa kalktı. Namazını tamamladığı zaman biz selâm vermesini beklerken selâm vermeden evvel tekbîr aldı. Ve oturduğu halde (yanılmaktan dolayı) iki secde yaptı, sonra selâm verdi.

٨٦ – (...) وحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا لَيْثٌ . ح قَالَ : وَحَدَّثَنَا ابْنُ رُمْحٍ . أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنِ الْأَعْرَجِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُحَيْنَةَ الْأَسْدِيِّ ، حَلِيفِ بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَامَ فِي صَلَاةِ الظُّهْرِ وَعَلَيْهِ جُلُوسٌ . فَلَمَّا أَتَمَّ صَلَاتَهُ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ يُكَبِّرُ فِي كُلِّ سَجْدَةٍ وَهُوَ جَالِسٌ . قَبْلَ أَنْ يُسَلِّمَ . وَسَجَدَهُمَا النَّاسُ مَعَهُ . مَكَانَ مَا نَسِيَ مِنَ الْجُلُوسِ .

86 — ( ) .... : Abdulmuttalib oğullarının yeminlisi olan Abdullahi'bnu Buhayne el-Ezdî'den : Rasûlullah (S) öğlen namazını kıldırır-

ken üzerinde birinci oturuş borcu olduğu hâlde üçüncü rek'ate kalktı. Namazını tamamladığı zaman, oturduğu halde selâm vermesinden önce herbir secdede tekbîr alarak unuttuğu oturma yerine iki secde yaptı. Cemâat de onun bu secdelerine uyarak onunla beraber iki secde yaptılar.

٨٧ – (...) وحدثنا أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ. حَدَّثَنَا حَمَّادٌ. حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَالِكٍ ابْنِ بُحَيْنَةَ الْأَزْدِيِّ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَامَ فِي الشَّفْعِ الَّذِي يُرِيدُ أَنْ يَجْلِسَ فِي صَلَاتِهِ. فَمَضَى فِي صَلَاتِهِ. فَلَمَّا كَانَ فِي آخِرِ الصَّلَاةِ سَجَدَ قَبْلَ أَنْ يُسَلِّمَ. ثُمَّ سَلَّمَ.

87 — ( ) .... : Abdullahi'bnu Mâlikin ibnu Buhaynete el-Ezdî (R) den :[45] Rasûlullah (S), namazında oturmak istediği ilk iki rek'atın sonunda, (oturmadan) üçüncü rek'ate kalktı ve artık (geriye dönmeyib) namazına devam etti. Nihayet namazın sonuna varınca selâm vermeden evvel secde yaptı, sonra selâm verdi[46].

---

45. Abdullahi'bnu Mâlik, Kureyş'in halîflerinden, *Ezdu Şenûeden* bir kimsedir. Bundan dolayı bazı senedlerde «Ezd'den bir kimse» kaydını ilâve edib Kureyş'li olmadığına ve yalnız Kureyş içinde bulunduğuna işâret ederler. Câhiliyet devrinde babası Mâliku'bnu Kışb, Peygamber'in dedesi Hâşim'in biraderi Muttalib ibn Abdi Menâf ile yemînli dostluk akdi yapmış ve torunu Buhayne lâkabıyle tanınan Abde Bintu'l-Hâris ile evlenmişti. Râvî Abdullah işte Mâlik ile bu Buheyne'nin izdivacının meyvasıdır. Bundan dolayı annesine nisbet edilmiştir. Kendisi de anası da ilk muslimanlardandırlar. Abdullah'ın vefatı 56 senesindedir. Buhaynenin annesi de Peygamber'e bey'at edenlerdendir. Hayber ganîmetlerinden her ikisine pay verilmiştir. Bazı hadîs râvileri (Abdullahi'bnu Malikin ibnu Buhayne) diyecek yerde yanlışlıkla (Mâliku'bnu Buhayne) demişlerdir. Mâlik ise Buhayne'nin oğlu değil kocasıdır... Buhayne, Malik'in değil, Abdullah'ın annesi olduğu için (İbnu Buhayne) deki (ibn) lafzını hemzesiz yazmak ve (Mâlik) lafzını tenvînsiz okumak kaideten yanlıştır.

46. Bu kıssaya nazaran birinci teşehhüd mahalli olan birinci oturuşun terki üzerine, noksanın yanılma secdesi ile telâfî buyurulması, birinci teşehhüdün farz olmadığına delîl sayılmıştır. Nitekim Ebû Hanîfe, Mâlik, Sevrî, Şâfiî, İshâk ibn Râhûye, Leys ibn Sa'd, Ebû Sevr gibi fakîhler topluluğunun kavli de budur. Yalnız Ahmed ibn Hanbel'ce farzdır. Hidâye şerhinde: «Birinci oturuşta teşehhüd okumak Ebû Hanîfe'ye göre vâcibdir. Muhtar ve sahîh olan da budur...» deniliyor.

İkinci teşehhüdün farz olduğunda şüphe yok ise de, birinci teşehhüdün farziyetine kail olanların delîlleri:

a. Peygamber'in bunu dâima yapmış olması.

b. İbn Abbâs hadîsinde «*ettahiyyâtu...* deyiniz» diye emir buyurulması.

c. Unuttuğu vakıt onu yanılma secdesi ile telâfî etmesi.

d. «SALLÛ KEMÂ RAEYTUMÛNÎ USALLÎ (= beni nasıl namaz kılıyor görmüşseniz öylece namaz kılınız)!» buyurulması.

e. Muslim'de Âişe'den rivayet edilen hadîste: «...Ve kâne yekûlu fî kulli rek'ateyni et-tahiyyete = her iki rek'atde ETTAHİYYÂTU... okurlardı»... denilmesi gibi delîllerdir.

Birinci teşehhüdü her iki ma'nâca —farz ve vâcib ma'nâsınca— vâcib görmiyen cumhûr ise şöyle der: Peygamber ikinci rek'atden sonra teşehhüde oturmaksızın üçüncü rek'ate kalkmış, yanılmayı hatıra getirmek için sahâbîler tesbîh ettikleri halde teşehhüd için dönüb oturmamıştır. Eğer vâcib olaydı terki hatıra gelir gelmez hemen dö-

٨٨ — (٥٧١) وحدثني محمد بن أحمد بن أبي خلف . حدثنا موسى بن داود . حدثنا سليمان بن بلال عن زيد بن أسلم ، عن عطاء بن يسار ، عن أبي سعيد الخدري ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « إذا شك أحدكم في صلاته فلم يدر كم صلى ؟ ثلاثا أم أربعا ؟ فليطرح الشك وليبن على ما استيقن . ثم يسجد سجدتين قبل أن يسلم . فإن كان صلى خمسا ، شفعن له صلاته . وإن كان صلى إتماما لأربع ، كانتا ترغيما للشيطان » .

(...) حدثني أحمد بن عبدالرحمن بن وهب . حدثني عمي عبدالله . حدثني داود بن قيس عن زيد ابن أسلم ، بهذا الإسناد . وفي معناه قال « يسجد سجدتين قبل السلام » كما قال سليمان بن بلال .

88 — (571) .... : Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) buyurdu : «Biriniz namazında şek edib de üç mü yoksa dört mü kıldı bilemezse şüpheyi atsın ve namazı yakînen bildiği aded üzerine binâ etsin. Sonra selâm vermeden evvel iki secde eder. Eğer beş

---

nüb edâ edilmek gerekirdi. Halbuki Peygamber'in fiili dönüb teşehhüde oturmak değil, yanılma secdesi ile islah ve telâfî sûretinde zâhir olmuştur. Secde ile bütünlenib telâfî edilmesi — Ahmed ibn Hanbel'in dediği gibi — vucûba değil, mustehablığa delâlet eder. Zira rukû' ve sucûd gibi namazın rukünleri kabîlinden olan fiiller, yanılma secdesi ile telâfî edilemez.

Bu hadîsin ortaya attığı meselelerden biri de yanılma secdesinin selâmdan evvel edilmiş olmasıdır. Bu meselede fakîhler üç fırkaya ayrılmışlardır :

a. Yanılma secdesi mutlak olarak selâmdan evveldir. Selâmdan evvel secde etmek Şâfiî, Zuhrî, Mekhûl, Rabîatu'r-Rey, Yahya'bnu Saîd el-Ensârî, Evzâî, Leys ibn Sa'd'ın mezhebidir. İbnu Kudâme «*el-Muğnî*»de : Sehv için edilen her sucûd Ahmed İbn Hanbel'in mezhebine göre selâmdan evveldir. Yalnız haklarında selâmdan sonra secde yapıldığına dâir nass vârid olan iki yer müstesnadır ki biri namazın eksik kılınmış olması (Ebû Hureyre'den rivayet edilen 97 rakamlı Zu'l-Yedeyn hadîsi), diğeri de İmâmın ziyade mi, eksik mi kıldığını zihnen araştırdıktan sonra namazı gâlib zanna binâ etmesi (89 rakamlı İbnu Mes'ûd hadisi) sûretleridir. Mâadâsında ise yanılma secdesi hep selâmdan evvel yapılır.

b. Yanılma secdesi eğer noksan dolayısıyle olursa selâmdan evvel, ziyade sebebiyle olursa selâmdan sonradır. Yanılma secdesini noksandan dolayı takdîm, ziyadeden dolayı te'hîr eden Mâlik, Sevr ve Hicaz fakîhlerinden diğer bazılarıdır. Delîlleri bu hadîs ile 97 rakamlı hadîs ve daha başka rivâyetlerdir.

c. Yanılma secdesi mutlaka selâmdan sonradır. Bu, Hanefîlerin mezhebidir. Bunların delîlleri, Muğiretu'bnu Şu'be'den Tahâvî, Tirmizî ve Ebû Dâvûd'un rivâyet ettikleri : «Rasûlullah bize bir defa namaz kıldırdı. Yanılarak iki rek'attan sonra oturmadan kalktı. Kendisine hatırlatmak için tesbîh ettik. Aldırmayıp namaza devam etti. Namazı bitirib selâm verince yanılma secdelerini yaptı» hadîsi ile yanılma secdesinin selâmdan sonra olduğuna dair birçok sahâbînin rivâyet ettikleri diğer hadîslerdir...

Her ne hal ise yanılma secdesinin selâmdan öne geçirilmesi veya arkaya bırakılması — Nevevî ile Hidâye sâhibinin dediği gibi — evleviyyet hakkında bir ihtilâftır. Yoksa secdenin selâmdan evvel veya sonra olması namazı bozmaz (aynı eser II, 701-703).

rek'at kılmış idiyse bu iki secde onun namazını çiftleştirerek altı rek'at yapar. Ve eğer dördü tamamlayıcı olarak kılmış idiyse bu iki secde şeytanın burnunu yere sürtmek (yani onu zelîl kılmak) olur».

( ) .... : Burada Dâvûdu'bnu Kays, Zeydu'bnu Eslem'den bu isnadla yukarıki hadîsin ma'nâsında olarak tahdîs etti. Burada da : Süleymanu'bnu Bilâl'in dediği gibi «selâmdan evvel iki secde yapar» dedi.

٨٩ — (٥٧٢) وحدثنا عُثْمَانُ وَأَبُو بَكْرٍ ابنا أَبِي شَيْبَةَ ، وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . جَمِيعًا عَنْ جَرِيرٍ. قَالَ عُثْمَانُ : حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ عَلْقَمَةَ ؛ قَالَ: قَالَ عَبْدُاللهِ : صَلَّى رَسُولُ اللهِ ﷺ (قَالَ إِبْرَاهِيمُ : زَادَ أَوْ نقص) فَلَمَّا سَلَّمَ قِيلَ لَهُ: يَارَسُولَ اللهِ ! أَحَدَثَ فِي الصَّلَاةِ شَيْءٌ ؟ قَالَ « وَمَا ذَاكَ ؟ » قَالُوا : صَلَّيْتَ كَذَا وَكَذَا . قَالَ فَثَنَى رِجْلَيْهِ ، وَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ ، فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ، ثُمَّ سَلَّمَ. ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ فَقَالَ « إِنَّهُ لَوْ حَدَثَ فِي الصَّلَاةِ شَيْءٌ أَنْبَأْتُكُمْ بِهِ . وَلَـكِنْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ أَنْسَى كَمَا تَنْسَوْنَ . فَإِذَا نَسِيتُ فَذَكِّرُونِي . وَإِذَا شَكَّ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ فَلْيَتَحَرَّ الصَّوَابَ . فَلْيُتِمَّ عَلَيْهِ . ثُمَّ لِيَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ » .

89 — (572) .... : Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S), bize namaz kıldırdı. (İbnu Mes'ûd'dan rivâyet eden Alkame'nin râvisî İbrâhîm : Namazı ya artırdı yahut da eksiltti, dedi). Rasûlullah selâm verince ona : Yâ Rasûlallah! Namaz hakkında yeniden bir şey mi (vahiy mi) geldi? denildi. «Neden sordun?» buyurdu. Şöyle, şöyle kıldınız da ondan, dediler. Bunun üzerine (Rasûlullah hemen teşehhüd vaziyetini almak üzere) iki bacağını kıvırdı ve kıbleye karşı yönelib iki secde etti. Sonra selâm verdi. Sonra yüzünü bize döndürdü ve şöyle buyurdu : «Namaz hakkında yeniden bir şey (vahiy) gelmiş olsaydı muhakkak bunu size (önceden) haber verirdim[47]. Lâkin ben de ancak sizin gibi bir beşerim. Siz unuttuğunuz gibi ben de unuturum. (Bir şeyi) unuttuğum zaman bana hatırlatınız[48]. İçinizden biri namazda şek edecek olursa doğru olmaya lâyık ihtimali ihtiyar etsin (doğrudur diye verdiği

---

47. يا ايها الرسول بلغ ما انزل اليك من ربك وان لم تفعل فما بلغت رسالته : *Ey Rasûl! Rabbından sana indirileni tebliğ et. Eğer yapmazsan Allah'ın elçiliğini tam tebliğ etmiş olmazsın...»* (el-Mâide : 67) âyetine inkıyadın en küçük vesîle ile zâhir ve bütün ümmetçe bilinen hükmü bu vesîle ile de haber verilmiş oluyor. Hiç bir nebiyde risâleti ketmekmek ve tebliğde tekâsül göstermek olamaz.

48. Bu, « انما انسى او انسى لاسن = benim unutmam yahut unutturulmaklığım ancak şerîat ve kaide takrîri için vâkı' olur», mantûkunca ümmet fertlerine tabiî olarak nisyân ve sehiv ârız olduğunda ne yapmaları lâzım geleceğini fiilen talîm etmek hikmetine müstenidtir. Ezcümle bu hadîsin sonunda namazda dalgınlıkla unutmanın hükmü ne olduğu fiilen ta'rîf buyurulmuştur.

karara yönelsin) de namazını onun üzerine tamamlasın. Sonra da iki kere secde yapsın».

٩٠ – (...) حدثناه أبو كريب. حدثنا ابن بشر. ح قال وحدثني محمد بن حاتم. حدثنا وكيع. كلاهما عن مسعر، عن منصور، بهذا الإسناد.

. وفي رواية ابن بشر «فلينظر أحرى ذلك للصواب». وفي رواية وكيع «فليتحر الصواب».

(...) وحدثناه عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي. أخبرنا يحيى بن حسان. حدثنا وهيب بن خالد. حدثنا منصور بهذا الإسناد. وقال منصور: «فلينظر أحرى ذلك للصواب».

(...) حدثناه إسحق بن إبراهيم. أخبرنا عبيد بن سعيد الأموي. حدثنا سفيان عن منصور، بهذا الإسناد. وقال «فليتحر الصواب».

(...) حدثناه محمد بن المثنى. حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن منصور، بهذا الإسناد. وقال «فليتحر أقرب ذلك إلى الصواب».

(...) وحدثناه يحيى بن يحيى. أخبرنا فضيل بن عياض عن منصور، بهذا الإسناد. وقال «فليتحر الذي يرى أنه الصواب».

(...) وحدثناه ابن أبي عمر. حدثنا عبد العزيز بن عبد الصمد عن منصور، بإسناد هؤلاء. وقال «فليتحر الصواب».

90 — ( ) .... : Buradaki iki tarîkın râvîleri de Mis'ardan, o da Mansûr'dan bu isnadla ayni hadîsi rivâyet etmişlerdir. Bunlardan İbnu Bişr'in rivâyetinde: «FE'L-YENZUR AHRÂ ZÂLİKE Lİ-S-SAVÂB = zihnindeki ihtimallerin hangisi doğruya daha yakınsa ona baksın». Vekî'nin rivâyetinde: «FE'L-YETEHARRA'S-SAVÂBE = doğruyu taharrî etsin (yani doğruyu kasdedib onunla amel etsin)» tarzındadır.

( ) .... : Bu tarîkde Mansûr: «Bunların doğruya en lâyık olanına baksın» dedi.

( ) .... : Bu tarîkde Mansûr: «Doğru olanını taharrî etsin» diye rivâyet etti.

( ) .... : Bu tarîkde Mansûr'dan: «Zihnindeki ihtimallerin hangisi doğruya daha yakın olduğunu taharrî etsin» şeklinde geldi.

( ) .... : Bu tarîkde, Mansûr: «Doğru zannettiğini taharrî etsin» demiştir.

( ) .... : Bu isnadda Mansûr, «Doğru olanı taharrî etsin» demiştir.

٩١ – (...) حدثنا عبيد الله بن معاذ العنبري. حدثنا أبي. حدثنا شعبة عن الحكم، عن إبراهيم، عن علقمة، عن عبد الله؛ أن النبي ﷺ صلى الظهر خمسا. فلما سلم قيل له: أزيد في الصلاة؟ قال «وما ذاك؟» قالوا: صليت خمسا. فسجد سجدتين.

91 — ( ) .... : Abdullah (İbnu Mes'ûd R) dan :
Peygamber (S) öğleni beş rek'at kıldırdı. Selâm verince kendisine : «Namaz artırıldı mı?» diye soruldu. «Bu suâl de neden?» buyurdu. «Beş rek'at kıldınız» diye cevab verdiklerinde iki kere daha secde yaptı.

٩٢ – (...) وحدثنا ابن نمير. حدثنا ابن إدريس عن الحسن بن عبيد الله، عن إبراهيم، عن علقمة؛ أنه صلى بهم خمسا.

(...) حدثنا عثمان بن أبي شيبة (واللفظ له) حدثنا جرير عن الحسن بن عبيد الله، عن إبراهيم ابن سويد؛ قال: صلى بنا علقمة الظهر خمسا. فلما سلم قال القوم: يا أبا شبل! قد صليت خمسا. قال: كلا. مافعلت. قالوا: بلى. قال وكنت في ناحية القوم. وأنا غلام. فقلت: بلى. قد صليت خمسا قال لي: وأنت أيضا، يا أعور! تقول ذاك؟ قال قلت: نعم. قال فانفتل فسجد سجدتين ثم سلم. ثم قال: قال عبد الله: صلى بنا رسول الله ﷺ خمسا. فلما انفتل توشوش القوم بينهم. فقال «ما شأنكم؟» قالوا: يا رسول الله! هل زيد في الصلاة؟ قال «لا» قالوا: فإنك قد صليت خمسا. فانفتل ثم سجد سجدتين. ثم سلم. ثم قال «إنما أنا بشر مثلكم. أنسى كما تنسون» وزاد ابن نمير في حديثه «فإذا نسي أحدكم فليسجد سجدتين».

92 — ( ) .... : Buradaki râvî İbrahîm ibn Suveyd de Alkametu'bnu Kays'dan, Alkame'nin kendilerine beş rek'at namaz kıldırdığını tahdîs etti.

( ) .... : İbrâhîmu'bnu Suveyd şöyle dedi :
Alkame bize öğleni beş rek'at kıldırdı. Selâm verince cemâat : Yâ Ebâ Şibl! Beş rek'at kıldırdın dediler. Hayır öyle yapmadım, dedi. Evet öyle yaptın, dediler. Ben de cemâatın bir kenarında bulunuyordum. Ve ben o zaman bıyığı yeni terliyen bir oğlandım. Ben de : Evet, beş rek'at kıldın dedim. Bana : Sen de mi böyle söylüyorsun ey şaşı? dedi. Evet, dedim. Bunun üzerine hemen kıbleye döndü ve iki kere secde etti ve sonra selâm verdi. Daha sonra şöyle dedi :
Abdullah (ibnu Mes'ûd) dedi ki : Rasûlullah (S) bize beş rek'at namaz kıldırdı. Namazdan çıkınca cemâat kendi aralarında karışık konuş-

malar yaptılar. Rasûlullah : «Ne oluyorsunuz?» diye sordu. Yâ Rasûlallah! Namazda artırılma mı yapıldı? dediler. «Hayır» buyurdu. Amma siz beş rek'at kıldırdınız dediler. Bunun üzerine kıbleye döndü sonra iki kere secde yaptı, sonra selâm verdi. Daha sonra : «Ben ancak sizler gibi bir beşerim. Siz nasıl unutuyorsanız ben de unuturum» buyurdu. İbnu Numeyr kendi hadîsinde şunu ziyâde etti : «Herhangi biriniz unuttuğu zaman iki kere secde yapsın».

٩٣ – (...) وحدثنا عونُ بنُ سلامٍ الكوفيُّ. أخبرنا أبو بكرٍ النهشليُّ عن عبدِ الرحمنِ بنِ
الأسودِ، عن أبيهِ، عن عبدِ اللهِ؛ قال: صلّى بنا رسولُ اللهِ ﷺ خمساً. فقلنا: يا رسولَ اللهِ! أزيدَ
في الصلاةِ؟ قال «وما ذاكَ؟» قالوا: صليتَ خمساً. قال «إنما أنا بشرٌ مثلكم. أذكرُ كما تذكرونَ.
وأنسى كما تنسونَ». ثم سجدَ سجدتي السهوِ.

93 — ( ) .... : Abdullah (ibnu Mes'ûd) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) bize beş rek'at kıldırdı. Biz : Yâ Rasûlallah! Namazda artırılma mı yaptırıldı? diye sorduk. «Bu da neden?» buyurdu. Beş rek'at kıldırdın, dediler. «Ben ancak sizin gibi bir beşerim. Sizin hatırlamanız gibi hatırlarım, sizin unutmanız gibi de unuturum» buyurdu. Sonra iki yanılma secdesi yaptı.

٩٤ – (...) وحدثنا منجابُ بنُ الحارثِ التميميُّ. أخبرنا ابنُ مسهرٍ عن الأعمشِ، عن إبراهيمَ،
عن علقمةَ، عن عبدِ اللهِ؛ قال: صلّى رسولُ اللهِ ﷺ. فزادَ أو نقصَ (قال إبراهيمُ: والوهمُ مني)
فقيلَ: يا رسولَ اللهِ! أزيدَ في الصلاةِ شيءٌ؟ فقال «إنما أنا بشرٌ مثلكم. أنسى كما تنسونَ. فإذا
نسيَ أحدكم فليسجدْ سجدتينِ. وهو جالسٌ». ثم تحوّلَ رسولُ اللهِ ﷺ فسجدَ سجدتينِ.

94 — ( ) .... : Abdullah (R) şöyle dedi : :

Rasûlullah (S) bize namaz kıldırdı. Ya artırdı veya eksiltti de (râvî İbrâhîm : Bunların hangisini yaptığını kestirememek vehmi bendendir, dedi) kendisine : Yâ Rasûlallah! Namazda bir şey artırıldı mı? denildi. Bunun üzerine : «Ben ancak sizin gibi bir beşerim. Sizin unuttuğunuz gibi ben de unuturum. Biriniz unuttuğu zaman oturur halde iki kere secde etsin» buyurdu. Sonra Rasûlullah kıble tarafına döndü ve iki kere secde etti.

٩٥ – (...) وحدثنا أبو بكرِ بنُ أبي شيبةَ وأبو كريبٍ. قالا: حدثنا أبو معاويةَ. ح قال
وحدثنا ابنُ نميرٍ. حدثنا حفصٌ وأبو معاويةَ عن الأعمشِ، عن إبراهيمَ، عن علقمةَ، عن عبدِ اللهِ؛
أنّ النبيَّ ﷺ سجدَ سجدتي السهوِ، بعدَ السلامِ والكلامِ.

95 — ( ) .... : Abdullah (ibnu Mes'ûd) dan :

Peygamber (S), yanılmanın iki secdesini selâm verdikten ve kelâm ettikten sonra yaptı.

٩٦ — (...) وحدّثنى القاسم بن زكريّاء. حدّثنا حسين بن علىّ الجعفىّ عن زائدة، عن سليمان، عن إبراهيم، عن علقمة، عن عبد الله؛ قال: صلّينا مع رسول الله ﷺ. فإمّا زاد أو نقص. (قال إبراهيم: وايم الله! ما جاء ذاك إلّا من قبلى) قال فقلنا: يا رسول الله! أحدث فى الصّلاة شىء؟ فقال «لا» قال فقلنا له الّذى صنع. فقال «إذا زاد الرّجل أو نقص فليسجد سجدتين» قال ثمّ سجد سجدتين.

96 — ( ) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) ile beraber namaz kıldık. Ya artırdı yahut da eksiltti. (İbrâhîm: Allah'a yemîn olsun bu tereddüd ancak benim tarafımdan gelmiştir, dedi). Yâ Rasûlallah! Namaz hakkında sonradan bir şey mi meydana geldi? dedik. «Hayır» buyurdu. Yaptığını kendisine söylediğimizde : «İnsan namazda ziyadelik yahut noksanlık yaptığı zaman iki kere secde etsin» buyurdu. Sonra iki secde yaptı.

٩٧ — (٥٧٣) حدّثنى عمرو النّاقد وزهير بن حرب. جميعا عن ابن عيينة. قال عمرو: حدّثنا سفيان ابن عيينة. حدّثنا أيّوب. قال: سمعت محمّد بن سيرين يقول: سمعت أبا هريرة يقول: صلّى بنا رسول الله ﷺ إحدى صلاتى العشىّ. إمّا الظّهر وإمّا العصر. فسلّم فى ركعتين. ثمّ أتى جذعا فى قبلة المسجد فاستند إليها مغضبا. وفى القوم أبو بكر وعمر. فهابا أن يتكلّما. وخرج سرعان النّاس. قصرت الصّلاة. فقام ذو اليدين فقال: يا رسول الله! أقصرت الصّلاة أم نسيت؟ فنظر النّبىّ ﷺ يمينا وشمالا. فقال «ما يقول ذو اليدين؟» قالوا: صدق. لم تصلّ إلّا ركعتين. فصلّى ركعتين وسلّم. ثمّ كبّر ثمّ سجد. ثمّ كبّر فرفع. ثمّ كبّر وسجد. ثمّ كبّر ورفع.
قال وأخبرت عن عمران بن حصين أنّه قال: وسلّم.

97 — (573) .... : Ebû Hureyre (R) der ki :

Rasûlullah (S) —bir defa— bize aşiy namazlarından birinin, ya öğleyi, ya ikindiyi kıldırırken iki rek'atte selâm verdi. Sonra mescidin kıble tarafında bulunan bir hurma gövdesine geldi ve ona öfkeli olarak dayandı. Cemâatin içinde Ebû Bekr ve Umer de varlardı. Bunlar çekinerek bir şey söylemediler. İnsanların acele çıkmak isteyenleri dışarı çıkıp (kendi

kendilerine) namaz kısaldı, dediler. Zu'l Yedeyn [49] ayağa kalktı ve: Yâ Rasûlallah! Namaz kısaldı mı yoksa sen mi unuttun? dedi. Peygamber, sağa sola bakıb: «Zu'l-Yedeyn ne söylüyor?» buyurdu. Doğru söyledi, iki rek'atten başka kılmadınız, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah iki rek'at daha kıldırdı ve selâm verdi. Sonra tekbîr alıb secdeye vardı, sonra tekbîr alıb başını secdeden kaldırdı. Sonra tekrar tekbîr alıb secdeye vardı. Sonra tekbîr alıb başını secdeden kaldırdı.

Râvî İbnu Sîrîn: Imrânu'bnu Husayn'ın sonra selâm verdi dediği bana haber verildi demiştir.

٩٨ – (...) حدثنا أبو الربيع الزهراني. حدثنا حماد. حدثنا أيوب عن محمد، عن أبي هريرة؛ قال: صلى بنا رسول الله ﷺ إحدى صلاتي العشي. بمعنى حديث سفيان.

98 — ( ) .... : Bu isnadda da Ebû Hureyre'nin Rasûlullah (S), bize aşiy namazlarından birini kıldırdı dediği bundan önceki Sufyân hadîsi ma'nâsıyla gelmiştir [50].

٩٩ – (...) حدثنا قتيبة بن سعيد عن مالك بن أنس، عن داود بن الحصين، عن أبي سفيان مولى ابن أبي أحمد؛ أنه قال: سمعت أبا هريرة يقول: صلى لنا رسول الله ﷺ صلاة العصر. فسلم في ركعتين. فقام ذو اليدين فقال: أقصرت الصلاة يا رسول الله! أم نسيت؟ فقال رسول الله ﷺ «كل ذلك لم يكن» فقال: قد كان بعض ذلك، يا رسول الله! فأقبل رسول الله ﷺ على الناس فقال «أصدق ذو اليدين؟» فقالوا: نعم. يا رسول الله! فأتم رسول الله ﷺ ما بقي من الصلاة. ثم سجد سجدتين. وهو جالس. بعد التسليم.

(...) وحدثني حجاج بن الشاعر. حدثنا هارون بن إسماعيل الخزاز. حدثنا علي (وهو ابن المبارك) حدثنا يحيى. حدثنا أبو سلمة. حدثنا أبو هريرة؛ أن رسول الله ﷺ صلى ركعتين من صلاة الظهر. ثم سلم. فأتاه رجل من بني سليم. فقال: يا رسول الله! أقصرت الصلاة أم نسيت؟ وساق الحديث.

99 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle der:

49. Bu şahsın hal tercemesinde bazı ihtilaflar vardır. Zu'l-Yedeyn ile Zu'ş-Şimâleyn lakablarının bir şahıs mı, yoksa ayrı ayrı şahıslar mı gösterdiği sarahata kavuşturulamamıştır. Ancak bu şahıs sol elini sağ el gibi kullandığı için Zu'ş-Şimaleyn diye lakab verildiği, yahut da Zu'l-Yedeyn lakabının iki elinde biraz uzunluk bulunduğu için verilmiş olduğu söylenilmiştir.

50. Metindeki «aşiyy» lafzı zevâl vaktından güneşin batmasına kadar olan zamana verilen bir isimdir. Türkçe'de mukabili bulunamamıştır. Nitekim «ğadât» lafzı da sabahtan zevâle kadar olan zamana denir. Aşiyy zamanına öğlen ile ikindiden başka namaz tesadüf etmez.

Rasûlullah (S) bize ikindi namazı kıldırırken ikinci rek'atta selâm verdi. Bunun üzerine Zu'l-Yedeyn kalktı ve: Yâ Rasûlallah! Namaz mı kısaldı yoksa sen mi unuttun? dedi. Rasûlullah (S): «Bunların hiçbiri olmadı» buyurdu. Zu'l-Yedeyn: Bunların biri muhakkak olmuştur yâ Rasûlallah! dedi. Bunun üzerine Rasûlullah insanlara karşı döndü ve: «Zu'l-Yedeyn doğru mu söyledi?» dedi. Cemaât: Evet, yâ Rasûlallah! deyince, Rasûlullah: Namazın geri kalanını tamamladı. Sonra oturduğu halde selâm verdikten sonra iki kere secde yaptı.

( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) öğlen namazından iki rek'at kıldırdı, sonra selâm verdi. Kendisine Suleym oğullarından bir kimse gelmişti. O zat: Yâ Rasûlallah! Namaz kısaldı mı, yoksa sen mi unuttun? dedi ve hadîsi öylece sevketti.

١٠٠ — (...) وحدّثني إسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ . أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُوسَى عَنْ شَيْبَانَ ، عَنْ يَحْيَىٰ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : بَيْنَا أَنَا أُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ صَلَاةَ الظُّهْرِ ، سَلَّمَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنَ الرَّكْعَتَيْنِ . فَقَامَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سُلَيْمٍ . وَاقْتَصَّ الْحَدِيثَ .

100 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R):

Ben Rasûlullah (S) ile beraber öğlen namazını kıldığım sırada Rasûlullah iki rek'atta selâm verdi. Bunun üzerine Suleym oğullarından bir kimse ayağa kalktı, dedi ve hadîsi öylece anlattı.

١٠١ — (٥٧٤) وحدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . جَمِيعًا عَنِ ابْنِ عُلَيَّةَ . قَالَ زُهَيْرٌ : حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ خَالِدٍ ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ ، عَنْ أَبِي الْمُهَلَّبِ ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ صَلَّى الْعَصْرَ فَسَلَّمَ فِي ثَلَاثِ رَكَعَاتٍ . ثُمَّ دَخَلَ مَنْزِلَهُ . فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ الْخِرْبَاقُ . وَكَانَ فِي يَدَيْهِ طُولٌ . فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! فَذَكَرَ لَهُ صَنِيعَهُ . وَخَرَجَ غَضْبَانَ يَجُرُّ رِدَاءَهُ حَتَّى انْتَهَىٰ إِلَى النَّاسِ . فَقَالَ « أَصَدَقَ هَٰذَا ؟ » قَالُوا : نَعَمْ . فَصَلَّى رَكْعَةً . ثُمَّ سَلَّمَ . ثُمَّ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ . ثُمَّ سَلَّمَ .

101 — (574) .... : İmrânu'bnu Husayn (R) dan:

Rasûlullah (S), ikindi namazını kıldırırken üç rek'atta selâm verdi. Sonra evine girdi. **Hırbâk** denilen ve ellerinde bir uzunluk olan bir zât ona doğru kalktı ve: Yâ Rasûlallah! diyerek yaptığını kendisine zikretti. Rasûlullah ridâsını sürüyerek öfkeli bir tarzda yerinden dışarı çıktı. Nihayet insanların yanına geldi ve: «Bu doğru mu söyledi?» buyurdu. Halk: Evet, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah bir rek'at daha kıldı, sonra selâm verdi. Sonra iki kere secde etti, sonra selâm verdi.

١٠٢ – (...) وحدثنا إسحٰق بن إبراهيم. أخبرنا عبد الوهاب الثقفي. حدثنا خالد، وهو الحذاء، عن أبي قلابة، عن أبي المهلب، عن عمران بن الحصين؛ قال: سلم رسول الله ﷺ في ثلاث ركعات، من العصر. ثم قام فدخل الحجرة. فقام رجل بسيط اليدين. فقال: أقصرت الصلاة؟ يا رسول الله! فخرج مغضبا. فصلى الركعة التي كان ترك. ثم سلم. ثم سجد سجدتي السهو. ثم سلم.

102 — ( ) .... : İmrânu'bnu'l-Husayn (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) ikindi namazından üç rek'atda selâm verdi. Sonra kalkıb hücreye girdi. Arkasından elleri uzun bir zât kalktı ve: Namaz kısaldı mı? Yâ Rasûlallah! dedi. Bunun üzerine Rasûlullah öfkelenmiş olarak dışarı çıktı ve terketmiş olduğu rek'ati kıldırdı. Sonra selâm verdi, sonra yanılmanın iki secdesini yaptı, sonra selâm verdi.

(٢٠) باب سجود التلاوة

١٠٣ – (٥٧٥) حدثني زهير بن حرب وعبيد الله بن سعيد ومحمد بن المثنى. كلهم عن يحيى القطان. قال زهير: حدثنا يحيى بن سعيد عن عبيد الله قال: أخبرني نافع عن ابن عمر؛ أن النبي ﷺ كان يقرأ القرآن. فيقرأ سورة فيها سجدة. فيسجد. ونسجد معه. حتى ما يجد بعضنا موضعا لمكان جبهته.

(20) TİLÂVET SECDESİ BÂBI [51]

51. Kur'ân-ı Kerîm'in *on dört* veya *on beş* yerinde tilâvet edenin de, dinleyenin de secde etmesi gereken secde âyetleri vardır. Elimizdeki matbû' Mushaflarda bunların yalnız on dördü işâret edilmiştir. Bu secde yerleri şunlardır:

1. el-A'râf : 206
2. er-Ra'd : 15
3. en-Nahl : 49-50
4. el-İsrâ : 107
5. Meryem : 58
6. el-Hacc : 18, 77
7. el-Hacc : 77
8. el-Furkan : 60
9. en-Neml : 25 (-26 Mâlik ve Şâfiîye göre)
10. es-Secde : 15
11. Sâd : 24 (Burada secde etmek Mâlik ve Şâfiîye göredir. Hanefîye göre burada secde yoktur).
12. Fussilet : 37
13. en-Necm : 62
14. el-İnşikak : 21
15. el-Alak : 19

Bu secde âyetlerinin adedini on beşten ona kadar indiren görüşler de vardır. İbnu Ebî Şeybe'nin İbnu Mes'ûddan rivâyetine göre *azâimu Sucûd* yani vazgeçilmiyecek olan secdeler: Benû İsrâîl, İsrâ, Ve'n-Necm, İnşikak, İkra' bi's-mi Rabbik, olmak üzere beştir. Yine İbnu Ebî Şeybe'nin Ali'den rivâyetine göre, *azâimu Sucûd*: Elif Lâm Tenzîl, Hâ Mîm, Ve'n-Necm, Ikra' Bi's-mi Rabbik olmak üzere dörttür. Azâimu sucûd üçtür diyen de vardır.

Tilâvet secdesinin sebebi, tilâvet, işitme ve iktidâdır. Binaenaleyh, okuyan secde

103 — (575) .... : İbnu Umer (R) den :

Peygamber (S), Kur'ân okurdu. Bazan içinde secde âyeti bulunan bir sûreyi okurdu da hemen secde ederdi. Biz de ona uyarak secde ederdik. O kadar (kalabalık ve sıkışık bir halde secde ederdik) ki, bazılarımız anlını koymak için yer bulamazdı.

١٠٤ – (...) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ. حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: رُبَّمَا قَرَأَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الْقُرْآنَ. فَيَمُرُّ بِالسَّجْدَةِ فَيَسْجُدُ بِنَا. حَتَّى ازْدَحَمْنَا عِنْدَهُ. حَتَّى مَا يَجِدُ أَحَدُنَا مَكَانًا لِيَسْجُدَ فِيهِ. فِي غَيْرِ صَلَاةٍ.

104 — ( ) .... : İbnu Umer (R) şöyle dedi :

Öyle olurdu ki, Rasûlullah (S) Kur'ân okur da secde âyetine uğradığında hemen bizleri secde ettirirdi. Biz yanında o kadar kalabalık ve sıkışık olurduk ki, her hangi birimiz secde etmek için bir yer bulamazdı. Bu da namaz hâricinde olurdu [52].

١٠٥ – (٥٧٦) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ. قَالَ: سَمِعْتُ الْأَسْوَدَ يُحَدِّثُ عَنْ عَبْدِ اللهِ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ؛ أَنَّهُ قَرَأَ: وَالنَّجْمِ. فَسَجَدَ فِيهَا. وَسَجَدَ مَنْ كَانَ مَعَهُ. غَيْرَ أَنَّ شَيْخًا أَخَذَ كَفًّا مِنْ حَصًى أَوْ تُرَابٍ فَرَفَعَهُ إِلَى جَبْهَتِهِ وَقَالَ: يَكْفِينِي هَذَا. قَالَ عَبْدُ اللهِ: لَقَدْ رَأَيْتُهُ، بَعْدُ، قُتِلَ كَافِرًا.

105 — (576) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) den :

Peygamber (S) — Mekke'de iken — VE'N-NECMİ sûresini okudu ve bu sûrede secde etti. Beraber bulunanlar da (mu'min, muşrik) hep secdeye vardılar. Yalnız bir ihtiyar kimse bir avuç toprak veya çakıl alıp

---

e deceği gibi dinleyen de eder. Cemâat içinde olub işitmiyen de imâma iktidâen secde eder. Hanefî'lere göre tilâvet secdesi okuyan ve kasıtlı kasıtsız işidene vâcibtir. Hak Teâlâ :

a. «فما لهم لا يؤمنون واذا قرئ عليهم القرآن لا يسجدون» : *Onlara ne oluyor ki iman etmiyorlar, karşılarında Kur'an okunduğu vakitta secde etmiyorlar?* (el-İnşikak : 20-21).

b. «فاسجدوا لله واعبدوا : *Artık Allah'a secde edib ibadet ediniz*» (el-Hacc: 77).

c. «واسجد واقترب : *Secde edib Allah'a yakınlık peyda et*» (el-Alak: 19)

buyuruyor. Son iki âyette emir vucûb için olduğu gibi, ilkinde de Kur'anı işidib secde etmiyenler Allah tarafından zem olunuyor. Zem ve kötüleme ise ancak vâcibin terkine terettüb eder. Şâfiîyye göre tilâvet secdesi müekked sünnettir. Bir rivâyete göre Mâlik, İmâm Ahmed, İshâk, Evzâî, Dâvûd Zâhiri de sünnettir demişlerdir.

52. Bu metnin başında «rubbemâ» lafzı vardır. Bu lafız, hem «nâdiren» hem de «çok kerre» manâsına zıd manâlı kelimelerdendir. Burada «çok kerre» manâsına delâlet ettiği Buhârî'nin «kâne» rivâyetiyle anlaşılıyor.

onu anlına götürdü ve: Bu kadarı bana yeter, dedi. Abdullah der ki: Vallâhi işte o kimseyi sonra (Bedir'de) kâfir olarak öldürülmüş gördüm.

١٠٦ — (٥٧٧) حدثنا يحيى بن يحيى ويحيى بن أيوب وقتيبة بن سعيد وابن حجر (قال يحيى ابن يحيى: أخبرنا. وقال الآخرون: حدثنا إسماعيل، وهو ابن جعفر) عن يزيد بن خصيفة، عن ابن قسيط، عن عطاء بن يسار؛ أنه أخبره أنه سأل زيد بن ثابت عن القراءة مع الإمام؟ فقال: لا قراءة مع الإمام في شيء. وزعم أنه قرأ على رسول الله ﷺ: والنجم إذا هوى. فلم يسجد.

106 — (577) .... : Atâ ibn Yesâr haber verdi ki:

Kendisi Zeydu'bnu Sâbit'e imâmla beraberken kırâattan sordu? Zeydu'bnu Sâbit: İmâmla beraberken hiç bir şeyde kırâat yoktur, dedi. Rasûlullah (S) ın huzurunda VE'N-NECMİ İZÂ HEVÂ sûresini okuduğunu ve secde etmediğini de söyledi [53].

١٠٧ — (٥٧٨) حدثنا يحيى بن يحيى قال: قرأت على مالك عن عبد الله بن يزيد، مولى الأسود ابن سفيان، عن أبي سلمة بن عبد الرحمن؛ أن أبا هريرة قرأ لهم: إذا السماء انشقت. فسجد فيها فلما انصرف أخبرهم أن رسول الله ﷺ سجد فيها.

(...) وحدثني إبراهيم بن موسى. أخبرنا عيسى عن الأوزاعي. ح قال وحدثنا محمد بن المثنى. حدثنا ابن أبي عدي عن هشام. كلاهما عن يحيى بن أبي كثير، عن أبي سلمة، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ. بمثله.

107 — (578) .... : Ebû Seleme ibn Abdirrahman'dan:

Ebû Hûreyre onlara İZE's-SEMÂU İNŞEKKAT sûresini okudu ve onda secdeye vardı. Secdeyi yaptıktan sonra Rasûlullah (S) in bu sûrede secde ettiğini onlara haber verdi.

( ) .... : Buradaki tarîklerin ikisi de Yahyâ ibn Ebî Kesîr'den, o da Ebû Seleme'den, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den yukarıki hadîsin benzerini rivâyet ettiler.

١٠٨ — (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعمرو الناقد. قالا: حدثنا سفيان بن عيينة عن أيوب بن موسى، عن عطاء بن ميناء، عن أبي هريرة؛ قال: سجدنا مع النبي ﷺ في: إذا السماء انشقت. واقرأ باسم ربك.

---

53. Bu hadîs namazda cemâat üzerine kırâatın olmadığında sarîhtir. Bu Hanefî'ye mezhebidir.

108 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi :
Rasûlullah (S) ile beraber, İZE's-SEMÂU İNŞAKKAT sûresinde ve İKRA' Bİ'SMİ RABBİKE sûresinde secde ettik.

١٠٩ – (...) وحدثنا محمد بن رمح. أخبرنا الليث عن يزيد بن أبي حبيب، عن صفوان بن سليم، عن عبد الرحمن الأعرج مولى بني مخزوم، عن أبي هريرة؛ أنه قال: سجد رسول الله ﷺ في: إذا السماء انشقت. واقرأ باسم ربك.

(...) وحدثني حرملة بن يحيى. حدثنا ابن وهب. أخبرني عمرو بن الحارث عن عبيد الله بن أبي جعفر، عن عبد الرحمن الأعرج، عن أبي هريرة، عن رسول الله ﷺ، مثله.

109 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir :
Rasûlullah (S), İZE's-SEMÂU İNŞAKKAT sûresinde ve IKRA' BİSMİ RABBİKE sûresinde secde etti.
( ) .... : Buradaki isnadda da Ebû Hureyre, Rasûlullah'dan bu hadîsin benzerini rivâyet etti.

١١٠ – (..) وحدثنا عبيد الله بن معاذ ومحمد بن عبد الأعلى. قالا: حدثنا المعتمر عن أبيه عن بكر، عن أبي رافع؛ قال: صليت مع أبي هريرة صلاة العتمة. فقرأ: إذا السماء انشقت. فسجد فيها. فقلت له: ما هذه السجدة؟ فقال: سجدت بها خلف أبي القاسم ﷺ. فلا أزال أسجد بها حتى ألقاه. وقال ابن عبد الأعلى: فلا أزال أسجدها.

(...) حدثني عمرو الناقد. حدثنا عيسى بن يونس. ح قال وحدثنا أبو كامل. حدثنا يزيد (يعني ابن زريع). ح قال وحدثنا أحمد بن عبدة. حدثنا سليم بن أخضر. كلهم عن التيمي، بهذا الإسناد. غير أنهم لم يقولوا: خلف أبي القاسم ﷺ.

110 — ( ) .... : Ebû Râfi' şöyle dedi :
Ebû Hureyre ile beraber yatsı namazını kıldım. İZE's-SEMÂU İNŞAKKAT sûresini okudu ve onda secde etti. Muteakiben bu secde nedir? diye sordum. Şöyle dedi : Ebu'l-Kasım (S) ın arkasında bu secde yerinde secde ettim [54]. Binaenaleyh ben ona kavuşuncaya kadar bu sûre (nin kırâatı esnasın) da hep secde edib duracağım.

---

54. Secde yeri bir kavle göre : « واذا قرئ عليهم القرآن لا يسجدون : *Ve karşılarında Kur'ân okunduğu zaman secde etmezler*» (el-İnşikak : 21) âyetidir. Diğer kavle göre sûrenin sonudur.

Râvî İbnu Abdi'l-A'lâ : Binaenaleyh ben bu secdeyi hep edib duracağım, dedi.

( ) .... : Buradaki tarîklerin üç râvîsi de Teymî'den bu isnadla rivâyet ettiler. Ancak bunlar : Ebu'l-Kasım (S) ın arkasında, sözünü söylemediler [55].

١١١ — (...) وحدثني مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي مَيْمُونَةَ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ؛ قَالَ: رَأَيْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَسْجُدُ فِي: إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ. فَقُلْتُ: تَسْجُدُ فِيهَا؟ فَقَالَ: نَعَمْ. رَأَيْتُ خَلِيلِي ﷺ يَسْجُدُ فِيهَا. فَلَا أَزَالُ أَسْجُدُ فِيهَا حَتَّى أَلْقَاهُ.

قَالَ شُعْبَةُ: قُلْتُ: النَّبِيَّ ﷺ؟ قَالَ: نَعَمْ.

111 — ( ) .... : Ebû Râfi' şöyle dedi :

Ebû Hureyre'yi İZE's-SEMÂU İNŞAKKAT sûresinde secde ederken gördüm. Akabinde kendisine; bu sûrede secde eder misin? diye sordum. Bunun üzerine : Evet **Halîlim** (S) i bu sûrede secde ederken gördüm. Binaenaleyh ona mulâkî oluncaya kadar bu sûrede secde edib duracağım, dedi.

Râvîlerden Şu'be dedi ki : Peygamberi mi gördü, diye sordum da, evet cevabını verdi, dedi.

(٢١) باب صفة الجلوس فى الصلاة، وكيفية وضع اليدين على الفخذين

---

١١٢ — (٥٧٩) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ مَعْمَرِ بْنِ رِبْعِيٍّ الْقَيْسِيُّ. حَدَّثَنَا أَبُو هِشَامٍ الْمَخْزُومِيُّ عَنْ عَبْدِ الْوَاحِدِ (وَهُوَ ابْنُ زِيَادٍ) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ حَكِيمٍ. حَدَّثَنِي عَامِرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ، إِذَا قَعَدَ فِي الصَّلَاةِ، جَعَلَ قَدَمَهُ الْيُسْرَى بَيْنَ فَخِذِهِ وَسَاقِهِ. وَفَرَشَ قَدَمَهُ الْيُمْنَى. وَوَضَعَ يَدَهُ الْيُسْرَى عَلَى رُكْبَتِهِ الْيُسْرَى. وَوَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى فَخِذِهِ الْيُمْنَى. وَأَشَارَ بِإِصْبَعِهِ.

(21) NAMAZDAKİ OTURUŞUN SIFATI VE ELLERİ UYLUKLAR ÜZERİNE KOYMANIN KEYFİYETİ BÂBI

---

112 — (579) .... : Abdullahi'bnu Zübeyr (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) namazda oturduğu zaman sol ayağını uyluğu ile baldırı arasına doğru getirir, sağ ayağını yayar, sol elini sol dizinin üzerine, sağ elini de sağ uyluğunun üzerine kordu ve (şehâdeti telaffuz ederken) parmağı ile işaret ederdi.

---

55. Bu hadîsde İmâm Mâlik'in görüşü aleyhine îrâd edilen iki huccet vardır : İmâm Mâlik hem farzda secde âyeti okuduğu vakıt — meşhur kavline göre — secdeyi mekrûh görür, hem de İnşikak sûresinde secdenin varlığına kail değildir.

١١٣ — (...) حدثنا قتيبة. حدثنا ليث عن ابن عجلان. ح قال: وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة (واللفظ له) قال: حدثنا أبو خالد الأحمر عن ابن عجلان، عن عامر بن عبد الله بن الزبير، عن أبيه؛ قال: كان رسول الله ﷺ، إذا قعد يدعو، وضع يده اليمنى على فخذه اليمنى. ويده اليسرى على فخذه اليسرى. وأشار بإصبعه السبابة. ووضع إبهامه على إصبعه الوسطى. ويلقم كفه اليسرى ركبته.

113 — ( ) .... : Abdullah (ibnu Zubeyr R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) oturduğu vakıt teşehhüd duâsını okurdu. Oturuşunda sağ elini sağ uyluğu üzerine, sol elini sol uyluğu üzerine kordu. (Şehâdet kelimesini telaffuz ederken) şehâdet parmağı ile işâret ederdi. Bunu yaparken de baş parmağını orta parmağı üzerine kordu. Sol elini de sol dizinin üzerine uzatırdı. (Yani sol dizini sol avucu içine kordu da sanki sol diz avucun bir lokması gibi olurdu).

١١٤ — (٥٨٠) وحدثني محمد بن رافع وعبد بن حميد (قال عبد: أخبرنا. وقال ابن رافع: حدثنا عبد الرزاق) أخبرنا معمر عن عبيد الله بن عمر، عن نافع، عن ابن عمر؛ أن النبي ﷺ، كان إذا جلس في الصلاة، وضع يديه على ركبتيه. ورفع إصبعه اليمنى التي تلي الإبهام، فدعا بها. ويده اليسرى على ركبته اليسرى، باسطها عليها.

114 — (580) .... : İbnu Umer (R) den :

Peygamber (S) namazda oturunca ellerini dizleri üzerine koyardı. Sağ elinin baş parmağından sonra gelen parmağını kaldırır ve onunla Allah'ın birliğine duâ ederdi. Sol elini de, parmaklarını diz üstüne koymuş olarak sol dizi üzerine kor idi.

١١٥ — (...) وحدثنا عبد بن حميد. حدثنا يونس بن محمد. حدثنا حماد بن سلمة عن أيوب، عن نافع، عن ابن عمر؛ أن رسول الله ﷺ، كان إذا قعد في التشهد وضع يده اليسرى على ركبته اليسرى. ووضع يده اليمنى على ركبته اليمنى. وعقد ثلاثة وخمسين. وأشار بالسبابة.

115 — ( ) .... : İbnu Umer (R) den :

Rasûlullah (S) teşehhüde oturduğu vakıt sol elini sol dizi üzerine ve sağ elini de sağ dizi üzerine koyar (ve bu vaziyette) elli üç akdeder, akabinde şehâdet parmağı ile işâret ederdi[56].

---

56. «elli üç akdeder» sözü arablarca ma'ruf olan bir sayma sistemine göre 53 sayısını işârettir. 53 akdetmek, sağ elin baş parmağını şahâdet parmağının altına uzunlamasına koymak ve öteki parmakları yummak sûretile yapılır. Muhtemil ki böylece sağ elin beş parmağı onardan elliyi, yumuk olan üç parmak da üçü gösterdiğinden 53 işâret edilmiş olmaktadır.

١١٦ – (. .) حدثنا يحيى بن يحيى . قال : قرأت على مالك عن مسلم بن أبي مريم ، عن علي ابن عبد الرحمن المعاوي ؛ أنه قال : رآني عبد الله بن عمر وأنا أعبث بالحصى في الصلاة . فلما انصرف نهاني . فقال : اصنع كما كان رسول الله ﷺ يصنع . فقلت : وكيف كان رسول الله ﷺ يصنع ؟ قال : كان إذا جلس في الصلاة ، وضع كفه اليمنى على فخذه اليمنى . وقبض أصابعه كلها . وأشار بإصبعه التي تلي الإبهام . ووضع كفه اليسرى على فخذه اليسرى .

(...) حدثنا ابن أبي عمر . حدثنا سفيان عن مسلم بن أبي مريم ، عن علي بن عبد الرحمن المعاوي ؛ قال : صليت إلى جنب ابن عمر . فذكر نحو حديث مالك . وزاد : قال سفيان : فكان يحيى بن سعيد حدثنا به عن مسلم ، ثم حدثنيه مسلم .

116 — ( ) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs etti ve dedi ki :

Mâlik'in huzurunda okudum. O da Muslim ibn Ebî Meryem'den, o da Ali ibn Abdirrahman el-Muâviy'den. Aliyyu'bnu Abdirrahman şöyle dedi : Ben namaz içinde küçük çakıl taşları ile oynarken Abdullahi'bnu Umer beni gördü. Namazdan çıkınca beni bu hareketimden nehyederek : Rasûlullah (S) nasıl yapıyor idiyse sen de öyle yap, dedi. Rasûlullah (S) nasıl yapardı? dedim. Namazda oturduğu zaman sağ avucunu sağ uyluğu üzerine kordu. Muteakiben bütün parmaklarını yumarak baş parmağı takib eden parmakla işâret ederdi. Sol avucunu da sol uyluğu üzerine koyardı.

( ) .... : Aliyyu'bnu Abdirrahman, İbn Umer'in yanıbaşında namaz kıldım, diyerek bundan önceki Mâlik hadîsi tarzında zikretti. Burada şu ziyade vardı. Sufyan şöyle dedi : Yahyâ ibn Saîd bu hadîsi bize Muslimu'bnu Ebî Meryem'den tahdîs etmişti, sonra bunu bize Muslimu'bnu Ebî Meryem bizzat kendisi tahdîs etti.

(٢٢) باب السلام للتحليل من الصلاة عند فراغها ، وكيفيته

---

١١٧ – (٥٨١) حدثنا زهير بن حرب . حدثنا يحيى بن سعيد عن شعبة عن الحكم ومنصور ، عن مجاهد ، عن أبي معمر ؛ أن أميرا كان بمكة يسلم تسليمتين . فقال عبد الله : أنى علقها ؟ قال الحكم في حديثه : إن رسول الله ﷺ كان يفعله .

(22) NAMAZIN BİTİMİNDE NAMAZDAN ÇIKMAK İÇİN SELÂM VERME VE BUNUN KEYFİYETİ BÂBI

---

117 — (581) .... : Ebû Ma'mer'den :

Mekke'de bulunan bir emîr namaz sonunda iki selâm veriyordu. Bunun üzerine Abdullahi'bnu Mes'ûd : Bu zât şu doğru sünneti nereden elde etti ki? diyerek onu övdü.

Râvîlerden Hakem; kendi hadîsinde : Çünkü Rasûlullah (S) selâmı böyle yapardı, dedi.

١١٨ — (...) وحدثنى أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ. حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ شُعْبَةَ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ أَبِى مَعْمَرٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ؛ قَالَ شُعْبَةُ (رَفَعَهُ مَرَّةً) : أَنَّ أَمِيرًا أَوْ رَجُلًا سَلَّمَ تَسْلِيمَتَيْنِ. فَقَالَ عَبْدُ اللهِ: أَنَّىٰ عَلِقَهَا ؟

118 — ( ) .... : Şu'be (şu hadîsi bir defasında Abdullah İbn Mes'ûda ref ederek) şöyle dedi : Bir emîr yahut da bir kimse (namazın sonunda) iki selâm verdi. Bunun üzerine Abdullah : Bu doğru sünnete nereden yapıştı ki? dedi (ve bu suretle iki selâmdan memnûniyetini izhâr etti).

١١٩ — (٥٨٢) وحدثنا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. أَخْبَرَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ. حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: كُنْتُ أَرَى رَسُولَ اللهِ ﷺ يُسَلِّمُ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ يَسَارِهِ. حَتَّى أَرَى بَيَاضَ خَدِّهِ .

119 — (582) .... : Âmir'in babası Sa'd (R) şöyle dedi :

Ben Rasûlullah (S) ı sağ tarafına ve sol tarafına selâm verirken gördüm. Hatta (bu sırada arkadan) yanağının beyazlığını da görürdüm [57].

---

57. Tahâvî'nin rivayetinde :

لما سلم عن يمينه سلام عليكم ورحمةالله وعن شماله ايضاً السلام عليكم و رحمةالله

= Selâm verdiği vakıt sağ tarafına dönüb *Selâmun aleyküm ve rahmetullah,* sol tarafına da dönüb *es-selâmu aleykum ve rahmetullah* diyerek selâm verirdi» diye namazın ta'rîfi sona erdiriliyor.

Namazdan çıkmak için kaç kere selâm verilmeli?

Bu selâmlar ikidir. Birçok hadîslerde rivâyet edildiği üzere musallî bir kerre sağ tarafına yanağının akı görününceye kadar dönüb ESSELÂMU ALEYKUM VE RAHMETU'LLÂH, bir kere de sol tarafına yine yanağının akı görününceye kadar dönüb ESSELÂMU ALEYKUM VE RAHMETU'LLÂH der. Namazdan çıkarken selâmın sünnet olan lafzı işte budur. Rasûlullah'ın başka lafız ile selâm verdiğini rivayet eden yoktur.

Mâliki'ler imâma cevab olmak üzere muktedînin kıbleye doğru üçüncü bir selâm daha vermesini müstehab görürler. Buna kail olan başkaları da vardır. Buhârî, muktedînin üçüncü selâmı vermeksizin yalnız iki selâm ile yetineceğine delîl olmak üzere Itbân ibn Mâlik'ten şu hadîsi rivâyet ediyor :

«Peygamber (S) ile birlikte (bir defa) namaz kıldıkdı. Selâm verdiği vakıt (biz de) selâm verdik» (*Buhârî, sıfatu's-salât, babu't-teslim*).

Bununla beraber Semuretu'bnu Cundub (R) ın : «Rasûlullah (S) imâmlarımıza

(٢٣) باب الذكر بعد الصلاة

١٢٠ — (٥٨٣) حدثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرٍو قَالَ : أَخْبَرَنِي، بِذَا، أَبُو مَعْبَدٍ (ثُمَّ أَنْكَرَهُ بَعْدُ) عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ: كُنَّا نَعْرِفُ انْقِضَاءَ صَلَاةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ بِالتَّكْبِيرِ.

(23) NAMAZDAN SONRA ZİKİR BÂBI

120 — (583) .... : İbnu Abbâs (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) ın namazının bittiğini tekbîrden anlardık.

١٢١ — (...) حدثنا ابْنُ أَبِي عُمَرَ. حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ أَبِي مَعْبَدٍ ؛ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ أَنَّهُ سَمِعَهُ يُخْبِرُ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : مَا كُنَّا نَعْرِفُ انْقِضَاءَ صَلَاةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ إِلَّا بِالتَّكْبِيرِ.

قَالَ عَمْرٌو : فَذَكَرْتُ ذَٰلِكَ لِأَبِي مَعْبَدٍ فَأَنْكَرَهُ . وَقَالَ : لَمْ أُحَدِّثْكَ بِهَٰذَا قَالَ عَمْرٌو : وَقَدْ أَخْبَرَنِيهِ قَبْلَ ذَٰلِكَ .

121 — ( ) .... : İbn Abbâs'ın azadlısı Ebû Ma'bed, İbn Abbâs'dan haber vermiştir. İbnu Abbâs : Biz Rasûlullah (S) in namazının bittiğini ancak tekbîrden anlar idik, demiştir.

Râvî Amr der ki : Bu hadîsi Ebû Ma'bed'e zikrettim de o bunu inkâr

---

selâm verelim, biribirimizi sevelim ve yekdiğerimize selâm verelim, diye bize emretti» hadîsi gibi rivâyetler Mâlikî'lere zâhiren hak verdirebilecek makûledendir.

Mâlikî'lerce bu üç selâmı verecek muktedîdir. İmâm ile münferid — bu vazîfenin büsbütün aksine olarak — namazdan çıkmak için edecekleri selâm ise yalnız birdir. Bu selâmı yüzünü döndürmeden kıbleye karşı verir... Tek selâmı kâfî görenlerin hucceti Sa'du'bnu Ebî Vakkas'dan Derâverdî tarîkiyle rivâyet edilen «Rasûlullah (S) namazda kıble cihetine doğru bir kere selâm verir, sonra azıcık sağ tarafına meylederdi» hadîsiyle Hz. Âişe'den gelen buna yakın bir hadîstir.

İki selâm ile namazdan çıkılınca selâmların her ikisi de bir hükümde midir?

Hanefî'lere göre selâm ile namazdan çıkmak farz olmadığı için her ikisi sünnettir. Yahut hiç olmazsa biri Ebû Hanîfe'ye göre vâcib diğeri sünnettir. Şâfiî'lere göre birincisi imâm, me'mûm ve münferidin kâffesi için farz olduğu halde ikincisi — Şâfiî'den esah olan kavle göre — sünnettir. Ahmed ibn Hanbel'e göre iki selâm vâcib ise de esah olan rivâyete göre onun indinde de birincisi vâcib, ikincisi sünnettir.

Mâlikî'lere göre mesele daha tafsillidir: Birinci selâm yalnız imâm ile münferid (me'mûm değil) hakkında farzdır. İkinci selâm ise imâm ile münferid hakkında sünnet olmakla beraber üç selâm vermesi müstehabdır. Birini sağına diğerini soluna üçüncüsünü de imâma cevab olmak üzere kıble cihetine verir (Tecrid Ter. II, 722-724).

etti ve ben bunu sana tahdîs etmedim, dedi. Amr der ki : Halbuki bundan çok evvel bana bu hadîsi o haber vermişti [58].

١٢٢ – (...) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ . أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ . أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ . ح قَالَ: وَحَدَّثَنِي
إِسْحٰقُ بْنُ مَنْصُورٍ (وَاللَّفْظُ لَهُ) قَالَ : أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ . أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ ؛
أَنَّ أَبَا مَعْبَدٍ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ أَخْبَرَهُ ؛ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ أَخْبَرَهُ ؛ أَنَّ رَفْعَ الصَّوْتِ بِالذِّكْرِ حِينَ يَنْصَرِفُ النَّاسُ
مِنَ الْمَكْتُوبَةِ ، كَانَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ . وَأَنَّهُ قَالَ : قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : كُنْتُ أَعْلَمُ ، إِذَا انْصَرَفُوا ، بِذٰلِكَ ،
إِذَا سَمِعْتُهُ .

122 — ( ) .... : Yine İbnu Abbâs'ın azadlısı Ebû Ma'bed, İbn Abbâs'ın şöyle dediğini haber vermiştir : Halk farz namazdan çıkınca yüksek sesle zikretmek tâ Peygamber (S) in zamanında vardı. (Ayni senedle) İbn Abbâs : Ben, bu sesi işidir işitmez bununla (yani zikir seslerinin yükselmesiyle) namazdan çıktıklarını bilirdim [59].

58. Muslim'in bu hadîsle ihticâc etmesi, hadîsi bir sika tahdîs ettiği takdîrde asıl muhaddis bunu inkâr etse de bu şekilde rivâyet edilen hadîsin sahîhliğini kabul ettiğine bir delîldir. İşte bu, hadîsciler, fakîhler ve usûlculer topluluğunun mezhebidir. Onlar : Şeyhin bunu inkârı o hususta şüpheye düşürülmesi yahut unutmuş olmasından dolayı olduğu zaman bu hadîsle ihticâc olunur, derler... (Nevevî).

59. Selef'ten bazıları farz namazdan sonra tekbîr ile, zikrullah ile sesi yükseltmenin müstehab olduğuna bununla istidlal etmişlerdir. Çünkü İbnu Abbâs Peygamber zamanında alelâde yapılan bir şeyi haber veriyor ki bu merfû' haber hükmündedir. Halbuki metbû' imâmlardan olan dört mezheb sâhibleri tekbîr ile, zikrullah ile sesi yükseltmenin müstehab olmadığında müttefiktirler. Yalnız müteahhirînden İbn Hazm mustehab görüyor.

İmâm Şâfiî bu hadîsi Peygmaber'in dâima yapmayıb bazı kerre ashaba zikrin keyfiyetini öğretmek için cehren zikretmiş olduğuna hamledib namazdan çıktıktan sonra imâmın da, me'mûmun da gizlice zikretmelerini ve ta'lîm kasdı bulunmazsa cehredilib sonra ihfa edilmesini ihtiyar etmiştir.

İbn Abbâs'ın böyle demesinden tahdis esnasında namazı müteakib cehren zikir edilmek mu'tâd olmadığını gösterir. Demek ki namazdan sonraki zikir ve tekbîrlere Peygamber, hayatının sonuna kadar devam etmediği gibi sahâbîler de Peygamber'in fiilinden bunun lâzım olmadığını anlayıb halkda bunlar olmaksızın namaz tamam olmaz fikri hasıl olmasın diye terketmiş, birçok fakîhler de bunu bundan dolayı mekrûh görmüş olacaklardır.

Bazıları da rivâyet tarzından İbn Abbâs'ın yaşının küçük olmasından dolayı cemâatlerde her vakıt hâzır olmadığına veya küçük olmak sebebiyle saff gerilerinde bulunduğu için ancak bu sûretle namazın bittiğine hükmettiğine zâhib olmuşlardır... (ayni eser II, 724-725).

(٢٤) باب استحباب التعوذ من عذاب القبر

١٢٣ — (٥٨٤) حدثنا هارون بن سعيد وحرملة بن يحيى (قال هارون: حدثنا. وقال حرملة: أخبرنا ابن وهب) أخبرني يونس بن يزيد عن ابن شهاب. قال: حدثني عروة بن الزبير؛ أن عائشة قالت: دخل علي رسول الله ﷺ وعندي امرأة من اليهود. وهي تقول: هل شعرت أنكم تفتنون في القبور؟ قالت: فارتاع رسول الله ﷺ وقال «إنما تفتن يهود» قالت عائشة: فلبثنا ليالي. ثم قال رسول الله ﷺ «هل شعرت أنه أوحي إلي أنكم تفتنون في القبور؟» قالت عائشة: فسمعت رسول الله ﷺ، بعد، يستعيذ من عذاب القبر.

(24) KABİR AZÂBINDAN (ALLÂH'A) SIĞINMANIN MUSTEHABLIĞI BÂBI

123 — (584) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) hücreme girdi. Benim yanımda da bir Yahûdî kadını vardı. O kadın : Kabirlerde imtihan olunacağınızı bildin mi? diyordu. Rasûlullah hemen irkildi ve «Ancak Yahûdî'ler imtihan olunurlar» buyurdu. Birçok geceler eğlendik. Sonra Rasûlullah (S) : «Kabirlerde imtihan olunacağınız bana vahyolundu, bildin mi?» buyurdu. Artık bundan sonra Rasûlullah'dan işittim ki o kabir azâbından istiâze ediyordu [60].

١٢٤ — (٥٨٥) وحدثني هارون بن سعيد وحرملة بن يحيى وعمرو بن سواد (قال حرملة: أخبرنا. وقال الآخران: حدثنا ابن وهب) أخبرني يونس عن ابن شهاب، عن حميد بن عبد الرحمن، عن أبي هريرة؛ قال: سمعت رسول الله ﷺ، بعد ذلك، يستعيذ من عذاب القبر.

124 — (585) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) dan işittim ki bundan sonra kabir azabından istiâze ederdi.

60. Bu hadîslerden de anlaşılıyor ki kabir azâbını eski peygamberler de ümmetlerine haber vermişlerdi. Vâkıa eldeki Tevrat nushalarında değil, kabir azâbı, âhiret bahsi de mevcûd değildir. Fakat kocakarının — Yahûdîlerin — Ummu'l-Mu'minîn Âişe'den evvel bunu öğrenib haber vermeleri ya Tevrat'ın, ya eski peygamberlerin kitablarının bu gün elde bulunmayan kadîm nüshalarında mevcûd olduğuna delâlet eder. Bunlardan başka birçok sahîh hadîslerde kabir azabının hak olduğu haber verilib o azabdan Allah'a sığınma da öğretilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de de buna işaret eden âyetler vardır.

١٢٥ — (٥٨٦) حدثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . كِلَاهُمَا عَنْ جَرِيرٍ . قَالَ زُهَيْرٌ : حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : دَخَلَتْ عَلَيَّ عَجُوزَانِ مِنْ عُجُزِ يَهُودِ الْمَدِينَةِ. فَقَالَتَا: إِنَّ أَهْلَ الْقُبُورِ يُعَذَّبُونَ فِي قُبُورِهِمْ. قَالَتْ: فَكَذَّبْتُهُمَا. وَلَمْ أُنْعِمْ أَنْ أُصَدِّقَهُمَا. فَخَرَجَتَا . وَدَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَقُلْتُ لَهُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنَّ عَجُوزَيْنِ مِنْ عُجُزِ يَهُودِ الْمَدِينَةِ دَخَلَتَا عَلَيَّ . فَزَعَمَتَا أَنَّ أَهْلَ الْقُبُورِ يُعَذَّبُونَ فِي قُبُورِهِمْ . فَقَالَ « صَدَقَتَا . إِنَّهُمْ يُعَذَّبُونَ عَذَابًا تَسْمَعُهُ الْبَهَائِمُ » قَالَتْ : فَمَا رَأَيْتُهُ ، بَعْدُ ، فِي صَلَاةٍ، إِلَّا يَتَعَوَّذُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ .

125 — (586) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

Medîne'deki Yahûdî'lerin yaşlı kadınlarından ikisi benim hücreme geldiler. (Konuşurken :) Kabirlerde olanlar kabirlerinde azâb görürler, dediler. Ben onların bu sözlerini yalan saydım. Onları tasdîk etmek için evet demeğe gönlüm râzıy olmadı. Müteakiben çıkıb gittiler. Derken Rasûlullah yanıma girdi. Ben de ona : Yâ Rasûlallah! Medîne Yahûdî'lerinin yaşlı kadınlarından ikisi benim yanıma geldiler ve kabirler ahâlisi kabirlerinde muhakkak azab olunurlar dediler, dedim. Bunun üzerine Rasûlullah : «O kadınlar doğru söylemişlerdir. Onlar kabirlerinde öyle bir azab görürler ki o azabı konuşamıyan hayvanlar bile işidir» buyurdu.

Âişe : Artık bundan sonra Rasûlullah'ı her namazda kabir azabından (Allah'a) sığınırken görmüşümdür, dedi.

١٢٦ — (...) حدثنا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ . حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ، عَنْ أَشْعَثَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ ، بِهَـٰذَا الْحَدِيثِ . وَفِيهِ : قَالَتْ: وَمَا صَلَّى صَلَاةً ، بَعْدَ ذَٰلِكَ ، إِلَّا سَمِعْتُهُ يَتَعَوَّذُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ.

126 — ( ) .... : Buradaki isnadda da Âişe (R) den bu hadîs gelmiştir. Bunda Ummu'l-Mu'minîn Âişe şöyle demiştir : Bundan sonra kıldığı her namazda Rasûlullah (S) ın muhakkak kabir azabından Allah'a sığındığını işittim.

(٢٥) باب ما يستعاذ منه فى الصلاة

١٢٧ — (٥٨٧) حدثنى عَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ قَالَ : حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ؛ قَالَ : أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ ؛ أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَسْتَعِيذُ ، فِي صَلَاتِهِ ، مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ

(25) NAMAZDA İKEN İSTİÂZE OLUNACAK ŞEYLER BÂBI

127 — (587) .... : Ummu'l-Mu'minîn Âişe (R) şöyle dedi :
Rasûlullah (S) dan namazı içinde iken Deccâl fitnesinden Allah'a sığındığını işittim.

١٢٨ — (٥٨٨) وحدثنا نصر بن علي الجهضمي وابن نمير وأبو كريب وزهير بن حرب . جميعا عن وكيع . قال أبو كريب: حدثنا وكيع . حدثنا الأوزاعي عن حسان بن عطية، عن محمد بن أبي عائشة، عن أبي هريرة . وعن يحيى بن أبي كثير ، عن أبي سلمة ، عن أبي هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « إذا تشهد أحدكم فليستعذ بالله من أربع . يقول : اللهم ! إني أعوذ بك من عذاب جهنم . ومن عذاب القبر . ومن فتنة المحيا والممات . ومن شر فتنة المسيح الدجال » .

128 — (588) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi :
Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Sizden her hangi biriniz teşehhüd yaptığı zaman şu dört şeyden Allâh'a sığınsın : (Sığınmak için) şöyle der : «ALLÂHUMME! İNNÎ EÛZU BİKE MİN AZÂBİ CEHENNEM VE MİN AZÂBİ'l-KABRİ VE MİN FİTNETİ'l-MAHYÂ VE'l-MEMÂTİ VE MİN ŞERRİ FİTNETİ'l-MESÎHİ'd-DECCÂLİ = Ey Allâh'ım! Cehennem azâbından, kabir azâbından, hayat ve ölüm fitnelerinden ve Mesîh Deccâl fitnesinin şerrinden ancak sana sığınıyorum».

١٢٩ — (٥٨٩) حدثني أبو بكر بن إسحق . أخبرنا أبو اليمان . أخبرنا شعيب عن الزهري . قال: أخبرني عروة بن الزبير ؛ أن عائشة زوج النبي ﷺ أخبرته ؛ أن النبي ﷺ كان يدعو في الصلاة « اللهم ! إني أعوذ بك من عذاب القبر . وأعوذ بك من فتنة المسيح الدجال . وأعوذ بك من فتنة المحيا والممات . اللهم ! إني أعوذ بك من المأثم والمغرم » قالت : فقال له قائل : ما أكثر ما تستعيذ من المغرم يا رسول الله ! فقال « إن الرجل إذا غرم ، حدث فكذب . ووعد فأخلف ».

129 — (589) .... : Peygamberin zevcesi Ummu'l-Mu'minîn Âişe (R) şöyle haber verdi : Nebiy (S), namaz (ın sonun) da : «ALLÂHUMME! İNNÎ EÛZU BİKE MİN AZÂBİ'l-KABRİ VE EÛZU BİKE MİN FİTNETİ'l-MESÎHİ'd-DECCÂLİ VE EÛZU BİKE MİN FİTNETİ'l-MAHYÂ VE'l-MEMÂT. ALLÂHUMME! İNNÎ EÛZU BİKE MİNE'l-ME'SEMİ VE'l-MAĞRAMİ = Ey Allâh'ım! Ben kabir azâbından sana sığınırım. Mesîh Deccâl fitnesinden sana sığınırım. Hayat ve ölüm fitnelerinden sana sığınırım. Ey Allâh'ım! Ben günahtan ve borçlanmaktan sana sığınırım» diye duâ ederdi. Biri kendisine : Yâ Rasûlallah! Borçtan ne de çok istiâze ediyorsun! dedi. Bunun üzerine : «İnsan borçlandığı va-

kıt söz söyler de yalan uydurur, söz verir de sözünde durmaz» buyurdu[61].

١٣٠ – (٥٨٨) وحَدَّثني زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ . حَدَّثَنِي الْأَوْزَاعِيُّ . حَدَّثَنَا
حَسَّانُ بْنُ عَطِيَّةَ . حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَائِشَةَ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا
فَرَغَ أَحَدُكُمْ مِنَ التَّشَهُّدِ الْآخِرِ . فَلْيَتَعَوَّذْ بِاللهِ مِنْ أَرْبَعٍ : مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ . وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ .
وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ . وَمِنْ شَرِّ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ » .

وَحَدَّثَنِيهِ الْحَكَمُ بْنُ مُوسَى . حَدَّثَنَا هِقْلُ بْنُ زِيَادٍ . ح قَالَ : وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ . أَخْبَرَنَا عِيسَى
(يَعْنِي ابْنَ يُونُسَ) جَمِيعًا عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ . وَقَالَ « إِذَا فَرَغَ أَحَدُكُمْ مِنَ التَّشَهُّدِ » وَلَمْ
يَذْكُرِ « الْآخِرِ » .

130 — (588) .... : Ebû Hureyre (R) der ki :

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Her hangi biriniz son teşehhüdü bitirdiği zaman dört şeyden : Cehennem azâbından, kabir azâbından, hayat ve ölüm fitnelerinden ve Mesîh Deccâlin şerrinden Allâh'a sığınsın».

.... : Buradaki râvîler bu hadîsi yine Evzâî'den bu isnadla rivâyet etmişlerdir. Bu hadîsde : «Sizden biriniz teşehhüdü bitirdiği vakıt» dedi, fakat «son» sıfatını zikretmedi.

١٣١ – (..) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ هِشَامٍ ، عَنْ يَحْيَىٰ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ؛
أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ : قَالَ نَبِيُّ اللهِ ﷺ « اللَّهُمَّ ! إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ . وَعَذَابِ النَّارِ .
وَفِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ . وَشَرِّ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ »

131 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) der ki :

Allâh'ın Peygamberi (S) şöyle duâ etti :

«ALLÂHUMME! EÛZU BİKE MİN AZÂBİ'l-KABRİ VE AZÂBİ'n-NÂR VE FİTNEŢİ'l-MAHYÂ VE'l-MEMÂT VE ŞERRİ'l-MESÎHİ'd-DECCÂL».

---

61. Namazda istiâze edilen şeyler bu hadîse göre : Kabir azâbı, Mesîh Deccâlin fitnesi, hayat fitnesi, ölüm yahut ölüm vaktının fitnesi, me'sem yani günah, mağrem yani borçtur. Fitne aslında imtihan, ve ibtilâ demektir ki türkçesi *sınamak*dır. Sonraları diğer ma'nâlarda kullanılmağa başlamıştır. Kabir azâbından istiâze ile me'mûr oluşumuz bu azâbın hak olduğunu, Mu'tezile ile diğer inkâr edenlerin yanıldıklarını isbat eder. Mesîh Deccâl hakkında «*Kitâbu'l-İymân*» da izâhat verilmişti. Hayat fitnesi, insana hayatı süresince ârız olan ibtilâlardır ki dünyâya aldanmak, şehvetlere tâbi' olmak, cehâletler ardında koşmak ve en müdhişi Allah korusun öleceği sırada imtihana giriftâr olmak gibi şeylerdir. Ölüm fitnesi, kabir fitnesi yahut ölüm zamanındaki fitnedir. Günahlı olmanın, borçlu bulunmanın, ferdî, âilevî ve ictimâî azâbları, ızdırabları ise izahdan müstağnidir.

١٣٢ – (...) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو ، عَنْ طَاوُسٍ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « عُوذُوا بِاللهِ مِنْ عَذَابِ اللهِ . عُوذُوا بِاللهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ عُوذُوا بِاللهِ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ . عُوذُوا بِاللهِ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ » .

(...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، مِثْلَهُ .

(...) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . قَالُوا : حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ ، عَنِ الْأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، مِثْلَهُ .

132 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle der:

Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Allâh'ın azâbından Allâh'a sığınınız. Kabir azabından Allâh'a sığınınız. Mesîh Deccâl'in azâbından Allâh'a sığınınız. Hayat ve ölüm fitnelerinden Allâh'a sığınınız!».

( ) .... : Bu isnadda yine Ebû Hureyre, Peygamberden bunun benzeri olan hadîsi rivâyet etti.

( ) .... : Bu isnadda yine Ebû Hureyre, Peygamberden bunun benzeri hadîsi rivâyet etti.

١٣٣ – (...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ بُدَيْلٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ؛ أَنَّهُ كَانَ يَتَعَوَّذُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ . وَعَذَابِ جَهَنَّمَ . وَفِتْنَةِ الدَّجَّالِ .

133 — ( ) .... : Ebû Hureyre, Peygamber (S) in kabir azâbından, Cehennem azâbından ve Deccâl fitnesinden Allâh'a sığınır olduğunu haber vermiştir.

١٣٤ – (٥٩٠) وحدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ (فِيمَا قُرِئَ عَلَيْهِ) عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ ، عَنْ طَاوُسٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يُعَلِّمُهُمْ هَذَا الدُّعَاءَ . كَمَا يُعَلِّمُهُمُ السُّورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ . يَقُولُ « قُولُوا : اللَّهُمَّ ! إِنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ . وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ . وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ »

قَالَ مُسْلِمُ بْنُ الْحَجَّاجِ : بَلَغَنِي أَنَّ طَاوُسًا قَالَ لِابْنِهِ : أَدَعَوْتَ بِهَا فِي صَلَاتِكَ ؟ فَقَالَ : لَا قَالَ أَعِدْ صَلَاتَكَ . لِأَنَّ طَاوُسًا رَوَاهُ عَنْ ثَلَاثَةٍ أَوْ أَرْبَعَةٍ . أَوْ كَمَا قَالَ

134 — (590) .... : İbnu Abbâs (R) dan:

Rasûlullah (S) onlara, Kur'ândan sûre öğretir gibi şu duâyı öğretirdi, buyurur idi ki:

«KÛLÛ : ALLÂHUMME! İNNÂ NEÛZU BİKE MİN AZÂBİ CEHENNEME. VE EÛZU BİKE MİN AZÂBİ'l-KABRİ. VE EÛZU BİKE MİN FİTNETİ'L-MESÎHİ'd-DECCAL. VE EÛZU BİKE MİN FİTNETİ'l-MAHYÂ VE'l-MEMÂT = Şöyle deyiniz: Allâh'ım! Biz Cehennem azâbından sana sığınırız. Kabir azabından sana sığınırım. Mesîh Deccâl fitnesinden sana sığınırım. Hayât ve memât fitnelerinden de sana sığınırım».

Muslimu'bnu'l-Haccâc şöyle dedi: Bana bâliğ oldu ki, Tâvûs ibn Keysân (106), kendi oğluna: Namazında bu kelimelerle duâ ettin mi? diye sordu. Oğlu: Hayır, dedi. Tâvûs: Namazını yeniden kıl. Çünkü hiç şüphesiz baban Tâvûs bu hadîsi üç yahut dört sahâbîden rivâyet etti, dedi yahut dediği gibi dedi[62].

(٢٦) باب استحباب الذكر بعد الصلاة ، وبيان صفته

١٣٥ — (٥٩١) حدثنا داوُدُ بْنُ رُشَيْدٍ . حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ عَنِ الأَوْزَاعِيِّ عَنْ أَبِي عَمَّارٍ (اسْمُهُ شَدَّادُ ابْنُ عَبْدِ اللهِ) عَنْ أَبِي أَسْمَاءَ ، عَنْ ثَوْبَانَ ؛ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ، إِذَا انْصَرَفَ مِنْ صَلَاتِهِ ، اسْتَغْفَرَ ثَلَاثًا . وَقَالَ « اللَّهُمَّ ! أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ . تَبَارَكْتَ ذَا الْجَلَالِ وَالإِكْرَامِ » .

قَالَ الْوَلِيدُ : فَقُلْتُ لِلأَوْزَاعِيِّ : كَيْفَ الإِسْتِغْفَارُ ؟ قَالَ : تَقُولُ : أَسْتَغْفِرُ اللهَ ، أَسْتَغْفِرُ اللهَ .

(26) NAMAZDAN SONRA ZİKRİN MUSTEHABLIĞI VE SIFATINI BEYÂN BÂBI

135 — (591) .... : Sevbân (R) şöyle dedi:

Rasûlullah (S) namazından (selâmla) çıktığı zaman üç defa istiğfâr eder ve şöyle derdi:

«ALLÂHUMME! ENTE's-SELÂMU VE MİNKE's-SELÂMU. TEBÂREKTE YÂ ZE'l-CELÂLİ VE'l-İKRÂM! = Ey Allâh'ım! Selâm sensin, selâmetlik ancak senden olur. Çok ulu oldun, ey Celâl ve İkrâm sâhibi!»[63].

62. Burada mütekellim, ğaybet ile ta'bîr edilmiştir. Tâvûs, Yemenli meşhur tâbil Tâvûsu'bnu Keysân'dır. Elli kadar sahâbîye erişmiştir. 106 yıllarında vefat etmiştir. Tâvûs burada oğlunu te'dîbi ve bu duânın te'kîdini murad etmiş olmalıdır... (Nevevî).

63. Namazın sonunda selâmın hemen arkasından bu ulu sözleri söylemek ne kadar güzel ve beliğ düşmüştür. Çünkü gönülde, hâriçte, âilede, yurtda, bütün dünyada her lahza aranıb istenen ve dâima en büyük arzulardan biri olarak istenmeğe devam edilecek olan sulhun, sukûnun, barışın, huzurun hulâsa selâmetin yegâne kaynağının ancak

Râvîlerden Velîd dedi ki: Evzâî'ye: İstiğfar nasıldır? diye sordum. ESTAĞFİRULLÂH, ESTAĞFİRULLÂH dersin, dedi.

١٣٦ – (٥٩٢) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ عَاصِمٍ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : كَانَ النَّبِيُّ ﷺ ، إِذَا سَلَّمَ ، لَمْ يَقْعُدْ . إِلَّا مِقْدَارَ مَا يَقُولُ « اللَّهُمَّ ! أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ . تَبَارَكْتَ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ » وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ نُمَيْرٍ « يَاذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ » .

(...) وحدثناه ابْنُ نُمَيْرٍ . حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ (يَعْنِي الْأَحْمَرَ) عَنْ عَاصِمٍ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ . وَقَالَ « يَاذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ » .

(...) وحدثنا عَبْدُ الْوَارِثِ بْنُ عَبْدِ الصَّمَدِ . حَدَّثَنِي أَبِي . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَاصِمٍ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ الْحَارِثِ . وَخَالِدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ . كِلَاهُمَا عَنْ عَائِشَةَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ ، بِمِثْلِهِ . غَيْرَ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ « يَاذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ » .

136 — (592) .... : Âişe (R) şöyle dedi:

Peygamber (S) selâm verdiği zaman ancak şu duâyı söyleyinceye kadar oturur idi:

ALLÂHUMME! ENTESSELÂMU VE MİNKE's-SELÂMU TEBAREKTE ZE'l-CELÂLİ VE'l-İKRÂM.

Yine Âişe'den gelen İbnu Numeyr'in rivayetinde: YÂ ZE'l-CELÂLİ VE'l-İKRÂM şeklinde (nidâ harfiyle) dir.

( ) Yine bu hadîsi bize İbnu Numeyr tahdîs etti. Bize Ebû Hâlid (yani Ahmer), Âsım'dan bu isnad ile tahdîs etti ve: «YÂ ZE'l-CELÂLİ VE'l-İKRÂM = Ey Celâl ve İkrâm sâhibi!» dedi.

( ) .... : Buradaki tarîklerin iki râvisî de Âişe'den, Peygamber'in bu hadîsdeki duâyı söylediğini rivâyet ettiler. Ancak burada da yine Rasûlullah: «YÂ ZE'l-CELÂLİ VE'l-İKRÂM» der idi.

SELÂM ismi ile de müsemmâ ALLÂH olduğu, onun atıyyesi ve ni'meti olduğu ifâde edilmektedir.

14 Temmuz 1958 Irak ihtilâli ve onu takîb eden günlerde âilemle beraber Bağdadda bulunuyordum. Herkesin ve hatta kralın bile hayatından emîn olamadığı o günlerde kılınan namazların sonunda söylenen bu en yüce sözlerin engin ma'nâsını o sıralardaki kadar ruhumda hiçbir zaman hissetmemişimdir. Her namaz akabinde bunları söyledikçe en yüksek bir itmi'nân ve iç huzuruna eriyor ve cidden rûhî bir genişliğe kavuşuyordum!.. O münasebetle bu engin ma'nâları anladığımdan dolayı da Allâh'ıma sonsuz hamdler ve senâlar olsun!.. (Mütercim)

١٣٧ – (٥٩٣) حدّثنا إسحاق بن إبراهيم. أخبرنا جرير عن منصور، عن المسيّب بن رافع،
عن ورّاد مولى المغيرة بن شعبة؛ قال: كتب المغيرة بن شعبة إلى معاوية؛ أنّ رسول الله ﷺ كان
إذا فرغ من الصلاة وسلّم، قال «لا إله إلّا الله وحده لا شريك له. له الملك وله الحمد وهو على كلّ
شيء قدير. اللّهمّ! لا مانع لما أعطيت. ولا معطي لما منعت. ولا ينفع ذا الجدّ منك الجدّ»

(...) وحدّثناه أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب وأحمد بن سنان. قالوا: حدّثنا أبو معاوية
عن الأعمش، عن المسيّب بن رافع، عن ورّاد مولى المغيرة بن شعبة، عن المغيرة، عن النّبيّ ﷺ،
مثله. قال أبو بكر وأبو كريب في روايتهما: قال فأملاها عليّ المغيرة. وكتبت بها إلى معاوية

(...) وحدّثني محمّد بن حاتم. حدّثنا محمّد بن بكر. أخبرنا ابن جريج. أخبرني عبدة بن أبي لبابة؛
أنّ ورّادا مولى المغيرة بن شعبة قال: كتب المغيرة بن شعبة إلى معاوية (كتب ذلك الكتاب له
ورّاد) إنّي سمعت رسول الله ﷺ يقول، حين سلّم، بمثل حديثهما. إلّا قوله «وهو على كلّ شيء
قدير» فإنّه لم يذكر.

(...) وحدّثنا حامد بن عمر البكراوي. حدّثنا بشر (يعني ابن المفضّل). ح قال وحدّثنا محمّد
ابن المثنّى. حدّثني أزهر. جميعا عن ابن عون، عن أبي سعيد، عن ورّاد، كاتب المغيرة بن شعبة؛
قال: كتب معاوية إلى المغيرة. بمثل حديث منصور والأعمش.

137 — (593) ....: Muğîretu'bnu Şu'be (R), Hz. Muâviye'ye şöyle yazdı: Rasûlullah (S), namazı bitirib selâm verdiği zaman şunu söyler idi:

«LÂ İLÂHE İLLA'LLÂHU VAHDEHU LÂ ŞERÎKE LEHU LEHU'l-MULKU VE LEHU'l-HAMDU VE HUVE ALÂ KULLİ ŞEY'İN KADÎR. ALLÂHUMME! LÂ MÂNİA LİMÂ A'TEYTE VE LÂ MU'TİYE LİMÂ MENA'TE. LÂ YENFEU ZE'l-CEDDİ MİNKE'l-CEDDU = Yegâne Allah'dan başka hiçbir ilah yoktur. Onun hiçbir şerîki yoktur. Mülk onundur. Hamd, ona mahsusdur. Her şeye kudreti yeten odur. Allâh'ım, senin verdiğine mâni' olabilecek hiç yok. Vermediğini verebilecek de hiç yok. Baht ve servet sâhibinin baht ve serveti senin lutuf ve ihsanın yerine geçib de kendisine faide veremez» [64].

---

64. Halkın dilinde deverân eden zikirde: VE LÂ MU'TİYE LİMÂ MENA'TEden sonra «VELÂ RÂDDE LİMÂ KADEYTE = Senin hüküm ve kazan neye tealluk etmişse onu

( ) .... : Bu isnadda Muğîre, Peygamber'in bu duâyı okuduğunu yukardaki hadîs gibi rivâyet etti. Burada Ebû Bekr ile Ebû Kureyb kendi rivâyetlerinde : Muğîre'nin kâtibi Verrâd : Bu hadîsi Muğîre bana yazdırdı, ben de bunu Muâviye'ye yazdım dedi, demişlerdir.

( ) .... : Bu isnadda da : Muğîre'nin azadlısı dedi ki : Muğîretu'bnu Şu'be, Muâviye'ye şöyle yazdı (bu mektubu Muğîre adına Verrâd yazdı) : Ben Rasûlullah (S) dan işittim. Selâm verdiği zaman şöyle buyurdu diye yukardakilerin hadîsi gibi rivâyet etmiştir. Ancak bu hadîsde : «VE HUVE ALÂ KULLİ ŞEY'İN KADÎR (= ve her şeye kudreti yeten odur)» sözü yoktur. Çünkü bunu râvî zikretmemiştir.

( ) .... : Bu isnadda da Muğîretu'bnu Şu'be'nin kâtibi Verrâd : Evvelâ Muâvîye, Muğîre'ye mektub yazdı, dedi ve yine Mansûr ile A'meş'in yukardaki hadîsleri gibi rivâyet etti.

١٣٨ — (...) وحدّثنا ابْنُ أَبِي عُمَرَ الْمَكِّيُّ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ. حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ أَبِي لُبَابَةَ وَعَبْدُ الْمَلِكِ ابْنُ عُمَيْرٍ سَمِعَا وَرَّادًا كَاتِبَ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ يَقُولُ : كَتَبَ مُعَاوِيَةُ إِلَى الْمُغِيرَةِ : اكْتُبْ إِلَيَّ بِشَيْءٍ سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ فَكَتَبَ إِلَيْهِ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ ، إِذَا قَضَى الصَّلَاةَ «لا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ . لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ . اللَّهُمَّ ! لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ وَلا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ . وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ» .

---

geri çevirebilecek yok» ziyadesi vardır ki bu *Kütübü Sitte*de yoktur. Bu ziyade Abdu'bnu Humeyd'in *Musned*'inde vardır. Lâkin onda da : «VE LÂ MU'TİYE LİMÂ MENA'TE» yoktur. Halkın her ikisini cem etmesinde isâbet vardır.

Muâviyetu'bnu Ebî Sufyân'ın : Rasûlullah (S) dan işittim. Her namaz arkasından selâm verdikten sonra : «ALLÂHUMME! LÂ MÂNİA LİMA A'TEYTE......MİNKE'l-CEDDU derdi» diye rivâyeti olduğu gibi diğer bir lafza göre de minber üstünde :

« ايها الناس ، ان الله لا مؤخر لما قدم . ولا مقدم لما اخر . ولا معطى لما منع ولا مانع لما اعطى . ولا ينفع ذا الجد منك الجد ومن يرد الله خيراً يفقه فى الدين

= Ey Nâs! Allah'ın ileri götürdüğünü geri bırakacak yok. Geri bıraktığını da ileri götürecek yok. Vermediğini verecek yok. Verdiğine mâni' olacak yok. Baht ve servet sâhibinin baht ve serveti de onun lutf u ihsânı yerine geçib fayda veremez. Allah her kimin hayrını murad ederse onu dînde ilim ve fıkıh sâhibi eder» dedi. Sonra : سمعته من رسول الله صلم على هذه الاعواد = Bunu ben bu ağaçların yani bu minberin üstünde iken Rasûlullah'dan işittim» diyerek hadîsi ref ederdi.

Muğîre'nin yazdığı mektûbda Buhârî'nin başka yerdeki rivâyetlerine nazaran şu ziyade de vardır : «Rasûlullah bir de *kîl* ve *kalden*, çok çok suâlden, mal telef etmekten, verilecek şeyi vermemekten, almak hakkı olmıyan şeyi istemekten, analara itâatsizlikten, kızları diri diri gömmekten nehiy buyururdu».

Namazdan sonra bu zikirleri okumak mustehab olduğu gibi okunması mustehab olan diğer zikirler de vardır.

138 — ( ) .... : Buradaki râvîler Muğîretu'bnu Şu'be'nin kâtibi olan Verrâd'dan işittiler. O şöyle diyordu : Muâviye, Muğîre'ye Rasûlullah (S) dan (namaz sonrası zikir hakkında) işittiğin şeyi bana yaz diye bir mektub gönderdi. Bunun üzerine Muğîre de ona şöyle yazdı : Rasûlullah (S) dan işittim ki namazı bitirdiği zaman şöyle buyuruyordu:

LÂ İLÂHE İLLA'LLÂHU VAHDEHU LÂ ŞERÎKE LEH. LEHU'l-MULKU VE LEHU'l-HAMDU VE HUVE ALÂ KULLİ ŞEY'İN KADÎR. ALLÂHUMME! LÂ MÂNİA LİMÂ A'TEYTE VE LÂ MU'TİYE LİMÂ MENA'TE. VE LÂ YENFEU ZE'l-CEDDİ MİNKE'l-CEDDU.

١٣٩ — (٥٩٤) وحَدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ ؛
قَالَ كَانَ ابْنُ الزُّبَيْرِ يَقُولُ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ ، حِينَ يُسَلِّمُ « لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ . لَهُ الْمُلْكُ
وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ . لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ . لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللهُ . وَلَا نَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ .
لَهُ النِّعْمَةُ وَلَهُ الْفَضْلُ . وَلَهُ الثَّنَاءُ الْحَسَنُ . لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ » .
وَقَالَ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُهَلِّلُ بِهِنَّ دُبُرَ كُلِّ صَلَاةٍ .

139 — (594) Bize Muhammed ibn Abdillah ibn Numeyr tahdîs etti. Bize babam tahdîs etti. Bize Hişâm, Ebû'z-Zubeyr'den tahdîs etti. Dedi ki : Abdullah ibnu Zubeyr her namaz sonunda selâm verince şöyle derdi:

LÂ İLÂHE İLLA'LLÂHU VAHDEHU LÂ ŞERÎKE LEH, LEHU'l-MULKU VE LEHU'l-HAMDU VE HUVE ALÂ KULLİ ŞEY'İN KADÎR. LÂ HAVLE VE LÂ KUVVETE İLLÂ BİLLAH, LÂ İLÂHE İLLÂ'LLÂH. VE LÂ NA'BUDU İLLÂ İYYÂH. LEHU'n-Nİ'METU VE LEHU'l-FADLU VE LEHU's-SENÂU'l-HASENU. LÂ İLÂHE İLLA'LLÂHU MUHLİSÎNE LEHU'd-DÎNE VELEV KERİHE'l-KÂFİRÛN.

Ve Abdullahi'bnu'z-Zubeyr : Rasûlullah (S), her namazdan sonra bu lafızlarla tehlîl buyururdu (yani bu kelimeleri yüksek sesle söylerdi) dedi.

١٤٠ — (...) وحَدّثناه أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ ،
عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ ، مَوْلًى لَهُمْ ؛ أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ الزُّبَيْرِ كَانَ يُهَلِّلُ دُبُرَ كُلِّ صَلَاةٍ . بِمِثْلِ حَدِيثِ ابْنِ نُمَيْرٍ .
وَقَالَ فِي آخِرِهِ : ثُمَّ يَقُولُ ابْنُ الزُّبَيْرِ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُهَلِّلُ بِهِنَّ دُبُرَ كُلِّ صَلَاةٍ .

(...) وحَدّثني يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّوْرَقِيُّ . حَدَّثَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ . حَدَّثَنَا الْحَجَّاجُ بْنُ أَبِي عُثْمَانَ . حَدَّثَنِي
أَبُو الزُّبَيْرِ قَالَ : سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ الزُّبَيْرِ يَخْطُبُ عَلَى هَٰذَا الْمِنْبَرِ . وَهُوَ يَقُولُ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ
يَقُولُ ، إِذَا سَلَّمَ ، فِي دُبُرِ الصَّلَاةِ أَوِ الصَّلَوَاتِ . فَذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ .

140 — ( ) Bu hadîsi bize Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe tahdîs etti. Bize Abdetu'bnu Suleyman, Hişâmu'bnu Urve'den, o da kendilerinin bir azadlısı olan Ebu'z-Zubeyr'den, Abdullah ibnu'z-Zubeyr'in her namaz ardında **tehlîl** eder olduğunu tahdîs etti. Bu hadîs de İbnu Numeyr'in hemencecik geçen hadîsinin benzeridir. Bu hadîsin sonunda dedi ki : Sonra İbnu'z-Zubeyr şöyle derdi : Rasûlullah, her namaz ardında bu lafızlarla **tehlîl** buyurur idi.

( ) .... : Burada yine Ebu'z-Zubeyr tahdîs edib şöyle dedi : Abdullah ibn Zubeyr'den şu minber üzerinde hutbe îrâd ederken işittim. O : «Rasûlullah, selâm verdiği zaman namaz yahut namazların arkasında şöyle buyururdu...» diyerek hemence geçen Hişâm ibn Urve hadîsinin benzerini zikretti.

١٤١ — (...) وحدثني مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ الْمُرَادِيُّ . حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللهِ
ابْنِ سَالِمٍ ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ ؛ أَنَّ أَبَا الزُّبَيْرِ الْمَكِّيَّ حَدَّثَهُ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللهِ بْنَ الزُّبَيْرِ وَهُوَ يَقُولُ ،
فِي إِثْرِ الصَّلَاةِ إِذَا سَلَّمَ ، بِمِثْلِ حَدِيثِهِمَا . وَقَالَ فِي آخِرِهِ : وَكَانَ يَذْكُرُ ذَلِكَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ .

141 — ( ) .... : Bu isnadda da Ebu'z-Zubeyr el-Mekkî, Mus'ab ibn Ukbe'ye, Abdullah ibn Zubeyr'den, selâm verdiği zaman namaz arkasında bunları söylerken işittiğini tahdîs etti. Bu hadis de bundan öncekilerin hadîsi gibidir ve hadîsin sonunda : İbnu'z-Zubeyr bunun Rasûlullah (S) dan olduğunu zikrederdi, dedi.

١٤٢ — (٥٩٥) حدثنا عَاصِمُ بْنُ النَّضْرِ التَّيْمِيُّ . حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ . حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ . ح قَالَ وَحَدَّثَنَا
قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ . كِلَاهُمَا عَنْ سُمَيٍّ ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ (وَهَذَا
حَدِيثُ قُتَيْبَةَ) أَنَّ فُقَرَاءَ الْمُهَاجِرِينَ أَتَوْا رَسُولَ اللهِ ﷺ . فَقَالُوا : ذَهَبَ أَهْلُ الدُّثُورِ بِالدَّرَجَاتِ الْعُلَى
وَالنَّعِيمِ الْمُقِيمِ . فَقَالَ « وَمَا ذَاكَ ؟ » قَالُوا : يُصَلُّونَ كَمَا نُصَلِّي . وَيَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ . وَيَتَصَدَّقُونَ
وَلَا نَتَصَدَّقُ . وَيُعْتِقُونَ وَلَا نُعْتِقُ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « أَفَلَا أُعَلِّمُكُمْ شَيْئًا تُدْرِكُونَ بِهِ مَنْ سَبَقَكُمْ
وَتَسْبِقُونَ بِهِ مَنْ بَعْدَكُمْ ؟ وَلَا يَكُونُ أَحَدٌ أَفْضَلَ مِنْكُمْ إِلَّا مَنْ صَنَعَ مِثْلَ مَا صَنَعْتُمْ » قَالُوا : بَلَى :
يَا رَسُولَ اللهِ ! قَالَ « تُسَبِّحُونَ وَتُكَبِّرُونَ وَتَحْمَدُونَ ، دُبُرَ كُلِّ صَلَاةٍ ، ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ مَرَّةً » .
قَالَ أَبُو صَالِحٍ . فَرَجَعَ فُقَرَاءُ الْمُهَاجِرِينَ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَقَالُوا : سَمِعَ إِخْوَانُنَا أَهْلُ الْأَمْوَالِ
بِمَا فَعَلْنَا فَفَعَلُوا مِثْلَهُ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « ذَلِكَ فَضْلُ اللهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ » .

وَزَادَ غَيْرُ قُتَيْبَةَ فِي هَٰذَا الْحَدِيثِ عَنِ اللَّيْثِ عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ : قَالَ سُمَيٌّ : فَحَدَّثْتُ بَعْضَ أَهْلِي هَٰذَا الْحَدِيثَ . فَقَالَ : وَهِمْتَ . إِنَّمَا قَالَ « تُسَبِّحُ اللهَ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ وَتَحْمَدُ اللهَ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ وَتُكَبِّرُ اللهَ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ » فَرَجَعْتُ إِلَىٰ أَبِي صَالِحٍ فَقُلْتُ لَهُ ذَٰلِكَ . فَأَخَذَ بِيَدِي فَقَالَ : اللهُ أَكْبَرُ وَسُبْحَانَ اللهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ اللهُ أَكْبَرُ وَسُبْحَانَ اللهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ . حَتَّىٰ تَبْلُغَ مِنْ جَمِيعِهِنَّ ثَلَاثَةً وَثَلَاثِينَ .

قَالَ ابْنُ عَجْلَانَ : فَحَدَّثْتُ بِهَٰذَا الْحَدِيثِ رَجَاءَ بْنَ حَيْوَةَ . فَحَدَّثَنِي بِمِثْلِهِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ .

142 — (595) .... : Ebû Hureyre (R) den :

Muhâcirlerin fakîrleri Rasûlullah (S) a geldiler de, (ya Rasûlallah) çok mal sâhibleri yüksek yüksek dereceleri ve devamlı ni'metleri alıb gittiler, dediler [65]. Rasûlullah :

«Bu nasıl olur?» buyurdu. Cevâben : Bizim namazımız gibi namaz kılarlar, bizim orucumuz gibi oruç tutarlar. Halbuki onlar sadaka verirler de biz veremiyoruz, köle âzâd ederler de biz edemiyoruz, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah : «Size bir şey öğreteyim mi ki onu yapmakla sizi geçmiş olanlara yetişesiniz, sizden sonraya kalanları geçesiniz, sizin yaptığınız gibi yapanlar müstesnâ hiçbir kimse de sizden daha fazîletli olamasın?» buyurdu. Evet, öğretiniz yâ Rasûlallah! dediler. «Her namazdan sonra **otuz üç kerre tesbîh, tekbîr ve tahmîd** edersiniz» buyurdu.

Râvî Ebû Sâlih der ki : Muteakiben muhâcirlerin fakîrleri Rasûlullah'a dönüb : Çok mal sâhibi olan kardeşlerimiz bizim yaptığımız şeyleri işittiler ve onlar da bunun benzerini yaptılar, dediler. Bunun üzerine Rasulullah : «ZÂLİKE FADLU'LLÂHİ YU'TÎHİ MEN YEŞÂU : **Bu Allah'ın bir fadl ve ihsanıdır ki onu dilediğine verir»** (el-Hadîd : 21, el-Cumua : 4) buyurdu [66].

---

65. Rasûlullah'a bu husus için mürâcaat eden fakîrlerin adedi belli değilse de her halde hadîsin râvisi Ebû Hureyre'nin içlerinde olduğu muhakkak olmakla beraber Ebû Zerr ile Ebu'd-Derdâ'nın da — bu hadîsi rivâyet ettiklerine binâen — beraber oldukları sâbit oluyor.

66. Bu hadîsin ortasındaki istisnâ ve bir de bu âyetin söylenmesi, fakîr mü'minlerin mürâcaatlarının boşa gittiği ve bu mürâcaattan bir faide hasıl olmadığı söylenemez. Çünkü fukara muhâcirlere tesellî veren bu nebevî ta'lîmden maksad, mutlaka zenginleri fakîrlerin dûnunda bırakmak değildir. Mâlî kudretleriyle yetişemiyecekleri ecirlere ve sevâblara, en yüksek dereceler ile devamlı nimetlere, kolaylıkla yetişebilmenin yolunu göstermekten ibarettir. Böyle olmakla beraber Bezzâr'ın İbn Umer'den rivâyet ettiği hadîsin sonunda fakirlerin yanık yüreklerine su serpecek şu ziyâde tesellî de vardır : فقعلوا ذلك . فذكروا للاغنياء . فقعلوا مثل ذلك . فرجع الفقراء الى رسول الله صلم فذكروا

Kuteybe'den başka râvîler, Leys'den, o da İbnu Aclândan tarîkıyle gelen bu hadîsde şunu ziyade ettiler: Sumey dedi ki, bu hadîsi ehl'imden birine söyledim. Sen yanılıyorsun, o ancak: «Otuz üç kerre Allah'ı tesbîh edersin, otuz üç kerre Allah'ı hamd edersin ve otuz üç kerre de Allah'ı tekbîr edersin» demiştir, dedi. Bunun üzerine (hadîsi kendisinden aldığım) Ebû Sâlih'e dönüb bunu kendisine söyledim. Akabinde elimden tuttu ve bunların hepsinden otuz üçe bâliğ oluncaya kadar: ALLÂHU EKBER VE SUBHÂNELLÂHİ VE'l-HAMDU LİLLÂH. ALLÂHU EKBER VE SUBHÂNELLAHİ VE'l- HAMDU LİLLÂH... diyerek söyledi.

İbnu Aclân dedi ki: Bu hadîsi Recâu'bnu Hayve'ye söyledim. O da bana Ebû Sâlih'den, o da Ebû Hureyre'den, o da Rasûlullah'dan olmak üzere bunun benzerini tahdîs etti.

١٤٣ – (...) وحَدَّثني أُمَيَّةُ بْنُ بِسْطَامَ الْعَيْشِيُّ. حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ. حَدَّثَنَا رَوْحٌ عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ؛ أَنَّهُمْ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ! ذَهَبَ أَهْلُ الدُّثُورِ بِالدَّرَجَاتِ الْعُلَى وَالنَّعِيمِ الْمُقِيمِ. بِمِثْلِ حَدِيثِ قُتَيْبَةَ عَنِ اللَّيْثِ. إِلَّا أَنَّهُ أَدْرَجَ، فِي حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَوْلَ أَبِي صَالِحٍ: ثُمَّ رَجَعَ فُقَرَاءُ الْمُهَاجِرِينَ إِلَى آخِرِ الْحَدِيثِ. وَزَادَ فِي الْحَدِيثِ: يَقُولُ سُهَيْلٌ: إِحْدَى عَشْرَةَ إِحْدَى عَشْرَةَ. فَجَمِيعُ ذَلِكَ كُلِّهِ ثَلَاثَةٌ وَثَلَاثُونَ.

143 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den, (Şöyle demiştir):

Onlar geldiler ve: Yâ Rasûlallah! Çok mal ve servet sâhibi olanlar yüksek yüksek dereceleri ve devamlı ni'metleri alıb gittiler, dediler. Hadîsin alt tarafı Kuteybe'nin Leys'den rivâyet ettiği geçen hadîs gibidir. Ancak râvî, Ebû Hureyre'nin bu hadîsi içine Ebû Sâlih'in: «Sonra muhâcirlerin fakirleri döndüler» den itibaren sonuna kadar devam eden sözünü idhâl etmiştir. Ve hadîsde şu ziyâde vardır: (Hadîsin râvîsi olan)

ذلك فقالوا هؤلاء اخواننا فعلوا مثل ما نقول . فقال : ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء . يا معشر الفقراء الا يسركم ان فقراء المسلمين يدخلون الجنة قبل اغنيائهم بنصف يوم خمسمائة عام ...

= Fakirler ta'lîm buyurulan zikirleri yaptılar. Derken zenginlere de yaptıklarını haber verdiler. Zenginler de tıpkısını yaptılar. Fakir sahâbîler Peygamber'e dönüb bu keyfiyeti haber verdiler ve: Bizim zengin kardeşlerimiz bizim bu yaptığımızı yapıb söylüyorlar, dediler. Bunun üzerine: «Bu dediğiniz Allâh'ın bir fadl ve ihsânıdır ki dilediğine verir. Ey fakirler cemâati! Musliman fakirlerin, musliman zenginlerden âhiret günü ile yarım gün yani *beş yüz* yıl evvel Cennet'e girmeleri sizleri sevindirmez mi?» buyurdu.

Ma'lûm olduğu üzere: « وان يوما عند ربك كالف سنة مما تعدون

: *Şüphesiz ki senin Rabbının nezdindeki bir tek gün sizin saymakta olduğunuz senelerin bini gibidir»* (el-Hacc: 47, biraz değişik olarak, es-Secde: 5) âyetinin delâletiyle kıyamet gününün bir günü bizim hisabımıza göre *bin yıl* uzunluğundadır.

Suheyl der ki : Bu lafızların her biri **on birer** defa söylenecek dė bunların hepsinin toplamı **otuz üç** olacaktır [67].

١٤٤ – (٥٩٦) وحدثنا الحسن بن عيسى . أخبرنا ابن المبارك . أخبرنا مالك بن مغول . قال : سمعت الحكم بن عتيبة يحدث عن عبد الرحمن بن أبي ليلى ، عن كعب بن عجرة ، عن رسول الله ﷺ قال « معقبات لا يخيب قائلهن (أو فاعلهن) دبر كل صلاة مكتوبة . ثلاث وثلاثون تسبيحة . وثلاث وثلاثون تحميدة . وأربع وثلاثون تكبيرة » .

144 — (596) .... : Kâ'bu'bnu Ucrė (R) den :

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Bir takım **muakkibât** (yani namaz ardında söylenecek güzel kelimeler) vardır ki onları söyliyen (yahut yapan), hiçbir vakıt eli boş ve ziyanda olmaz : Her farz namazın ardında otuz üç kerre **tesbîh**, otuz üç kerre **tahmîd** ve otuz dört kerre de **tekbîr**».

١٤٥ – (...) حدثنا نصر بن علي الجهضمي . حدثنا أبو أحمد . حدثنا حمزة الزيات عن الحكم ، عن عبد الرحمن بن أبي ليلى ، عن كعب بن عجرة ، عن رسول الله ﷺ ؛ قال « معقبات لا يخيب قائلهن (أو فاعلهن) ثلاث وثلاثون تسبيحة . وثلاث وثلاثون تحميدة . وأربع وثلاثون تكبيرة . في دبر كل صلاة » .

(...) حدثني محمد بن حاتم . حدثنا أسباط بن محمد . حدثنا عمرو بن قيس الملائي عن الحكم ، بهذا الإسناد ، مثله .

---

67. Bu ta'bîrlerin sırası ve söylenecek adedleri hakkında çok çeşitli rivâyetler vardır. Şârih Aynî'nin toplayabildiği rivâyetler on altıya varıyor.

Sadakalar ve diğer mâlî ibâdetlerinden mahrûm olan fakîr sahâbîlere, zengin kardeşlerinin mertebesine varmak yolunu gösteren bu Nebevî tavsiyenin Muslim'deki Ebû Zerr rivayetinde daha başka tafsîlât da vardır :

« او ليس قد جعل الله لكم ما تصدقون ؟ ان بكل تسبيحة صدقة . وكل تكبيرة صدقة . وكل تحميدة صدقة . وكل تهليلة صدقة . وامر بالمعروف صدقة . ونهى عن منكر صدقة . وفى بضع احدكم صدقة . قالوا : يا رسول الله ! ايأتى احدنا شهوته و يكون له فيها اجر ؟ قال ارأيتم لو وضعها فى حرام ! كان عليه وزر ؟ فكذلك اذا وضعها فى حلال كان له اجر

= Rasûlullah (S) buyurdu ki : Allah Teâlâ size tasadduk edecek şey vermemiş mi ki böyle söylüyorsunuz? Her tesbîhinize karşılık sadaka ecri vardır. Her tekbîrinize mukabil sadaka ecri vardır. Her tahmîdinize mukabil sadaka ecri vardır. Her tehlîlinize mukabil sadaka ecri vardır. *Emr bi'l-ma'rûf* da sadakadır. *Nehiy ani'l-munker* de sadakadır. Her birinizin ehline mukarenet etmesinde de sadaka ecri vardır.

145 — ( ) .... : Kâ'bu'bnu Ucre (R) den :

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Bir takım **muakkıbât** (yani namaz ardında söylenecek hoş kelimeler) vardır ki bunları söyliyen (yahut yapan), hiçbir zaman bu amelinden eli boş ve mahrûm olmaz. Bu muakkıbât her namaz arkasında otuz üç **tesbîh,** otuz üç **tahmîd** ve otuz dört **tekbîrdir**».

( ) Bana Muhammedu'bnu Hâtim tahdîs etti. Bize Esbâtu'bnu Muhammed tahdîs etti. Bize Amru'bnu Kays el-Muleî, Hakem'den bu isnad ile onun benzeri olan hadîsi tahdîs etti.

١٤٦ — (٥٩٧) **حدثنى** عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ بَيَانٍ الْوَاسِطِىُّ . أَخْبَرَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ عَنْ سُهَيْلٍ ، عَنْ أَبِى عُبَيْدٍ الْمَذْحِجِىِّ (قَالَ مُسْلِمٌ : أَبُو عُبَيْدٍ مَوْلَى سُلَيْمَانَ بْنِ عَبْدِ الْمَلِكِ) عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِىِّ ، عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ « مَنْ سَبَّحَ اللهَ فِى دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ . وَحَمِدَ اللهَ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ . وَكَبَّرَ اللهَ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ . فَتِلْكَ تِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ . وَقَالَ ، تَمَامَ الْمِائَةِ : لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ . لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ـ غُفِرَتْ خَطَايَاهُ وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ » .

(...) **وحدثنا** مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ . حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ زَكَرِيَّاءَ ، عَنْ سُهَيْلٍ ، عَنْ أَبِى عُبَيْدٍ ، عَنْ عَطَاءٍ ، عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ . بِمِثْلِهِ .

146 — (597) .... : Ebû Hureyre (R) den :

Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur : «Her namaz arkasında kim otuz üç kerre Allah'ı tesbîh eder, otuz üç kerre Allah'a hamd eder ve otuz üç kerre de Allah'ı tekbîr eder ve böylece bunlar **doksan dokuz** olur ve akabinde, LÂ İLÂHE İLLA'LLÂHU VAHDEHU LÂ ŞERÎKE LEH LEHU'l-MULKU VE LEHU'l-HAMDU VE HUVE ALÂ KULLİ ŞEY'İN KADÎR sözü ile bunu yüze tamamlarsa o kulun günahları deniz köpükleri kadar çok olsa bile hepsi mağfiret olunur».

( ) .... : Bu isnadda da yine Ebû Hureyre, Rasûlullah şöyle buyurdu diyerek geçen hadîsin benzerini haber vermiştir.

Dediler ki : Yâ Rasûlallah! Birimiz şehvetini kazâ ederse yine ecre nâil olur mu? Cevaben buyurdu ki :

«Söyleyin, o kimse şehvetini haram ile kazâ edeydi ona günah olmıyacak mıydı? İşte bunun gibi halâl ile de şehvetini tatmîn ederse ecre nâil olur».

(٢٧) باب ما يقال بين تكبيرة الإحرام والقراءة

١٤٧ – (٥٩٨) حدثني زهير بن حرب. حدثنا جرير عن عمارة بن القعقاع، عن أبي زرعة، عن أبي هريرة؛ قال: كان رسول الله ﷺ، إذا كبر في الصلاة، سكت هنية قبل أن يقرأ. فقلت: يا رسول الله! بأبي أنت وأمي! أرأيت سكوتك بين التكبير والقراءة، ما تقول؟ قال «أقول: اللهم! باعد بيني وبين خطاياي كما باعدت بين المشرق والمغرب. اللهم! نقني من خطاياي كما ينقى الثوب الأبيض من الدنس. اللهم! اغسلني من خطاياي بالثلج والماء والبرد».

(...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وابن نمير. قالا: حدثنا ابن فضيل. ح وحدثنا أبو كامل. حدثنا عبد الواحد (يعني ابن زياد) كلاهما عن عمارة بن القعقاع، بهذا الإسناد، نحو حديث جرير.

(27) İHRÂM TEKBİRİ İLE KIRÂAT ARASINDA SÖYLENECEK DUÂ BÂBI

147 — (598) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) namaz başlangıçlarında iftitâh tekbîri aldığı zaman kırâattan evvel biraz sükût eder idi. Dedim ki : Yâ Rasûlallah! Anam, babam sana kurban olsun, tekbîr ile kırâat arasındaki şu sükûtunu, orada ne dediğini bana haber verir misin? «Şöyle derim» buyurdu :

ALLÂHUMME! BÂİD BEYNÎ VE BEYNE HATÂYÂYE KEMÂ BÂADTE BEYNE'l-MEŞRIKI VE'l-MAĞRİB.

ALLÂHUMME! NAKKİNÎ MİN HATÂYÂYE KEMÂ YÜNEKKA'S-SEVBU'l-EBYADU MİNE'd-DENESİ.

ALLÂHUMME! İĞSİLNÎ MİN HATÂYÂYE Bİ'S-SELCİ VE'l-MÂİ'-VE'l-BEREDİ.

= Allâh'ım! Beni günahlarımdan meşrık ile mağrib arasını açtığın kadar uzak tut.

Allâh'ım! Beyaz kumaş kirden, pasdan nasıl temizlenirse beni günahlarımdan öyle temizle.

Allâh'ım! (Geçmiş) günahlarımdan da beni kar ile, su ile ve dolu ile tertemiz yıka!» [68].

---

68. Doğu ile batı birbirine kat'iyyen yaklaşmıyan iki zıd cihettir. O halde : «Günahım ile benim aramda da zıddiyet nisbeti bulunsun da günah işlemekliğime hiç fırsat verme» demek olur. Kir, pas, beyaz kumaşta başkalarından daha ziyade belli olduğu için günahlardan arınmağı beyaz kumaşın arınmasına benzetmek hiç bir iz bırakmamağı ifade eder. Günahların şu sayılan üç temizleyici ile yıkanmasında ise mecâz vardır. Bunların

( ) .... : Buradaki iki tarîkın râvîleri de aynen Umâretu'bnu'l-Ka'ka'dan bu isnad ile yukardaki Cerîr hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir.

١٤٨ — (٥٩٩) قالَ مُسْلِمٌ : وَحُدِّثْتُ عَنْ يَحْيَى بْنِ حَسَّانَ وَيُونُسَ الْمُؤَدِّبِ وَغَيْرِهِمَا قَالُوا حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ . قَالَ : حَدَّثَنِي عُمَارَةُ بْنُ الْقَعْقَاعِ . حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ . قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا نَهَضَ مِنَ الرَّكْعَةِ الثَّانِيَةِ اسْتَفْتَحَ الْقِرَاءَةَ بِـ«الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» وَلَمْ يَسْكُتْ.

148 — (599) Muslim der ki : Yahya'bnu Hassan, Yûnus el-Mueddib ve diğerlerinden bana tahdîs olundu. Şöyle dediler : Bize Abdulvâhid ibn Ziyâd tahdîs etti. Dedi ki : Bana Umaretu'bnu'l-Ka'ka' tahdîs etti. Bize Ebû Zur'a tahdîs etti. Dedi ki : Ebû Hureyre'den işittim şöyle diyordu : Rasûlullah (S) ikinci rek'attan (üçüncüye) kalktığı zaman kırâata EL HAMDU LİLLÂHİ RABBİ'L-ÂLEMÎN ile başlardı ve sükût etmezdi.

١٤٩ — (٦٠٠) وحدثني زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا عَفَّانُ . حَدَّثَنَا حَمَّادٌ . أَخْبَرَنَا قَتَادَةُ وَثَابِتٌ وَحُمَيْدٌ عَنْ أَنَسٍ ؛ أَنَّ رَجُلًا جَاءَ فَدَخَلَ الصَّفَّ وَقَدْ حَفَزَهُ النَّفَسُ . فَقَالَ : الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ . فَلَمَّا قَضَى رَسُولُ اللهِ ﷺ صَلَاتَهُ قَالَ « أَيُّكُمُ الْمُتَكَلِّمُ بِالْكَلِمَاتِ ؟ » فَأَرَمَّ الْقَوْمُ . فَقَالَ « أَيُّكُمُ الْمُتَكَلِّمُ بِهَا ؟ فَإِنَّهُ لَمْ يَقُلْ بَأْسًا » فَقَالَ رَجُلٌ : جِئْتُ وَقَدْ حَفَزَنِي النَّفَسُ فَقُلْتُهَا . فَقَالَ « لَقَدْ رَأَيْتُ اثْنَيْ عَشَرَ مَلَكًا يَبْتَدِرُونَهَا . أَيُّهُمْ يَرْفَعُهَا » .

---

tabîatında kiri gidermek olduğu gibi söndürmek hassası da vardır. Günah hem pis bir şeydir, hem de « ومن يعص الله و رسوله فان له نار جهنم : *Her kim Allâh'a ve Rasûlüne isyan ederse muhakkak ona Cehennem ateşi nasîb olur»* (el-Cin : 23) vaîd âyeti gereğince Cehennem ateşi menzilesindedir. Binaenaleyh murdar ateş demek olan günahlarımı su ile temizle ve söndür, iş bu kadarla da kalmasın. El değmemiş, hiç kullanılmamış olmakla beraber pek soğuk olan kar ile de bir daha yıka ki daha ziyade mahv olsun. Ondan sonra yine onun gibi el değmemiş, hiç kullanılmamış olmakla beraber ondan da soğuk olan dolu ile büsbütün izini gider gibi bir ma'nâ kasd edilmiş oluyor.

Farzda olsun, nâfilede olsun *tahrîme* ile *Fâtiha* arasında bir iftitâh duâsı okunmasının meşrûiyeti bu hadîs ile ve emsâli diğer hadîslerle ma'lûm oluyor. Rasûlullah'ın iftitâh duâları muteaddiddir. Biri metindekidir. Diğeri Muslim (*Salât, huccetu men kale lâ yucheru bil besmele,* 52) ile Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce'de Âişe ile İbn Umer'den rivâyet edilen şu duadır :

SUBHÂNEKE'LLAHUMME VE BİHAMDİKE VE TEBÂREKESMUKE VE TEÂLÂ CEDDUKE VE LÂ İLÂHE ĞAYRUKE.

= İlâhî! Sana kemal üzere tesbîh ederim, tesbîhi de hamde mukârin kılarım. İsmin zâtın pek yücedir. Celâl ve azametin âlîdir. Senden başka haklı bir ma'bûd yoktur».

Bunlardan başka Muslim'de ve diğerlerinde gece ve gündüz namazlarında Peygamber'in okuduğu iftitâh duâları da vardır (ayni eser II, 571-577). Bunların bazıları ileride (*Mesacid ve Mevâdiu's-salât, babu mâ yukalu beyne tekbîreti'l-ihrâm ve'l-kırâa*) bölümünde görülecektir.

149 — (600) .... : Enes (R) den, (Şöyle demiştir) :

Bir zât geldi ve (namaza yetişmek için yaptığı sür'attan dolayı) nefes kendini sıkıştırmış olarak saffa dahil oldu. Muteakiben : «EL HAMDU LİLLÂHİ HAMDEN KESÎRAN TAYYİBEN VE MUBÂREKEN FÎH = Allâh'a, hayrı çok ve devamlı bol bol hamd olsun» dedi [69]. Rasûlullah (S) namazını bitirince : «Şu kelimeleri tekellüm eden hanginizdi?» diye sordu. Cemâat sükût etti. Rasûlullah tekrar : «Onları söyliyen hanginizdi?» buyurdu. Bunun üzerine bir kimse : Beni nefes sıkıştırmış olarak (yani soluya soluya) geldim ve onları söyledim, dedi. Rasûlullah : «Vallâhi on iki melek gördüm ki bu sözü hangisi Hakkın huzuruna çıkaracak diye yarış ediyorlardı» buyurdu [70].

١٥٠ — (٦٠١) حَدَّثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُلَيَّةَ. أَخْبَرَنِي الْحَجَّاجُ بْنُ أَبِي عُثْمَانَ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ عَوْنِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ نُصَلِّي مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ. إِذْ قَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: اللهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا. وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا. وَسُبْحَانَ اللهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَنِ الْقَائِلُ كَلِمَةَ كَذَا وَكَذَا؟» قَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: أَنَا. يَا رَسُولَ اللهِ! قَالَ «عَجِبْتُ لَهَا. فُتِحَتْ لَهَا أَبْوَابُ السَّمَاءِ».

قَالَ ابْنُ عُمَرَ: فَمَا تَرَكْتُهُنَّ مُنْذُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ ذَلِكَ.

150 — (601) .... : İbnu Umer (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) ile beraber namaz kılmakta olduğumuz bir sırada birden bire cemâatten bir kimse :

ALLÂHU EKBER KEBÎRAN VE'l-HAMDU LİLLÂHİ KESÎRAN VE SUBHÂNE'LLÂHİ BUKRATEN VE ASÎLÂ dedi. Muteakiben Rasûlullah : «Şöyle şöyle kelimeler söyliyen kimdi?» diye sordu. Cemâatten

---

69. « الحمدلله حمداً كثيراً مباركاً فيه كما يحب و يرضى = Allah'a sevib râzı olduğu gibi riyâ ve sum'aden âzâde hayrı çok ve dâim bol hamd olsun» rivâyeti de vardır.

70. Buhârî'nin «*ebvâbu sıfati's-salât, bâbu fadli Allâhumme Rabbenâ leke'l-hamd*» bölümündeki Rifâatu'bnu Râfi' rivâyetinde otuz kadar melek zikredilmiştir. Bu melekler *Hafaza* meleklerinden başkalarıdır, deniliyor. Nitekim Ebû Hureyre'nin Buhârî ve Muslim'de rivâyet edilen : « ان لله ملائكة يطوفون فى الطرق و يلتمسون اهل الذكر = Şüphesiz Allah Teâlâ'nın yollarda gezer ve zikir ehlini arar melekleri vardır» hadîsi, bazı tâatların Hafaza meleklerinden başka melekler tarafından yazılıb kayd edilmekte olduğuna delâlet ediyor. Bu zikri, Rabbın huzuruna yükseltmeğe sür'at eden meleklerin bu hadîslerde zikredilen değişik sayıları hakkında şârihler bazı hikmetler bulmuşlarsa da bu gibi hususların nihâyî hükmü, aklın ötesinde olduğu için Allâh'a tefviz ile yetinib, sebeb aramağa kalkışmamak daha iyidir.

biri [71]: Benim yâ Rasûlallah! dedi. «O sözlerden dolayı hayret ettim. Çünkü onlar için semâ kapıları açıldı» buyurdu. İbnu Umer: Artık Rasûlullahı bunu söylerken işittiğim günden beri o sözleri terketmedim, dedi.

(٢٨) باب استحباب إتيان الصلاة بوقار وسكينة، والنهي عن إتيانها سعيا

١٥١ — (٦٠٢) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. قَالُوا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. ح قَالَ: وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرِ ابْنِ زِيَادٍ. أَخْبَرَنَا إِبْرَاهِيمُ (يَعْنِي ابْنَ سَعْدٍ) عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدٍ وَأَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. ح قَالَ: وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَىٰ (وَاللَّفْظُ لَهُ) أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ. قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ؛ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَلَا تَأْتُوهَا تَسْعَوْنَ. وَأْتُوهَا تَمْشُونَ. وَعَلَيْكُمُ السَّكِينَةُ. فَمَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا. وَمَا فَاتَكُمْ فَأَتِمُّوا».

(28) NAMAZA VAKAR VE SEKÎNETLE GELMENİN MUSTEHABLIĞI İLE ONA KOŞARAK GELMEKDEN NEHİY BÂBI

151 — (602) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi:

Rasûlullah (S) dan işittim şöyle buyuruyordu: «Namaz ikamet edildiği zaman namaza koşa koşa gelmeyin, ona sekînetten ayrılmıyarak yürüye yürüye geliniz. Namazın yetiştiğiniz kadarını (imamla beraber) kılınız, kaçırdığınız kısmını da kendiniz tamamlayınız».

71. Bu hadîslerde «bir kimse» diye işaret edilen zât Buhârî'nin (*Ebvâbu sıfatı's-salât, fadlu Allâhumme Rabbenâ leke'l-hamd*) rivâyetlerinde ismi sarîh olarak görülen Rifâatu'bnu Râfi' er-Ruzakî (R) dır. Kendisi Bedr ehlindendir. Babası Bedr de bulunmamış ise de Akabe ehlinden ve nakîblerden biri idi. Hicretten evvelki zaman içinde Medîne'liler Yûsuf sûresini en evvel bu Râfi' ibn Mâlik'den dinlemişlerdi. Onun kavmi olan Benu Zureyk'a âid mescid, Medîne'de içinde Kur'ân okunan ilk mesciddir. Akabe'deki beyattan sonra Rasûlullah Râfi'e on sene içinde nazil olmuş ne kadar Kur'ân varsa hepsini birden ta'lîm etmişler, ondaki zabt ve hıfz kuvvetine hayran kalmışlardır. İşte bu Kur'ânla memleketine döndüğünde kavmini başına toplayıb kendilerine Kur'ân dinletmiş ve çoklarının hidâyetine sebeb olmuştu. Oğlu Rifâa, Bedr'den itibaren bütün gazvelerde bulunmuştu. Akabe'deki sebkat ve bey'atından dolayı kendini fazîletce babası ile denk tutamazmış. Hicretin 41 veya 42. senesinde vefat etmiştir.

١٥٢ – (...) حدثنا يحيى بن أيوب وقتيبة بن سعيد وابن حجر عن إسماعيل بن جعفر . قال ابن أيوب : حدثنا إسماعيل . أخبرني العلاء عن أبيه ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « إذا ثوب للصلاة فلا تأتوها وأنتم تسعون . وأتوها وعليكم السكينة . فما أدركتم فصلوا . وما فاتكم فأتموا . فإن أحدكم إذا كان يعمد إلى الصلاة فهو في صلاة » .

152 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den :

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Namaza ikamet edildiği vakıt sakın ona koşa koşa gelmeyin. Namaza ağır ağır sekînetten ayrılmıyarak geliniz. Namazın yetişebildiğiniz kadarını (imamla beraber) kılınız, kaçırdığınız kısmını da (sonra yalnızca) kendiniz tamamlayınız. Çünkü her hangi biriniz namazı kasd edib yürüdüğü vakıt o artık bir nevi namaz içindedir».

١٥٣ – (...) حدثنا محمد بن رافع . حدثنا عبد الرزاق . حدثنا معمر عن همام بن منبه . قال : هذا ما حدثنا أبو هريرة عن رسول الله ﷺ . فذكر أحاديث منها . وقال رسول الله ﷺ « إذا نودي بالصلاة فأتوها وأنتم تمشون . وعليكم السكينة . فما أدركتم فصلوا وما فاتكم فأتموا » .

153 — ( ) .... : Hemmâmu'bnu Münebbih, bu, Ebû Hureyre'nin Rasûlullah (S) dan bize tahdîs ettikleridir, dedi ve birçok hadîsler zikretti. Bunlardan biri şudur. Rasûlullah buyurdu ki : «Namaza nidâ olunduğu vakıt, ağır ağır sekînetle yürüyerek geliniz. Namazın yetiştiğiniz kadarını (imamla beraber) kılınız. Kaçırdığınız kısmını da kendiniz tamamlayınız».

١٥٤ – (...) حدثنا قتيبة بن سعيد . حدثنا الفضيل (يعني ابن عياض) عن هشام . ح قال وحدثني زهير بن حرب (واللفظ له) حدثنا إسماعيل بن إبراهيم . حدثنا هشام بن حسان عن محمد ابن سيرين ، عن أبي هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « إذا ثوب بالصلاة فلا يسع إليها أحدكم . ولكن ليمش وعليه السكينة والوقار . صل ما أدركت واقض ما سبقك » .

154 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Namaza ikamet edildiği vakıt her hangi biriniz namaza (yetişmek için) koşmasın. Fakat sekînet ve vakardan [72]

---

72. *Sekînet* ve *Vakar* kelimeleri bir ma'nâyadır. Burada te'kîden arka arkaya getirilmiştir. Zâhirde ise aralarında şöyle bir fark görülmüştür : Sekînet, hareketlerde teennî, ağırbaşlılık ve abes şeylerden sakınmaktır. Vakar ise, umûmî hey'ette ağır başlılık, gözü aşağıda tutmak, sesi alçaltmak, yolda sağa sola dönmeksizin dosdoğru yürümektir.

ayrılmıyarak yürüsün. İrişebildiğini imamla beraber kıl, yetişemeyib geçirdiğini de yalnızca kıl»[73].

١٥٥ — (٦٠٣) حدثنى إسحٰق بن منصور . أخبرنا محمد بن المبارك الصورى . حدثنا معاوية

ابن سلام عن يحيى بن أبى كثير . أخبرنى عبدالله بن أبى قتادة ؛ أن أباه أخبره ؛ قال: بينما نحن نصلى

مع رسول الله ﷺ . فسمع جلبة . فقال « ما شأنكم ؟ » قالوا : استعجلنا إلى الصلاة . قال

« فلا تفعلوا . إذا أتيتم الصلاة فعليكم السكينة . فما أدركتم فصلوا، وما سبقكم فأتموا » .

(...) وحدثنا أبو بكر بن أبى شيبة . حدثنا معاوية بن هشام . حدثنا شيبان ، بهذا الإسناد .

155 — (603) .... : Ebû Katâde (R) şöyle dedi :

Biz Rasûlullah (S) ile birlikte namazda iken konuşma ve haykırışma sesleri duydu. (Namazı kıldırdıkdan sonra :) «Ne oluyorsunuz?» diye sordu. Namaza yetişmek için acele ettik, dediler. Buyurdu ki : «(Hayır) öyle yapmayınız. Namaza geldiğinizde sekînetten ayrılmayınız (ağır ağır geliniz). Namazın yetiştiğiniz kadarını (imam ile beraber) kılınız, geçirdiğiniz kısmını da siz tamamlayınız»[74].

---

73. Buradaki « واقض ما سبقك = geçirdiğini kaza et» ta'bîri, geçirdiğin rek'atleri kıl, demektir. Yoksa fıkıhta mustalah olan «Kazâ et» ma'nâsında değildir. Bu kazâ etmek fiilinin işlemek, yapmak ma'nâsında kullanıldığı bazı âyetler şunlardır :

«... فقضاهن سبع سموات : *Bu sûretle onları yedi gök olmak üzere vucûda getirdi...»* (Fussilet : 12).

«... فاذا قضيتم مناسككم : *Menâsikinizi* (hacce âid ibadetlerinizi) *bitirince...»* (el-Bakara : 200).

«... فاذا قضيت الصلاة : *Artık o namaz kılınınca...»* (el-Cumua : 10).

Bütün bu âyetlerde *kadâ,* fiil ma'nâsınadır (Nevevî).

74. Demek ki *iftitâh* tekbîrini kaçırmak korkusu olsa da olmasa da herhalde namaza sekînet ve vakar ile gitmek gerekiyor. Bu hadîslerin bazısı «tamamlayınız», bazısı da «kazâ ediniz» lafzı ile sâbit olmuştur. Bu lafızların ma'nâları bir midir, ayrı mıdır bir hayli ihtilâf edilmiştir. İhtilâfın neticesi *mesbûk*'un yalnız başına kıldığı namaz cüz'ü, namazın evveli midir yoksa sonu mudur? hükmüne varmıştır. Cumhûra göre her iki lafzın ma'nâsı birdir. Ve namazın eksiğini edâ ediniz, demektir. Kazâ lafzı, geçmiş olanı kılmağa denirse de edâ ma'nâsına da kullanılır. Binaenaleyh *mesbûk*'un imâma iktidâen kıldığı namaz cüz'ü, namazın evveli, yalnız başına tamamlamak üzere kıldığı da sonudur. O halde ilk rek'atları kaçıran *mesbûk,* imâmın selâmından sonra namazın son cüz'ü ile meşgul olur. Son cüz olduğunun en büyük alâmeti de imâm ile beraber edâ etmiş olduğu teşehhüdü iâde etmesidir. Binaenaleyh itmam ettiği rek'atlarda Fâtiha okur. Başka görüşler de ileriye sürülmüştür...

( ) Bize Ebû Bekru'bnu Ebî Şeybe tahdîs etti. Bize Muâviyetu'bnu Hişâm tahdîs etti. Bize Şeybân bu isnad ile[75] ayni hadîsi tahdîs etti.

(٢٩) باب متى يقوم الناس للصلاة

١٥٦ — (٦٠٤) وحدثني محمد بن حاتم وعبيد الله بن سعيد . قالا : حدثنا يحيى بن سعيد عن حجاج الصواف . حدثنا يحيى بن أبي كثير عن أبي سلمة وعبد الله بن أبي قتادة ، عن أبي قتادة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « إذا أقيمت الصلاة فلا تقوموا حتى تروني » .

وقال ابن حاتم « إذا أقيمت أو نودي » .

(...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا سفيان بن عيينة عن معمر . قال أبو بكر : وحدثنا ابن علية عن حجاج بن أبي عثمان . ح قال وحدثنا إسحق بن إبراهيم . أخبرنا عيسى بن يونس وعبد الرزاق عن معمر . وقال إسحق : أخبرنا الوليد بن مسلم عن شيبان . كلهم عن يحيى بن أبي كثير ، عن عبد الله بن أبي قتادة ، عن أبيه ، عن النبي ﷺ .

وزاد إسحق في روايته حديث معمر وشيبان « حتى تروني قد خرجت » .

(29) CEMÂAT NAMAZ İÇİN NE VAKIT AYAĞA KALKAR BÂBI

156 — (604) .... : Ebû Katâde (R) şöyle dedi :
Rasûlullah (S) : «Namaz ikame edildiği zaman beni (hücremden çıkmış) görmedikce ayağa kalkmayınız» buyurdu. Râvî İbnu Hâtim : «Namaz ikamet edildiği yahut nîdâ olunduğu vakıt» demiştir.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Yahyâ ibn Kesîr'den, o da Abdullah ibn Ebî Katâde'den, o da babası Ebû Katâde'den, o da Peygamber'den ayni hadîsi rivâyet ettiler. Bu râvîlerden İshâk, kendi rivâyetinde Ma'mer ve Şeybân hadîslerine «beni çıkmış görmedikce...» sözünü ziyade etmiştir[76].

---

75. (حدثنا شيبان عن يحيى بن كثير باسناده المقدم) demek (حدثنا شيبان بهذا لاسناد) demektir. Muslim'in ve diğerlerinin bu gibi yerlerde âdeti, ikinci tarîkde birinci tarîkde geçenlerden bir kimseyi zikredib, bilinmesi için «*bu isnadla*» demeleridir (Mehmed Zihnî ve Nevevî).

76. Cemâat namaz için ne vakıt ayağa kalkar?
İmâm Malik *el-Muvatta*'ında : «Namaza ikame edilirken cemâatın ayağa kalkacağı zaman hakkında hiçbir haddin ta'yîn edildiğini işitmedim. Şukadar ki ben bu, nâsın tâkatına göre olur, derim. İçlerinde ağır davranan da bulunur, hafif davranan da» demiştir. Diğer imâmların bu hususta biribirinden farklı görüşleri vardır.

١٥٧ – (٦٠٥) حدثنا هارون بن معروف وحرملة بن يحيى. قالا: حدثنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب. قال: أخبرني أبو سلمة بن عبد الرحمن بن عوف سمع أبا هريرة يقول: أقيمت الصلاة. فقمنا فعدلنا الصفوف. قبل أن يخرج إلينا رسول الله ﷺ. فأتى رسول الله ﷺ. حتى إذا قام في مصلاه قبل أن يكبر، ذكر فانصرف. وقال لنا «مكانكم» فلم نزل قياما ننتظره حتى خرج إلينا. وقد اغتسل. ينطف رأسه ماء. فكبر فصلى بنا.

157 — (605) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle der :

(Bir defa) namaz ikame edildi. Biz de Rasûlullah (S) bizim yanımıza çıkmadan önce kalktık ve safları düzelttik. Sonra Rasûlullah geldi, nihayet namaz kılacağı yerde durunca tekbîr almadan evvel (yıkanmak lâzım geldiğini) hatırladı. Hemen yerinden ayrıldı ve bize : «Yerinizde durun!» dedi. Biz, Rasûlullah yıkanmış ve başı su damlatır olduğu halde tekrar bize gelinceye kadar kendisini bekleyip ayakta kaldık. Sonra tekbîr aldı ve bize namaz kıldırdı.

١٥٨ – (...) وحدثني زهير بن حرب. حدثنا الوليد بن مسلم. حدثنا أبو عمرو (يعني الأوزاعي) حدثنا الزهري عن أبي سلمة، عن أبي هريرة؛ قال: أقيمت الصلاة. وصف الناس صفوفهم. وخرج رسول الله ﷺ فقام مقامه. فأومأ إليهم بيده، أن «مكانكم» فخرج وقد اغتسل ورأسه ينطف الماء. فصلى بهم.

158 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi :

(Bir defa) namaz ikame edildi ve insanlar saflarında dizildiler. Rasûlullah (S) da çıktı ve makamına dikildi. Bu sırada cemâate : «Yeriniz-de durun!» diye eliyle işâret buyurdu. Nihayet yıkanmış olarak ve başı su damlata damlata çıkıb geldi ve cemâata namaz kıldırdı.

١٥٩ – (...) وحدثني إبراهيم بن موسى. أخبرنا الوليد بن مسلم عن الأوزاعي، عن الزهري قال: حدثني أبو سلمة عن أبي هريرة؛ أن الصلاة كانت تقام لرسول الله ﷺ. فيأخذ الناس مصافهم. قبل أن يقوم النبي ﷺ مقامه.

159 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den :

Rasûlullah (S) ın kıldırması için namaza ikame edilirdi de nâs, Peygamber gelib makamında dikilmeden önce saflarını alarak dururlardı.

١٦٠ – (٦٠٦) وحدثني سلمة بن شبيب. حدثنا الحسن بن أعين. حدثنا زهير. حدثنا سماك بن حرب عن جابر بن سمرة؛ قال: كان بلال يؤذن إذا دحضت. فلا يقيم حتى يخرج النبي ﷺ. فإذا خرج أقام الصلاة حين يراه.

160 — (606) .... : Câbiru'bnu Semure (R) şöyle dedi :

Bilâl, gün devrildiği yani zevâl olduğu vakıtta ezânı okurdu da Peygamber (S) hücresinden çıkmadıkca namazı ikame etmezdi. Peygamber çıktığı vakıt kendisi, Peygamber'i gördüğü zaman ikame ederdi [77].

(٣٠) باب من أدرك ركعة من الصلاة فقد أدرك تلك الصلاة

١٦١ – (٦٠٧) وحدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن ابن شهاب، عن أبي سلمة بن عبد الرحمن، عن أبي هريرة؛ أن النبي ﷺ قال «من أدرك ركعة من الصلاة فقد أدرك الصلاة».

(30) «NAMAZDAN BİR REK'ATE ERİŞEN ARTIK O NAMAZA ERİŞMİŞTİR» BÂBI

161 — (607) .... : Ebû Hureyre (R) den :

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Her kim namazın bir rek'atını idrâk ederse o namazı idrâk etmiş olur».

١٦٢ – (...) وحدثني حرملة بن يحيى. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب، عن أبي سلمة بن عبد الرحمن، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «من أدرك ركعة من الصلاة مع الإمام، فقد أدرك الصلاة».

77. Râvîler arasında bazı ayrılıklar varsa da bu ayrılıkları gidermek ve hadîsler arasını cem' etmek o kadar muşkil değildir. Olabilir ki Bilâl, Peygamber'in hücreden çıkışını vazîfesi îcâbı herkesten ziyade gözetlerken diğer sahâbîler çıktığını göremezler, yahut pek azı görür. Çıkışını müteakib Bilâl'in namazı ikame etmesi ile diğerleri işin farkına vararak Peygamber'in yüzünü görür görmez hemen ayağa kalkarlar. Peygamber de saflar düzelmedikce makamına geçmezdi. Bununla beraber Ebû Dâvûd'un Ebû Hureyre'den : «Rasûlullah'ın kıldırması için namaz ikame edilirdi de insanlar Peygamber gelmezden evvel saflarında dururlardı» rivâyeti de vardır. Bu da bir özürden dolayı yahut cevâzını beyan etmek için bir iki defa vâkı' olmuş olabilir. İhtimal ki «beni görmedikce ayağa kalkmayınız» nehyi bunun üzerine olmuştur.

(...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعمرو الناقد وزهير بن حرب . قالوا : حدثنا ابن عيينة
ح قال وحدثنا أبو كريب . أخبرنا ابن المبارك عن معمر والأوزاعي ومالك بن أنس ويونس ح قال
وحدثنا ابن نمير . حدثنا أبي . ح قال وحدثنا ابن المثنى . حدثنا عبد الوهاب . جميعا عن عبيد الله
كل هؤلاء عن الزهري، عن أبي سلمة، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ . بمثل حديث يحيى عن مالك
وليس في حديث أحد منهم « مع الإمام » . وفي حديث عبيد الله قال « فقد أدرك الصلاة كلها »

162 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) dan :

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Her kim imamla beraber kılınan namazın bir rek'atini idrâk ederse o namazı idrâk etmiş olur».

( ) .... : Burada dört tarîkın râvîleri, Zuhrî'den, o da Ebû Seleme'den, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamberden olmak üzere Yahyâ'nın Mâlik'den rivâyet ettiği hadîs gibi rivâyet etmişlerdir. Bunlardan hiç birinin hadîsinde «imamla beraber» sözü yoktur. Ubeydullah'ın hadîsinde «namazın bütününü idrâk etmiştir» buyurdu.

١٦٣ — (٦٠٨) حدثنا يحيى بن يحيى . قال : قرأت على مالك عن زيد بن أسلم، عن عطاء بن يسار .
وعن بسر بن سعيد . وعن الأعرج . حدثوه عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « من أدرك ركعة
من الصبح قبل أن تطلع الشمس فقد أدرك الصبح . ومن أدرك ركعة من العصر قبل أن تغرب
الشمس فقد أدرك العصر »

(...) وحدثنا عبد بن حميد . أخبرنا عبد الرزاق . أخبرنا معمر عن الزهري ، عن أبي سلمة ،
عن أبي هريرة بمثل حديث مالك عن زيد بن أسلم .

163 — (608) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir :

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Her kim sabah namazında bir rek'atı güneş doğmadan evvel yetiştirirse sabah namazına yetişmiştir. Her kim de ikindi namazından bir rek'ati güneş batmadan evvel yetiştirirse ikindi namazına yetişmiştir».

( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Hureyre'den olmak üzere Mâlik'in, Zeyd ibn Eslem'den gelen yukarıki hadîsi gibi haber verdi.

١٦٤ – (٦٠٩) وحدثنا حسن بن الربيع. حدثنا عبد الله بن المبارك عن يونس بن يزيد، عن الزهري. قال: حدثنا عروة عن عائشة؛ قالت: قال رسول الله ﷺ. ح قال وحدثني أبو الطاهر وحرملة كلاهما عن ابن وهب (والسياق لحرملة) قال: أخبرني يونس عن ابن شهاب؛ أن عروة ابن الزبير حدثه عن عائشة؛ قالت: قال رسول الله ﷺ «من أدرك من العصر سجدة قبل أن تغرب الشمس، أو من الصبح قبل أن تطلع، فقد أدركها» والسجدة إنما هي الركعة.

164 — (609) .... : Âişe (R) şöyle dedi : .

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Her kim ikindi namazının bir secdesini güneş batmadan evvel yetiştirirse, yahut sabah namazının bir secdesini güneş doğmadan evvel yetiştirirse bu iki namaza yetişmiş olur». Secde, rek'atdan ibarettir [78].

١٦٥ – (٦٠٨) وحدثنا حسن بن الربيع. حدثنا عبد الله بن المبارك عن معمر، عن ابن طاوس، عن أبيه، عن ابن عباس، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «من أدرك من العصر ركعة قبل أن تغرب الشمس فقد أدرك. ومن أدرك من الفجر ركعة قبل أن تطلع الشمس فقد أدرك».

(..) وحدثناه عبد الأعلى بن حماد. حدثنا معتمر؛ قال: سمعت معمرا، بهذا الإسناد.

165 — (608) .... : İbn Abbâs'dan, Ebû Hureyre'den : şöyle demişlerdir : Rasûlullah (S) buyurdu ki :

«Her kim ikindi namazının bir rek'atini güneş batmadan evvel yetiştirirse onu yetiştirmiştir. Her kim de sabah namazının bir rek'atini güneş doğmadan evvel yetiştirirse o da bu namazı yetiştirmiştir» [79].

---

78. Burada — hadîsin sonunda da işâret edildiği vechile — secdeden maksad rukû' ve sucûdu ile beraber bir rek'at demektir. Bir rek'at, sucûd ile tamâm olduğu için son cüz'ünün ismiyle tesmiye buyurulmuş oluyor. Nitekim bu tefsîr, Ebû Hureyre'den gelen diğer rivâyette sabah namazı, ikindi namazından evvel zikredilmek üzere ayni ma'nânın «secdeten» yerine «rek'aten» lafzı ile îrâd buyurulmuş olmasıyle sâbittir...

79. Yukardan beri zikredilen hadîsler ve o ma'nâda gelen birçok haberlere binâen ğurubdan evvel ikindi namazının bir rek'ati kılındıktan sonra gün batarsa namaz batıl olmayıb tamamlanması lâzım geldiğinde fakîhlerin ittifakı vardır. Sabah namazı hakkında da cumhûrun kavli budur. Yalnız Hanefî fakîhleri, sabah namazı tamam edilmeden gün doğarsa namaz bâtıl olur, derler. Namazın bâtıl olmasının onlara göre illeti, nehiy vaktının girmesidir...

Bu hadîs, namazın bir rüknünü vaktın'da, bâkîsini vaktının hâricinde kılan kimsenin namazı edâ mıdır, kazâ mıdır? Rek'atın hangi cüz'ünde imâma yetişirse idrâk etmiş olur? Cumuanın hangi cüz'ünde imâma uyarsa cumuaya yetişmiş sayılır? gibi birçok ictihâdî meselelere daha kapı açar. Bunların yeri hilafiyât kitablarıdır. Her halde vakıt namazını özürsüz olarak böyle dar bir zamana kadar te'hir etmek günahtır.

( ) Bu hadîsi bize Abdu'l-A'lâ ibn Hammâd tahdîs etti. Bize Mu'temir tahdîs edib, ben Ma'mer'den işittim diyerek bu isnadla rivâyet etti.

(٣١) باب أوقات الصلوات الخمس

١٦٦ - (٦١٠) حدثنا قتيبة بن سعيد . حدثنا ليث . ح قال وحدثنا ابن رمح . أخبرنا الليث عن ابن شهاب ؛ أن عمر بن عبد العزيز أخر العصر شيئا. فقال له عروة : أما إن جبريل قد نزل. فصلى إمام رسول الله ﷺ. فقال له عمر : اعلم ما تقول يا عروة . فقال: سمعت بشير بن أبي مسعود يقول: سمعت أبا مسعود يقول: سمعت رسول الله ﷺ يقول « نزل جبريل فأمني . فصليت معه . ثم صليت معه . ثم صليت معه . ثم صليت معه . ثم صليت معه » . يحسب بأصابعه خمس صلوات .

(31) BEŞ NAMAZIN VAKITLARI BÂBI[80]

166 — (610) Bize Kuteybetu'bnu Saîd tahdîs etti. Bize Leys tahdîs etti. **H** yine bize İbnu Rumh tahdîs etti. Bize Leys, İbnu Şihâb'dan şunu

---

80. *Günlük beş namaz*: Gündüz ve gece kılınan beş namazın farziyeti kitab, sünnet, icmâ' (lafzî ve amelî) tevâtür ile sâbittir. Kur'ânın sekiz yerinde « اقم الصلاة : *Namazı dosdoğru kıl*», on altı yerinde « اقيموا الصلاة : *Namazı dosdoğru kılın*» sarîh emirleri vardır. Bunlarla beraber hem bu namazların kendilerini ve hem de vakıtlarını mucmel olarak gösteren aşağıdaki âyetler İslâm dîninin bu en muhim ibâdetinin Kur'ândaki başlıca dayanaklarıdır:

el-Bakara	: 45, 238	en-Nûr	: 36
en-Nisâ	: 103	el-Ankebût	: 45
Hûd	: 114	er-Rum	: 17-18
el-İsrâ	: 78	el-Ahzâb	: 41-43
Tâ Hâ	: 130, 132	Kaf	: 38-39

Bu âyetlerin çoğu bu beş namazı işâret ve ifâde etmektedir. Kâşânî (M. 1191) namazların sayısı için bu âyetlerden yalnız birini ele alarak beş namazın isbatını şöyle misallendiriyor:

«Namazların sayısına gelince beştir. Bu, kitab, sünnet ve icmâ' ile sâbittir. Kitabdaki delîli, içlerinde beş namazın farziyeti bulunan (yukarıda) okuyacağımız âyetlerdir. Bir de şu: « حافظوا على الصلوات والصلاة الوسطى وقوموا لله قانتين : *Namazlara ve orta namaza devam edin, Allah'ın divanına huşû' ve tâatla durun*» (el-Bakara: 238) âyetidir. Bu âyet beş namaza işârettir. Çünkü o, namazları *cem'* lafzı ile zikretti ve orta namazı da onlar üzerine atfetti. Kaide de ma'tûf, ma'tûfun aleyhin gayrıdir. İşte bu öyle bir cemi' gerektirir ki onun bir ortası olsun, ayni zamanda bu orta o cem'in dışında bulunsun. Kendi dışında bir ortası bulunan enküçük cemi' beştir. Zira dört ve altının ortaları yoktur. Çift sayılar hep böyle ortasızdır. Çünkü orta, eşit iki yanı bulunan sayıdır. Bu ise çift sayıda bulunmaz. Üç sayısının bir ortası vardır, fakat bu orta cem'in dışında değildir. İki de sahîh bir cem'i değildir. Yedinin ve ondan sonraki her tek sayının bir ortası vardır. Fakat bunlar en küçük cemi' değildirler. Beşe gelince o, bu şartlara uyan en küçük cemi'dir (*Bedâyi'u's-Sanâyi' fî Tertîbi'ş-Şerâyi', Kitâbu's-salât, fasl, fe emmâ adeduhâ fe hamsun*).

haber verdi: Umaru'bnu Abdilazîz ikindi namazını biraz geri bırakmıştı. Urve ona: Cibrîl indi ve Rasûlullah'ın önünde namaz kıldırdı dedi. Umer de ona: Söylediğini iyi bil yâ Urve! dedi. Bu sefer Urve dedi ki: Ebû Mes'ûd'un oğlu Beşîr'den işittim şöyle diyordu. Ebû Mes'ûd'dan işittim şöyle diyordu. Rasûlullah (S) dan işittim şöyle buyuruyordu: «Cibrîl indi ve bana imâm oldu.

Ben de onunla beraber namaz kıldım.
Sonra onunla birlikte namaz kıldım.
Sonra onunla birlikte namaz kıldım.
Sonra onunla birlikte namaz kıldım.
Sonra onunla birlikte namaz kıldım».

Bunu söylerken Rasûlullah (S) beş namazı parmaklarıyla sayıyordu.

١٦٧ – (.) أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ . قَالَ : قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ؛ أَنَّ عُمَرَ
ابْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ أَخَّرَ الصَّلَاةَ يَوْمًا . فَدَخَلَ عَلَيْهِ عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ . فَأَخْبَرَهُ ؛ أَنَّ الْمُغِيرَةَ بْنَ شُعْبَةَ أَخَّرَ
الصَّلَاةَ يَوْمًا . وَهُوَ بِالْكُوفَةِ . فَدَخَلَ عَلَيْهِ أَبُو مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيُّ . فَقَالَ : مَا هَذَا ؟ يَا مُغِيرَةُ ! أَلَيْسَ
قَدْ عَلِمْتَ أَنَّ جِبْرِيلَ نَزَلَ فَصَلَّى . فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ . ثُمَّ صَلَّى . فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ . ثُمَّ صَلَّى .
فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ . ثُمَّ صَلَّى . فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ . ثُمَّ صَلَّى . فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ . ثُمَّ قَالَ :
بِهَذَا أُمِرْتُ . فَقَالَ عُمَرُ لِعُرْوَةَ : انْظُرْ مَا تُحَدِّثُ يَا عُرْوَةُ ! أَوَ إِنَّ جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ هُوَ أَقَامَ
لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَقْتَ الصَّلَاةِ ؟ فَقَالَ عُرْوَةُ : كَذَلِكَ كَانَ بَشِيرُ بْنُ أَبِي مَسْعُودٍ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ .

167 — ( ) .... : İbnu Şihâb'dan: Umeru'bnu Abdulazîz bir gün namazı geri bıraktı. Bunun üzerine Urvetu'bnu Zubeyr huzuruna girdi ve ona şöyle haber verdi: Muğîretu'bnu Şu'be Kûfe'de (vâlî) iken bir gün namazı geri bırakmıştı. Yanına hemen Ebû Mes'ûd el-Ensârî girdi ve: Bu (yaptığın) nedir? Yâ Muğîre! Bilmiyor musun ki Cibrîl inib namaz kıldı [81]. Rasûlullah (S) da ardında namaz kıldı [82].

---

81. Cibrîl'in namaz vakıtlarını öğretmek için inmesi Mi'râc gecesinin hemen akabindeki günde vâki olmuştur. Mi'râc hadîsinde geçtiği üzere beş vakıt namaz mi'râc esnasında ummete farz olmuştur. Muteakıben Cibrîl bu beş farzdan her birinin başlangıç ve bitiş zamanlarını göstermeğe gelmiştir.

82. Bu rivâyette yalnız Cibrîl'in beş, Peygamber'in de beş kerre namaz kıldıkları zikredildiğinden zâhiren yalnız namazların sayısı zikredilir, mîkatları beyan edilmiyor. Ancak Ebû Mes'ûd'un maksadı Muğîretu'bnu Şu'be'ye beş vaktın başlangıç ve bitişleri hakkındaki bilgisine itimad ederek adedi zikretmekle mikatları da hatırlatmaktan ibarettir. Ebû Dâvûd, Nesâî ve Tirmizî de Câbir ibn Abdillah, İbn Abbâs ve Ebû Hureyre'den rivâyet edilen uzun bir hadîsde vakıtların evvelleri ile sonları gösterilmiştir: Bunda Peygamber buyurdu ki: Cibrîl (A) iki defa (yani iki gün) Kâ'benin yanında bana

Sonra (bir daha) kıldı. Rasûlullah da (ardında bir daha) kıldı. Sonra (bir daha) kıldı. Rasûlullah da (ardında bir daha) kıldı. Sonra (bir daha) kıldı. Rasûlullah da (ardında bir daha) kıldı. Sonra (bir daha) kıldı. Rasûlullah da (ardında bir daha) kıldı. Sonra: «İşte bununla emir olundum» dedi [83].

Umer, Urve'ye: Urve bak söylediğine dikkat et. (Bu senin söylediğini biliyorum, fakat) namaz vaktını Rasûlullah'a ikame eden yani vaktı ta'yîn eyleyen Cibrîl (A) ın kendisi midir? dedi. Urve de: Ebû Mes'ûd'un oğlu Beşîr babasından böyle tahdîs ediyordu, dedi.

---

imâm oldu. İlk defasında zevâl vaktında güneşin verdiği gölge bir nalın tasması kadar uzadığında bana öğlen; her şeyin gölgesi birer misli uzadığında ikindi, oruç bozduğu vakıtta akşam, şafak (kızıllık) gayb olduğunda yatsı, oruçluya yemek içmek harâm olduğu vakıtta sabah namazlarını kıldırdı. Ertesi gün öğlen namazını her şeyin gölgesi bir misli, ikindi namazını iki misli olduğu vakıtta, akşam namazını oruçlu iftar ettiği zamanda yatsı namazını gecenin üçte birine doğru, sabah namazını da ortalık iyice aydınlandığı vakıt kıldırdı. Sonra bana döndü ve: Yâ Muhammed! Bu senden evvelki Peygamber'lerin vaktıdır. Namaz vaktı işte bu ikişer vakıtlar arasındadır, dedi.

Beş namazın farziyetine muteakıb Cibrîl (A) in ilk kıldırdığı namaz öğlen namazı olduğundan bu namaza «*Salâtu Ûlâ*» denilmiştir. Diğer hadîste Cibrîl'in bu on namazın her biri için ayrı ayrı inib: «Yâ Muhammed! Kalk namaz kıl!» dediği ve namazdan sonra urûc ettiği de tasrîh ediliyor...

Ma'lûm olduğu üzere öğlenin vaktı ile ikindi vaktının başlangıçlarını ta'yîn ederken her beldede ve her günde başka başka olan «*Fey'u zevâl*» i de hesaba katmak, fey'u zevâli muteakıb öğlen vaktı, fey'u zevâle bir şeyin bir ya iki misli kadar gölge eklendikten sonra ikindi vaktı girer. Yukardaki namaz vakıtları hadîsinde ise fey'u zevâlden hiç bahis edilmediğine göre Mi'râcın ertesi gün senenin en uzun günlerinden biri olmak lâzım gelir diye hükmedebiliriz. Mekke 21° 29' kuzey arzında olduğundan seretan (yengeç) medârının takrîben iki derece güneyinde bulunur. Binaenaleyh iki medâr arasındaki beldelerin hepsinde olduğu gibi orada da senenin iki gününde güneş tam dik olarak başın üstüne gelir. Ve nısfu'n-neharda — günün ortasında — fey'u zevâl sıfırdır. Yani şakûl'un gölgesi dibinde olur. Mekke'de bu rûmî hazîranın ikinci haftası içinde iki kere vâkı olur. Nitekim Mekkede güneş *Cedî* medarına girdiği gün zeval fey'i bir boy yani her şeyin birer misli kadar gölge olur. İki medar arasında bu miktarlar azalırsa da kuzey ve güneylerde gittikce artar ve senenin her gününde zevâl vaktında uzun kısa bir gölge bulunur. Ve çok kerreler zevâl vaktındaki gölgeler bile her şeyin bir mislini geçebilir. Zevâl fey'inin nalın tasması mikdarıyle takdîr buyurulması şarka dönmeye başlıyan gölgenin en az mikdarını beyan içindir ki gölge cihetinin bu tahvîli zevâl ânını müteakıb vâkı olur. O halde namazın farz olması gününde nalın tasması mikdarı gölge öğlen vaktının başlangıcı ve tam bir veya iki misli mikdarı gölge ikindi vaktının başlangıcı olabilmek için bu, kısa dediğimiz mevsimde cereyan etmiş olması gerekir ki bu suretle te'vîl yapmıya da hâcet kalmaz» (Tecvid Ter. II, 380-382).

83. Bu hadîsin sonundaki «umirtu» lafzı, «umirte» şeklinde de zabdolunmuştur ki «Sen bu namazlarla emrolundun» demek olur. Hıtab olduğuna göre kaili Cibrîl'dir ve «dün gece sana mücmelen emir olunan namazın mufassalan tefsîri işte budur» demek olur. Mütekellim sigasıyle olduğuna göre söyleyeni Peygamber olmak ihtimali olduğu gibi Cibrîl de olabilir. Birinci takdîrde ma'nâ açıktır. İkincisine göre ise Cibrîl: «İşte böylece sana ta'lîm etmekle memûr oldum» demek olur.

١٦٨ – (٦١١) قَالَ عُرْوَةُ : وَلَقَدْ حَدَّثَتْنِي عَائِشَةُ زَوْجُ النَّبِيِّ ﷺ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي الْعَصْرَ وَالشَّمْسُ فِي حُجْرَتِهَا . قَبْلَ أَنْ تَظْهَرَ .

(...) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ . قَالَ عَمْرٌو : حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ عُرْوَةَ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي الْعَصْرَ وَالشَّمْسُ طَالِعَةٌ فِي حُجْرَتِي . لَمْ يَفِئِ الْفَيْءُ بَعْدُ .
وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ : لَمْ يَظْهَرِ الْفَيْءُ بَعْدُ .

168 — (611) Urve dedi ki : Peygamber'in zevcesi (teyzem) Âişe (R) bana : «Rasûlullah (S), henüz hücremde güneş varken ve gölge hücremden yükselmeden ikindiyi kılardı» dedi.

( ) .... : Âişe (R) dan, (şöyle demiştir) :

Peygamber (S), güneş (ışığı) hücremde tırmanırken ve henüz gölge (hücremin şark duvarına) dönmeden ikindiyi kılar idi. Râvî Ebû Bekr: Gölge henüz yayılmadan, dedi.

١٦٩ – (...) وحدثني حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى . أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ . قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ؛ أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ أَخْبَرَتْهُ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي الْعَصْرَ وَالشَّمْسُ فِي حُجْرَتِهَا . لَمْ يَظْهَرِ الْفَيْءُ فِي حُجْرَتِهَا .

169 — ( ) .... : Peygamberin zevcesi (Ummu'l-Mu'minîn) Âişe (R) haber verdi ki: Rasûlullah (S) henüz hücresinde güneş varken ve gölge hücreden yükselmeden ikindiyi kılar idi.

١٧٠ – (...) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ هِشَامٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي الْعَصْرَ وَالشَّمْسُ وَاقِعَةٌ فِي حُجْرَتِي .

170 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S), henüz odama güneş ışığı düşerken ikindiyi kılardı.

١٧١ – (٦١٢) حدثنا أَبُو غَسَّانَ الْمِسْمَعِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . قَالَا : حَدَّثَنَا مُعَاذٌ (وَهُوَ ابْنُ هِشَامٍ) حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو ؛ أَنَّ نَبِيَّ اللهِ ﷺ قَالَ « إِذَا صَلَّيْتُمُ الْفَجْرَ فَإِنَّهُ وَقْتٌ إِلَى أَنْ يَطْلُعَ قَرْنُ الشَّمْسِ الْأَوَّلُ . ثُمَّ إِذَا صَلَّيْتُمُ الظُّهْرَ فَإِنَّهُ وَقْتٌ إِلَى أَنْ يَحْضُرَ الْعَصْرُ . فَإِذَا صَلَّيْتُمُ الْعَصْرَ فَإِنَّهُ وَقْتٌ إِلَى أَنْ تَصْفَرَّ الشَّمْسُ . فَإِذَا صَلَّيْتُمُ الْمَغْرِبَ فَإِنَّهُ وَقْتٌ إِلَى أَنْ يَسْقُطَ الشَّفَقُ . فَإِذَا صَلَّيْتُمُ الْعِشَاءَ فَإِنَّهُ وَقْتٌ إِلَى نِصْفِ اللَّيْلِ » .

171 — (612) .... : Abdullahi'bnu Amr (R) dan :

Peygamber (S) şöyle buyurdu : «Sabah namazını kıldığınızda tâ güneşin ilk ışığı tulû' edecek zamana kadar sabah namazının vaktıdır. Sonra öğleni kıldığınızda tâ ikindi vaktı gelinceye kadar öğle vaktıdır. İkindiyi kıldığınızda tâ güneş sapsarı oluncaya kadar ikindi vaktıdır. Akşam namazını kıldığınızda tâ kızıllık düşünceye kadar akşam vaktıdır. Yatsı namazını kıldığınızda tâ gece yarısına kadar yatsı namazı için bir vakıttır[84].

١٧٢ — (...) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ. حَدَّثَنَا أَبِي. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ، (وَاسْمُهُ يَحْيَى بْنُ مَالِكٍ الْأَزْدِيُّ وَيُقَالُ : الْمَرَاغِيُّ . وَالْمَرَاغُ حَيٌّ مِنَ الْأَزْدِ) عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ؛ قَالَ « وَقْتُ الظُّهْرِ مَا لَمْ يَحْضُرِ الْعَصْرُ . وَوَقْتُ الْعَصْرِ مَا لَمْ تَصْفَرَّ الشَّمْسُ . وَوَقْتُ الْمَغْرِبِ مَالَمْ يَسْقُطْ ثَوْرُ الشَّفَقِ . وَوَقْتُ الْعِشَاءِ إِلَى نِصْفِ اللَّيْلِ. وَوَقْتُ الْفَجْرِ مَالَمْ تَطْلُعِ الشَّمْسُ ».

(...) حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ . ح قَالَ وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي بُكَيْرٍ . كِلَاهُمَا عَنْ شُعْبَةَ ، بِهَـٰذَا الْإِسْنَادِ . وَفِي حَدِيثِهِمَا : قَالَ شُعْبَةُ : رَفَعَهُ مَرَّةً . وَلَمْ يَرْفَعْهُ مَرَّتَيْنِ .

172 — ( ) .... : Abdullahi'bnu Amr (R) dan :

Peygamber (S) şöyle buyurmuştur : «Öğlenin vaktı, ikindi vaktı gelmediği müddetce devam eder. İkindinin vaktı güneş sararmadığı müddetce devam eder. Akşamın vaktı kızıllık (yahut beyazlığın) yayılması gaybolmadığı müddetcedir. Yatsının vaktı gece yarısına kadardır. Sabah namazının vaktı da güneş doğmadığı müddetcedir».

( ) .... : Buradaki iki tarîkın râvîleri Şu'be'den bu isnadla ayni hadîsi rivayet ettiler. Bunların hadîsinde Şu'be : Katâde bunu bir defa ref' etti iki defa da ref etmedi, dedi.

84. Bu hadîs sonuna kadar namaz vakıtlarının son hudutlarını beyan etmektedir. «Namazı kıldığında» sözünden ilk vakıtları kendilerince ma'lûm bulunmuş demektir. Yatsı namazı için olan son fıkra ise bu namazın muhtar olan vaktını beyan etmektedir.

١٧٣ — (...) وحدثني أحمد بن إبراهيم الدورقي. حدثنا عبد الصمد. حدثنا همام. حدثنا قتادة عن أبي أيوب، عن عبد الله بن عمرو؛ أن رسول الله ﷺ قال «وقت الظهر إذا زالت الشمس. وكان ظل الرجل كطوله. ما لم يحضر العصر. ووقت العصر ما لم تصفر الشمس. ووقت صلاة المغرب ما لم يغب الشفق. ووقت صلاة العشاء إلى نصف الليل الأوسط. ووقت صلاة الصبح من طلوع الفجر. ما لم تطلع الشمس. فإذا طلعت الشمس فأمسك عن الصلاة. فإنها تطلع بين قرني شيطان».

173 — ( ) .... : Abdullah ibn Amr (R) dan:

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Öğlen namazının vaktı güneş tam semânın ortasından meylettiği zamandan, bir kimsenin gölgesi kendi uzunluğu gibi oluncaya kadar yani ikindi vaktı girmediği müddetcedir. İkindinin vaktı güneş sapsarı olmadığı müddetcedir. Akşam namazının vaktı mu'tedil uzunluktaki gecenin yarısına kadardır. Sabah namazının vaktı fecrin tulûundan güneşin doğmadığı müddetce devam eder. Güneş doğunca kendini namaz kılmaktan tut. Çünkü güneş şeytanın iki boynuzu arasından doğar[85].

١٧٤ — (...) وحدثني أحمد بن يوسف الأزدي. حدثنا عمر بن عبد الله بن رزين. حدثنا إبراهيم (يعني ابن طهمان) عن الحجاج (وهو ابن حجاج) عن قتادة، عن أبي أيوب، عن عبد الله بن عمرو ابن العاص؛ أنه قال: سئل رسول الله ﷺ عن وقت الصلوات؟ فقال «وقت صلاة الفجر ما لم يطلع قرن الشمس الأول. ووقت صلاة الظهر إذا زالت الشمس عن بطن السماء. ما لم يحضر العصر. ووقت صلاة العصر ما لم تصفر الشمس. ويسقط قرنها الأول. ووقت صلاة المغرب إذا غابت الشمس. ما لم يسقط الشفق. ووقت صلاة العشاء إلى نصف الليل».

174 — ( ) .... : Abdullahi'bnu Amr ibnu'l-Âs (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) a namazların vaktından sorulmuştu: Bunun üzerine buyurdu ki: «Sabah namazının vaktı güneşin ilk ışığının tulû' etmediği müddettir. Öğlen namazının vaktı semânın ortasından güneşin meylini müteakib ikindi vaktı girmediği müddetcedir. İkindi namazının vaktı

85. «Şeytanın boynuzu» ta'bîrinden maksad şeytanın ümmeti ve şîasıdır diye te'vîl edildi. Boynuzu, onun başının iki yanıdır da denildi. Hadîsin zâhiri de budur ve bu daha yakışandır. Bunun ma'nâsı ise, bu sırada güneşe secde eden kâfirler kendisine secde ediyor gibi olsun diye tam bu vakıtda şeytan başını güneşe yaklaştırır. Ayni vakıtte şeytan ve şîasına, namaz kılanın namazını karıştırmaları iktidârı da verilmiş olur. İşte bunun için o vakıtta namaz kılmak mekrûh olmuştur (Nevevî).

güneş sapsarı olmadığı ve ilk ışığı düşmediği müddetcedir. Akşam namazının vaktı güneş battığı zamandan kızıllık (veya onu ta'kîb eden kısa beyazlık) sukût etmediği müddetcedir. Yatsı namazının vaktı ise gecenin yarısına kadardır».

١٧٥ – (...) حدّثنا يحيى بن يحيى التميمي. قال: أخبرنا عبد الله بن يحيى بن أبي كثير. قال: سمعت أبي يقول: لا يستطاع العلم براحة الجسم.

175 — ( ) Bize Yahya'bnu Yahyâ et-Temîmî tahdîs etti. Dedi ki: Bize Abdullah ibn Yahyâ ibn Ebî Kesîr haber verdi. Dedi ki: Ben babamdan şöyle derken duydum: **Bedeni rahat tutmakla ilim itâat altına alınamaz**[86].

١٧٦ – (٦١٣) حدّثني زهير بن حرب وعبيد الله بن سعيد. كلاهما عن الأزرق. قال زهير: حدّثنا إسحاق بن يوسف الأزرق. حدّثنا سفيان عن علقمة بن مرثد، عن سليمان بن بريدة، عن أبيه، عن النبي ﷺ؛ أن رجلا سأله عن وقت الصلاة؟ فقال له «صلّ معنا هذين» (يعني اليومين) فلما زالت الشمس أمر بلالا فأذّن. ثم أمره فأقام الظهر. ثم أمره فأقام العصر. والشمس مرتفعة بيضاء نقية. ثم أمره فأقام المغرب حين غابت الشمس. ثم أمره فأقام العشاء حين غاب الشفق. ثم أمره فأقام الفجر حين طلع الفجر. فلما أن كان اليوم الثاني أمره فأبرد بالظهر. فأبرد بها. فأنعم أن يبرد بها. وصلى العصر والشمس مرتفعة. أخّرها فوق الذي كان. وصلى المغرب قبل أن يغيب الشفق. وصلى العشاء بعد ما ذهب ثلث الليل. وصلى الفجر فأسفر بها. ثم قال «أين السائل عن وقت الصلاة؟» فقال الرجل: أنا. يا رسول الله! قال «وقت صلاتكم بين ما رأيتم».

176 — (613) .... : Bureyde (R), Peygamber'den (şöyle naklet-miştir) : Bir kimse Peygamber (S) den namaz vaktını sordu? Rasûlullah

86. Muslim, kitabında sırf Peygamberin hadîslerinden başka bir şey zikretmezken namaz vakıtlarını gösteren hadîsler ile bir ilgisi olmadığı halde, Yahyâ'dan gelen bu hikâyeyi buraya sokmasından suâl etmek fâdılların âdeti olmuştur: Bu hadîslerin arasına bu sözü nasıl katmıştır?

Kadî İyâd, imamların bazısından şöyle dediklerini naklediyor: Bunun sebebi, Abdullah ibn Amr hadîsi için zikrettiği şu tarîklerin sevk güzelliği, fâidelerinin çokluğu, maksadlarını özetleme, bunların şâmil olduğu hükümler ve diğer fâideler İmâm Muslim'i hayran bıraktı. — Bunlarda ona kimsenin ortak olduğunu da bilmiyoruz — Muslim bunu görünce, bunun benzeri bilgiye nâil kılacak ilim rutbesi tahsîline rağbet edenlere tenbîh etmek istedi ve şöyle dedi: Bunun yolu ilimle meşgûliyeti ve ilim tahsîline itinada bedeni yormayı çoğaltmaktır (Nevevî).

(malum iki günü kasdederek) ona: «Şu iki gün içinde bizimle birlikte namaz kıl» buyurdu. Güneş semânın ortasından birazcık meyledince Bilâle emretti o da ezân okudu. Sonra ona emretti o da öğlen namazını ikame etti. Sonra güneş yüksek, bembeyaz ve tertemiz bir halde iken Bilâle emretti ve ikindi namazını ikame etti. Sonra güneş battığı zaman Bilâle emretti ve akşam namazını ikame etti. Sonra kızıllık kaybolduğu zaman Bilâle emretti ve yatsıyı ikame etti. Sonra fecir tulû' ettiği zaman Bilâle emretti ve sabah namazını ikame etti.

İkinci gün olunca Bilâle öğlen namazı için serinliğe beklemesini emretti. Bilâl öğlen namazını serinlik vaktına kadar bekletti ve iyice de serinliğe ulaştırdı. İkindi namazını önceki vaktından geri bırakarak ve henüz güneş yüksekte iken kıldı. Akşam namazını (yatsıya yakın zamandaki) kızıllık kaybolmadan önce kıldı. Yatsı namazını gecenin üçte biri gittikten sonra kıldı. Sabah namazını ortalık iyice ağardığı vakıtda kıldı. Sonra: «Namaz vaktından suâl eden kimse nerede?» buyurdu. O zat: Benim yâ Rasûlallah, dedi. «Namazınızın vaktı gördüğünüz zamanlar arasıdır» buyurdu[87].

١٧٧ – (...) وحدثني إبراهيم بن محمد بن عرعرة السامي. حدثنا حرمي بن عمارة. حدثنا شعبة
عن علقمة بن مرثد، عن سليمان بن بريدة، عن أبيه؛ أن رجلا أتى النبي ﷺ. فسأله عن مواقيت
الصلاة؟ فقال «اشهد معنا الصلاة» فأمر بلالا فأذن بغلس. فصلى الصبح. حين طلع الفجر.
ثم أمره بالظهر. حين زالت الشمس عن بطن السماء. ثم أمره بالعصر. والشمس مرتفعة. ثم أمره
بالمغرب. حين وجبت الشمس. ثم أمره بالعشاء. حين وقع الشفق. ثم أمره، الغد، فنور بالصبح.
ثم أمره بالظهر فأبرد. ثم أمره بالعصر والشمس بيضاء نقية لم تخالطها صفرة. ثم أمره بالمغرب
قبل أن يقع الشفق. ثم أمره بالعشاء عند ذهاب ثلث الليل أو بعضه (شك حرمي). فلما أصبح قال
«أين السائل؟ ما بين ما رأيت وقت».

177 — ( ) .... : Bureyde'den, (şöyle demiştir):

Peygamber (S) e bir kimse geldi ve kendisinden namaz vakıtlarını sordu. Rasûlullah: «Bizimle beraber namazda hâzır bulun» dedi. Bilâl'e emretti. Bilâl ortalık karanlık iken ezân okudu. Fecrin tulûunu müteakib

87. Burada Rasûlullah namazların vakıtlarını fiilen gösterdikten sonra hem soran kimseye hem de ondan başkalarına hitab ederek namazların vakıtlarının bu iki günde kıldırdığını gördükleri vakıtlar arası olduğunu beyan etmiştir. Rasûlullah namaz vakıtlarını öğretmede, işitmekten daha kuvvetli ve te'sirli olan muşâhede yolunu tercîh etmiştir. Bu öğretilen vakıtlar kendilerinde ifrat ta'cîl ve ne de tefrîd derecede tehîr olmıyan mutavassıt vakıtlardır.

Rasûlullah sabah namazını kıldırdı. Sonra güneş semânın ortasında meylettiği vakıt öğleni emretti. Sonra güneş henüz yüksek halde iken ikindiyi emretti. Sonra güneş battığı zaman akşamı emretti. Sonra şafak (kızıllık) [88] kaybolduğu zaman yatsıyı emretti. Sonra ertesi gün sabah namazını Bilâle iyice aydınlıkta emretti. Sonra öğlen namazını serinliğe kadar bekletmesini emretti ve serinlik vakıtta kıldırdı. Sonra güneş beyaz, tertemiz ve kendisine hiçbir sarılık karışmamış halde iken Bilâle ikindiyi emretti. Sonra şafak (kızıllık) kaybolmadan evvel akşam emretti. Sonra gecenin üçte birini yahut bir kısmının bitmesi sırasında (râvi Haremî şek etmiştir) yatsıyı emretti. Sabah olunca «soran nerede?» Şu gördüğün zamanlar arası (her bir namaz için) bir vakıttır» buyurdu.

١٧٨ — (٦١٤) **حدثنا** مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا بَدْرُ بْنُ عُثْمَانَ . حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي مُوسَىٰ عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ ؛ أَنَّهُ أَتَاهُ سَائِلٌ يَسْأَلُهُ عَنْ مَوَاقِيتِ الصَّلَاةِ ؟ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ شَيْئًا . قَالَ فَأَقَامَ الْفَجْرَ حِينَ انْشَقَّ الْفَجْرُ . وَالنَّاسُ لَا يَكَادُ يَعْرِفُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا . ثُمَّ أَمَرَهُ فَأَقَامَ بِالظُّهْرِ . حِينَ زَالَتِ الشَّمْسُ . وَالْقَائِلُ يَقُولُ قَدِ انْتَصَفَ النَّهَارُ . وَهُوَ كَانَ أَعْلَمَ مِنْهُمْ . ثُمَّ أَمَرَه فَأَقَامَ بِالْعَصْرِ وَالشَّمْسُ مُرْتَفِعَةٌ . ثُمَّ أَمَرَهُ فَأَقَامَ بِالْمَغْرِبِ حِينَ وَقَعَتِ الشَّمْسُ . ثُمَّ أَمَرَهُ فَأَقَامَ الْعِشَاءَ حِينَ غَابَ الشَّفَقُ . ثُمَّ أَخَّرَ الْفَجْرَ مِنَ الْغَدِ حَتَّى انْصَرَفَ مِنْهَا . وَالْقَائِلُ يَقُولُ قَدْ طَلَعَتِ الشَّمْسُ أَوْ كَادَتْ . ثُمَّ أَخَّرَ الظُّهْرَ حَتَّى كَانَ قَرِيبًا مِنْ وَقْتِ الْعَصْرِ بِالْأَمْسِ . ثُمَّ أَخَّرَ الْعَصْرَ حَتَّى انْصَرَفَ مِنْهَا . وَالْقَائِلُ يَقُولُ قَدِ احْمَرَّتِ الشَّمْسُ . ثُمَّ أَخَّرَ الْمَغْرِبَ حَتَّى كَانَ عِنْدَ سُقُوطِ الشَّفَقِ . ثُمَّ أَخَّرَ الْعِشَاءَ حَتَّى كَانَ ثُلُثُ اللَّيْلِ الْأَوَّلُ . ثُمَّ أَصْبَحَ فَدَعَا السَّائِلَ فَقَالَ « الْوَقْتُ بَيْنَ هٰذَيْنِ » :

178 — (614) .... : Ebû Mûsâ (R), Rasûlullah (S) dan :

Rasûlullah'a bir kimse geldi ve kendisinden namaz vakıtlarını soruyordu. Rasulullah ona hiçbir cevab vermedi. Muteakiben fecr yarıldığı zaman sabah namazını ikame etti. Halbuki insanlar biribirlerini hâlâ neredeyse tanıyamaz halde idiler. Sonra güneş ortadan meylettiği zaman muezzine emretti ve öğleni ikame eyledi. Cemâatın içinden en iyi bilir halde olan bir sözcü, gündüz yarı olmuştur der idi. Sonra güneş yüksek iken emredib ikindiyi ikame etti. Sonra güneş battığı zaman emredib akşamı ikame etti. Sonra şafak kaybolduğu zaman emredib yatsıyı ikame etti.

Sonra ertesi gün sabah namazını okadar geri bıraktı ki bu namazdan

---

88. Şafak, Ebû Yûsuf, Muhammed ve Şâfiîye göre yatsıdan evvel mağrib cihetindeki kızıllığın, Ebû Hanîfeye göre ise o kızıllıktan sonraki beyazlığın adıdır.

çıkan herhangi biri, güneş muhakkak doğmuştur yahut hemen hemen doğdu der idi. Sonra öğle namazını dünkü ikindi vaktına yaklaşan bir vakte kadar te'hîr etti. Sonra ikindiyi okadar geri bıraktı ki bu namazdan çıkan herhangi bir kimse güneş kıpkırmızı oldu derdi. Sonra şafakın kaybolma zamanı yakın oluncaya kadar akşam namazını geri bıraktı. Sonra yatsı namazını gecenin ilk üçte biri oluncaya kadar geri bıraktı. Sonra sabah olunca suâl soranı çağırdı ve ona : «Namazın vaktı şu iki vakıt arasıdır» buyurdu [89].

١٧٩ – (...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ بَدْرِ بْنِ عُثْمَانَ، عَنْ أَبِي بَكْرِ ابْنِ أَبِي مُوسَىٰ. سَمِعَهُ مِنْهُ عَنْ أَبِيهِ ؛ أَنَّ سَائِلًا أَتَى النَّبِيَّ ﷺ . فَسَأَلَهُ عَنْ مَوَاقِيتِ الصَّلَاةِ ؟ بِمِثْلِ حَدِيثِ ابْنِ نُمَيْرٍ . غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ : فَصَلَّى الْمَغْرِبَ قَبْلَ أَنْ يَغِيبَ الشَّفَقُ . فِي الْيَوْمِ الثَّانِي .

179 — ( ) .... : Ebû Mûsâ (R); Peygamber (S) e bir sorucu geldi ve kendisinden namaz vakıtlarını sordu diyerek bundan önceki İbnu Numeyr hadîsi gibi rivâyet etmiştir. Şukadar varki burada : «İkinci günde akşam namazını şafakın kaybolmasından önce kıldırdı» demiştir.

(٣٢) باب استحباب الإبراد بالظهر في شدة الحر لمن يمضي إلى جماعة ويناله الحر في طريقه .

١٨٠ — (٦١٥) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا لَيْثٌ . ح وحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ . أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ وَأَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « إِذَا اشْتَدَّ الْحَرُّ فَأَبْرِدُوا بِالصَّلَاةِ . فَإِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ » .

(...) وحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَىٰ . أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي يُونُسُ : أَنَّ ابْنَ شِهَابٍ أَخْبَرَهُ قَالَ : أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ وَسَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ ؛ أَنَّهُمَا سَمِعَا أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ، بِمِثْلِهِ ، سَوَاءً .

(32) ŞİDDETLİ SICAKTA CEMÂATE GİDECEK VE CEMÂATE GİDERKEN KENDİSİNE SICAK DOKUNACAK OLANLAR İÇİN ÖĞLEN NAMAZINI SERİNLİĞE BIRAKMANIN MUSTEHABLIĞI BÂBI

180 — (615) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi :

89. Binaenaleyh namazı bu vakıtların evvelinde, ortasında ve sonunda kılmak câiz olur. Şukadar varki efdal olan vakıt, ilk vakıttır. Diğer vakıtlar cevâz ve meşrûiyyet vakıtlarıdır.

Rasûlullah cevâbını, o kimse kendisiyle birlikte iki gün namaz kılıncaya kadar geri bıraktı. Çünkü bilfiil yaparak beyan etmek, sâde söylemekten daha beliğ ve daha te'sirlidir. Bu hadîsde hem fiil hem sözlü ta'rif birleştirilmiş ve bu en müessir usûl ile sorana öğretilmiştir.

Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Sıcak şiddetlendiği vakıtta namazı serinliğe bırakınız [90]. Çünkü sıcağın şiddeti Cehennemin kaynamasındandır».

( ) .... : Senedin başından sonra hep ihbar sigasıyla gelen bu tarîkde yine Ebû Hureyre, Rasûlullah şöyle buyurdu diyerek bundan evvelki hadîsin musâviyen benzerini rivâyet etmiştir.

١٨١ – (...) وحدثني هرون بن سعيد الأيلي وعمرو بن سواد وأحمد بن عيسى (قال عمرو : أخبرنا . وقال الآخران : حدثنا ابن وهب) قال : أخبرني عمرو ؛ أن بكيرا حدثه عن بسر بن سعيد وسلمان الأغر ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « إذا كان اليوم الحار فأبردوا بالصلاة . فإن شدة الحر من فيح جهنم » .

قال عمرو : وحدثني أبو يونس عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « أبردوا(1) عن الصلاة . فإن شدة الحر من فيح جهنم » .

قال عمرو : وحدثني ابن شهاب عن ابن المسيب وأبي سلمة ، عن أبي هريرة ، عن رسول الله ﷺ ، بنحو ذلك .

181 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den:

Rasûlullah (S) buyurdu: «Sıcak gün olduğu zaman namazı serinliğe bırakınız. Zira sıcağın şiddeti Cehennemin kaynamasındandır.»

Bu hadîsin râvîlerinden Amr şöyle dedi: Bana Ebû Yûnus, Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki, Rasûlullah: «Namazı serinliğe te'hîr ediniz. Çünkü sıcağın şiddeti Cehennemin kaynamasındandır» buyurmuştur.

Yine Amr: Bana İbn Şihâb, İbn Museyyebden ve Ebû Seleme'den, onlar da Ebû Hureyre'den, o da Rasûlullah'dan bunun benzerini tahdîs etti, dedi.

---

90. *İbrâd*, namazı ilk vaktında kılmayıb da ortalığın biraz serinlediği zamana kadar geri bırakmağa denir. İbrâd hususundaki bu emir vucûb için değil istihbâb içindir. Gölge olmayan sâatte sıcakta cemâate gitmekte meşakkat ve zorluk olur düşüncesiyle ümmet hakkında hafifletme olsun diye buna ruhsat verilmiştir. Vaktın evvelinde kılmanın faziletine bakarak *İbrâdı* namaz vaktının tazeliği ma'nâsı verib bu gibi hadîsleri namazı ta'cîl hadisleri ile bir mefhumda tutanlar vardır. Bazı sahâbîlerin buna kail oldukları haber veriliyor. Abdullah ibn Mubârek, Hanefî fakîhleri, Ahmed ibn Hanbel, İshak ibn Râhûye gibi imâmlar ibrâdı öğlen namazını te'hîr etmek ma'nâsına alıb bunu müstehab görürler. İmâm Şâfiî ise bunu sıcak ülkelere — ve cumuadan başka — mescidde ikame olunan cemâate ve mescidin uzak olmasına hasrediyor... Binaenaleyh mu'tedil ülkelerde, sıcak beldelerde de yazdan başka mevsimlerde ta'cîl efdal olduğu gibi yakın mescidde hâzır cemâat bulan, münferiden veya cemâatle evinde kılan, uzak mescide gölge altında gidebilen hakkında ta'cîl efdaldır. Cumuanın herhangi bir diyarda ve herhangi mevsimde olursa olsun ta'cîli efdaldır. Bununla beraber Cumuayı da serin vakte bırakmayı efdal görenler de vardır.

١٨٢ – (...) وحدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا عبد العزيز عن العلاء، عن أبيه، عن أبي هريرة؛
أن رسول الله ﷺ قال «إن هذا الحر من فيح جهنم. فأبردوا بالصلاة».

182 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den :
Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Şüphesiz ki bu sıcaklık cehennemin kaynamasındandır. Binaenaleyh namazı serinliğe bırakınız».

١٨٣ – (...) حدثنا ابن رافع. حدثنا عبد الرزاق. حدثنا معمر عن همام بن منبه؛ قال: هذا
ما حدثنا أبو هريرة عن رسول الله ﷺ. فذكر أحاديث منها. وقال رسول الله ﷺ «أبردوا عن
الحر في الصلاة. فإن شدة الحر من فيح جهنم».

183 — ( ) .... : Hemmâmu'bnu Münebbih : Bu, Ebû Hureyre'nin Rasûlullah (S) dan bize tahdîs ettikleridir dedi ve birçok hadîsler zikretti. Bunlardan biri şudur : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Namazı sıcak vakıttan serin vakta bırakınız. Çünkü sıcağın şiddeti Cehennemin kaynamasındandır».

١٨٤ – (٦١٦) حدثني محمد بن المثنى. حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة. قال: سمعت مهاجرا
أبا الحسن يحدث؛ أنه سمع زيد بن وهب يحدث عن أبي ذر. قال: أذن مؤذن رسول الله ﷺ بالظهر.
فقال النبي ﷺ «أبرد أبرد». أو قال «انتظر انتظر» وقال «إن شدة الحر من فيح جهنم. فإذا
اشتد الحر فأبردوا عن الصلاة».
قال أبو ذر: حتى رأينا فيء التلول

184 — (616) .... : Ebû Zerr (R) şöyle dedi :
Rasûlullah'ın muezzini öğlen namazını okumağa davrandı. Bunun üzerine Peygamber (S) : «Serinliğe bırak, serinliğe bırak!» buyurdu. Yahut «serinliği bekle, serinliği bekle» buyurdu. Akabinde şöyle dedi : «Şüphesiz sıcağın şiddeti Cehennemin kaynamasındandır. Sıcak şiddetlendiği zaman namazı serinliğe bırakınız». Ebû Zerr: (Müezzin) kum tepelerinin gölgelerini uzanmış gördüğümüz zamana kadar (bekledi), dedi [91].

---

91. Buhârî'deki diğer bir rivâyetinde :

« حتى ساوى الظل التلول . فقال النبي صلعم : ان شدة الحر من فيح جهنم

= Gölge tepelerin yüksekliği mikdarına varıncaya kadar (bekledi). Ondan sonra Peygamber, sıcağın şiddeti Cehennemin kaynamasındandır buyurdu» sûretindedir.

Arabistan'da toprak yahut kum tepeleri ekseriya yayvan olduğundan öğlen baş-

١٨٥ — (٦١٧) وحدثني عمرو بن سواد وحرملة بن يحيى (واللفظ لحرملة) أخبرنا ابن وهب . أخبرني يونس عن ابن شهاب ؛ قال : حدثني أبو سلمة بن عبد الرحمن ؛ أنه سمع أبا هريرة يقول : قال رسول الله ﷺ « اشتكت النار إلى ربها . فقالت : يا رب ! أكل بعضي بعضا . فأذن لها بنفسين : نفس في الشتاء ونفس في الصيف . فهو أشد ما تجدون من الحر . وأشد ما تجدون من الزمهرير » .

185 — (617) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle der :

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Cehennem ateşi Rabbına şikayet arzetti : Yâ Rab! Ben kendimi yiyorum (izin ver!), dedi. Allah Teâlâ da iki defa nefes almasına izin verdi. Nefesin biri kışın, diğeri yazın. En çok ma'rûz olduğunuz sıcak ile sizi en ziyâde üşüten **Zemherîr** işte budur» [92].

---

langıcından epey zaman geçmedikce gölgeleri belli olmaz. Ebû Zerr, bunu *İbrâd*ın hududunu yani öğlen namazını ne vakte kadar geri bırakmanın mustehab olduğunu göstermek için söylüyor. Bu takdîre göre öğlen namazını her şeyin gölgesi bir kamet yani kendi mislini bulduğu zamanda kıldırmış oluyorlar. Şurası dikkate değer ki bu vakıtta henüz ikindi namazı girmiş olmuyor. Zira ikindinin ilk vaktı, gölge bir kamet olduğu zamandır, diyenlere göre de gölgenin, zeval gölgesi mikdarı daha uzaması lâzımdır. Zira asır, zevâl fey'i uzunluğuna bir kamet eklemekle hâsıl olan gölgeye göre takdîr olunur. Ebû Dâvûd, Nesâî ve Hâkim'in İbn Mes'ûd'dan rivâyet ettikleri hadîse nazaran da Rasûlullah gölgenin yazın üç ilâ beş, kışın da beş ilâ yedi ayak olduğu vakıtlar arasında öğleyi kıldırmışlardı. Bu iki rivâyet tahdîde delâlet eder. Serinlik olsun diye namaz alabildiğine geriye bırakılmıyacak demektir.

92. Yer yüzünde sıcaklığın şiddeti, Cehennemin kaynamasın'dan olması kinâye ve mecâz kabîlinden olduğu gibi Cehennem ateşinin şikâyeti ve nefes alması da mecâzidir. Bununla beraber bunların hakikat olmasına da hiç bir aklî mâni' yokdur. Aklî bir mâni' ikame edebilmek için bunların hakikatlarına muttali' olmamız lâzım gelir ki böyle bir da'vâ kimsenin hatırından geçmez. İnsandan başka mevcûdatın nutk ve idrâki var mıdır, yok mudur? Bunu da kendi tecribelerimiz ve duyularımızla kestirib atmamıza imkân yoktur. Eğer varsa —nutk ve idrâkın mi'yâr ve mikyâsı bizce yalnız kendi nutk ve idrâkimiz olduğu için— bu babda vereceğimiz hüküm her halde hakîkattan uzak olmuş olur...

İnsandan başka mevcûdatın nâtık ve müdrik olmadıklarına insanların kendi his ve idrâklerini ölçü tutarak hükmetmeleri ma'nâsız olur. Bunu ancak Halıkları bilir bir de, o Halıkın böyle bir mi'yâr ve mikyâs ile bazan mücehhez kıldığı mahlûkat. Kâinâtın Halıkı ise : « وان من شئ الا يسبح بحمده ولكن لا تفقهون تسبيحهم » : *Hiçbir şey hâriç değil, hepsi ona hamd ile tesbîh eder. Fakat siz, onların tesbîhlerini iyi anlamazsınız»* (el-İsrâ: 44) buyuruyor. Tesbîh, şüphesiz ki nutktur. Her şeyin nutku da kendine göre olur. Ğayri nâtık mevcûdât dediğimiz mahlûkatın kendilerine göre bizim anlıyamadığımız bir tesbîhleri olduğu gibi şikâyetleri de olabilir... Bunların hepsini de, hâl lisânı sözlerinden diyerek mecâza hamletmek mümkin olduğu gibi hakikatlarına da hamletmeğe hiçbir aklî mâni' yoktur.

١٨٦ – (...) وحدثني إسحق بن موسى الأنصاري. حدثنا معن. حدثنا مالك عن عبد الله بن يزيد مولى الأسود بن سفيان، عن أبي سلمة بن عبد الرحمن ومحمد بن عبد الرحمن بن ثوبان، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «إذا كان الحر فأبردوا عن الصلاة. فإن شدة الحر من فيح جهنم». وذكر: «أن النار اشتكت إلى ربها. فأذن لها في كل عام بنفسين: نفس في الشتاء ونفس في الصيف».

186 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den :

Rasûlullah (S) : «Sıcak olduğu zaman namazı serinliğe bırakınız. Çünkü sıcağın şiddeti Cehennemin kaynamasındandır» buyurdu. Ve şunu da zikretti : «Ateş, Rabbına şekvâ arzetti. Allah Teâlâ da her yıl iki defa nefes almasına izin verdi : Nefesin biri kışın, diğeri yazın».

١٨٧ – (...) وحدثني حرملة بن يحيى. حدثنا عبد الله بن وهب. أخبرنا حيوة. قال: حدثني يزيد بن عبد الله بن أسامة بن الهاد عن محمد بن إبراهيم، عن أبي سلمة، عن أبي هريرة، عن رسول الله ﷺ؛ قال «قالت النار: رب! أكل بعضي بعضا. فأذن لي أتنفس. فأذن لها بنفسين: نفس في الشتاء ونفس في الصيف. فما وجدتم من برد أو زمهرير فمن نفس جهنم. وما وجدتم من حر أو حرور فمن نفس جهنم».

187 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den :

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Ateş dedi ki : Ey Rabbım! Bir kısmım diğer kısmı yedi (yani ben beni yiyorum). Binaenaleyh bana izin ver de teneffüs edeyim! Bunun üzerine Allah ona iki nefes almasına izin verdi : Nefesin biri kışın, diğeri de yazın. Ma'rûz kaldığınız soğuk yahut çok keskin soğuk, Cehennemin (kışınki) nefesindendir. Ma'rûz kaldığınız sıcak yahut şiddetli sıcak da cehennemin (yazınki) nefesindendir».

(٣٣) باب استحباب تقديم الظهر في أول الوقت في غير شدة الحر

١٨٨ – (٦١٨) حدثنا محمد بن المثنى ومحمد بن بشار. كلاهما عن يحيى القطان وابن مهدي. قال ابن المثنى: حدثني يحيى بن سعيد عن شعبة. قال: حدثنا سماك بن حرب عن جابر بن سمرة. قال ابن المثنى: وحدثنا عبد الرحمن بن مهدي عن شعبة، عن سماك، عن جابر بن سمرة؛ قال: كان النبي ﷺ يصلي الظهر إذا دحضت الشمس.

(33) SICAK ŞİDDETLİ OLMADIĞI ZAMAN ÖĞLEN NAMAZINI, VAKTININ EVVELİNDE KILMANIN MUSTEHABLIĞI BÂBI

188 — (618) .... : Câbiru'bnu Semure (R) şöyle dedi :

Peygamber (S) öğlen namazını güneş (semânın ortasından) meyilettiği zaman kıldırırdı.

١٨٩ — (٦١٩) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة حدثنا أبو الأحوص سلام بن سليم عن أبي إسحق، عن سعيد بن وهب، عن خباب، قال: شكونا إلى رسول الله ﷺ الصلاة في الرمضاء فلم يشكنا

189 — (619) .... : Habbâb (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) a, sıcak kumların üzerinde namaz kılmanın meşakkatinden şikâyet ettik de kendisi bizim şikâyetimizi izâle buyurmadı.

١٩٠ — (...) وحدثنا أحمد بن يونس وعون بن سلام (قال عون: أخبرنا. وقال ابن يونس (واللفظ له) حدثنا زهير) قال: حدثنا أبو إسحق عن سعيد بن وهب، عن خباب؛ قال: أتينا رسول الله ﷺ فشكونا إليه حر الرمضاء فلم يشكنا.

قال زهير: قلت لأبي إسحق: أفي الظهر؟ قال: نعم قلت: أفي تعجيلها؟ قال: نعم

190 — ( ) .... : Habbâb (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) a geldik ve kendisine kumların sıcaklığından şikâyet ettik de bize bir çâre haber vermedi.

Râvîlerden Zuheyr şöyle dedi : Ebû İshâk'a, bu öğlen namazında mı idi? diye sordum da, evet dedi. Öğlen namazını ta'cîl etmesinden mi (yani ilk vaktında kıldırmasından mı?) dedim. Evet diye cevab verdi.

١٩١ — (٦٢٠) حدثنا يحيى بن يحيى. حدثنا بشر بن المفضل عن غالب القطان، عن بكر بن عبد الله، عن أنس بن مالك؛ قال: كنا نصلي مع رسول الله ﷺ في شدة الحر. فإذا لم يستطع أحدنا أن يمكن جبهته من الأرض، بسط ثوبه، فسجد عليه

191 — (620) .... : Enesu'bnu Mâlik (R) şöyle dedi :

Sıcağın şiddetli vaktında Rasûlullah (S) ile birlikte namaz kılardık da her hangi birimiz sıcaktan anlını yere koymaya muktedir olmadığı zaman sevbini yayar, üzerine secde ederdi [93].

---

93. Sıcağın ve soğuğun şiddetli zamanlarında giyilen sevbi namazda iken yayıp üzerine secde etmeği tecvîz eden Ebû Hanîfe, Mâlik, Ahmed ibn Hanbel ve İshâk ibn Râhûye bu hadîsle ihticâc ederler. İctihâdları Hz. Umer'in kavline muvafıktır. İbrâhîm Nehaî Atâ, Mucâhid, Hasan Basrî de bu re'ydedirler.

Şâfiî bundan önceki *Habbâb* hadîsi ve bir de «*Rebâh*, anlını toprağa bula!» emriyle ihticâc ederek bunlara muhâlefet etmiş, bu hadîsteki sevbi, ayrı bir sevb yahut musallînin hareketi ile muteharrik olmıyan muttasıl bir sevb ile te'vîl etmiştir.

(٣٤) باب استحباب التبكير بالعصر

١٩٢ – (٦٢١) حدّثنا قتيبة بن سعيد. حدّثنا ليث. ح قال وحدّثنا محمّد بن رمح. أخبرنا اللّيث عن ابن شهاب، عن أنس بن مالك؛ أنّه أخبره؛ أنّ رسول الله ﷺ كان يصلّي العصر والشّمس مرتفعة حيّة. فيذهب الذّاهب إلى العوالي، فيأتي العوالي والشّمس مرتفعة.

ولم يذكر قتيبة: فيأتي العوالي.

(...) وحدّثني هارون بن سعيد الأيلي. حدّثنا ابن وهب. أخبرني عمرو عن ابن شهاب، عن أنس؛ أنّ رسول الله ﷺ كان يصلّي العصر، بمثله، سواء.

(34) İKİNDİ NAMAZINI İLK VAKTINDA KILMANIN MUSTEHABLIĞI BÂBI

192 — (621) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle haber verdi:
Rasûlullah (S), güneş henüz yüksek ve dipdiri iken ikindi namazını kıldırırdı. (Namazdan sonra) **Avâlîye** giden insan, **Avâlîye** varırdı da güneş hâlâ yüksek bulunurdu.
Râvîlerden Kuteybe, «**Avâlîye** varır» sözünü zikretmedi.
( ) .... : Yine Enes (R), Rasûlullah ikindi kıldırır idi diye tamâmen yukardakinin benzeri olan hadîsi rivâyet etmiştir[94].

١٩٣ – (...) وحدّثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن ابن شهاب، عن أنس بن مالك؛ قال: كنّا نصلّي العصر. ثمّ يذهب الذّاهب إلى قباء. فيأتيهم والشّمس مرتفعة.

193 — ( ) .... : Enesu'bnu Mâlik (R) şöyle dedi:
Biz ikindi namazını kılardık. Sonra **Kuba**ya giden insan oraya varırdı da güneş hâlâ yüksek bulunurdu.

١٩٤ – (...) وحدّثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن إسحٰق بن عبد الله بن أبي طلحة، عن أنس بن مالك؛ قال: كنّا نصلّي العصر ثمّ يخرج الإنسان إلى بني عمرو بن عوف. فيجدهم يصلّون العصر.

94. *Avâlî* Medîne civarında Necd cihetine doğru meskûn olan yerlerin ismidir ki en yakın ma'mûresi iki, en uzak yerleri altı ile sekiz mil mesâfede idi. Bunun için bu hadîsin râvîleri mesâfenin uzunluğunu iki ilâ sekiz mil arasında çeşit çeşit haber verirler. Mesâfe beyanından maksad ikindi namazını Peygamber'in ta'cîl ettiğini anlatmaktır.

194 — ( ) .... : Enesu'bnu Mâlik (R) şöyle dedi:

Biz (vaktiyle) ikindi namazını kılardık. Sonra insan Amru'bnu Avf oğulları (yurdu) na gelirdi de onları ikindi kılıyor bulurdu[95].

١٩٥ — (٦٢٢) وحدثنا يحيى بن أيوب ومحمد بن الصباح وقتيبة وابن حجر. قالوا: حدثنا إسماعيل بن جعفر عن العلاء بن عبد الرحمن؛ أنه دخل على أنس بن مالك في داره بالبصرة. حين انصرف من الظهر. وداره بجنب المسجد. فلما دخلنا عليه قال: أصليتم العصر؟ فقلنا له: إنما انصرفنا الساعة من الظهر. قال: فصلوا العصر. فقمنا فصلينا. فلما انصرفنا قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول «تلك صلاة المنافق. يجلس يرقب الشمس. حتى إذا كانت بين قرني الشيطان. قام فنقرها أربعا. لا يذكر الله فيها إلا قليلا».

195 — (622) .... : Alâu'bnu Abdirrahman şöyle anlattı:

Kendisi öğlen namazından çıktıktan sonra Enesu'bnu Mâlik'in Basra'daki evinde huzuruna girdi. Enesu'bnu Mâlik'in evi mescidin yanında idi. (Alâ şöyle dedi:) Yanına girdiğimiz vakıt bize: İkindiyi kıldınız mı? diye sordu. Biz de kendisine: Şu sâatte öğlen namazından çıktık, dedik. İkindiyi kılınız dedi. Kalktık ve ikindi namazını kıldık. Namazı bitirdikten sonra şöyle dedi: Rasûlullah (S) dan işittim, buyuruyordu ki: «Bu, munâfık namazıdır[96]. Oturur güneşi gözetler, güneş şeytanın iki boynuzu arasında olduğu zaman, kalkar namazı kuşun gagalaması gibi sür'atle dört rek'at kılar. Kıldığı bu namaz içinde Allâh'ı ancak pek az zikreder».

١٩٦ — (٦٢٣) وحدثنا منصور بن أبي مزاحم. حدثنا عبد الله بن المبارك عن أبي بكر بن عثمان ابن سهل بن حنيف؛ قال: سمعت أبا أمامة بن سهل يقول: صلينا مع عمر بن عبد العزيز الظهر. ثم خرجنا حتى دخلنا على أنس بن مالك. فوجدناه يصلي العصر. فقلت: يا عم! ما هذه الصلاة التي صليت؟ قال: العصر. وهذه صلاة رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم التي كنا نصلي معه.

196 — (623) .... : Ebû Umâmete'bnu Sehl şöyle dedi:

Umeru'bnu Abdilazîz ile beraber öğlen namazını kıldık. Sonra çıktık ve nihayet Enesu'bnu Mâlik'in huzuruna girdik. Onu ikindi namazını kılıyor bulduk. Ben: Ey amcam! Kıldığın bu namaz ne namazıdır? diye

---

95. Amru'bnu Avf oğulları yurdu Medîne'ye iki mil mesafede *Kubada* idi. Rencber oldukları için ikindi namazını evvel vaktından te'hîr ederlermiş demek oluyor.

96. «Bu munâfık namazıdır» sözünde, ikindiyi özürsüz olarak geç vakte kadar te'hîr etmenin kötülenmesi vardır. Bu kötülemenin de dayanağı, hadîsin devamında Rasûlullah'ın: «Oturur, güneşi gözetler...» şeklindeki ifâdeleridir.

sordum. İkindi namazıdır ve işte bu, kendisi ile beraber kılmakta olduğumuz Rasûlullah (S) in namazıdır, dedi. ح

١٩٧ – (٦٢٤) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ سَوَّادٍ الْعَامِرِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ الْمُرَادِيُّ وَأَحْمَدُ بْنُ عِيسَى (وَأَلْفَاظُهُمْ مُتَقَارِبَةٌ) (قَالَ عَمْرٌو: أَخْبَرَنَا. وَقَالَ الآخَرَانِ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ) أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ؛ أَنَّ مُوسَى بْنَ سَعْدٍ الأَنْصَارِيَّ حَدَّثَهُ عَنْ حَفْصِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ أَنَّهُ قَالَ: صَلَّى لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْعَصْرَ. فَلَمَّا انْصَرَفَ أَتَاهُ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَلِمَةَ. فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّا نُرِيدُ أَنْ نَنْحَرَ جَزُورًا لَنَا. وَنَحْنُ نُحِبُّ أَنْ تَحْضُرَهَا. قَالَ «نَعَمْ» فَانْطَلَقَ وَانْطَلَقْنَا مَعَهُ. فَوَجَدْنَا الْجَزُورَ لَمْ تُنْحَرْ. فَنُحِرَتْ. ثُمَّ قُطِّعَتْ. ثُمَّ طُبِخَ مِنْهَا. ثُمَّ أَكَلْنَا. قَبْلَ أَنْ تَغِيبَ الشَّمْسُ.

وَقَالَ الْمُرَادِيُّ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ عَنِ ابْنِ لَهِيعَةَ وَعَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ، فِي هَذَا الْحَدِيثِ.

197 — (624) .... : Enesu'bnu Mâlik (R) şöyle dedi:

Rasûlullah (S), bize ikindi namazını kıldırdı. Namazdan çıktığı zaman yanına Selime oğullarından bir kimse geldi ve: Yâ Rasûlallah! Biz, bir devemizi kesmek istiyoruz. Senin de hâzır bulunmanızı arzu ediyoruz dedi. Rasûlullah: Evet buyurdu ve yürüdü. Biz de onunla beraber gittik. Nihâyet deveyi henüz kesilmemiş bulduk. Akabinde deve kesildi, sonra parça parça yapıldı. Sonra ondan bir kısmı pişirildi. Sonra güneş batmadan önce yedik.

Râvî Muhammedu'bnu Seleme el-Murâdî bu hadîsde: Bize İbnu Vehb, İbnu Lehîa'dan ve Amr ibn Hâris'den tahdîs etti, dedi.

١٩٨ – (٦٢٥) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِهْرَانَ الرَّازِيُّ. حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا الأَوْزَاعِيُّ عَنْ أَبِي النَّجَاشِيِّ. قَالَ: سَمِعْتُ رَافِعَ بْنَ خَدِيجٍ يَقُولُ: كُنَّا نُصَلِّي الْعَصْرَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. ثُمَّ تُنْحَرُ الْجَزُورُ. فَتُقْسَمُ عَشَرَ قِسَمٍ. ثُمَّ تُطْبَخُ. فَنَأْكُلُ لَحْمًا نَضِيجًا. قَبْلَ مَغِيبِ الشَّمْسِ

198 — (625) .... : Râfiu'bnu Hadîc (R) şöyle der:

Biz, Rasûlullah (S) ile beraber ikindi namazını kılardık. Sonra deve boğazlanır. (Takrîbî) on parçaya bölünür, sonra pişirilirdi de güneşin batmasından önce pişmiş et yerdik.

١٩٩ – (...) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ وَشُعَيْبُ بْنُ إِسْحَاقَ الدِّمَشْقِيُّ. قَالَا: حَدَّثَنَا الأَوْزَاعِيُّ، بِهَذَا الإِسْنَادِ. غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ: كُنَّا نَنْحَرُ الْجَزُورَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، بَعْدَ الْعَصْرِ. وَلَمْ يَقُلْ: كُنَّا نُصَلِّي مَعَهُ.

199 — ( ) .... : Evzâî yine bu isnadla tahdîs etti. Ancak Râfiu'-bnu Hadîc (R) burada : Biz, Rasûlullah (S) zamanında ikindiden sonra deveyi boğazlar idik dedi de Rasûlullah ile beraber namaz kılar idik demedi [97].

(٣٥) باب التغليظ فى تفويت صلاة العصر

٢٠٠ — (٦٢٦) وحدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «الَّذِى تَفُوتُهُ صَلَاةُ الْعَصْرِ كَأَنَّمَا وُتِرَ أَهْلَهُ وَمَالَهُ»

(...) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِى شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ. قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الزُّهْرِىِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ.

قَالَ عَمْرٌو: يَبْلُغُ بِهِ. وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: رَفَعَهُ.

(35) İKİNDİ NAMAZINI GEÇİRMEKTE UKÛBETİN ŞİDDETLİ OLMASI BÂBI

200 — (626) .... : Abdullahi'bnu Umer (R) den :

Rasûlullah (S), buyurdu ki : «İkindi namazını kaçıran kimse sanki ehlini de malını da elinden kaçırmış (helâklarıyle musîbetlenmiş) gibidir» [98].

( ) Bize Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe ve Amr en-Nâkıd tahdîs edib dediler ki : Bize Sufyan, Zuhrî'den, o da Sâlim'den, o da Babasından. Amr dedi ki : Hadîsi vaslediyordu. Ebû Bekr : Hadîsi ona ref' etti, demiştir.

---

97. Râfiu'bnu Hadîc, Ensâr'ın Evs soyundandır. Bedr'de yaşı küçük olduğu için Peygamber'in emriyle geri çevrilmişti. Ondan sonra Uhud'dan itibaren bütün ğazalarda bulunmuştur. Medîne'de yerleşib kavminin arîfi olmuştur. Vefatı en kuvvetli rivâyete göre 74. cü sene başlarında ve 84 yaşlarında vukû' bulmuştur. Kendisinden 78 hadîs rivâyet edilmiştir. Beş hadîsde Buhârî ile Muslim ittifak etmiş üç hadîsini de Muslim yalnız rivâyet etmiştir. Râvîleri, oğlu Rifâa ile Bişru'bnu Yesâr, Tâvûsu'bnu Keysândır.

98. Ehl ve evladı katlolunmuş, servet ve sâmanı telef olmuş kimsenin musîbeti ne kadar büyük ise bir ikindi namazını geçiren kimsenin musîbeti de o kadar büyüktür. Bu namazın geçirilmesi ya güneşin batmasına yahut muhtar vakıttan sonraya, ya da güneşin sapsarı olması zamanına kadar kasden te'hîr etmektir. Beş vakıt namaz içinden ikindinin tahsisi hakkında türlü türlü tevcîhler varsa da en doğru söz Cenabı Hak istediği namaza istediği fazîleti tahsis etmiş demektir.

٢٠١ – (.) وحدثني هارون بن سعيد الأيلي (واللفظ له) قال: حدثنا ابن وهب. أخبرني عمرو بن الحارث عن ابن شهاب، عن سالم بن عبد الله، عن أبيه؛ أن رسول الله ﷺ قال «من فاتته العصر فكأنما وتر أهله وماله»

201 — ( ) .... : Sâlim ibn Abdillah, babasından rivâyet etti ki Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştu: «Her kim ikindi namazını kaçırırsa o sanki ehli ve malı elinden kaçırılmış gibidir».

٢٠٢ – (٦٢٧) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة حدثنا أبو أسامة عن هشام، عن محمد، عن عبيدة، عن علي؛ قال: لما كان يوم الأحزاب قال رسول الله ﷺ «ملأ الله قبورهم وبيوتهم نارا كما حبسونا وشغلونا عن الصلاة الوسطى. حتى غابت الشمس»

(...) وحدثنا محمد بن أبي بكر المقدمي. حدثنا يحيى بن سعيد. ح وحدثناه إسحق بن إبراهيم. أخبرنا المعتمر بن سليمان. جميعا عن هشام، بهذا الإسناد

202 — (627) .... : Ali (R) şöyle dedi:
Ahzâb günü olduğu zaman Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Allah onların kabirlerini ve evlerini ateş doldursun. Zira onlar tâ güneş batıncaya kadar bizi hapsettiler ve orta namazını kılmaktan bizi alıkoydular».
( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de toptan Hişâm'dan olmak üzere bu isnadla ayni hadîsi rivayet etmişlerdir.

(٣٦) باب الدليل لمن قال الصلاة الوسطى هي صلاة العصر

٢٠٣ – (...) وحدثنا محمد بن المثنى ومحمد بن بشار. قال ابن المثنى: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة. قال: سمعت قتادة يحدث عن أبي حسان، عن عبيدة، عن علي؛ قال: قال رسول الله ﷺ، يوم الأحزاب «شغلونا عن صلاة الوسطى حتى آبت الشمس ملأ الله قبورهم نارا. أو بيوتهم أو بطونهم» (شك شعبة في البيوت والبطون)

(...) وحدثنا محمد بن المثنى. حدثنا ابن أبي عدي عن سعيد، عن قتادة، بهذا الإسناد. وقال: بيوتهم وقبورهم (ولم يشك).

(36) ORTA NAMAZI İKİNDİ NAMAZIDIR DİYENLERE DELÎL BÂBI

203 — ( ) .... : Ali (R) şöyle dedi:

Ahzâb günü Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Güneş gecedeki yerine dönünceye kadar onlar bizi orta namazını kılmaktan alıkoydular. Allah onların kabirlerini ateş doldursun. Yahut evlerini yahut karınlarını» (râvî Şu'be, evler ve karınlar hususunda şek etmiştir).

( ) .... : Katâde bu isnadla rivâyet etti ve şüphe etmeden : Evlerini ve kabirlerini (ateş doldursun) dedi.

٢٠٤ – (...) وحدثناه أبو بكر بن أبي شيبة وزهير بن حرب. قالا : حدثنا وكيع عن شعبة، عن الحكم، عن يحيى بن الجزار، عن علي. ح وحدثناه عبيد الله بن معاذ (واللفظ له) قال : حدثنا أبي. حدثنا شعبة عن الحكم، عن يحيى، سمع عليا يقول : قال رسول الله ﷺ، يوم الأحزاب، وهو قاعد على فرضة من فرض الخندق « شغلونا عن الصلاة الوسطى. حتى غربت الشمس. ملأ الله قبورهم وبيوتهم (أو قال قبورهم وبطونهم) نارا ».

204 — ( ) .... : Ali (R) şöyle diyordu :

Rasûlullah (S), **Ahzâb** gününde, kendisi hendeğin geçitlerinden bir menfez üzerinde oturmuş halde iken : «Güneş batıncaya kadar bizi orta namazını kılmaktan alıkoydular. Allah onların kabirlerini ve evlerini (yahut kabirlerini ve karınlarını dedi) ateş doldursun» buyurdu.

٢٠٥ – (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وزهير بن حرب وأبو كريب. قالوا : حدثنا أبو معاوية عن الأعمش، عن مسلم بن صبيح، عن شتير بن شكل، عن علي ؛ قال : قال رسول الله ﷺ، يوم الأحزاب « شغلونا عن الصلاة الوسطى صلاة العصر. ملأ الله بيوتهم وقبورهم نارا » ثم صلاها بين العشاءين، بين المغرب والعشاء.

205 — ( ) .... : Ali (R) şöyle dedi :

Ahzâb günü Rasûlullah (S) : «Bizi orta namazından, ikindi namazından alıkoydular. Allah onların evlerini ve kabirlerini ateş doldursun» buyurdu. Sonra o namazı iki ışâ arasında, akşamla yatsı arasında kıldı.

٢٠٦ – (٦٢٨) وحدثنا عون بن سلام الكوفي. أخبرنا محمد بن طلحة اليامي عن زبيد، عن مرة، عن عبد الله ؛ قال : حبس المشركون رسول الله ﷺ عن صلاة العصر. حتى احمرت الشمس أو اصفرت. فقال رسول الله ﷺ « شغلونا عن الصلاة الوسطى صلاة العصر. ملأ الله أجوافهم وقبورهم نارا » أو قال « حشا الله أجوافهم وقبورهم نارا ».

206 — (628) .... : Abdullah (R), şöyle dedi :

Müşrikler güneş kıpkırmızı yahut sapsarı oluncaya kadar Rasûlullah'ı ikindi namazını kılmaktan hapsettiler. Bunun üzerine Rasûlullah (S) : «Bizi orta namazından — ki ikindi namazıdır — alıkoydular. Allah onların iç boşluklarını ve kabirlerini ateş doldursun». Yahut da : «Allah onların iç boşluklarını ve kabirlerini ateş doldurub bassın» buyurdu [99].

٢٠٧ – (٦٢٩) وحدثنا يحيى بن يحيى التميمي. قال: قرأت على مالك عن زيد بن أسلم، عن القعقاع بن حكيم، عن أبي يونس مولى عائشة؛ أنه قال: أمرتني عائشة أن أكتب لها مصحفا.

وقالت: إذا بلغت هذه الآية فآذني: حافظوا على الصلوات والصلاة الوسطى [٢/البقرة/الآية ٢٣٨] فلما بلغتها آذنتها. فأملت علي: حافظوا على الصلوات والصلاة الوسطى وصلاة العصر. وقوموا لله قانتين.

قالت عائشة: سمعتها من رسول الله ﷺ.

207 — (629) Bize Yahyâ ibn Yahyâ et-Temîmî tahdîs edib dedi ki: Mâlik'in huzurunda okudum. O da Zeydu'bnu Eslem'den, o da el-Ka'kau'bnu Hakîm'den, o da Âişe'nin azadlısı Ebû Yûnus'dan. Ebû Yûnus şöyle dedi : Ummu'l-Mu'minîn Âişe bana kendisi için bir **MUSHAF** yazmaklığımı emretti. Ve, şu : «HÂFİZÛ ALA'S-SALAVÂTİ VE'S-SALÂTİ'L-VUSTÂ... : **Namazlara ve orta namaza devam edin...**» (el-Bakara: 238) âyetine ulaştığın zaman benden izin iste, dedi. Ben o âyete ulaştığımda kendisine haber verdim. Bana bu âyeti şöyle yazdırdı :

HÂFİZÛ ALA'S-SALAVÂTİ VE'S-SALÂTİ'l-VUSTÂ VE SALÂTİ'l-ASRİ VE KUMÛ Lİ-LLÂHİ KANİTÎN.

Ummu'l-Mu'minîn Âişe : Bunu Rasûlullah'dan işittim, dedi [100].

---

99. Orta namazı hakkında yirmi kadar rivâyet vardır. Bunlar içinde *orta namazının* ikindi namazı olduğunu ifâde edenler fazladır. Bunun yanında orta namazın, öğlen namazı, sabah namazı, beş vakıt namazın hepsi... olduğuna dâir de rivâyetler vardır. Abdullahi'bnu Umer, orta namazının, beş vakıt namaz içinde gayr-i muayyen birisidir sûretinde tefsîr etmiştir: İbnu Umer'den orta namazı sorulduğunda : « هى منهن فحافظوا عليهن كلهن = Orta namaz, beş vakıt namazdan ma'dûddur. Binaenaleyh bu beş vakıt namazın hepsini muhafaza ediniz» diye cevab vermiştir.
Orta namaz hakkında tafsîlat için bak: *Umdetu'l-Karî* III, 706-707.

100. Muslim'in bu rivâyetine göre Hz. Âişe indinde *vustâ* namazı ile ikindi namazı arasında muğayeret bulunuyor ise de Ebû Hubeyre'nin Kubeysa'dan rivâyeti tarîkında Kubeysa ibn Ebî Zueyb, Hz. Âişe *Mushaf*ında atıf vav'ı bulunmadığını bildirmiştir. İbn Hazm da Kasım'dan gelen rivâyetin vav'sız olduğunu haber veriyor ve bu atıfsız rivâyet Hz. Âişe'den vukû' bulan rivâyetlerin en sahîhidir, diyor. Sonra Hz. Ali'den, Abdullah ibn Mes'ûd'dan sâbit olan rivâyetler de bu ciheti te'yîd ediyor.

٢٠٨ – (٦٣٠) حدّثنا إسْحٰقُ بْنُ إبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ. أخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ. حَدَّثَنَا الْفُضَيْلُ بْنُ مَرْزُوقٍ عَنْ شَقِيقِ بْنِ عُقْبَةَ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ؛ قَالَ: نَزَلَتْ هٰذِهِ الآيَةُ: حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَصَلَاةِ الْعَصْرِ. فَقَرَأْنَاهَا مَاشَاءَ اللّٰهُ. ثُمَّ نَسَخَهَا اللّٰهُ. فَنَزَلَتْ: حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى. فَقَالَ رَجُلٌ كَانَ جَالِسًا عِنْدَ شَقِيقٍ لَهُ: هِيَ إذَنْ صَلَاةُ الْعَصْرِ. فَقَالَ الْبَرَاءُ: قَدْ أَخْبَرْتُكَ كَيْفَ نَزَلَتْ. وَكَيْفَ نَسَخَهَا اللّٰهُ. وَاللّٰهُ أَعْلَمُ.

قَالَ مُسْلِمٌ: وَرَوَاهُ الْأَشْجَعِيُّ عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ قَيْسٍ، عَنْ شَقِيقِ بْنِ عُقْبَةَ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ. قَالَ: قَرَأْنَاهَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ زَمَانًا. بِمِثْلِ حَدِيثِ فُضَيْلِ بْنِ مَرْزُوقٍ.

208 — (630) ……… : El-Berâu'bnu Âzib (R) şöyle dedi :

Şu : HÂFİZÛ ALA'S-SALAVÂTI VE SALÂTİ'L-ASRİ âyeti nâzil oldu. Biz de onu Allah'ın dilediği müddet okuduk. Sonra Allah onu neshetti de âyet şöyle nâzil oldu :

HÂFİZÛ ALA'S-SALAVÂTİ VE'S-SALÂTİ'l-VUSTÂ. Berâ'dan hadîsi rivâyet eden Şakîk'ın yanında oturmakta olan bir zât Şakîk'a hitaben: Bu takdîrde orta namazı, ikindi namazıdır, dedi. Bunun üzerine Berâ' : Âyetin nasıl nâzil olduğunu ve Allah'ın onu nasıl neshettiğini sana haber verdim. Allah yegâne bilendir, dedi.

Muslim şöyle der : Bu hadîsi Eşcaî, Sufyân es-Sevri'den, o da Esved ibn Kays'dan, o da Şakîk ibn Ukbe'den, o da Berâ' ibn Âzib'den rivâyet etti. Berâ': Biz bu âyeti Peygamber (S) ile beraber bir zaman okuduk, diyerek bundan önceki Fudaylu'bnu Merzûk hadîsi gibi rivâyet etti.

٢٠٩ – (٦٣١) وحدّثني أَبُو غَسَّانَ الْمِسْمَعِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى عَنْ مُعَاذِ بْنِ هِشَامٍ قَالَ أَبُو غَسَّانَ: حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ. حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ. قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ؛ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، يَوْمَ الْخَنْدَقِ، جَعَلَ يَسُبُّ كُفَّارَ قُرَيْشٍ. وَقَالَ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ! وَاللّٰهِ! مَا كِدْتُ أَنْ أُصَلِّيَ الْعَصْرَ حَتَّى كَادَتْ أَنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ. فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «فَوَاللّٰهِ! إِنْ صَلَّيْتُهَا» فَنَزَلْنَا إِلَى بُطْحَانَ. فَتَوَضَّأَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ. وَتَوَضَّأْنَا. فَصَلَّى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ الْعَصْرَ بَعْدَ مَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ. ثُمَّ صَلَّى بَعْدَهَا الْمَغْرِبَ.

(...) وحدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ (قَالَ أَبُو بَكْرٍ: حَدَّثَنَا. وَقَالَ إِسْحٰقُ: أَخْبَرَنَا وَكِيعٌ) عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْمُبَارَكِ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، فِي هٰذَا الْإِسْنَادِ، بِمِثْلِهِ.

209 — (631) ……… : Câbiru'bnu Abdillah (R) dan :

Handak günü (gün battıktan sonra) Umeru'bnu Hattab gelib Kureyş kâfirlerine sövmeye başladı ve: Yâ Rasûlallah! İkindiyi az daha gün batmadan kılamıyacaktım, dedi. Rasûlullah (S): «Vallâhi onu ben de kılamadım» buyurdu. Bunun üzerine kalktık **Buthan** vâdîsine indik. Orada Rasûlullah abdest aldı, biz de abdest aldık. Muteakiben gün battıktan sonra Rasûlullah ikindiyi sonra onun arkasından da akşamı kıldırdı [101].

( ) .... : Buradaki râvîler de Yahya'bnu Ebî Kesîr'den olmak üzere bu isnad içinde yukarıki hadîsin aynîni rivâyet etmişlerdir.

(٣٧) باب فضل صلاتى الصبح والعصر والمحافظة عليهما

٢١٠ – (٦٣٢) حدثنا يحيى بن يحيى . قال : قرأت على مالك عن أبي الزناد ، عن الأعرج ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « يتعاقبون فيكم ملائكة بالليل . وملائكة بالنهار . ويجتمعون في صلاة الفجر وصلاة العصر . ثم يعرج الذين باتوا فيكم . فيسألهم ربهم ، وهو أعلم بهم : كيف تركتم عبادي ؟ فيقولون : تركناهم وهم يصلون وأتيناهم وهم يصلون » .

(...) وحدثنا محمد بن رافع . حدثنا عبد الرزاق . حدثنا معمر عن همام بن منبه ، عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ قال « والملائكة يتعاقبون فيكم » بمثل حديث أبي الزناد .

(37) SABAH VE İKİNDİ NAMAZININ KIYMETİ VE BUNLARA CEMÂATLA DEVAM ETMENİN FAZÎLETİ BÂBI

210 — (632) .... : Ebû Hureyre (R) den:

Rasûlullah (S) buyurdu ki: «(Her gün) bir takım melekler geceleyin, diğer takım melâike de gündüzleyin biribirlerini muteakib size gelir (içinizde kalır) lar. Bunlar sabah ile ikindi namazlarında buluştuktan sonra (evvelce) içinizde kalmış olanlar semâya urûc ederler. Rab'ları Teâlâ (namaz kılmış kullarının) hallerini en iyi bilen iken (yine) o meleklere: Kullarımı ne halde bıraktınız? diye sorar. Onlar da: Onları namaz

---

101. Bu rivâyetten yalnız ikindi namazının kaçırıldığı anlaşılıyor. Diğer rivâyetlere nazaran öğlen ile ikindi ve akşam namazları fevt olub yatsıdan sonra kılınmıştır. Bu hadîslerin cem' vechi şudur: *Handak* harbi günlerce sürmüştür. Bir gün öğlen ile ikindi, başka gün yalnız ikindi namazını kaçırmış olmaları hatıra gelebilir.

Bu hadîsden kazâ namazının cemâatle kılınmasının meşrû' olduğu istidlâl edilmiştir. İcmâ' da bunun cevâzı üzerinedir... Kezâ bu hadîsde vakıt namazı ile geçmiş namaz veya namazlar arasında tertîb gözedilmiş gibi görülüyor. Bu tertîbin vucûbuna Nahaî, Zuhrî, Rabîatu'r-Re'y, Yahya el-Ensârî, Leys ibn Sa'd, Ebû Hanîfe, Mâlik, Ahmed ibn Hanbel, İshâk ibn Râhûyye kaildirler...

kılarlarken bıraktık. Nitekim namaz kılarlarken bulmuştuk, cevabını verirler[102].

( ) .... : Ma'mer ibn Râşid, Hemmâm ibn Münebbihden, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den: «Melekler biribirlerini ta'kîben sizin içinizde bulunurlar...» buyurdu diyerek bundan önceki Ebu'z-Zinâd hadîsinin benzerini tahdîs etti.

٢١١ — (٦٣٣) وحدثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ الْفَزَارِيُّ . أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ ابْنُ أَبِي خَالِدٍ . حَدَّثَنَا قَيْسُ بْنُ أَبِي حَازِمٍ . قَالَ : سَمِعْتُ جَرِيرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ وَهُوَ يَقُولُ : كُنَّا جُلُوساً عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ . إِذْ نَظَرَ إِلَى الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ فَقَالَ « أَمَا إِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرَوْنَ هٰذَا الْقَمَرَ . لَا تُضَامُّونَ فِي رُؤْيَتِهِ . فَإِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ لَا تُغْلَبُوا عَلَى صَلَاةٍ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا » يَعْنِي الْعَصْرَ وَالْفَجْرَ . ثُمَّ قَرَأَ جَرِيرٌ : وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا
[٢٠ / طه / الآية ١٣]

211 — (633) .... : Cerîru'bnu Abdillah (R) şöyle diyordu:

Bir gece Rasûlullah (S) ın yanında oturuyorduk. (Ayın on dördü idi). Rasûlullah kamere baktı ve şöyle buyurdu: «Şu ayı nasıl birbirinize gösterebilmek için sıkışıb üstüste yığılmanıza hacet kalmaksızın hiç zahmetsizce görüyorsanız, Rabbınızı da öylece göreceksiniz. Artık güneşin doğmasından da, batmasından da evvelki namazların hiçbirinden alıkonmamak elinizden gelirse ona çalışınız». Bunlarla ikindi ve sabah namaz-

---

102. İbnu Huzeyme'nin *Sahîh*indeki merfû rivâyet daha mufassal olarak şöyledir: «Gece melekleri ile gündüz melekleri, sabah ile ikindi namazlarında sizde birleşirler. Sabah namazında birleştikten sonra gece melâikesi semâya çıkıb gündüz melâikesi kalırlar. İkindi namazında da birleşirler. Bu defa gündüz melekleri yukarı çıkıb gece melekleri kalırlar. Yukarı çıkanlara Rabları Teâlâ... suâl eder».

Her iki takım melâikenin namaz vakıtlarında gelib gitmeleri müslimanlarla birlikte namazda hazır olmaları, Âdem oğullarının mu'minleri hakkında ilâhî bir lutuf ve keremdir ki Cenabı Hak insanların en güzel hallerini meleklere muttali' kılıb haklarında hüsnü senâ ve şehâdette bulundurmuş oluyor.

Mu'minlerin birbirleri hakkındaki iyi şehâdetleri, şehâdet edilen için rahmet vesîlesi olduğundan meleklerin mu'minler hakkındaki bu şehâdetleri de elbette ilâhî rahmete vesîledir. Cenabı Haktan bu suallerin kendilerine sorulması, bu cevabları alıb rahmete behane kılmak hikmetine mustenid olduğu gibi Âdem (A) ın yaratılış ve yeryüzüne halîfe kılınışı zamanında melâikenin: «(Yâ Rab!) *Biz seni hamdinle tesbîh ve seni takdîs edib dururken orada bozgunculuk edecek, kanlar dökecek kimse mi yaratacaksın?*» (el-Bakara: 30) demelerine karşı «*şüphesiz ben sizin bilmediklerinizi bilirim*» (ayni âyetin devamı) ilahî cevabını tahkîkan kendilerini ilzâm ile Âdem'in tıynetinden bile tesbîh, tahmîd ve takdîs sadır olabileceğini i'tirâf ettirmek hikmetinden hâlî olmasa gerektir. İbâdât ve tâatlarımıza muttali' olan bu melekler en sahîh kavle göre hayır ve şer amellerimizi yazmakla görevli olub bütün hayat boyunca yanımızda duran ve öldükten sonra kabrimizin başından ayrılmıyan *Hafaza*dan başka meleklerdir (ayni eser II, 408-409).

larını kasdeder. Sonra Cerîr şu (meâldeki) âyeti okudu: **«O halde sen onlar ne derse sabret. Güneşin doğmasından evvel de batmasından evvel de Rabbını hamdile tesbîh et. Gecenin bir kısım sâatlerinde ve gündüzün etrafında dahi tesbîh et ki rızâ** (yı ilahî) **ye eresin»** (Taha: 130) [103].

٢١٢ – (..) وحدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدّثنا عبد الله بن نمير وأبو أسامة ووكيع ، بهذا الإسناد . وقال « أما إنكم ستعرضون على ربكم فترونه كما ترون هذا القمر » وقال : ثم قرأ . ولم يقل : جرير .

212 — ( ) Bize Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe tahdîs etti. Bize Abdullah ibn Numeyr, Ebû Umâme ve Vekî'de bu isnadda tahdîs ettiler. Burada: «Sizler Rabbınızın huzuruna arzolunacak ve ona şu ayı görüşünüz gibi göreceksiniz» buyurdu [104]. Sonra râvî âyeti okudu, dedi. «Cerîr»i söylemedi.

---

103. Bu hadîsde sabah ve ikindi namazının fazîletleri ile beraber beş vaktın da isbat ve fazîleti ifâde edilmiştir. Farz namazların hepsi de fazîlette musâvîdir. Ancak her birinin kendine has bir meziyet ile diğerlerinden mütemâyiz olmasına da bir mâni' yokdur. Bu iki vakte has olan fazîlet ve meziyyet bundan evvelki hadîsde geçen gece ve gündüz meleklerinin toplanma zamanları, mu'minlerin amellerinin Allah'a yükseltilib arz edilmesi ve daha idrâk edemediğimiz diğer hususlardan ileri gelir. Hadîsin sonundaki âyet beş vaktın da isbâtıdır: *«Güneşin doğmasından evvel»* ki tesbîh, sabah namazı, *«batmasından evvel»* ki ikindi, *«gecenin bir kısım sâatleri»* indeki akşam ve yatsı, *«gündüzün etrafında»* ki de öğlen namazıdır (*Beydâvî, Hâzin, Medârik*).

104. Ahmed Naîm Bey'in *Ru'yet* hakkında yazmış olduğu izahı bazı sadeleştirmelerle özetliyorum:

Bu, mer'iyi (görüleni) mer'iye değil, ru'yeti ru'yete teşbîhdir ki bütün hadîs kitablarındaki birçok rivâyetlerin lafızları hep bunu te'yîd eder. Kıyamet gününde Allah'a kul olan mu'minlere Rablarının cemâlini hicabsız olarak ru'yet ve muşâhade muyesser olacağına — Mu'tezile ile Hâricî'lerden başka — İslâm tâifelerinden hiç birinin şek ve şüphesi yoktur. Bununla ilgili hadîsleri en azından 20 kadar sahâbî rivayet etmiş olduklarından bunlar manen mutevâtir oldukları gibi; *«yüzler* (vardır) *o gün ter u tazedir. Rablarını göreceklerdir»* (el-Kıyâme: 22), *«Hayır, şüphesiz ki onlar o gün Rabları* (nı görmek) *den kat'iyyen mahrumdurlar»* (et-Tatfîf: 15) âyetleri de bu ma'nâyı mueyyiddir. Yûnus Sûresindeki *«iyi iş, güzel amel yapanlara daha güzel iyilik ve bir de ziyâde vardır...»* (Yûnus: 26) âyetindeki ziyadeyi de Rasûlullah Rabbımızın kerîm vechine nazar ile tefsîr buyurmuştur. Allah'ı görmeyi istib'âd ve inkâr eden Mu'tezile ile Hâricîler Halik ı mahlûka, bilhassa maddî mevcûdâta teşbîhten sakınmakta ifrâd göstererek nasların mutevâtir olanlarını te'vîle, olmıyanları inkâra kalkışıyor ve Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâate: Siz Allah'ı bize benzetiyorsunuz, diye hucum ediyorlar. Halbuki Ehl-i Sünnet içinde Allah'ı maddî şeyler kabîlinden zannedib de suflî âlemin maddiyatı görülür gibi ru'yet olunur diyen yokdur ki kendilerine bu yüzden hucûm etmek haklı olsun. Onlar te'vîle muhtac olmıyan mutevâtir, mustefîz ve şâyi' haberlere istinaden bu itikadda bulunuyor ve sâdık muhbirin bildirdiği sâdık haberleri inkâra mahal yoktur, diyorlar. Hem de te'vîl ve inkâra neden ihtiyac olsun? Ru'yetu Ebsâr dediğimiz hakîkatte gözün değil, rûhun fiili değil midir? Eşyayı hakîkatta gören benim. Gözüm bir âletten, gözlük, durbin, mikroskop gibi maddiyatı göstermeğe yarar kasır bir âletten başka bir şey değildir. Göz ile görülmiyen eşyânın bir takımı — ziyayı muayyen şartlar dâiresinde teksîf eden bu yardımcı âletler sayesinde ve yine

٢١٣ – (٦٣٤) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب وإسحٰق بن إبراهيم جميعًا عن
وكيع. قال أبو كريب: حدثنا وكيع عن ابن أبي خالد ومسعر والبختري بن المختار. سمعوه من
أبي بكر بن عمارة بن رؤيبة عن أبيه. قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول «لن يلج النار أحد صلى
قبل طلوع الشمس وقبل غروبها» يعني الفجر والعصر. فقال له رجل من أهل البصرة: آنت سمعت
هذا من رسول الله ﷺ؟ قال: نعم. قال الرجل: وأنا أشهد أني سمعته من رسول الله ﷺ. سمعته
أذناي ووعاه قلبي.

213 — (634) .... : Umâretu'bnu Rueybe (R) şöyle dedi:

Rasûlullah (S) dan işittim: «Güneşin doğmasından evvel ve batmasından evvel namaz kılan hiçbir kimse ateşe girmiyecektir» buyuruyordu. Resûlullah bununla sabah ve ikindi namazlarını kasdediyordu. Bunun üzerine Basra ehâlîsinden bir kimse hadîsin râvîsi Umâreye hitaben: Bunu sen Rasûlullahdan bizzat işittin mi? diye sordu. Evet, dedi. Bu sefer o zât: Ben de bunu Rasûlullah'dan işittiğimi şehâdet ediyorum. Bu hadîsi kulaklarım duydu ve kalbim de iyice ezber etti, dedi.

göz vasıtasıyle — görülebildiği gibi ziyayı bertaraf ettikten sonra Radyoskopi sâyesinde rontgen şuâlarını da, şeffâf olmıyan bir hâil arkasındaki birçok eşyâyı da gözümüz bize gösterir. Demek ki gözümüz bazı şartların tahakkuk etmesi, yahut mânialarıın bertaraf olması sayesinde âdî hallerde göremediğimiz meselâ bir *Müşteri* ya *Zuhal* peykini, bir damla kandaki milyonlarca hayvancıkları, gözlerden perdelenmiş olan kemikler ve iç organlarımızı bize yani hakîkî görücü ve idrâk edici olan nefsimize, rûhumuza gösterebiliyormuş. Buna kıyasen görme şartlarının — diğer deyişle görme namını verdiğimiz nefsimizin husûsî idrâk şartları husûlunün — tebeddülü sâyesinde bugün görülmeyen şeylerin bize görülür hâle gelmesine ne mâni' vardır diyebiliriz. Bir kerre âhiret âleminde hâkim olan tekevvün ve bekâ kanunları, bu bildiğimiz kanunlara hiç de benzemez. Ölüm ve yokluk denilen ma'nâ kendisinden kalkmış olan bir âlem hiç buraya benzer mi? Burada nice şeylerin görülmesine engel olan maddî şartların kendileri bile orada hail olmıyabilir. İçinde bulunduğumuz maddî âlemde bile nefsi arıtmağa muvaffak olmuş kemal sahiblerinin gözlerinden perde ve hicâb sıyrılıb yukarıda bahsettiğimiz yardımcı âletlere bile muhtac olmaksızın gözüne açık olmıyan şeyleri görmek, hatta maddî olmıyan cin ve melâikeyi müşâhede eylemek kendilerine müyesser olmuştur. Öteki âlemde ya aslen arınmış, ya ba's ve nuşûr korkulariyle yahut da bir müddet devam eden cehennem azabiyle duruluk kazanmış muvahhidlerin hiç de bu günkü şartlara benzemiyen kevnî şartlar dâhilinde *Mevkıf*da ve Cennet âleminde Barî Teâlâ'yı görmek nimetine mazhar olmalarına, nâr ehlinin de ru'yete engel şartlar içinde hicâb ve husrân içinde kalmalarına aklî bir mânia yokdur. Bu davamıza karşı ileri sürülecek itirazların hepsi bu âlemdeki şartlara nazaran ve «*kıyasu'l-ğayıb ale'şşâhid*» namı verilen fâsid delîl cümlesindendir. Halhuki bakılsa bu âlemde bile «fulan şeyin görülmesi muhaldır» davası dinlenemez. Zira görülmeşi muhal zannolunan nice şeyler bilfiil ru'yet edilmiştir. Daha nelerin ru'yet edilebileceğini de şimdiden tahmîn etmek mumkin değildir. Hulasa ölümden sonrasını makabline kıyas etmek câiz değildir. «الناس نيام فاذا ماتوا انتبهوا» = İnsanlar uykudadır. Öldükleri vakıt uyanırlar» (ayni eser II, 405-407).

٢١٤ – (...) وحدثني يعقوب بن إبراهيم الدورقي . حدثنا يحيى بن أبي بكير . حدثنا شيبان
عن عبد الملك بن عمير ، عن ابن عمارة بن رؤيبة ، عن أبيه ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « لا يلج النار
من صلى قبل طلوع الشمس وقبل غروبها » وعنده رجل من أهل البصرة . فقال : آنت سمعت هذا
من النبي ﷺ ؟ قال : نعم . أشهد به عليه . قال : وأنا أشهد . لقد سمعت النبي ﷺ يقوله ، بالمكان
الذي سمعته منه .

214 — ( ) .... : Umâretu'bnu Rueybe (R) dedi ki :

Rasûlullah (S) : «Güneşin doğmasından evvel ve batmasından evvel namaz kılan kimseler ateşe girmez» buyurdu. Umâre bunu rivâyet ederken yanında Basra ehâlîsinden bir zât vardı. O zât : Sen bunu Peygamber'den işittin mi? diye sordu. Evet, bunu ondan işittiğime şehâdet ve yemîn ederim, dedi. O zât : Ben de şehâdet ediyorum ki vallâhi senin kendisinden işittiğin mekanda bunu söylerken ben de bu hadîsi Peygamden işittim, dedi.

٢١٥ – (٦٣٥) وحدثنا هداب بن خالد الأزدي . حدثنا همام بن يحيى . حدثني أبو جمرة الضبعي
عن أبي بكر ، عن أبيه ؛ أن رسول الله ﷺ قال « من صلى البردين دخل الجنة » .
(...) حدثنا ابن أبي عمر . حدثنا بشر بن السري . ح قال وحدثنا ابن خراش . حدثنا عمرو بن
عاصم قالا جميعا : حدثنا همام ، بهذا الإسناد . ونسبا أبا بكر فقالا : ابن أبي موسى .

215 — (635) .... : Ebû Cemre ed-Dubaî, Ebû Bekr'den o da babasından tahdîs etti. Rasûlullah (S) : «Her kim iki serinlik namazını (yani sabah ve ikindi namazlarını) kılarsa cennete girdi gitti» buyurdu [105].

( ) .... : Bu iki tarîkın râvîleri de toptan bize Hemmâm tahdîs etti dediler ve bu isnadla rivâyet ettiler. Ve ayni zamanda bu hadîslerdeki Ebû Bekr'in nisbetini beyan ederek : O, Ebû Mûsâ'nın oğludur dediler.

---

105. «*Berdân*» iki serinlik zamanı ki sabah ve ikindi namazları ile tefsîr edilmiştir. Rasûlullah bu iki namaza çok teşvîk etti. Çünkü ikindi vaktı meşguliyetlerin çok olduğu, sabah vaktı da tembelliğin gâlib olduğu çetin zamanlardır. Bu iki zor vaktın namazlarını riâyet edib devam eden çok kerre diğer vakıtlerin namazlarını da kılma alışkanlığına nâil olur.

(٣٨) باب بيان أن أول وقت المغرب عند غروب الشمس

٢١٦ – (٦٣٦) حدّثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا حَاتِمُ (وَهُوَ ابْنُ إِسْمَاعِيل) عن يَزِيد بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي الْمَغْرِبَ إِذَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ وَتَوَارَتْ بِالْحِجَابِ

(38) AKŞAM NAMAZININ İLK VAKTI, GÜNEŞİN BATMASI AKABİNDE OLDUĞUNU BEYÂN BÂBI

216 — (636) .... : Selemetu'bnu'l-Ekva (R) dan :

Rasûlullah (S), akşam namazını güneş battığı yani perdenin arkasına çekildiği zaman kılar idi.

٢١٧ – (٦٣٧) وحدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ مِهْرَانَ الرَّازِيُّ . حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا الأَوْزَاعِيُّ حَدَّثَنِي أَبُو النَّجَاشِيِّ . قَالَ : سَمِعْتُ رَافِعَ بْنَ خَدِيجٍ يَقُولُ : كُنَّا نُصَلِّي الْمَغْرِبَ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَيَنْصَرِفُ أَحَدُنَا وَإِنَّهُ لَيُبْصِرُ مَوَاقِعَ نَبْلِهِ

(...) وحدّثنا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ . أَخْبَرَنَا شُعَيْبُ بْنُ إِسْحَاقَ الدِّمَشْقِيُّ . حَدَّثَنَا الأَوْزَاعِيُّ حَدَّثَنِي أَبُو النَّجَاشِيِّ . حَدَّثَنِي رَافِعُ بْنُ خَدِيجٍ قَالَ : كُنَّا نُصَلِّي الْمَغْرِبَ ، بِنَحْوِهِ .

217 — (637) .... : Râfiu'bnu Hadîc (R) şöyle diyordu :

Biz akşam namazını Peygamber (S) ile birlikte kılardık da her birimiz namazdan çıktığında attığı okun nereye düştüğünü muhakkak görürdü[106].

( ) .... : Buradaki isnadda Ebu'n-Necâşî, yine Râfiu'bnu Hadîc'in geçen hadîs tarzında «biz akşam namazını kılar idik» dediğini tahdîs etmiştir.

106. Bu söz yalnız temsîl ve beyan için zikredilmiyor. Akşam namazından sonra karanlık büsbütün basıncaya kadar ok yarışının bilfiil vâki' olduğu diğer hadîslerden de anlaşılmaktadır.

Akşam namazını ta'cîl cumhûrun mezhebidir. Şafakın düşmesine kadar te'hîri hakkındaki hadîsler ise o vakte kadar te'hîrin câiz olduğunu beyana hamledilmiştir.

(٣٩) باب وقت العشاء وتأخيرها

٢١٨ – (٦٣٨) وحدثنا عمرو بن سواد العامري وحرملة بن يحيى. قالا: أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس؛ أن ابن شهاب أخبره. قال: أخبرني عروة بن الزبير؛ أن عائشة زوج النبي ﷺ قالت: أعتم رسول الله ﷺ ليلة من الليالي بصلاة العشاء. وهي التي تدعى العتمة. فلم يخرج رسول الله ﷺ، حتى قال عمر بن الخطاب: نام النساء والصبيان. فخرج رسول الله ﷺ. فقال لأهل المسجد حين خرج عليهم «ما ينتظرها أحد من أهل الأرض غيركم» وذلك قبل أن يفشو الإسلام في الناس. زاد حرملة في روايته: قال ابن شهاب: وذكر لي أن رسول الله ﷺ قال «وما كان لكم أن تنزروا رسول الله ﷺ على الصلاة» وذاك حين صاح عمر بن الخطاب.

(...) وحدثني عبد الملك بن شعيب بن الليث. حدثني أبي عن جدي، عن عقيل، عن ابن شهاب، بهذا الإسناد، مثله. ولم يذكر قول الزهري: وذكر لي، وما بعده.

(39) YATSI NAMAZININ VAKTI VE GERİYE BIRAKILMASI BÂBI

218 — (638) .... : Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) gecelerden bir gece **ışâ** namazını geç vakte kadar bıraktı. Bu, gecenin karanlığında kılındığı için **atame** (= karanlık) namazı denilen namazdır. Rasûlullah o gece hucresinden erken çıkmadı. Nihayet Umaru'bnu'l-Hattab: (Buradaki) kadınlar ve çocuklar uyuya kaldılar dedi. Bunun üzerine Rasûlullah dışarıya çıkıb yanlarına vardığı zaman mescid ehâlîsine : «Şimdi yer yüzünde sizden başka bu namazı bekliyen hiç kimse yoktur» buyurdu. Bu (dediğim) İslâm henüz insanlar arasında yayılmadan evvel idi.

Harmete kendi rivâyetinde şunu ziyade etti: İbn Şihâb şöyle dedi : Rasûllulah (S) ın, «Namaz için Allah'ın Rasûlune ilhâh etmek (yahut onu dışarıya çıkarmak hakkı) size verilmemiştir» buyurdukları bana haber verildi. O, bunu Umeru'bnu'l-Hattab'ın bağıra, bağıra vâki' olan bu ihtarı üzerine söylemiştir.

( ) .... : Bu tarîkteki râvî yine İbn Şihâb'dan bu isnadla yukarıki hadîsin benzerini rivâyet etti. Ancak burada Zuhrî'nin : Bana zikrolundu... ve ondan sonraki sözlerini söylememiştir.

٢١٩ – (...) حَدَّثَنِي إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَمُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ . كِلَاهُمَا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ بَكْرٍ ح قَالَ وَحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ . حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ . ح قَالَ وَحَدَّثَنِي حَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ وَمُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ قَالَا : حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ (وَأَلْفَاظُهُمْ مُتَقَارِبَةٌ) قَالُوا جَمِيعًا : عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ . قَالَ : أَخْبَرَنِي الْمُغِيرَةُ بْنُ حَكِيمٍ عَنْ أُمِّ كُلْثُومٍ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ ؛ أَنَّهَا أَخْبَرَتْهُ عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : أَعْتَمَ النَّبِيُّ ﷺ ذَاتَ لَيْلَةٍ حَتَّى ذَهَبَ عَامَّةُ اللَّيْلِ . وَحَتَّى نَامَ أَهْلُ الْمَسْجِدِ ثُمَّ خَرَجَ فَصَلَّى . فَقَالَ « إِنَّهُ لَوَقْتُهَا . لَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي » وَفِي حَدِيثِ عَبْدِ الرَّزَّاقِ « لَوْلَا أَنْ يَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي » .

219 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

Peygamber (S) bir gece yatsı namazını o kadar geri bıraktı ki gecenin çoğu geçti ve mescide gelen ehâlî uyudu. Sonra çıkıb namazı kıldırdı. Ve : (Bu namazın) vaktı işte şimdidir. (Lâkin ah!) Ümmetime meşakkat yüklemek (korkusu) olmasa!» buyurdu.

Abdurrazzâk hadîsinde : «Ummetime meşakkat olmasa!» tarzındadır.

٢٢٠ – (٦٣٩) وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ (قَالَ إِسْحَقُ : أَخْبَرَنَا وَقَالَ زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ) عَنْ مَنْصُورٍ ، عَنِ الْحَكَمِ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ : مَكَثْنَا ذَاتَ لَيْلَةٍ نَنْتَظِرُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لِصَلَاةِ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ . فَخَرَجَ إِلَيْنَا حِينَ ذَهَبَ ثُلُثُ اللَّيْلِ أَوْ بَعْدَهُ فَلَا نَدْرِي أَشَيْءٌ شَغَلَهُ فِي أَهْلِهِ أَوْ غَيْرُ ذَلِكَ . فَقَالَ حِينَ خَرَجَ « إِنَّكُمْ لَتَنْتَظِرُونَ صَلَاةً مَا يَنْتَظِرُهَا أَهْلُ دِينٍ غَيْرُكُمْ وَلَوْلَا أَنْ يَثْقُلَ عَلَى أُمَّتِي لَصَلَّيْتُ بِهِمْ هَذِهِ السَّاعَةَ » ثُمَّ أَمَرَ الْمُؤَذِّنَ فَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَصَلَّى .

220 — (639) .... : Abdullâhi'bnu Umer (R) şöyle dedi :

Bir gece mescidde **son ışâ** namazını kıldırması için Rasûlullah (S)'ı bekleyib kaldık. Sonra gecenin üçte biri yahut daha sonrası geçtiği vakıt yanımıza geldi. Kendisini ehli husûsunda bir şey mi meşgul etti, yahut bunun ğayrisi mi bilmiyoruz. Yanımıza çıktığı zaman : «Siz bir namaz için bekliyorsunuz ki sizden başka hiçbir dîn ehli onu beklemiyor. Eğer ummetime ağır gelmeseydi onlara muhakkak bu saatte kıldırır idim» buyurdu. Sonra muezzine emretti. O da namazı ikame etti ve Rasûlullah namazı kıldırdı.

٢٢١ – (...) وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي نَافِعٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ شُغِلَ عَنْهَا لَيْلَةً فَأَخَّرَهَا . حَتَّى رَقَدْنَا فِي الْمَسْجِدِ ثُمَّ اسْتَيْقَظْنَا ثُمَّ رَقَدْنَا . ثُمَّ اسْتَيْقَظْنَا . ثُمَّ خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ . ثُمَّ قَالَ « لَيْسَ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ ، اللَّيْلَةَ يَنْتَظِرُ الصَّلَاةَ غَيْرُكُمْ »

221 — ( ) .... : Abdullah ibn Umer (R) şöyle tahdîs etti :

Rasûlullah (S) bir gece yatsı namazından alıkonuldu. Bu sebeple namazı o kadar geriye bıraktı ki bizler mescidde uyuduk sonra uyandık sonra tekrar uyuduk, sonra tekrar uyandık. Daha sonra Rasûlullah yanımıza çıktı. Sonra şöyle buyurdu : «Bu gece yeryüzü ahâlîsinde sizden başka bu namazı bekliyen hiçbir kimse yoktur».

٢٢٢ – (٦٤٠) وحدثني أبو بكر بن نافع العبدي. حدثنا بهز بن أسد العمي. حدثنا حماد بن سلمة عن ثابت؛ أنهم سألوا أنسا عن خاتم رسول الله ﷺ. فقال: أخر رسول الله ﷺ العشاء ذات ليلة إلى شطر الليل. أو كاد يذهب شطر الليل. ثم جاء فقال «إن الناس قد صلوا وناموا. وإنكم لم تزالوا في صلاة ما انتظرتم الصلاة». قال أنس: كأني أنظر إلى وبيص خاتمه من فضة. ورفع إصبعه اليسرى بالخنصر

222 — (640) .... : Sâbit'den : Onlar Enes'e Rasûlullah'ın mühründen sordular. Enes dedi ki : Rasûlullah (S) bir gece yatsı namazını gecenin yarısına kadar yahut nerde ise yarısının geçmesine kadar geri bıraktı. Sonra geldi ve: «(Bu sâatte) insanlar namaz kılmışlar ve uyumuşlardır. Siz ise namaza beklemekte olduğunuz müddetçe bir namaz içinde bulunmaktasınız» buyurdu. Enes dedi ki : Gümüşten hâtemin parıltısı hâlâ gözümün önündedir. Enes bunu söylerken sol elinin küçük parmağını kaldırarak Peygamber'in yüzüğünün orada bulunduğunu işâret etti.

٢٢٣ – (..) وحدثني حجاج بن الشاعر. حدثنا أبو زيد سعيد بن الربيع. حدثنا قرة بن خالد عن قتادة، عن أنس بن مالك؛ قال: نظرنا رسول الله ﷺ ليلة. حتى كان قريب من نصف الليل. ثم جاء فصلى. ثم أقبل علينا بوجهه. فكأنما أنظر إلى وبيص خاتمه، في يده، من فضة.

(...) وحدثني عبد الله بن الصباح العطار. حدثنا عبيد الله بن عبد المجيد الحنفي. حدثنا قرة، بهذا الإسناد. ولم يذكر: ثم أقبل علينا بوجهه.

223 — ( ) .... : Enesu'bnu Mâlik (R) şöyle dedi :

Bir gece Rasûlullah (S) ı o kadar bekledik ki nihâyet gecenin yarısına yakın vakıt oldu. Sonra geldi ve yatsı namazını kıldırdı. Sonra yüzünü bizden tarafa döndürdü. Elindeki gümüş hâtemin parıltısı hâlâ gözümün önündedir.

( ) .... Buradaki rivayette Kurre yine bu isnadla tahdis etti.

Ancak burada : Sonra yüzünü bizden tarafa döndürdü, kısmını zikretmedi.

٢٢٤ – (٦٤١) وحدثنا أَبُو عَامِرٍ الأَشْعَرِيُّ وَأَبُو كُرَيْبٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ بُرَيْدٍ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَىٰ؛ قَالَ: كُنْتُ أَنَا وَأَصْحَابِي، الَّذِينَ قَدِمُوا مَعِي فِي السَّفِينَةِ، نُزُولًا فِي بَقِيعِ بُطْحَانَ. وَرَسُولُ اللهِ ﷺ بِالْمَدِينَةِ. فَكَانَ يَتَنَاوَبُ رَسُولَ اللهِ ﷺ عِنْدَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ، كُلَّ لَيْلَةٍ، نَفَرٌ مِنْهُمْ. قَالَ أَبُو مُوسَىٰ: فَوَافَقْنَا رَسُولَ اللهِ ﷺ أَنَا وَأَصْحَابِي. وَلَهُ بَعْضُ الشُّغْلِ فِي أَمْرِهِ. حَتَّىٰ أَعْتَمَ بِالصَّلَاةِ. حَتَّىٰ ابْهَارَّ اللَّيْلُ. ثُمَّ خَرَجَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَصَلَّىٰ بِهِمْ. فَلَمَّا قَضَىٰ صَلَاتَهُ قَالَ لِمَنْ حَضَرَهُ «عَلَىٰ رِسْلِكُمْ. أُعْلِمُكُمْ، وَأَبْشِرُوا، أَنَّ مِنْ نِعْمَةِ اللهِ عَلَيْكُمْ أَنَّهُ لَيْسَ مِنَ النَّاسِ أَحَدٌ، يُصَلِّي هَٰذِهِ السَّاعَةَ، غَيْرُكُمْ» أَوْ قَالَ «مَا صَلَّىٰ، هَٰذِهِ السَّاعَةَ، أَحَدٌ غَيْرُكُمْ» (لَا نَدْرِي أَيَّ الْكَلِمَتَيْنِ قَالَ) قَالَ أَبُو مُوسَىٰ: فَرَجَعْنَا فَرِحِينَ بِمَا سَمِعْنَا مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ.

224 — (641) .... : Ebû Mûsâ (R) şöyle dedi :

Ben ve gemide benimle beraber (Medîne'ye) gelenler **Bakîı Buthân**'a inmiştik. Rasûlullah (S) da Medîne'de idi. Her gece yatsı namazı vaktında Rasûlullah'ın huzuruna bizimkilerden beş on kişi nevbet ile giderlerdi. (Bir defasında) arkadaşlarımla ben Rasûlullah'ı kendilerine âid bir işle biraz meşgul bulduk. Ondan dolayı da namazı gecenin yarısı oluncaya kadar geciktirdi. Sonra Rasûlullah çıktı ve cemâate namazı kıldırdı. Namaz kıldırdıktan sonra orada hâzır olanlara : «(Gitmeğe) acele etmeyiniz. Sizlere müjdem var! İnsanlar içinde sizden başka bu sâatte namaz kılan hiçbir kimsenin bulunmaması Allâh'ın size (hass olan) nimetlerindendir». Yahut da «bu sâatte sizden başka namaz kılmış kimse yoktur» buyurdu. (Râvî, bu iki sözün hangisini buyurduğunu kestiremiyoruz dedi).

Yine Ebû Mûsâ diyor ki : Bunun üzerine Rasûlullah'dan bunu işittiğimize sevine sevine yerimize döndük [107].

---

107. Ebû Mûsa'l-Eş'arî Hayber'in fethi esnasında Rasûlullah ile müşerref olmuştur. Eş'arîler Yemen kabilelerindendir. Bunlar Rasûlullah'ın peygamber oluşu senelerini Yemende iken haber almışlar, içlerinden Ebû Mûsa'l-Eş'ari kendisinden daha yaşlı olan kardeşleri Ebû Burde ile Ebû Ruhm ve kabîlesinden elli iki, elli üç kimse ile birlikte Medîne'ye hicrete karar vermişler. Bir gemiye binib yola çıkmışlar. Furtunalar gemiyi Habeş sâhillerine, Necâşî'nin yurduna atmış. Orada Peygamber'in amcasının oğlu Ca'fer ibn Ebî Tâlib ile buluşmuşlar. Ca'fer onlara : «Rasûlullah bizi buraya gönderib ikamet ediniz diye emretti. Siz de burada kalınız» demiş. Onlar da kalmışlar. Nihayet hepsi beraber Medîne yolunu tutmuşlar. Peygamber ile Hayber'in fethi esnasında buluşub, Peygamberimiz Ca'fer ile cemâatine ve Ebû Mûsâ ile arkadaşlarına —bu sa-

٢٢٥ — (٦٤٢) وحدثنى محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. أخبرنا ابن جريج. قال: قلت لعطاء: أى حين أحب إليك أن أصلى العشاء، التى يقولها الناس العتمة، إماما وخلوا؟ قال: سمعت ابن عباس يقول: أعتم نبى الله ﷺ ذات ليلة العشاء. قال حتى رقد ناس واستيقظوا. ورقدوا واستيقظوا. فقام عمر بن الخطاب فقال: الصلاة. فقال عطاء: قال ابن عباس: فخرج نبى الله ﷺ كأنى أنظر إليه الآن. يقطر رأسه ماء. واضعا يده على شق رأسه. قال «لولا أن يشق على أمتى لأمرتهم أن يصلوها كذلك».

قال فاستثبت عطاء كيف وضع النبى ﷺ يده على رأسه كما أنبأه ابن عباس. فبدد لى عطاء بين أصابعه شيئا من تبديد. ثم وضع أطراف أصابعه على قرن الرأس. ثم صبها. يمرها كذلك على الرأس. حتى مست إبهامه طرف الأذن مما يلى الوجه. ثم على الصدغ وناحية اللحية، لا يقصر ولا يبطش بشىء. إلا كذلك. قلت لعطاء: كم ذكر لك أخرها النبى ﷺ ليلتئذ؟ قال: لا أدرى.

قال عطاء: أحب إلى أن أصليها، إماما وخلوا، مؤخرة. كما صلاها النبى ﷺ ليلتئذ. فإن شق عليك ذلك خلوا أو على الناس فى الجماعة، وأنت إمامهم. فصلها وسطا. لا معجلة ولا مؤخرة.

225 — (642) .... : Bize İbnu Cureyc haber verib dedi ki :

Atâya : İnsanların atame dedikleri yatsı namazını imâm ve münferid olarak hangi vakıtta kılmam sana daha sevimlidir? diye sordum. Dedi ki : İbnu Abbas'dan işittim, şöyle diyordu : Allah'ın Peygamberi bir gece yatsı namazını geciktirdi. O kadar ki mesciddeki insanlar uyudu uyandı. Tekrar uyudular, tekrar uyandılar. Bunun üzerine Umeru'bnu'l-Hattab kalktı (mescidden Peygamber'in hucresine doğru) es-salâte (= namaza)! diye yüksekce seslendi. Atâ dedi ki : İbnu Abbâs şöyle dedi : Allah'ın Peygamber'i çıktı. Başından su damladığı ve başına elini koyduğu halde (gelişi) hâlâ gözümün önündedir. Gelmesini muteakib buyurdu ki : «Benim tarafımdan ummetime meşakkat yüklemek olmasaydı (bu namazı hep) böyle kılmalarını emrederdim».

Râvî İbnu Cureyc der ki : Atâ (u'bnu Ebî Rebâh) dan Peygamber'in elini başı üzerine koyuş keyfiyetini İbnu Abbâs'ın kendisine haber verdiği gibi ta'rîf ve tesbît etmesini istedim. Atâ benim için parmaklarını biraz ayırdıktan sonra parmak uçlarını tepesi üzerine koydu. Sonra bi-

vaşta hâzır olmadıkları halde — ganîmet mallarından hisse ayırmış ve bu gazada hâzır olmıyanlardan onlardan başka hiç kimseye bir şey vermemiştir.

Eş'arî'lerin musâfir oldukları *Bakî' Buthân* Medîne etrafındaki üç vâdiden birinin ismidir.

tiştirdi ve o hey'ette başının üzerinde gezdirib tâ baş parmağı yüz cihetinden kulak yumuşağına değinceye kadar (yukardan aşağı) dulununa (zülüfüne) ve sakalının kenarına (doğru indirdi). Bunu böylece (tekrar tekrar yaparken de) ne yavaşlık ne de acele gösteriyordu.

Atâ'ya : O gece Peygamber'in namazı ne kadar geciktirdiği sana söylendi mi? diye sordum. Bilmiyorum, dedi. Atâ der ki : Yatsı namazını o gece Peygamber'in kıldığı gibi imâm olarak, münferid olarak geciktirilmiş halde kılmam bana daha sevimlidir. Eğer münferid olarak yahut bir cemâat içinde insanlara imâmları olarak bu sana ağır gelirse, sen bu namazı ne acele edilmiş ve ne de geciktirilmiş olmadan vasat halde kıl.

٢٢٦ – (٦٤٣) حدثنا يَحْيَي بْنُ يَحْيَى وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ (قَالَ يَحْيَى : أَخْبَرَنَا . وَقَالَ الآخَرَانِ: حَدَّثَنَا أَبُو الأَحْوَصِ) عَنْ سِمَاكٍ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ ؛ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُؤَخِّرُ صَلَاةَ الْعِشَاءِ الآخِرَةِ .

226 — (643) .... : Câbiru'bnu Semure (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S), son ışâ namazını te'hîr eder idi.

٢٢٧ – (...) وحدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَأَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ . قَالَا : حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ سِمَاكٍ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ ؛ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي الصَّلَوَاتِ نَحْوًا مِنْ صَلَاتِكُمْ . وَكَانَ يُؤَخِّرُ الْعَتَمَةَ بَعْدَ صَلَاتِكُمْ شَيْئًا . وَكَانَ يُخِفُّ الصَّلَاةَ . وَفِي رِوَايَةِ أَبِي كَامِلٍ : يُخَفِّفُ .

227 — ( ) .... : Câbiru'bnu Semure (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S), bütün namazları sizin namazlarınızın vaktı içinde kıldırırdı. Ateme'yi yani yatsı namazını ise sizin namazınızın vaktından bir parça daha geciktirirdi. Ve kendisi namazı hafif kıldırırdı. Ebû Kâmil'in rivâyetinde : Hafifletir (yeyniletir) tarzındadır.

٢٢٨ – (٦٤٤) وحدثني زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ . قَالَ زُهَيْرٌ : حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ ابْنِ أَبِي لَبِيدٍ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: « لَا تَغْلِبَنَّكُمُ الأَعْرَابُ عَلَى اسْمِ صَلَاتِكُمْ . أَلَا إِنَّهَا الْعِشَاءُ . وَهُمْ يُعْتِمُونَ بِالإِبِلِ » .

228 — (644) .... : Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) dan işittim buyuruyordu ki : «Bedevîler takımı şu namazınızın isminde size gâlib gelmesinler. Dikkat edin! Bu (namaz), ışâ'dır. Bedevîler ise develerle uğraşmak yüzünden ışâ'ya ateme derler».

٢٢٩ – (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا وكيع. حدثنا سفيان عن عبد الله بن أبي لبيد، عن أبي سلمة بن عبد الرحمن، عن ابن عمر؛ قال: قال رسول الله ﷺ «لا تغلبنكم الأعراب على اسم صلاتكم العشاء. فإنها، في كتاب الله، العشاء. وإنها تعتم بحلاب الإبل».

229 — ( ) .... : İbnu Umer (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «A'râb (takımı) şu namazınızın isminde size galebe etmesinler. O (nun ismi) Allah'ın kitabında ışâ'dır (en-Nûr: 58). A'râb develerini **ateme** yani yatsı karanlığında sağarlar da onun için ışâ'ya bu ismi verirler [108].

(٤٠) باب استحباب التبكير بالصبح في أول وقتها، وهو التغليس. وبيان قدر القراءة فيها

٢٣٠ – (٦٤٥) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعمرو الناقد وزهير بن حرب. كلهم عن سفيان ابن عيينة. قال عمرو: حدثنا سفيان بن عيينة عن الزهري، عن عروة، عن عائشة؛ أن نساء المؤمنات كن يصلين الصبح مع النبي ﷺ. ثم يرجعن متلفعات بمروطهن. لا يعرفهن أحد.

(40) SABAH NAMAZINI, VAKTININ EVVELİNDE, KARANLIK HALİNDE ERKENCE KILMANIN MUSTEHABLIĞI VE SABAH NAMAZI İÇİNDE KIRÂAT MİKDÂRINI BEYÂN BÂBI

230 — (645) .... : Âişe (R) dan :

Mu'minâttan kadınlar Peygamber (S) ile beraber sabah namazını kılarlar sonra **mırt**ları ile [109] örtünerek dönerlerdi. (Henüz ortalık ağarmamış ve kendileri iyice örtünmüş oldukları için) onları kimse tanıyamazdı.

---

108. Mağrib'e (akşam namazına) «*ışâ*», ışâya «*ateme*» ve «*son ışâ*», her ikisine birden tağlîb tarîkıyle «*ışâeyn*» demek Arab'lar arasında pek yaygınmış. Nitekim Peygamber tarafından da, sahâbîler tarafından da bu lafızlar çokca kullanılagelmiştir. Binaenaleyh bu hadîslerdeki nehiy tahrîm için değildir. Yalnız Allah'ın kitabına uymak için yatsı vaktına «*ışâ*» ötekine de ışâ dedikten sonra akşam namazı vaktına «*mağrib*» demeğe ümmeti alıştırmak istenmiştir. Hadîslerin ifâde ettiği ma'nâ: «Bedevîlerin dediği gibi siz de mağribe ışâ diye diye her iki vakıt nazarınızda seçilemez bir hâle gelecek, sizde akşam namazını isim benzerliğine aldanarak ışâ vaktına kadar geri bırakmakta be's görmiyeceksiniz» olmuş olur.

109. *Mırt*, bir nevi fûtaya denir ki aba gibi yünden ve hazz ta'bîr olunan tiftikden dokunur. Kadınlar bürünürler. Cem'i *murût* gelir (Asım Efendi). Bu tarîfe göre (câr) denilen şey olacak, kadınların o tarihlerde üzerlerine örtünüb büründükleri ince hafif yünden yapılmış murabba bir örtü diye ta'rîf edildiği ve başka beş on türlü ta'rîfler de yapıldığı için tercemede aynen muhafazası uygun görüldü. Bu ta'rîflerin tümünden câr gibi başa örtünülüb bütün vucudu kaplıyan yünden, tiftikten, ketenden, kıldan dokunmuş ve kadınlara mahsûs bir örtü adı olduğu anlaşılıyor.

٢٣١ - (...) وحدثني حرملة بن يحيى. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس؛ أن ابن شهاب أخبره؛ قال: أخبرني عروة بن الزبير؛ أن عائشة زوج النبي ﷺ قالت: لقد كان نساء من المؤمنات يشهدن الفجر مع رسول الله ﷺ. متلفعات بمروطهن. ثم ينقلبن إلى بيوتهن وما يعرفن. من تغليس رسول الله ﷺ بالصلاة.

231 — ( ) .... : Peygamberin zevcesi Âişe (R) şöyle dedi:

Mu'minattan birtakım kadınlar (başlarını ve bedenlerini) **mırt**larıyle örterek Rasûlullah (S) ile beraber sabah namazında hazır bulunurlar, sonra evlerine dönerlerdi. Rasûlullah'ın namazı alaca karanlıkta kıldırmasından dolayı kadınlar tanınmazlardı.

٢٣٢ - (...) وحدثنا نصر بن علي الجهضمي وإسحق بن موسى الأنصاري. قالا: حدثنا معن عن مالك، عن يحيى بن سعيد، عن عمرة، عن عائشة؛ قالت: إن كان رسول الله ﷺ ليصلي الصبح. فينصرف النساء متلفعات بمروطهن. ما يعرفن من الغلس. وقال الأنصاري في روايته: متلففات.

232 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi:

Rasûlullah (S), sabah namazını kılardı da kadınlar **mırt**larıyla örtünmüş olarak giderler ve alaca karanlıktan dolayı tanınmazlardı.

Râvî el-Ensârî kendi rivâyetinde, «**müteleffifât**» tabirini kullanmıştır [110].

٢٣٣ - (٦٤٦) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا غندر عن شعبة. ح قال وحدثنا محمد بن المثنى وابن بشار. قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن سعد بن إبراهيم، عن محمد بن عمرو ابن الحسن بن علي؛ قال: لما قدم الحجاج المدينة فسألنا جابر بن عبد الله. فقال: كان رسول الله ﷺ يصلي الظهر بالهاجرة. والعصر، والشمس نقية. والمغرب، إذا وجبت. والعشاء، أحيانا يؤخرها وأحيانا يعجل. كان إذا رآهم قد اجتمعوا عجل. وإذا رآهم قد أبطأوا أخر. والصبح، كانوا أو (قال) كان النبي ﷺ يصليها بغلس.

---

110. *Müteleffiât* rivâyetine göre başları ve bedenleri örtülü olmuş olacak. *Teleffaa*: Baş behemehal örtündükten sonra libâsın bütün vucudu sardığı manası anlaşılır. *Teleffuf*de ise başın hem örtülü olması, hem de olmaması vardır. *Müteleffi'ât* rivâyetinde de başı ve bütün bedeni örtünmüş ma'nâsına almağa mâni' olmadığı gibi *müteleffiât* rivâyetlerinin galib olması dolayısıyle bu da o ma'nâda alınabilir.

233 — (646) .... : Muhammedu'bnu Amr ibni'l-Hasen ibn Ali ibn Ebî Tâlib (R) şöyle dedi : Haccâc Medîne'ye geldiğinde Câbiru'bnu Abdillah'a (namaz vakıtlarından) sorduk. O da şöyle dedi : Rasûlullah (S), öğleni (zevaldan sonra) gündüzün sıcağında, ikindiyi henüz güneş tertemiz iken, akşamı güneş battığında, yatsıyı bazan geç kıldırır, bazan erken kıldırırdı. Cemâatı toplanmış bulduğunda acele eder erken kıldırır, insanların ağır davranıb toplanamadıklarını gördüğü zaman namazı te'hîr eder geç kıldırırdı. Sabah namazını ise onlar yahut [111] Peygamber (S) karanlıkta kıldırırlardı [112].

٢٣٤ – (...) وحدثناه عبيد الله بن معاذ. حدثنا أبي. حدثنا شعبة عن سعد. سمع محمد بن عمرو ابن الحسن بن علي قال: كان الحجاج يؤخر الصلوات. فسألنا جابر بن عبد الله. بمثل حديث غندر.

234 — ( ) .... : Yine Muhammedu'bnu Amr ibni'l-Hasen ibn Ali : Haccâc namazları te'hîr ediyordu. Bunun üzerine biz Câbir ibn Abdillah'dan (namaz vakıtlarını) sorduk diyerek bundan önceki hadîsin benzerini rivâyet etmiştir.

٢٣٥ – (٦٤٧) وحدثنا يحيى بن حبيب الحارثي. حدثنا خالد بن الحارث. حدثنا شعبة. أخبرني سيار بن سلامة. قال: سمعت أبي يسأل أبا برزة عن صلاة رسول الله ﷺ. قال قلت: آنت سمعته؟ قال فقال: كأنما أسمعك الساعة. قال: سمعت أبي يسأله عن صلاة رسول الله ﷺ. فقال: كان لا يبالي بعض تأخيرها (قال يعني العشاء) إلى نصف الليل. ولا يحب النوم قبلها ولا الحديث بعدها. قال شعبة: ثم لقيته، بعد، فسألته فقال: وكان يصلي الظهر حين تزول الشمس. والعصر، يذهب الرجل إلى أقصى المدينة، والشمس حية. قال: والمغرب، لا أدري أي حين ذكر. قال: ثم لقيته، بعد، فسألته. فقال: وكان يصلي الصبح فينصرف الرجل فينظر إلى وجه جليسه الذي يعرف فيعرفه. قال: وكان يقرأ فيها بالستين إلى المائة.

235 — (647) .... : Bize Şu'be tahdîs etti. Bana Seyyâru'bnu Selâme haber verib şöyle dedi : Babamdan işittim. Ebû Berze'ye Rasûlul-

---

111. Bu şek Muhammedu'bnu Amr'dandır. Câbir: « كانوا يصلونها » mı demiş yoksa « كان النبي صلم يصليها » mı demiş burası hatırında kalmamış demektir.

112. Bu hadîs beş namazın vakıtlarını bildirdiği gibi namaza evvel vaktında başlamanın fazîletini de haber veriyor. *İbrâd* ve *ısfâr* mes'elesinde Hanefî'ler ile diğer müctehidler arasında görüş ayrılıkları vardır. Tafsîlâtı şerhlerde ve fıkıh kitablarında görülebilir.

lah'ın namazından soruyordu. Râvî der ki : Sen kendisinden işittin mi? diye sordum da şu sâatte senden işitmekte olduğum gibi, diye cevab verdi. Seyyâru'bnu Selâme dedi ki : Babamdan işittim, Ebû Berze'ye Rasûlullah'ın namazından soruyordu. Ebû Berze dedi ki : Rasûlullah, yatsı namazını bazan gecenin yarısına kadar te'hîrde bir be's görmezdi. Bu namazdan evvel uyumayı ve ondan sonra da oturub konuşmayı sevmezdi. Şu'be der ki : Sonra bir zaman geçince Seyyâr'a kavuştum ve kendisine bu hadîsi tekrar sorduğumda şöyle dedi : Rasûlullah öğlen namazını güneş ortadan biraz meylettiği zaman kıldırırdı. İkindiyi de (öyle bir sâatte kıldırırdı ki) insan (namazdan sonra mescidden) Medînenin en uzak yerine giderdi de güneş henüz dip diri bulunurdu. Râvî (Ebu'l-Minhâl Seyyâru'bnu Selâme) akşam namazı hakkında Ebû Berze'nin hangi vaktı zikrettiğini bilmiyorum, dedi.

Şu'be der ki : Sonra bir zaman geçince Seyyâr'a kavuştum ve kendisine bunu sordum. Dedi ki : Rasûlullah, sabah namazını kıldırır, namazdan öyle bir zamanda çıkardı ki insan yanına tesadüf eden evvelce tanıdığı kimsenin yüzüne bakar tanırdı. Bu namazda Peygamber altmışdan yüz âyete kadar okurdu.

٢٣٦ – (...) حدثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ . حَدَّثَنَا أَبِى . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَيَّارِ بْنِ سَلَامَةَ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا بَرْزَةَ يَقُولُ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَا يُبَالِى بَعْضَ تَأْخِيرِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ إِلَىٰ نِصْفِ اللَّيْلِ . وَكَانَ لَا يُحِبُّ النَّوْمَ قَبْلَهَا وَلَا الْحَدِيثَ بَعْدَهَا . قَالَ شُعْبَةُ : ثُمَّ لَقِيتُهُ مَرَّةً أُخْرَى فَقَالَ : أَوْ ثُلُثَ اللَّيْلِ .

236 — ( ) .... : Seyyâru'bnu Selâme dedi ki :

Ebû Berze'den işittim şöyle diyordu : Rasûlullah (S), yatsı namazının bazan gece yarısına kadar te'hîrinde be's görmezdi. Bu namazdan evvel uyumayı ve ondan sonra da oturub konuşmayı sevmezdi.

Şu'be der ki : Sonra Seyyâr'a diğer bir defa daha kavuştum. O zaman Seyyâr : Yahut gecenin (ilk) üçte birine kadar (te'hîrinde beis görmezdi) dedi.

٢٣٧ – (...) وحدثناه أَبُو كُرَيْبٍ . حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ عَمْرٍو الْكَلْبِيُّ عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ ، عَنْ سَيَّارِ ابْنِ سَلَامَةَ أَبِى الْمِنْهَالِ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا بَرْزَةَ الْأَسْلَمِيَّ يَقُولُ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُؤَخِّرُ الْعِشَاءَ إِلَىٰ ثُلُثِ اللَّيْلِ . وَيَكْرَهُ النَّوْمَ قَبْلَهَا ، وَالْحَدِيثَ بَعْدَهَا . وَكَانَ يَقْرَأُ فِى صَلَاةِ الْفَجْرِ مِنَ الْمِائَةِ إِلَى السِّتِّينَ وَكَانَ يَنْصَرِفُ حِينَ يَعْرِفُ بَعْضُنَا وَجْهَ بَعْضٍ .

237 — ( ) .... : Ebu'l-Minhâl Seyyâru'bnu Selâme[113] dedi ki.

Ebû Berze el-Eslemî (R) den işittim şöyle diyordu: Rasûlullah (S). yatsı namazını gecenin (ilk) üçte birine kadar te'hîr ederdi. Yatsı namazından evvel uyumaktan ve ondan sonra da oturub konuşmaktan hoşlanmazdı[114]. Sabah namazında yüz âyetten altmış âyete kadar okurdu. Namazdan biribirimizin yüzünü tanıyacak kadar aydınlık olduğu vakıt çıkardı.

(٤١) باب كراهية تأخير الصلاة عن وقتها المختار ، وما يفعله المأموم إذا أخرها الإمام

٢٣٨ – (٦٤٨) حدّثنا خَلَفُ بْنُ هِشَامٍ . حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ . ح قَالَ وَحَدَّثَنِي أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ وَأَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ . قَالَا : حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَبِي عِمْرَانَ الْجَوْنِيِّ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الصَّامِتِ ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ ؛ قَالَ : قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ « كَيْفَ أَنْتَ إِذَا كَانَتْ عَلَيْكَ أُمَرَاءُ يُؤَخِّرُونَ الصَّلَاةَ عَنْ وَقْتِهَا ، أَوْ يُمِيتُونَ الصَّلَاةَ عَنْ وَقْتِهَا ؟ » قَالَ قُلْتُ : فَمَا تَأْمُرُنِي ؟ قَالَ « صَلِّ الصَّلَاةَ لِوَقْتِهَا . فَإِنْ أَدْرَكْتَهَا مَعَهُمْ فَصَلِّ . فَإِنَّهَا لَكَ نَافِلَةٌ » . وَلَمْ يَذْكُرْ خَلَفٌ : عَنْ وَقْتِهَا .

(41) NAMAZI MUHTAR OLAN VAKTİNDEN GERİ BIRAKMANIN KERÂHATİ VE İMÂM NAMAZI TE'HÎR ETTİĞİ ZAMAN ME'MÛNUN NE YAPACAĞI BÂBI

238 — (648) .... : Ebû Zerr el-Ğıfârî (R) şöyle dedi:

Rasûlullah, bana: «Üzerinde namazları vakıtlarından geri bırakan yahut namazı vakıtlarından çıkarıb öldüren emîrler olduğu zaman senin hâlin nasıl olur?» buyurdu. Bana ne emredersiniz? dedim. «Namazı vaktı içinde kıl. Eğer o kıldığın namazı onlarla beraber idrâk edersen tekrar kıl. Çünkü bu senin için bir nâfiledir» buyurdu.

Râvîlerden Halef: Hadîsdeki «vaktınden» sözünü zikretmedi.

---

113. Künyesi ile meşhur olub ismi hakkında ihtilâf vardır. En meşhur olan rivâyet isminin Nadletu'bnu Abîd olduğudur. İslâmın kadîm sahâbîlerindendir. Hayber, Mekke fethi ve Huneyn ğazalarında bulunmuştur. Bir müddet Medînede ikamet ettikten sonra Basrada kalmış, oradan Horasan ğazalarında bulunmuştur. Vefatı oralarda vukû' bulmuştur. Çocukları ve torunları da oralarda yerlermiştir. Nehrevan'da hâricî harplerinde Emîru'l-Mu'minîn Ali ile beraber idi. 64 tarihinde Merv'de vefat ettiği rivâyet edilmiştir.

114. Yatsı namazının mustehab vaktı gecenin ilk üçte birinden yarısına kadardır. Gecenin sonuna kadar câiz olduğuna ise kat'î delîler vardır...

٢٣٩ – (...) حدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا جعفر بن سليمان عن أبي عمران الجوني، عن عبد الله بن الصامت، عن أبي ذر؛ قال: قال لي رسول الله ﷺ «يا أبا ذر! إنه سيكون بعدي أمراء يميتون الصلاة. فصل الصلاة لوقتها. فإن صليت لوقتها كانت لك نافلة. وإلا كنت قد أحرزت صلاتك».

239 — ( ) .... : Ebû Zerr (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S), bana şöyle buyurdu : «Yâ Ebâ Zerr! Şu muhakkak ki benden sonra namazı (vaktından geri bırakarak) öldüren birtakım emîrler olacaktır. Sen namazı vaktında kıl. Eğer (onlarla birlikte) o namazı vaktı içinde (tekrar) kılarsan bu namaz senin için bir nâfile olmuş olur. Yok onlarla kılmaz isen sen namazını ihtiyat etmiş, korumuş olursun».

٢٤٠ – (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبد الله بن إدريس عن شعبة، عن أبي عمران، عن عبد الله بن الصامت، عن أبي ذر؛ قال: إن خليلي أوصاني أن أسمع وأطيع. وإن كان عبدا مجدع الأطراف. وأن أصلي الصلاة لوقتها. «فإن أدركت القوم وقد صلوا كنت قد أحرزت صلاتك. وإلا كانت لك نافلة».

240 — ( ) .... : Ebû Zerr (R) şöyle dedi :

Halîlim bana, elleri ayakları kesik kıymetsiz bir köle de olsa dinleyib itâat etmekliğimi ve namazı vaktında kılmaklığımı tavsiye etti. (Buyurdu ki:) «Eğer cemâate namazlarını kılmış oldukları halde ulaşırsan sen kendi namazını kılmış ihtiyat etmiş olursun. Eğer onların namazına yetişirsen bu senin için bir nâfile olur».

٢٤١ – (...) وحدثني يحيى بن حبيب الحارثي. حدثنا خالد بن الحارث. حدثنا شعبة عن بديل. قال: سمعت أبا العالية يحدث عن عبد الله بن الصامت، عن أبي ذر؛ قال: قال رسول الله ﷺ، وضرب فخذي «كيف أنت إذا بقيت في قوم يؤخرون الصلاة عن وقتها؟» قال: قال: ما تأمر؟ قال «صل الصلاة لوقتها. ثم اذهب لحاجتك. فإن أقيمت الصلاة وأنت في المسجد، فصل».

241 — ( ) .... : Ebû Zerr (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) uyluğuma vurdu ve : «Namazları vakıtlarından geri bırakan bir kavim içinde kaldığın zaman hâlin nasıl olacak?» buyurdu. Ebû Zerr : Ne emredersin? dedi. «Sen vaktı içinde namazı kıl. Sonra işine git. Eğer sen mescidde olduğun halde namaz ikame olunursa sen de kıl» buyurdu.

٢٤٢ – (...) وحدثني زهير بن حرب. حدثنا إسماعيل بن إبراهيم عن أيوب، عن أبي العالية البرّاء؛ قال: أخّر ابن زياد الصلاة. فجاءني عبد الله بن الصامت. فألقيت له كرسيا. فجلس عليه. فذكرت له صنيع ابن زياد. فعضّ على شفته وضرب فخذي. وقال: إني سألت أبا ذر كما سألتني. فضرب فخذي كما ضربت فخذك. وقال: إني سألت رسول الله ﷺ كما سألتني. فضرب فخذي كما ضربت فخذك وقال «صلّ الصلاة لوقتها. فإن أدركتك الصلاة معهم فصلّ. ولا تقل: إني قد صليت فلا أصلي».

242 — ( ) .... : Ebu'l-Âliye el-Berrâ şöyle dedi :

Bir gün İbnu Ziyâd namazı te'hîr etti. Bunun üzerine bana Abdullahi'bnu's-Sâmit geldi. Ona bir kursiyy koydum. Üzerine oturdu. Ben ona İbnu Ziyâd'ın yaptığını söyledim. Dudağını ısırdı ve uyuluğuma vurub dedi ki : Ben de, senin benden sorduğun gibi Ebû Zerr'den sordum. Senin uyuluğuna vurduğum gibi o da benim uyluğuma vurdu ve dedi ki : Senin benden sorduğun gibi ben de Rasûlullah (S) dan sordum. Senin uyluğuma vurduğun gibi o da benim uyluğuma vurub şöyle buyurdu: «Namazı vaktında kıl. Bundan sonra şâyet onlarla kılınan namaza erişirsen onu da kıl ve sakın : Ben namazı kıldım, artık tekrar kılmam, deme!»

٢٤٣ – (...) وحدثنا عاصم بن النضر التيمي. حدثنا خالد بن الحارث. حدثنا شعبة عن أبي نعامة عن عبد الله بن الصامت، عن أبي ذر؛ قال: قال «كيف أنتم» أو قال «كيف أنت إذا بقيت في قوم يؤخرون الصلاة عن وقتها. فصلّ الصلاة لوقتها. ثم إن أقيمت الصلاة فصلّ معهم. فإنها زيادة خير».

243 — ( ) .... : Ebû Zerr (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) : «Hâliniz nasıl olur?» yahut, «senin hâlin nasıl olur ki namazı geri bırakan bir kavim içinde kalırsan! O takdîrde sen namazı vaktında kıl. Sonra namaz ikame edilirse, sende onlarla beraber yine kıl. Çünkü bu, ziyade bir hayırdır» buyurdu [115].

---

115. Nesâî ve İbnu Mâce Abdullahi'bnu Mes'ûd'dan şu hadîsi rivâyet etmişlerdir :

ستدركون اقواماً يصلون الصلاة لغير وقتها . فاذا ادركتموهم فصلوا في بيوتكم للوقت الذي تعرفون ثم صلوا معهم واجعلوها سبحة .

= Bir takım vâlîlere yetişeceksiniz ki onlar namazı vaktının hâricinde kılarlar. Onlara yetiştiğinizde namazları evlerinizde bildiğiniz vakıtlarda kıldıktan sonra onlara iktidâ ediniz. Ve (onlarla beraber) kıldığınız namazı nâfile i'tibâr ediniz».

٢٤٤ – (...) وحدثني أبو غسان المسمعي. حدثنا معاذ (وهو ابن هشام) حدثني أبي عن مطر، عن أبي العالية البراء؛ قال قلت لعبد الله بن الصامت: نصلي يوم الجمعة خلف أمراء، فيؤخرون الصلاة. قال فضرب فخذي ضربة أوجعتني. وقال: سألت أبا ذر عن ذلك. فضرب فخذي. وقال: سألت رسول الله ﷺ عن ذلك. فقال «صلوا الصلاة لوقتها واجعلوا صلاتكم معهم نافلة».
قال وقال عبد الله: ذكر لي أن نبي الله ﷺ ضرب فخذ أبي ذر.

244 — ( ) .... : Ebu'l-Âliye şöyle dedi :
Abdullah ibnu's-Sâmit'e : Biz cumua günü birtakım emîrlerin arkasında namaz kılıyoruz. Onlar namazı te'hîr ediyorlar! dedim. Bunun üzerine uyluğuma bir vuruş vurdu ve canımı da (biraz) acıttı. Akabinde şöyle dedi : Ebû Zerr'e bundan sordum. O da benim uyluğuma vurub şöyle dedi : Ben de bunu Rasûlullah (S) a sordum. «Namazı vaktında kılınız. Onlarla beraber kıldığınız namazı da nâfile yapınız» buyurdu.
Abdullah : Allah'ın peygamberinin de Ebû Zerr'in uyluğuna vurduğu bana zikredildi dedi.

(٤٢) باب فضل صلاة الجماعة، وبيان التشديد في التخلف عنها

٢٤٥ – (٦٤٩) حدثنا يحيى بن يحيى قال: قرأت على مالك عن ابن شهاب، عن سعيد بن المسيب، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «صلاة الجماعة أفضل من صلاة أحدكم وحده بخمسة وعشرين جزءا».

(42) CEMÂATLA NAMAZ KILMANIN FAZÎLETİ VE CEMÂATTEN GERİ KALMAK HAKKINDAKİ TEŞDÎDİ BEYÂN BÂBI

245 — (649) .... : Ebû Hureyre (R) den :
Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Cemâatla kılınan namaz birinizin yalnız başına kıldığı namazdan yirmi beş derece daha fazîletlidir».

٢٤٦ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبد الأعلى عن معمر، عن الزهري، عن سعيد بن المسيب، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ قال «تفضل صلاة في الجميع على صلاة الرجل وحده خمسا وعشرين درجة» قال «وتجتمع ملائكة الليل وملائكة النهار في صلاة الفجر». قال أبو هريرة: اقرأوا إن شئتم: وقرآن الفجر إن قرآن الفجر كان مشهودا [١٧/الإسراء/الآية ٧٨].

(...) وحدثنى أبو بكر بن إسحق . حدثنا أبو اليمان . أخبرنا شعيب عن الزهرى . قال: أخبرنى سعيد وأبو سلمة ؛ أن أبا هريرة قال : سمعت النبى ﷺ يقول . بمثل حديث عبد الأعلى عن معمر ، إلا أنه قال « بخمس وعشرين جزءا » .

246 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den :

Peygamber (S), buyurdu ki : «Cemâat içinde kılınan bir namaz, kişinin yalnız başına kıldığı namaz üzerine yirmi beş derece fazîletli olur». Ve buyurdu ki : «Gece melâikesi ile gündüz melâikesi de sabah namazında birleşirler».

Sonra Ebû Hureyre (bu rivâyeti takviye için) : İsterseniz **«Sabah namazını da. Çünkü sabah namazı şâhidlidir»** (el-İsrâ: 78) âyetini okuyunuz, dedi [116].

( ) .... : Ebû Hureyre, Peygamberden şöyle derken işittim diyerek yukardaki hadîsin benzerini rivâyet etti. Ancak burada cer harfli olarak «yirmi beş derece» demiştir.

٢٤٧ — (...) وحدثنا عبد الله بن مسلمة بن قعنب . حدثنا أفلح عن أبى بكر بن محمد بن عمرو ابن حزم ، عن سلمان الأغر ، عن أبى هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « صلاة الجماعة تعدل خمسا وعشرين من صلاة الفذ » .

247 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Kişinin cemâatla kıldığı namaz yalnız kılanın namazından yirmi beş dereceye (sevabca) denk olur».

٢٤٨ — (...) حدثنى هرون بن عبد الله ومحمد بن حاتم . قالا : حدثنا حجاج بن محمد . قال : قال ابن جريج : أخبرنى عمر بن عطاء بن أبى الخوار ؛ أنه بينا هو جالس مع نافع بن جبير بن مطعم ، إذ مر بهم أبو عبد الله ، ختن زيد بن زبان ، مولى الجهنيين . فدعاه نافع فقال : سمعت أبا هريرة يقول : قال رسول الله ﷺ « صلاة مع الإمام أفضل من خمس وعشرين صلاة يصليها وحده »

248 — ( ) .... : İbn Cureyc şöyle dedi : Bana Umer ibn Atâ ibn Ebi'l-Huvâr haber verdi. Kendisi Nâfiu'bnu Cubeyr ibn Mut'im ile

---

116. «Kur'âne'l-fecr» den maksad sabah namazıdır. Namaza içinde kur'ân okunduğu için Kur'ân denilmiştir. Nitekim rukû' ve sucûdu müştemil olduğu için namaza rukû' ve sücûd da derler. Namazda okunan Kur'ânın kendisi olmak da muhtemildir. Bu namazın yahut bu Kur'ânın şâhidli olması da gündüz meleklerinin namazda hâzır bulunması itibariyledir. Başka türlü tefsirler de varsa maksada uygun geleni burada arz olunanıdır.

beraber otururken yanlarından, Zeydu'bnu Zeyyân'ın dünürü ve Cühenî'lerin azadlısı olan Ebû Abdillah geçti. Nâfi' onu çağırıp dedi ki: Ben Ebû Hureyre'den işittim şöyle diyordu: Rasûlullah (S): «İmâmla beraber kılınan bir namaz, kişinin yalnız başına kılacağı bir namazdan yirmi beş kerre daha fazîletlidir» buyurdu.

٢٤٩ – (٦٥٠) حدّثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى . قَالَ : قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاةِ الْفَذِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً » .

249 — (650) .... : İbnu Umer (R) den:

Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Cemâatle kılınan namaz yalnız kılınan namazdan yirmi yedi derece daha fazîletlidir» [117].

٢٥٠ – (...) وحدّثني زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . قَالَا : حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عُبَيْدِ اللهِ . قَالَ : أَخْبَرَنِي نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « صَلَاةُ الرَّجُلِ فِي الْجَمَاعَةِ تَزِيدُ عَلَى صَلَاتِهِ وَحْدَهُ سَبْعًا وَعِشْرِينَ » .

(...) وحدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ . ح قَالَ وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . قَالَا : حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ :

قَالَ ابْنُ نُمَيْرٍ عَنْ أَبِيهِ « بِضْعًا وَعِشْرِينَ » وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ فِي رِوَايَتِهِ « سَبْعًا وَعِشْرِينَ دَرَجَةً » .

(...) وحدّثناه ابْنُ رَافِعٍ . أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ . أَخْبَرَنَا الضَّحَّاكُ عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « بِضْعًا وَعِشْرِينَ » .

250 — ( ) .... : İbnu Umer (R) den:

Peygamber (S) buyurdu ki: «Kişinin cemâat içinde kıldığı namaz, yalnız olarak kıldığı namaz üzerine yirmi yedi derece ziyade olur».

---

117. Bu hadîslerin bir kısmında *yirmi beş* bir kısmında *yirmi yedi* derece fazîlet bildiriliyor. Bunları uyuşturma vechi olarak şöyle diyebiliriz: Bu fazîlet farklılıklarında umûmiyetle ziyade olanın, noksan olandan sonra olduğunu bildik. Çünkü Allah Teâlâ kullarına artırır, onlara va'dettiği şeyden hiç eksiltmez. İşte Peygamber mu'minlere evvelâ Allah'ın fadlından bir mikdar müjdeledi, sonra gördü ki Allah kendine ve ümmetine ihsânını artırıyor. Bunun üzerine Peygamber mu'minleri bu fazla ihsan ile de müjdeledi ve onları cemâate teşvîk etti. Cem' hususunda, yirmi yedi cehrî namaza, yirmi beş hafî namaza mahsûsdur da denilmiştir. Fazîletin bazan yirmi beş bazan yirmi yedi derece kasdedilmesine gelince, bunun mercii icmâlen akılların erişemiyeceği nübüvvet ilimlerindendir. Nübüvvetin açıkladığı husustaki fâide, muslimanların İslâm şiârını (parolasını) ızhâr etmekte toplanmalarıdır.

( ) .... : Buradaki iki tarîkın râvîleri de: Bize Ubeydullah tahdis etti diyerek bu isnadla ayni hadîsi rivâyet ettiler. Bunlardan İbnu Numeyr, babasından yaptığı rivâyetinde: «**Bid'an** ve **ışrîne** = yirmiden fazla (derece)» dedi. Ebû Bekr ise kendi rivâyetinde: «Yirmi yedi derece» dedi.

( ) .... : Bu tarîkde Dehhâk, Nâf'iden, o da İbnu Umer'den, o da Peygamber'den: «Bid'an ve ışrîne = yirmi ve daha fazla» buyurduğunu haber vermiştir.

٢٥١ — (٦٥١) وحدّثني عَمْرٌو النَّاقِدُ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ ، عَنِ الْأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَقَدَ نَاسًا فِي بَعْضِ الصَّلَوَاتِ فَقَالَ « لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ آمُرَ رَجُلًا يُصَلِّي بِالنَّاسِ . ثُمَّ أُخَالِفَ إِلَى رِجَالٍ يَتَخَلَّفُونَ عَنْهَا . فَآمُرَ بِهِمْ فَيُحَرِّقُوا عَلَيْهِمْ ، بِحُزَمِ الْحَطَبِ ، بُيُوتَهُمْ . وَلَوْ عَلِمَ أَحَدُهُمْ أَنَّهُ يَجِدُ عَظْمًا سَمِينًا لَشَهِدَهَا » يَعْنِي صَلَاةَ الْعِشَاءِ .

251 — (651) .... : Ebû Hureyre (R) den:

Rasûlullah (S), namazların birinde bazı kimseleri göremedi. Bunun üzerine şöyle buyurdu: «Yemîn olsun içimden öyle geçiyor ki, birine cemâate namaz kıldırmasını emredeyim. Sonra o cemâati bırakıb namaza gelmiyen kimselere gideyim. Onlar için birçok odun demetleri yığdırayım da kendileri içlerinde iken üzerlerine evlerini yakıversinler! Bu (cemâatten geri kalan) kimselerin her hangisi burada semiz etli bir kemik parçası bulacağını aklı kesse muhakkak yatsı namazına gelirdi[118].

---

118. Cemâat namazını terkedenler hakkındaki vaid ve tehdîdlere dâir istisnasız bütün hadis kitablarında muhtelif lafızlarla rivâyet edilmiş pek çok hadîsler vardır. Bu hadîslerin topundan fakîhlerin cemâat hakkında çıkardıkları hüküm özet olarak üçtür:

a. Cemâat farzu ayndır,
b. Cemâat farzu kifâyedir,
c. Cemâat müekked sünnettir.

Cemâatın farzu ayn olduğuna Ahmed ibn Hanbel ile Dâvûd Zâhirî kail olmuşlardır. Bir takımları da farzu ayn addetmekle beraber sıhhatın şartı addetmezler. Bunlara göre münferiden namaz kılmakla musalliye günah terettüb ederse de namazı sahîhdir. İbnu Huzeyme, İbnu Munzir, Atâ, Evzâi, Ebû Sevr de bu re'ydedirler. Ahmed ibn Hanbel ile Şâfiî'nin de kavli budur.

Farz olduğuna kail olanlar bu hadîsle benzerlerine tutunurlar. Bunlar, sünnet olaydı terkedenler yakmak ile tehdîd edilmezlerdi, diyorlar.

Şâfiî ve diğer mezheblerden bir çokları da farzu kifâye olduğuna kail olmuşlardır.

Ebû Hanîfe ile Mâlik'e göre muekked sünnettir.

Farzu ayn olduğuna kail olmıyanların birçok hüccetleri varsa da en kuvvetlisi yine bu hadîsdir. Diyorlar ki bu hadîsde haber verilen ukûbet yalnız niyyette kalıb, Peygamber bu tehdîdi bil fiil vâki kılmamıştır. Cemâat farzu ayn olaydı, bunu terkedenlerin cezası beyan edilen ukûbet olduğuna göre elbette yakalarını bırakmıyacaktı.

٢٥٢ – (...) حدّثنا ابْنُ نُمَيْرٍ. حَدَّثَنَا أَبِي. حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ. ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ (وَاللَّفْظُ لَهُمَا) قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِنَّ أَثْقَلَ صَلَاةٍ عَلَى الْمُنَافِقِينَ صَلَاةُ الْعِشَاءِ وَصَلَاةُ الْفَجْرِ. وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِيهِمَا لَأَتَوْهُمَا وَلَوْ حَبْوًا. وَلَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ آمُرَ بِالصَّلَاةِ فَتُقَامَ. ثُمَّ آمُرَ رَجُلًا فَيُصَلِّيَ بِالنَّاسِ. ثُمَّ أَنْطَلِقَ مَعِي بِرِجَالٍ مَعَهُمْ حُزَمٌ مِنْ حَطَبٍ، إِلَى قَوْمٍ لَا يَشْهَدُونَ الصَّلَاةَ، فَأُحَرِّقَ عَلَيْهِمْ بُيُوتَهُمْ بِالنَّارِ».

252 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S), buyurdu ki : «Munâfıklar üzerine en ağır gelen namaz yatsı namazı ile sabah namazıdır[119]. Halbuki bu iki namaz (ın cemâatın) da olan (ecir ve fazîlet) i bilseler emekliye emekliye de olsa onlara gelirlerdi. Yemîn olsun içimden öyle geçti ki namaz için ikameti emredeyim de namaz ikamet edilsin, sonra birine halka namaz kıldırasın, diyeyim. Sonra yanlarında odun demetleri bulunan bir takım adamlarla bu namazda hazır olmayan gürûha gidib üzerlerine evlerini (kendileri içlerinde iken) ateşle yakıvereyim!»

٢٥٣ – (...) وحدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ؛ قَالَ: هَٰذَا مَا حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا. وَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ آمُرَ فِتْيَانِي أَنْ يَسْتَعِدُّوا لِي بِحُزَمٍ مِنْ حَطَبٍ. ثُمَّ آمُرَ رَجُلًا يُصَلِّي بِالنَّاسِ. ثُمَّ تُحَرَّقُ بُيُوتٌ عَلَى مَنْ فِيهَا».

(...) وحدّثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ وَكِيعٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بُرْقَانَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ الأَصَمِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، بِنَحْوِهِ.

253 — ( ) .... : Hemmâmu'bnu Munebbih :

Bu, Ebû Hureyre'nin bize Rasûlullah (S) dan tahdîs ettikleridir dedi ve birçok hadîsleri zikretti. Bunlardan biri de şudur: Rasûlullah (S).

---

119. Burada bahîs konusu olan nifâk amelî nifaktır. ma'siyet nifâkıdır. Küfür nifâkı değildir. Yani burada zem olunan mu'minler cemâate devam hususunda tenbellik yapanlar zümresidir. Bunlar îmândan büsbütün ârî değilken ibâdette tenbellik yaptıklarından dolayı zecr ve tehdîd için kendilerine munâfık denilmiştir. Yoksa bunlar evlerinde namaz kılan mu'minlerdir.

Bu iki vaktın cemâatine gelmenin bu kadar ağır olması, sabah namazı tatlı uyku zamanına, yatsı namazı da sükûn ve istirahat zamanına tesâdüf etmesindendir. Hadîşde bu maksadın «en ağır gelen» lafzı ile söylenmesi diğer namazlara da gelmenin kendilerine ağır geldiğine, şu kadar ki en ağırı bu iki namaz olduğuna delâlet eder...

şöyle buyurdu: «Yemin olsun içimden öyle geçti ki gençlerime benim için odun demetleri hazırlamalarını emredeyim. Sonra birine buyurayım da insanlara namaz kıldırsın. Daha sonra içlerindeki insanlar üzerine bir takım evler yıkılsın!»

( ) .... : Bu senedde de yine Ebû Hureyre, Peygamberin geçen hadîs tarzında buyurduğunu rivâyet etmiştir.

٢٥٤ -- (٦٥٢) وحدّثنا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ يُونُسَ . حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ . حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحٰقَ عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ . سَمِعَهُ مِنْهُ عَنْ عَبْدِ اللهِ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ، لِقَوْمٍ يَتَخَلَّفُونَ عَنِ الْجُمُعَةِ « لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ آمُرَ رَجُلًا يُصَلِّي بِالنَّاسِ . ثُمَّ أُحَرِّقَ عَلَى رِجَالٍ يَتَخَلَّفُونَ ، عَنِ الْجُمُعَةِ ، بُيُوتَهُمْ » .

254 — (652) .... : Abdullah (R) dan:

Peygamber (S), cumua namazına gelmiyen bir zümre için şöyle buyurdu: «Yemîn olsun içimden öyle geçti ki birisine insanlara namaz kıldır diye emrettikten sonra cumua namazına gelmiyen kimselerin üzerlerine evlerini (kendileri içlerinde iken) yıkıvereyim».

(٤٣) باب يجب إتيان المسجد على من سمع النداء

٢٥٥ — (٦٥٣) وحدّثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَإِسْحٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَسُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ وَيَعْقُوبُ الدَّوْرَقِيُّ. كُلُّهُمْ عَنْ مَرْوَانَ الْفَزَارِيِّ . قَالَ قُتَيْبَةُ : حَدَّثَنَا الْفَزَارِيُّ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ الْأَصَمِّ . قَالَ : حَدَّثَنَا يَزِيدُ ابْنُ الْأَصَمِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : أَتَى النَّبِيَّ ﷺ رَجُلٌ أَعْمَى . فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنَّهُ لَيْسَ لِي قَائِدٌ يَقُودُنِي إِلَى الْمَسْجِدِ . فَسَأَلَ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَنْ يُرَخِّصَ لَهُ فَيُصَلِّيَ فِي بَيْتِهِ . فَرَخَّصَ لَهُ . فَلَمَّا وَلَّى دَعَاهُ فَقَالَ « هَلْ تَسْمَعُ النِّدَاءَ بِالصَّلَاةِ ؟ » فَقَالَ : نَعَمْ . قَالَ « فَأَجِبْ » .

(43) EZÂNI İŞİDEN KİMSEYE MESCİDE GİTMEK VÂCİB OLUR BÂBI

255 — (653) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi:

Peygamber (S) e âma bir kimse gelib: Yâ Rasûlallah! Beni mescide kadar götürecek bir yardımcı kimsem yoktur, dedi ve Rasûlullah'dan kendi evinde kılması için ruhsat vermesini istedi. Rasûlullah da ona bu ruhsatı verdi. O zât gitmek üzere arkasına dönünce, Rasûlullah onu çağırdı ve: «Namaz için okunan ezânı duyuyor musun?» diye sordu. O zât evet, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah: «Öyle ise ezâna icâbet et!» buyurdu.

(٤٤) باب صلاة الجماعة من سنن الهدى

٢٥٦ – (٦٥٤) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا محمد بن بشر العبدي . حدثنا زكريا ابن أبي زائدة . حدثنا عبد الملك بن عمير عن أبي الأحوص . قال : قال عبد الله : لقد رأيتنا وما يتخلف عن الصلاة إلا منافق قد علم نفاقه . أو مريض . إن كان المريض ليمشي بين رجلين حتى يأتي الصلاة . وقال : إن رسول الله ﷺ علمنا سنن الهدى . وإن من سنن الهدى الصلاة في المسجد الذي يؤذن فيه .

(44) CEMÂATLE NAMAZ KILMAK HİDAYET YOLLARINDANDIR BÂBI

256 — (654) .... : Abdullah (R) şöyle dedi :

Yemîn olsun biz bilirdik ki, namazdan ancak nifâkı kesin olarak bilinen munâfık yahut da hasta geri kalırdı. Hasta olan namaza gelmek için iki kimse arasında yürürdü. Abdullah dedi ki : Rasûlullah (S), bizlere hidâyet (ve doğruluk) yollarını öğretti. İçinde ezân okunan mescidde namaz kılmak muhakkak ki doğruluk ve hidâyet kanunlarındandır.

٢٥٧ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا الفضل بن دكين عن أبي العميس ، عن علي بن الأقمر ، عن أبي الأحوص ، عن عبد الله ؛ قال : من سره أن يلقى الله غدا مسلما فليحافظ على هؤلاء الصلوات حيث ينادى بهن . فإن الله شرع لنبيكم ﷺ سنن الهدى . وإنهن من سنن الهدى . ولو أنكم صليتم في بيوتكم كما يصلي هذا المتخلف في بيته لتركتم سنة نبيكم . ولو تركتم سنة نبيكم لضللتم . وما من رجل يتطهر فيحسن الطهور ثم يعمد إلى مسجد من هذه المساجد إلا كتب الله له بكل خطوة يخطوها حسنة . ويرفعه بها درجة . ويحط عنه بها سيئة . ولقد رأيتنا وما يتخلف عنها إلا منافق ، معلوم النفاق . ولقد كان الرجل يؤتى به يهادى بين الرجلين حتى يقام في الصف .

257 — ( ) .... : Abdullah (R) şöyle dedi :

Her kimi, yarın Allah'a bir musliman olarak kavuşması sevindirirse, namazlar için nidâ olunan her yerde şu namazlara muhâfız olup onlara devam etsin. Çünkü Allah, Peygamberiniz (S) için hidâyet yollarını şe-

rîat ve kanun yaptı. Hiç şüphesiz namazlar doğruluk ve hidâyet yollarıdır. Şâyet sizler, şu arkaya kalıb evinde namaz kılan kimseler gibi evlerinizde namaz kılsaydınız, Peygamberinizin sünnetini terketmiş olurdunuz. Peygamberinizin sünnetini terkettiğiniz takdîrde de muhakkak dalalete düşerdiniz. Her hangi bir kimse kendini tertemiz yapıb güzelce abdest alıb sonra şu mescidlerden bir mescide giderse Allah onun attığı her bir adıma mukabil muhakkak onun için bir hasene yazacak, onu bir derece yükseltecek ve ondan bir seyyiesini de silecektir. Yemîn olsun biz bilirdik ki cemâat namazında ancak nifakı ma'lûm olan munâfık geri kalırdı. Ve öyle olurdu ki bir kimse hastalığından dolayı iki kişi arasında yedilerek getirilirdi de nihayet safda dikeltilirdi [120].

(٤٥) باب النهي عن الخروج من المسجد إذا أذن المؤذن

٢٥٨ – (٦٥٥) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا أبو الأحوص عن إبراهيم بن المهاجر، عن أبي الشعثاء؛ قال: كنا قعودا في المسجد مع أبي هريرة. فأذن المؤذن. فقام رجل من المسجد يمشي. فأتبعه أبو هريرة بصره حتى خرج من المسجد. فقال أبو هريرة: أما هذا فقد عصى أبا القاسم ﷺ.

(45) MUEZZİN EZÂN OKUDUĞU ZAMAN MESCİDDEN ÇIKMAYI NEHİY BÂBI

258 — (655) .... : Ebu'ş-Şa'sâ şöyle dedi :

Mescidde Ebû Hureyre de beraber olarak oturuyorduk. Derken muezzin ezân okudu. Bir kimse mescidden kalkıb yürüdü. Ebû Hureyre onu tâ mescidden çıkıp gidinceye kadar gözleri ile ta'kîb etti. Arkasından : Bu, Ebu'l-Kasım (S) a muhakkak âsî oldu, dedi.

٢٥٩ – (...) وحدثنا ابن أبي عمر المكي: حدثنا سفيان (هو ابن عيينة) عن عمر بن سعيد، عن أشعث بن أبي الشعثاء المحاربي، عن أبيه؛ قال: سمعت أبا هريرة، ورأى رجلا يجتاز المسجد خارجا، بعد الأذان، فقال: أما هذا فقد عصى أبا القاسم ﷺ.

---

120. Usûlcular zikretti ki sünnet iki nev'idir. Biri sünnetu Hudâ yani dînî mükemmelleştiren sünnet. Bunu terkeden günah işlemiş olur ve levme hak kazanır. Bunlar cemâat, ezân, ikamet gibi sünnetlerdir. Diğeri Sünnetu'z-zevâid'dir, bunları terkeden levme hak kazanmaz. Bunlar Peygamberin giyinişindeki, oturuşundaki, kalkışındaki sîretleri gibi şeylerdir. Sunnetu'l-hudânın müfred, sunnetu'z-zevâidin cemi' getirilmesi, sunnetu'l-hudânın azlığına, zevâid sünnetlerinin ise çokluğuna îmâdır denilmiştir.

259 — ( ) .... : Ebu'ş-Şa'sâ şöyle dedi :
Ebû Hureyre'den işittim. O, ezândan sonra mescidden çıkıb giden birini gördü de ardından : Bu şahıs muhakkak Ebu'l- Kasım (S) a âsî oldu, dedi.

(٤٦) باب فضل صلاة العشاء والصبح فى جماعة

٢٦٠ – (٦٥٦) حدثنا إسحق بن إبراهيم . أخبرنا المغيرة بن سلمة المخزومى . حدثنا عبد الواحد (وهو ابن زياد) حدثنا عثمان بن حكيم . حدثنا عبد الرحمن بن أبى عمرة . قال: دخل عثمان بن عفان المسجد بعد صلاة المغرب . فقعد وحده . فقعدت إليه . فقال : يا ابن أخى ! سمعت رسول الله ﷺ يقول « من صلى العشاء فى جماعة فكأنما قام نصف الليل . ومن صلى الصبح فى جماعة فكأنما صلى الليل كله » .

(...) وحدثنيه زهير بن حرب . حدثنا محمد بن عبد الله الأسدى . ح وحدثنى محمد بن رافع . قال : حدثنا عبد الرزاق . جميعا عن سفيان ، عن أبى سهل عثمان بن حكيم ، بهذا الإسناد ، مثله .

(46) YATSI VE SABAH NAMAZLARINI CEMÂAT HALİNDE KILMANIN FAZÎLETİ BÂBI

260 — (656) .... : Abdurrahmani'bnu Ebî Amrete tahdîs edib şöyle dedi : Usmânu'bnu affân akşam namazından sonra mescide girdi ve yalnız olarak oturdu. Ben de onun yanına varıb oturdum. Akabinde şöyle dedi : Ey kardeşimin oğlu! Ben Rasûlullah'dan işittim, buyuruyordu ki : «Her kim yatsı namazını bir cemâat içinde kılarsa, gecenin yarısında kaim olmuş gibidir. Her kim de sabah namazını bir cemâat içinde kılarsa bütün gecede namaz kılmış gibi olur».

( ) .... : Bu iki tarîkın râvîleri de Sufyân'dan, o da Ebû Sehl Usmânu'bnu Hakîm'den, bu isnadla geçen hadîsin benzerini rivâyet ettiler.

٢٦١ – (٦٥٧) وحدثنى نصر بن على الجهضمى . حدثنا بشر (يعنى ابن مفضل) عن خالد ، عن أنس بن سيرين ؛ قال : سمعت جندب بن عبد الله يقول : قال رسول الله ﷺ « من صلى الصبح فهو فى ذمة الله . فلا يطلبنكم الله من ذمته بشىء فيدركه فيكبه فى نار جهنم » .

261 — (657) .... : Enesu'bnu Sîrîn dedi ki : Cündeb ibn Abdillah'dan işittim şöyle diyordu : Rasûlullah (S) : «Her kim sabah namazını kılarsa işte o Allah'ın zimmetindedir (emânındadır). Allah zimmetinin

terk olunmasına karşılık sizlerden hiçbir şey taleb etmez. Allah zimmetini terkedene yetişir ve onu Cehennem ateşi içinde yüzün koyu yatırır» buyurdu.

٢٦٢ – (...) وَحَدَّثَنِيهِ يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّوْرَقِيُّ. حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ عَنْ خَالِدٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ سِيرِينَ، قَالَ: سَمِعْتُ جُنْدَبًا الْقَسْرِيَّ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَنْ صَلَّى صَلَاةَ الصُّبْحِ فَهُوَ فِي ذِمَّةِ اللهِ. فَلَا يَطْلُبَنَّكُمُ اللهُ مِنْ ذِمَّتِهِ بِشَيْءٍ. فَإِنَّهُ مَنْ يَطْلُبْهُ مِنْ ذِمَّتِهِ بِشَيْءٍ يُدْرِكْهُ. ثُمَّ يَكُبَّهُ عَلَى وَجْهِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ».

(...) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدٍ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ جُنْدَبِ بْنِ سُفْيَانَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، بِهَذَا. وَلَمْ يَذْكُرْ «فَيَكُبَّهُ فِي نَارِ جَهَنَّمَ».

262 — ( ) .... : Enesu'bnu Sîrîn dedi ki : Cündeb el-Kasrî'den işittim şöyle diyordu. Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Her kim sabah namazını kılarsa, işte o Allah'ın zimmetinde (te'mînâtında, emânında, garantisinde) dir [121]. Allah zimmetinin terk olunmasından dolayı sizlerden hiçbir şey taleb etmez. Muhakkak olan şu ki Allah, hukûkunda eksiklik yapması ve ahdini yerine getirmemesinden dolayı her kimi muâhaze etmek isterse Allah ona mutlaka yetişir (yakalar), sonra da onu cehennem ateşine yüzü üzerine yatırır.

( ) .... : Bu seneddeki râvî de yine Cündeb ibn Sufyan'dan, o da Peygamber'den olmak üzere bu isnad ile rivâyet etmiştir. Ancak burada «onu cehennem ateşinde yüzün koyu yatırır» kısmını zikretmedi.

121. Buhârîdeki rivâyette bu ilâhî zimmet daha şumüllü olarak ifade buyurulmuştur. Enesu'bnu Mâlik'den şöyle dedi: Rasûlullah: şöyle buyurdu: «Her kim bizim şu kıldığımız namazı kılar, kıblemize karşı durur, kestiğimizi yerse Allah'ın ve Rasûlunun ahd ve emânını hak eden musliman işte odur. Artık Allah'a karşı (öyle olan bir kimsenin) ahd ve emânına hıyânet etmeyiniz...»

(Buharî, *salât, fadlu istikbâli'l-kıble*).

(٤٧) باب الرخصة في التخلف عن الجماعة بعذر

٢٦٣ – (٣٣) حدثني حرملة بن يحيى التجيبي. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب؛ أن محمود بن الربيع الانصاري حدثه؛ أن عتبان بن مالك، وهو من أصحاب النبي ﷺ، ممن شهد بدرا، من الأنصار؛ أنه أتى رسول الله ﷺ فقال: يا رسول الله! إني قد أنكرت بصري. وأنا أصلي لقومي. وإذا كانت الأمطار سال الوادي الذي بيني وبينهم. ولم أستطع أن آتي مسجدهم. فأصلي لهم. وددت أنك يا رسول الله تأتي فتصلي في مصلى. فأتخذه مصلى. قال فقال رسول الله ﷺ « سأفعل. إن شاء الله » . قال عتبان: فغدا رسول الله ﷺ وأبو بكر الصديق حين ارتفع النهار. فاستأذن رسول الله ﷺ. فأذنت له. فلم يجلس حتى دخل البيت. ثم قال « أين تحب أن أصلي من بيتك؟ » قال فأشرت إلى ناحية من البيت. فقام رسول الله ﷺ فكبر. فقمنا وراءه. فصلى ركعتين ثم سلم. قال وحبسناه على خزير صنعناه له. قال فثاب رجال من أهل الدار حولنا. حتى اجتمع في البيت رجال ذوو عدد. فقال قائل منهم: أين مالك بن الدخشن؟ فقال بعضهم: ذلك منافق لا يحب الله ورسوله. فقال رسول الله ﷺ « لا تقل له ذلك. ألا تراه قد قال: لا إله إلا الله. يريد بذلك وجه الله؟ » قال قالوا: الله ورسوله أعلم. قال: فإنما نرى وجهه ونصيحته للمنافقين. قال فقال رسول الله ﷺ « فإن الله قد حرم على النار من قال: لا إله إلا الله، يبتغي بذلك وجه الله » .

قال ابن شهاب: ثم سألت الحصين بن محمد الأنصاري، وهو أحد بني سالم، وهو من سراتهم، عن حديث محمود بن الربيع. فصدقه بذلك.

(47) BİR ÖZÜR SEBEBİYLE CEMÂATTEN GERİ KALMAK HUSUSUNDA RUHSAT BÂBI

263 — (33) .... : Mahmûdu'bnu'r-Rabî el-Ensârî (R) tahdîs edib dedi ki : Rasûlullah (S) ın sahâbîlerinden ve Bedr'de hâzır bulunan Ensar'dan Itbânu'bnu Mâlik (R), bir gün Rasûlullah'a geldi ve şöyle dedi : Yâ Rasulallah! Gözlerimde hayır kalmadı. Halbuki kavmime namaz kıldıran benim. Yağmurlar yağdığı vakıt onlarla benim aramda olan dere akar da mescidlerine gidib onlara namaz kıldıramaz olurum. Yâ Rasûlallah! Gönlüm ister ki bana gelib evimde namaz kıldırsan da namaz kıldığın yeri namazgâh edinsem!

Râvî der ki : Rasûlullah (S), Itbân'a : «İnşâallah (bunu) yapacağım» dedi. Itbân der ki : Ertesi sabah Rasûlullah ile Ebû Bekr gün yükseldiği vakıt bana geldiler. Rasûlullah izin istedi. Ben de girmesine izin verdim. Eve girdiğinde oturmadı. Sonra «evin neresinde namaz kılmamı ister-sin?» dedi. Itbân der ki : Evin bir tarafını ona işaret ettim. Rasûlullah namaza durub tekbîr aldı. Biz de arkasında saff olduk. İki rek'at kıldır-dıktan sonra selam verdi. Itbân der ki : Rasûlullah'ı kendisi için pişir-diğimiz bir **hazîre** yemeğini [122] yemesi için alıkoyduk. Yurdun (mahalle-nin) ahâlîsinden birçok kimseler (Peygamberin geldiğini haber alarak birer birer) yanımıza gelib evimizde toplandılar. İçlerinden biri : Mâli-ku'bnu Duhşun nerede? dedi. Topluluktan biri : O, Allah'ı ve Rasûlunu sevmiyen bir munâfıktır, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah ona : «Onun hakkında böyle deme! Görmüyor musun ki LÂ İLÂHE İLL'ALLÂH di-yor ve bununla Allah'ın rızâsını istiyor?» buyurdu. Itbân der ki : Allah ve Rasûlu en iyi bilendir, dediler. Itbân der ki : Biz Rasûlullah'ın, mu-nâfıklar hakkında (hep böyle) teveccühünü ve hayırhahlığını görürdük. Sonra Rasûlullah : «Allah Teâla, Allah'ın rızâsını arıyarak LÂ İLÂHE İLL'ALLÂH diyen kimseyi ateşe haram etmiştir» buyurdu.

Râvî İbnu Şihâb der ki : Sonra Sâlim oğullarından ve onların ileri gelenlerinden biri olan Husaynu'bnu Muhammed el-Ensârî'ye Mahmûdu'-bnu'r-Rabî' hadîsinden sordum da, hadîsi böylece doğruladı.

٢٦٤ — (...) وحدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ. كِلَاهُمَا عَنْ عَبْدِالرَّزَّاقِ. قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِىِّ. قَالَ: حَدَّثَنِى مَحْمُودُ بْنُ رَبِيعٍ عَنْ عِتْبَانَ بْنِ مَالِكٍ. قَالَ: أَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ. وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِمَعْنَىٰ حَدِيثِ يُونُسَ. غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ: فَقَالَ رَجُلٌ: أَيْنَ مَالِكُ بْنُ الدُّخْشُنِ أَوِ الدُّخَيْشِنِ؟ وَزَادَ فِى الْحَدِيثِ: قَالَ مَحْمُودٌ: فَحَدَّثْتُ بِهَٰذَا الْحَدِيثِ نَفَرًا، فِيهِمْ أَبُو أَيُّوبَ الْأَنْصَارِىُّ. فَقَالَ: مَا أَظُنُّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ مَا قُلْتَ. قَالَ فَحَلَفْتُ، إِنْ رَجَعْتُ إِلَى عِتْبَانَ، أَنْ أَسْأَلَهُ. قَالَ فَرَجَعْتُ إِلَيْهِ فَوَجَدْتُهُ شَيْخًا كَبِيرًا قَدْ ذَهَبَ بَصَرُهُ. وَهُوَ إِمَامُ قَوْمِهِ. فَجَلَسْتُ إِلَىٰ جَنْبِهِ. فَسَأَلْتُهُ عَنْ هَٰذَا الْحَدِيثِ. فَحَدَّثَنِيهِ كَمَا حَدَّثَنِيهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ.

قَالَ الزُّهْرِىُّ: ثُمَّ نَزَلَتْ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَرَائِضُ وَأُمُورٌ نُرَى أَنَّ الْأَمْرَ انْتَهَىٰ إِلَيْهَا. فَمَنِ اسْتَطَاعَ أَنْ لَا يَغْتَرَّ فَلَا يَغْتَرَّ.

264 — ( ) .... : Zuhrî şöyle dedi :

---

122. *el-Hazîre* sefîne vezninde... yağlı çorbaya denir. Ve hazire un ve ufak kıyılmış et ile olan bulamaç aşına denir. Ve eğer et ile olmassa *asîde* denir. Bir kavle göre irice un ıslağını karıştırmakla olan çorbaya denir. *Ceşîşe* adındaki yemek ise bulgur veya yar-ma içine et yahut hurma kıyılıb pişirilen pilavdır (*Kamus termecesi*).

Bana Mahmûdu'bnu'r-Rabî, Itbânu'bnu Mâlik'den tahdîs edib : Rasûlullah (S) a geldim, diyerek bundan önceki Yûnus hadîsini ma'nâsıyle hadisi sevketti. Şukadar var ki o, bir kimse : «Mâliku'bnu Duhşuṅ yahut Mâliku'bnu'd-Duhayş'ın nerede?» dedi, demiştir. Bir de hadîsde şu şu ziyade vardır : Mahmûd dedi ki : Bu hadîsi bir topluluğa söyledim, içlerinde Ebû Eyyûb el-Ensârî de vardı. Ebû Eyyûb : Rasûlullah'ın senin söylediğini söylemiş olduğunu zannetmem dedi. Bunun üzerine ben, eğer Itbân'a dönersem bunu ondan tekrar soracağım diye yemîn ettim. Muteakiben Itbân'ın yanına döndüm. Onu gözleri görmez olmuş çok yaşlı bir ihtiyar buldum. O, hâlâ kavminin imâmı idi. Yanıbaşına oturdum ve kendisine bu hadîsden sordum. Bunun üzerine bana bu hadîsi ilk defa tahdîs ettiği gibi tekrar tahdîs etti.

Zuhrî der ki : Sonra bunların ardından birçok farzlar ve işler nâzil oldu ki işin onlara dayandığını görüyoruz. Artık aldanmamaya her kim muktedir olursa o aldanmasın.

٢٦٥ – (...) وحدثنا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . أَخْبَرَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ . قَالَ: حَدَّثَنِي الزُّهْرِيُّ عَنْ مَحْمُودِ بْنِ الرَّبِيعِ . قَالَ : إِنِّي لَأَعْقِلُ مَجَّةً مَجَّهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنْ دَلْوٍ فِي دَارِنَا . قَالَ مَحْمُودٌ : فَحَدَّثَنِي عِتْبَانُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ : قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنَّ بَصَرِي قَدْ سَاءَ . وَسَاقَ الْحَدِيثَ إِلَى قَوْلِهِ: فَصَلَّى بِنَا رَكْعَتَيْنِ. وَحَبَسْنَا رَسُولَ اللهِ ﷺ عَلَى جَشِيشَةٍ صَنَعْنَاهَا لَهُ . وَلَمْ يَذْكُرْ مَا بَعْدَهُ، مِنْ زِيَادَةِ يُونُسَ وَمَعْمَرٍ .

265 — ( ) .... : Mahmudu'bnu'r-Rabî' (R) şöyle dedi :

Ben (beş yaşında iken)[123] Rasûlullah (S) ın bizim yurdumuzda bir kerre bir kovadan (ağzına su alıb bana doğru) püskürdüğünü akıl etmekteyim.

Mahmûd der ki : Itbânu'bnu Mâlik bana tahdîs edib dedi ki : Yâ Rasûlallah! Gözümün görmesi fenalaştı dedim, diyerek hadîsi tâ : Bize iki rek'at namaz kıldırdı. Biz kendisi için hazırladığımız ceşîşe denilen yemeği yesin diye Rasûlullah'ı alıkoyduk sözüne kadar sevketti. Bundan sonrasını zikretmedi[124].

---

123. Bu, Mahmûd'un sahâbîliğini isbat eden hadîsdir. Buhârîdeki rivâyetinde beş yaşında bulunduğunu tasrîh etmiştir : — (Buhârî: *İlim, metâ yasihhu semâu's-sağîr*).

124. Bu hadîs *Kitâbu'l-İymân*'da da teselsül eden sırada 33 rakamında da geçmişti. Mahmûd'un rivâyet ettiği bu Itbân hadîsinden birçok hükümler ve faydalar çıkarılmıştır :
Şöyle yapacağım diyenin *inşâallah* demesi el-Kehf: 24. âyeti ve bu hadîs îcâbıdır.
Sâlih kimselerle teberruk etmek ve namaz kıldıkları yerde namaz kılmak.
Fâdılın, mefdûlu ziyareti ve ziyafetinde hâzır bulunması.
Özür sebebiyle cemâate devamın düşmesi.
İmâm, âlim ve benzerlerinin bazan dostlarına gidib sohbet etmeleri:

(٤٨) باب جواز الجماعة في النافلة، والصلاة على حصير وخمرة وثوب وغيرها من الطاهرات

٢٦٦ – (٦٥٨) حدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن إسحاق بن عبد الله بن أبي طلحة، عن أنس بن مالك؛ أن جدته مليكة دعت رسول الله ﷺ لطعام صنعته. فأكل منه. ثم قال «قوموا فأصلي لكم» قال أنس بن مالك: فقمت إلى حصير لنا قد اسود من طول ما لبس. فنضحته بماء. فقام عليه رسول الله ﷺ. وصففت أنا واليتيم وراءه. والعجوز من ورائنا. فصلى لنا رسول الله ﷺ ركعتين. ثم انصرف.

(48) NÂFİLEDE DE CEMÂAT TEŞKÎLİNİN VE HASÎR, SECCÂDE, KUMAŞ VE DİĞER TEMİZ ŞEYLER ÜZERİNDE NAMAZ KILMANIN CEVÂZI BÂBI

266 — (658) .... : Enesu'bnu Mâlik (R) den :

Enes'in anne annesi Muleyke (bintu Mâlik ibn Adiy R) Rasûlullah (S) ı hazırladığı bir yemeğe da'vet etti. Rasûlullah o yemekten yedi. Sonra : «(Haydin) kalkınız da size namaz kıldırayım!» buyurdu [125]. Enesu'bnu Mâlik der ki : Ben, hemen kullanıla kullanıla simsiyah kesilmiş (eski) bir hasîrımıza davrandım. Üzerine (yumuşasın diye) biraz su serptim. Rasûlullah, namaza durdu. Yetim ile beraber ben de ardında (bir) saff olduk. Kocakarı da arkamızda durdu. Rasûlullah, bize iki rek'at kıldırdı, sonra gitti [126].

Velev ki arkadaşı olsun ve daha evvel da'vet etmiş olsa bile ziyaretçi ev sâhibinden içeri girme izni istemesi.

İşlerin en önemlisini evvelâ yapmak, çünkü Peygamber eve girince oturmadan da'vet sebebi olan namaza başladı.

Nâfilede de cemâatin sahîh olduğu.

Gündüz nâfilesinde de gece nâfilesinde olduğu gibi ikişer rek'atin efdal olduğu.

Birisinin evine sâlih bir kimse geldiğinde mahalle ahâlîsinin ve komşuların orada toplanmaları, gelene ziyâret, ikrâm ve ondan istifade için onun meclisinde hâzır olmaları.

Evin muayyen bir yerinde namaz kılmanın cevâzı, ancak mescidde bir yer tutmanın men' olunduğu.

Kötülükten berî' olan bir kimse bir meclisde kötülenirse onu müdâfaa etmek gerektiği.

Tevhîd üzere ölenin Cehennemde devamlı kalmıyacağı (Nevevî).

125. Bu hadîsde yemek, namazdan öne geçirilmiştir. Geçen Itbân ibn Mâlik hadîsinde ise namaz yemekten evvel kılınmıştı. Çünkü Itbân, Peygamber'i namaz kıldırsın diye da'vet etmişti. Muleyke'nin da'veti ise yemeğe idi. Rasûlullah hangi iş için gelmiş ise onu, öne geçirirdi.

126. Bu hadîs nâfile namaz için cemâatın cevâzına delîldir. Hanefî'lere göre — terâvîhten mâada — tedâî yani biribirini da'vet sûretiyle cemâatle nafile kılmak mekruhtur. İmâm

٢٦٧ — (٦٥٩) وحدثنا شيبان بن فروخ وأبو الربيع . كلاهما عن عبد الوارث . قال شيبان :
حدثنا عبد الوارث عن أبي التياح ، عن أنس بن مالك ؛ قال : كان رسول الله ﷺ أحسن الناس خلقا .
فربما تحضر الصلاة وهو في بيتنا . فيأمر بالبساط الذي تحته فيكنس . ثم ينضح . ثم يؤم رسول الله
ﷺ . ونقوم خلفه فيصلي بنا . وكان بساطهم من جريد النخل .

267 — (659) .... : Enesu'bnu Mâlik (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S), insanların en güzel ahlâklısı idi. Bazan kendisi evimizde iken namaz vaktı gelirdi de hemen altında bulunan yaygının (düzeltilmesini) emreder, yaygı süpürülür, sonra üzerine su serpilir, daha sonra da Rasûlullah, imâm olur biz de arkasında saff dururduk. O da bize namaz kıldırırdı. Enes'lerin bu yaygısı hurma yapraklarından idı.

٢٦٨ — (٦٦٠) حدثني زهير بن حرب . حدثنا هاشم بن القاسم . حدثنا سليمان عن ثابت ، عن
أنس ؛ قال : دخل النبي ﷺ علينا . وما هو إلا أنا وأمي وأم حرام خالتي . فقال « قوموا فلأصلي بكم »
(في غير وقت صلاة) فصلى بنا . فقال رجل لثابت : أين جعل أنسا منه ؟ قال : جعله على يمينه . ثم
دعا لنا ، أهل البيت ، بكل خير من خير الدنيا والآخرة . فقالت أمي : يا رسول الله ! خويدمك . ادع الله له .
قال فدعا لي بكل خير . وكان في آخر ما دعا لي به أن قال « اللهم ! أكثر ماله وولده وبارك له فيه » .

268.— (660) .... : Enes (R) şöyle dedi :

Bir gün Peygamber (S) bize geldi. Evde ancak ben, annem ve teyzem Ummu Harâm vardı. Muteakiben : «Kalkınız size namaz kıldırayım!» buyurdu. (Bu, farz namaz vaktı dışında idi). Bize namaz kıldırdı. Bir kimse râvî Sâbit'e : Peygamber Enes'i (namaz için) nereye koydu? diye sordu da Sâbit : Onu sağ tarafına durdurdu, dedi. (Enes şöyle anlattı :) Sonra bize, ev halkına dünya ve âhiret hayırlarının hepsiyle duâ etti. Annem : Yâ Rasûlallah! Bu, senin küçük hizmetçindir. Onun için Allah'a duâ eyle dedi. Rasûlullah benim için her bir hayırla duâ etti. Bana yaptığı duânın sonunda şöyle demişti :

«ALLÂHUMME! EKSİR MÂLEHU VE VELEDEHU VE BÂRİK LEHU FÎH = Yâ Rab! Bu çocuğun malını ve evlâdını çoğalt ve çoğaltmakta kendisi için bitmez bir bereket ihsan eyle».

Mâlik: Bilmiyenler farz kılınıyor zannetmesinler diye açıkca olmamak şartıyle cemâatle nâfile kılmakta be's yoktur, demiştir.

Bu hadîsden çocukların erkeklerle beraber bir saffda durabilecekleri istidlâl ediliyor. Kezâ bundan kadınların ayrı safta olmaları gerekeceği anlaşıldığı gibi cemâatin arkasında kadınların münferiden iktidâ etmelerinde be's olmadığına hükmedilebilir.

٢٦٩ – (...) وحدّثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ. حَدَّثَنَا أَبِي. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْمُخْتَارِ. سَمِعَ مُوسَى بْنَ أَنَسٍ يُحَدِّثُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ صَلَّى بِهِ وَبِأُمِّهِ أَوْ خَالَتِهِ. قَالَ: فَأَقَامَنِي عَنْ يَمِينِهِ وَأَقَامَ الْمَرْأَةَ خَلْفَنَا.

(...) وحدّثناه مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. ح وَحَدَّثَنِيهِ زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ (يَعْنِي ابْنَ مَهْدِيٍّ) قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، بِهٰذَا الْإِسْنَادِ.

269 — ( ) .... : Mûsâ ibn Enes, Enesu'bnu Mâlik'den, Rasûlullah (S) ın Enes'le annesi yahut teyzesiyle namaz kıldığını tahdîs etti. Enes : Rasûlullah, beni sağına, kadını da arkamıza durdurdu, demiştir.

( ) .... : Bu hadîsi, senedde zikredilen iki tarîkın râvîleri : Bize Şu'be tahdîs etti, diyerek bu isnadla aynen rivâyet etmişlerdir.

٢٧٠ – (٥١٣) حدّثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ. أَخْبَرَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ. ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. قَالَ: حَدَّثَنَا عَبَّادُ بْنُ الْعَوَّامِ. كِلَاهُمَا عَنِ الشَّيْبَانِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَدَّادٍ. قَالَ: حَدَّثَتْنِي مَيْمُونَةُ زَوْجُ النَّبِيِّ ﷺ. قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي وَأَنَا حِذَاءَهُ. وَرُبَّمَا أَصَابَنِي ثَوْبُهُ إِذَا سَجَدَ. وَكَانَ يُصَلِّي عَلَى خُمْرَةٍ.

270 — (513) .... : Peygamber'in zevcesi Meymûne (R) tahdîs edib şöyle dedi. Rasûlullah (S), ben karşısında bulunduğum halde namaz kılardı. Bazan da secde ettiği zaman elbisesi bana dokunurdu. Ve o, küçük bir seccâde üzerinde namaz kılar idi.

٢٧١ – (٦٦١) وحدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ. ح وَحَدَّثَنِي سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ. جَمِيعًا عَنِ الْأَعْمَشِ. ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ (وَاللَّفْظُ لَهُ) أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ. حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ أَبِي سُفْيَانَ عَنْ جَابِرٍ؛ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ؛ أَنَّهُ دَخَلَ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَوَجَدَهُ يُصَلِّي عَلَى حَصِيرٍ يَسْجُدُ عَلَيْهِ.

271 — (661) .... : Ebû Saîd Hudrî (R), kendisi Rasûlullah (S) ın huzuruna girdiğini ve onu bir hasîr üzerinde namaz kılarken o hasır üzerine secde eder vaziyette bulduğunu, tahdîs etti.

(٤٩) باب فضل صلاة الجماعة وانتظار الصلاة

٢٧٢ – (٦٤٩) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب. جميعا عن أبي معاوية. قال أبو كريب: حدثنا أبو معاوية عن الأعمش، عن أبي صالح، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «صلاة الرجل في جماعة تزيد على صلاته في بيته، وصلاته في سوقه، بضعا وعشرين درجة. وذلك أن أحدهم إذا توضأ فأحسن الوضوء ثم أتى المسجد. لا ينهزه إلا الصلاة. لا يريد إلا الصلاة. فلم يخط خطوة إلا رفع له بها درجة. وحط عنه بها خطيئة. حتى يدخل المسجد. فإذا دخل المسجد كان في الصلاة ما كانت الصلاة هي تحبسه. والملائكة يصلون على أحدكم مادام في مجلسه الذي صلى فيه. يقولون: اللهم! ارحمه. اللهم! اغفر له. اللهم! تب عليه. ما لم يؤذ فيه. ما لم يحدث فيه».

(...) حدثنا سعيد بن عمرو الأشعثي. أخبرنا عبثر. ح وحدثني محمد بن بكار بن الريان. قال حدثنا إسماعيل بن زكرياء. ح وحدثنا ابن المثنى. قال: حدثنا ابن أبي عدي عن شعبة. كلهم عن الأعمش، في هذا الإسناد، بمثل معناه.

(49) NAMAZI CEMÂATLE KILMANIN VE NAMAZ BEKLEMENİN FAZÎLETİ BÂBI

272 — (649) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Kişinin bir cemâat içinde kılacağı bir namazı, evinde ve pazarda (yalnızca kıldığı) namazdan yirmi bu kadar derece[127] ziyâde olur. Bu da şundandır : Muslimanlardan her hangi biri abdeste niyet edib abdestini tamam aldığı, kendisini namazdan başka bir şey hareket ettirmiyerek ve namazdan başka bir kasdı olmaksızın mescide gittiği zaman tâ mescide girinceye kadar attığı her bir adıma mukabil muhakkak ona bir derece yükseltilir ve bir günahı eksiltilir. Mescide girince de mescid onu alıkoydukca (yani orada kaldıkca) hep namazda (imiş gibi sevâba nâil) olur. Her hangi biriniz namaz kıldığı yerden ayrılmadığı, bulunduğu yerde kimseye eziyet yapmadığı ve abdestini bozmadığı müddetce melekler ona salât edib : Yâ Allah! Buna merhamet et. Yâ Allah! Buna mağfiret et. Yâ Allah! Bunun tevbesini kabul eyle, derler».

127. Cemâatle olan namazın yalnız kılınan namazdan kaç derece faziletli olduğuna dair rivâyetlerde çeşitli adedler gelmiştir. Yirmi beş, yirmi yedi derece rivâyetleri çoktur.

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de A'meş'den olmak üzere bu isnad içinde yukardaki hadîsin ma'nâsı ile rivayet etmişlerdir.

٢٧٣ – (...) وحدثنا ابن أبي عمر . حدثنا سفيان عن أيوب السختياني ، عن ابن سيرين ، عن أبي هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « إن الملائكة تصلي على أحدكم ما دام في مجلسه . تقول : اللهم ! اغفر له . اللهم ! ارحمه . ما لم يحدث . وأحدكم في صلاة ما كانت الصلاة تحبسه » .

273 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi :
Rasûlullah (S), buyurdu ki : «Her hangi biriniz namaz kıldığı yerde bulunduğu müddetce melekler ona salât edib : İlâhî! Buna mağfiret et. İlâhî! Buna rahmet eyle, derler. Hades vâki olmadığı ve namaz kendisini habsettiği müddetce her hangi biriniz hep namaz halinde olur».

٢٧٤ – (...) وحدثني محمد بن حاتم . حدثنا بهز . حدثنا حماد بن سلمة عن ثابت ، عن أبي رافع ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « لا يزال العبد في صلاة ما كان في مصلاه . ينتظر الصلاة ، وتقول الملائكة : اللهم ! اغفر له . اللهم ! ارحمه حتى ينصرف أو يحدث » قلت : ما يحدث ؟ قال : يفسو أو يضرط .

274 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den :
Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Kul namaz kıldığı yerde namaz bekliyerek bulunduğu müddetce hep namaz içinde olmakda devam eder. Tâ gidinceye yahut bir hades vâki oluncaya kadar da melekler : Yâ Rab! Buna mağfiret et. Yâ Rab! Buna rahmet eyle, diye istiğfar ve duâ ederler».
Râvî der ki : Hâdis olacak nedir? diye sordum : Bir fısıltı yahut da bir zarıltı çıkarır, dedi.

٢٧٥ – (...) حدثنا يحيى بن يحيى . قال : قرأت على مالك عن أبي الزناد ، عن الأعرج ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « لا يزال أحدكم في صلاة ما دامت الصلاة تحبسه . لا يمنعه أن ينقلب إلى أهله إلا الصلاة » .

275 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den :

Sevâb nevilerini takdîr eden adedlerin sırrı ancak nubuvvet nûru ile bilinecek hususlardan olduğu için bu iki adedin vechini beyan sadedindeki tercîhlerden bahsetmek abes olur. Yalnız fazla bir ma'lûmat olmak için şunu söyliyelim ki Ebû Dâvûd'un *Sünen* ile İbnu Hibbândaki bir hadîse göre, ıssız, tenha kırda münferiden kılınan namazın elli namaza bile muâdil olduğu zikredilmiştir. İlâhî fadlı tahdîd edecek hiçbir kayıd yoktur. Cemâatın mikdarına göre sevâbın artacağına dâir haberler de vardır...

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Sizlerden her biri namaz onu hapsetmekte devam ettiği ve kendisini âilesinin yanına dönmekten ancak namaz men' eder olduğu müddetce muhakkak hep namaz içindedir».

٢٧٦ – (...) حدثني حرملة بن يحيى. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس. ح وحدثني محمد بن سلمة المرادي. حدثنا عبد الله بن وهب عن يونس، عن ابن شهاب، عن ابن هرمز، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «أحدكم ما قعد ينتظر الصلاة، في صلاة، ما لم يحدث. تدعو له الملائكة: اللهم! اغفر له. اللهم! ارحمه».

(...) وحدثنا محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. حدثنا معمر عن همام بن منبه، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ، بنحو هذا.

276 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den :

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Sizlerden biri namazı bekleyerek oturduğu ve abdestini bozmadığı müddetce hep namaz içindedir. Melekler ona : Yâ Allah! Buna mağfiret et. Yâ Allah! Buna rahmet eyle, diye duâ ederler».

( ) Yine bize Muhammedu'bnu Râfi' tahdis etti. Bize Abdurrazzâk tahdis etti. Bize Ma'mer, Hemmâmu'bnu Münebbih'den, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den bu hadîsin benzerini tahdîs etti.

(٥٠) باب فضل كثرة الخطا إلى المساجد

٢٧٧ – (٦٦٢) حدثنا عبد الله بن براد الأشعري وأبو كريب. قالا: حدثنا أبو أسامة عن بريد، عن أبي بردة، عن أبي موسى؛ قال: قال رسول الله ﷺ «إن أعظم الناس أجرا في الصلاة أبعدهم إليها ممشى، فأبعدهم. والذي ينتظر الصلاة حتى يصليها مع الإمام أعظم أجرا من الذي يصليها ثم ينام». وفي رواية أبي كريب «حتى يصليها مع الإمام في جماعة».

(50) MESCİDLERE ÇOK ADIM ATMANIN FAZÎLETİ BÂBI

277 — (662) .... : Ebû Mûsâ (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Namazdan dolayı insanların en büyük ecre hak kazananın (cemâat mescidine) derece derece uzak yürüyenleri-

dir [128]. İmâm ile beraber kılayım diye namazı bekliyen kimse de (hemen) kılıb yatıverenden daha büyük ecre nâil olur». Râvîlerden Ebû Kureyb'-in rivayetinde: «O namazı imâmla beraber bir cemâat içinde kılayım diye...» şeklindedir.

٢٧٨ – (٦٦٣) حدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا عبثر عن سليمان التيمي، عن أبي عثمان النهدي، عن أبي بن كعب؛ قال: كان رجل، لا أعلم رجلا أبعد من المسجد منه. وكان لا تخطئه صلاة. قال فقيل له: أو قلت له: لو اشتريت حمارا تركبه في الظلماء وفي الرمضاء. قال: ما يسرني أن منزلي إلى جنب المسجد. إني أريد أن يكتب لي ممشاي إلى المسجد. ورجوعي إذا رجعت إلى أهلي. فقال رسول الله ﷺ «قد جمع الله لك ذلك كله».

(...) وحدثنا محمد بن عبد الأعلى. حدثنا المعتمر. ح وحدثنا إسحق بن إبراهيم. قال: أخبرنا جرير. كلاهما عن التيمي، بهذا الإسناد، بنحوه.

(...) حدثنا محمد بن أبي بكر المقدمي. حدثنا عباد بن عباد. حدثنا عاصم عن أبي عثمان، عن أبي بن كعب؛ قال: كان رجل من الأنصار بيته أقصى بيت في المدينة. فكان لا تخطئه الصلاة مع رسول الله ﷺ. قال فتوجعنا له. فقلت له: يا فلان! لو أنك اشتريت حمارا يقيك من الرمضاء ويقيك من هوام الأرض! قال: أم والله! ما أحب أن بيتي مطنب ببيت محمد ﷺ. قال فحملت به حملا حتى أتيت نبي الله ﷺ. فأخبرته. قال فدعاه. فقال له مثل ذلك. وذكر له أنه يرجو في أثره الأجر. فقال له النبي ﷺ «إن لك ما احتسبت».

(...) وحدثنا سعيد بن عمرو الأشعثي ومحمد بن أبي عمر. كلاهما عن ابن عيينة. ح وحدثنا سعيد ابن أزهر الواسطي. قال: حدثنا وكيع. حدثنا أبي. كلهم عن عاصم، بهذا الإسناد، نحوه.

278 — (663) .... : Ubeyyu'bnu Kâ'b (R) şöyle dedi:

---

128. Cemâate uzak mesafeden gelmekteki büyük ecir adımların çokluğundan ve her adıma ecir terettüb eylemesinden, hulasa ecirlerin meşakkat nisbetinde olmasından ileri gelir « افضل الاعمال احمزها = amellerin efdali en güç olanlarıdır» hadîsi mantukunca meşakkatin çokluğu ecrin ziyadeliğini sebeb olmaktadır. Tatlı uykusunu bırakıb karanlıkta sabah namazı cemâatine yetişmeye çalışanların ecri ne kadar olacağı bir dereceye kadar tahmîn edilebilir.

Bir kimse vardı ki mescide ondan daha uzakta bulunan kimseyi bilmem. O zât hiçbir cemâat namazını kaçırmazdı. Ona şöyle denildi, yahut ben ona şöyle dedim: Bir eşek satın alsan da karanlıkta ve sıcak kumlarda ona binsen! Dedi ki: Evimin mescid yanında olması beni sevindirmez. Ben, mescide yürümemin ve mescidden âileme döndüğüm zaman dönüşümün lehime (sevab) yazılmasını isterim. Rasûlullah (S): «Allah senin için bunların hepsini topladı» buyurdu.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîlerinin her ikisi de Teymî'den bu isnad ile bu hadîsin benzerini rivâyet ettiler.

( ) .... : Ubeyyu'bnu Kâ'b şöyle dedi: Ensâr'dan bir zât vardı ki Medîne'de evi (mescide) en uzak olan oydu. O zât Rasûlullah ile beraber kılınan hiç bir cemâat namazını kaçırmazdı. Biz onun hâline acıdık. Kendisine: Ey fulân! Seni sıcak kumlardan vikaye edecek ve yerin haşeratından koruyacak bir eşek satın alsan, dedim. Dikkat edin! Vallâhi ben evimin Muhammed (S) in evine çadır ipleriyle bağlanmış kadar yakın olmasını istemem, dedi. Onun bu sözü bana çok ağır ve haşîn geldi. Nihayet Allah'ın Peygamberine geldim ve bunu ona haber verdim. Bunun üzerine Peygamber onu çağırdı. O zât Peygamber'e de bunun benzerini söyledi. Ve kendisinin yürümekteki izlerinden dolayı ecir umduğunu zikretti. Peygamber ona: «Muhakkak senin için umduğun sevab vardır» buyurdu.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Âsım'dan bu isnad ile bunun benzerini rivâyet etmişlerdir.

٢٧٩ – (٦٦٤) وحدثنا حَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ. حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ. حَدَّثَنَا زَكَرِيَّاءُ بْنُ إِسْحَقَ. حَدَّثَنَا أَبُو الزُّبَيْرِ. قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ قَالَ: كَانَتْ دِيَارُنَا نَائِيَةً عَنِ الْمَسْجِدِ. فَأَرَدْنَا أَنْ نَبِيعَ بُيُوتَنَا فَنَقْتَرِبَ مِنَ الْمَسْجِدِ. فَنَهَانَا رَسُولُ اللهِ ﷺ. فَقَالَ «إِنَّ لَكُمْ بِكُلِّ خَطْوَةٍ دَرَجَةً».

279 — (664) .... : Ebu'z-Zubeyr tahdîs edib dedi ki:

Ben Câbiru'bnu Abdillah'dan işittim, şöyle dedi: Yurtlarımız mescidden uzaktı. Evlerimizi satıp da mescide yakın yerlere gelmeyi niyet ettik. Rasûlullah (S) bizi bundan nehyedib «attığınız her adıma mukabil size bir derece verilir» buyurdu.

٢٨٠ – (٦٦٥) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ. قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يُحَدِّثُ. قَالَ: حَدَّثَنِي الْجُرَيْرِيُّ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ؛ قَالَ: خَلَتِ الْبِقَاعُ حَوْلَ الْمَسْجِدِ. فَأَرَادَ بَنُو سَلِمَةَ أَنْ يَنْتَقِلُوا إِلَى قُرْبِ الْمَسْجِدِ. فَبَلَغَ ذَلِكَ رَسُولَ اللهِ ﷺ. فَقَالَ لَهُمْ «إِنَّهُ بَلَغَنِي أَنَّكُمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَنْتَقِلُوا قُرْبَ الْمَسْجِدِ» قَالُوا: نَعَمْ. يَا رَسُولَ اللهِ! قَدْ أَرَدْنَا ذَلِكَ. فَقَالَ «يَا بَنِي سَلِمَةَ! دِيَارَكُمْ. تُكْتَبْ آثَارُكُمْ. دِيَارَكُمْ. تُكْتَبْ آثَارُكُمْ».

280 — (665) .... : Câbiru'bnu Abdillah (R) şöyle dedi :

Mescidin etrafında bazı bölgeler evlerden hâlî oldu. (Ensâr'dan) Seleme oğulları, mescid yakınına taşınmayı istediler. Bu, Resûlullah (S) a ulaştığında onlara : «Bana bâliğ oldu ki sizler mescidin yakınına taşınmanızı istiyormuşsunuz» buyurdu. Onlar : Evet yâ Rasûlallah! Bunu istedik, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah : «Ey Seleme oğulları! Yurtlarınızdan ayrılmayınız ki izleriniz (çok) yazılsın. Yurtlarınızdan ayrılmayınız ki (mescide doğru yürüyüb attığınız adımlardan dolayı) izleriniz (çok) yazılsın) buyurdu [129].

٢٨١ — (...) حدثنا عاصم بن النضر التيمي. حدثنا معتمر. قال: سمعت كهمسا يحدث عن أبي نضرة، عن جابر بن عبد الله؛ قال: أراد بنو سلمة أن يتحولوا إلى قرب المسجد. قال والبقاع خالية. فبلغ ذلك النبي ﷺ فقال «يا بني سلمة! دياركم. تكتب آثاركم». فقالوا: ما كان يسرنا أنا كنا تحولنا.

281 — ( ) .... : Câbir ibn Abdillah (R) şöyle dedi :

Seleme oğulları mescidin yakınına göçmek istediler. Mescid yakınında bazı yerler boştu. Bu haber Peygamber (S) e ulaştığında : «Ey Seleme oğulları! Yurtlarınızdan ayrılmayın ki (ayak) izleriniz çok yazılsın» buyurdu. Bunun üzerine onlar : Artık yerlerimizden göçmek bizi sevindirmez oldu, dediler.

(٥١) باب المشي إلى الصلاة تمحى به الخطايا وترفع به الدرجات

٢٨٢ — (٦٦٦) حدثني إسحق بن منصور. أخبرنا زكرياء بن عدي. أخبرنا عبيد الله (يعني ابن عمرو) عن زيد بن أبي أنيسة، عن عدي بن ثابت، عن أبي حازم الأشجعي، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «من تطهر في بيته ثم مشى إلى بيت من بيوت الله، ليقضي فريضة من فرائض الله، كانت خطوتاه إحداهما تحط خطيئة، والأخرى ترفع درجة».

(51) NAMAZ İÇİN YÜRÜMEK SEBEBİYLE GÜNAHLARIN MAHVOLACAĞI VE DERECELERİN YÜKSELTİLECEĞİ BÂBI

129. Câbir de bu Seleme oğullarındandır. Seleme oğullarının yurtları Medîne'den takriben bir mil mesâfede olan *Selî*'de idi.

Bu hadîsdeki namaz için atılacak ziyade adımların ecir ziyadeliğine sebeb olduğunu ifade ettiği gibi mescid yakınında oturmanın da mustehablığını tazammun eder. Çünkü Peygamber onların asıl maksadlarını beyenmemezlik etmedi. Yalnız Medîne civarının boşalmasıyle hâsıl olacak mefsedete mahal vermemek istedi. Medîne'yi koruyan bu yurtların ıssız kalmasını arzu etmedi.

282 — (666) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Her kim evinde kendini tertemiz yapar ve sonra Allah'ın evlerinden bir eve, Allah'ın farzlarından bir farzı edâ etmek için yürürse, onun attığı her iki adımdan biri onun bir günahını eksiltir, diğeri de onu bir derece yükseltir».

٢٨٣ – (٦٦٧) وحدّثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا لَيْثٌ. ح وَقَالَ قُتَيْبَةُ: حَدَّثَنَا بَكْرٌ (يَعْنِي ابْنَ مُضَرَ) كِلَاهُمَا عَنِ ابْنِ الْهَادِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ. وَفِي حَدِيثِ بَكْرٍ؛ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ «أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَنَّ نَهَرًا بِبَابِ أَحَدِكُمْ يَغْتَسِلُ مِنْهُ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ. هَلْ يَبْقَى مِنْ دَرَنِهِ شَيْءٌ؟» قَالُوا: لَا يَبْقَى مِنْ دَرَنِهِ شَيْءٌ. قَالَ «فَذَٰلِكَ مَثَلُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ. يَمْحُو اللَّهُ بِهِنَّ الْخَطَايَا».

283 — (667) .... : Ebû Hureyre (R), Rasûlullah (S) dan şöyle buyururken işitmiştir . «Söyleyin, birinizin kapısı önünde bir akar su bulunsa (ev sahibi) günde beş defa içinde yıkansa ne dersiniz? (Vucûdunun) kirinden, pasından bir şey kalır mı?» Hayır, kirinden, pasından hiç bir şey kalmaz dediler. «Beş vakıt namaz işte bunun gibidir. Onlarla Allah Teâlâ günahları yıkar, siler» buyurdu [130].

٢٨٤ – (٦٦٨) وحدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ، عَنْ جَابِرٍ (وَهُوَ ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «مَثَلُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ كَمَثَلِ نَهَرٍ جَارٍ غَمْرٍ عَلَى بَابِ أَحَدِكُمْ. يَغْتَسِلُ مِنْهُ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ».

قَالَ: قَالَ الْحَسَنُ: وَمَا يُبْقِي ذَٰلِكَ مِنَ الدَّرَنِ؟

284 — (668) .... : Câbir ibn Abdillah (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Beş (vakıt) namazın meseli, sizden bi-

---

130. Bundan beş vakıt namazın küçük günahlar irtikâb edenlere göre tevbe yerine geçeceği ma'nâsı çıkar. Bazıları beş vakıt namazın, büyük küçük bütün günahlara keffâret olduğuna kail olmuşlarsa da sünnet ehlinin cumhûru evvelki görüştedir. Çünkü bu hadîsdeki ıtlakı şu hadîsler takyîd etmektedir :

ان الصلاة الى الصلاة مكفرات لما بينها ما اجتنبت الكبائر

= Büyük günahlardan çekinildikce vakıttan vakte kılınan namazlar, aralarında geçen günahlara keffâret olurlar»;

الصلوات الخمس كفارة لما بينهما ما اجتنبت الكبائر »

= büyük günahlardan çekinildiği müddetce beş vakıt namaz aralarında geçen günahlara bir keffârettir» (*Muslim*).

rinizin kapısı önünde bol bol akan ve içinde her gün beş defa yıkandığı bir nehir gibidir».

Râvî der ki : Hasen : Bu, kirden bir şey bırakır mı? dedi.

٢٨٥ – (٦٦٩) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وزهير بن حرب. قالا : حدثنا يزيد بن هارون. أخبرنا محمد بن مطرف عن زيد بن أسلم، عن عطاء بن يسار، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ «من غدا إلى المسجد أو راح. أعد الله له في الجنة نزلا . كلما غدا أو راح».

285 — (669) .... : Ebû Hureyre (R) den :

Peygamber (S) şöyle buyurmuştur : «Her kim sabahlayın ve zevâlden sonra mescide giderse, bu sabah akşam her gittikce Allah o kul için cennetten konuklıyacağı yerini hazırlar».

(٥٢) باب فضل الجلوس في مصلاه بعد الصبح، وفضل المساجد

٢٨٦ – (٦٧٠) حدثنا أحمد بن عبد الله بن يونس. حدثنا زهير. حدثنا سماك. ح وحدثنا يحيى ابن يحيى (واللفظ له) قال : أخبرنا أبو خيثمة عن سماك بن حرب. قال: قلت لجابر بن سمرة : أكنت تجالس رسول الله ﷺ؟ قال : نعم. كثيرا. كان لا يقوم من مصلاه الذي يصلي فيه الصبح أو الغداة حتى تطلع الشمس. فإذا طلعت الشمس قام. وكانوا يتحدثون. فيأخذون في أمر الجاهلية. فيضحكون ويتبسم.

(52) SABAH NAMAZINDAN SONRA NAMAZ KILDIĞI YERDE OTURMANIN VE MESCİDLERİN FAZÎLETİ BÂBI

286 — (670) .... : Ebû Hayseme, Simâku'bnu Harb'den haber verib dedi ki : Câbiru'bnu Semure'ye : Sen Rasûlullah (S) ile beraber bir meclisde oturur muydun? diye sordum. Dedi ki : Evet, pek çok defa. Sabah — yahut ğadât — namazını kılmış olduğu namaz yerinden tâ güneş doğuncaya kadar kalkmazdı. Güneş doğunca kalkardı. Sahâbîler Peygamber'le birlikte bu müddet zarfında konuşurlardı. Bazan konuyu câhiliyye işlerinden alırlardı da sahâbîler gülerler, Peygamber ise tebessüm ederdi.

٢٨٧ – (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا وكيع عن سفيان. قال أبو بكر : وحدثنا محمد بن بشر عن زكرياء. كلاهما عن سماك، عن جابر بن سمرة ؛ أن النبي ﷺ كان إذا صلى الفجر جلس في مصلاه حتى تطلع الشمس حسنا .

(...) وحدثنا قُتَيْبَةُ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. قَالَا : حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ. ح قَالَ وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ. قَالَا : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ. كِلَاهُمَا عَنْ سِمَاكٍ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ. وَلَمْ يَقُولَا : حَسَنًا.

287 — ( ) .... : Câbiru'bnu Semure (R) den :

Peygamber (S) sabah namazını kıldığı zaman namaz yerinde tâ güneş doğub iyice yükselinceye kadar otururdu.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de yine Simâk'dan bu isnad ile ayni hadîsi rivayet ettiler. Fakat bunlar hadîsdeki «iyice» sözünü söylemediler.

٢٨٨ — (٦٧١) وحدثنا هَارُونُ بْنُ مَعْرُوفٍ وَإِسْحَاقُ بْنُ مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ. قَالَا : حَدَّثَنَا أَنَسُ ابْنُ عِيَاضٍ. (حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي ذُبَابٍ، فِي رِوَايَةِ هَارُونَ) (وَفِي حَدِيثِ الْأَنْصَارِيِّ، حَدَّثَنِي الْحَارِثُ) عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ مِهْرَانَ مَوْلَى أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «أَحَبُّ الْبِلَادِ إِلَى اللهِ مَسَاجِدُهَا. وَأَبْغَضُ الْبِلَادِ إِلَى اللهِ أَسْوَاقُهَا».

288 — (671) .... : Ebû Hureyre (R) den :

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Beldelerin Allah'a en sevgili yerleri mescidleridir. Beldelerin Allah'a en sevimsiz yerleri de çarşılarıdır» (Çünkü oralar aldatma, ribâ alma, yalan yere yemîn etme, va'dlerden hulf etme ve Allah'a zikirden yüz çevirme yerleridir).

(٥٣) باب من أحق بالإمامة ؟

٢٨٩ — (٦٧٢) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِذَا كَانُوا ثَلَاثَةً فَلْيَؤُمَّهُمْ أَحَدُهُمْ. وَأَحَقُّهُمْ بِالْإِمَامَةِ أَقْرَؤُهُمْ».

(..) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ. ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَرُوبَةَ. ح وَحَدَّثَنِي أَبُو غَسَّانَ الْمِسْمَعِيُّ. حَدَّثَنَا مُعَاذٌ (وَهُوَ ابْنُ هِشَامٍ) حَدَّثَنِي أَبِي. كُلُّهُمْ عَنْ قَتَادَةَ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ، مِثْلَهُ.

(...) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. حَدَّثَنَا سَالِمُ بْنُ نُوحٍ. ح وَحَدَّثَنَا حَسَنُ بْنُ عِيسَى. حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ. جَمِيعًا عَنِ الْجُرَيْرِيِّ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، بِمِثْلِهِ.

(53) İMÂMETE EN LÂYIK OLAN KİMDİR? BÂBI

289 — (672) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Namaz kılacak kimseler üç kişi oldukları zaman onlardan biri kendilerine imamlık etsin. Onların imamlığa en haklısı en çok okuyucu olanlarıdır»[131].

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de Katâde'den bu isnad ile geçen hadîsin benzerini rivayet ettiler.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Cuveyrî'den, o da Ebû Nadre'den, o da Ebû Saîd'den, o da Peygamber'den bu hadîsin benzerini rivâyet ettiler.

٢٩٠ – (٦٧٣) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو سعيد الأشج. كلاهما عن أبي خالد. قال أبو بكر: حدثنا أبو خالد الأحمر عن الأعمش، عن إسماعيل بن رجاء، عن أوس بن ضمعج، عن أبي مسعود الأنصاري؛ قال: قال رسول الله ﷺ «يؤم القوم أقرؤهم لكتاب الله. فإن كانوا في القراءة سواء. فأعلمهم بالسنة. فإن كانوا في السنة سواء. فأقدمهم هجرة. فإن كانوا في الهجرة سواء، فأقدمهم سلما. ولا يؤمن الرجل الرجل في سلطانه. ولا يقعد في بيته على تكرمته إلا بإذنه». قال الأشج في روايته (مكان سلما) سنا.

(...) حدثنا أبو كريب. حدثنا أبو معاوية. ح وحدثنا إسحق. أخبرنا جرير وأبو معاوية. ح وحدثنا الأشج. حدثنا ابن فضيل. ح وحدثنا ابن أبي عمر. حدثنا سفيان. كلهم عن الأعمش، بهذا الإسناد، مثله.

290 — (673) .... : Ebû Mes'ûd el-Ensârî (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Bir kavim içinde Allah'ın Kitabını en çok okuyub belleyen her kim ise o kavme o imâm olur. Kırâat hususunda musâvî iseler, sünneti en iyi bilenleri, sünneti bilmek hususunda mu-

131. İmâmete evlâ olan nedir? Meselesi âlimler arasında çeşitli tercîh sebeplerine bağlanmıştır. Ebû Hanife, Mâlik ile cumhur, *efkah* yani en fakîh olanın imamlığa en haklı olduğuna kaildirler. Ahmed ibn Hanbel, İshak ibn Râhûye *akra'* yani en çok okuyucu olanı tercih etmişlerdir.

Hanefî âlimleri ise namaz câiz olacak kadar kırattan nasîbi olmak şartıyle «sünneti en iyi bilen» kimsenin yani fıkıh ile şer'î hükümleri ençok bilenin hakkıdır derler ki bu da aşağı yukarı *efkah* demeğe varır. Atâ ibn Ebî Rebâh, Evzâî, Mâlik, Şâfiî de buna kail olmuşlardır.. «*Akra'*»dan maksad sûreleri ve Kur'ân âyetlerini en çok ezberlemiş olan ma'nâsına geldiği gibi Ebû Yûsuf'un tefsîrine göre kırâat ilmine, harfleri edâ keyfiyetine ve vakıflara en çok âşinâ olan kimsedir. *Akra'* olanı başkalarına takdîm edenler bundan sonraki «bir kavme» içlerinde Allah'ın Kitabını en çok okuyan yani ezberlemiş olan hangisi ise o imamet etsin» (290 rakamlı Ebû Mes'ûd) hadîsi ile ihticâc ederler

sâvî iseler hicreti en kadîm olanları, hicrette musâvî iseler İslâma girmekte en kıdemli olanları imam olur (yani olsun). Birinin hâkim olduğu ve velâyet ettiği yerde ona diğer birisi imamlık etmesin[132]. Ve başkası ev sâhibinin evinde ev sâhibinin izni olmadıkca onun yaygısı üzerine oturmasın».

Ebû Saîd el-Eşec kendi rivâyetinde: «İslâm'a girişi en kadîm olan» yerine «en yaşlı olanı» dedi.

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de A'meş'den bu isnad ile ayni hadîsin benzerini rivâyet ettiler.

٢٩١ – (...) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ. قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ رَجَاءٍ. قَالَ: سَمِعْتُ أَوْسَ بْنَ ضَمْعَجٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا مَسْعُودٍ يَقُولُ. قَالَ لَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ «يَؤُمُّ الْقَوْمَ أَقْرَؤُهُمْ لِكِتَابِ اللهِ وَأَقْدَمُهُمْ قِرَاءَةً. فَإِنْ كَانَتْ قِرَاءَتُهُمْ سَوَاءً فَلْيَؤُمَّهُمْ أَقْدَمُهُمْ هِجْرَةً. فَإِنْ كَانُوا فِي الْهِجْرَةِ سَوَاءً فَلْيَؤُمَّهُمْ أَكْبَرُهُمْ سِنًّا. وَلَا تَؤُمَّنَّ الرَّجُلَ فِي أَهْلِهِ وَلَا فِي سُلْطَانِهِ. وَلَا تَجْلِسْ عَلَى تَكْرِمَتِهِ، فِي بَيْتِهِ، إِلَّا أَنْ يَأْذَنَ لَكَ. أَوْ بِإِذْنِهِ».

291 — ( ) .... : Ebû Mes'ûd (R) der ki:

Rasûlullah (S) bana şöyle buyurdu: «Bir kavim içinde Allah'ın Kitabını en çok okuyub belleyen, kırâata en evvel başlamış olan her kim ise kavme o imam olur. Eğer kırâatlarında musâvî iseler hicreti en kadîm olanları kendilerine imam olsun. Hicrette musâvî iseler en yaşlıları hangisi ise o imâmet etsin. Sen bir insana ne âilesi içinde ve ne de hüküm ve velâyetinde bulunan mahalde imâmlık yapma. Bir insanın evinde o insana mahsus olan yaygısı üzerine oturma. Ancak sana izin vermesi yahut onun izniyle olmak hâli müstesnadır».

---

132. İmâmet hususunda tercîhi gerektiren hasletler yalnız kırâat ile ilimden olmayıb bu hadîsde de görüldüğü gibi bu hasletlerde eşitlik hâlinde diğer vasıflar da aranır. Meselâ Hanefî'lere göre ilim ve kırâatta eşitlik hâlinde en muttakıy olan, takvâda eşitlik hâlinde en yaşlı, yaşca eşitlik hâlinde ahlâkı en güzel, husnu huluk'da yani güzel ahlâkda musâvîlik halinde *husnu halak* yani en yakışıklı —vucudca en güzel— olan takdîm edilir. Bütün hasletlerde tesâvî hâlinde de ya kur'a atılır yahut cemâatin seçtiği kimse imâmete geçirilir. Bu tertîb içinde yaşlı derken mutlaka yaşı kasdetmezler. İslâm içinde geçen yaş kasdedilir.

İmâm Şâfiî'den bu bâbda iki kavil vardır: Kadîm kavline göre —ki esah olanı budur— tertîb üzere en şerefli olan, sonra hicreti eski olan, sonra yaşlı olan öne geçer. Diğer kavline göre ise en yaşlı, sonra en şerefli, sonra hicreti eski, sonra en ziyâde temiz pâk giyinmiş, daha sonra sesi en güzel olan öne geçirilir.

٢٩٢ – (٦٧٤) وحدثني زهير بن حرب. حدثنا إسماعيل بن إبراهيم. حدثنا أيوب عن أبي قلابة، عن مالك بن الحويرث؛ قال: أتينا رسول الله ﷺ ونحن شببة متقاربون. فأقمنا عنده عشرين ليلة. وكان رسول الله ﷺ رحيما رفيقا. فظن أنا قد اشتقنا أهلنا. فسألنا عن من تركنا من أهلنا. فأخبرناه. فقال «ارجعوا إلى أهليكم. فأقيموا فيهم. وعلموهم. ومروهم. فإذا حضرت الصلاة فليؤذن لكم أحدكم. ثم ليؤمكم أكبركم»

(...) وحدثنا أبو الربيع الزهراني وخلف بن هشام. قالا: حدثنا حماد عن أيوب، بهذا الإسناد.

(...) وحدثناه ابن أبي عمر. حدثنا عبد الوهاب عن أيوب. قال: قال لي أبو قلابة: حدثنا مالك ابن الحويرث أبو سليمان قال: أتيت رسول الله ﷺ في ناس. ونحن شببة متقاربون. واقتصا جميعا الحديث. بنحو حديث ابن علية.

292 — (674) .... : Mâliku'bnu'l-Huveyris (R) şöyle dedi :

Yaşca biribirimize yakın gençler topluluğu olarak Rasûlullah (S) a geldik. Yanında yirmi gece kaldık. Rasûlullah merhametli ve ince kalbli idi. Âilemizi özlediğimizi anlayınca geride âilelerimizden kimleri bıraktığımızı bizlere sordu. Biz de kendisine haber verdik. Bunun üzerine şöyle buyurdu : «Âilelerinizin yanına dönünüz de içlerinde kalınız. Onlara öğretiniz. Söyliyecek şeyleri onlara emredib söyleyiniz. Namaz (vaktı) geldiğinde içinizden biri size ezân okusun. Sonra en büyüğünüz size imamlık yapsın» [133].

( ) Bize Ebu'r-Rabî' ez-Zehrânî ve Halefu'bnu Hişâm tahdîs edib şöyle dediler : Bize Hammâd, Eyyûb'dan bu isnad ile ayni hadîsi tahdîs etti.

( ) .... : Ebû Suleyman Mâliku'bnu Huveyris (R) :

Ben (kavmimden) bir takım insanlarla beraber Rasûlullah (S) a geldim. Biz yaşca akran gençler idik, diyerek tahdîs etti. Buradaki her iki râvî de bundan evvelki İbnu Uleyye hadîsini olduğu gibi rivâyet ettiler.

---

133. Buhârî'deki rivâyette Rasûlullah şöyle buyurmuştur : «... فقال ارجعوا الى اهليكم فاقيموا فيهم وعلموهم ومروهم وذكر اشياء احفظها اولا احفظها وصلوا كما رأيتموني اصلي

= Ehlinizin yanına dönünüz de içlerinde kalınız. Onlara öğretiniz ve söylenecek şeyleri söyleyiniz, dedi. Bir de birçok şeyler buyurdu ki şimdi hatırlıyorum, yahut da hatırlıyamıyorum. (Râvî şek ediyor). O meyanda: *«Beni nasıl namaz kılar olduğumu gördünüz ise öylece namaz kılınız»* buyurdu (*Buhârî, edeb, rahmetu'n-nâs bi'l-bahâim*).

Hadisin son fıkrası namazın nasıl kılınacağını ebedileştiren en mühim ve pek muhkem bir esastır.

٢٩٣ – (...) وحدثنا إسحاق بن إبراهيم الحنظلي. أخبرنا عبد الوهاب الثقفي عن خالد الحذاء، عن أبي قلابة، عن مالك بن الحويرث؛ قال: أتيت النبي ﷺ أنا وصاحب لي. فلما أردنا الإقفال من عنده قال لنا «إذا حضرت الصلاة فأذنا. ثم أقيما وليؤمكما أكبركما».

(...) وحدثناه أبو سعيد الأشج. حدثنا حفص (يعني ابن غياث) حدثنا خالد الحذاء، بهذا الإسناد. وزاد: قال الحذاء: وكانا متقاربين في القراءة.

293 — ( ) .... : Mâliku'bnu'l-Huveyris (R) şöyle dedi :

Ben bir arkadaşımla beraber Peygamber (S) e geldim. Sonra nezdinden geri dönmek istediğimiz zaman bize şöyle buyurdu : «Her namaz vaktı geldiğinde ezân okuyunuz, sonra ikamet ediniz, sonra en yaşlınız imam olsun».

( ) Yine bu hadîsi bize Ebû Saîd el-Eşec tahdîs etti. Bize Hafsu'bnu Gıyâs tahdîs etti. Bize Hâlid el-Hazzâ, bu isnadla tahdîs etti. Hazzâ, burada ziyade olarak : Bu iki genç kırâatta biribirine yakın bulunuyorlardı, dedi.

(٥٤) باب استحباب القنوت في جميع الصلاة، إذا نزلت بالمسلمين نازلة

٢٩٤ – (٦٧٥) حدثني أبو الطاهر وحرملة بن يحيى. قالا أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس ابن يزيد، عن ابن شهاب. قال: أخبرني سعيد بن المسيب وأبو سلمة بن عبد الرحمن بن عوف، أنهما سمعا أبا هريرة يقول: كان رسول الله ﷺ يقول، حين يفرغ من صلاة الفجر من القراءة، ويكبر، ويرفع رأسه «سمع الله لمن حمده. ربنا ولك الحمد» ثم يقول، وهو قائم «اللهم! أنج الوليد بن الوليد وسلمة بن هشام وعياش بن أبي ربيعة. والمستضعفين من المؤمنين. اللهم! اشدد وطأتك على مضر. واجعلها عليهم كسني يوسف. اللهم! العن لحيان ورعلا وذكوان وعصية. عصت الله ورسوله» ثم بلغنا أنه ترك ذلك لما أنزل: ليس لك من الأمر شيء أو يتوب عليهم أو يعذبهم فإنهم ظالمون [٣/ آل عمران/الآية ١٢٨].

(...) وحدثناه أبو بكر بن أبي شيبة وعمرو الناقد. قالا: حدثنا ابن عيينة عن الزهري، عن سعيد بن المسيب، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ إلى قوله «واجعلها عليهم كسني يوسف» ولم يذكر ما بعده.

(54) MUSLİMANLARIN BAŞINA MUHİM BİR İŞ GELDİĞİ ZAMAN BÜTÜN NAMAZLARDA KUNÛT YAPMANIN MUSTEHABLIĞI BÂBI

294 — (675) .... : Ebû Hureyre (R) der ki :

Rasûlullah (S) sabah namazında kırâattan fâriğ olduğu zaman ALLÂHU EKBER der rukûa varır ve rukû'dan başını kaldırırken SEMİ-A'LLÂHU LİMEN HAMİDEH. RABBENÂ VE LEKE'l-HAMD der idi. Sonra ayakda dikilirken : «Yâ Allah! Velîdu'bnu'l-Velîd'i, Selemetu'bnu Hişâm'ı Ayyâşu'bnu Ebî Rabîa'yı ve (küffâr elinde bulunub zaîf görülen mu'minleri kurtar. Yâ Allah! Mudar kabilesini daha beter çiğne. Bu yılları Yûsuf Aleyhis-selâm'ın o şiddetli yıllarına benzet. Yâ Allah! Lihyân'a, Ri'l'e, Zekvân'a ve Usayya'ya lâ'net et. Onlar Allah'a ve Rasûlune âsî oldular» der idi. Sonra şu âyetler indiği zaman Rasûlullah'ın bu duâlarla **kunût** yapmayı terkettiği haberi bize ulaştı :

: (Kulların) **işinden hiçbir şey sana âid değildir.** (Allah) **ya onların tevbesini kabul eder, yahut onları, kendileri zâlimler oldukları için azablandırır»** (Âlu Imrân : 128).

( ) .... : Buradaki senedde de râvîler yine Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den olmak üzere «bu yılları onlara Yûsuf'un yılları gibi kıl» sözüne kadar rivâyet ettiler ve ondan sonrasını zikretmemişlerdir.

٢٩٥ — (..) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ مِهْرَانَ الرَّازِيُّ . حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ . حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ عَنْ يَحْيَى ابْنِ أَبِي كَثِيرٍ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ؛ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ حَدَّثَهُمْ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَنَتَ بَعْدَ الرَّكْعَةِ ، فِي صَلَاةٍ ، شَهْرًا . إِذَا قَالَ «سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ» يَقُولُ فِي قُنُوتِهِ «اللَّهُمَّ ! أَنْجِ الْوَلِيدَ بْنَ الْوَلِيدِ . اللَّهُمَّ ! نَجِّ سَلَمَةَ بْنَ هِشَامٍ . اللَّهُمَّ ! نَجِّ عَيَّاشَ بْنَ أَبِي رَبِيعَةَ . اللَّهُمَّ ! نَجِّ الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ . اللَّهُمَّ ! اشْدُدْ وَطْأَتَكَ عَلَى مُضَرَ . اللَّهُمَّ ! اجْعَلْهَا عَلَيْهِمْ سِنِينَ كَسِنِي يُوسُفَ» .

قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ : ثُمَّ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ تَرَكَ الدُّعَاءَ بَعْدُ . فَقُلْتُ : أُرَى رَسُولَ اللهِ ﷺ قَدْ تَرَكَ الدُّعَاءَ لَهُمْ . قَالَ فَقِيلَ : وَمَا تَرَاهُمْ قَدْ قَدِمُوا ؟

(...) وحدثني زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ . حَدَّثَنَا شَيْبَانُ عَنْ يَحْيَى ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ؛ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ ، بَيْنَمَا هُوَ يُصَلِّي الْعِشَاءَ إِذْ قَالَ «سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ» ثُمَّ قَالَ قَبْلَ أَنْ يَسْجُدَ «اللَّهُمَّ ! نَجِّ عَيَّاشَ بْنَ أَبِي رَبِيعَةَ» ثُمَّ ذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ الْأَوْزَاعِيِّ . إِلَى قَوْلِهِ «كَسِنِي يُوسُفَ» وَلَمْ يَذْكُرْ مَا بَعْدَهُ .

295 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle tahdîs etti :

Peygamber (S) bir ay süreyle namaz içinde rukû'dan sonra **kunût** yaptı. SEMİA'LLÂHU Lİ MEN HAMİDEH dediği zaman kunûtunda şöyle derdi: «Yâ Allah! Velîdu'bnu'l-Velîd'i kurtar. Yâ Allah! Selemetu'bnu Hişâm'ı kurtar. Yâ Allah! Ayyâşu'bnu Ebî Rabîa'yı kurtar [134]. Yâ Allah! Zayıf ve âciz görülen mu'minleri kurtar. Yâ Allah! Mudarı daha beter çiğne. Yâ Allah! Bu yılları onlara Yûsuf (A) un o şiddetli yıllarına benzet».

Ebû Hureyre dedi ki: Sonra bir müddet geçince Rasûlullah'ın bu duâyı terkettiğini gördüm de Rasûlullah'ı onlar lehine duâyı da terketmiş olduğunu zannediyorum, dedim. Bu terkin sebebi kendisine soruldu da Rasûlullah: «Haklarında duâ ettiklerimin geldiklerini görüyor musun?» buyurdu.

( ) .... : Ebû Hureyre şöyle haber verdi: Rasûlullah yatsı namazı kılarken SEMİA'LLÂHU Lİ MEN HAMİDEH dediği zaman secde etmeden önce: «Yâ Allah! Ayyâşu'bnu Ebî Rabîa'yı kurtar» dedi. Ebû Hureyre daha sonra geçen Evzâî hadîsinin benzerini, «Yûsuf'un yılları gibi» sözüne kadar zikretti, ondan sonrasını zikretmedi.

٢٩٦ – (٦٧٦) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ. حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ. قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: وَاللهِ! لَأُقَرِّبَنَّ بِكُمْ صَلَاةَ رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَكَانَ أَبُو هُرَيْرَةَ يَقْنُتُ فِي الظُّهْرِ وَالْعِشَاءِ الْآخِرَةِ وَصَلَاةِ الصُّبْحِ. وَيَدْعُو لِلْمُؤْمِنِينَ وَيَلْعَنُ الْكُفَّارَ.

296 — (676) .... : Ebû Selemetu'bnu Abdirrahman tahdîs etti ki kendisi Ebû Hureyre'den işitmiştir: Ebû Hureyre (R): Vallâhi ben size Rasûlullah (S) ın namazına yakın namaz kıldıracağım, der (namaz kıldırır) di. Ebû Hureyre, öğle, yatsı ve sabah namazlarında [135] kunût okur (ve bu kunûtunda) mu'minlere duâ, kâfirlere lâ'net ederdi [136].

---

134. Bunların üçü de Mahzûmîdir. İçlerinden Selemetu'bnu Hişâm (R), Ebû Cehl'in kardeşidir. Diğer ikisi amca oğullarıdır. Kureyş ileri gelenlerinden Muğîretu'bnu Abdillah Mahzûmî'nin oğulları Ebû Rabîa, Velîd, Hişâm ve Ebû Umeyye'nin evlâdları içinde Ebû Cehl gibi dalâlet önderi bir ümmet fir'avnu zuhûr ettiği gibi birçok sahabe de yetişmiştir. Ebû Umeyye'nin muhterem kızı Ummu Seleme mu'minlerin annelerindendir. Ebû Rabîanın oğlu Ayyâş burada bahsedilen zattır. Velîd'in oğulları Hâlid, Velid, ve Hişâm üçü de sahabe zincirine dâhildir. Bunlardan Velid ibn Velid bu hadîsde zikredilen zatdır. Selemetu'bnu Hişâm da Ebû Cehl ibn Hişam'ın biraderidir. Bunların hal tercemeleri için mufassal kitablara mürâcaat edilmelidir.

135. Buhârî'deki ayni rivâyet: «... Ebû Hureyre; öğle, yatsı ve sabah namazlarının son rek'atlarında SEMİALLÂHU LİMEN HAMİDEH dedikten sonra kunût okur, mu'minlere duâ, kâfirlere lâ'net ederdi» şeklinde daha tafsillidir.

136. Metinde zikrolunan üç vakıtta kunûtu meşrû' görenler bu hadîs ile istidlâl ederler. Zâhiriyye'ye göre bütün namazlarda *kunût* güzel bir fiildir. İbnu Sîrîn, İbnu Ebî

٢٩٧ – (٦٧٧) وحدّثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ إِسْحَقَ بْنِ عَبْدِاللهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: دَعَا رَسُولُ اللهِ ﷺ عَلَى الَّذِينَ قَتَلُوا أَصْحَابَ بِئْرِ مَعُونَةَ. ثَلَاثِينَ صَبَاحًا. يَدْعُو عَلَى رِعْلٍ وَذَكْوَانَ وَلِحْيَانَ وَعُصَيَّةَ عَصَتِ اللهَ وَرَسُولَهُ. قَالَ أَنَسٌ: أَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي الَّذِينَ قُتِلُوا بِبِئْرِ مَعُونَةَ قُرْآنًا قَرَأْنَاهُ حَتَّى نُسِخَ بَعْدُ: أَنْ بَلِّغُوا قَوْمَنَا. أَنْ قَدْ لَقِينَا رَبَّنَا. فَرَضِيَ عَنَّا وَرَضِينَا عَنْهُ.

297 — (677) .... : Enesu'bnu Mâlik (R) şöyle dedi:

Rasulullah (S) **Maûne** kuyusu sâhiblerini öldürenlere otuz sabah bedduâ etti. Rasûlullah, **Ri'l, Zekvân, Lihyân** ve **Usayye** kabilelerine bedduâ ederdi. Bunlar Allah ve Rasûlune âsî olmuşlardı. Enes dedi ki: Azîz ve Celîl olan Allah **Maûne** kuyusu başında öldürülen sahâbîler hakkında bilâhare neshedilinceye kadar okuduğumuz şu Kur'ân (âyetin) ı inzâl buyurmuştu (ki bu şehidlerin ağzından): Kavmimize tebliğ ediniz ki biz Rabbimize kavuştuk. O, bizden râzî oldu biz de ondan râzî olduk[137].

٢٩٨ – (...) وحدّثني عَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ مُحَمَّدٍ. قَالَ: قُلْتُ لِأَنَسٍ: هَلْ قَنَتَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ؟ قَالَ: نَعَمْ. بَعْدَ الرُّكُوعِ يَسِيرًا.

Leylâ, Mâlik ve Şâfiî'ye göre kunûtun yeri yalnız sabah namazının ikinci rek'atıdır. İbnu'l-Munzir, sabah namazındaki kunûtu Ebû Bekr, Umer, Usman ve bir rivayete göre Ali (Allah onlardan râzı olsun) den rivayet eder. Ahmedu'bnu Hanbel ile İshâk ibn Râhûye'ye göre kunûtun yeri sabah namazında ise de bu, yalnız muslimanların başına mühim bir iş geldiği vakıtlara mahsustur. Böyle bir hal vukûunda ordu imâmları muslimanlar için sabah namazında duâ ederler. Lâkin bu duâyı etmekte imâm, Ahmed ibn Hanbel'e göre muhayyerdir. Ishâk ise bunu sünnet görür.

Ebû Hanîfe'ye göre sabah namazında kunût yoktur. Kunût vitre mahsustur...

Kunûtun namaz içindeki mahalline gelince: Şâfiî'ye göre rukû'dan sonra ise de Mâlik'e, İbnu Ebî Leylâ'ya, bir rivâyete nazaran Ahmedu'bnu Hanbel'e göre rukû'dan evveldir. Ebû Hanîfe'ye göre vitre has olduğu gibi rukû'dan evveldir.

Kunûtu ruku'dan evvel veya sonra yapmaktaki muhayyerlik ise Enes'den Eyyûb Sahtiyânî'den ve Ahmed ibn Hanbel'den rivâyet edilmiştir. Ebû Hureyre'den gelen rivâyette Peygamber, öğle, yatsı ve sabah namazlarında; Enes'den gelen rivâyetlerde sabah ile akşam namazlarında; Abdullah ibn Mes'ûd'dan rivâyet edilen bir hadîsde Rasûlullah'ın muharebe zamanlarında bütün namazlarda kunût duâsı yaptıkları tasrîh edilmiştir. Vitir namazında kunût duâsı okunduğu rivâyetleri de başka. Burada bahîs konusu olan farzlardaki kunûtdur. Hanefiler farz namazlardaki kunûtun muvakkat bir zaman için okunduğunu ve ondan sonra kaldırıldığını söylerler. Şâfiîler ve onlarla beraber olanlar Peygamberin dünyadan ayrılıncaya kadar sabah namazında kunûtu terk etmediklerine dâir olan Enes hadîsine bakarak neshin sabah namazından mâadâsında olduğuna kail olmuşlardır... İlerde bu meseleye dâir başka tafsîlât da inşâallah gelecektir.

137. Kur'ân'ın cevherinden bazı kısımların Peygamber ve mu'minlerin gönüllerinden silinmesi keyfiyetinin ancak Peygamberin sağlığında bizzat ilâhî bir tasarruf olarak vâkı olması mümkindir. Bunun dışında Kur'ân'dan hiçbir lâfzın unutma veya nesh suretile kaldırılması mümkin değildir. Bu hadîsde haber verilen husus, Enes'in bir anlayışı ve yorumu değil de sâbit bir vâka ise bu, ancak ilâhî bir tasarruf olarak vâki olmuştur.

298 — ( ) .... : Muhammed (ibnu Sîrîn) şöyle dedi :

Enes'e : Rasûlullah (S) sabah namazında kunût yaptı mı? diye sordum. Evet, rukû'dan sonra az süren bir müddet diye cevab verdi.

٢٩٩ – (...) وحدثني عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَمُحَمَّدُ بْنُ
عَبْدِ الْأَعْلَى (وَاللَّفْظُ لِابْنِ مُعَاذٍ) حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي مِجْلَزٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ:
قَنَتَ رَسُولُ اللهِ ﷺ شَهْرًا بَعْدَ الرُّكُوعِ. فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ. يَدْعُو عَلَى رِعْلٍ وَذَكْوَانَ. وَيَقُولُ «عُصَيَّةُ
عَصَتِ اللهَ وَرَسُولَهُ».

299 — ( ) .... : Bize Mu'temiru'bnu Süleyman babasından, o da Ebû Miclez'den, o da Enes ibn Mâlik'den tahdîs etti : Rasûlullah (S) sabah namazlarında rukû'dan sonra bir ay kunût yaptı. Bu kunûtunda **Rı'l** ve **Zekvân** kabilelerine bedduâ eder, «Useyye, Allah ve Rasûlune âsî olmuştur» derdi.

٣٠٠ – (...) وحدثني مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ. حَدَّثَنَا بَهْزُ بْنُ أَسَدٍ. حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ. أَخْبَرَنَا أَنَسُ
ابْنُ سِيرِينَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَنَتَ شَهْرًا، بَعْدَ الرُّكُوعِ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ. يَدْعُو
عَلَى بَنِي عُصَيَّةَ.

300 — ( ) .... : Buradaki râvî de : Bize Enesu'bnu Sîrîn, Enesu'bnu Mâlik'den haber verdi ki : Rasûlullah (S) sabah namazında rukû'dan sonra bir ay kunût yaparak Useyye oğullarına bedduâ etmiştir, diye rivayet etti.

٣٠١ – (...) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ عَاصِمٍ،
عَنْ أَنَسٍ؛ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْقُنُوتِ، قَبْلَ الرُّكُوعِ أَوْ بَعْدَ الرُّكُوعِ؟ فَقَالَ: قَبْلَ الرُّكُوعِ. قَالَ قُلْتُ:
فَإِنَّ نَاسًا يَزْعُمُونَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَنَتَ بَعْدَ الرُّكُوعِ. فَقَالَ: إِنَّمَا قَنَتَ رَسُولُ اللهِ ﷺ شَهْرًا يَدْعُو
عَلَى أُنَاسٍ قَتَلُوا أُنَاسًا مِنْ أَصْحَابِهِ. يُقَالُ لَهُمُ الْقُرَّاءُ.

301 — ( ) .... : Âsım, Enes'den rivâyet ederek şöyle dedi : Enes'e kunûtun rukû'dan evvel mi yahut rukû'dan sonra mı? olduğunu sordum da, rukû'dan evveldir, dedi.

Râvî der ki : Bazı insanlar Rasûlullah'ın rukûdan sonra kunût yaptığını iddiâ ediyorlar? dedim. Rasûlullah ancak sahâbîlerinden **kurra** denilen bir takım insanları öldürmüş olan kimseler aleyhine bir ay (böyle) beddûa etmiştir, dedi.

٣٠٢ – (...) حدّثنا ابْنُ أَبِي عُمَرَ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَاصِمٍ . قَالَ : سَمِعْتُ أَنَسًا يَقُولُ : مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ وَجَدَ عَلَى سَرِيَّةٍ مَا وَجَدَ عَلَى السَّبْعِينَ الَّذِينَ أُصِيبُوا يَوْمَ بِئْرِ مَعُونَةَ . كَانُوا يُدْعَوْنَ الْقُرَّاءَ . فَمَكَثَ شَهْرًا يَدْعُو عَلَى قَتَلَتِهِمْ .

(...) وحدّثنا أَبُو كُرَيْبٍ . حَدَّثَنَا حَفْصٌ وَابْنُ فُضَيْلٍ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ . حَدَّثَنَا مَرْوَانُ . كُلُّهُمْ عَنْ عَاصِمٍ ، عَنْ أَنَسٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، بِهَٰذَا الْحَدِيثِ . يَزِيدُ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ .

302 — ( ) .... : Âsım tahdîs edib dedi ki : Enes'den işittim, şöyle diyordu : Rasûlullah (S) ı **Maûne** kuyusu günü musîbete uğratılan **yetmiş sahabiye** yandığı kadar hiçbir seriyyeye yanıb kederlendiğini görmedim. Onlara **Kurra** adı verilirdi. Rasûlullah, bir ay (namazda) durup onların katilleri aleyhine bedduâ eder oldu.

( ) .... : Bu iki tarîk ravileri de Âsım'dan, o da Enes'den, o da Peygamber'den olmak üzere bu hadîsi rivâyet ettiler. Bu râvîlerin bir kısmı diğerinden fazla kelimeler rivâyet etmektedir.

٣٠٣ – (...) وحدّثنا عَمْرٌو النَّاقِدُ . حَدَّثَنَا الأَسْوَدُ بْنُ عَامِرٍ . أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ أَنَسِ ابْنِ مَالِكٍ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَنَتَ شَهْرًا . يَلْعَنُ رِعْلًا وَذَكْوَانَ . وَعُصَيَّةَ عَصَوُا اللهَ وَرَسُولَهُ .

(...) وحدّثنا عَمْرٌو النَّاقِدُ . حَدَّثَنَا الأَسْوَدُ بْنُ عَامِرٍ . أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُوسَى بْنِ أَنَسٍ ، عَنْ أَنَسٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، بِنَحْوِهِ .

303 — ( ) .... : Enesu'bnu Mâlik (R) den :
Peygamber (S) bir ay Allâh'a ve Rasûlune âsî olan **Rı'l**, **Zekvân** ve **Usayye** kabîleleri aleyhine bedduâ ederek kunût yaptı.

( ) .... : Bu senedde de Şu'be, Mûsâ ibn Enes'den, o da Enes'den, o da Peygamber'den geçen hadîs tarzında haber vermiştir.

٣٠٤ – (...) حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ . حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ أَنَسٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَنَتَ شَهْرًا . يَدْعُو عَلَى أَحْيَاءٍ مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ . ثُمَّ تَرَكَهُ .

304 — ( ) .... : Enes (R) den :
Rasûlullah (S), Arab kabîlelerinden bazı kabîleler aleyhine bedduâ ederek bir ay kunût yaptı. Sonra bunu terketti [138].

---

138. Bundan anlaşılıyor ki musîbet ve hâdise kunûtları muvakkat olub bunların zevâli üzerine bu kunûtlar da terk olunmuştur.

٣٠٥ – (٦٧٨) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار. قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن عمرو بن مرة. قال: سمعت ابن أبي ليلى. قال: حدثنا البراء بن عازب؛ أن رسول الله ﷺ كان يقنت في الصبح والمغرب.

305 — (678) .... : Amru'bnu Murre dedi ki:

İbnu Ebî Leylâ'dan işittim, dedi ki: Bize Berâu'bnu Âzib (R) şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) sabah ve akşam namazlarında kunût yapar idi.

٣٠٦ – (...) وحدثنا ابن نمير. حدثنا أبي. حدثنا سفيان عن عمرو بن مرة، عن عبد الرحمن ابن أبي ليلى، عن البراء. قال: قنت رسول الله ﷺ في الفجر والمغرب.

306 — ( ) .... : Berâ (R) şöyle dedi:

Rasûlullah (S) sabah ve akşam namazlarında kunût yaptı.

٣٠٧ – (٦٧٩) حدثني أبو الطاهر أحمد بن عمرو بن سرح المصري. قال: حدثنا ابن وهب عن الليث، عن عمران بن أبي أنس، عن حنظلة بن علي، عن خفاف بن إيماء الغفاري؛ قال: قال رسول الله ﷺ، في صلاة «اللهم! العن بني لحيان ورعلا وذكوان. وعصية عصوا الله ورسوله. غفار غفر الله لها. وأسلم سالمها الله».

307 — (679) .... : Hufâfu'bnu Îmâin el-Ğıfârî (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) namaz içinde: «Yâ Allah! Lıhyân oğullarına, Rı'le, Zekvân'a ve Usayye'ye lâ'net eyle. Onlar, Allah'a ve Rasûlune âsî oldular. Ğıfâr'a gelince Allah onlara mağfiret etsin. Eslem ile de Allah, musâlim (barışık) gitsin» dedi[139].

---

139. Peygamber'in bu duâsı bir müddet devam etmiş ise de Âlu Imran: 128. âyetle nehiy üzerine terk buyurulmuştur. Bu kabîlelerden Rı'l, Zekvân ve Usayye — kendilerinin vâki olan niyaz ve istirhamları üzerine — Kur'ân öğretmek için yanlarına gönderilen yetmiş bu kadar *kurrâ*yı öldürmüşlerdi. Lâkin gerek bu şahısların, gerek bu kabîlelerin îmân edib İslâm'a hizmet edecekleri ilâhî ilimde muhakkak olduğu için aleyhlerine duâdan Allah'ın nehyi vârid olmuştur.

Bütün bu hadîslerden yatsı ile sabah namazlarında son rukû'larından sonra kunût yapıldığı sâbit olduğu gibi diğer hadîslerden de öğlen, akşam ve diğer bazı rivâyetlerden de ikindi namazında, kâh beş vakıt namazda kunût yapıldığı subut buluyorsa da imamların çoğu sabah namazından mâadasında, Hanefîler ise beş vakıt namazın hepsinden de kunûtun mensuh olduğuna kail olmuşlardır.

Me'sûr olan diyer kunût duâları arasında rivayet bakımından en kuvvetlisi Şâfiîlerin sabah namazındaki kunûtda okudukları şu duâdır: ALLÂHUMME'HDİNÎ FÎ MEN HEDEYT VE ÂFİNÎ FÎ MEN ÂFEYT! VE TEVELLENÎ FÎ MEN TEVELLEYT VE BÂ-

٣٠٨ – (...) وحدّثنا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ وَابْنُ حُجْرٍ. قَالَ ابْنُ أَيُّوبَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ. قَالَ: أَخْبَرَنِي مُحَمَّدٌ (وَهُوَ ابْنُ عَمْرٍو) عَنْ خَالِدِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ حَرْمَلَةَ، عَنِ الْحَارِثِ بْنِ خُفَافٍ؛ أَنَّهُ قَالَ: قَالَ خُفَافُ بْنُ إِيمَاءٍ: رَكَعَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ «غِفَارُ غَفَرَ اللهُ لَهَا. وَأَسْلَمُ سَالَمَهَا اللهُ. وَعُصَيَّةُ عَصَتِ اللهَ وَرَسُولَهُ. اللَّهُمَّ! الْعَنْ بَنِي لِحْيَانَ. وَالْعَنْ رِعْلًا وَذَكْوَانَ» ثُمَّ وَقَعَ سَاجِدًا. قَالَ خُفَافٌ: فَجُعِلَتْ لَعْنَةُ الْكَفَرَةِ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ.

(...) حدّثنا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ. حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ. قَالَ: وَأَخْبَرَنِيهِ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ حَرْمَلَةَ عَنْ حَنْظَلَةَ ابْنِ عَلِيِّ بْنِ الْأَسْقَعِ، عَنْ خُفَافِ بْنِ إِيمَاءٍ، بِمِثْلِهِ. إِلَّا أَنَّهُ لَمْ يَقُلْ: فَجُعِلَتْ لَعْنَةُ الْكَفَرَةِ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ.

308 — ( ) .... : **Hârisu'bnu Hufâf dedi ki :**

Hufâf ibn Îmâ (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) rukû' yaptı, sonra rukûudan başını kaldırdı, akabinde : «Ğıfâr'a gelince Allah onlara mağfiret etsin. Eslem ile de Allah barışık gitsin. Usayye, Allah ve Rasûlune âsî oldu. Yâ Allah! Lıhyân oğullarına lâ'net et. Rı'le ve Zekvân'a da lâ'net et» dedi. Sonra secdeye vardı. Hufâf dedi ki : Namazda kâfirlere lâ'net işte bu yüzden meşru kılındı.

( ) .... : Bu seneddeki râvîler yine Hufâf ibn Îmâ'dan geçen hadîsin benzerini rivâyet ettiler. Ancak burada : Kâfirlere la'net işte bu yüzden meşrû kılındı kısmını söylemedi.

RİK LÎ Fİ MÂ A'TAYT. VE KINÎ ŞERRE MÂ KADAYT. İNNEKE TAKDÎ VELA YUKDÂ ALEYK. İNNEHU LÂ YEZULLU MEN VÂLEYT. VELA YEIZZU MEN ÂDEYT. TABÂREKTE VE TAÂLEYT. FE LEKE'l-HAMDU ALA MA KADEYT. ESTAĞFİRUKE VE ETÛBU İLEYK.

Hasen ibn Ali (R) şöyle dedi : Dedem Rasulullah (S) vitir kunutunda söyliyeyim diye bana şu kelimeleri öğretti :

= Yâ Allah! Hidayet ettiklerin arasında bana da hidayet et. Dünyada ukbada dertden âzâd ettiklerin arasında beni de âzât et. Sevdiklerin arasında beni de sev. Bana her neyi bağışlarsan dâim et ve gittikce artır. Hükmettiğin herhangi bir şerden beni koru. Çünkü hükmeden sensin. Sana karşı hükmedilemez. Senin sevdiğin zelîl kalmaz, düşmanı olduğun kimse de azîz olmaz. Yücesin, Âlîsin, Rabbımız! Hüküm ve kaza ettiğin her şeye karşı hamd sana. Senden mağfiret dilerim, sana tevbe ve rucû' ederim.

Bu duâyı Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce rivâyet etmişlerdir. Nesâî'nin rivâyetinde duâsının sonunda VE SALLA'LLAHU ALE'n-NEBİY MUHAMMED ziyadesi de vardır. Salâtu selâm, evvelce edilen duâların kabulüne vesîle olur. Zira duanın tümü ya makbul ya merduddur. Rasulullaha salâtu selâm ise behemehal makbuldur. Evvelki duâ şâyet merdud olacak gibi ise bu sayede — inşâallah — o da kabul edilir (*Tecrîd Ter. III*, 321-324).

(٥٥) باب قضاء الصلاة الفائتة واستحباب تعجيل قضائها

٣٠٩ – (٦٨٠) حدثني حرملة بن يحيى التجيبي. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب، عن سعيد بن المسيب، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ، حين قفل من غزوة خيبر . سار ليله . حتى إذا أدركه الكرى عرس . وقال لبلال «اكلأ لنا الليل» فصلى بلال ما قدر له . ونام رسول الله ﷺ وأصحابه . فلما تقارب الفجر استند بلال إلى راحلته مواجه الفجر . فغلبت بلالا عيناه وهو مستند إلى راحلته . فلم يستيقظ رسول الله ﷺ ولا بلال ولا أحد من أصحابه حتى ضربتهم الشمس . فكان رسول الله ﷺ أولهم استيقاظا . ففزع رسول الله ﷺ فقال «أي بلال!» فقال بلال: أخذ بنفسي الذي أخذ (بأبي أنت وأمي! يا رسول الله!) بنفسك . قال «اقتادوا» فاقتادوا رواحلهم شيئا . ثم توضأ رسول الله ﷺ . وأمر بلالا فأقام الصلاة . فصلى بهم الصبح . فلما قضى الصلاة قال «من نسي الصلاة فليصلها إذا ذكرها . فإن الله قال: أقم الصلاة لذكري»

[٢٠/ طه/ الآية ١٤].

قال يونس: وكان ابن شهاب يقرؤها: للذكرى.

(55) GEÇMİŞ NAMAZI KAZÂ ETMEK VE BUNU KAZÂ ETMEKDE ACELE DAVRANMANIN MUSTEHABLIĞI BÂBI

309 — (680) .... : Ebû Hureyre (R) den :

Rasûlullah (S) Hayber ğazvesinden dönerken bütün gecesinde yürüdü. Nihayet kendisine uyku bastırınca gecenin sonuna doğru uyuma ve istirahat için konak etti. Bilâle : «Sen bu geceyi bizim için bekle» buyurdu. Bilâl, kendine takdîr edildiği kadar (nâfile) namaz kıldı. Rasûlullah ve sahâbîleri uyudular. Fecr yaklaştığı zaman Bilâl fecre yönelerek râhilesine (yani bindiği deveye) dayandı. Derken devesine dayanmış vaziyette gözleri Bilâle galebe çaldı. Tâ güneş kendilerine çarpıncaya kadar ne Rasûlullah, ne Bilâl ve ne de sahâbîlerden her hangi bir kimse uyanmadı. Neticede Rasûlullah onların içinde ilk uyanan oldu. Hemen kalktı ve «Ey Bilâl!» buyurdu. Bilâl : Babam, anam sana fedâ olsun yâ Rasûlallah! Senin nefsini tutmuş olan (Allah) benim nefsimi de tuttu, dedi. Rasûlullah : «Develerinizi yularlarından tutarak yürütünüz» buyurdu. Sahâbîler develerini bir mikdar yürüttüler. Sonra Rasûlullah abdest aldı ve Bilâl'e emredib namaza ikamet ettirdi. Akabinde, kendisi sahâbîlere sabah namazını kıldırdı. Namazı bitirdiğinde şöyle buyurdu : «Her kim

namazı (kılmayı) unutursa hatırladığı zaman o namazı kılsın. Çünkü Teâlâ : ...**Ve zikrim için namaz kıl»** (Tâ Hâ : 14) buyurdu.

Râvîsi Yûnus : İbnu Şihâb, bu âyeti **«li'z-zikrâ»** şeklinde okurdu, dedi [140].

٣١٠ – (...) وحَدّثني مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ وَيَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّوْرَقِيُّ . كِلَاهُمَا عَنْ يَحْيَى . قَالَ
ابْنُ حَاتِمٍ : حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ كَيْسَانَ . حَدَّثَنَا أَبُو حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ . قَالَ :
عَرَّسْنَا مَعَ نَبِيِّ اللهِ ﷺ . فَلَمْ نَسْتَيْقِظْ حَتَّى طَلَعَتِ الشَّمْسُ . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « لِيَأْخُذْ كُلُّ رَجُلٍ بِرَأْسِ
رَاحِلَتِهِ . فَإِنَّ هٰذَا مَنْزِلٌ حَضَرَنَا فِيهِ الشَّيْطَانُ » قَالَ فَفَعَلْنَا . ثُمَّ دَعَا بِالْمَاءِ فَتَوَضَّأَ . ثُمَّ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ .
(وَقَالَ يَعْقُوبُ : ثُمَّ صَلَّى سَجْدَتَيْنِ) . ثُمَّ أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَصَلَّى الْغَدَاةَ .

310 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi :

Peygamber (S) ile beraber gecenin sonunda konakladık. Akabinde tâ güneş doğuncaya kadar uyanamadık. Uyandığımızda Peygamber : «Her bir şahıs kendi devesini başından tutub yürüsün. Çünkü burası yanımıza şeytan gelmiş bir menzildir» buyurdu. Biz dediğini yaptık. Sonra abdest suyu istedi, abdest aldı. Sonra iki rek'at namaz kıldı. (Râvî Yakûb : İki secde namaz kıldı, demiştir). Sonra namaz ikamet edildi ve Rasûlullah sabah namazını kıldırdı [141].

---

140. Âyetin ma'nâsında birçok vecihler ileri sürülmüştür : Namazı, içinde beni zikretmek için kıl; namazı kıl tâ ki ben seni medh ederek zikr edeyim; zikir vakıtlarında yani namaz vakıtlarında namazı kıl; ben kitablarda zikredip emrettiğim için namazı kıl; riyâsız olarak beni anmak için benden başkasını anar olmaksızın namazı kıl; emrimi hatırladığının şükrânesi olarak namazı kıl; beni anmak demek olduğu için namazı kıl ki namaz Allah'a ibâdetdir; namazı hatıra getirmek Allah'ı hatıra getirmektir.

Törpişti'ye göre hadîsin sevkine en muvafık olan ma'nâ, namazı hatırladığında ikame etdir. Çünkü onu hatırladığında Allah'ı hatırlamış olursun. Yahut muzaafın hazfiyle *«li-zikri salâtî* : Namazımı hatırladığında namazı ikame et» olmak lâzım gelir.

Bu hadîs unutan ile uyuya kalıb namazı kılamıyana kazâ lâzım olduğunun huccetidir. Kasden kılmayana kazânın vucûbu ise evleviyette kalır. Özürlüye kazâ lâzım gelirse kasden terkedene evleviyetle lâzım gelir. Cumhûrun kavli budur. Kasden namazı terkedene kazâ lâzım gelmez diyenler de vardır...

141. Bu hadîsden beraber geçirilmiş namazların cemâatla kaza edilebileceği anlaşılıyor. Sabah namazının râtibesinin kazâ edilib edilmemesi hususunda görüşler ayrıdır. Kûfe'liler; eğer sabah namazının sünneti farz ile beraber kaçırılmış ise kazâ edilmesinde müttefiktirler. Farz vaktında kılınmış olub yalnız sünnet kaçırılmış ise İmam Muhammed'e göre, gün yükseldikten sonra tâ zevâle kadarki zaman içinde kazâ edilir. Ebû Hanîfe ile Ebû Yûsufa göre ise kazâ edilmez.

٣١١ – (٦٨١) وحدثنا شيبان بن فروخ . حدثنا سليمان (يعني ابن المغيرة) حدثنا ثابت عن عبد الله بن رباح ، عن أبي قتادة ؛ قال : خطبنا رسول الله ﷺ فقال « إنكم تسيرون عشيتكم وليلتكم . وتأتون الماء ، إن شاء الله ، غدا » . فانطلق الناس لا يلوي أحد على أحد . قال أبو قتادة: فبينما رسول الله ﷺ يسير حتى ابهار الليل وأنا إلى جنبه . قال : فنعس رسول الله ﷺ . فمال عن راحلته . فأتيته فدعمته من غير أن أوقظه . حتى اعتدل على راحلته . قال ثم سار حتى تهور الليل مال عن راحلته . قال فدعمته من غير أن أوقظه . حتى اعتدل على راحلته . قال ثم سار حتى إذا كان من آخر السحر مال ميلة . هي أشد من الميلتين الأوليين . حتى كاد ينجفل . فأتيته فدعمته . فرفع رأسه فقال « من هذا ؟ » قلت : أبو قتادة . قال « متى كان هذا مسيرك مني ؟ » قلت : ما زال هذا مسيري منذ الليلة . قال « حفظك الله بما حفظت به نبيه » ثم قال «هل ترانا نخفى على الناس؟» ثم قال « هل ترى من أحد ؟ » قلت : هذا راكب . ثم قلت : هذا راكب آخر . حتى اجتمعنا فكنا سبعة ركب . قال فمال رسول الله ﷺ عن الطريق . فوضع رأسه . ثم قال « احفظوا علينا صلاتنا » . فكان أول من استيقظ رسول الله ﷺ والشمس في ظهره . قال فقمنا فزعين . ثم قال « اركبوا » فركبنا . فسرنا . حتى إذا ارتفعت الشمس نزل . ثم دعا بميضأة كانت معي فيها شيء من ماء . قال فتوضأ منها وضوءا دون وضوء . قال وبقي فيها شيء من ماء . ثم قال لأبي قتادة « احفظ علينا ميضأتك . فسيكون لها نبأ » ثم أذن بلال بالصلاة . فصلى رسول الله ﷺ ركعتين . ثم صلى الغداة فصنع كما كان يصنع كل يوم . قال وركب رسول الله ﷺ وركبنا معه . قال فجعل بعضنا يهمس إلى بعض : ما كفارة ما صنعنا بتفريطنا في صلاتنا ؟ ثم قال « أما لكم في أسوة ؟ » ثم قال « أما إنه ليس في النوم تفريط . إنما التفريط على من لم يصل الصلاة حتى يجيء وقت الصلاة الأخرى . فمن فعل ذلك فليصلها حين ينتبه لها . فإذا كان الغد فليصلها عند وقتها » ثم قال « ما ترون الناس صنعوا ؟ » قال : ثم قال « أصبح الناس فقدوا نبيهم . فقال أبو بكر وعمر : رسول الله ﷺ بعدكم . لم يكن ليخلفكم . وقال الناس : إن رسول الله ﷺ بين أيديكم . فإن يطيعوا أبا بكر وعمر يرشدوا » .

قَالَ فَانْتَهَيْنَا إِلَى النَّاسِ حِينَ امْتَدَّ النَّهَارُ وَحَمِيَ كُلُّ شَيْءٍ. وَهُمْ يَقُولُونَ : يَا رَسُولَ اللهِ! هَلَكْنَا. عَطِشْنَا. فَقَالَ «لَا هُلْكَ عَلَيْكُمْ» ثُمَّ قَالَ «أَطْلِقُوا لِي غُمَرِي» قَالَ وَدَعَا بِالْمِيضَأَةِ. فَجَعَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَصُبُّ وَأَبُو قَتَادَةَ يَسْقِيهِمْ. فَلَمْ يَعْدُ أَنْ رَأَى النَّاسُ مَاءً فِي الْمِيضَأَةِ تَكَابُّوا عَلَيْهَا. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «أَحْسِنُوا الْمَلَأَ. كُلُّكُمْ سَيَرْوَى» قَالَ فَفَعَلُوا. فَجَعَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَصُبُّ وَأَسْقِيهِمْ. حَتَّى مَا بَقِيَ غَيْرِي وَغَيْرُ رَسُولِ اللهِ ﷺ. قَالَ ثُمَّ صَبَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَقَالَ لِي «اشْرَبْ» فَقُلْتُ : لَا أَشْرَبُ حَتَّى تَشْرَبَ يَا رَسُولَ اللهِ! قَالَ «إِنَّ سَاقِيَ الْقَوْمِ آخِرُهُمْ شُرْبًا» قَالَ فَشَرِبْتُ. وَشَرِبَ رَسُولُ اللهِ ﷺ. قَالَ فَأَتَى النَّاسُ الْمَاءَ جَامِّينَ رِوَاءً.

قَالَ فَقَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ رَبَاحٍ : إِنِّي لَأُحَدِّثُ هَذَا الْحَدِيثَ فِي مَسْجِدِ الْجَامِعِ. إِذْ قَالَ عِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ: انْظُرْ أَيُّهَا الْفَتَى كَيْفَ تُحَدِّثُ. فَإِنِّي أَحَدُ الرَّكْبِ تِلْكَ اللَّيْلَةَ. قَالَ قُلْتُ : فَأَنْتَ أَعْلَمُ بِالْحَدِيثِ. فَقَالَ : مِمَّنْ أَنْتَ؟ قُلْتُ : مِنَ الْأَنْصَارِ. قَالَ : حَدِّثْ فَأَنْتُمْ أَعْلَمُ بِحَدِيثِكُمْ. قَالَ فَحَدَّثْتُ الْقَوْمَ. فَقَالَ عِمْرَانُ : لَقَدْ شَهِدْتُ تِلْكَ اللَّيْلَةَ وَمَا شَعَرْتُ أَنَّ أَحَدًا حَفِظَهُ كَمَا حَفِظْتُهُ

311 — (681) .... : Ebû Katâde (R) dedi ki :

Rasûlullah (S) bize hitab edib : «Sizler bu gününüzün zevâl-gurub arası ile gecenizi yürüyeceksiniz de yarın inşâallah suya ulaşacaksınız» buyurdu. Bunun üzerine insanlar kimse kimseye meyletmeksizin yürüdüler.

Ebû Katâde dedi ki : Ben yanında olarak Rasûlullah yürüyüşe devam ederken, nihayet gece yarısı oldu. Rasûlullah uyukladı ve bineğinin bir tarafına meyletti. Ben hemen yanı başına geldim. Kendisini uyandırmadan (dayana dayana) bineğinin üzerinde tam dengeye gelinceye kadar destek oldum. Sonra gecenin çoğu geçinceye kadar yürüyüp yine bineğinden meyletti. Ben tekrar yanı başına geldim. Onu uyandırmaksızın bineği üzerinde dengeye gelinceye kadar dayandım. Sonra tâ sehar vaktının sonu olduğu zamana kadar yürüyüb bir meyil daha yaptı ki bu önceki iki meyilden daha şiddetli idi, hatta nerede ise düşecekti. Ben hemen yanına gelib ona destek oldum. Bunun üzerine başını kaldırdı ve : «Bu kimdir?» buyurdu. Ebû Katâde'dir, dedim. «Bu benimle beraber olan yürüyüşün ne zamandan beridir?» diye sordu. Bu, benim geceden beri devam eden yürüyüşümdür, dedim. «Peygamberini koruduğun için Allah da seni korusun» buyurdu. Sonra «İnsanlara gizli mi kalıyoruz dersin?» diye sormasının ardından «bir kimse görüyor musun?» buyurdu. Şu bir suvârî, dedim. Sonra : Şu da bir diğer suvârî dedim. Nihayet toplanıb yedi suvârî olduk. Bunun üzerine yoldan ayrılıb başını yere koydu. Sonra : «Bi-

ze namazınızı geçirtmeyin!» buyurdu. Muteakiben Rasûlullah, uyananların ilki oldu. Halbuki güneş sırtında bulunuyordu. Biz de uyanarak kalktık. Sonra: «Bininiz!» emrini verdi. Binib yola koyulduk. Nihayet güneş yükseldiği zaman bineğinden indi, sonra abdest alınacak bir kap istedi. Benim yanımda içinde biraz su bulunan bir kap vardı. Rasûlullah ondan hafif bir abdest aldı. Kapta biraz daha su kaldı. Sonra Ebû Katâde'ye: «Abdest alınacak kabını biz için muhâfaza et. Çünkü yakında onun için bir haber meydana gelecektir» buyurdu. Sonra Bilâl namaz için ezân okudu. Rasûlullah iki rek'at namaz kıldı. Sonra sabah namazını kıldırdı, yani her gün yapmakta olduğu gibi yaptı. Muteakiben Rasûlullah bindi. Biz de maiyetinde olarak bineklerimize bindik. Bazımız diğerine yavaş sesle şöyle konuşmaya başladı: Namazımızda yaptığımız bu taksîrin keffâreti nedir? Sonra: «Sizin için benim şahsımda tâbî olacağınız güzel bir örnek hâl yok mu?» buyurdu. Daha sonra şöyle devam etti: «Dikkat edin! Şu muhakkak ki uyku ile namaz kaçırmakda bir taksîr yoktur. Taksîr ancak diğer bir namaz vaktı girinceye kadar namazını kılmıyan üzerinde vardır. Binaenaleyh her kim vaktı çıkana kadar bir namazdan böyle uyur kalırsa, uyandığında o namazı kılsın. Ertesi gün olduğu zaman ise o namazı kendi vaktı içinde kılsın». Sonra: «İnsanların bizim hakkımızda ne yaptıklarını (söylediklerini) zannedersiniz?» buyurub şöyle devam etti: «İnsanlar (dan bir tâife yolda) Peygamberlerini gaybettiler. Bunun üzerine Ebû Bekr ve Umer: Rasûlullah, arkanızdadır, **o sizi geride bırakıcı değildir,** dediler. İnsanlar da: Rasûlullah, önünüzdedir, demişlerdir. Eğer onlar Ebû Bekr'e ve Umer'e itâat ederlerse doğru olana ulaşırlar» [142].

Râvî der ki: Sonunda gün uzadığı ve her şey kızdığı zaman insanlara ulaştık. Onlar: Yâ Rasûlallah! Helâk olduk, çok susadık, demekteydiler. Rasûlullah: «Size hiçbir helâk yoktur» buyurduktan sonra: «Bana küçük su kabını getiriniz» dedi. Ravi Ebû Katâde der ki: Rasulullah **midâe** denilen abdest ıbrığını da istedi. Muteakiben Rasûlullah suyunu dökmeğe, Ebû Katâde de sahâbîleri sulamağa başladı. Halk hemen o kap içindeki suyu görür görmez birbiri üzerine yığılarak suya hucûm ettiler. Rasûlullah derhal: «**Ahlâk** ve **muâşereti** güzel kılınız. Her biriniz yakında suya kanacak!» buyurdu. Dediğini yaptılar. Rasûlullah dökmeğe ben de onları sulamağa başladım. Nihayet ben ve bir de Rasûlullah'dan başka su içmedik kimse kalmadı. Sonra Rasûlullah suyu kaba döküb bana «iç»

142. Bu sözün ma'nâsı şudur: Rasûlullah, güneş yükseldikten sonra sahâbîlere sabah namazını kıldırınca, bir kısmı diğerlerinden öne geçib yola koyulmuşlardı. Bu ileri giden tâife ile Peygamber'in arasında mesafe epey açılmıştı. Rasûlullah yanındakilere hitaben: İnsanların bizim hakkımızda ne söylediklerini zannediyorsunuz? dedi. Yanındakiler sustu. Peygamber şöyle buyurdu: Ebû Bekr ve Umer insanlara: Peygamber arkanızdadır, onun gönlü sizi arkasında bırakmayı da önünüze geçmeyi de sevmez. Binaenaleyh onun size ulaşması için beklemeniz lâzımdır, dediler. İnsanların bâkîsi de: Peygamber sizi geçmiştir, binaenaleyh ona yetişiniz, dediler. İşte bunlar eğer Ebû Bekr ve Umer'e itâat ederlerse doğru neticeye ulaşırlar. Çünkü Ebû Bekr ve Umer doğru üzerindedirler (Nevevî).

buyurdu. Sen içmeyince ben içmem yâ Rasûlallah! dedim. «Kavmi sulayan onlardan sonra içer» buyurdu. Bunun üzerine ben içtim. Rasûlullah da içti. Muteakiben halk suya kanmış oldukları halde müsterîh olarak suyun başına geldiler.

Râvî Abdullahi'bnu Rebâh der ki: Ben bu hadîsi (Kûfedeki) câmi' mescidinde tahdîs ediyordum. Imrânu'bnu Husayn birdenbire: Ey delikanlı! Nasıl tahdîs ettiğini dikkat et. Çünkü ben o geceki suvârîlerin birisiyim, dedi. Öyle ise hadîsi sen daha iyi bilirsin, dedim. Bunun üzerine: Sen kimlerdensin? diye sordu. Ensâr'dan, dedim. Tahdîs et, çünkü sizler hadîsinizi daha iyi bilirsiniz, dedi. Ben de cemâate tahdîs ettim. Bunun üzerine Imrân: Yemîn olsun ki ben bu gecede hâzır bulundum, senin bunu ezberlediğin[143] gibi ezberleyen bir kimse bilmiş değilim, dedi.

٣١٢ – (٦٨٢) وحدثني أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ صَخْرٍ الدَّارِمِيُّ. حَدَّثَنَا عُبَيْدُاللهِ بْنُ عَبْدِ الْمَجِيدِ. حَدَّثَنَا سَلْمُ بْنُ زَرِيرٍ الْعُطَارِدِيُّ. قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا رَجَاءٍ الْعُطَارِدِيَّ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ. قَالَ: كُنْتُ مَعَ نَبِيِّ اللهِ ﷺ فِي مَسِيرٍ لَهُ. فَأَدْلَجْنَا لَيْلَتَنَا. حَتَّى إِذَا كَانَ فِي وَجْهِ الصُّبْحِ عَرَّسْنَا. فَغَلَبَتْنَا أَعْيُنُنَا حَتَّى بَزَغَتِ الشَّمْسُ. قَالَ فَكَانَ أَوَّلَ مَنِ اسْتَيْقَظَ مِنَّا أَبُو بَكْرٍ. وَكُنَّا لَا نُوقِظُ نَبِيَّ اللهِ ﷺ مِنْ مَنَامِهِ إِذَا نَامَ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ. ثُمَّ اسْتَيْقَظَ عُمَرُ. فَقَامَ عِنْدَ نَبِيِّ اللهِ ﷺ. فَجَعَلَ يُكَبِّرُ وَيَرْفَعُ صَوْتَهُ بِالتَّكْبِيرِ. حَتَّى اسْتَيْقَظَ رَسُولُ اللهِ ﷺ. فَلَمَّا رَفَعَ رَأْسَهُ وَرَأَى الشَّمْسَ قَدْ بَزَغَتْ قَالَ «ارْتَحِلُوا» فَسَارَ بِنَا. حَتَّى إِذَا ابْيَضَّتِ الشَّمْسُ نَزَلَ فَصَلَّى بِنَا الْغَدَاةَ. فَاعْتَزَلَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ لَمْ يُصَلِّ مَعَنَا. فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ «يَا فُلَانُ! مَا مَنَعَكَ أَنْ تُصَلِّيَ مَعَنَا؟» قَالَ: يَا نَبِيَّ اللهِ! أَصَابَتْنِي جَنَابَةٌ. فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَتَيَمَّمَ بِالصَّعِيدِ. فَصَلَّى. ثُمَّ عَجَّلَنِي، فِي رَكْبٍ بَيْنَ يَدَيْهِ، نَطْلُبُ الْمَاءَ. وَقَدْ عَطِشْنَا عَطَشًا شَدِيدًا. فَبَيْنَمَا نَحْنُ نَسِيرُ إِذَا نَحْنُ بِامْرَأَةٍ سَادِلَةٍ رِجْلَيْهَا بَيْنَ مَزَادَتَيْنِ. فَقُلْنَا لَهَا: أَيْنَ الْمَاءُ؟ قَالَتْ: أَيْهَاهْ. أَيْهَاهْ. لَا مَاءَ لَكُمْ. قُلْنَا: فَكَمْ بَيْنَ أَهْلِكِ وَبَيْنَ الْمَاءِ؟ قَالَتْ: مَسِيرَةُ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ. قُلْنَا: انْطَلِقِي إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ. قَالَتْ: وَمَا رَسُولُ اللهِ؟ فَلَمْ نُمَلِّكْهَا مِنْ أَمْرِهَا شَيْئًا حَتَّى انْطَلَقْنَا بِهَا. فَاسْتَقْبَلْنَا بِهَا رَسُولَ اللهِ ﷺ. فَسَأَلَهَا فَأَخْبَرَتْهُ مِثْلَ الَّذِي أَخْبَرَتْنَا. وَأَخْبَرَتْهُ أَنَّهَا مُوتِمَةٌ. لَهَا صِبْيَانٌ أَيْتَامٌ. فَأَمَرَ بِرَاوِيَتِهَا. فَأُنِيخَتْ. فَمَجَّ فِي الْعَزْلَاوَيْنِ الْعُلْيَاوَيْنِ. ثُمَّ بَعَثَ بِرَاوِيَتِهَا. فَشَرِبْنَا. وَنَحْنُ أَرْبَعُونَ رَجُلًا عِطَاشٌ. حَتَّى رَوِينَا. وَمَلَأْنَا كُلَّ قِرْبَةٍ مَعَنَا وَإِدَاوَةٍ. وَغَسَّلْنَا صَاحِبَنَا. غَيْرَ أَنَّا لَمْ نَسْقِ بَعِيرًا. وَهِيَ تَكَادُ تَنْضَرِجُ مِنَ الْمَاءِ (يَعْنِي الْمَزَادَتَيْنِ) ثُمَّ قَالَ «هَاتُوا مَا عِنْدَكُمْ»

143. Bu kısım mütekellim zamiri ile de rivâyet edilmiştir. Buna göre ma'nâ: Benim bunu ezberlediğim gibi ezberlemiş bir kimse bilmiş değilim, olur.

فَجَمَعْنَا لَهَا مِنْ كِسَرٍ وَتَمْرٍ . وَصَرَّ لَهَا صُرَّةً . فَقَالَ لَهَا « اذْهَبِي فَأَطْعِمِي هَـٰذَا عِيَالَكِ . وَاعْلَمِي أَنَّا
لَمْ نَرْزَأْ مِنْ مَائِكِ » فَلَمَّا أَتَتْ أَهْلَهَا قَالَتْ : لَقَدْ لَقِيتُ أَسْحَرَ الْبَشَرِ . أَوْ إِنَّهُ لَنَبِيٌّ كَمَا زَعَمَ . كَانَ
مِنْ أَمْرِهِ ذَيْتَ وَذَيْتَ . فَهَدَى اللَّهُ ذَاكَ الصِّرْمَ بِتِلْكَ الْمَرْأَةِ . فَأَسْلَمَتْ وَأَسْلَمُوا .

(...) حَدَّثَنَا إِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ . أَخْبَرَنَا النَّضْرُ بْنُ شُمَيْلٍ . حَدَّثَنَا عَوْفُ بْنُ أَبِي جَمِيلَةَ
الْأَعْرَابِيُّ عَنْ أَبِي رَجَاءٍ الْعُطَارِدِيِّ ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ الْحُصَيْنِ ؛ قَالَ : كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ .
فَسَرَيْنَا لَيْلَةً . حَتَّى إِذَا كَانَ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ ، قُبَيْلَ الصُّبْحِ ، وَقَعْنَا تِلْكَ الْوَقْعَةَ الَّتِي لَا وَقْعَةَ عِنْدَ الْمُسَافِرِ
أَحْلَى مِنْهَا . فَمَا أَيْقَظَنَا إِلَّا حَرُّ الشَّمْسِ . وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِنَحْوِ حَدِيثِ سَلْمِ بْنِ زَرِيرٍ . وَزَادَ وَنَقَصَ .
وَقَالَ فِي الْحَدِيثِ : فَلَمَّا اسْتَيْقَظَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ وَرَأَى مَا أَصَابَ النَّاسَ . وَكَانَ أَجْوَفَ جَلِيدًا . فَكَبَّرَ
وَرَفَعَ صَوْتَهُ بِالتَّكْبِيرِ . حَتَّى اسْتَيْقَظَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ، لِشِدَّةِ صَوْتِهِ ، بِالتَّكْبِيرِ . فَلَمَّا اسْتَيْقَظَ رَسُولُ اللَّهِ
ﷺ شَكَوْا إِلَيْهِ الَّذِي أَصَابَهُمْ . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « لَا ضَيْرَ . ارْتَحِلُوا » وَاقْتَصَّ الْحَدِيثَ .

312 — (682) .... : Imrânu'bnu Husayn (R) şöyle dedi :

Peygamber (S) ile birlikte bir yolculukta bulundum. Gecemizin bütününde yürüdük. Nihayet sabaha karşı olduğu zaman biraz istirahat için konakladık. Akabinde gözlerimiz bize galebe etti (yani kapandılar). Tâ güneş doğuncaya kadar (uyuya kalmışız). Bizden ilk uyanan Ebû Bekr oldu. Biz Peygamberi uyuduğu vakıt kendiliğinden uyanmadıkca uyandırmazdık. Sonra Umer uyandı. Peygamberin yakınında durub tekbîr almağa ve tekbîrle sesini yükseltmeğe başladı. Nihayet Rasûlullah da uyandı. Başını kaldırıb güneşin doğmuş olduğunu görünce : «Hareket edin!» buyurdu. Bizleri tâ güneş bembeyaz olduğu zamana kadar yürütüb konak etti. Akabinde bize sabah namazını kıldırdı. Bu sırada cemâatten biri ayrılıb bizimle beraber namaz kılmadı. Namazdan çıkınca Rasûlullah ona: «Yâ fulân! Bizimle birlikte namaz kılmandan seni men' eden nedir?» diye sordu. O da : Ey Allah'ın Peygamberi! Bana cünüblük ârız oldu, dedi. Rasûlullah ona emretti, o da toprakla teyemmüm yaptı ve namazını kıldı. Bundan sonra Rasûlullah beni bir gurup suvârî arasında su aramamız için öne sürüp sür'at ettirdi. Çok şiddetli bir susuzluğa marûz kalmıştık. Biz yol alırken birdenbire devesi üzerinde ayaklarını iki büyük kırba yahut tulum arasına salıvermiş vaziyette oturmuş bir kadınla karşılaştık. Ona : Su nerede? diye sorduk. Kadın : Heyhât, heyhât (su çok uzak)! Sizin için yakında hiçbir su yoktur, dedi. Senin ehlin ile su arasında ne ka-

dar mesâfe var? dedik. Bir gündüz ve bir gecelik yol dedi. Öyle ise Rasûlullah'ın huzuruna yürü, dedik. Allah'ın Rasûlu nedir? dedi. Biz onun hiçbir şeyine dokunmıyarak olduğu gibi yürüttük ve onu Rasûlullah'ın huzuruna götürdük. Rasûlullah ondan (suyun yerini) sordu. Kadın ona da bize haber verdiği gibi haber verdi. Bu arada yetim sâhibi olduğunu, kendisinin bir takım yetim çocukları bulunduğunu da haber verdi. Rasûlullah su taşıyan devesinin ıhtırılmasını emretti. Deve ıhtırıldı. Rasûlullah, her iki tulumun baş taraflardaki ağızlarına [144] biraz su püskürdü. Sonra kadının su devesini kaldırdı. Biz (tulumların alt ağızlarından) su içtik. Biz çok susamış kırk kişi olduğumuz halde suya kanıncaya kadar içtik, yanımızda bulunan her kırbayı ve su kabını da doldurduk. Cünüb olan arkadaşımızı da yıkadık. Şu kadar var ki biz hiçbir deveye su vermedik [145]. Onlar yani kadının su tulumları hâlâ nerde ise sudan yarılacak gibi dolu görünüyorlardı.

Sonra Rasûlullah sahâbîlere: «Yanınızda bulunan şeylerden getirin» buyurdu. O kadın için parçalardan ve hurmadan (bir hayli şeyler) topladık. Rasûlullah bunların hepsini kadına bir bohça yaptı ve muteakiben: «Haydi git, bunları çoluk çocuğuna yedir. Ve iyice bil ki biz senin suyundan hiçbir şey eksiltmedik» buyurdu.

Kadın kendi kavm ve kabîlesinin yanına gelince: Yemîn olsun ki ben beşerin en sihirbazı ile karşılaştım. Yahud da iddiâ ettiği gibi o hakîkatten bir peygamberdir. Onun hâlinden şunlar, şunlar oldu, demiştir. İşte Allah Teâlâ bu kadın sebebiyle onun obasına hidâyet verdi. Şöyle ki kadın bilâhare İslâma girdi, kabîlesi de musliman oldular [146].

( ) .... : Imrânu'bnu Husayn: Rasûlullah (S) ile birlikte yolculuk yapıyorduk. Geceleyin yürüdük. Sabahın önceki olan gecenin sonu olduğu zaman öyle bir düşüş düştük ki bir yolcu için bundan daha tadlısı olamaz. (Öyle bir dalmışız ki) bizleri güneşin sıcağından başka uyandı-

---

144. Mezâde yahut Satîha adını verdikleri büyük tulumların biri baş, ikisi ayak taraflarında olmak üzere üç ağzı vardır. Baş tarafında olana *fem*, diğerlerine ise *azla'* derler. Bunların Türkcede tam mukabilleri bulunamamıştır.

145. Bu kadına âid suyun elinden alınıb kullanılması harbiyye olan kâfir kadının ve malının muslimanlara mübah olduğundandır. Ahid ehli olduğu farz olunsa bile susuzluk zarûreti, muslimana başkasının mülkü olan suyu bedel mukabilinde mubah kılar. Husûsiyle Peygamber'in mukaddes nefsine hibe edilmiyecek hiçbir şey yoktur.

146. Bu yolculuğun hangi sefer olduğu rivâyetlerin çokluğundan dolayı lâyıkıyle teayyun edemiyor...

Bu hadîslerde Rasûlullah'ın bazı mu'cizeleri sâbit olmaktadır: *Midâa* denilen abdest kabı için ilerde bir haber olacağını haber vermesi, az suyun çoğalması, Peygamber'in sahâbîlere: «Her biriniz suya kanacak» buyurması, Peygamber'in, Ebû Bekr ve Umer'in söylediklerini ve insanların söylediklerini ayrı ayrı haber vermesi; yine Peygamber'in sahâbîlere: Zevâl-gurûb arası ve gecenizi yürüyeceksiniz, ondan sonra suya varacaksınız... buyurması. Bunlar hep vâki olmuş ve birçok şahitlerle sâbit bulunmuştur (Nevevî).

ran olmadı.. diyerek üst taraftaki Selmu'bnu Zerîr hadîsi tarzında hadîsi sevketti. Râvî burada bazı artırma ve eksiltmeler yapmıştır.

Bu hadîsde Imrân şöyle dedi: Umer — ki sesi gür ve celâletli bir zât idi — uyanıb da herkesin başına geleni görünce tekbîr, hem de yüksek sesle tekbîr almağa başladı. Yüksek sesle tekbîr ala ala nihayet Rasûlullah onun sesinin şiddetinden uyandı. Rasûlullah uyanınca sahâbîler başlarına geleni (şikâyet makamında) kendisine arz ettiler. Rasûlullah: «Zararı yok. Buradan hemen hareket edin!» buyurdu, diyerek râvî hadîsi olduğu gibi nakletti.

٣١٣ – (٦٨٣) حدثنا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . أَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ حُمَيْدٍ ، عَنْ بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ رَبَاحٍ ، عَنْ أَبِي قَتَادَةَ ؛ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا كَانَ فِي سَفَرٍ ، فَعَرَّسَ بِلَيْلٍ ، اضْطَجَعَ عَلَى يَمِينِهِ وَإِذَا عَرَّسَ قُبَيْلَ الصُّبْحِ ، نَصَبَ ذِرَاعَهُ ، وَوَضَعَ رَأْسَهُ عَلَى كَفِّهِ .

313 — (683) .... : Ebû Katâde (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) bir yolculukta bulunduğu zaman geceleyin istirahat için konak eder, sağ yanı üzerine yatar idi. Sabahtan biraz önce istirahat için konak ettiği zaman kollarını diker ve başını avucu üzerine kor idi.

٣١٤ – (٦٨٤) حدثنا هَدَّابُ بْنُ خَالِدٍ . حَدَّثَنَا هَمَّامٌ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « مَنْ نَسِيَ صَلَاةً فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا . لَا كَفَّارَةَ لَهَا إِلَّا ذَلِكَ » .
قَالَ قَتَادَةُ : وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي .

(...) وحدثناه يَحْيَى بْنُ يَحْيَى ، وَسَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ ، وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . جَمِيعًا عَنْ أَبِي عَوَانَةَ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ أَنَسٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ وَلَمْ يَذْكُرْ « لَا كَفَّارَةَ لَهَا إِلَّا ذَلِكَ » .

314 — (684) .... : Enesu'bnu Mâlik (R) den: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Her kim bir namazı (kılmayı) unutursa onu hatırladığında kılsın. Onun bundan başka keffâreti yoktur».

Ebû Katâde: **«Ve benim zikrim için namazı ikame et»** (Tâ Hâ: 14), âyetini okudu.

( ) .... : Bu seneddeki râvîler de bu hadîsi Ebû Avâne'den, o da Katâde'den, o da Enes'den, o da Peygamberden olmak üzere rivâyet ettiler. Burada râvî: «Onun bundan başka keffâreti yoktur» kısmını zikretmedi.

٣١٥ – (...) وحدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. حَدَّثَنَا عَبْدُ الأَعْلَى. حَدَّثَنَا سَعِيدٌ عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالَ نَبِيُّ اللهِ ﷺ «مَنْ نَسِيَ صَلاَةً أَوْ نَامَ عَنْهَا، فَكَفَّارَتُهَا أَنْ يُصَلِّيَهَا إِذَا ذَكَرَهَا».

315 — ( ) .... : Enesu'bnu Mâlik (R) şöyle dedi : Peygamber (S) buyurdu ki : «Her kim bir namazı unutur yahut ondan gâfil olub uyuya kalırsa, artık o namazın keffâreti, hatırladığında onu kılıvermesidir».

٣١٦ – (...) وحدّثنا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ. حَدَّثَنِي أَبِي. حَدَّثَنَا الْمُثَنَّى عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ ابْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِذَا رَقَدَ أَحَدُكُمْ عَنِ الصَّلاَةِ أَوْ غَفَلَ عَنْهَا، فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا. فَإِنَّ اللهَ يَقُولُ: أَقِمِ الصَّلاَةَ لِذِكْرِي»

316 — ( ) .... : Enesu'bnu Mâlik (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Biriniz uyuya kalıb namaz kılamaz yahut namazdan gaflet ederse onu hatırladığında kılsın. Zira Allah Tealâ : «**Benim zikrim için namazı ikame et!** (Tâ Ha : 14) buyuruyor».

بسم الله الرحمن الرحيم

٦ - كتاب صلاة المسافرين وقصرها

(١) باب صلاة المسافرين وقصرها

١ - (٦٨٥) حدثنا يحيى بن يحيى قال: قرأت على مالك عن صالح بن كيسان، عن عروة بن الزبير، عن عائشة زوج النبي ﷺ؛ أنها قالت: فرضت الصلاة ركعتين ركعتين، في الحضر والسفر. فأقرت صلاة السفر، وزيد في صلاة الحضر.

RAHMÂN RAHÎM ALLÂH İSMİYLE

6 — KİTÂBU SALÂTİ'L-MUSÂFİRÎN VE KASRİHÂ

(Yolcuların Namazı ve Bunun Kısaltılması Kitabı)

(1) YOLCULARIN NAMAZI VE BU NAMAZIN KISALTILMASI BÂBI[1]

1 — (685) .... : Peygamberin eşi Âişe (R) şöyle dedi :

Namaz, hazarda ve seferde ikişer rek'at olarak farz kılındı. (Hicret-

---

1. *Kasr, taksîr* yahut da iksâru salât, yolculuk esnasında dört rek'atlı farz namazları kısaltıb ikişer rek'at kılmaktır. Kasru salât ta'bîri daha meşhurdur. Kur'ânda da böyle gelmiştir. Sabah ve akşam namazlarında kasr olmadığında icmâ' vardır. Kasr yalnız öğlen, ikindi ve yatsı namazlarında olur. Namazı kısaltmanın Kur'ândaki dayanağı el-Bakara: 230 ve en-Nisâ: 101. inci âyetleridir. Ancak bu âyetler namazın hem kemmiyeti ve hem de keyfiyetinde kısaltmayı muhtemil oldukları ve bazı kayıdlarla mukayyed bulundukları için doğrudan doğruya kasru salâtın hucceti olarak alınmazlar. Kaşru salâtın asıl

ten) sonra sefer namazları olduğu gibi bırakıldı da hazar namazlarına (ikişer rek'at) ziyade edildi [2].

٢ – (...) وحدثني أبو الطاهر وحرملة بن يحيى. قالا: حدثنا ابن وهب عن يونس، عن ابن شهاب. قال: حدثني عروة بن الزبير؛ أن عائشة زوج النبي ﷺ قالت: فرض الله الصلاة، حين فرضها، ركعتين. ثم أتمها في الحضر. فأقرت صلاة السفر على الفريضة الأولى.

2 — ( ) .... : Peygamber'in eşi Âişe (R) şöyle dedi :

Allah Teâlâ namazı farz ettiği zaman ikişer rek'at olarak farz kıldı. (Hicretten) sonra hazar halindeki namazları (dört rek'ate) tamamladı. Sefer namazı ise ilk defa farz olduğu üzere bırakıldı.

٣ – (...) وحدثني علي بن خشرم. أخبرنا ابن عيينة عن الزهري، عن عروة، عن عائشة؛ أن الصلاة أول ما فرضت ركعتين. فأقرت صلاة السفر وأتمت صلاة الحضر.

قال الزهري: فقلت لعروة: ما بال عائشة تتم في السفر؟ قال: إنها تأولت كما تأول عثمان.

3 — ( ) .... : Âişe (R) den :

Namaz ilk farz olduğunda iki rek'at olarak farz kılındı. (Hicretten) sonra sefer namazı olduğu gibi bırakıldı. Hazar namazı ise (dörde) tamamlandı.

Zuhrî şöyle dedi : Urve'ye; Âişe'nin hâli nedir ki seferde iken namazı dört rek'ate tamamlıyor? diye sordum. Âişe, seferde bunu câiz görüb bir azîmet olmadığı ma'nâsına almıştır. Nitekim Usman da böyle te'vîl etmişti, dedi.

---

delili sünnettir. İşlemekte bulunduğumuz bu bablardaki ilgili hadîsler seferde namazı kısaltmaktaki sünnet delîlleridir.

Şâfiîye göre bu yolculuk ma'siyet işlemek maksadiyle olmamalıdır. Ebû Hanîfe ile Sevrîye göre ise namazı kısaltmak tâat yolculuğunda da ma'siyet yolculuğunda da câizdir. Kasru salât; Ebû Hanîfeye göre azîmet yani yapılması lâzım, diğer imâmlara göre ruhsattır. Seferde Şâfiî ve Mâlik'e göre kasr ve itmâm câizdir, kasr efdaldir. Ebû Hanîfe ve diğerleri kasr vâcibdir, itmâm câiz olmaz derler.

2. Akşam namazı gündüzün vitridir. İlk farz olduğu zaman üç rek'at olarak farz olmuştu. Diğer rivâyetlere göre dört rek'atlı namazlardaki ikişer rek'at ziyade hicretten bir sene sonra farz edilmişti. Sabah namazının iki rek'at olarak ibkâ edilmesi kıyamındaki kırâatın uzun olmasındandır. Fakîhlerin bazısı, *«sefere çıktığınızda namazın bir miktarını kasretmenizde günah yoktur»* (en-Nisâ: 101) âyetiyle ihticâc ederek seferde kasrın ruhsat olduğuna ve seferdeki farz dört rek'at ise de iki rek'at kılınmasına da ruhsat verilmiş olduğuna kaildirler. Bunlara göre yolcu dört kılarsa dördü de farz vâki olmuş olur. Hanefîler ise yolcu hakkında farz olan yalnız iki rek'attır. Dört kılacak olursa iki rek'atı nâfile olmuş olur, derler.

٤ – (٦٨٦) وحدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب وزهير بن حرب وإسحٰق بن إبراهيم (قال إسحٰق: أخبرنا. وقال الآخرون: حدّثنا عبد الله بن إدريس) عن ابن جريج، عن ابن أبي عمّار، عن عبد الله بن بابيه، عن يعلى بن أميّة؛ قال: قلت لعمر بن الخطّاب: ليس عليكم جناح أن تقصروا من الصّلاة إن خفتم أن يفتنكم الّذين كفروا [٤/النساء/الآية ١٠١] فقد أمن النّاس! فقال: عجبت ممّا عجبت منه. فسألت رسول الله ﷺ عن ذلك. فقال «صدقة تصدّق الله بها عليكم. فاقبلوا صدقته».

(...) وحدّثنا محمّد بن أبي بكر المقدّميّ. حدّثنا يحيى عن ابن جريج. قال: حدّثني عبد الرّحمٰن ابن عبد الله بن أبي عمّار عن عبد الله بن بابيه، عن يعلى بن أميّة؛ قال: قلت لعمر بن الخطّاب. بمثل حديث ابن إدريس.

4 — (686) .... : Ya'lâu'bnu Umeyye şöyle dedi :

Umeru'bnu Hattab'a dedim ki : Allah Teâlâ : **«Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman eğer kâfirlerin size fenalık yapacağından endîşe ederseniz, namazdan kısaltmanızda üzerinizde bir vebal yoktur...»** (en-Nisâ: 101), buyurdu. Şimdi ise insanlar emniyete dahil olmuşlardır (yine seferde namazı kısaltıyoruz!). Umer, şöyle dedi : Bu senin şaştığın şeye vaktiyle ben de şaşmıştım da Rasûlullah'a bunu sormuştum. Rasûlullah : «Bu, Allah Teâlâ'nın size yaptığı bir sadakadır. Binaenaleyh Allah'ın sadakasını kabul ediniz» buyurdu.

( ) .... : Bu sened râvîleri de yine Ya'lâ ibn Umeyyenin, Umeru'bnu'l-Hattab'a şöyle sordum diyerek devam eden hadîsini geçen hadîs tarzında rivayet ettiler.

٥ – (٦٨٧) حدّثنا يحيى بن يحيى وسعيد بن منصور وأبو الرّبيع وقتيبة بن سعيد (قال يحيى: أخبرنا. وقال الآخرون: حدّثنا أبو عوانة) عن بكير بن الأخنس، عن مجاهد، عن ابن عبّاس؛ قال: فرض الله الصّلاة على لسان نبيّكم ﷺ في الحضر أربعا، وفي السّفر ركعتين، وفي الخوف ركعة.

5 — (687) .... : İbnu Abbâs (R) şöyle dedi :

Allah Teâlâ, (öğlen, ikindi, yatsı) namazlarının hazarda dört, seferde iki, harp halinde de bir rek'at kılınmasını Peygamberinizin (S) diliyle farz kılmıştır.

٦ - (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعمرو الناقد . جميعا عن القاسم بن مالك . قال عمرو : حدثنا قاسم بن مالك المزني . حدثنا أيوب بن عائذ الطائي عن بكير بن الأخنس ، عن مجاهد ، عن ابن عباس ؛ قال : إن الله فرض الصلاة على لسان نبيكم ﷺ . على المسافر ركعتين ، وعلى المقيم أربعا ، وفي الخوف ركعة .

6 — ( ) .... : İbnu Abbâs (R) şöyle dedi :

Allah Teâlâ, Peygamberinizin diliyle yolcu üzerine iki rek'at, mukîm üzerine dört rek'at korku halinde ise bir rek'at namaz kılmayı farz kılmıştır [3].

٧ - (٦٨٨) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار . قالا : حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة . قال : سمعت قتادة يحدث عن موسى بن سلمة الهذلي ؛ قال: سألت ابن عباس: كيف أصلي إذا كنت بمكة ، إذا لم أصل مع الإمام ؛ فقال : ركعتين . سنة أبي القاسم ﷺ .

(...) وحدثناه محمد بن منهال الضرير . حدثنا يزيد بن زريع . حدثنا سعيد بن أبي عروبة . ح وحدثنا محمد بن المثنى . حدثنا معاذ بن هشام . حدثنا أبي . جميعا عن قتادة ، بهذا الإسناد، نحوه .

7 — (688) .... : Şu'be tahdîs edib dedi ki :

Katâde'den işittim. Mûsâ ibn Seleme el-Huzelî'den tahdîs ediyordu. O, şöyle demiştir : İbn Abbâs'a; Mekke'de bulunduğum ve namazı imamla beraber kılamadığım zaman ben namazı nasıl kılayım? diye sordum. Ebu'l-Kasım (S) ın sünneti olmak üzere iki rek'at kıl, dedi.

( ) .... : Bu iki tarîkteki râvîler de ayni hadîsi Katâde'den olmak üzere bu isnadla yukardaki hadîs tarzında rivâyet ettiler.

٨ - (٦٨٩) وحدثنا عبد الله بن مسلمة بن قعنب . حدثنا عيسى بن حفص بن عاصم بن عمر بن الخطاب عن أبيه ؛ قال: صحبت ابن عمر في طريق مكة. قال فصلى لنا الظهر ركعتين. ثم أقبل وأقبلنا معه. حتى جاء رحله وجلس وجلسنا معه . فحانت منه التفاتة نحو حيث صلى . فرأى ناسا قياما .

3. Bu hadîsin zâhiri ile seleften bir tâife amel etmiştir. Hasen, Dahhâk ve İshak ibn Râhûyye bunlardandır. Şâfiî, Mâlik ve cumhur ise korku namazı, rek'atların sayısı bakımından eminlik zamanındaki namaz gibidir. Eğer hazarda olursa dört rek'at, seferde olursa iki rek'at vâcib olur; hiçbir halde bir tek rek'ate iktisar edilmesi câiz olmaz, dediler. Bunlar bu İbn Abbâs hadîslerini bir rek'at imamla beraber, diğer bir rek'at da münferid olarak kılınır ma'nâsına te'vîl ettiler. Nitekim korku hâlinde Peygamberin ve sahâbilerin böyle namaz kıldıklarını gösteren birçok sahîh hadisler gelmiştir. Delîller arasını cem' etmek için bu te'vîl zarûridir (Nevevî).

فقَالَ : مَا يَصْنَعُ هَؤُلَاءِ؟ قُلْتُ : يُسَبِّحُونَ . قَالَ : لَوْ كُنْتُ مُسَبِّحًا لأَتْمَمْتُ صَلَاتِي . يَا ابْنَ أَخِي!
إِنِّي صَحِبْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ فِي السَّفَرِ . فَلَمْ يَزِدْ عَلَى رَكْعَتَيْنِ حَتَّى قَبَضَهُ اللهُ . وَصَحِبْتُ أَبَا بَكْرٍ فَلَمْ يَزِدْ
عَلَى رَكْعَتَيْنِ حَتَّى قَبَضَهُ اللهُ . وَصَحِبْتُ عُمَرَ فَلَمْ يَزِدْ عَلَى رَكْعَتَيْنِ حَتَّى قَبَضَهُ اللهُ . ثُمَّ صَحِبْتُ عُثْمَانَ فَلَمْ
يَزِدْ عَلَى رَكْعَتَيْنِ حَتَّى قَبَضَهُ اللهُ . وَقَدْ قَالَ اللهُ : لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللهِ إِسْوَةٌ حَسَنَةٌ
[٣٣/الأحزاب/الآية ٢١] .

8 — (689) .... : Îsâ ibn Hafs ibn Âsım ibn Umer ibn Hattâb, babasından tahdîs edib şöyle dedi : Ben Mekke yolunda İbn Umer'e arkadaşlık ettim. Öğlen namazını bize iki rek'at kıldırdıktan sonra konduğu menzile döndü. Biz de onunla beraber dönüb birlikte oturduk. Namaz kıldırdığı cihete bir aralık gözü ilişti. Bir takım kimselerin namaza durmuş olduklarını gördü. Bunlar ne yapıyorlar? diye sordu. **Râtibe** namazı kılıyorlar, dedim. Bunun üzerine : A benim yeğenim! Eğer ben râtibeden birini kılacak olaydım, farzı itmam ederdim. Ben seferde Rasûlullah (S) ile birlikte bulundum. Allah onu kabzedinceye kadar iki rek'atten fazla kıldırmadı. Keza Ebû Bekr ile beraber bulundum, o da Allah rûhunu alıncaya kadar iki rek'attan fazla kıldırmadı. Umer'le beraber bulundum, o da Allah rûhunu alıncaya kadar iki rek'attan fazla kıldırmadı. Sonra Usman'la beraber seferde bulundum, o da Allah kendisini kabzedinceye kadar iki rek'attan fazla kıldırmadı. Allah Tealâ da : LEKAD KÂNE LEKUM Fİ RASÛLİ'LLÂHİ USVETUN HASENETUN : **Muhakkak Allah'ın elçisinde sizin için güzel bir örnek vardır»** (el-Ahzâb : 21), buyurdu [4].

---

4. İbn Umer'in maksadı seferde farz namazdan evvelki ve sonraki *râtibe* sünnetlerini kılmazlardı, demek sûretiyle seferde nâfile namazlarının kılınmaz idiğini haber vermektir.

Seferde farzdan evvel veya sonra *râtibe* sünnetleri kılınır mı? meselesi âlimler arasında ihtilâflıdır. Tirmizî, «Peygamberin sahâbîlerinden bazıları seferde tatavvu' kılmak re'yinde bulunmuştur. Ahmed ibn Hanbel ile İshâk ibn Râhûyye de buna kaillerdir. İlim ehlinden bazıları da farzlardan evvel de sonra da kılmamak re'yinde bulunmuşlardır. Seferde tatavvu' kılınmaz diyenlerin maksadı ruhsatı kabulden ibaret olub, yoksa her kim tatavvu' kılarsa çok fazîletine nâil olur. Birçok âlimlerin görüşü de işte budur ki onlar seferde tatavvuu ihtiyar ederler» diyor.

Nevevî'ye göre seferde nâfile kılmak mes'elesinde âlimler üç fırkaya ayrılmışlardır : Birine göre mutlaka memnû'dur. Diğerlerine göre mutlaka câizdir. Üçüncülere göre ise râtibeler ile mutlak nâfileler arasında fark vardır. Râtibeler terk olunur, mutlak nâfileler edâ olunabilir. İbnu Umer'in mezhebi de bu imiş. Nitekim Mucâhid, ibn Umer'le beraber Medîne'den Mekke'ye kadar gittiğini ve hayvan üzerinde tatavvu' namazı kıldığını, farz kılacağı vakıt hayvanından indiğini haber veriyor.

Mutlak nâfileden maksad, teheccud, vitr ve duhâ gibi râtibelerden olmıyan tatavvu' namazlarıdır.

٩ – (...) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا يَزِيدُ (يَعْنِي ابْنَ زُرَيْعٍ) عَنْ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ حَفْصِ ابْنِ عَاصِمٍ؛ قَالَ: مَرِضْتُ مَرَضًا. فَجَاءَ ابْنُ عُمَرَ يَعُودُنِي. قَالَ: وَسَأَلْتُهُ عَنِ السُّبْحَةِ فِي السَّفَرِ؟ فَقَالَ: صَحِبْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ فِي السَّفَرِ. فَمَا رَأَيْتُهُ يُسَبِّحُ. وَلَوْ كُنْتُ مُسَبِّحًا لَأَتْمَمْتُ. وَقَدْ قَالَ اللهُ تَعَالَى: لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللهِ إِسْوَةٌ حَسَنَةٌ [٣٣/الأحزاب/الآية ٢١] .

9 — ( ) .... : Hafsu'bnu Âsım şöyle dedi :

Bir hastalığa tutulmuştum. İbnu Umer hasta ziyareti için bana geldi. Ben de kendisinden yolculukta sünnet namazı kılmayı sordum? Bunun üzerine şöyle dedi : Ben, Rasûlullah (S) ile birlikte yolculuk ettim. Yolculukta onu sünnet namazı kılarken görmedim. Eğer ben sünnet namazlarından birini kılacak olaydım, farz namazı (dörde) tamamlardım [5]. Halbuki Allah Teâlâ şöyle buyurdu : «LE KAD KÂNE LEKUM FÎ RASÛLİ'LLÂHİ USVETUN HASENETUN : **And olsun Allah'ın elçisinde sizin için güzel bir örnek vardır»** (el-Ahzâb : 21).

١٠ – (٦٩٠) حَدَّثَنَا خَلَفُ بْنُ هِشَامٍ وَأَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. قَالُوا: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ (وَهُوَ ابْنُ زَيْدٍ). ح وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَيَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. قَالَا: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ. كِلَاهُمَا عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَنَسٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ صَلَّى الظُّهْرَ بِالْمَدِينَةِ أَرْبَعًا. وَصَلَّى الْعَصْرَ بِذِي الْحُلَيْفَةِ رَكْعَتَيْنِ.

10 — (690) .... : Enes (R) den :

Rasûlullah (S) öğlen namazını Medîne'de dört rek'at olarak kıldırdı. İkindi namazını da Zu'l-Huleyfe'de iki rek'at kıldırdı [6].

١١ – (...) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ. حَدَّثَنَا سُفْيَانُ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُنْكَدِرِ وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ مَيْسَرَةَ. سَمِعَا أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ الظُّهْرَ بِالْمَدِينَةِ أَرْبَعًا. وَصَلَّيْتُ مَعَهُ الْعَصْرَ بِذِي الْحُلَيْفَةِ رَكْعَتَيْنِ.

11 — ( ) .... : Enesu'bnu Mâlik (R) der ki :

---

5. Bunun ma'nâsı şudur : Nâfile kılmağı ihtiyar etseydim, farzımı dörde tamamlamak bana daha sevgili olurdu. Lâkin onlardan hiçbirini doğru görmem. Sünnet, farzı kısaltmak ve nâfileyi terketmektir. Nâfileden maksadı da farz namazlarla beraber olan râtibelerdir (Nevevî).

6. Rasûlullah vedâ haccına giderken Medîne'den ayrıldığı gün öğlen namazını Medîne'de dört rek'at ikindiyi Zu'l-Huleyfe'de, iki rek'at kıldırmıştır. Zu'l-Huleyfe Medîneden 6-7 mil uzaktır.

Öğlen namazını Medîne'de Rasûlullah (S) ile birlikte dört rek'at kıldım. İkindi namazını da Zu'l-Huleyfe'de iki rek'at olarak kıldım.

١٢ – (٦٩١) وحدثناه أبو بكر بن أبي شيبة ومحمد بن بشار. كلاهما عن غندر. قال أبو بكر حدثنا محمد بن جعفر غندر عن شعبة، عن يحيى بن يزيد الهنائي؛ قال: سألت أنس بن مالك عن قصر الصلاة؟ فقال: كان رسول الله ﷺ إذا خرج، مسيرة ثلاثة أميال أو ثلاثة فراسخ، (شعبة الشاك) صلى ركعتين.

12 — (691) .... : Yahyâ ibn Yezîd el-Hünâiyy dedi ki :

Enesu'bnu Mâlik'e namazı kısaltmaktan sordum? Rasûlullah (S) üç mil yahut üç fersah (şüphe eden Şu'bedir) mesafeye gitmek için yola çıktığında namazı iki rek'at olarak kılardı.

١٣ – (٦٩٢) حدثنا زهير بن حرب ومحمد بن بشار. جميعا عن ابن مهدي. قال زهير: حدثنا عبد الرحمن بن مهدي. حدثنا شعبة عن يزيد بن خمير، عن حبيب بن عبيد، عن جبير بن نفير؛ قال: خرجت مع شرحبيل بن السمط إلى قرية، على رأس سبعة عشر أو ثمانية عشر ميلا. فصلى ركعتين. فقلت له. فقال: رأيت عمر صلى بذي الحليفة ركعتين. فقلت له. فقال: إنما أفعل كما رأيت رسول الله ﷺ يفعل.

13 — (692) .... : Cubeyru'bnu Nufeyr dedi ki :

Şurahbîlu'bnu's-Şımt ile beraber on yedi yahut on sekiz mil ötede bulunan bir köye gitmek için yola çıktık. Şurahbîl namazı iki rek'at olarak kıldırdı. Bunu kendisine sordum. Umer'in Zu'l-Huleyfede iki rek'at kıldırdığını gördüm, dedi ve ilâve etti : Ben de Umer'den bunu sordum, kendisi : Ben ancak Rasûlullah (S) ı nasıl yapıyor gördüysem öyle yapıyorum, dedi.

١٤ – (...) وحدثنيه محمد بن المثنى. حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة، بهذا الإسناد. وقال: عن ابن السمط. ولم يسم شرحبيل. وقال: إنه أتى أرضا يقال لها دومين من حمص. على رأس ثمانية عشر ميلا.

14 — ( ) .... : Şu'be bu isnadla tahdîs etti ve ibnu's-Sımtdan dedi de Şurahbîl ismini söylemedi. Ve kezâ kendisinin Hımıs'dan on sekiz mil uzakta bulunub Duvmin (yahut Devmin) denilen bir arâziye geldiğini söyledi.

١٥ – (٦٩٣) حدّثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ. أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَنَسِ ابْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ مِنَ الْمَدِينَةِ إِلَى مَكَّةَ. فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ رَكْعَتَيْنِ. حَتَّى رَجَعَ. قُلْتُ: كَمْ أَقَامَ بِمَكَّةَ؟ قَالَ: عَشْرًا.

(...) وحدّثناه قُتَيْبَةُ. حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ. ح وَحَدَّثَنَاهُ أَبُو كُرَيْبٍ. حَدَّثَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ. جَمِيعًا عَنْ يَحْيَى ابْنِ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، بِمِثْلِ حَدِيثِ هُشَيْمٍ.

(...) وحدّثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ. حَدَّثَنَا أَبِي. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ. قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ. قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: خَرَجْنَا مِنَ الْمَدِينَةِ إِلَى الْحَجِّ. ثُمَّ ذَكَرَ مِثْلَهُ.

(...) وحدّثنا ابْنُ نُمَيْرٍ. حَدَّثَنَا أَبِي. ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ. جَمِيعًا عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، بِمِثْلِهِ. وَلَمْ يَذْكُرِ الْحَجَّ.

15 — (693) .... : Enesu'bnu Mâlik (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) ile birlikte (hacc niyetiyle) Medîne'den Mekke'ye doğru yola çıktık. Rasûlullah, Medîne'ye tekrar dönünceye kadar (akşamdan gayri namazları hep) ikişer rek'at kıldırdı.

Enes'in râvîsi olan Yahyâ ibn İshâk der ki : Enes'e Rasûlullah Mekke'de ne kadar ikamet etti? diye sordum. On gün, dedi [7].

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri topluca Yahyâ ibn Ebî İshâk'dan, o da Enes'den, o da Peygamber'den üst taraftaki Huşeym hadîsi gibi rivâyet ettiler.

( ) .... : Yahyâ ibn Ebî İshâk tahdîs edib şöyle dedi : Enesu'bnu Mâlik'den işittim ki : Medîne'den hacc için yola çıktık, diyordu. Sonra o hadîsin benzerini zikretti.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri cemîan, Sevrî'den, o da Yahyâ ibn Ebî İshâk'dan, o da Enes'den, o da Peygamber'den o hadîsin benzerini rivâyet ettiler. Burada râvî hacc sözünü zikretmedi.

---

7. Mekke'deki ikametten, Mekke ile havâlisi olan *Mina*, *Arafât* ve *Müzdelife*deki ikametlerin toplamı kasdedilmiştir. Yoksa yalnız Mekke'deki ikamet bahis konusu değildir.

(٢) باب قصر الصلاة بمنى

١٦ – (٦٩٤) وحدثني حرملة بن يحيى. حدثنا ابن وهب. أخبرني عمرو (وهو ابن الحارث) عن ابن شهاب، عن سالم بن عبدالله، عن أبيه، عن رسول الله ﷺ؛ أنه صلى صلاة المسافر، بمنى وغيره، ركعتين. وأبو بكر وعمر. وعثمان ركعتين، صدرا من خلافته، ثم أتمها أربعا.

(...) وحدثناه زهير بن حرب. حدثنا الوليد بن مسلم عن الأوزاعي. ح وحدثناه إسحق وعبد ابن حميد. قالا: أخبرنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر. جميعا عن الزهري، بهذا الإسناد. قال: بمنى. ولم يقل: وغيره.

(2) MİNA'DA NAMAZI KISALTMA BÂBI

16 — (694) .... : Sâlim ibn Abdillah, babası Abdullah ibn Umer'den, o da Rasûlullah (S) dan : Rasûlullah, gerek Mina'da, gerek yolculuk esnasındaki başka yerlerde yolcu namazını hep ikişer rek'at kıldırdı. Ebû Bekr ile Umer ve hilâfetinin evvelinde Usman da hep böyle ikişer rek'at kıldılar. Sonra Usman (Mina'da) namazı dörde itmam etti.

( ) .. .. : Buradaki iki tarîk râvîleri de Zuhrî'den bu isnad ile ayni hadîsi rivâyet ettiler. Zuhrî burada «Mina'da» dedi de «Mina'dan başkasında» sözünü söylemedi.

١٧ – (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا أبو أسامة. حدثنا عبيد الله عن نافع، عن ابن عمر؛ قال: صلى رسول الله ﷺ بمنى ركعتين. وأبو بكر بعده. وعمر بعد أبي بكر. وعثمان صدرا من خلافته. ثم إن عثمان صلى، بعد، أربعا.

فكان ابن عمر إذا صلى مع الإمام صلى أربعا. وإذا صلاها وحده صلى ركعتين.

(...) وحدثناه ابن المثنى وعبيد الله بن سعيد. قالا: حدثنا يحيى (وهو القطان). ح وحدثناه أبو كريب. أخبرنا ابن أبي زائدة. ح وحدثناه ابن نمير. حدثنا عقبة بن خالد. كلهم عن عبيد الله، بهذا الإسناد، نحوه.

17 — ( ) .... : İbnu Umer (R) şöyle dedi :

Rasûlüllah (S) Mina'da namazı iki rek'at kıldırdı. Ondan sonra Ebû Bekr de, Ebû Bekr'den sonra Umer de ve hilâfetinin evvellerinde Usman

da hep ikişer rek'at kıldırdılar. Sonra Usman bir müddet geçince (Mina'da) namazı dört rek'at kıldı. İbnu Umer, imam arkasında namaz kıldığında dört rek'at, yalnız başına kıldığı zaman ise iki rek'at kılardı [8].

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de Nâfiin oğlu Abdullah'dan bu isnad ile ayni hadîsi rivâyet ettiler.

١٨ — (...) وحدّثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ خُبَيْبِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ .
سَمِعَ حَفْصَ بْنَ عَاصِمٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ بِمِنًى صَلَاةَ الْمُسَافِرِ . وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ . وَعُثْمَانُ
ثَمَانِيَ سِنِينَ . أَوْ قَالَ سِتَّ سِنِينَ . قَالَ حَفْصٌ : وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يُصَلِّي بِمِنًى رَكْعَتَيْنِ . ثُمَّ يَأْتِي فِرَاشَهُ .
فَقُلْتُ : أَيْ عَمِّ ! لَوْ صَلَّيْتَ بَعْدَهَا رَكْعَتَيْنِ ! قَالَ : لَوْ فَعَلْتُ لَأَتْمَمْتُ الصَّلَاةَ .

(...) وحدّثناه يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ . حَدَّثَنَا خَالِدٌ (يَعْنِي ابْنَ الْحَارِثِ) . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى . قَالَ :
حَدَّثَنِي عَبْدُ الصَّمَدِ . قَالَا : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، بِهٰذَا الْإِسْنَادِ . وَلَمْ يَقُولَا فِي الْحَدِيثِ : بِمِنًى . وَلٰكِنْ قَالَا:
صَلَّى فِي السَّفَرِ .

18 — ( ) .... : İbnu Umer (R) şöyle dedi :

Peygamber (S) Mina'da yolcu namazı kıldırdı. Ebû Bekr ile Umer ve sekiz yahut altı sene de Usman orada yolcu namazı kıldırdılar.

İbnu Umer'in râvîsi Hafsu'bnu Âsım der ki : İbnu Umer, Mina'da iki rek'at kılar, sonra döşeğine gelirdi. Ben : Ey amcam! O iki rek'at namazdan sonra iki rek'at daha kılaydın, dedim. Bunu yapaydım, muhakkak farz namazı da dörde itmâm ederdim, dedi.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de, bize Şu'be tahdîs etti diyerek bu isnadla rivâyet ettiler. Bunlar hadîsde «Mina'da» sözünü söylemediler. Lâkin; yolculukta böyle kıldırdı, dediler.

١٩ — (٦٩٥) حدّثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ عَنِ الْأَعْمَشِ . حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ . قَالَ :
سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بْنَ يَزِيدَ يَقُولُ: صَلَّى بِنَا عُثْمَانُ بِمِنًى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ . فَقِيلَ ذٰلِكَ لِعَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ .
فَاسْتَرْجَعَ . ثُمَّ قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ بِمِنًى رَكْعَتَيْنِ . وَصَلَّيْتُ مَعَ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ بِمِنًى
رَكْعَتَيْنِ . وَصَلَّيْتُ مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ بِمِنًى رَكْعَتَيْنِ . فَلَيْتَ حَظِّي مِنْ أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ ، رَكْعَتَانِ
مُتَقَبَّلَتَانِ .

---

8. İbnu Umer'in kasrı da itmâmı da câiz gördüğü, kasrı sünnete daha uygun addettiği anlaşılıyor.

Mekke'ye giren hacının gerek Mekke'de, gerek Mina'da, gerekse diğer hacc meş-

(...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ. ح وَحَدَّثَنَا عُثْمَانُ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ. قَالَ: حَدَّثَنَا جَرِيرٌ. ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ وَابْنُ خَشْرَمٍ. قَالَا: أَخْبَرَنَا عِيسَى. كُلُّهُمْ عَنِ الْأَعْمَشِ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ، نَحْوَهُ.

19 — (695) .... : İbrâhîm Nehaî tahdîs edib şöyle dedi : Abdurrahmani'bnu Yezîd'den işittim, diyordu ki Usman bize Mina'da farzı dört rek'at kıldırdı. Bu keyfiyyet Abdullah ibn Mes'ûd'a söylenildi. O da (itmâmı, sünnete muhâlif gördüğünden dolayı) : «İNNÂ Lİ'LLÂH VE İNNÂ İLEYHİ RÂCİÛN : **Biz, Allah'ın** (kullarıy)**ız ve biz ancak ona döneceğiz»** (el-Bakara: 156) diye **istircâ'** ettikden sonra şöyle dedi: Rasûlullah (S) ın ardında Mina'da iki rek'at kıldım. Ebû Bekr Sıddîk'ın ardında Mina'da iki rek'at kıldım. Umeru'bnu'l-Hattâb'ın ardında da Mina'da yine iki rek'at kıldım. Ah, nasîbim o dört rek'at olacağına keşki kabul olunmuş iki rek'at olsa! [9].

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de A'meş'den bu isnad ile onun benzerini rivâyet ettiler.

٢٠ — (٦٩٦) وحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَقُتَيْبَةُ (قَالَ يَحْيَى: أَخْبَرَنَا. وَقَالَ قُتَيْبَةُ: حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ) عَنْ أَبِي إِسْحَقَ، عَنْ حَارِثَةَ بْنِ وَهْبٍ؛ قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ بِمِنًى، آمَنَ مَا كَانَ النَّاسُ وَأَكْثَرَهُ، رَكْعَتَيْنِ.

20 — (696) .... : Hârisetu'bnu Vehb (R) şöyle dedi :

---

hedlerinde namazı kasretmesi üzerinde ittifak edilmiştir. Mekke yalnız Mekke'liler ile orada ikamete niyet edenler için *dâru ikamet*dir. Muhâcirlere ise Mekke'de ikamet etmemek farz olduğundan Rasûlullah ne Mekke'de, ne Mina'da ikamete niyet etmemiştir. Mekke'linin bir fersah mesafede olan Mina'da kasr ve itmâm etmesinde görüş ayrılıkları vardır.

9. İbnu Mes'ûd'un bu sözü Hanefî'lerce kasrın vucûbuna, diğerlerince bil'akis itmâmın cevâzına delâlet eder gibi görülmüştür.

Usman'ın haccdan sonra Mekke'de ikamete niyet etmiş olduğuna binaen Mina'da namazı itmâm ettiğini veya kasrı da itmâmı da câiz gördüğü için böyle yaptığını söyleyenler vardır.

İbnu Battâl şöyle demiştir : Bu hususta sahîh vecih — Allahu a'lem — şudur ki Usman ile Âişe'nin seferde namazı dört rek'at kılmaları, Rasûlullah'ın kasr ile itmâm arasında muhayyer iken kendi ihtiyarını ümmet hakkında en kolay olan cihete — ki kasrdır — sarf buyurmuş olduğuna itikad ettiklerindendir. Bâhusus : «Rasûlullah (S) iki şey arasında muhayyer bırakılıb da en kolay olanını ihtiyar etmedikleri hiçbir vakıt vâki' değildir. Meğer ki bu cihetlerden biri günah ola» hadîsi de Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir. Kasr ile itmâmın her ikisi de câiz olunca bu iki zât azîmet ve şiddet tarafını ruhsata tercîh etmişlerdir. İbn Mesûd'un inkâr ve ta'yibden sonra yine imâm olan Usman'ın ardında namazı dört rek'at kılıb «ihtilâf çıkarmak şerdir» demekle özür beyan etmesi de cevâzı ve azîmeti seçtiğinin delilidir.

Ben Mina'da Rasûlullah (S) ile birlikte halk en emîn ve en çok olduğu halde namazı iki rek'at kıldım.

٢١ – (...) حدثنا أحمد بن عبدالله بن يونس . حدثنا زهير . حدثنا أبو إسحاق . حدثني حارثة ابن وهب الخزاعي ؛ قال: صليت خلف رسول الله ﷺ بمنى، والناس أكثر ما كانوا، فصلى ركعتين في حجة الوداع .

(قال مسلم) : حارثة بن وهب الخزاعي، هو أخو عبيدالله بن عمر بن الخطاب، لأمه .

21 — ( ) .... : Hârisetu'bnu Vehb el-Huzâî (R) tahdîs edib şöyle dedi : Ben Mina'da Rasûlullah (S) ın arkasında namaz kıldım. O, insanlar en çok oldukları halde **Vedâ** haccında namazı iki rek'at kıldırdı.

(Muslim der ki) : Hârisetu'bnu Vehb el-Huzâî, Ubeydullahi'bnu Umer ibni'l-Hattâb'ın ana bir kardeşidir.

(٣) باب الصلاة في الرحال في المطر

٢٢ – (٦٩٧) حدثنا يحيى بن يحيى . قال : قرأت على مالك عن نافع ؛ أن ابن عمر أذن بالصلاة في ليلة ذات برد وريح . فقال : ألا صلوا في الرحال . ثم قال : كان رسول الله ﷺ يأمر المؤذن ، إذا كانت ليلة باردة ذات مطر ، يقول : ألا صلوا في الرحال .

(3) YAĞMURLU VAKITTA NAMAZIN MESKENLERDE KILINMASI BÂBI

22 — (697) .... : İbnu Umer'in mevlâsı Nâfi' dedi ki :

İbnu Umer (Allah ikisinden de râzî olsun) soğuk ve rüzgârlı bir gecede namaz için ezân okudu da : Namazlarınızı olduğunuz yerde kılınız! dedi. Sonra şöyle dedi : Rasûlullah (S), seferde soğuk ve yağmurlu gece olduğu zaman muezzinine ezân okumasını ve ardından da «ELÂ SALLÛ Fİ'r-RİHÂL = Haberiniz olsun, namazlarınızı olduğunuz yerlerde kılınız!» diye nidâ etmesini emrederdi [10].

---

10. *Rahl,* insanın meskeni ve insanın bulunduğu yere denir. Bu yer ister bina olsun, ister binasız bir yer olsun. Seferde, hazarda insanın durağı *rahli* olduğu için bunun cem'i olan *rihâl* kelimesi «olduğunuz yer» ile terceme edildi.

٢٣ – (...) حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ . حَدَّثَنِي نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ أَنَّهُ نَادَى بِالصَّلَاةِ فِي لَيْلَةٍ ذَاتِ بَرْدٍ وَرِيحٍ وَمَطَرٍ . فَقَالَ فِي آخِرِ نِدَائِهِ : أَلَا صَلُّوا فِي رِحَالِكُمْ أَلَا صَلُّوا فِي الرِّحَالِ . ثُمَّ قَالَ : إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَأْمُرُ الْمُؤَذِّنَ ، إِذَا كَانَتْ لَيْلَةٌ بَارِدَةٌ أَوْ ذَاتُ مَطَرٍ ، فِي السَّفَرِ ، أَنْ يَقُولَ : أَلَا صَلُّوا فِي رِحَالِكُمْ .

23 — ( ) .... : Nâfi', İbnu Umer'den tahdîs etti ki o, soğuk, rüzgârlı ve yağmurlu bir gecede namaz için ezânı -nidâ etti ve nidâsının sonunda : ELÂ SALLÛ Fİ RİHÂLİKUM, ELÂ SALLU Fİ'r-RİHÂL = Haberiniz olsun, namazlarınızı olduğunuz yerlerinizde kılınız. Haberiniz olsun, namazlarınızı olduğunuz yerlerde kılınız! dedi. Sonra da : Rasûlullah (S) seferde soğuk yahut yağmurlu bir gece olduğu zaman muezzinin ezân okumasını ve (ardından da) : «ELÂ SALLÛ Fİ RİHÂLİKUM = Haberiniz olsun, namazlarınızı olduğunuz yerlerinizde kılınız!» demesini emreder idi, dedi.

٢٤ – (...) وحدّثناه أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ . حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ أَنَّهُ نَادَى بِالصَّلَاةِ بِضَجْنَانَ . ثُمَّ ذَكَرَ بِمِثْلِهِ ، وَقَالَ : أَلَا صَلُّوا فِي رِحَالِكُمْ . وَلَمْ يُعِدْ ثَانِيَةً : أَلَا صَلُّوا فِي الرِّحَالِ ، مِنْ قَوْلِ ابْنِ عُمَرَ .

24 — ( ) .... : Ubeydullah, Nâfi'den, o da İbn Umer'den tahdîs etti. Nâfi' : İbn Umer, Dacnân'da iken namaz için ezânı nidâ etti dedi ve sonra yukardaki hadîsin aynını zikretti. Burada İbnu Umer'in sözünden olarak : «ELÂ SALLÛ Fİ RİHÂLİKUM = Haberiniz olsun, namazlarınızı olduğunuz yerlerinizde kılınız!» dedi. İkinci defa «ELÂ SALLÛ Fİ'r-RİHÂL» sözünü tekrar etmedi, dedi [11].

---

11. «ELÂ SALLÛ Fİ'r-RİHÂL» nidâsı ne zaman meşru olur?

Bir kere hazar ile seferin farkı olmadığı bu hususta sevkedilen hadîslerden anlaşılmıştır. Rivâyetlerde soğuk, yağmurlu gece, rüzgârlı gece denildiğine göre bu hâdiselerin her biri cemâate iştirak etmemek için özür olabilir, demektir. Bu gibi özürlerde cemâate gelmemek ruhsatını beyan için muezzinin *«elâ sallû fi'r-rihâl»* nidâsıyle keyfiyyeti i'lân etmesinin cevâzı ve ezân arasında veya sonunda bu ta'bîrin kullanılmasının cevâzı anlatılmış oluyor. Ancak bu ta'bîr *«hay'ale»* ye bedel olabilir mi? Ezânın arasına karıştırılır mı, yoksa ezânın tamamlanmasından sonra mı söylenmeli? Bu bâbdaki İbnu Abbâs ve İbnu Umer hadîsleri mutaârız ve her ikisi de sahîh olduğu için her nasıl olsa câizdir. Nitekim Şâfiî *el-Umm* de bunu tasrîh ediyor. Her iki suret de Peygamber'in emridir. Lâkin ezânın nizamını bozmamak için bu sözün sona bırakılması daha iyidir.

٢٥ – (٦٩٨) حدثنا يحيى بن يحيى . أخبرنا أبو خيثمة عن أبي الزبير ، عن جابر . ح وحدثنا
أحمد بن يونس قال: حدثنا زهير . حدثنا أبو الزبير عن جابر ؛ قال: خرجنا مع رسول الله ﷺ في سفر .
فمطرنا . فقال « ليصل من شاء منكم في رحله » .

25 — (698) .... : Câbir (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) ile beraber bir sefere çıkmıştık, yağmura tutulduk. Bunun üzerine Rasûlullah : «İçinizden kim isterse kendi konduğu yerde namazı kılsın!» buyurdu.

٣٦ – (٦٩٩) وحدثني علي بن حجر السعدي . حدثنا إسماعيل عن عبد الحميد صاحب الزيادي ،
عن عبد الله بن الحارث ، عن عبد الله بن عباس ؛ أنه قال ، لمؤذنه في يوم مطير : إذا قلت : أشهد
أن لا إله إلا الله أشهد أن محمدا رسول الله ، فلا تقل: حي على الصلاة . قل : صلوا في بيوتكم .
قال فكأن الناس استنكروا ذاك . فقال: أتعجبون من ذا ؟ قد فعل ذا من هو خير مني . إن الجمعة
عزمة . وإني كرهت أن أخرجكم ، فتمشوا في الطين والدحض .

26 — (699) .... : Abdullah ibn Abbâs — Allah ikisinden de râzî olsun — yağmurlu bir günde muezzinine :

EŞHEDU EN LÂ İLÂHE İLL'ALLÂH
EŞHEDU ENNE MUHAMMEDEN RASÛLULLÂH

teşehhüdlerini söylediğin zaman **«hayye ale's-salâh** = haydin namaza» deme de onun yerine **«sallû fî buyûtikum** = namazlarınızı evlerinizde kılınız!» de diye emretti.

Râvî der ki : Halk bu emirden hoşlanmamış gibi oldular. O da Siz buna taaccub mu ediyorsunuz? Bunu benden çok hayırlı olan bir zât yani Rasûlullah (S) yapmıştır. Cumua (namazı) farzdır. (Yani «haydin namaza» nidâsıyle çağrılınca icâbet etmek farz olur). Ben ise sizi evlerinizden çıkarıb çamur ve çil içinde yürüterek sizi meşakkata — günaha — sokmak istemedim, dedi [12].

---

12. Noktasız (*h*) ile «*en uhricekum*» rivâyetine göre : «Sizi günaha sokmak istemedim» demektir. Buhârî'nin diğer tarîkden gelen rivâyeti bu ma'nâyı te'yîd eder: «Sizi günaha sokmak istemedim ki gelib tâ dizlerinize kadar çamura batmış olacaktınız».

İbn Abbâs cemâate gelmiş olanlarla yetinerek cumua namazını kıldırmak, gelmemiş olanları da zahmetten kurtarmak istemiştir. Cemâate gelmiyenler tabîî evlerinde öğlen namazını kılmakla yetinirler.

٢٧ – (...) وحدّثنيه أبو كامل الجحدري. حدّثنا حمّاد (يعني ابن زيد) عن عبد الحميد. قال: سمعت عبد الله بن الحارث قال: خطبنا عبد الله بن عباس، في يوم ذي ردغ[3]. وساق الحديث بمعنى حديث ابن علية. ولم يذكر الجمعة. وقال: قد فعله من هو خير مني. يعني النبي ﷺ.

وقال أبو كامل: حدّثنا حمّاد عن عاصم، عن عبد الله بن الحارث، بنحوه.

(...) وحدّثنيه أبو الربيع العتكي (هو الزهراني) حدّثنا حمّاد (يعني ابن زيد) حدّثنا أيوب وعاصم الأحول، بهذا الإسناد. ولم يذكر في حديثه: يعني النبي ﷺ.

27 — ( ) .... : Abdulhamîd dedi ki :

Abdullah ibn Hâris'den işittim, şöyle dedi : Abdullah İbn Abbâs, yağmurlu bir günde bize hitâb etti. Râvî, bundan evvelki İbnu Uleyye hadîsinin ma'nâsıyla hadîsi sevketti. Cumuayı zikretmeyib : O, Peygamber'i kasdederek bunu benden hayırlı olan bir zât yapmıştır dedi, diye haber verdi.

Ebû Kâmil : Bize Hammâd, Âsım'dan, o da Abdullahi'bnu'l-Hâris'den bunun benzerini tahdîs etti, dedi.

( ) .... : Bu senedde de Eyyûb ve Âsım el-Ahvel bu isnadla ayni hadîsi rivâyet ettiler. Râvî bu hadîsinde : Peygamber'i kasdederek, sözünü zikretmedi.

٢٨ – (...) وحدثني إسحق بن منصور. أخبرنا ابن شميل. أخبرنا شعبة. حدّثنا عبد الحميد صاحب الزيادي. قال: سمعت عبد الله بن الحارث قال: أذّن مؤذّن ابن عباس يوم جمعة في يوم مطير. فذكر نحو حديث ابن علية. وقال: وكرهت أن تمشوا في الدحض والزلل.

28 — ( ) .... : Ziyâdî'nin arkadaşı Abdulhamîd tahdîs edib şöyle dedi : Abdullah ibn Hâris'den işittim dedi ki : Yağmurlu bir cumua gününde İbn Abbâs'ın muezzini ezân okudu... Râvî bunu da geçen İbn Uleyye hadîsi tarzında zikretti. Burada İbnu Abbâs : Sizleri çamur ve kayganlık içinde yürütmek istemem, dedi.

٢٩ – (...) وحدّثناه عبد بن حميد. حدّثنا سعيد بن عامر عن شعبة. ح وحدّثنا عبد بن حميد. أخبرنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر. كلاهما عن عاصم الأحول، عن عبد الله بن الحارث؛ أن ابن عباس أمر مؤذّنه، في حديث معمر، في يوم جمعة في يوم مطير، بنحو حديثهم. وذكر في حديث معمر: فعله من هو خير مني. يعني النبي ﷺ.

29 — ( ) .... : Abdurrazzâk ve Ma'mer her ikisi de Âsım el-Ahvel'den, o da Abdullah İbnu'l-Hâris'den haber verdiler ki : İbnu Abbâs — Ma'mer'in hadîsinde — çamurlu bir cumua gününde muezzinine emretti. Bu da yukardakilerin hadîsi tarzındadır. Ma'mer'in hadîsinde : Onu benden daha hayırlı olan zât yani Peygamber (S) yaptı, sözünü zikretti.

٣٠ — (...) وحدثناه عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ . حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ الْحَضْرَمِيُّ . حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ . حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْحَارِثِ (قَالَ وُهَيْبٌ : لَمْ يَسْمَعْهُ مِنْهُ) قَالَ : أَمَرَ ابْنُ عَبَّاسٍ مُؤَذِّنَهُ فِي يَوْمِ جُمُعَةٍ، فِي يَوْمٍ مَطِيرٍ ، بِنَحْوِ حَدِيثِهِمْ .

30 — ( ) .... : Eyyûb, Abdullah ibn Hâris'den tahdîs etti. O, şöyle demiştir : İbn Abbâs yağmurlu bir günde, bir cumua gününde muezzinine emretti ki, diyerek yukardakilerin hadîsi tarzında rivâyet etmiştir.

(٤) باب جواز صلاة النافلة على الدابة في السفر حيث توجهت

٣١ — (٧٠٠) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي سُبْحَتَهُ . حَيْثُمَا تَوَجَّهَتْ بِهِ نَاقَتُهُ .

(4) YOLCULUKDA BİNEK HAYVANI ÜZERİNDE HAYVANIN YÖNELDİĞİ TARAFA NÂFİLE NAMAZI KILMANIN CEVÂZI BÂBI

31 — (700) .... : İbnu Umer (R) den :
Rasûlullah (S) nâfile namazını binek devesi her nereye yönelirse tarafa doğru kılardı.

٣٢ — (...) وحدثناه أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُصَلِّي عَلَى رَاحِلَتِهِ حَيْثُ تَوَجَّهَتْ بِهِ .

32 — .... : İbnu Umer (R) den :
Peygamber (S) binek devesi üzerinde, devesi yönünü hangi cihete çevirirse çevirsin namaz kılardı.

٣٣ — ( ) وحدثني عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ الْقَوَارِيرِيُّ . حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ ؛ قَالَ : حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ . كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي، وَهُوَ مُقْبِلٌ مِنْ مَكَّةَ إِلَى الْمَدِينَةِ، عَلَى رَاحِلَتِهِ حَيْثُ كَانَ وَجْهُهُ قَالَ : وَفِيهِ نَزَلَتْ : فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللهِ [٢/البقرة/١١٥] .

33 — (•) .... : İbnu Umer (R) şöyle dedi :
Rasûlullah (S), Mekke'den Medîne'ye dönerken binit devesi üzerinde yüzü nereye yönelmiş olursa olsun namaz kılardı. İbnu Umer :
«Her nereye yönelseniz orada Allah'a durulacak cihet vardır...» (el-Bakara: 115) âyeti bu hususta nâzil oldu, dedi.

٣٤ – (...) وحدّثناه أبو كريب . أخبرنا ابن المبارك وابن أبي زائدة . ح وحدّثنا ابن نمير . حدّثنا أبي . كلّهم عن عبد الملك ، بهذا الإسناد ، نحوه . وفي حديث ابن مبارك وابن أبي زائدة : ثمّ تلا ابن عمر : فأينما تولّوا فثمّ وجه الله . وقال : في هذا نزلت .

34 — ( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Abdulmelik'den bu isnad ile o hadîs tarzında rivâyet ettiler. Bunlardan İbnu'l-Mubârek ve İbnu Ebî Zâide'nin hadîsinde : Sonra İbnu Umer :
«Her nereye yönelseniz orada Allah'a durulacak cihet vardır» (el-Bakara : 115) âyetini tilâvet edib âyet bu hususta nâzil oldu dedi, şeklindedir.

٣٥ – (...) حدّثنا يحيى بن يحيى . قال : قرأت على مالك عن عمرو بن يحيى المازني ، عن سعيد ابن يسار ، عن ابن عمر ؛ قال : رأيت رسول الله ﷺ يصلّي على حمار ، وهو موجّه إلى خيبر .

35 — ( ) .... : İbnu Umer (R) : Rasûlullah (S) ı bir merkeb üzerinde, kendisi Hayber cihetine yönelmiş olduğu halde namaz kılarken gördüm, dedi.

٣٦ – (...) وحدّثنا يحيى بن يحيى . قال : قرأت على مالك عن أبي بكر بن عمر بن عبد الرّحمن ابن عبد الله بن عمر بن الخطّاب ، عن سعيد بن يسار ؛ أنّه قال : كنت أسير مع ابن عمر بطريق مكّة . قال سعيد : فلمّا خشيت الصّبح نزلت فأوترت . ثمّ أدركته . فقال لي ابن عمر : أين كنت ؟ فقلت له : خشيت الفجر فنزلت فأوترت . فقال عبد الله : أليس لك في رسول الله ﷺ إسوة ؟ فقلت : بلى . والله ! قال : إنّ رسول الله ﷺ كان يوتر على البعير .

36 — ( ) .... : Saîdu'bnu Yesâr şöyle dedi :
İbnu Umer ile beraber Mekke yolunda (geceleyin) yolculuk ediyordum. Sabah vaktı oluverir diye endîşe edince devemden indim ve vitri kıldıktan sonra ona yetiştim. Bana : «Nerede idin?» diye sordu. Ben : Sabah vaktı girecek diye korktum da inib vitri kıldım, dedim. Bunun üzerine Abdullah : Rasûlullah (S) sana güzel bir örnek değil mi? dedi.

Ben : Evet vallâhi, güzel bir örnektir demem üzerine : Rasûlullah, deve üzerinde vitr kılardı, dedi.

٣٧ – (...) وحدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن عبد الله بن دينار، عن ابن عمر؛ أنه قال: كان رسول الله ﷺ يصلي على راحلته حيثما توجهت به.

قال عبد الله بن دينار: كان ابن عمر يفعل ذلك.

37 — ( ) .... : İbnu Umer (R) şöyle demiştir :

Rasûlullah (S) binit devesi üzerinde, devesi her nereye yönelirse yönelsin namaz kılardı.

Râvî Abdullah ibn Dînâr : Abdullah ibn Umer de böyle yapardı, dedi.

٣٨ – (...) وحدثني عيسى بن حماد المصري. أخبرنا الليث. حدثني ابن الهاد عن عبد الله بن دينار، عن عبد الله بن عمر؛ أنه قال: كان رسول الله ﷺ يوتر على راحلته.

38 — ( ) .... : Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir : Rasûlullah (S), binit devesi üzerinde vitr kılar idi.

٣٩ – (...) وحدثني حرملة بن يحيى. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب، عن سالم بن عبد الله، عن أبيه؛ قال: كان رسول الله ﷺ يسبح على الراحلة قبل أي وجه توجه. ويوتر عليها. غير أنه لا يصلي عليها المكتوبة.

39 — ( ) .... : Abdullah (R) şöyle demiştir :

Rasûlullah (S) binit devesi üzerinde, hayvan her hangi cihete yönelirse yönelsin, o tarafa doğru nâfile namazı kılar idi. Ayni binit üzerinde vitr de kılardı. Şukadar var ki (Rasûlullah) binit devesi üzerinde farz namaz kılmazdı.

٤٠ – (٧٠١) وحدثنا عمرو بن سواد وحرملة. قالا: أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب، عن عبد الله بن عامر بن ربيعة. أخبره؛ أن أباه أخبره؛ أنه رأى رسول الله ﷺ يصلي السبحة بالليل، في السفر، على ظهر راحلته، حيث توجهت.

40 — (701) .... : Âmiru'bnu Rabîa (R), oğlu Abdullah'a şöyle haber verdi : Kendisi Rasûlullah (S) ı seferde geceleyin binit devesinin üzerinde ve devesi ne tarafa yönelirse o tarafa doğru nâfile namazı kıldığını görmüştür.

٤١ – (٧٠٢) وحدثني محمد بن حاتم. حدثنا عفان بن مسلم. حدثنا همام. حدثنا أنس بن سيرين؛
قال: تلقينا أنس بن مالك حين قدم الشام. فتلقيناه بعين التمر. فرأيته يصلي على حمار ووجهه ذلك
الجانب. (وأومأ همام عن يسار القبلة) فقلت له: رأيتك تصلي لغير القبلة. قال: لولا أني رأيت
رسول الله ﷺ يفعله، لم أفعله.

41 — (702) .... : Enesu'bnu Sîrîn tahdîs edib şöyle dedi : Enesu'bnu Mâlik Şam'a gittiği vakıt (dönüşünde) kendisini karşıladık [13]. Onunla **Aynuttemr**de karşılaştık. Enes ibn Mâlik'i yüzü şu cânibe (râvî Hemmâm, kıblenin soluna işaret etti) olduğu halde bir merkeb üzerinde namaz kılıyor gördüm. Ona : Seni kıbleden başka cihete doğru namaz kılıyor gördüm, dedim. Rasûlullah (S) ı böyle yapar görmemiş olaydım, ben de onu yapmazdım, dedi [14].

(٥) باب جواز الجمع بين الصلاتين في السفر

٤٢ – (٧٠٣) حدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن نافع، عن ابن عمر؛ قال: كان
رسول الله ﷺ إذا عجل به السير، جمع بين المغرب والعشاء.

(5) YOLCULUKDA İKİ NAMAZI BİRLEŞTİRMENİN CEVÂZI BÂBI

42 — (703) .... : İbnu Umer (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S), acele sürüp gittiği zaman akşam namazı ile yatsı namazını birleştirirdi.

٤٣ – (...) وحدثنا محمد بن المثنى. حدثنا يحيى عن عبيد الله. قال: أخبرني نافع؛ أن ابن عمر
كان إذا جد به السير، جمع بين المغرب والعشاء، بعد أن يغيب الشفق. ويقول: إن رسول الله ﷺ
كان إذا جد به السير، جمع بين المغرب والعشاء.

---

13. Nushaların çoğunda «Şama gittiği vakıt» şeklinde ise de bazı nushalarda «hîne» kadime mine'ş-Şâmi = Şâm'dan geldiği vakıt» şeklindedir. Buhârî'deki rivâyette de böyledir. Bu sebepten Nevevî «*min*» siz rivâyeti, «fi rucûihi hîne kadime'ş-Şâm = Şâm'a geldiği zaman dönüşünde» tarzında te'vil etmiştir. Bu te'vile ihtiyac da vardır. Enes, Şâm'a Abdulmelik nezdinde Haccâc'ı şikâyet için gitmişti. Kendisini dönüşünde karşılıyanlar Kûfe civarında ve Fırat'ın batısında bir beldede idiler.
14. Bu hadîslerden seferde deve ile at üzerinde nâfile kılmak câiz olduğu gibi eşek ve katır üzerinde de câizdir. Bunların terlerinden sakınmağa mahal yoktur. Çünkü Rasûlullah'ın fiiliyle Hayber yolunda ve Hicâz'ın ma'lûm olan o sıcağında vâki olmuştur. Hayvan üzerinde nâfile kılan musallînin dizgini tutması ve ayaklarını hareket ettirmesi de câizdir. Yalnız tekellüm etmez, sağına, soluna dönmez. Sucûdda rukû'dan fazla eğilir.

43 — ( ) .... : Nâfi' şöyle haber verdi :

İbnu Umer (R), yolda yürüyüş kızıştığı zaman tâ ğurub kızıllığı zâil olduktan sonra akşam namazı ile yatsı namazını birleştirirdi. Ve kendisi : Rasûlullah (S), yürüyüş kızıştığı zaman akşam ile yatsıyı birleştirir idi, derdi.

٤٤ – (...) وحدّثنا يحيى بن يحيى وقتيبة بن سعيد وأبو بكر بن أبي شيبة وعمرو الناقد . كلهم عن ابن عيينة . قال عمرو : حدّثنا سفيان عن الزهري ، عن سالم ، عن أبيه : رأيت رسول الله ﷺ يجمع بين المغرب والعشاء ، إذا جدّ به السير .

44 — ( ) .... : Sâlim, babası (Abdullah) dan : (Şöyle demiştir) : Rasûlullah (S) ı yolculuk kızıştığında akşam ile yatsı namazlarını birleştirir, gördüm.

٤٥ – (...) وحدّثني حرملة بن يحيى . أخبرنا ابن وهب . أخبرني يونس عن ابن شهاب . قال : أخبرني سالم بن عبد الله ؛ أن أباه قال : رأيت رسول الله ﷺ ، إذا أعجله السير في السفر ، يؤخر صلاة المغرب حتى يجمع بينها وبين صلاة العشاء .

45 — ( ) .... : İbn Şihâb dedi ki :

Bana Abdullah'ın oğlu Sâlim haber verdi ki babası şöyle demiştir : Gördüm ki Rasûlullah (S) sefer esnasında acele sürüp gittiğinde akşam namazını te'hîr ederdi. Nihayet akşam namazı ile yatsı namazını birleştirirdi.

٤٦ – (٧٠٤) وحدّثنا قتيبة بن سعيد . حدّثنا المفضل (يعني ابن فضالة) عن عقيل ، عن ابن شهاب ، عن أنس بن مالك ؛ قال : كان رسول الله ﷺ ، إذا ارتحل قبل أن تزيغ الشمس ، أخر الظهر إلى وقت العصر . ثم نزل فجمع بينهما . فإن زاغت الشمس قبل أن يرتحل ، صلى الظهر ثم ركب .

46 — (704) .... : Enesu'bnu Mâlik (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S), gün zevâl vaktından devrilmeden evvel yola çıktığında öğlen namazını ikindi vaktına te'hîr eder, sonra iner ve her iki namazı cem' ederek kıldırırdı. Yola çıkmadan evvel güneş, zevâlden meylettiği takdîrde ise öğlen namazını kıldırır, sonra binerdi [15].

---

15. Fakîhler iki namazı cem'in cevâzında, cem'in sıfatında ve cem'i mübah kılan şeylerde ihtilaf etmişlerdir. Bir kerre Arafatta *cem'u takdîm* ile öğlen ve ikindiyi, Muzdelife'de *cem'u te'hîr* ile akşam ve yatsıyı birleştirerek kılmak câiz olduğunda ittifak edib bu namazları cem etmek sûretiyle kılmak sünnettir, demişlerdir. Bu iki mekanın dışında, cem'in cevâzında ihtilâf etmişlerdir. Ebû Hanîfe ile eshabı, hiçbir vechile iki namazı birleştirmek câiz olmadığına kail olmuşlardır. Sahâbeden ibn Mes'ûd (R) ile Hasan

٤٧ – (...) وحدثني عمرو الناقد. حدثنا شبابة بن سوار المدائني. حدثنا ليث بن سعد عن عقيل
ابن خالد، عن الزهري، عن أنس؛ قال: كان النبي ﷺ، إذا أراد أن يجمع بين الصلاتين في السفر،
أخر الظهر حتى يدخل أول وقت العصر. ثم يجمع بينهما.

47 — ( ) .... : Enes (R) şöyle dedi :

Peygamber (S), yolculuk halinde iki namazı birleştirmek istediği zaman, öğlen namazını ikindinin ilk vaktı girinceye kadar te'hîr eder, sonra her iki namazı cem' ederek kıldırırdı.

٤٨ – (...) وحدثني أبو الطاهر وعمرو بن سواد. قالا: أخبرنا ابن وهب. حدثني جابر
ابن إسماعيل عن عقيل، عن ابن شهاب، عن أنس، عن النبي ﷺ: إذا عجل عليه السفر، يؤخر الظهر
إلى أول وقت العصر. فيجمع بينهما. ويؤخر المغرب حتى يجمع بينها وبين العشاء، حين يغيب الشفق.

48 — ( ) .... : Enes, Peygamber (S) den :

(Enes, şöyle demiştir:) Yolculuk acele sürüp gittiği zaman Rasûlullah, öyleyi, ikindinin ilk vaktına kadar geri bırakır, müteakiben her iki namazı cem' ederdi. Akşam namazını da geri bırakır, nihayet kızıllık kaybolurken, akşamla yatsı arasını cem' ederdi.

Basrî, Muhammed ibn Sirin, Muhammed Nehaî, Esved ibn Yezîd'in de kavli budur.

Fakîhler cumhûru ise bu konudaki hadîslerin zâhirine tutunarak, gerek takdîmen, gerek te'hîren seferde cem'in cevâzına kaildirler. Buna da Ali ibn Ebî Tâlib, Sa'du'bnu Ebî Vakkas, Saîd ibn Zeyd, Usâmetubnu Zeyd, Muâz ibn Cebel, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, İbn Umer, İbn Abbâs gibi birçok sahâbe ile tabiûndan Atâ ibn Ebî Rebâh, Tâvûs, Mucâhid, İkrime, Câbir ibn Zeyd, Rabî atu'r-Rey, metbû' imâmlardan da Sufyân es-Sevrî, Şâfiî, Ahmed ibn Hanbel, İshâk ibn Râhûye, Ebû Sevr kail olmuşlardır.

Hanefîler ise Buhârî ile Muslim'de rivâyet edilen Abdullah ibn Mes'ûdun :

« ما رأيت رسول الله صلم صلى صلاة لغير وقتها الا بجمع فانه جمع بين المغرب والعشاء بجمع، وصلى صلاة الصبح من الغد قبل وقتها

= Rasûlullah (S) ın Muzdelife'den başka yerde vaktının hâricinde hiç bir namaz kıldırdığını görmedim. Müzdelife'de akşam ile yatsıyı beraber kıldırdı ve ertesi gün sabah namazını vaktından evvel kıldırdı» hadîsine istinad ederler ki bu hadîs; hazarda olsun seferde olsun her hangi iki namazı cem etmenin cevazını iş'âr eden bütün hadîslerle ameli ibtâl etmiştir, derler. Cem' ile ilgili sahîh hadîsleri de çem' olunan namazların —evvelkisi âhir vaktına te'hîr, diğeri de evvel vaktında kılınmak sûretiyle ta'cîl buyurulmasından dolayı— bir araya getirilmiş gibi göründüklerini ve hakîkatta her namaz, vaktında kılınmış olduğunu iddiâ ederler. Bu babdaki fukuha münazaraları uzundur. Burada zikredilmesi uygun düşmez.

(٦) باب الجمع بين الصلاتين فى الحضر

٤٩ – (٧٠٥) حدّثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى . قَالَ : قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : صَلَّى رَسُولُ اللهِ ﷺ الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ جَمِيعًا . وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ جَمِيعًا . فِي غَيْرِ خَوْفٍ وَلَا سَفَرٍ .

(6) HAZARDA İKİ NAMAZI BİRLEŞTİRME BÂBI

49 — (705) .... : İbnu Abbâs (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S), korku bulunmadığı, yolculuk da olmadığı halde (Medîne'de) öğlen ile ikindiyi cem' ederek, akşam ile yatsıyı da cem' ederek kıldırdı [16].

٥٠ – (...) وحدّثنا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ وَعَوْنُ بْنُ سَلَّامٍ . جَمِيعًا عَنْ زُهَيْرٍ . قَالَ ابْنُ يُونُسَ : حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ . حَدَّثَنَا أَبُو الزُّبَيْرِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : صَلَّى رَسُولُ اللهِ ﷺ الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ جَمِيعًا بِالْمَدِينَةِ . فِي غَيْرِ خَوْفٍ وَلَا سَفَرٍ .

قَالَ أَبُو الزُّبَيْرِ : فَسَأَلْتُ سَعِيدًا : لِمَ فَعَلَ ذَلِكَ ؟ فَقَالَ : سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ كَمَا سَأَلْتَنِي . فَقَالَ : أَرَادَ أَنْ لَا يُحْرِجَ أَحَدًا مِنْ أُمَّتِهِ .

50 — ( ) .... : İbnu Abbâs (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S), korku ve yolculuk yokken, Medîne'de öğlen ve ikindi namazlarını birleştirerek kıldırdı.

Ebu'z-Zubeyr şöyle dedi : İbnu Abbâs'ın râvîsi Saîdu'bnu Cübeyr'e, Rasûlullah bunu niçin yaptı? diye sordum. Dedi ki : Senin benden sorduğun gibi ben de İbnu Abbâs'dan sordum da, ummetinde hiç bir kimseyi zorluğa sokmamayı murad etti, dedi.

---

16. İmâmlardan bir cemâat bir ihtiyactan dolayı bunu âdet edinmiyecek kimseler için hazarda iki namazı cem' etmenin cevâzına kail olmuşlardır. Bu, İbnu Sîrîn'in, Mâlik'in ashâbından Eşheb'in, Şâfiî'nin ashâbından eş-Şâşî el-Kebîr'in ve hadîs ehlinden daha başka kimselerin kavlidir. Bu kavli İbnu Abbâs'ın, hastalık ve diğer bir şeyle illetlemeden : «Rasûlullah ummetine meşakkat vermek istemedi» sözü te'yîd etmektedir (Nevevî).

Bu hadîs ile korku, yolculuk gibi özürler olmadığı halde sırf cevâzı beyan ve zorluğu kaldırmak için öğlen ile akşam namazları son vakıtlarından çıkarılmıyarak ikindi ve yatsı namazlarıyle evvel vakıtlarında cem suretiyle kıldırılmış olması muhtemil olabilir. Bunda da her halde teşrî'deki kolaylık hikmeti beyan edilmiş olmaktadır.

٥١ — (...) وحدثنا يحيى بن حبيب الحارثي . حدثنا خالد (يعني ابن الحارث) . حدثنا قرة . حدثنا أبو الزبير . حدثنا سعيد بن جبير . حدثنا ابن عباس ؛ أن رسول الله ﷺ جمع بين الصلاة في سفرة سافرها ، في غزوة تبوك . فجمع بين الظهر والعصر . والمغرب والعشاء .

قال سعيد : فقلت لابن عباس : ما حمله على ذلك ؟ قال : أراد أن لا يحرج أمته .

51 — ( ) .... : İbnu Abbâs (R) şöyle tahdîs etti :

Rasûlullah (S), Tebuk ğazvesinde yaptığı yolculukta namazı birleştirdi. Şöyle ki; öğlen ile ikindiyi, akşam ile yatsıyı birleştirdi.

Saîd der ki : İbnu Abbâs'a, Rasûlullah'ı böyle yapmaya sevkeden nedir? dedim. Ummetini zorluğa —günaha— sokmamayı irâde etti, dedi [17].

٥٢ — (٧٠٦) حدثنا أحمد بن عبد الله بن يونس . حدثنا زهير . حدثنا أبو الزبير عن أبي الطفيل عامر عن معاذ . قال : خرجنا مع رسول الله ﷺ في غزوة تبوك . فكان يصلي الظهر والعصر جميعا . والمغرب والعشاء جميعا .

52 — (706) .... : Muâz (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) ın maiyyetinde Tebuk seferine çıktık. Kendisi öğlen ile ikindiyi birleştirerek, akşam ile yatsıyı da birleştirerek kıldırırdı.

٥٣ — (...) حدثنا يحيى بن حبيب . حدثنا خالد (يعني ابن الحارث) حدثنا قرة بن خالد . حدثنا أبو الزبير . حدثنا عامر بن واثلة أبو الطفيل . حدثنا معاذ بن جبل قال : جمع رسول الله ﷺ في غزوة تبوك بين الظهر والعصر . وبين المغرب والعشاء .

قال فقلت : ما حمله على ذلك ؟ قال فقال : أراد أن لا يحرج أمته .

53 — ( ) .... : Muâzu'bnu Cebel tahdîs edib şöyle dedi : Rasûlullah (S), Tebuk ğazvesinde öğlen ile ikindi ve akşam ile yatsı namaz larını birleştirdi.

Muâz'ın râvîsi Âmiru'bnu Vâsile Ebu't-Tufeyl dedi ki : Rasûlullah'ı

17. Bu hadîsler ve bunların hâricinde diğer rivâyetler hep sâbit ve sahîhtirler. Âlimler, bu hadîsler hususunda bir takım te'vîllere ve görüşlere gitmişlerdir. Tirmizî kitabının sonunda : «Bu kitabımda ummetin kendisiyle ameli terk etmiş olduğu hiç bir hadîs yoktur. Ancak İbnu Abbâs'ın, korku ve yağmur yok iken Medîne'de namazın cem'i hakkındaki hadîsi ile dördüncü defada da şarab içenin katli hakkındaki hadîsi müstesnâdır» demiştir. Tirmizî'nin söylediği bu dördüncü defa şarab içenin katli hadîsi hakîkaten mensûhdur, neshine icmâ' delâlet etmiştir. Amma İbnu Abbâs'ın cem' hakkındaki hadîsine gelince; onunla amelin terkinde ümmet icmâ' etmemiştir. Fakat onun yağmur özrüyle cem' edilmiş olduğu kabilinden âlimlerin çeşitli kavil ve te'vîlleri vardır... (Nevevî).

buna sevk eden nedir? diye sordum, ummetini meşakkate sokmamayı irâde buyurdu, dedi.

٥٤ – (٧٠٥) وحدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ. ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ وَأَبُو سَعِيدٍ الْأَشَجُّ (وَاللَّفْظُ لِأَبِي كُرَيْبٍ) قَالَا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ. كِلَاهُمَا عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: جَمَعَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ، وَالْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ، بِالْمَدِينَةِ. فِي غَيْرِ خَوْفٍ وَلَا مَطَرٍ.

(فِي حَدِيثِ وَكِيعٍ) قَالَ قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: لِمَ فَعَلَ ذَلِكَ؟ قَالَ: كَيْ لَا يُحْرِجَ أُمَّتَهُ.

وَفِي حَدِيثِ أَبِي مُعَاوِيَةَ، قِيلَ لِابْنِ عَبَّاسٍ: مَا أَرَادَ إِلَى ذَلِكَ؟ قَالَ: أَرَادَ أَنْ لَا يُحْرِجَ أُمَّتَهُ.

54 — (705) .... : İbnu Abbâs (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S), Medîne'de korku ve yağmur olmaksızın öğlen ile ikindiyi, akşam ile yatsıyı birleştirdi. Râvîlerden Vekî'in hadîsinde : Dedi ki : İbnu Abbâs'a : Bunu niçin yaptı? dedim. Ummetine zorluk vermemek için, dedi. Ebû Muâviye'nin hadîsinde, İbnu Abbâs'a : Bunu ne maksadla yaptı? diye soruldu. Ummetine güçlük vermemek istedi, dedi.

٥٥ – (...) وحدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرٍو، عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ ثَمَانِيًا جَمِيعًا. وَسَبْعًا جَمِيعًا.

قُلْتُ: يَا أَبَا الشَّعْثَاءِ! أَظُنُّهُ أَخَّرَ الظُّهْرَ وَعَجَّلَ الْعَصْرَ. وَأَخَّرَ الْمَغْرِبَ وَعَجَّلَ الْعِشَاءَ. قَالَ: وَأَنَا أَظُنُّ ذَاكَ.

55 — ( ) .... : **İbnu Abbâs (R) şöyle dedi :**

Ben, Rasûlullah (S) ile birlikte öğlen ile ikindiyi cem' ederek sekiz rek'at, akşam ile yatsıyı da cem' ederek yedi rek'at kıldım.

Râvî Amru'bnu Dînâr, Ebu'ş-Şa'şâ Câbiru'bnu Zeyd'e : Yâ Eba'ş-Şa'şâ! Öyle zannediyorum ki Rasûlullah öğlen namazını te'hîr, ikindiyi ta'cîl ederek ve yine böyle akşam namazını te'hîr, yatsıyı ta'cîl etmek suretiyle bu namazları birleştirmiştir, dedim. O : Ben de öyle sanıyorum diye cevab verdi.

٥٦ – (...) وحدّثنا أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ. حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ صَلَّى بِالْمَدِينَةِ سَبْعًا، وَثَمَانِيًا. الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ. وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ.

56 — ( ) .... : İbnu Abbâs (R) dan, (şöyle demiştir) :
Rasûlullah (S), Medîne'de öğlen ile ikindiyi, akşam ile yatsıyı (birlikte) yedi rek'at ve sekiz rek'at olarak kıldırdı [18].

٥٧ — (...) وحدثني أبو الربيع الزهراني. حدثنا حماد عن الزبير بن الخريت، عن عبد الله بن شقيق، قال: خطبنا ابن عباس يوما بعد العصر حتى غربت الشمس وبدت النجوم. وجعل الناس يقولون: الصلاة. الصلاة. قال فجاءه رجل من بني تميم، لا يفتر ولا ينثني: الصلاة. الصلاة. فقال ابن عباس: أتعلمني بالسنة؟ لا أم لك! ثم قال: رأيت رسول الله ﷺ جمع بين الظهر والعصر، والمغرب والعشاء.

قال عبد الله بن شقيق: فحاك في صدري من ذلك شيء. فأتيت أبا هريرة، فسألته، فصدق مقالته.

57 — ( ) .... : Abdullahi'bnu Şakîk dedi ki :
Bir gün İbnu Abbâs ikindiden sonra tâ güneş batıp yıldızlar meydana çıkıncaya kadar bize hitâb etti. İnsanlar : Namaz! Namaz! demeye başladılar. Derken Temîm oğullarından biri onun yanına gelib (sözünü) hiç eksiltmeden ve ayrılmadan : Namaz. Namaz, diyordu. Bunun üzerine İbnu Abbâs : Bana sünneti sen mi öğretiyorsun? Hey anasız olası! dedikten sonra : Rasûlullah (S) ın öğlen ile ikindiyi ve akşam ile yatsıyı birleştirdiğini gördüm, dedi. Abdullah ibn Şakîk der ki : Bu sözden şüphe ettim, akabinde Ebû Hureyre'ye gelib bunu ondan sordum. Ebû Hureyre, İbn Abbâs'ın sözünü doğruladı [19].

٥٨ — (...) وحدثنا ابن أبي عمر. حدثنا وكيع. حدثنا عمران بن حدير عن عبد الله بن شقيق العقيلي؛ قال: قال رجل لابن عباس: الصلاة. فسكت. ثم قال: الصلاة. فسكت. ثم قال: الصلاة. فسكت. ثم قال: لا أم لك! أتعلمنا بالصلاة؟ وكنا نجمع بين الصلاتين على عهد رسول الله ﷺ.

---

18. Burada *leffu neşri muşevveş* san'atı vardır. Zira yedi rek'at akşam ile yatsının, sekiz rek'at da öğleni ile ikindinin rek'atları toplamıdır.

19. Fakîhlerin bu hadîsler üzerindeki ictihadlarını öneminden dolayı bir daha özetliyelim: Fakîhlerden bir kısmı yukardaki hadîslerden bazısının zâhirine bakarak her hangi bir seferde; gündüz namazları geceye ve gece namazları gündüze bırakılmamak şartiyle yani öğlen ile ikindiyi, akşam ile yatsıyı bunlardan birisinin vaktında cem' etmek câizdir, demişlerdir. Şâfiî'nin, Ahmed'in, İshâk ibn Râhûye'nin mezhebleri de böyledir. Şârih İbnu Battâl da : Âlimlerin cumhuruna göre yolcu için öğlen ile ikindinin, akşam ile yatsının arasını cem' etmek câizdir. O cem'; ister cem'u mutekaddim, ister cem'u muteahhir sûretinde olsun, demiştir.

İbnu Hacer ile Bedruddin Aynî gibi iki büyük Buhârî şârihinin üstadı olan Zeynu'd-Dîn'i Irâkî : Bu meselede altı kavil ve ictihad vardır diyerek bunları ayrı ayrı sayıb izah etmiştir... Hanefîlerin görüşünü daha evvelki hâşiyelerde görmüş bulunuyoruz.

58 — ( ) ....: Abdullah ibn Şakîk el-Ukaylî dedi ki :

Bir zât İbn Abbâs'a : Namaza! deyip sukût etti. Sonra tekrar : Namaza! deyib sukût etti. Sonra tekrar : Namaza! deyib sukût etti. Sonra İbn Abbâs : Bize namazı sen mi öğretiyorsun? Halbuki biz Rasûlullah (S) zamanında iki namaz arasını cem' eder dururduk, dedi.

(٧) باب جواز الانصراف من الصلاة عن اليمين والشمال

٥٩ — (٧٠٧) حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدّثنا أبو معاوية ووكيع عن الأعمش، عن عمارة، عن الأسود، عن عبد الله؛ قال: لا يجعلن أحدكم للشيطان من نفسه جزءا، لا يرى إلا أن حقا عليه، أن لا ينصرف إلا عن يمينه. أكثر ما رأيت رسول الله ﷺ ينصرف عن شماله.

(...) حدّثنا إسحق بن إبراهيم. أخبرنا جرير وعيسى بن يونس. ح وحدّثناه علي بن خشرم. أخبرنا عيسى. جميعا عن الأعمش، بهذا الإسناد، مثله.

(7) NAMAZI BİTİRİNCE SAĞDAN VE SOLDAN ÇIKIB GİTMENİN CEVÂZI BÂBI

59 — (707) ....: Abdullahi'bnu Mes'ûd (R) şöyle dedi : Her hangi biriniz (namazdan çıkarken) behemehal sağ tarafına dönmek üzerine vâcibdir, zannederek şeytana kendisinden sakın bir parça ayırmağa kalkmasın[20]. Ben, Rasûlullah (S) ın sol taraftan dönüb gittiğini çok kerreler gördüm.

( ) ....: Buradaki iki tarîk râvîleri de hep A'meşden olmak üzere bu isnadla o hadîsin benzerini rivâyet etmişlerdir.

٦٠ — (٧٠٨) وحدّثنا قتيبة بن سعيد. حدّثنا أبو عوانة عن السدي. قال: سألت أنسا: كيف أنصرف إذا صليت؟ عن يميني أو عن يساري؟ قال: أما أنا فأكثر ما رأيت رسول الله ﷺ ينصرف عن يمينه.

60 — (708) ....: Süddî dedi ki :

Enes'e, Namaz kıldığımda namazdan nasıl çıkayım? Sağımdan mı yoksa solumdan mı? diye sordum. Ben, Rasûlullah (S) ın ekseriya sağ tarafından çıktığını görürdüm, dedi.

---

20. Şeytana kendisinden bir parça veya hisse ayırmak, böyle bâtıl bir i'tikad yüzünden vesveseye düşüb şeytanı sevindirmek ve onun maskarası olmak, demektir.

٦١ – (...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ، عَنِ السُّدِّيِّ، عَنْ أَنَسٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَنْصَرِفُ عَنْ يَمِينِهِ.

61 — ( ) .... : Bu seneddeki râvîler de yine Süddî'den, Enes'in, Peygamber (S) sağ tarafından çıkardı, dediğini rivâyet ettiler[21].

(٨) باب استحباب يمين الإمام

٦٢ – (٧٠٩) وحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ عَنْ مِسْعَرٍ، عَنْ ثَابِتِ بْنِ عُبَيْدٍ، عَنِ ابْنِ الْبَرَاءِ، عَنِ الْبَرَاءِ؛ قَالَ: كُنَّا إِذَا صَلَّيْنَا خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، أَحْبَبْنَا أَنْ نَكُونَ عَنْ يَمِينِهِ، يُقْبِلُ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ قَالَ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ «رَبِّ! قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ (أَوْ تَجْمَعُ) عِبَادَكَ».

(...) وحَدَّثَنَاه أَبُو كُرَيْبٍ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ مِسْعَرٍ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ. وَلَمْ يَذْكُرْ: يُقْبِلُ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ.

(8) İMÂMIN SAĞINDA OLMANIN MÜSTEHABLIĞI BÂBI

62 — (709) .... : Berâ' (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) ın arkasında namaz kıldığımız zaman onun sağ tarafında olmamızı isterdik. Kendisi yüzünü bizden tarafa döndürürdü[22].

Berâ' dedi ki: Ben Rasûlullah'dan işittim: «RABBÎ! KINÎ AZÂBEKE YEVME TEB'ASU-EV TECMAU-İBÂDEKE = Ya Rab! Kullarını tekrar diriltdiğin (yahut topladığın) gün azâbından beni koru» duâsını söylüyordu.

---

21. Bu bâbda her iki sahâbî de Rasûlullah'ın fiilinin ekser olanını haber veriyorlar. Halbuki Peygamberin ekseriya çıkışı; Enes'e göre sağa, İbnu Mes'ûda göre ise sola olduğu anlaşılıyor. İşte bu tebâyünü Nevevî şöyle gideriyor: Her iki sahâbî de hem sağa, hem sola doğru insiraf ettiğini çok görmüş olub şukadar ki her biri kendi i'tikadına göre ekseriyetin hangi fiilde olduğunu haber vermiştir. Netice muayyen bir cihete doğru çıkmak için sebeb yoktur. Âlimler namaz kılanın ihtiyacı hangi cihete ise o cihete dönüb işine gider, derler. Bazıları «Mendûb olan şeyler, derecelerinden yüksek mertebeye çıkarılırlarsa, bazan mekrûhâta munkalib olur» demiş ve yukardaki İbnu Mes'ud hadîsini de buna misal göstermişlerdir.

22. Kadî İyâd: Peygamber'in sağa dönmesini selâm verirken olması muhtemeldir, en zâhir olan budur. Çünkü Rasûlullahın âdeti, namazdan çıkınca bütün sahâbîleri yüzüyle karşılamasıdır. Peygamber'in ikbâli de namazdan kalktıktan yahut ayrıldıktan sonra olması muhtemeldir (Nevevî).

( ) .... : Bu seneddeki râvîler de Mis'ar'dan olmak üzere bu isnadla ayni hadîsi rivâyet ettiler. Burada râvî: Yüzünü bize döndürürdü kısmını, zikretmedi.

(٩) باب كراهة الشروع في نافلة بعد شروع المؤذن

٦٣ – (٧١٠) وحدثني أحمد بن حنبل. حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن ورقاء، عن عمرو بن دينار، عن عطاء بن يسار، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ؛ قال «إذا أقيمت الصلاة فلا صلاة إلا المكتوبة».

وحدثنيه محمد بن حاتم وابن رافع. قالا: حدثنا شبابة. حدثني ورقاء، بهذا الإسناد.

(9) MUEZZİN (İKAMETE) BAŞLADIKTAN SONRA BİR NÂFİLEYE BAŞLAMANIN KERÂHATİ BÂBI

63 — (710) .... : Ebû Hureyre (R) den:

Peygamber (S) buyurdu ki: «Namaz ikame edildi mi, artık farz olan namazdan başka hiç bir namaz kılınmaz».

Bu hadîsi bana Muhammedu'bnu Hâtim ve İbnu Râfi' tahdîs edib dediler ki: Bize Şebâbe tahdîs etti. Bana Verkâ tahdîs etti işte bu isnad ile.

٦٤ – (...) وحدثني يحيى بن حبيب الحارثي. حدثنا روح. حدثنا زكرياء بن إسحاق. حدثنا عمرو بن دينار. قال: سمعت عطاء بن يسار يقول، عن أبي هريرة عن النبي ﷺ؛ أنه قال « إذا أقيمت الصلاة، فلا صلاة إلا المكتوبة ».

(...) وحدثناه عبد بن حميد. أخبرنا عبد الرزاق. أخبرنا زكرياء بن إسحاق، بهذا الإسناد، مثله.

(...) وحدثنا حسن الحلواني. حدثنا يزيد بن هارون. أخبرنا حماد بن زيد عن أيوب، عن عمرو ابن دينار، عن عطاء بن يسار، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ، بمثله. قال حماد: ثم لقيت عمرا فحدثني به. ولم يرفعه.

64 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den :

Peygamber (S) şöyle buyurmuştur : «Namaz ikame edildiği zaman, artık farz olan namazdan başka hiçbir namaz kılınmaz».

( ) Yine bu hadîsi bize Abdu'bnu Humeyd tahdîs etti. Bize Abdurrazzâk haber verdi. Bize Zekeriyyâ ibn İshâk haber verib bu isnadla ayni hadîsi rivâyet etti.

( ) .... : Bu seneddeki râvîler yine Amru'bnu Dînâr'dan, o da Atâu'bnu Yesâr'dan, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den ayni

hadîsi rivâyet ettiler. Bu râvîlerden Hammâd dedi ki : Sonra Amr'la karşılaştım da kendisi bana bu hadîsi ref' etmeden tahdîs etti.

٦٥ — (٧١١) حدّثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ الْقَعْنَبِيُّ . حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ حَفْصِ ابْنِ عَاصِمٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَالِكٍ ابْنِ بُحَيْنَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ مَرَّ بِرَجُلٍ يُصَلِّي . وَقَدْ أُقِيمَتْ صَلَاةُ الصُّبْحِ . فَكَلَّمَهُ بِشَيْءٍ ، لَا نَدْرِي مَا هُوَ . فَلَمَّا انْصَرَفْنَا أَحَطْنَا نَقُولُ : مَاذَا قَالَ لَكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ؟

قَالَ : قَالَ لِي « يُوشِكُ أَنْ يُصَلِّيَ أَحَدُكُمُ الصُّبْحَ أَرْبَعًا » .

قَالَ الْقَعْنَبِيُّ : عَبْدُ اللهِ بْنُ مَالِكٍ ابْنُ بُحَيْنَةَ عَنْ أَبِيهِ .

(قَالَ أَبُو الْحُسَيْنِ مُسْلِمٌ) وَقَوْلُهُ : عَنْ أَبِيهِ ، فِي هٰذَا الْحَدِيثِ ، خَطَأٌ .

65 — (711) .... : Abdullahi'bnu Mâliki'bni Buhayne (Allah ikisinden de râzı olsun) den, (şöyle demiştir) :

Rasulûllah (S) bir gün sabah namazı ikame edilmiş iken namaz kılmakta olan birinin yanına uğradı. Ona birşey söyledi ise de ne buyurduğunu bilemedik. Namazdan çıkınca biz bu kimsenin etrafını alıb Rasûlullah'ın kendisine ne söylediğini sorduk. «Nerde ise sabah namazını dört (rek'at) kılacaksınız» buyurduğunu söyledi [23].

Abdullahi'bnu Mesleme el-Ka'nebî : Abdullahi'bnu Mâlik İbnu Buhayne, babasından, diye isnad etti. (Ebu'l-Huseyn Muslim der ki) : el-Ka'nebî'nin bu hadîsde «an ebîhi = o da babasından» sözü hatâdır.

٦٦ — (...) حدّثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ ، عَنِ ابْنِ بُحَيْنَةَ ؛ قَالَ : أُقِيمَتْ صَلَاةُ الصُّبْحِ . فَرَأَى رَسُولُ اللهِ ﷺ رَجُلًا يُصَلِّي ، وَالْمُؤَذِّنُ يُقِيمُ . فَقَالَ « أَتُصَلِّي الصُّبْحَ أَرْبَعًا » .

---

23. Sabah namazı ikamet olunurken mescide giren kimse sabah namazının râtibesi olan iki rek'atı kılar mı, kılmaz mı? meselesinde imâmlar ihtilâf etmişlerdir. Bir tâife, imâm sabah namazına başladıktan sonra bu iki rek'atı kılmayı bu hadîs ile ihticâc ederek mekrûh görmüşlerdir. İbnu Umer, Ebû Hureyre, Saîd ibn Cubeyr ve Urvetu'bnu Zubeyrden, Muhammed ibn Sîrîn'den, İbrâhîm Nehaî'den, Atâ'dan, Şâfiî'den, Ahmed ibn Hanbel'den, İshâk ibn Râhûye'den, Ebû Sevr'den rivâyet edilen budur.

Diğer tâife de son rek'atta imâma yetişebileceğini yakînen bilirse mescid hâricinde o iki rek'ati kılmasında be's yoktur, demişlerdir. Bu da Ebû Hanîfe ile ashâbının ve Evzâî'nin kavlidir. Şukadar ki Evzâî mescidin içinde kılınmasını tecvîz eder. Sufyân Sevrî, bu rek'atın geçeceğini aklı keserse hemen imâma uyar, geçmiyeceğini anlarsa mescidde kılar, diyor Bu hususta daha başka kayıd ve görüşler de vardır. Mescidin dışında veya kapısında kılmak kayıdları, mescidde kıldığı takdirde imâm, farzla meşgul iken kendisinin nâfile kılmasındaki kerâhati kaldırmak içindir...

66 — ( ) .... : İbnu Buhayne (R) şöyle dedi :
Sabah namazı ikame edilmeye başlanmış olub muezzin ikameye devam ederken Rasûlullah (S) namaz kılar bir kimse gördü. Hemen ona : «Sabah namazını dört rek'at mı kılıyorsun?» buyurdu.

٦٧ – (٧١٢) حدثنا أبو كامل الجحدري. حدثنا حماد (يعني ابن زيد). ح وحدثني حامد بن عمر البكراوي. حدثنا عبد الواحد (يعني ابن زياد). ح وحدثنا ابن نمير. حدثنا أبو معاوية. كلهم عن عاصم. ح وحدثني زهير بن حرب (واللفظ له). حدثنا مروان بن معاوية الفزاري عن عاصم الأحول، عن عبد الله بن سرجس؛ قال: دخل رجل المسجد، ورسول الله ﷺ في صلاة الغداة. فصلى ركعتين في جانب المسجد. ثم دخل مع رسول الله ﷺ. فلما سلم رسول الله ﷺ، قال «يا فلان! بأي الصلاتين اعتددت؟ أبصلاتك وحدك، أم بصلاتك معنا؟».

67 — (712) .... : Abdullahi'bnu **Sercis** (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) sabah namazında iken biri mescide girdi ve mescidin bir tarafında iki rek'at namaz kıldıktan sonra Rasûlullah ile namaza dâhil oldu. Rasûlullah, selâm verince : «Ey fulân! Sen bu iki namazın hangisini namaz sayıyorsun? Yalnızca kıldığın namazı mı, yoksa bizimle birlikte kıldığın namazı mı?» buyurdu.

(١٠) باب ما يقول إذا دخل المسجد

٦٨ – (٧١٣) حدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا سليمان بن بلال عن ربيعة بن أبي عبد الرحمن، عن عبد الملك بن سعيد، عن أبي حميد (أو عن أبي أسيد) قال: قال رسول الله ﷺ «إذا دخل أحدكم المسجد، فليقل: اللهم! افتح لي أبواب رحمتك. وإذا خرج، فليقل: اللهم! إني أسألك من فضلك».

(قال مسلم) سمعت يحيى بن يحيى يقول: كتبت هذا الحديث من كتاب سليمان بن بلال. قال: بلغني أن يحيى الحماني يقول: وأبي أسيد.

(...) وحدثنا حامد بن عمر البكراوي. حدثنا بشر بن المفضل. حدثنا عمارة بن غزية عن ربيعة ابن أبي عبد الرحمن، عن عبد الملك بن سعيد بن سويد الأنصاري، عن أبي حميد أو عن أبي أسيد، عن النبي ﷺ، بمثله.

(10) KİŞİNİN MESCİDE GİRDİĞİ ZAMAN SÖYLİYECEĞİ DUÂ BÂBI

68 — (713) .... : Ebû Humeyd (yahud Ebû Useyd) şöyle dedi: Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Sizden biri mescide girdiğinde: ALLÂHUMME! İFTAH Lİ EBVÂBE RAHMETİKE = Yâ Allah! Bana rahmet kapılarını aç, desin. Mescidden çıktığında da: ALLÂHUMME! İNNÎ ES'ELUKE MİN FADLİKE = Yâ Allah! Ben senin fadlından isterim, desin» [24].

(Muslim der ki), Yahya'bnu Yahyâ'dan işittim şöyle diyordu: Ben bu hadîsi Süleyman ibn Hilâl'in kitabından yazdım. O dedi ki: Bana Yahya'bnu Hımmânî'nin: Ve Ebû Useyd'den, şeklinde söylediği bâliğ oldu.

( ) .... : Bu seneddeki râvîler de yine Ebû Humeyd yahut Ebû Useyd'den, o da Peygamber'den olmak üzere ayni hadîsi rivâyet ettiler.

(١١) باب استحباب تحية المسجد بركعتين، وكراهة الجلوس قبل صلاتهما، وأنها مشروعة في جميع الأوقات

٦٩ – (٧١٤) حدثنا عبدالله بن مسلمة بن قعنب وقتيبة بن سعيد. قالا: حدثنا مالك. ح وحدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن عامر بن عبدالله بن الزبير، عن عمرو بن سليم الزرقي، عن أبي قتادة؛ أن رسول الله ﷺ قال «إذا دخل أحدكم المسجد، فليركع ركعتين قبل أن يجلس».

(11) İKİ REK'AT TAHİYYETU'l-MESCİD NAMAZININ MUSTEHABLIĞI, BUNLARI KILMADAN OTURMANIN KERÂHATİ VE BUNUN BÜTÜN VAKITLARDA MEŞRÛ' OLDUĞU BÂBI

69 — (714) .... : Ebû Katâde (R) den:

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Sizden bir kimse mescide girdiği vakıtta oturmadan evvel iki rek'at namaz kılsın».

---

24. Hadîsle bu duânın müstehablığı sâbit oluyor. Bu hususta Ebû Dâvûd ve diğerlerinin *Sünen*lerinde başka birçok duâlar da gelmiştir.

Mescide girişte rahmet istemekle emir buyurdu. Çünkü giren, rahmet kapılarının anahtarı mesabesinde olan tâatlarla meşgul olmayı istemektedir. Çıkışta da fadlı (yani halâl rızk) istemekle emir buyurdu. Zira hâle münâsib olan da bunu istemektir. Allah Teâlâ: فإذا قضيت الصلاة فانتشروا في الأرض وابتغوا من فضل الله : *Artık namaz kılınınca yeryüzüne dağılın ve Allah'ın fadlından arayın...»* (el-Cumua: 10) buyurdu.

٧٠ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا حسين بن علي عن زائدة قال : حدثني عمرو ابن يحيى الأنصاري . حدثني محمد بن يحيى بن حبان عن عمرو بن سليم بن خلدة الأنصاري ، عن أبي قتادة ، صاحب رسول الله ﷺ . قال : دخلت المسجد ورسول الله ﷺ جالس بين ظهراني الناس . قال فجلست . فقال رسول الله ﷺ « ما منعك أن تركع ركعتين قبل أن تجلس ؟ » قال فقلت : يا رسول الله ! رأيتك جالسا والناس جلوس . قال « فإذا دخل أحدكم المسجد ، فلا يجلس حتى يركع ركعتين » .

70 — ( ) .... : Rasûlullah (S) ın sahâbîsi Ebû Katâde (R) şöyle dedi : Ben mescide girdim. Rasûlullah'ı sahâbîleri arasında oturur halde buldum. Ben de onlarla birlikte hemen oturuverdim. Bunun üzerine Rasûlullah : «Oturmadan evvel iki rek'at namaz kılmandan seni men' eden nedir?» buyurdu. Yâ Rasûlallah! Seni oturuyor gördüm, insanlar da oturuyorlardı da onun için, dedim. «Her hangi biriniz mescide girdiğinde iki rek'at namaz kılmadıkca oturmasın» buyurdu [25].

٧١ – (٧١٥) حدثنا أحمد بن جواس الحنفي أبو عاصم . حدثنا عبيد الله الأشجعي عن سفيان ، عن محارب بن دثار ، عن جابر بن عبد الله ؛ قال : كان لي على النبي ﷺ دين . فقضاني وزادني . ودخلت عليه المسجد . فقال لي « صل ركعتين » .

71 — (715) .... : Câbir İbn Abdillah (R) şöyle dedi :

Benim, Peygamber (S) üzerinde bir alacağım vardı. Kendisi borcunu

---

25. Bu namaza *tahiyyetu'l-mescid* denilir, iki rek'atten az olmaz. Bu namaz tavaf niyetiyle Mescid Harâm'a dâhil olan, mescide girerken imâmı farzda bulan, cumua günü hatîb minbere çıktıktan sonra mescide giren kimseler hakkında değildir. Zâhirîler namaz câiz olan vakıtlarda, mescide giren her muslimana iki rek'atın farz olduğuna kail olmuşlarsa da, muctehidlerden hiç biri buna kail olmamış; hatta zâhirî olan İbn Hazm bile tahiyyetu'l-mescid'in vâcib olmadığını tasrîh eylemiştir.

Peygamber'in bu emri nedb ve mustehablığa mahmûl olduğuna en kuvvetli delil farz namazları soran kimsenin «üzerimde bundan başkası var mı?» suâline «hayır, ancak gönüllü kılman müstesnâ» buyurulmuş olması, cumuaya geç geldiği halde ileriye geçmek istiyen zâta: «Âleme eziyyet ettin, otur!» buyurub da namaz kılmayı emretmemesi; bilhassa Rasûlullah'ın büyük sahâbîlerini çok kerre mescide girib namaz kılmadan çıktıklarının subûtu da zâhirîlerin farziyet da'vâları aleyhinedir.

Mescide giriş kerâhat vaktına tesadüf ederse, Ebû Hanîfe ile ashâbına ve Mâlik'e göre *tahiyyeyi* kılmak da mekrûhdur. Şâfiîyye'den sahîh rivâyete göre, kerâhat vaktinde de tahiyye câizdir. Mescide girib de oturan kimsenin tahiyyeyi kaçırıp artık kılmasına mahal kalmaz diyenler de vardır. Fakat mescide girib de hemen oturan Ebû Zerr'den, Peygamber'in: «Namaz kıldın mı?» diye sorması ve menfî cevab üzerine : «Kalk da kıl!» buyurması çok fasıla olmazsa tedarükü mümkin olduğunu gösterir.

bana daha fazla olarak ödedi. Mescide yanına girdiğimde bana: İki rek'at namaz kıl» buyurdu.

(١٢) باب استحباب الركعتين فى المسجد لمن قدم من سفر أول قدومه

٧٢ – (...) حدثنا عبيد الله بن معاذ. حدثنا أبي. حدثنا شعبة عن محارب. سمع جابر بن عبد الله يقول: اشترى مني رسول الله ﷺ بعيرا. فلما قدم المدينة أمرني أن آتي المسجد، فأصلي ركعتين.

(12) BİR YOLCULUKDAN GELEN KİMSEYE GELİŞİNİN EVVELİNDE MESCİDDE İKİ REK'AT NAMAZ KILMASININ MUSTEHABLIĞI BÂBI

72 — ( ) .... : Câbir ibn Abdillah (R) der ki:
Rasûlullah (S) yolculukda benden bir deve satın aldı. Medîne'ye gelince, mescide gelmemi ve iki rek'at namaz kılmamı emir buyurdu.

٧٣ – (...) وحدثني محمد بن المثنى. حدثنا عبد الوهاب (يعني الثقفي) حدثنا عبيد الله عن وهب ابن كيسان، عن جابر بن عبد الله؛ قال: خرجت مع رسول الله ﷺ في غزاة. فأبطأ بي جملي وأعيى. ثم قدم رسول الله ﷺ قبلي. وقدمت بالغداة. فجئت المسجد فوجدته على باب المسجد. قال «الآن حين قدمت» قلت: نعم. قال «فدع جملك. وادخل فصل ركعتين» قال فدخلت فصليت. ثم رجعت.

73 — ( ) .... : Câbiru'bnu Abdillah (R) şöyle dedi:
Ben bir ğazâda Rasûlullah (S) ın maiyyetinde yola çıktım. (Dönüşde) devem beni geri bıraktı ve yürümez oldu. Sonra Rasûlullah, benden önce (Medîne'ye) gitti. Ben de kuşluk vaktı vardım. Mescide geldim. Rasûlullah'ı mescidin kapısı önünde buldum. Rasûlullah bana: «Şimdi mi geldin?» diye sordu. Evet, şimdi geldim, dedim. «Artık deveni bırak da mescide gir ve iki rek'at **(geliş namazı)** kıl» buyurdu. Ben de mescide girib (iki rek'at) namaz kıldım, sonra döndüm.

٧٤ – (٧١٦) حدثنا محمد بن المثنى. حدثنا الضحاك (يعني أبا عاصم). ح وحدثني محمود بن غيلان. حدثنا عبد الرزاق. قالا جميعا: أخبرنا ابن جريج. أخبرني ابن شهاب؛ أن عبد الرحمن بن عبد الله بن كعب أخبره عن أبيه، عبد الله بن كعب، وعن عمه عبيد الله بن كعب، عن كعب بن مالك؛ أن رسول الله ﷺ كان لا يقدم من سفر إلا نهارا، في الضحى. فإذا قدم، بدأ بالمسجد. فصلى فيه ركعتين. ثم جلس فيه.

74 — (716) .... : Kâ'bu'bnu Mâlik (R) den, (şöyle demiştir) :
Rasûlullah (S), gittiği her seferden muhakkak gündüzleyin kuşluk vaktında gelirdi Geldiği zaman evvelâ mescide gelir orada iki rek'at namaz kılar, sonra orada otururdu [26].

(١٣) باب استحباب صلاة الضحى، وأن أقلها ركعتان وأكملها ثمان ركعات وأوسطها أربع ركعات أو ست،
والحث على المحافظة عليها

٧٥ -- (٧١٧) وحدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا يزيد بن زريع عن سعيد الجريري، عن عبد الله
ابن شقيق: قال: قلت لعائشة: هل كان النبي ﷺ يصلي الضحى؟ قالت: لا. إلا أن يجيء من مغيبه.

(13) DUHÂ NAMAZININ MUSTEHABLIĞI, EN AZININ İKİ, EN KÂMİLİNİN SEKİZ, VASATININ DA DÖRT YAHUT ALTI REK'AT OLDUĞU VE BU NAMAZA DEVAMI TEŞVÎK BÂBI

75 — (717) .... : Abdullahi'bnu Şakîk dedi ki :
Âişe'ye : Peygamber (S) duhâ namazı kılar mıydı? diye sordu. O : Hayır, meğer ki bir seferinden gelmiş olsun, dedi.

٧٦ — (...) وحدثنا عبيد الله بن معاذ. حدثنا أبي. حدثنا كهمس بن الحسن القيسي، عن عبد الله
ابن شقيق. قال: قلت لعائشة: أكان النبي ﷺ يصلي الضحى؟ قالت: لا. إلا أن يجيء من مغيبه.

76 — ( ) .... : Abdullah ibn Sakîk dedi ki :
Âişe'ye : Peygamber (S), kuşluk vaktı namaz kılar mıydı? diye sordum. Hayır, ancak seferinden gelmesi müstesnâdır, diye cevab verdi.

٧٧ — (٧١٨) حدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن ابن شهاب، عن عروة، عن عائشة؛
أنها قالت: ما رأيت رسول الله ﷺ يصلي سبحة الضحى قط. وإني لأسبحها. وإن كان رسول الله ﷺ
ليدع العمل، وهو يحب أن يعمل به، خشية أن يعمل به الناس، فيفرض عليهم.

77 — (718) .... : Âişe (R) şöyle dedi :
Ben Rasûlullah (S) ı asla **duhâ** nâfilesini kılar görmedim. Duhâ na-

26. Bu hadîslerde seferden gelen için gelişinin evvelinde mescidde iki rek'at namaz kılmasının müstehablığı anlaşılıyor. Bu namaz seferden geliş (ni'metine şükür) için kasdedilmiş olub, tahiyyetu'l-mescid değildir. Yine bu hadîslerde seferden gündüzün evvelinde dönmek, rutbece büyük ve halkın kendisine geleceği kimseye, seferinden döndüğü zaman ilk gelişinde kendisine selâm verilib hoş geldin denilmesi için mescid yahut evine yakın açık, düz bir yere ziyaretçilerine karşı oturması da mustehab olur (Nevevi).

mazını ancak ben kılıyordum. Rasûlullah, halk onunla amel ederse üzerlerine farz kılınır korkusuyle sevdiği bir kısım hayırlı işi (işlemeyib) bırakır idi[27].

٧٨ – (٧١٩) حدثنا شيبان بن فروخ. حدثنا عبد الوارث. حدثنا يزيد (يعني الرشك) حدثتني معاذة؛ أنها سألت عائشة رضي الله عنها: كم كان رسول الله ﷺ يصلي صلاة الضحى؟ قالت: أربع ركعات. ويزيد ما شاء.

(...) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار. قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن يزيد، بهذا الإسناد، مثله. وقال يزيد: ما شاء الله.

78 — (719) .... : Muâze Bintu Abdillah tahdîs etti ki kendisi Âişe'den, Rasûlullah (S) **duhâ** namazını kaç rek'at kılardı diye sorduğunda Âişe cevâben : Dört rek'at kılardı. Ne kadar dilerse o kadar da ziyâde ederdi, dedi.

( ) .... : Şu'be, Yezid er-Reşk'den bu isnadla o hadîsin benzerini rivâyet etti. Yezîd, burada : Allah Teâlâ nekadar dilerse, demiştir.

---

27. Bu hadîslerden anlaşılıyor ki Peygamber bu namazı hâiz olduğu fazîletten dolayı arasıra kılar, çok kerre de farz olur korkusuyle terk edermiş. Hz. Âişe'nin arasıra kılınan bu namazdan haberdar olmaması da pek mumkindir. Çünkü Rasûlullah ekseriya *duhâ* vaktında muslimanların işlerini tedbîr için ya mescide yahut başka bir yere gider bazan da seferde bulunurdu. Buna bir de *kasm* yani zevceler arasında nevbet taksîmi dolayısıyle Âişe'nin hucresinde dokuz günde bir ancak bulunabildiğini ilâve edersek, nefiy etmesinin vechi daha kolay meydana çıkar. Yahut da Hz. Âişe bu sözünü devamlı olarak kılmazdı ma'nâsına söylemiş olabilir. Nitekim 78 ve 79 rakamlı rivâyetlerde «Duhâ namazını Rasûlullah dört rek'at olarak kılardı» demiş olması bu son ihtimali takviye eder. Bununla beraber İbnu Umer'in duhâ namazı hakkında bid'atdır dediği de sahîh tarîklarla sâbit olmuştur. Lâkin bu da İbnu Umer'in, Peygamber'in bu fiilinden haberdar olmadığına, yahut gösteriş sûretiyle mescidde kılınması yahut da bu namaza devam edilmesi bidatdır demek istemiş olduğuna hamledilmiştir. Her ne hal ise cumhûr, duhâ namazının mustehab olduğuna kaildir...

Bâbın başındaki Hz. Âişe hadîsi hakkında İbnu Abdilberr (463) şunları söylemiştir : «Sahâbîlerden her fert için Peygamber'in hadîslerinin hepsini ihâta etmek mumkin değildi. Birisinin bildiği bir vâkıayı öbürleri bazan bilemezdi. Bütün hadîsleri ihâta edercesine vâkıf olmak daha sonraki devirlerde bütün hadîsler hadîs kitablarında toplandıktan sonra o devirlerin ricâli için müyesser olmuştur.

Rasûlullah duhâ vaktında Âişe'nin yanında nâdir bulunurdu. Çok zaman mescidde yahut musâfir olarak ashabının birinin yanında yahut da zevcelerinden birisinin odasında bulunurdu. Bu sebeble Âişe Rasûlullah'ın duhâ namazı kıldığını görmemişti de, Rasûlullah'ın duhâ namazı kıldığını görmedim, demiştir. Sonra bu nefiy ve inkâr duhâ namazının aslına değil muttariden devamlı olarak kılmaya müteveccih olabilir. Bu ciheti Muâze Bintu'Abdillah el-Adeviyye'nin rivâyet ettiği — 78 ve 79 rakamlı — hadîsler te'yîd etmektedir...»

٧٩ – (...) وحدثني يحيى بن حبيب الحارثي . حدثنا خالد بن الحارث عن سعيد . حدثنا قتادة ؛ أن معاذة العدوية حدثتهم عن عائشة . قالت : كان رسول الله ﷺ يصلي الضحى أربعا . ويزيد ما شاء الله .

(...) وحدثنا إسحق بن إبراهيم وابن بشار . جميعا عن معاذ بن هشام . قال : حدثني أبي عن قتادة ، بهذا الإسناد ، مثله .

79 — ( ) .... : Bize Kaṭâde tahdîs etti. Onlara Âişe (R) den, Muâzetu'l-Adeviyye tahdîs etti. Âişe şöyle demiştir : Rasûlullah (S), duhâ namazını dört rek'at kılardı ve Allah Teâlâ ne kadar dilerse o kadar da artırırdı.

( ) .... : Bu seneddeki râvîler yine Ebû Katâde'den bu isnadla o hadîsin benzerini rivâyet ettiler.

٨٠ – (٣٣٦) وحدثنا محمد بن المثنى وابن بشار . قالا : حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة عن عمرو بن مرة ، عن عبد الرحمن بن أبي ليلى . قال : ما أخبرني أحد أنه رأى النبي ﷺ يصلي الضحى إلا أم هانئ . فإنها حدثت ؛ أن النبي ﷺ دخل بيتها يوم فتح مكة . فصلى ثماني ركعات . ما رأيته صلى صلاة قط أخف منها . غير أنه كان يتم الركوع والسجود .

ولم يذكر ابن بشار ، في حديثه ، قوله : قط .

80 — (336) .... : Abdurrahman ibn Ebî Leylâ dedi ki :

Bize sahâbîler arasında Ummu Hânî'den başka Peygamber'in duhâ namazı kıldığını gördüğüne dâir kimse hiçbir haber vermedi. Ummu Hânî şöyle tahdîs etti : Peygamber (S), Mekke fethi günü evime geldi. Sekiz rek'at namaz kıldı. Bu namazdan daha hafif bir namaz kıldığını görmedim. Şu kadar ki rukû ve sucûdu tamamlıyordu.

Râvî İbnu Beşşâr kendi hadîsinde «kattu = aslâ» sözünü zikretmedi.

٨١ – (...) وحدثني حرملة بن يحيى ومحمد بن سلمة المرادي . قالا : أخبرنا عبد الله بن وهب . أخبرني يونس عن ابن شهاب . قال : حدثني ابن عبد الله بن الحارث ؛ أن أباه عبد الله بن الحارث بن نوفل قال : سألت وحرصت على أن أجد أحدا من الناس يخبرني أن رسول الله ﷺ سبح سبحة الضحى . فلم أجد أحدا يحدثني ذلك . غير أن أم هانئ بنت أبي طالب ، أخبرتني ؛ أن رسول الله ﷺ أتى بعد ما ارتفع النهار ، يوم الفتح . فأتي بثوب فستر عليه . فاغتسل . ثم قام فركع ثماني ركعات . لا أدري أقيامه فيها أطول أم ركوعه أم سجوده . كل ذلك منه متقارب . قالت : فلم أره سبحها قبل ولا بعد .

قال المرادي : عن يونس . ولم يقل : أخبرني .

81 — ( ) .... : Abdullahi'bnu Hâris ibn Nevfel şöyle dedi : İnsanlardan Rasûlullah (S) ın duhâ nâfilesini kıldığını haber verecek bir kimse bulmaya çok hırs gösterdim ve bunu soruşturdum. Fakat bunu bana tahdîs edecek hiç kimse bulamadım. Şukadar var ki yalnız Ebû Tâlib'in kızı Ummu Hânî (R) bana şöyle haber verdi : Rasûlullah (S) fetih günü gündüz epey yükseldikten sonra geldi. Bir sevb getirildi, kendisi onunla perdelenib yıkandı. Sonra kalkıb sekiz rek'at namaz kıldı. Öyle ki bu namazda kıyamı mı yoksa rukûu yahut sucûdu mu daha uzundu bilemem. Bunların hepsi birbirine yakın uzunlukta idi. Ummu Hânî der ki : Ben Rasûlullah'ı ne bundan evvel ve ne de bundan sonra bu namazı kıldığını görmüş değilim.

Râvî Muhammedu'bnu Seleme el-Murâdî : Yûnus'dan gelen rivâyette; bana haber verdi demedi, demiştir.

٨٢ – (...) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ أَبِي النَّضْرِ؛ أَنَّ أَبَا مُرَّةَ مَوْلَى أُمِّ هَانِئٍ بِنْتِ أَبِي طَالِبٍ، أَخْبَرَهُ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أُمَّ هَانِئٍ بِنْتَ أَبِي طَالِبٍ تَقُولُ: ذَهَبْتُ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ عَامَ الْفَتْحِ. فَوَجَدْتُهُ يَغْتَسِلُ. وَفَاطِمَةُ ابْنَتُهُ تَسْتُرُهُ بِثَوْبٍ. قَالَتْ فَسَلَّمْتُ فَقَالَ «مَنْ هَذِهِ؟» قُلْتُ: أُمُّ هَانِئٍ بِنْتُ أَبِي طَالِبٍ. قَالَ «مَرْحَبًا بِأُمِّ هَانِئٍ» فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ غُسْلِهِ قَامَ فَصَلَّى ثَمَانِيَ رَكَعَاتٍ. مُلْتَحِفًا فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ. فَلَمَّا انْصَرَفَ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ! زَعَمَ ابْنُ أُمِّي عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ أَنَّهُ قَاتِلٌ رَجُلًا أَجَرْتُهُ، فُلَانُ ابْنُ هُبَيْرَةَ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «قَدْ أَجَرْنَا مَنْ أَجَرْتِ يَا أُمَّ هَانِئٍ» قَالَتْ أُمُّ هَانِئٍ: وَذَلِكَ ضُحًى.

82 — ( ) .... : Ebû Tâlib'in kızı Ummu Hânî der ki :

Fetih senesi Rasûlullah (S) ın yanına gittim. Baktım yıkanıyor, kızı Fâtıma da onu bir sevble setrediyor. Selâm verdim. «Bu kadın kimdir?» diye sordu. Ebû Tâlib'in kızı Ummu Hânî diye cevab verdim. «Merhaba Ummu Hânî = (hoş geldin Ummu Hânî)» dedi. Yıkanmasını bitirdikten sonra kalktı ve bir sevbe sarılmış olarak sekiz rek'at namaz kıldı. Namazdan çıktığı zaman : Yâ Rasûlullah! Anamın oğlu Aliyyu'bnu Ebî Tâlib, benim kendisine ahd ve emân verdiğim bir kimseyi, Fulânu'bnu Hubeyre'yi öldüreceğini söyledi, dedim. Bunun üzerine Rasûlullah : «Senin emân ve te'mînât verdiğin kimseye biz de emân verdik yâ Umme Hânî!» buyurdu. Ummu Hânî : Bu kuşluk vaktı idi, dedi [28].

---

28. Hubeyretu'bnu Vehb Mahzûmî, Ummu Hânî'nin zevci olub Mekke'nin fethi üzerine Necrân'a kaçarak şirk üzere vefât etmiştir. Ummu Hânî'nin Hubeyre'den dört oğlu vardı. Himaye edilen kimse de fetih günü Peygamber tarafından i'lân edilen sulh ve emânı kabul etmiyerek Hâlidu'bnu Velîd kumandasındaki müfrezeye karşı harb açan küçük

٨٣ – (...) وحدثني حجاج بن الشاعر. حدثنا معلى بن أسد. حدثنا وهيب بن خالد عن جعفر ابن محمد، عن أبيه، عن أبي مرة مولى عقيل، عن أم هانئ؛ أن رسول الله ﷺ صلى في بيتها عام الفتح ثماني ركعات. في ثوب واحد قد خالف بين طرفيه.

83 — ( ) .... : Buradaki râvîler .Ummu Hânî (R) den Rasûlullah (S) ın fetih yılında onun evinde bir sevb içinde iki ucunu çaprazvârî yaparak sekiz rek'at namaz kıldığını tahdîs etmişlerdir.

٨٤ – (٧٢٠) حدثنا عبد الله بن محمد بن أسماء الضبعي. حدثنا مهدي (وهو ابن ميمون) حدثنا واصل مولى أبي عيينة عن يحيى بن عقيل، عن يحيى بن يعمر، عن أبي الأسود الدؤلي، عن أبي ذر، عن النبي ﷺ؛ أنه قال «يصبح على كل سلامى من أحدكم صدقة. فكل تسبيحة صدقة. وكل تحميدة صدقة. وكل تهليلة صدقة. وكل تكبيرة صدقة. وأمر بالمعروف صدقة. ونهي عن المنكر صدقة. ويجزئ، من ذلك، ركعتان يركعهما من الضحى».

84 — (720) .... : Ebû Zerr (R) den :

Peygamber (S) şöyle buyurmuştur : «Her hangi birinizin vucûdundan her bir eklem ve organa (selâmeti ve bahşettiği menfaatlara karşı) bir sadaka vâcib olur. Her **Tesbîh** (SUBHÂNALLÂH demek) bir sadakadır. Her **Tahmîd** (EL-HAMDU LİLLÂH demek) bir sadakadır. Her **Tehlîl** (LÂ İLÂHE İLL'LLÂH demek) bir sadakadır. Her **Tekbîr** (ALLÂHU EKBER demek) bir sadakadır. **İyiliği** emretmek bir sadakadır. Kötülükten nehyetmek bir sadakadır. Bu vucûbdan bir kısmını kişinin kuşluk vaktı kılacağı iki rek'at namaz karşılar».

---

zümreye dâhil olanlardandır. Bu şahsın ta'yîni hususunda yedi kadar isim söylenib ihtilâf ediliyor. Şurası muhakkak ki bu kimse yahut kimseler Ummu Hânî'nin kocasının yakınlarından idi ki Hâlid ile olan *Çerha* muharebesinden sonra içlerinden biri veya ikisi Ummu Hânî'ye ilticâ etmişken kardeşi Ali bunları öldürmeye kalkışmış, Ummu Hânî Mekke'nin üst başında *Ebtah*da kurulan büyük çadır içinde Peygamber'den şefâat istemiş ve Peygamber: «*Ecernâ men ecerti ve emmennâ men emmenti* = senin emân verdiğine biz de emân verdik, senin emîn kıldığını biz de emîn kıldık» buyurmuştur.

Bundan mu'min bir kadının kâfire verdiği emânın muslimanlarca makbûl olduğu meydana çıkar. Bir muslimin zimmeti, bütün muslimanların zimmeti demektir. İşte bu vâkıa da İslâm kadınının siyâsî hakka sâhib olduğunun şâhidlerinden biridir.

Buhârî'deki rivâyette «o kıldığı namaz duhâ namazı idi» şeklindedir. Diğer bir rivâyette: «Yâ Rasulullah! Bu ne namazıdır, dedim. Duhâ namazıdır» buyurdu, demiştir. Ummu Hânî'nin o gün gördüğü duhâ namazı sekiz rek'at idi. Başka zamanlarda altı, dört, iki rek'at kıldıklarına dair de rivâyetler vardır.

٨٥ – (٧٢١) حدثنا شيبان بن فروخ . حدثنا عبد الوارث . حدثنا أبو التياح . حدثني أبو عثمان النهدي عن أبي هريرة ؛ قال : أوصاني خليلي ﷺ بثلاث : بصيام ثلاثة أيام من كل شهر . وركعتي الضحى . وأن أوتر قبل أن أرقد .

(...) وحدثنا محمد بن المثنى وابن بشار . قالا : حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة عن عباس الجريري وأبي شمر الضبعي . قالا : سمعنا أبا عثمان النهدي يحدث عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ ، بمثله .

(...) وحدثني سليمان بن معبد . حدثنا معلى بن أسد . حدثنا عبد العزيز بن مختار عن عبد الله الداناج . قال : حدثني أبو رافع الصائغ . قال : سمعت أبا هريرة قال : أوصاني خليلي أبو القاسم ﷺ بثلاث . فذكر مثل حديث أبي عثمان عن أبي هريرة .

85 — (721) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi :

Kalbî dostum (S) bana üç şey vasiyyet etti : Her aydan üç gün oruç, iki rek'at kuşluk namazı, vitr kılıb da uyumak.

( ) .... : Bu senedlerdeki râvîler de yine Ebû Hureyre'den, o da Peygamber (S) den ayni hadîsi rivâyet ettiler.

( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Hureyre; Kalbî dostum Ebu'l-Kasım (S) bana üç şey tavsiye etti dedi, diyerek bundan önceki Ebû Usman'ın Ebû Hureyre'den rivâyet ettiği hadîsin benzerini zikretti.

٨٦ – (٧٢٢) وحدثني هارون بن عبد الله ومحمد بن رافع . قالا : حدثنا ابن أبي فديك عن الضحاك ابن عثمان ، عن إبراهيم بن عبد الله بن حنين ، عن أبي مرة مولى أم هانئ ، عن أبي الدرداء ؛ قال : أوصاني حبيبي ﷺ بثلاث . لن أدعهن ما عشت : بصيام ثلاثة أيام من كل شهر . وصلاة الضحى . وبأن لا أنام حتى أوتر .

86 — (722) .... : Ebu'd-Derdâ (R) şöyle dedi :

Habîbim (S) bana üç şey tavsiye etti : Bunları yaşadığım müddetce aslâ terk etmem : Her aydan üç gün oruç, **duhâ** namazı ve vitr kılmadıkca uyumamam [29].

29. Netice olarak hakîkaten Rasûlullah'ın duhâ namazını muntazaman devam etmedikleri, ancak bazı zamanlarda arasıra kıldığı sâbit oluyor. Bunu tasrîh eden bir hadîsi de Tirmizî Ebû Saîd Hudrî'den rivâyet etmiştir.

Şârih Aynî, *Umdetu'l-Karîde* bu hadîsin şerhinde sahâbilerden birçoklarının hadîslerini senedleri ve muharricleri ile beraber toplamıştır. Bu rivâyetlerde Peygam-

(١٤) باب استحباب ركعتي سنة الفجر، والحث عليهما وتخفيفهما والمحافظة عليهما.
وبيان ما يستحب أن يقرأ فيهما

٨٧ – (٧٢٣) حدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن نافع، عن ابن عمر؛ أن حفصة أم المؤمنين أخبرته؛ أن رسول الله ﷺ كان، إذا سكت المؤذن من الأذان لصلاة الصبح، وبدا الصبح، ركع ركعتين خفيفتين، قبل أن تقام الصلاة.

(...) وحدثنا يحيى بن يحيى وقتيبة وابن رمح عن الليث بن سعد. ح وحدثني زهير بن حرب وعبيد الله بن سعيد. قالا: حدثنا يحيى عن عبيد الله. ح وحدثني زهير بن حرب. حدثنا إسماعيل عن أيوب. كلهم عن نافع، بهذا الإسناد، كما قال مالك.

(14) İKİ REK'AT FECR SÜNNETİNİN MUSTEHABLIĞI, BUNLARA TEŞVİK, HAFİF KILINMALARI, MUHÂFAZA EDİLMELERİ VE BUNLARDA OKUNMASI MUSTEHAB OLANI BEYÂN BÂBI

87 — (723) .... : Ummu'l-Mu'minîn Hafsa (R) şöyle haber verdi : Sabah vaktı belirdiğinde muezzin sabah namazı için ezânını okuyub sükût ettiği vakıt Rasûlullah (S) farz namazı ikame olunmazdan evvel hafif iki rek'at kılar idi.

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de Nâfi'den bu isnad ile (üsteki) Mâlik'in dediği gibi rivâyet ettiler.

٨٨ – (...) وحدثني أحمد بن عبد الله بن الحكم. حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن زيد ابن محمد. قال: سمعت نافعا يحدث عن ابن عمر، عن حفصة؛ قالت: كان رسول الله ﷺ، إذا طلع الفجر، لا يصلي إلا ركعتين خفيفتين.

(..) وحدثناه إسحق بن إبراهيم. أخبرنا النضر. حدثنا شعبة، بهذا الإسناد، مثله.

88 — ( ) .... : Ummu'l-Mu'minîn Hafsa (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S), fecr tulû' edib şafak sökünce hafif sûrette kıldığı iki rek'at nâfileden başka namaz kılmazdı.

( ) .... : Bu senedde de Şu'be tahdîs edib bu isnad ile onun benzerini rivâyet etti.

---

ber'in iki, dört, altı, sekiz ve on iki rek'at kıldığı haber verilmiştir. Buna göre Peygamber'in müteaddid zamanlarda iki rek'attan on iki rek'ate kadar kıldıkları ve ashâbına da bu sûretle tavsiye ettikleri anlaşılıyor.

٨٩ – (...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ سَالِمٍ ، عَنْ أَبِيهِ ؛
أَخْبَرَتْنِي حَفْصَةُ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ ، إِذَا أَضَاءَ لَهُ الْفَجْرُ ، صَلَّى رَكْعَتَيْنِ

89 — ( ) .... : Hafsa (R), Peygamber (S) in fecr kendisine aydınlık olduğu zaman iki rek'at namaz kıldığını haber vermiştir.

٩٠ – (٧٢٤) حدثنا عَمْرٌو النَّاقِدُ . حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ . حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ ،
عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ ، إِذَا سَمِعَ الْأَذَانَ ، وَيُخَفِّفُهُمَا .

(...) وَحَدَّثَنِيهِ عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ . حَدَّثَنَا عَلِيٌّ (يَعْنِي ابْنَ مُسْهِرٍ) . ح وَحَدَّثَنَاهُ أَبُو كُرَيْبٍ . حَدَّثَنَا
أَبُو أُسَامَةَ . ح وَحَدَّثَنَاهُ أَبُو بَكْرٍ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَابْنُ نُمَيْرٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ح وَحَدَّثَنَاهُ عَمْرٌو النَّاقِدُ .
حَدَّثَنَا وَكِيعٌ . كُلُّهُمْ عَنْ هِشَامٍ ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ .
وَفِي حَدِيثِ أَبِي أُسَامَةَ : إِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ .

90 — (724) .... : Âişe (R) şöyle dedi :
Rasûlullah (S), ezânı işittiği vakıt iki rek'at fecr namazını kılar ve bunları hafif tutardı.

( ) .... : Buradaki dört tarîk râvîlerinin hepsi de Hişâm'dan bu isnad ile ayni hadîsi rivâyet ettiler. Bunlardan Ebû Usâme hadîsinde: Fecr tulu ettiği zaman, şeklindedir.

٩١ – (...) وحدثناه مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ هِشَامٍ ، عَنْ يَحْيَى ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ،
عَنْ عَائِشَةَ ؛ أَنَّ نَبِيَّ اللهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ ، بَيْنَ النِّدَاءِ وَالْإِقَامَةِ ، مِنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ .

91 — ( ) .... : Âişe (R) den :
Peygamber (S), sabah namazının nidâsı (yani ezânı) ile ikameti arasında iki rek'at namaz kılardı.

٩٢ – (...) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ . قَالَ : سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ . قَالَ :
أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ عَمْرَةَ تُحَدِّثُ عَنْ عَائِشَةَ ؛ أَنَّهَا كَانَتْ تَقُولُ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ
يُصَلِّي رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ . فَيُخَفِّفُ حَتَّى إِنِّي أَقُولُ : هَلْ قَرَأَ فِيهِمَا بِأُمِّ الْقُرْآنِ !

92 — ( ) .... : Amre, Âişe'den şöyle tahdis eder, Âişe şöyle diyordu : Rasûlullah (S), sabah namazının iki rek'atını kılar ve o kadar

hafifletirdi ki hatta ben, acaba Peygamber bu iki rek'atta **Ummu'l-Kur'ânı** (yani Fâtiha'yı) okudu mu? derdim[30].

٩٣ – (...) حدثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ. حَدَّثَنَا أَبِي. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الأَنْصَارِيِّ. سَمِعَ عَمْرَةَ بِنْتَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ، إِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ، صَلَّى رَكْعَتَيْنِ. أَقُولُ: هَلْ يَقْرَأُ فِيهِمَا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ!

93 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) fecr tulû' ettiği zaman iki rek'at namaz kılardı ki ben, acaba bu rek'atlarda **Ummu'l-Kur'ânı** okudu mu? derdim.

٩٤ – (...) وحدثني زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ. قَالَ: حَدَّثَنِي عَطَاءٌ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَمْ يَكُنْ عَلَى شَيْءٍ مِنَ النَّوَافِلِ، أَشَدَّ مُعَاهَدَةً مِنْهُ، عَلَى رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الصُّبْحِ.

94 — ( ) .... : Âişe (R) den; (şöyle demiştir) :

Peygamber (S), nâfilelerden hiçbir namaz hakkında sabah namazının farzından evvelki iki rek'at sünnet derecesinde şiddetle muhâfazakâr değildi.

٩٥ – (...) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ. جَمِيعًا عَنْ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ. قَالَ ابْنُ نُمَيْرٍ: حَدَّثَنَا حَفْصٌ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ، فِي شَيْءٍ مِنَ النَّوَافِلِ، أَسْرَعَ مِنْهُ إِلَى الرَّكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْفَجْرِ.

95 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) ı nâfilelerden hiçbir namaz hakkında sabah namazından evvelki iki rek'atta olduğu kadar sür'atli görmedim.

---

30. *Ummu'l-Kur'ân*, Kur'ân anası demektir. Bu ta'bîr Fâtiha sûresinin en câzibeli ve en şanlı bir ismidir. Bir şeyin anası onun aslıdır. Kur'ânı Kerîmdeki ilâhî hükümlerin ve yüksek ma'nâların bütün asıllarını kendisinde topladığı için Fâtiha sûresine *Ummu'l-Kur'ân* denmiştir. Bu şerefinden dolayı Allah Tealâ bu sûre hakkında: *«Andolsun ki biz sana* (namazın her rek'atinde) *tekrarlanan yedi* (âyet-i kerîme) *yi ve şu büyük Kur'ânı verdik»* (el-Hıcr: 87) buyurmuştur.

Bu hadîsde Hz. Âişe'nin: Acaba Rasûlullah Fâtiha okudu mu derdim, sözü ile Peygamber'in Fâtiha okuduğunda şüphe ederim, ma'nâsı anlaşılmamalıdır. Hz. Âişe, Rasûlullah umumiyetle nâfile kılarken kırâatı uzattığı halde sabah namazının sünnetinde hafifletirdi. O derecede ki âdeta insan Fâtiha okumadı zannederdi, demek istiyor. Nitekim 98 rakamıyla gelecek olan Ebû Hureyre hadîsinde Rasûlullah'ın Fâtiha'dan sonra Kâfirûn ve Ihlâs sûrelerini okumak i'tiyâdında olduğu tasrîh edilmiştir.

٩٦ – (٧٢٥) حدثنا محمد بن عبيد الغبري. حدثنا أبو عوانة عن قتادة، عن زرارة بن أوفى،
عن سعد بن هشام، عن عائشة، عن النبي ﷺ؛ قال «ركعتا الفجر خير من الدنيا وما فيها».

96 — (725) .... : Âişe (R) den :

Peygamber (S) : «Sabah namazının iki rek'at sünneti dünyadan ve dünyada mevcûd her şeyden hayırlıdır» buyurdu[31].

٩٧ – ( ) وحدثنا يحيى بن حبيب. حدثنا معتمر. قال: قال أبي: حدثنا قتادة، عن زرارة،
عن سعد بن هشام، عن عائشة، عن النبي ﷺ؛ أنه قال، في شأن الركعتين عند طلوع الفجر «لهما
أحب إلي من الدنيا جميعا».

97 — ( ) .... : Âişe (R) den :

Peygamber (S), fecrin tulûu sırasındaki iki rek'atin şânı hakkında şöyle buyurdu : «Muhakkak ki o iki rek'at bana bütün dünyadan daha sevgilidir».

٩٨ – (٧٢٦) حدثني محمد بن عباد وابن أبي عمر. قالا: حدثنا مروان بن معاوية عن يزيد (هو
ابن كيسان) عن أبي حازم، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قرأ في ركعتي الفجر: قل يا أيها
الكافرون، وقل هو الله أحد.

98 — (726) .... : Ebû Hureyre (R) den :

Rasûlullah (S), sabah namazının iki rek'at sünnetinde : KUL YÂ EYYUHE'L-KÂFİRÛN ve KUL HUVE'LLÂHU EHAD sûrelerini okudu.

٩٩ – (٧٢٧) وحدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا الفزاري (يعني مروان بن معاوية) عن عثمان
ابن حكيم الأنصاري. قال: أخبرني سعيد بن يسار؛ أن ابن عباس أخبره؛ أن رسول الله ﷺ كان
يقرأ في ركعتي الفجر: في الأولى منهما: قولوا آمنا بالله وما أنزل إلينا [٢/البقرة/الآية ١٣٦]. الآية التي
في البقرة. وفي الآخرة منهما: آمنا بالله واشهد بأنا مسلمون [٣/آل عمران/الآية ٥٢].

99 — (727) .... : İbnu Abbâs (R) şöyle haber verdi :

Rasûlullah (S), sabah namazının iki rek'atından birincisinde; el-Bakara (136) da bulunan şu : **«Deyin ki : Biz Allah'a, bize indirilene, İb-**

31. Hz. Âişe bu hadîslerinde Rasûlullah'ın sabah namazının iki rek'at sünneti derecesinde hiçbir nâfile namaz hakkında şiddetle muhâfazakâr olmadığını, hazarda ve seferde bunları dâima kıldığını haber verdiğine göre, sabah namazının sünneti mustesnâ bir şerefi hâiz bulunuyor.

râhîm'e, İsmâil'e, İshâka, Ya'kûba ve torunlarına indirilenlere, Mûsâya, İsâya verilenlere ve (bütün) **peygamberlere Rabları katından verilenlere iymân ettik. Onlardan hiç birini diğerinden ayırd etmeyiz. Biz** (Allaha) **teslîm olmuşlarız»** âyeti; ikinci rek'atda ise; Âlu İmran (52) de bulunan şu : **«Allaha inandık. Sen de** (ey İsâ) **şâhid ol ki biz muhakkak muslimanlarız»** âyeti okudu.

١٠٠ – (..) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا أبو خالد الأحمر عن عثمان بن حكيم ، عن سعيد بن يسار ، عن ابن عباس . قال : كان رسول الله ﷺ يقرأ في ركعتي الفجر : قولوا آمنا بالله وما أنزل إلينا . والتي في آل عمران : تعالوا إلى كلمة سواء بيننا وبينكم [آل عمران/٣ آية ٦٤] .

(..) وحدثني علي بن خشرم . أخبرنا عيسى بن يونس عن عثمان بن حكيم ، في هذا الإسناد ، بمثل حديث مروان الفزاري .

100 — ( ) .... : İbnu Abbâs (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S), sabah namazının iki rek'atında : **«Deyin ki : Biz Allaha ve bize indirilene... inandık»** (el-Bakara: 136) âyetini ve Âlu İmrân (64) de bulunan şu : **«De ki : Ey kitâblılar! Hepiniz bizimle sizin aranızda musâvî bir kelimeye gelin, Allahdan başkasına tapmıyalım, Allahı bırakıb da kimimiz kimimizi Rabblar tanımıyalım.** (Buna rağmen) **eğer yine yüz çevirirlerse deyin ki : Şâhid olun, biz muhakkak muslimanlarız»** âyeti okur idi.

( ) .... : Bu seneddeki râvî de Usmânu'bnu Hakîmden, bu isnad içinde yukardaki Mervan el-Fezârî hadîsinin benzerini rivâyet etmiştir.

(١٥) باب فضل السنن الراتبة قبل الفرائض وبعدهن ، وبيان عددهن

١٠١ – (٧٢٨) حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير . حدثنا أبو خالد (يعني سليمان بن حيان) عن داود بن أبي هند ، عن النعمان بن سالم ، عن عمرو بن أوس . قال : حدثني عنبسة بن أبي سفيان ، في مرضه الذي مات فيه ، بحديث يتسار إليه . قال : سمعت أم حبيبة تقول : سمعت رسول الله ﷺ يقول « من صلى اثنتي عشرة ركعة في يوم وليلة ، بني له بهن بيت في الجنة »

قالت أم حبيبة : فما تركتهن منذ سمعتهن من رسول الله ﷺ .

وقال عنبسة : فما تركتهن منذ سمعتهن من أم حبيبة .

وقال عمرو بن أوس : ما تركتهن منذ سمعتهن من عنبسة .

وقال النعمان بن سالم : ما تركتهن منذ سمعتهن من عمرو بن أوس .

(15) FARZ NAMAZLARDAN ÖNCE VE SONRA KILINAN RÂTİBE[32] SÜNNETLERİNİN FAZÎLETİ VE SAYILARININ BEYÂNI BÂBI

101 — (728) .... : Amru'bnu Evs şöyle dedi:

Bana Anbesetu'bnu Ebî Sufyân, vefatıyle neticelenen hastalığında sevinilecek bir hadîs söyledi. Dedi ki: (Ummu'l-Mu'minîn) Ummu Habîbe (R) den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) den işittim, şöyle buyuruyordu: «Her kim bir gün bir gece içinde on iki rek'at kılarsa, bunlara karşılık Cennetde kendisi için bir ev bina olunur».

Ummu Habîbe: Bunu Rasûlullah'dan işittiğimden beri artık bunları hiç terk etmedim, dedi.

Anbese de: Bunu Ummu Habîbe'den işittiğim vakıttan beri artık o namazları hiç terk etmedim, dedi. Amru'bnu Evs de: Bunu Anbese'den işittiğim günden beri artık o namazları hiç terketmedim dedi. Ondan rivâyet eden Nu'mânu'bnu Sâlim de bunu aynen tekrar ederek: Bunu Amru'bnu Evs'den işittikden sonra artık bunları hiç terketmedim, dedi.

١٠٢ — (...) حدثنى أَبُو غَسَّانَ الْمِسْمَعِىُّ . حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ . حَدَّثَنَا دَاوُدُ عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ سَالِمٍ ، بِهَـٰذَا الْإِسْنَادِ «مَنْ صَلَّى فِي يَوْمٍ ثِنْتَيْ عَشْرَةَ سَجْدَةً ، تَطَوُّعًا ، بُنِيَ لَهُ بَيْتٌ فِي الْجَنَّةِ» .

102 — ( ) .... : Bize Dâvûd, Nu'mânu'bnu Sâlim'den bu isnadla şöyle tahdîs etti: «Her kim bir günde **tatavu'** (yani râtibe) olarak on iki rek'at namaz kılarsa Cennetde kendisi için bir ev bina olunur».

١٠٣ — (...) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ سَالِمٍ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أَوْسٍ ، عَنْ عَنْبَسَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ ، عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ ؛ أَنَّهَا قَالَتْ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «مَا مِنْ عَبْدٍ مُسْلِمٍ يُصَلِّي لِلهِ كُلَّ يَوْمٍ ثِنْتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً تَطَوُّعًا ، غَيْرَ فَرِيضَةٍ ، إِلَّا بَنَى اللهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ . أَوْ إِلَّا بُنِيَ لَهُ بَيْتٌ فِي الْجَنَّةِ» .

قَالَتْ أُمُّ حَبِيبَةَ : فَمَا بَرِحْتُ أُصَلِّيهِنَّ بَعْدُ .

وَقَالَ عَمْرٌو : مَا بَرِحْتُ أُصَلِّيهِنَّ بَعْدُ . وَقَالَ النُّعْمَانُ ، مِثْلَ ذَٰلِكَ .

---

32. *Rutûb*, kuûd vezninde bir yerde kat'iyyen kımıldamamak vechi üzere sâbit ve payidâr olub durmak ma'nâsınadır. *Terettüb* de rutûb ma'nâsınadır. Tertîb, tef'îl vezninde bir nesneyi bir yerde sâbit ve payidâr eylemek ma'nâsınadır. Bir de istilâhî tertîb vardır ki her nesneyi yerli yerine vaz' ve isbât eylemekten ibarettir ve bu da ayni ma'nâdan alınmıştır (*Kamus tercemesi*).

Râtibe, bu kökten ismi fâil olub farz namazlarla beraber sâbit olan ve onlardan ayrılmıyan sünnet namazı ma'nâsını ifade eder.

(..) وحدثني عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ بِشْرٍ وَعَبْدُ اللهِ بْنُ هَاشِمٍ الْعَبْدِيُّ. قَالَا: حَدَّثَنَا بَهْزٌ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: النُّعْمَانُ بْنُ سَالِمٍ أَخْبَرَنِي. قَالَ: سَمِعْتُ عَمْرَو بْنَ أَوْسٍ يُحَدِّثُ عَنْ عَنْبَسَةَ، عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ؛ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَا مِنْ عَبْدٍ مُسْلِمٍ تَوَضَّأَ فَأَسْبَغَ الْوُضُوءَ ثُمَّ صَلَّى لِلَّهِ كُلَّ يَوْمٍ» فَذَكَرَ بِمِثْلِهِ.

103 — ( ) Bize Muhammedu'bnu Beşşâr tahdîs etti. Bize Muhammedu'bnu Ca'fer tahdîs etti. Bize Şu'be Nu'mânu'bnu Sâlim'den, o da Amru'bnu Evs'den, o da Anbesetu'bnu Ebî Sufyân'dan, o da Peygamber'in zevcesi Ummu Habîbe'den tahdîs etti. Ummu Habîbe şöyle dedi: Rasûlullah (S) dan işittim şöyle buyuruyordu: «Hiç bir mu'min kul yoktur ki her gün farzın dışında **tatavu'** olarak Allah için on iki rek'at namaz kılsın da Cennetde Allah onun için bir ev yapmasın. yahut Cennetde onun için bir ev binâ edilmesin».

Ummu Habîbe: Artık ben ondan sonra bu namazları kılmakda devam ediyorum dedi.

Amru'bnu Evs de: Artık ben de bundan sonra bu namazları kılmaktan hiç vaz geçmedim, dedi. Ondan rivâyet eden Nu'mân da bu sözlerin benzerini aynen tekrar etti [33].

( ) .... : Buradaki râvî de, Ummu Habîbe'nin; Rasûlullah (S): «Abdest alıb da abdestini tastamam yapan, sonra her gün Allah için namaz kılan...» buyurdu, dediğini zikrederek geçen hadîsin benzerini rivâyet etti.

١٠٤ — (٧٢٩) وحدثني زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَعُبَيْدُ اللهِ بْنُ سَعِيدٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا يَحْيَى (وَهُوَ ابْنُ سَعِيدٍ) عَنْ عُبَيْدِ اللهِ. قَالَ: أَخْبَرَنِي نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ. ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ. حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَبْلَ الظُّهْرِ سَجْدَتَيْنِ. وَبَعْدَهَا سَجْدَتَيْنِ. وَبَعْدَ الْمَغْرِبِ سَجْدَتَيْنِ. وَبَعْدَ الْعِشَاءِ سَجْدَتَيْنِ. وَبَعْدَ الْجُمُعَةِ سَجْدَتَيْنِ. فَأَمَّا الْمَغْرِبُ وَالْعِشَاءُ وَالْجُمُعَةُ. فَصَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي بَيْتِهِ.

104 — (729) .... : Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi:

Rasûlullah (S) ile birlikte öğlen namazından evvel iki ve ondan sonra (yine) iki, akşam namazından sonra iki, yatsı namazından sonra iki, cumua namazından sonra da iki rek'at (râtibe sünneti) kıldım. Akşam,

---

33. Bu rek'atlardan maksad muekked olan *râtibe* sünnetleridir. *Tatavvu'*, umumiyetle musallînin kılıb kılmamakta muhayyer olduğu nâfileler ma'nâsına kullanılırsa da bu hadîslerde muekked nâfileler hakkında kullanıldığı açıktır. Ummu Habîbe'nin bu rivâyetlerine göre *râtibe* olarak *on iki rek'at* tavsiye buyurulduğu sâbit olmaktadır.

yatsı ve cumuanın râtibelerini Peygamber'in evinde, onun yanında kıldım[34].

(١٦) باب جواز النافلة قائما وقاعدا، وفعل بعض الركعة قائما وبعضها قاعدا

١٠٥ – (٧٣٠) حدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا هشيم عن خالد، عن عبد الله بن شقيق. قال: سألت عائشة عن صلاة رسول الله ﷺ، عن تطوعه؟ فقالت: كان يصلي في بيتي قبل الظهر أربعا. ثم يخرج فيصلي بالناس. ثم يدخل فيصلي ركعتين. وكان يصلي بالناس المغرب. ثم يدخل فيصلي ركعتين. ويصلي بالناس العشاء. ويدخل بيتي فيصلي ركعتين. وكان يصلي من الليل تسع ركعات. فيهن الوتر. وكان يصلي ليلا طويلا قائما. وليلا طويلا قاعدا. وكان إذا قرأ وهو قائم، ركع وسجد وهو قائم. وإذا قرأ قاعدا، ركع وسجد وهو قاعد. وكان إذا طلع الفجر، صلى ركعتين.

(16) AYAKDA DURARAK VE OTURARAK NÂFİLE KILMANIN, REK'ATIN BİR KISMINI AYAKDA BİR KISMINI DA OTURUR HALDE KILMANIN CEVÂZI BÂBI

105 — (730) .... : Abdullahi'bnu Şakîk dedi ki :

Âişe (R) den, Rasûlullah (S) ın tatavvuunu sordum? Şöyle cevab verdi : Rasûlullah, benim evimde öğlenden evvel dört rek'at kılar, ondan sonra çıkar halka farzı kıldırır, sonra tekrar iki rek'at kılardı. Akşam namazını da halka kıldırdıktan sonra yine gelir iki rek'at kılardı. Yatsıyı kıldırdıktan sonra, yine gelir iki rek'at kılardı. Bir de geceleyin, içinde vitr olmak üzere dokuz rek'at daha kılardı. Bir de geceleyin uzun, uzun ya ayakda durarak, ya oturarak namaz kılardı. Ayakda kırâat ederse ayakda iken, oturduğu yerde kırâat ederse oturduğu yerden rukû' ve secdeye varırdı. Fecir tulû' edince de iki rek'at kılardı.

١٠٦/١٠٧ – (...) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا حماد عن بديل وأيوب، عن عبد الله بن شقيق، عن عائشة؛ قالت: كان رسول الله ﷺ يصلي ليلا طويلا. فإذا صلى قائما، ركع قائما. وإذا صلى قاعدا، ركع قاعدا.

106/107 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

34. İbnu Umer'in bu nakline göre muekked olan *râtibe sünnetleri on rek'attır*. Nitekim kendisi rivâyetlerin birinde: «Peygamber (S) den on rek'at namaz belledim..» diyor. Öğleden evvelki dört rek'at *râtibe* hakkında da Buhârî, Muslim, Tirmizî ve diğerlerinde de Ali, Âişe ve Abdullah ibn Sâib'den ve daha başkalarından rivâyet edilmiş hadîsler vardır.

Rasûlullah (S) geceleyin uzun, uzun namaz kılardı. Ayakta durarak namaz kılarsa ayakta rukûa varır, oturarak namaz kılarsa oturduğu halde rukûa varırdı.

١٠٨ – (...) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ بُدَيْلٍ ، عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ شَقِيقٍ . قَالَ: كُنْتُ شَاكِيًا بِفَارِسَ. فَكُنْتُ أُصَلِّي قَاعِدًا . فَسَأَلْتُ عَنْ ذَلِكَ عَائِشَةَ ؟ فَقَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي لَيْلاً طَوِيلاً قَائِمًا . فَذَكَرَ الْحَدِيثَ .

108 — ( ) .... : Abdullah ibn Şakîk :

Ben Fars diyârında hasta idim. Bu sebepten oturduğum halde namaz kılardım. Muteakiben bunu Âişe (R) den sordum? Rasûlullah (S) geceleyin uzun, uzun namaz kılardı, dedi diyerek hadîsin tamâmını rivâyet etti.

١٠٩ – (...) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ مُعَاذٍ عَنْ حُمَيْدٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ الْعُقَيْلِيِّ ؛ قَالَ : سَأَلْتُ عَائِشَةَ عَنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ بِاللَّيْلِ ؟ فَقَالَتْ: كَانَ يُصَلِّي لَيْلاً طَوِيلاً قَائِمًا . وَلَيْلاً طَوِيلاً قَاعِدًا . وَكَانَ إِذَا قَرَأَ قَائِمًا، رَكَعَ قَائِمًا . وَإِذَا قَرَأَ قَاعِدًا، رَكَعَ قَاعِدًا .

109 — ( ) .... : Abdullah ibnu Şakîk el-Ukaylî şöyle dedi: Âişe (R) den, Rasûlullah (S) ın gece namazını sordum? Geceleyin uzun, uzun ya ayakda durarak, ya oturarak namaz kılardı, Ayakda kırâat ettiği zaman ayakda rukûa varır, oturarak kırâat ettiği vakıt ise oturduğu halde rukûa varırdı, diye cevab verdi.

١١٠ – (...) وحدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى . أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ هِشَامِ بْنِ حَسَّانَ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ الْعُقَيْلِيِّ ؛ قَالَ : سَأَلْنَا عَائِشَةَ عَنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ ؟ فَقَالَتْ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُكْثِرُ الصَّلَاةَ قَائِمًا وَقَاعِدًا. فَإِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ قَائِمًا، رَكَعَ قَائِمًا. وَإِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ قَاعِدًا، رَكَعَ قَاعِدًا

110 — ( ) .... : Abdullah ibn Şakîk el-Ukaylî şöyle dedi : Âişe (R) den, Rasûlullah (S) ın namazını sorduk? Rasûlullah, ayakda ve oturarak çok namaz kılardı. Namaza ayakda başlarsa ayakda rukûa varır, namaza oturarak başlarsa, oturduğu halde varırdı, dedi.

١١١ – (٧٣١) وحدثني أبو الربيع الزهراني . أخبرنا حماد (يعني ابن زيد) . ح قال وحدثنا حسن بن الربيع . حدثنا مهدي بن ميمون . ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا وكيع . ح وحدثنا أبو كريب . حدثنا ابن نمير . جميعا عن هشام بن عروة . ح وحدثني زهير بن حرب (واللفظ له) قال: حدثنا يحيى بن سعيد عن هشام بن عروة . قال: أخبرني أبي عن عائشة . قالت: ما رأيت رسول الله ﷺ يقرأ في شيء من صلاة الليل جالسا . حتى إذا كبر قرأ جالسا . حتى إذا بقي عليه من السورة ثلاثون أو أربعون آية ، قام فقرأهن . ثم ركع .

111 — (731) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) ı yaşı kemâle ulaşıncaya kadar gece namazından hiç birinde oturarak kırâat yaptığını görmedim. Yaşı ileri olduğu zaman oturduğu halde kırâat etti. Nihayet okuduğu sûreden üzerinde otuz yahut kırk âyet mikdarı kalınca kalkıb bu kalan âyetleri ayakda okurdu, sonra rukûa varırdı [35].

١١٢ – (...) وحدثنا يحيى بن يحيى . قال: قرأت على مالك عن عبد الله بن يزيد وأبي النضر، عن أبي سلمة بن عبد الرحمن ، عن عائشة ؛ أن رسول الله ﷺ كان يصلي جالسا . فيقرأ وهو جالس . فإذا بقي من قراءته قدر ما يكون ثلاثين أو أربعين آية . قام فقرأ وهو قائم . ثم ركع . ثم سجد . ثم يفعل في الركعة الثانية مثل ذلك .

112 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) — yaşı ilerleyince — kırâatı oturarak yapar, rukûa varmak istediği zaman kalkar ve insanın kırk âyet okuyabileceği zaman kadar da ayakda okurdu. Sonra rukûa varır, sonra secde ederdi. Sonra ikinci rek'atda da bunun gibi yapardı.

١١٣ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وإسحق بن إبراهيم . قال أبو بكر : حدثنا إسماعيل ابن علية عن الوليد بن أبي هشام ، عن أبي بكر بن محمد ، عن عمرة ، عن عائشة . قالت: كان

---

35. Fakîhler, Hz. Âişe'nin bu hadîsleriyle, ayakda namaza başlıyan musallînin namaz kılarken hastalanarak oturması câiz olduğu gibi, bunun aksi de yani oturarak başlıyan musallînin namaz esnasında iyileşib ayakda kılarak ikmâl etmesinin câzi olacağına istidlâl etmişlerdir.

'Yine böyle yatarak namaza başlayıp da sonra ya oturarak veyahut ayakta kılmaya muktedir olan musallînin halin îcâbın göre namazı tamamlaması luzumuna da istidlâl etmişlerdir.

رَسُولُ اللهِ ﷺ يَقْرَأُ وَهُوَ قَاعِدٌ . فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَرْكَعَ ، قَامَ قَدْرَ مَا يَقْرَأُ إِنْسَانٌ أَرْبَعِينَ آيَةً .

113 — ( ) .... : Amre, Âişe (R) den; şöyle demiştir:
Rasûlullah (S) oturur halde kırâat eder, rukûa varmak istediği zaman insanın kırk âyet okuyacağı müddet kadar ayağa kalkar (rukûa varır) dı.

١١٤ — (...) وحدثنا ابْنُ نُمَيْرٍ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو . حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ ابْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَقَّاصٍ ؛ قَالَ : قُلْتُ لِعَائِشَةَ : كَيْفَ كَانَ يَصْنَعُ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي الرَّكْعَتَيْنِ وَهُوَ جَالِسٌ ؟ قَالَتْ : كَانَ يَقْرَأُ فِيهِمَا . فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَرْكَعَ ، قَامَ فَرَكَعَ .

114 — ( ) .... : Alkametu'bnu Vakkas dedi ki:
Âişe'ye: Rasûlullah (S), oturarak kıldığı iki rek'at namazda nasıl yapıyordu? dedim. Her iki rek'atda da kırâatı oturduğu yerde yapar, rukûa varmak istediği zaman kalkar, akabinde rukûa varırdı, dedi.

١١٥ — (٧٣٢) وحدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى . أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ عَنْ سَعِيدٍ الْجُرَيْرِيِّ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ شَقِيقٍ ؛ قَالَ : قُلْتُ لِعَائِشَةَ : هَلْ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي وَهُوَ قَاعِدٌ ؟ قَالَتْ : نَعَمْ . بَعْدَ مَا حَطَمَهُ النَّاسُ .

(...) وحدثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا كَهْمَسٌ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ . قَالَ : قُلْتُ لِعَائِشَةَ . فَذَكَرَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، بِمِثْلِهِ .

115 — (732) .... : Abdullahi'bnu Şakîk dedi ki:
Âişe'ye: Peygamber (S), oturarak namaz kılar mıydı? diye sordum. Evet, insanlar onu ihtiyarlattıktan sonra, dedi.
( ) .... : Bu seneddeki râvîler yine Abdullahi'bnu Şakîk'ın Âişe'ye sordum ki dediğini zikrederek, Peygamber (S) in hâlinden geçen hadîsin benzerini rivâyet ettiler.

١١٦ — (...) وحدثني مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ وَهَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ . قَالَا : حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ . قَالَ : قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ : أَخْبَرَنِي عُثْمَانُ بْنُ أَبِي سُلَيْمَانَ ؛ أَنَّ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ أَخْبَرَهُ ؛ أَنَّ عَائِشَةَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَمْ يَمُتْ ، حَتَّى كَانَ كَثِيرٌ مِنْ صَلَاتِهِ وَهُوَ جَالِسٌ .

116 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle haber verdi:

Peygamber (S) in vefatı, namazlarından çoğunu oturarak kıldıktan sonra vâkı oldu.

١١٧ – (...) وحدثني مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ وَحَسَنٌ الْحُلْوَانِيُّ. كِلَاهُمَا عَنْ زَيْدٍ. قَالَ حَسَنٌ: حَدَّثَنَا زَيْدُ ابْنُ الْحُبَابِ. حَدَّثَنِي الضَّحَّاكُ بْنُ عُثْمَانَ. حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ. قَالَتْ: لَمَّا بَدَّنَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَثَقُلَ، كَانَ أَكْثَرُ صَلَاتِهِ جَالِسًا.

117 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S), yaşı ilerleyib (vucûdu) ağırlaşınca namazının çoğunu oturarak kılar oldu.

١١٨ – (٧٣٣) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ، عَنِ الْمُطَّلِبِ بْنِ أَبِي وَدَاعَةَ السَّهْمِيِّ، عَنْ حَفْصَةَ؛ أَنَّهَا قَالَتْ: مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ صَلَّى فِي سُبْحَتِهِ قَاعِدًا. حَتَّى كَانَ قَبْلَ وَفَاتِهِ بِعَامٍ. فَكَانَ يُصَلِّي فِي سُبْحَتِهِ قَاعِدًا. وَكَانَ يَقْرَأُ بِالسُّورَةِ فَيُرَتِّلُهَا. حَتَّى تَكُونَ أَطْوَلَ مِنْ أَطْوَلَ مِنْهَا.

(...) وحدثني أَبُو الطَّاهِرِ وَحَرْمَلَةُ. قَالَا: أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي يُونُسُ. ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ ابْنُ إِبْرَاهِيمَ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ. قَالَا: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ. جَمِيعًا عَنِ الزُّهْرِيِّ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ، مِثْلَهُ. غَيْرَ أَنَّهُمَا قَالَا: بِعَامٍ وَاحِدٍ أَوِ اثْنَيْنِ.

118 — (733) .... : Hafsa (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) ın vefatından bir yıl evveline kadar tatavvu' namazlarında oturduğunu hiç görmedim. Vefat senesi tatavvu' namazlarında oturur oldu.

Rasûlullah, oturduğu halde sûreyi okur ve onu tertîl ederdi. Nihayet oturur vaziyette okuduğu mikdar, kalktığında okuduğu mikdardan daha uzun olurdu.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de cemîan Zuhrî'den olmak üzere bu isnadla ayni hadîsi rivâyet ettiler. Ancak bunlar : Bir yıl yahut iki yıl evveline kadar, dediler.

١١٩ – (٧٣٤) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُوسَى عَنْ حَسَنِ بْنِ صَالِحٍ، عَنْ سِمَاكٍ؛ قَالَ: أَخْبَرَنِي جَابِرُ بْنُ سَمُرَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَمْ يَمُتْ، حَتَّى صَلَّى قَاعِدًا.

119 — (734) .... : Câbiru'bnu Semure (R) :

Peygamber (S) ni, oturarak namaz kıldıktan sonra vefat ettiğini haber vermiştir.

١٢٠ – (٧٣٥) وحدّثني زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ : حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ ، عَنْ أَبِي يَحْيَىٰ ، عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عَمْرٍو ؛ قَالَ : حُدِّثْتُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « صَلَاةُ الرَّجُلِ قَاعِدًا نِصْفُ الصَّلَاةِ » قَالَ فَأَتَيْتُهُ فَوَجَدْتُهُ يُصَلِّي جَالِسًا. فَوَضَعْتُ يَدِي عَلَى رَأْسِهِ . فَقَالَ: مَالَكَ يَا عَبْدَ اللهِ بْنَ عَمْرٍو ؟ قُلْتُ : حُدِّثْتُ ، يَا رَسُولَ اللهِ ! أَنَّكَ قُلْتَ « صَلَاةُ الرَّجُلِ قَاعِدًا عَلَى نِصْفِ الصَّلَاةِ » وَأَنْتَ تُصَلِّي قَاعِدًا! قَالَ « أَجَلْ . وَلَٰكِنِّي لَسْتُ كَأَحَدٍ مِنْكُمْ » .

(...) وحدّثناه أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ . جَمِيعًا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ ، عَنْ شُعْبَةَ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ . كِلَاهُمَا عَنْ مَنْصُورٍ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ . وَفِي رِوَايَةِ شُعْبَةَ : عَنْ أَبِي يَحْيَى الْأَعْرَجِ .

120 — (735) .... : Abdullah ibn Amr (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) ın : «İnsanın oturarak kıldığı namaz, (ayakda kılacağı) namazın yarısıdır» buyurduğu bana söylendi. Bunun üzerine Rasûlullah'a geldim ve kendisini oturarak namaz kılar buldum. Elimi, başının üzerine koydum. Neyin var, ya Abde'llahi'bne Amr? diye sordu. Ya Rasûlallah! Sizin : «İnsanın oturarak kıldığı namaz, namazın yarısı kadar (ecre hak kazanacak) dır» buyurduğunuz bana haber verildi. Halbuki siz oturarak namaz kılıyorsunuz, dedim. «Evet. Lâkin, sen sizin herhangi biriniz gibi değilim» buyurdu [36].

( ) .... : Bu iki tarîk râvîleri de Mansûr'dan, bu isnadla ayni hadîsi rivâyet ettiler. Bunlardan Şu'be'nin rivâyetinde : Ebû Yahyâ el-A'rac isnadı vardır.

---

36. Buhârî'deki şu iki rivâyet bu husûsa daha ziyâde açıklık vermektedir.

a. Imrân ibn Husayn şöyle dedi : Rasûlullah (S) dan, insanın oturarak namaz kılıb kılamıyacağını sordum. «Eğer ayakda durarak kılarsa daha fazîletlidir. Her kim oturarak kılarsa, ayakda durarak kılanın yarı ecrini hak eder. Her kim de yan yatarak kılarsa oturarak kılanın yarı ecrini hak eder» buyurdu (*Buhârî, cumua, salâtu'l-kaid*).

b. Yine Imrân ibn Husayn şöyle dedi : Ben bâsûr hastalığına mübtelâ idim. Peygamber (S) den hasta namazının keyfiyetini sordum. «Ayakda kıl, gücün yetmezse oturarak, ona da gücün yetmezse yan yatarak kıl» buyurdu (*Buhârî, cumua, salâtu'l-kaid bi'l-iymâ*).

(١٧) باب صلاة الليل وعدد ركعات النبي صلى الله عليه وسلم في الليل ، وأن الوتر ركعة ، وأن الركعة صلاة صحيحة

١٢١ – (٧٣٦) حدثنا يحيى بن يحيى . قال : قرأت على مالك عن ابن شهاب ، عن عروة ، عن عائشة ؛ أن رسول الله ﷺ كان يصلي بالليل إحدى عشرة ركعة . يوتر منها بواحدة . فإذا فرغ منها اضطجع على شقه الأيمن . حتى يأتيه المؤذن فيصلي ركعتين خفيفتين .

(17) GECLEYİN KILINAN NÂFİLE NAMAZ, PEYGAMBERİN GECELEYİN KILDIĞI REK'ATLARIN SAYISI, VİTRİN BİR REK'AT OLDUĞU VE BİR REK'ATIN DA SAHÎH BİR NAMAZ OLDUĞU BÂBI

121 — (736) .... : Âişe (R) den :
Rasûlullah (S), geceleyin **on bir rek'at** namaz kılardı. Bu on bir rek'atdan biriyle vitr yapardı. Bundan fâriğ olduğu zaman sağ yanı üzerine yatardı. Tâ müezzin (sabah namazının vaktını haber vermek için) ona gelinceye kadar. Muteakiben (kalkıb) hafifce iki rek'at namaz kılardı.

١٢٢ – (...) وحدثني حرملة بن يحيى . حدثنا ابن وهب . أخبرني عمرو بن الحارث عن ابن شهاب ، عن عروة بن الزبير ، عن عائشة زوج النبي ﷺ ؛ قالت : كان رسول الله ﷺ يصلي فيما بين أن يفرغ من صلاة العشاء (وهي التي يدعو الناس العتمة) إلى الفجر ، إحدى عشرة ركعة . يسلم بين كل ركعتين . ويوتر بواحدة . فإذا سكت المؤذن من صلاة الفجر ، وتبين له الفجر ، وجاءه المؤذن ، قام فركع ركعتين خفيفتين . ثم اضطجع على شقه الأيمن . حتى يأتيه المؤذن للإقامة .

(...) وحدثنيه حرملة . أخبرنا ابن وهب . أخبرني يونس عن ابن شهاب ، بهذا الإسناد . وساق حرملة الحديث بمثله . غير أنه لم يذكر : وتبين له الفجر ، وجاءه المؤذن . ولم يذكر : الإقامة . وسائر الحديث ، بمثل حديث عمرو ، سواء .

122 — ( ) .... : Peygamber (S) in zevcesi Âişe (R) şöyle dedi :
Rasûlullah (S), yatsı namazını (ki o insanların **atame** dedikleri namazdır) kılıb ayrıldıkdan tâ sabah namazına kadarki arada **on bir** rek'at namaz kılardı. Her iki rek'atda bir selâm verir, bir rek'atı da vitr yapardı. Rasûlullah, muezzin sabah namazı ezanını okuyub sustukdan ve kendi-

sine fecrin tulûu tebeyyün ettikden, haber vermek için muezzin de geldikten sonra kalkıb hafifce iki rek'at kılar, sonra ikameti haber vermek için muezzin gelinceye kadar sağ yanı üzerine yatardı [37].

( ) Bu hadîsi bana Harmele de tahdîs etti. Bize İbnu Vehb haber verdi. Bana Yûnus, İbnu Şihâb'dan bu isnadla haber verdi. Ve Harmele bu hadîsi yukardaki gibi sevketti. Ancak: «Ve kendisine fecr tebeyyün ettikden, müezzin de ona geldikten» sözlerini ve bir de «ikamet» sözünü zikretmedi. Hadîsin geri kalanı musâvî olarak (bundan önceki) Amrı hadîsi gibidir.

١٢٣ — (٧٣٧) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ . قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ ثَلَاثَ عَشْرَةَ رَكْعَةً . يُوتِرُ مِنْ ذَٰلِكَ بِخَمْسٍ . لَا يَجْلِسُ فِي شَيْءٍ إِلَّا فِي آخِرِهَا .

(...) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ . ح وَحَدَّثَنَاهُ أَبُو كُرَيْبٍ . حَدَّثَنَا وَكِيعٌ وَأَبُو أُسَامَةَ . كُلُّهُمْ عَنْ هِشَامٍ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ .

123 — (737) .... : Âişe (R) şöyle dedi:

Rasûlullah (S), geceleyin **on üç** rekat namaz kılar [38], yalnız son rek'-

---

37. Bundan muezzinin — biri ezanı müteakib sabah namazı vaktını, diğeri de ikametten evvel namazın ikamet vaktinin geldiğini haber vermek için — iki defa geldiğini ve hafifce kılınan iki rek'at namaz ve sağ yanına yatmanın bu esnada olduğu anlaşılıyor. Bunu te'yid eden birçok rivâyetlere göre sabahın sünnetini muhtasar kılmak da sünnettir.

38. İbnu'l-Kayyım *«Zâdu'l-Maâd»* ında şöyle diyor: «Rasûlullah'ın gece namazı İbn Abbâs ve Âişe'den gelen rivayetlerde *on bir* ve *on üç* olmak üzere muhteliftir. On bir rek'at hakkında ittifak vardır. İhtilâf, son iki rek'ate âiddir. Bu iki rek'at sabah namazının sünneti midir yoksa gece namazı cümlesinden mi ma'dûddur? Her iki suretde de netice birdir. Rasûlullah'ın her gün kıldığı namazın adedi üzerinde müessir değildir. Şöyle ki: Rasûlullah farz, râtibe sünneti, gece nâfilesi olmak üzere gece ve gündüz kıldığı günlük namazın rek'at adedi *kırk*dır. Rasûlullah bütün hayatınca günlük bu kırk rek'at namazı muhâfaza etmiştir. On yedi rek'at farz, on iki rek'at râtibe, on bir veyahut on üç rek'at teheccüd namazıdır. Rasûlullah'ın bu *kırk rek'at* namaz üzerine ziyade olarak kıldığı bazı namazlar daha vardır ki bunlar râtibe değil, ârizî sünnetlerdir. Fetih namazı, duhâ namazı, tahiyyetu'l-mescid, bir dostunu ziyaretinde kıldığı namaz ve benzerleri».

Rasûlullah'ın gece namazının gerek kemmiyet, gerek keyfiyyeti hakkındaki haberler Hz. Âişe ile İbnu Abbâs'dan başka daha on dört sahâbîden gelmektedir. Şârih Aynî bunların hepsini metinleriyle, senedleriyle, muharricleriyle beraber *«Umdetu'l-Karî»*de zikretmiştir. Bu rivâyetlerin ifâde ettiği kemmiyetler tabiî biribirinden farklıdır. Bütün bu rivâyetler, Rasûlullah'ın ayrı ayrı zamanlarda kıldığı teheccüd namazlarına âiddir. Her sahâbî, kendi gördüğünü, bildiğini haber verdiği için aralarında bir fark bulunması pek tabiîdir.

atda selâm teşehhüdüne oturmak üzere bunlardan beşi ile vitrini edâ ederdi [39].

( ) .... : Bu iki tarîk râvîleri de Hişâmdan bu isnad ile rivâyet etmişlerdir.

١٢٤ – (...) وحدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا ليث عن يزيد بن أبي حبيب، عن عراك بن مالك، عن عروة؛ أن عائشة أخبرته؛ أن رسول الله ﷺ كان يصلي ثلاث عشرة ركعة، بركعتي الفجر.

124 — ( ) .... : Âişe (R), şöyle haber vermiştir :

Rasûlullah (S), fecrin iki rek'ati ile beraber (geceleyin) on üç rek'at namaz kılardı.

١٢٥ – (٧٣٨) حدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن سعيد بن أبي سعيد المقبري، عن أبي سلمة بن عبد الرحمن؛ أنه سأل عائشة: كيف كانت صلاة رسول الله ﷺ في رمضان؟ قالت: ما كان رسول الله ﷺ يزيد في رمضان، ولا في غيره، على إحدى عشرة ركعة. يصلي أربعا فلا تسأل عن حسنهن وطولهن. ثم يصلي أربعا فلا تسأل عن حسنهن وطولهن. ثم يصلي ثلاثا. فقالت عائشة: فقلت: يا رسول الله! أتنام قبل أن توتر؟ فقال «يا عائشة! إن عيني تنامان ولا ينام قلبي».

125 — (738) .... : Ebû Seleme ibn Abdirrahman, Âişeden: Rasûlullah (S) Ramazandaki namazı nasıl idi? diye sordum. Bunun üzerine Âişe şöyle dedi: Rasûlullah, ne Ramazanda ne de Ramazanın gayrı (geceler) de on bir rek'at üzerine ziyade etmiş değildir. Rasûlullah, (ibtida) dört rek'at kılardı. Artık o rek'atların güzelliğinden ve uzunluğundan sorma! Sonra dört rek'at (daha) kılardı. Bunların da güzelliğinden ve uzunluğundan sorma! Sonra da üç (rek'at) kılardı.

Âişe dedi ki: Yâ Rasûlallah! Vitr kılmazdan önce uyur musun? diye sordum. Rasûlullah: «Yâ Âişe! Benim iki gözüm uyur halbuki kalbim uyumaz» buyurdu.

١٢٦ – (...) وحدثنا محمد بن المثنى. حدثنا ابن أبي عدي. حدثنا هشام عن يحيى عن أبي سلمة؛ قال: سألت عائشة عن صلاة رسول الله ﷺ؟ فقالت: كان يصلي ثلاث عشرة ركعة. يصلي ثمان ركعات ثم يوتر. ثم يصلي ركعتين وهو جالس. فإذا أراد أن يركع قام فركع. ثم يصلي ركعتين بين النداء والإقامة، من صلاة الصبح.

39. Selâmı iki rek'atda değil de beş rek'atın sonunda vermesi, vitr işinin istikrâr bulmasından önce idi. Çünkü Rasûlullah'ın her iki rek'atın bitiminde oturub selâm verdiği mucmaun aleyhdir.

(...) وحدثني زهير بن حرب. حدثنا حسين بن محمد. حدثنا شيبان عن يحيى. قال: سمعت أبا سلمة. ح وحدثني يحيى بن بشر الحريري. حدثنا معاوية (يعني ابن سلام) عن يحيى بن أبي كثير. قال: أخبرني أبو سلمة أنه سأل عائشة عن صلاة رسول الله ﷺ، بمثله. غير أن في حديثهما: تسع ركعات قائما. يوتر منهن.

126 — ( ) .... : Ebû Seleme dedi ki :

Âişe (R) den Rasûlullah (S) ın namazını sordum. Şöyle dedi: Rasûlullah (S), **on üç** rek'at kılardı. Şöyleki; ibtida sekiz rek'at kılardı. Sonra bir rek'at vitr kılardı. Sonra oturduğu yerde iki rek'at kılar, oturarak kıldığı bu iki rek'atda rukûa varmak istediğinde ayağa kalkıb akabinde rukû' ederdi. Sonra sabah namazının nidâsı (yani ezanı) ile ikameti arasında iki rek'at kılardı.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de yine Ebû Seleme'nin Ummu'l-Mu'minîn Âişe'den, Rasûlullahın namazını sorduğunu geçen hadîs gibi rivâyet ettiler. Ancak şukadar var ki bunların hadîsinde: Ayakda dokuz rek'at kılar ve bunları vitr olarak edâ ederdi, tarzındadır.

١٢٧ — (...) وحدثنا عمرو الناقد. حدثنا سفيان بن عيينة عن عبد الله بن أبي لبيد. سمع أبا سلمة قال: أتيت عائشة فقلت: أي أمه! أخبريني عن صلاة رسول الله ﷺ. فقالت: كانت صلاته، في شهر رمضان وغيره، ثلاث عشرة ركعة بالليل. منها ركعتا الفجر.

127 — ( ) .... : Ebû Seleme dedi ki :

Âişe'ye geldim ve: Ey Anam! Bana Rasûlullah (S) ın namazından haber ver, dedim. Onun namazı, Ramazan ayında ve gayrısında geceleyin **on üç** rek'atdan ibaretti. Fecr namazının iki rek'at sünneti de bu on üç rek'ate dâhildir, dedi.

١٢٨ — (...) حدثنا ابن نمير. حدثنا أبي. حدثنا حنظلة عن القاسم بن محمد. قال: سمعت عائشة تقول: كانت صلاة رسول الله ﷺ من الليل عشر ركعات. ويوتر بسجدة. ويركع ركعتي الفجر. فتلك ثلاث عشرة ركعة.

128 — ( ) .... : Kasımu'bnu Muhammed şöyle dedi :

Âişe'den şöyle derken duydum. Rasûlullah'ın geceleyin kıldığı namaz on rek'at idi. Bir rek'atla da vitr kılar ve sonra fecrin iki rek'at (sünneti) ni edâ buyururdu. **On üç** rek'at işte bunlardır.

١٢٩ – (٧٣٩) وحدثنا أحمد بن يونس. حدثنا زهير. حدثنا أبو إسحاق. ح وحدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا أبو خيثمة عن أبي إسحاق. قال: سألت الأسود بن يزيد عما حدثته عائشة عن صلاة رسول الله ﷺ؟ قالت: كان ينام أول الليل ويحيي آخره. ثم إن كانت له حاجة إلى أهله قضى حاجته. ثم ينام. فإذا كان عند النداء الأول (قالت) وثب. (ولا والله! ما قالت: قام) فأفاض عليه الماء. (ولا والله! ما قالت: اغتسل. وأنا أعلم ما تريد) وإن لم يكن جنبا توضأ وضوء الرجل للصلاة. ثم صلى الركعتين.

129 — (739) .... : Bize Ebû Hayseme, Ebû İshâk'dan haber verdi. Dedi ki: Esvedu'bnu Yezîd'e, Âişe'nin kendisine Rasûlullah (S) ın namazının mahiyetinden anlattıklarını sordum. Âişe şöyle demişti: Rasûlullah, gecenin evvelinde uyur, sonunu da (namaz kılarak) ihyâ ederdi. Sonra şâyet kendisinin ehline bir ihtiyacı olursa bu ihtiyacını yerine getirdikten sonra uyurdu. Birinci nidâ vaktı olduğunda (döşeğinden) sıçrardı.

(Râvî: Vallahi Âişe burada «kalktı» demedi, der.) Muteakiben kendi üzerine su döküb taşırırdı. (Râvî yine burada: Vallahi Âişe «yıkandı» demedi ve ben Âişe'nin neyi kasdettiğini pek â'lâ biliyorum, dedi). Ve eğer Peygamber cünüb olmadıysa insanın namaz için aldığı abdesti alır, sonra sabahın iki rek'at sünnet namazını kılardı.

١٣٠ – (٧٤٠) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب. قالا: حدثنا يحيى بن آدم. حدثنا عمار بن رزيق عن أبي إسحاق، عن الأسود، عن عائشة؛ قالت: كان رسول الله ﷺ يصلي من الليل. حتى يكون آخر صلاته الوتر.

130 — (740) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S), geceleyin namaz kılardı. Onun gece namazının sonu vitr olurdu. (Metindeki ikinci harekeye göre: Vitir, onun gece namazının sonu olurdu).

١٣١ – (٧٤١) حدثني هناد بن السري. حدثنا أبو الأحوص عن أشعث، عن أبيه، عن مسروق. قال: سألت عائشة عن عمل رسول الله ﷺ؟ فقالت: كان يحب الدائم. قال قلت: أي حين كان يصلي؟ فقالت: كان إذا سمع الصارخ، قام فصلى.

131 — (741) .... : Mesrûk şöyle dedi :

Âişe (R) den, Rasûlullah (S) ın amelini sordum. Rasûlullah, devamlı

olan ameli severdi, dedi. Gecenin hangi vaktında kılardı? diye sordum. Horozu (n sesini) işittiği zaman kalkar akabinde namaz kılardı, dedi.

١٣٢ – (٧٤٢) حدثنا أبو كريب. أخبرنا ابن بشر عن مسعر، عن سعد، عن أبي سلمة، عن عائشة. قالت: ما ألفى رسول الله ﷺ السحر الأعلى في بيتي، أو عندي، إلا نائما.

132 — (742) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

Son sehar vaktı, Rasûlullah (S) ı benim evimde yahut yanımda muhakkak uyur halde bulurdu.

١٣٣ – (٧٤٣) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة ونصر بن علي وابن أبي عمر. قال أبو بكر: حدثنا سفيان بن عيينة عن أبي النضر، عن أبي سلمة، عن عائشة؛ قالت: كان النبي ﷺ إذا صلى ركعتي الفجر، فإن كنت مستيقظة، حدثني. وإلا اضطجع.

(...) وحدثنا ابن أبي عمر. حدثنا سفيان عن زياد بن سعد، عن ابن أبي عتاب، عن أبي سلمة، عن عائشة، عن النبي ﷺ، مثله.

133 — (743) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

Peygamber (S), sabah namazının iki rek'at sünnetini kıldığı zaman bakardı, eğer ben uyanık olursam benimle konuşurdu, ben uyanık bulunmazsam (istirahat için) yan üstü uzanırdı.

( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Seleme'den, o da Âişe'den, o da Peygamber'den yukarıki hadîsin benzerini rivâyet etti.

١٣٤ – (٧٤٤) وحدثنا زهير بن حرب. حدثنا جرير عن الأعمش، عن تميم بن سلمة، عن عروة بن الزبير، عن عائشة. قالت: كان رسول الله ﷺ يصلي من الليل. فإذا أوتر قال «قومي، فأوتري. يا عائشة!».

134 — (744) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S), geceleyin namaz kılardı. Nihayetinde vitri kıldığı zaman bana: «Yâ Âişe! Kalk da vitri kıl» buyururdu.

١٣٥ – (...) وحدثني هارون بن سعيد الأيلي. حدثنا ابن وهب. أخبرني سليمان بن بلال عن ربيعة بن أبي عبد الرحمن، عن القاسم بن محمد، عن عائشة؛ أن رسول الله ﷺ كان يصلي صلاته بالليل وهي معترضة بين يديه. فإذا بقي الوتر أيقظها فأوترت.

135 — ( ) .... : Âişe (R) den :

Rasûlullah (S), geceleyin Âişe'nin kendisi onun ön tarafında yanlamasına yatarken namazını kılardı. Yalnız vitr namazı kaldığı zaman Âişe'yi uyandırır, Âişe de vitr kılardı.

١٣٦ – (٧٤٥) وحدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا سفيان بن عيينة عن أبي يعفور (واسمه واقد، ولقبه وقدان). ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب. قالا: حدثنا أبو معاوية عن الأعمش. كلاهما عن مسلم، عن مسروق، عن عائشة. قالت: من كل الليل قد أوتر رسول الله ﷺ. فانتهى وتره إلى السحر.

136 — (745) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

Gecenin her vaktında Rasûlullah (S) vitr kılmıştır. (Son vakıtlarındaki) vitri ise (gecike gecike) sehar vaktına kadar dayanmıştı.

١٣٧ – (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وزهير بن حرب. قالا: حدثنا وكيع عن سفيان، عن أبي حصين، عن يحيى بن وثاب، عن مسروق، عن عائشة. قالت: من كل الليل قد أوتر رسول الله ﷺ. من أول الليل وأوسطه وآخره. فانتهى وتره إلى السحر.

137 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S), gecenin her cüz'ünde, gecenin evvelinde, ortasında ve sonunda vitr namazı kılmıştır. Nihayet onun vitri sehar vaktına müntehî olmuştu.

١٣٨ – (...) حدثني علي بن حجر. حدثنا حسان (قاضي كرمان) عن سعيد بن مسروق، عن أبي الضحى، عن مسروق، عن عائشة. قالت: كل الليل قد أوتر رسول الله ﷺ. فانتهى وتره إلى آخر الليل.

138 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

Gecenin her vaktında Rasûlullah (S) vitr kılmıştır. Nihayet onun vitri gecenin sonuna kadar dayanmıştır.

(١٨) باب جامع صلاة الليل، ومن نام عنه أو مرض

١٣٩ – (٧٤٦) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى الْعَنَزِيُّ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ سَعِيدٍ ، عَنْ قَتَادَةَ عَنْ زُرَارَةَ أَنَّ سَعْدَ بْنَ هِشَامِ بْنِ عَامِرٍ أَرَادَ أَنْ يَغْزُوَ فِي سَبِيلِ اللهِ . فَقَدِمَ الْمَدِينَةَ . فَأَرَادَ أَنْ يَبِيعَ عَقَارًا لَهُ بِهَا . فَيَجْعَلَهُ فِي السِّلَاحِ وَالْكُرَاعِ . وَيُجَاهِدَ الرُّومَ حَتَّى يَمُوتَ . فَلَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ، لَقِيَ أُنَاسًا مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ . فَنَهَوْهُ عَنْ ذَٰلِكَ . وَأَخْبَرُوهُ ؛ أَنَّ رَهْطًا سِتَّةً أَرَادُوا ذَٰلِكَ فِي حَيَاةِ نَبِيِّ اللهِ ﷺ . فَنَهَاهُمْ نَبِيُّ اللهِ ﷺ . وَقَالَ « أَلَيْسَ لَكُمْ فِيَّ أُسْوَةٌ ؟ » فَلَمَّا حَدَّثُوهُ بِذَٰلِكَ رَاجَعَ امْرَأَتَهُ . وَقَدْ كَانَ طَلَّقَهَا . وَأَشْهَدَ عَلَى رَجْعَتِهَا . فَأَتَى ابْنَ عَبَّاسٍ فَسَأَلَهُ عَنْ وِتْرِ رَسُولِ اللهِ ﷺ ؟ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى أَعْلَمِ أَهْلِ الْأَرْضِ بِوِتْرِ رَسُولِ اللهِ ﷺ ؟ قَالَ : مَنْ ؟ قَالَ : عَائِشَةُ . فَأْتِهَا فَاسْأَلْهَا . ثُمَّ ائْتِنِي فَأَخْبِرْنِي بِرَدِّهَا عَلَيْكَ . فَانْطَلَقْتُ إِلَيْهَا . فَأَتَيْتُ عَلَى حَكِيمِ بْنِ أَفْلَحَ . فَاسْتَلْحَقْتُهُ إِلَيْهَا . فَقَالَ : مَا أَنَا بِقَارِبِهَا . لِأَنِّي نَهَيْتُهَا أَنْ تَقُولَ فِي هَاتَيْنِ الشِّيعَتَيْنِ شَيْئًا فَأَبَتْ فِيهِمَا إِلَّا مُضِيًّا . قَالَ فَأَقْسَمْتُ عَلَيْهِ . فَجَاءَ . فَانْطَلَقْنَا إِلَى عَائِشَةَ . فَاسْتَأْذَنَّا عَلَيْهَا . فَأَذِنَتْ لَنَا . فَدَخَلْنَا عَلَيْهَا . فَقَالَتْ: أَحَكِيمٌ ؟ (فَعَرَفَتْهُ) فَقَالَ : نَعَمْ . فَقَالَتْ : مَنْ مَعَكَ ؟ قَالَ : سَعْدُ بْنُ هِشَامٍ . قَالَتْ: مَنْ هِشَامٌ ؟ قَالَ: ابْنُ عَامِرٍ . فَتَرَحَّمَتْ عَلَيْهِ وَقَالَتْ خَيْرًا . (قَالَ قَتَادَةُ وَكَانَ أُصِيبَ يَوْمَ أُحُدٍ) فَقُلْتُ: يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ ! أَنْبِئِينِي عَنْ خُلُقِ رَسُولِ اللهِ ﷺ . قَالَتْ : أَلَسْتَ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ ؟ قُلْتُ : بَلَى . قَالَتْ : فَإِنَّ خُلُقَ نَبِيِّ اللهِ ﷺ كَانَ الْقُرْآنَ . قَالَ فَهَمَمْتُ أَنْ أَقُومَ، وَلَا أَسْأَلَ أَحَدًا عَنْ شَيْءٍ حَتَّى أَمُوتَ. ثُمَّ بَدَا لِي فَقُلْتُ: أَنْبِئِينِي عَنْ قِيَامِ رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَقَالَتْ : أَلَسْتَ تَقْرَأُ : يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ ؟ قُلْتُ: بَلَى . قَالَتْ: فَإِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ افْتَرَضَ قِيَامَ اللَّيْلِ فِي أَوَّلِ هَٰذِهِ السُّورَةِ . فَقَامَ نَبِيُّ اللهِ ﷺ وَأَصْحَابُهُ حَوْلًا . وَأَمْسَكَ اللهُ خَاتِمَتَهَا اثْنَيْ عَشَرَ شَهْرًا فِي السَّمَاءِ . حَتَّى أَنْزَلَ اللهُ، فِي آخِرِ هَٰذِهِ السُّورَةِ، التَّخْفِيفَ . فَصَارَ قِيَامُ اللَّيْلِ تَطَوُّعًا بَعْدَ فَرِيضَةٍ . قَالَ : قُلْتُ : يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ ! أَنْبِئِينِي عَنْ وِتْرِ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَقَالَتْ: كُنَّا نُعِدُّ لَهُ سِوَاكَهُ وَطَهُورَهُ . فَيَبْعَثُهُ اللهُ مَا شَاءَ أَنْ يَبْعَثَهُ مِنَ اللَّيْلِ . فَيَتَسَوَّكُ وَيَتَوَضَّأُ وَيُصَلِّي تِسْعَ رَكَعَاتٍ . لَا يَجْلِسُ فِيهَا إِلَّا فِي الثَّامِنَةِ .

فَيَذْكُرُ اللهَ وَيَحْمَدُهُ وَيَدْعُوهُ . ثُمَّ يَنْهَضُ وَلَا يُسَلِّمُ . ثُمَّ يَقُومُ فَيُصَلِّي التَّاسِعَةَ . ثُمَّ يَقْعُدُ فَيَذْكُرُ اللهَ وَيَحْمَدُهُ وَيَدْعُوهُ . ثُمَّ يُسَلِّمُ تَسْلِيمًا يُسْمِعُنَا . ثُمَّ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ مَا يُسَلِّمُ وَهُوَ قَاعِدٌ . فَتِلْكَ إِحْدَى عَشْرَةَ رَكْعَةً ، يَا بُنَيَّ . فَلَمَّا سَنَّ نَبِيُّ اللهِ ﷺ ، وَأَخَذَهُ اللَّحْمُ ، أَوْتَرَ بِسَبْعٍ . وَصَنَعَ فِي الرَّكْعَتَيْنِ مِثْلَ صَنِيعِهِ الْأَوَّلِ. فَتِلْكَ تِسْعٌ ، يَا بُنَيَّ . وَكَانَ نَبِيُّ اللهِ ﷺ إِذَا صَلَّى صَلَاةً أَحَبَّ أَنْ يُدَاوِمَ عَلَيْهَا . وَكَانَ إِذَا غَلَبَهُ نَوْمٌ أَوْ وَجَعٌ عَنْ قِيَامِ اللَّيْلِ صَلَّى مِنَ النَّهَارِ ثِنْتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً . وَلَا أَعْلَمُ نَبِيَّ اللهِ ﷺ قَرَأَ الْقُرْآنَ كُلَّهُ فِي لَيْلَةٍ . وَلَا صَلَّى لَيْلَةً إِلَى الصُّبْحِ . وَلَا صَامَ شَهْرًا كَامِلًا غَيْرَ رَمَضَانَ . قَالَ فَانْطَلَقْتُ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ فَحَدَّثْتُهُ بِحَدِيثِهَا . فَقَالَ : صَدَقَتْ . لَوْ كُنْتُ أَقْرَبُهَا أَوْ أَدْخُلُ عَلَيْهَا لَأَتَيْتُهَا حَتَّى تُشَافِهَنِي بِهِ . قَالَ قُلْتُ : لَوْ عَلِمْتُ أَنَّكَ لَا تَدْخُلُ عَلَيْهَا مَا حَدَّثْتُكَ حَدِيثَهَا .

(...) وحدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ . حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ زُرَارَةَ بْنِ أَوْفَى ، عَنْ سَعْدِ بْنِ هِشَامٍ ؛ أَنَّهُ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ . ثُمَّ انْطَلَقَ إِلَى الْمَدِينَةِ لِيَبِيعَ عَقَارَهُ . فَذَكَرَ نَحْوَهُ .

(...) وحدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ . حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ . حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ زُرَارَةَ بْنِ أَوْفَى ، عَنْ سَعْدِ بْنِ هِشَامٍ ؛ أَنَّهُ قَالَ : انْطَلَقْتُ إِلَى عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبَّاسٍ . فَسَأَلْتُهُ عَنِ الْوِتْرِ . وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِقِصَّتِهِ . وَقَالَ فِيهِ : قَالَتْ : مَنْ هِشَامٌ ؟ قُلْتُ : ابْنُ عَامِرٍ . قَالَتْ : نِعْمَ الْمَرْءُ كَانَ عَامِرٌ . أُصِيبَ يَوْمَ أُحُدٍ .

(...) وحدّثنا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَمُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ . كِلَاهُمَا عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ . أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ زُرَارَةَ بْنِ أَوْفَى ؛ أَنَّ سَعْدَ بْنَ هِشَامٍ كَانَ جَارًا لَهُ فَأَخْبَرَهُ أَنَّهُ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ . وَاقْتَصَّ الْحَدِيثَ بِمَعْنَى حَدِيثِ سَعِيدٍ . وَفِيهِ : قَالَتْ : مَنْ هِشَامٌ ؟ قَالَ ابْنُ عَامِرٍ . قَالَتْ : نِعْمَ الْمَرْءُ كَانَ أُصِيبَ ، مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ يَوْمَ أُحُدٍ . وَفِيهِ : فَقَالَ حَكِيمُ بْنُ أَفْلَحَ : أَمَا إِنِّي لَوْ عَلِمْتُ أَنَّكَ لَا تَدْخُلُ عَلَيْهَا مَا أَنْبَأْتُكَ بِحَدِيثِهَا .

(18) GECE NAMAZINI VE UYUYA KALIB YAHUT HASTA OLUBDA BUNU KILAMIYANI CÂMİ' OLAN BÂB

139 — (746) .... : Zurâretu'bnu Ebî Evfâ'dan; (şöyle demiştir): Sa'du'bnu Hişâm ibn Âmir, Allah yolunda ğazâ etmek istiyerek Medîne'-

ye geldi. Medîne'de, kendine âid bulunan bir akarı satmak, bedeli ile silâh ve at satın almak ve ölünceye kadar Bizanslılara karşı cihâd etmek istedi. Bu maksadla Medîne'ye gelince, Medîne ahâlisinden bazı kimselere mulâkî oldu. Onlar kendisini bu işten nehyettiler ve ona şöyle haber verdiler: Peygâmber (S) in hayatında altı kişilik bir topluluk böyle yapmak istediler de Allah'ın Peygamberi onları bundan nehyedib: **«Benim şahsımda sizin için bir örnek yok mudur?»** buyurdu. Medîne'liler Sa'du'-bnu Hişâm'a bunu anlattıkları zaman o, boşamış olduğu karısına döndü ve karısına dönmesini şahâdetle te'kîd etti. Akabinde İbnu Abbâs'ın yanına geldi ve ondan Rasûlullah'ın vitrini sordu. İbnu Abbâs: Sana Rasûlullah'ın vitrini yer yüzündeki ahâli içinden en iyi bilen bir kimseye delâlet edeyim mi? dedi. Sa'd: Kimdir dedi. İbnu Abbâs: Âişe'dir. Binaenaleyh Âişe'ye git ve bunu ondan sor. Sonra tekrar bana gel ve sana verdiği cevabı bana da haber ver, dedi. Âişe'ye gitmek üzere yürüdüm, sonra Hakîmu'bnu Eflah'ın yanına geldim. Kendisinden Âişe'ye beraber gitmemizi istedim. Bunun üzerine Hakîm: Ben Âişe'nin yanına gitmek istemem, çünkü ben onu şu iki şîa yani Ali ve Cemel ashabı hakkında herhangi bir söz etmesinden nehyettim de o bunu kabul etmeyib bu iki tâife hususunda kendi gidişinden başkasına râzı olmadı, dedi. Sa'du'bnu Hişâm der ki: Ben de Hakîm'e karşı yemîn edib gitmesini istedim. Neticede benimle geldi. Beraber Âişe'ye gittik. Yanına girmek için izin istedik. Kendisi bize izin verdi. Huzûruna dâhil olduk. (Kendisi Hakîm'i tanıyıb) sen Hakîm'sin değil mi? diye sordu. O da: Evet, Hakîm'im, dedi. Âişe: Yanındaki kimdir? dedi. Sa'du'bnu Hişâm'dır diye takdîm etti. Bu sefer Hişâm kimdir? diye sordu. (Arkadaşım:) Âmir'in oğlu olan Hişâm deyince, Âişe Hişâm'a rahmet okudu ve ona hayır duâ etti. (Râvî Katâde: Hişam, Uhud günü yaralanmıştı, dedi) bunun üzerine ben:

Ey Mu'minlerin anası! Bana Rasûlullah'ın ahlâkından haber ver dedim. Sen **Kur'ân okumuyor musun?** dedi. Evet, okuyorum dedim. **Allah'ın Peygamber'inin ahlâkı KUR'ÂNdan ibâret idi,** dedi. Bunun üzerine kalkmayı ve ölünceye kadar artık kimseden birşey sormamayı düşündüm. Sonra bana şunu sormak fikri geldi ve: Bana Rasûlullah'ın geceleyin yaptığı namaz ibâdetini haber ver dedim. Sen YÂ EYYUHELMUZZEMMİL sûresini okumaz mısın? dedi. Evet okurum, dedim. Azîz ve Celîl olan Allah bu sûrenin evvelinde gece namazını farz kıldı. Bunun için Allah'ın Peygamberi ve sahâbîleri bir yıl bu namaza kalktılar. Allah bu sûrenin son kısmını on iki ay semâda tuttu. Nihayet Allah bu sûrenin sonunda **tahfîfi** indirdi de artık gece namazı farîzalıktan sonra bir tatavvu' oldu, dedi. Ben: Ey Mu'minlerin anası! Bana Rasûlullah'ın vitr namazından haber ver, dedim. Biz onun misvâkını ve abdest suyunu hazırlardık da Allah onu geceleyin uyandırmayı dilediği zaman, uyandırırdı. O da kalkınca **misvakla** dişlerini ovalar, abdest alır ve dokuz rek'at na-

maz kılardı. Bu dokuz rek'atın ancak sekizinci rek'atında otururdu da Allah'ı zikreder, hamd eder ve duâ ederdi. Sonra selâm vermeden kalkar, sonra ayakda durur ve dokuzuncu rek'atı kılardı. Sonra oturub Allah'ı zikreder, hamd eder ve duâ ederdi. Sonra bizlere işittirerek bir selâm verirdi. Sonra oturduğu halde selâm vermesinden sonra iki rek'at daha namaz kılardı. Ey oğulcuğum! İşte bu on bir rek'attır. Allah'ın Peygamber'i yaşlanıb şişmanlayınca yedi rek'atla vitr yaptı. Ve o ma'lûm iki rek'atda da yine evvelki yaptığı gibi yaptı. İşte bu da dokuz rek'attır, ey oğulcuğum. Allah'ın Peygamberi bir namazı kıldığında artık ona devam etmeği severdi. Kendisine uyku basar, yahut bir rahatsızlıktan dolayı gece namazını kılamaz ise gündüzleyin on iki rek'at namaz kılardı. Allah'ın Peygamber'inin bir gecede tekmîl Kur'ânı okuduğunu bilmem. Sabaha kadar bütün bir gece namaz kıldığını da bilmem. Ramazandan başka bir ayı tamamiyle oruç tuttuğunu da bilmem dedi.

Kalkıb İbnu Abbâs'a gittim. Hz. Âişe'nin konuştuklarını ona söyledim. İbnu Abbâs: Âişe doğru söyledi. Eğer ben Âişe'ye yakın olsam yahut onun yanına girseydim, bu konuşmayı onun ağzından duymak için muhakkak ona giderdim, dedi. Ben de: Eğer senin Âişe'nin yanına girmez olduğunu bileydim onun bu sözlerini sana tahdîs etmezdim, dedim.

( ) .... : Bu seneddeki râvîler yine Sa'du'bnu Hişâm'dan onun karısını boşadığını, sonra akarını satmak için Medîneye geldiğini üstteki hadîs tarzında zikredib, tahdîs etmişlerdir.

( ) .... : Buradaki isnadda da Katâde, Zurâretu'bnu Evfâ'dan, o da Sa'dubnu Hişâm'dan; onun: Abdullah ibn Abbâs'a gidib, ona vitr namazını sordum, dediğini ve hadîsi aynen sevk ettiğini tahdîs etti. Bu hadîsde der ki; Âişe: Hişâm kimdir? diye sordu. Ben, Âmir'in oğludur, dedim. Âişe: Âmir ne iyi bir insan idi, Uhud günü yaralanmıştı, dedi.

( ) .... : Ma'mer bize Katâde'den, o da Zurâretu'bnu Evfâ'dan şöyle haber verdi: Sa'du'bnu Hişâm'ın bir komşusu vardı. Kendisi karısını boşadığını bu komşusuna haber verdi, diyerek hadîsin tamamını Saîd'in rivâyet ettiği (139 rakamlı) hadîsin ma'nâsıyla rivâyet etti. Bu hadîsde şöyle dedi: Âişe, Hişam kimdir? diye sordu. Âmir'in oğludur, dedi. Âişe: O ne iyi bir kimse idi! Uhud gününde Rasûlullah ile beraber isabet almışdı, dedi. Ve yine bu hadîsde de Hakîmu'bnu Eflah: Şâyet ben senin Âişe'nin yanına girmez olduğunu bileydim onun hadîsini sana haber vermezdim, dedi kısmı vardır.

١٤٠ — (...) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. جَمِيعًا عَنْ أَبِي عَوَانَةَ. قَالَ سَعِيدٌ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ زُرَارَةَ بْنِ أَوْفَى، عَنْ سَعْدِ بْنِ هِشَامٍ، عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ إِذَا فَاتَتْهُ الصَّلَاةُ مِنَ اللَّيْلِ مِنْ وَجَعٍ أَوْ غَيْرِهِ، صَلَّى مِنَ النَّهَارِ ثِنْتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً.

140 — ( ) .... : Saîdu'bnu Ebî Arûbe şöyle dedi :

Bize Ebû Avâne, Katâde'den, o da Zurâretu'bnu Evfâ'dan, o da Sa'du'bnu Hişâm'dan, o da Âişe'den tahdîs etti ki; Rasûlullah (S) bir rahatsızlıktan yahut başka bir sebepten dolayı namazını kılmazsa, gündüzleyin on iki rek'at namaz kılardı.

١٤١ – (...) وحدثنا علي بن خشرم، أخبرنا عيسى (وهو ابن يونس) عن شعبة، عن قتادة، عن زرارة، عن سعد بن هشام الأنصاري، عن عائشة؛ قالت: كان رسول الله ﷺ إذا عمل عملا أثبته. وكان إذا نام من الليل أو مرض، صلى من النهار ثنتي عشرة ركعة.

قالت: وما رأيت رسول الله ﷺ قام ليلة حتى الصباح. وما صام شهرا متتابعا إلا رمضان.

141 — ( ) .... : Sa'du'bnu Hişâm el-Ensârî, Âişe'den; Âişe dedi ki: Rasûlullah (S), herhangi bir amel yaptığı vakıt artık onu terketmeksizin devamlı yapardı. Geceleyin uyuduğu yahut hasta olduğu zamanlarda, gündüz vaktında on iki rek'at namaz kılardı.

Âişe: Rasûlullah (S) ın sabaha kadar namaz kıldığını, Ramazan müstesnâ, arka arkaya bir ay oruc tuttuğunu görmedim, dedi.

١٤٢ – (٧٤٧) حدثنا هارون بن معروف. حدثنا عبد الله بن وهب. ح وحدثني أبو الطاهر وحرملة. قالا: أخبرنا ابن وهب عن يونس بن يزيد، عن ابن شهاب، عن السائب بن يزيد، وعبيد الله ابن عبد الله. أخبراه عن عبد الرحمن بن عبد القاري. قال: سمعت عمر بن الخطاب يقول: قال رسول الله ﷺ «من نام عن حزبه، أو عن شيء منه، فقرأه فيما بين صلاة الفجر وصلاة الظهر، كتب له كأنما قرأه من الليل».

142 — (747) .... : Abdurrahmani'bnu Abd el-Karî haber verib dedi ki: Umeru'bnu'l-Hattâb'dan işittim, şöyle diyordu; Rasûlullah (S), buyurdu ki: «Herkim kendine vazîfe kıldığı gece kırâatından, yahut bunun bir kısmından uyur kalır yapamaz ve bunu sabah namazı ile öğlen namazı arasında yaparsa, bu onun lehine geceleyin okumuş gibi yazılır» [40].

40. Bir kimse kendine vazîfe kıldığı bir ibadeti veya bir kısmını yapageldiği vaktını kaçırıb o vaktın hâricinde yapsa yine lehine kendi vaktında yapmış gibi sevab yazılır. Çünkü bu vaktın ta'yîni kendine vazîfe kılmasıyla olmuştur. Şeriatın ta'yîn etmesiyle olmamıştır. Bu sebepten i'tiyâd edindiği vaktın hâricinde yaptığı ibâdet kazâ değil yine edâ sayılır.

(١٩) باب صلاة الأوابين حين ترمض الفصال

١٤٣ – (٧٤٨) وحدثنا زهير بن حرب وابن نمير. قالا: حدثنا إسماعيل (وهو ابن علية) عن أيوب، عن القاسم الشيباني؛ أن زيد بن أرقم رأى قوما يصلون من الضحى. فقال: أما لقد علموا أن الصلاة في غير هذه الساعة أفضل. إن رسول الله ﷺ قال «صلاة الأوابين حين ترمض الفصال»..

(19) EVVÂBÎN NAMAZININ, KUMLARIN SICAKLIĞINDAN DEVE YAVRULARININ AYAKLARI YANDIĞI VAKİTDE KILINMASI BĀBI

143 — (748) .... : Kasım eş-Şeybânî'den :

Zeydu'bnu Erkam, kuşluk vaktinde namaz kılmakta olan bir topluluk gördü de, şöyle dedi: Bunlar şu sâatin dışında namazın daha fazîletli olduğunu muhakkak bilmişlerdir. Çünkü Rasûlullah (S): «Evvâbîn namazı, kumların sıcaklığından deve yavrularının ayakları yandığı vakıttadır» buyurdu, dedi.

١٤٤ – (...) حدثنا زهير بن حرب. حدثنا يحيى بن سعيد عن هشام بن أبي عبد الله. قال: حدثنا القاسم الشيباني عن زيد بن أرقم. قال: خرج رسول الله ﷺ على أهل قباء وهم يصلون. فقال «صلاة الأوابين إذا رمضت الفصال».

144 — ( ) .... : Kasım eş-Şeybânî, Zeydu'bnu Erkam'dan tahdîs etti. Zeyd şöyle dedi: Rasûlullah (S) Kuba ahâlisinin yanına çıkıb vardı. Halbuki onlar, namaz kılmaktaydılar. Bunun üzerine: «Evvâbîn namazı, kumların hararetinden deve yavrularının ayakları yandığı zaman kılınır» buyurdu [41].

41. «Deve yavrularının ayakları yandığı zaman» diye ta'bîr edilmesi şundandır. Deve yavruları, ayaklarının derileri ince olduğu için hararetin şiddetlenmeğe başladığı sırada analarından ayrılırlar ve analarını terk ederler.

Evvâbûn, Allah'ın itâatına çok dönenler demektir.

(٢٠) باب صلاة الليل مثنى مثنى، والوتر ركعة من آخر الليل

١٤٥ – (٧٤٩) وحدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن نافع وعبد الله بن دينار، عن ابن عمر؛ أن رجلا سأل رسول الله ﷺ عن صلاة الليل؟ فقال رسول الله ﷺ «صلاة الليل مثنى مثنى. فإذا خشي أحدكم الصبح، صلى ركعة واحدة. توتر له ما قد صلى».

(20) GECE NÂFİLESİNİN İKİŞER İKİŞER KILINMASI, VİTRİN DE GECENİN SONUNDA BİR REK'AT OLMASI BÂBI

145 — (749) .... : İbnu Umer (R) den; (şöyle demiştir) :

Biri Rasûlullah (S) dan gece namazını sordu. Buyurdu ki: «Gece namazı ikişer ikişerdir. Her hanginiz sabah vaktının girmesinden endîşe ettiği zaman bir tek rek'at kılar ki (bu tek rek'at evvelce) kılmış olduklarını tekleştirir [42].

١٤٦ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعمرو الناقد وزهير بن حرب. قال زهير: حدثنا سفيان بن عيينة عن الزهري، عن سالم، عن أبيه. سمع النبي ﷺ يقول. ح وحدثنا محمد بن عباد (واللفظ له) حدثنا سفيان. حدثنا عمرو عن طاوس، عن ابن عمر. ح وحدثنا الزهري عن سالم، عن أبيه؛ أن رجلا سأل النبي ﷺ عن صلاة الليل؟ فقال «مثنى مثنى. فإذا خشيت الصبح فأوتر بركعة».

146 — ( ) .... : İbnu Umer (R) den; (şöyle demiştir) :

Bir kimse Peygamber (S) den gece namazını sordu. «İkişer ikişerdir Şâyet sabahın girmesinden korkarsan, bir rek'atla vitr yap» buyurdu.

---

42. İkişer ikişer kılmak, her iki rek'atda bir selâm vermektir. Nitekim, gelecek 159 rakamlı hadîsde Ukbetu'bnu Hureys; İbnu Umer'e: İkişer ikişer ne demektir? diye sordum. Her iki rek'atdan sonra selâm verirsin cevabını verdi, diyor.

Gece ve gündüz nâfilelerinde iki rek'atda bir mi, yoksa dört rek'atda bir mi selâm vermek efdal olduğu hakkında görüş ayrılıkları vardır. Mutlak olarak ikide bir selâm vermeği efdal görenlerin hucceti, bu İbnu Umer hadîsinin bazı rivâyetlerinde «gece ve gündüzün nâfile namazları ikişer, ikişerdir» sûretinde olmasıdır.

Herne hal ise Selef'in ikişer rek'atda selâmla ayırmak ile ayırmamak hakkındaki ihtilâfları, cevâz ve ademi cevâz cihetinden olmayıb fazîlet hangisinde olduğunu ta'yindedir. Yoksa Rasûlullah'ın fiilini bildiren vasl hadîslerinin de fasl hadîslerinin de sahîh olduğunda şüphe yoktur. Ancak ikişer rek'ati selâmla ayırma hakkındaki hadîsler daha çok tariklerden sübût bulmuştur. Bazıları gece ve gündüz nâfileleri arasında bu bakımdan bir ayrılığa da kail olmuştur.

١٤٧ – (...) وحدثني حرملة بن يحيى. حدثنا عبد الله بن وهب. أخبرني عمرو؛ أن ابن شهاب حدثه؛ أن سالم بن عبد الله بن عمر وحميد بن عبد الرحمن بن عوف حدثاه، عن عبد الله بن عمر بن الخطاب؛ أنه قال: قام رجل فقال: يا رسول الله! كيف صلاة الليل؟ قال رسول الله ﷺ «صلاة الليل مثنى مثنى. فإذا خفت الصبح فأوتر بواحدة».

147 — ( ) .... : Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi :

Bir zat kalkıb: Yâ Rasûlallah! Gece namazı nasıldır? diye sordu. Rasûlullah (S): «Gece namazı ikişer ikişerdir. Sabah olmasından korkarsan bir rek'at ile vitr yap» buyurdu.

١٤٨ – (...) وحدثني أبو الربيع الزهراني. حدثنا حماد. حدثنا أيوب وبديل عن عبد الله ابن شقيق، عن عبد الله بن عمر؛ أن رجلا سأل النبي ﷺ. وأنا بينه وبين السائل. فقال: يا رسول الله! كيف صلاة الليل؟ قال «مثنى مثنى. فإذا خشيت الصبح فصل ركعة. واجعل آخر صلاتك وترا» ثم سأله رجل، على رأس الحول، وأنا بذلك المكان من رسول الله ﷺ. فلا أدري، هو ذلك الرجل أو رجل آخر. فقال له مثل ذلك.

(..) وحدثني أبو كامل. حدثنا حماد. حدثنا أيوب وبديل وعمران بن حدير، عن عبد الله بن شقيق، عن ابن عمر. ح وحدثنا محمد بن عبيد الغبري. حدثنا حماد. حدثنا أيوب والزبير بن الخريت، عن عبد الله بن شقيق، عن ابن عمر؛ قال: سأل رجل النبي ﷺ. فذكرا بمثله. وليس في حديثهما: ثم سأله رجل على رأس الحول، وما بعده.

148 — ( ) .... : Abdullah ibn Şakîk'dan, o da Abdullah ibn Umer (R) den; (şöyle demiştir) :

Biri, Peygamber (S) den sordu. Ben de o esnada Peygamber ile soranın aralarında bulunuyordum. O zat: Yâ Rasûlallah! Gece namazı nasıl (kılınacak) dır? diye sordu. Rasûlullah: «İkişer ikişer (kılınır). Sabahın girmesinden endîşe ettiğin zaman bir rek'at namaz kıl da (böylece) kılmış olduğun namazların sonunu tek yap» buyurdu. Bir sene sonra ben yine o yerde iken biri daha gelib Rasûlullah'dan bunu sordu. Bu ikinci soran evvelki mi idi, yoksa başkası mıydı, bilemiyorum. Rasûlullah, ona da ayni şekilde söyledi.

( ) .... : Buradaki iki râvî Abdullah ibn Şakîk'den, o da Abdullah ibn Umer'den, onun: Bir kimse Peygambere sordu dediğini yukar-

daki hadîs gibi zikrettiler. Bunların hadîslerinde: Bir sene sonra bir kimse daha sordu sözleri ile ondan sonrası yoktur.

١٤٩ – (٧٥٠) وحدّثنا هَارُونُ بْنُ مَعْرُوفٍ وَسُرَيْجُ بْنُ يُونُسَ وَأَبُو كُرَيْبٍ. جَمِيعًا عَنِ ابْنِ أَبِي زَائِدَةَ. قَالَ هَارُونُ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ. أَخْبَرَنِي عَاصِمٌ الْأَحْوَلُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ «بَادِرُوا الصُّبْحَ بِالْوِتْرِ».

149 — (750) .... : Abdullah ibn Umer (R) den; (şöyle demiştir): Peygamber (S): «Vitri sabah vaktı girmeden evvel kılınız» buyurdu.

١٥٠ – (٧٥١) وحدّثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا لَيْثٌ. ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ رُمْحٍ. أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ نَافِعٍ؛ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ قَالَ: مَنْ صَلَّى مِنَ اللَّيْلِ فَلْيَجْعَلْ آخِرَ صَلَاتِهِ وِتْرًا. فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَأْمُرُ بِذَلِكَ.

150 — ( ) .... : İbnu Umer (R) şöyle dedi:
Her kim geceleyin (nâfile) namaz kılarsa, kıldığı namazının sonunu tek yapsın. Çünkü Rasûlullah (S), böyle yapılmasını emreder idi.

١٥١ – (...) وحدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ. ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ. حَدَّثَنَا أَبِي. ح وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَابْنُ الْمُثَنَّى. قَالَا: حَدَّثَنَا يَحْيَى. كُلُّهُمْ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ؛ قَالَ «اجْعَلُوا آخِرَ صَلَاتِكُمْ بِاللَّيْلِ وِتْرًا».

151 — ( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîlerinin hepsi de, Ubeydullah'dan, o da Nâfi'den, o da İbn Umer'den, o da Peygamber (S) den rivâyet ettiler. Peygamber: «Geceleyin kıldığınız namazlarınızın sonunu tek yapınız» buyurdu.

١٥٢ – (...) وحدّثني هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ. حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ. قَالَ: قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ: أَخْبَرَنِي نَافِعٌ؛ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ يَقُولُ: مَنْ صَلَّى مِنَ اللَّيْلِ فَلْيَجْعَلْ آخِرَ صَلَاتِهِ وِتْرًا قَبْلَ الصُّبْحِ. كَذَلِكَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَأْمُرُهُمْ.

152 — ( ) .... : Nâfi', İbnu Umer'in dâima şöyle demek âdeti olduğunu haber verdi: Geceleyin (nâfile) namaz kılan, namazının sonunu sabah vaktından evvel tek yapsın. Rasûlullah (S), sahâbîlere böyle yapmalarını emrederdi.

١٥٣ – (٧٥٢) حدثنا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ . قَالَ : حَدَّثَنِي أَبُو مِجْلَزٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ : قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « الْوِتْرُ رَكْعَةٌ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ » .

153 — (752) .... : Ebû **Miclez,** İbnu Umer'den tahdîs etti. İbnu Umer, şöyle dedi: Rasûlullah (S): «Vitr, gecenin sonunda bir rek'atdır» buyurdu..

١٥٤ – (...) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ . قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ أَبِي مِجْلَزٍ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « الْوِتْرُ رَكْعَةٌ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ » .

154 — ( ) .... : Bize Şu'be, Katâde'den, o da Ebû Miclez'den tahdîs etti. Ebû Miclez şöyle dedi: İbnu Umer'den işittim ki Peygamber (S) den şunu tahdîs ediyordu: Peygamber: «Vitr, gecenin sonunda bir rek'atdır» buyurdu.

١٥٥ – (٧٥٣) وحدثني زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ . حَدَّثَنَا هَمَّامٌ . حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَبِي مِجْلَزٍ ؛ قَالَ : سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ عَنِ الْوِتْرِ ؟ فَقَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ « رَكْعَةٌ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ » . وَسَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ فَقَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ « رَكْعَةٌ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ » .

155 — (753) .... : Katâde, Ebû Miclez'den tahdîs etti. Ebû Miclez şöyle dedi: İbnu Abbâs'dan vitri sordum. O: Rasûlullah (S) dan işittim: «(Vitr) gecenin sonundan bir rek'atdır» buyuruyordu. Yine Ebû Miclez; İbnu Umer'den (ayni şeyi) sordum. O da: Rasûlullah (S) dan işittim: «(Vitr), gecenin sonunda bir rek'atdır» buyuruyordu, dedi [43].

---

43. «*Vitr*» tek demek ve tatavvuu tekleştiren rek'atın da son rek'at olduğuna göre yalnız son rek'ate vitr denilmek lâzım geldiğine hükmedenler «vitr namazı bir rek'atdır ve ondan evvel kaç rek'at kılınmış bulunur ise toplamı çiftdir» demişlerse de Hanefîlere göre vitr namazı kendinden önceki çift ile beraber üç rek'atdır ve üçden fazla olmaz. Üçden ziyade kılınmış ise evvelkiler çiftdir. Hanefîlerin bu konuda en kuvvetli delili İbnu Mes'ûd'un: «Gecenin vitri üç rek'atdır...» hadîsi ile İbnu Umer'den rivayet edilen hadîslerdir.

İbnu Abbâs ve İbnu Umer'in bu «vitr, gecenin sonunda bir rek'atdır» hadîsine ve Peygamber'in teheccüdleri hakkındaki rivâyetlere bakarak Şâfiîler ile Hanbelîler vitr namazının en azı bir rek'at, en çoğu on bir rek'at ve en azın kemâli de üç rek'atdır, demişlerdir. Ebû Hanîfe bir selâmda çıkılmak üzere üç rek'at olduğuna, artık ve eksik olamıyacağına kaildir. Mâlik'e göre ise daha evvel selâm ile ayrılmış çift rek'atlı bir namaz kılınmış olmak şartıyle tek rek'atdır. Çift namazın hudûdu yoktur, ikiden az olamaz. Bununla beraber yolcunun çift namazdan vaz geçerek bir tek rek'at ile vitr kılmasının cevâzı da kendisinden rivâyet edilmiştir. Tek rek'at ile namaz kılan birçok sahâbî ve tâbiî olduğu gibi bir selâmla üç rek'at ile vitr kılan birçok sahâbî ve tâbiî vardır.

١٥٦ - (٧٤٩) وحدثنا أبو كريب وهارون بن عبد الله. قالا: حدثنا أبو أسامة عن الوليد بن كثير. قال: حدثني عبيد الله بن عبد الله بن عمر؛ أن ابن عمر حدثهم: أن رجلا نادى رسول الله ﷺ وهو في المسجد. فقال: يا رسول الله! كيف أوتر صلاة الليل؟ فقال رسول الله ﷺ «من صلى فليصل مثنى مثنى. فإن أحس أن يصبح، سجد سجدة. فأوترت له ما صلى».

قال أبو كريب: عبيد الله بن عبد الله. ولم يقل: ابن عمر.

156 — (749) .... : Velîdu'bnu Kesîr dedi ki :

Bana Abdullahi'bnu Umer'in oğlu Ubeydullah tahdîs etti. Onlara da (babası) İbnu Umer şöyle tahdîs etti: Bir kimse Rasûlullah (S) mescidde iken kendisine nidâ ederek, yâ Rasûlallah! Gece namazını nasıl tek yapayım? diye sordu. Bunun üzerine Rasûlullah: «Her kim (geceleyin nâfile) namaz kılarsa ikişer ikişer kılsın. Eğer sabaha gireceğini hissederse bir rek'at daha kılsın ki bu bir rek'at, kıldığı rek'atları tekleştirmiş olur» buyurdu.

Râvîlerden Ebû Kurayb: Ubeydullah ibn Abdillah, dedi, fakat İbnu Umer demedi.

١٥٧ - (...) حدثنا خلف بن هشام وأبو كامل. قالا: حدثنا حماد بن زيد عن أنس بن سيرين. قال: سألت ابن عمر، قلت: أرأيت الركعتين قبل صلاة الغداة أأطيل فيهما القراءة؟ قال: كان رسول الله ﷺ يصلي من الليل مثنى مثنى ويوتر بركعة. قال قلت: إني لست عن هذا أسألك. قال: إنك لضخم. ألا تدعني أستقرئ لك الحديث؟ كان رسول الله ﷺ يصلي من الليل مثنى مثنى. ويوتر بركعة. ويصلي ركعتين قبل الغداة. كأن الأذان بأذنيه.

قال خلف: أرأيت الركعتين قبل الغداة. ولم يذكر: صلاة.

157 — ( ) .... : Enesu'bnu Sîrîn şöyle dedi :

İbnu Umer'e sorub dedim ki: Sabah namazından evvelki iki rek'at hakkında ne dersin? Bunlarda kırâatı uzatayım mı? İbnu Umer: Rasûlullah (S), gece ikişer ikişer namaz kılar ve bir rek'at vitr ile bitirirdi, dedi. Ben : Sana sorduğum bu değil, deyince o: Hakîkaten kaba bir adamsın. Hadîsin nassını tamamen söylemeye meydan vermiyecek misin? dedi ve evvelki sözlerini tekrarlıyarak: Rasûlullah (S), gece ikişer ikişer namaz kılar ve bir rek'at vitr ile bitirirdi. Sabah namazından evvel sanki eli kulağında ezan (kamet) okuyormuşcasına sür'atle iki rek'at kılardı, dedi.

Râvî Halef: Sabahtan önceki iki rek'at hakkında ne dersin? dedi ve fakat «namaz» sözünü zikretmedi.

١٥٨ – (...) وحدثنا ابْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ . قَالَا . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَنَسِ ابْنِ سِيرِينَ ؛ قَالَ : سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ ، بِمِثْلِهِ . وَزَادَ : وَيُوتِرُ بِرَكْعَةٍ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ . وَفِيهِ : فَقَالَ : بَهْ بَهْ . إِنَّكَ لَضَخْمٌ .

158 — ( ) .... : Bu isnaddaki râvîler de Enes ibn Sîrîn'in İbn Umer'e şöyle sordum dediğini geçen hadîs gibi rivâyet ettiler. Burada İbnu Umer'in: Rasûlullah, gecenin sonunda bir rek'atla vitr kılar sözü ile, muhatabına: Dur, dur, sen muhakkak kaba bir adamsın sözü ziyade olmuştur.

١٥٩ – (...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ . قَالَ : سَمِعْتُ عُقْبَةَ ابْنَ حُرَيْثٍ قَالَ : سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ يُحَدِّثُ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « صَلَاةُ اللَّيْلِ مَثْنَى مَثْنَى . فَإِذَا رَأَيْتَ أَنَّ الصُّبْحَ يُدْرِكُكَ فَأَوْتِرْ بِوَاحِدَةٍ . فَقِيلَ لِابْنِ عُمَرَ : مَا مَثْنَى مَثْنَى ؟ قَالَ : أَنْ تُسَلِّمَ فِي كُلِّ رَكْعَتَيْنِ .

159 — ( ) .... : Ukbetu'bnu Hureys dedi ki :

İbnu Umer, şunu tahdîs ederken işittim: Rasûlullah (S), şöyle buyurdu: «Gece (nin nâfile) namazı ikişer ikişerdir. Eğer sabahın sana yetişeceğini bilirsen bir rek'atla vitr namazını kıl». İbnu Umer'e: İkişer, ikişer ne demektir? diye soruldu. İbnu Umer: Her iki rek'atdan sonra selâm verirsin, dedi.

١٦٠ – (٧٥٤) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى عَنْ مَعْمَرٍ ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « أَوْتِرُوا قَبْلَ أَنْ تُصْبِحُوا » .

160 — (754) .... : Ebû Saîd (R) den; (şöyle demiştir):

Peygamber (S): «Sabaha girmenizden önce vitr namazını kılınız» buyurdu.

١٦١ – (...) وحدثني إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ . أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللهِ عَنْ شَيْبَانَ ، عَنْ يَحْيَى . قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو نَضْرَةَ الْعَوَقِيُّ ؛ أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ أَخْبَرَهُمْ ؛ أَنَّهُمْ سَأَلُوا النَّبِيَّ ﷺ عَنِ الْوِتْرِ ؟ فَقَالَ « أَوْتِرُوا قَبْلَ الصُّبْحِ » .

161 — ( ) .... : Ebû Saîd (R), şöyle haber vermiştir :

Kendileri Peygamber (S) den vitri sormuşlar, o da: «Sabahtan evvel vitri kılınız» buyurmuştur.

(٢١) باب من خاف أن لا يقوم من آخر الليل فليوتر أوله

١٦٢ – (٧٥٥) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا حفص وأبو معاوية عن الأعمش ، عن أبي سفيان ، عن جابر ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « من خاف أن لا يقوم من آخر الليل فليوتر أوله . ومن طمع أن يقوم آخره فليوتر آخر الليل . فإن صلاة آخر الليل مشهودة . وذلك أفضل » .
وقال أبو معاوية : محضورة .

(21) «GECE SONUNDA KALKAMIYACAĞINDAN KORKAN KİMSE, VİTRİ GECENİN EVVELİNDE KILSIN» BÂBI

162 — (755) .... : Câbir (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Gece sonunda kalkamıyacağından korkan kimse, vitr namazını gecenin evvelinde kılsın. Gece sonunda kalkacağını ümit eden de, vitri gecenin sonunda kılsın. Zira gece sonundaki namaz şâhidlidir ve bu en fazîletli olanıdır».

Râvî Ebû Muâviye: «Meşhûde» lafzını «mahdûre = edâsı vaktında rahmet melekleri hâzır bulunur» diye tefsîr etmiştir.

١٦٣ – (...) وحدثني سلمة بن شبيب . حدثنا الحسن بن أعين . حدثنا معقل (وهو ابن عبيدالله) عن أبي الزبير ، عن جابر ؛ قال : سمعت النبي ﷺ يقول « أيكم خاف أن لا يقوم من آخر الليل فليوتر . ثم ليرقد . ومن وثق بقيام من الليل فليوتر من آخره . فإن قراءة آخر الليل محضورة . وذلك أفضل » .

163 — ( ) .... : Câbir (R), şöyle dedi :

Rasûlullah (S) dan işittim, buyuruyordu ki : «Sizden her hanginiz gecenin sonunda kalkamıyacağından korkarsa vitri kılsın, sonra uyusun. Her kim de geceleyin kalkmaya güvenebilirse o da vitri, gecenin sonunda kılsın. Çünkü gecenin sonunda okunan Kur'ânda rahmet melekleri hâzır bulunur ve en fazîletli olanı işte budur» [44].

44. Hulâsa vitr namazı farz olmamakla beraber, şânına pek ziyâde i'tinâ edilmek lâzım gelen bir namazdır. 135 rakamlı hadisde görüldüğü üzere Peygamber geceleyin âilesini vitr için uyandırırdı. Bu takdîrde vitr namazı erkek, kadın hakkında bir vazîfe olduğu gibi, «*ehline* (ve ümmetine) *namazı emret. Kendin de ona sebât ile devam eyle. Biz senden rızk istemiyoruz. Seni biz rızıklandırırız. Âkibet takvanındır*» (Tâ Hâ: 132) âyetine göre uyanık olanların uykudakileri i'kâz etmelerini gerektirecek derecede muekked bir ibâdet olmuş oluyor.

(٢٢) باب أفضل الصلاة طول القنوت

١٦٤ – (٧٥٦) حدثنا عبد بن حميد. أخبرنا أبو عاصم. أخبرنا ابن جريج. أخبرني أبو الزبير
عن جابر؛ قال: قال رسول الله ﷺ «أفضل الصلاة طول القنوت».

(22) «NAMAZIN EN FAZÎLETLİSİ KUNÛTU (KIYÂMI) UZUN OLANDIR» BÂBI

164 — (756) .... : Câbir (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) : «Namazın en fazîletlisi, kunûtu (kıyâmı) uzun olan·dır» buyurdu.

١٦٥ – (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب. قالا: حدثنا أبو معاوية. حدثنا
الأعمش عن أبي سفيان، عن جابر؛ قال: سئل رسول الله ﷺ أي الصلاة أفضل؟ قال «طول القنوت».
قال أبو بكر: حدثنا أبو معاوية عن الأعمش.

165 — ( ) .... : Câbir (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) a: Namazın hangisi en fazîletlisidir? diye soruldu. «Uzun kunûtlusu (kıyâmlısı) dır» buyurdu.

Râvî Ebû Bekr: Bize Ebû Muâviye, A'meş'den tahdîs etti demiştir [15].

(٢٣) باب في الليل ساعة مستجاب فيها الدعاء

١٦٦ – (٧٥٧) وحدثنا عثمان بن أبي شيبة. حدثنا جرير عن الأعمش، عن أبي سفيان، عن
جابر؛ قال: سمعت النبي ﷺ يقول «إن في الليل لساعة، لا يوافقها رجل مسلم يسأل الله خيرا من
أمر الدنيا والآخرة، إلا أعطاه إياه، وذلك كل ليلة».

(23) GECE İÇİNDE, KENDİSİNDE DUÂ MUSTECÂB OLAN BİR SÂATIN VARLIĞINA DÂİR BÂB

166 — (757) .... : Câbir (R) dedi ki :

Peygamber (S) den işittim, şöyle buyuruyordu : «Gece içinde öyle bir

15. İbnu'l-Esîr, «*en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*» adlı kıymetli kitabında *kunût* kelimesinin yedi, sekiz kadar ma'naya geldiğini, hadîslerde ve Kur'ânda bu ma'nâlarda kullanıldığını tesbît etmiştir.

Nevevî; «Burada *kunût* benim bildiğime göre, âlimlerin ittifakıyle *kıyâm* ma'nâsınadır» diyor.

sâat vardır ki, musliman olan herhangi bir kimse, dünya ve âhiret hususlarında Allah'dan bir hayır isterken duâsını ona denk düşürürse, Allah; muhakkak istediğini kendisine verir» [46].

١٦٧ – (...) وحدثني سلمة بن شبيب. حدثنا الحسن بن أعين. حدثنا معقل عن أبي الزبير، عن جابر؛ أن رسول الله ﷺ قال «إن من الليل ساعة، لا يوافقها عبد مسلم يسأل الله خيرا، إلا أعطاه إياه».

167 — ( ) .... : Câbir (R) den :
Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Gece içinde öyle bir sâat vardır ki, musliman olan herhangi bir kul; Allah'dan bir hayır isterken duâsını ona denk düşürürse Allah, istediği şeyi muhakkak kendisine verir».

(٢٤) باب الترغيب في الدعاء والذكر في آخر الليل والإجابة فيه

١٦٨ – (٧٥٨) حدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن ابن شهاب، عن أبي عبد الله الأغر. وعن أبي سلمة بن عبد الرحمن عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «ينزل ربنا تبارك وتعالى كل ليلة إلى السماء الدنيا. حين يبقى ثلث الليل الآخر. فيقول: من يدعوني فأستجيب له! ومن يسألني فأعطيه! ومن يستغفرني فأغفر له!».

(24) GECENİN SONUNDA ZİKİR VE DUÂYA TEŞVÎK (YAPILAN DUÂLARA) İCÂBETİN DE O VAKITTA OLMASI BÂBI

168 — (758) .... : Ebû Hureyre (R) den :
Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Gecenin son üçde biri kaldığında, Rabbımız Tebâreke ve Teâlâ (keyfiyeti bizce mechûl bir halde) her gece dünya semâsına iner ve şöyle buyurur: Hani bana bir duâ eden ki, onun duâsına icâbet edeyim! Benden kim bir hâcet ister ki, dileğini vereyim! Benden kim mağfiret diler ki onu mağfiret edeyim!» [47]

---

46. Bu hadisler her bir gece içinde icâbet sâatının yani duânın kabûl edileceği bir zamanın varlığını isbât ederler. Bu hadisler o zamana tesâdüf edebilme umuduyle gecenin her sâatında duâ etmeği de teşviki tazammun ederler.

47. «*Nuzûl Hadîsi*» diye isimlendirilen bu hadîs, *Altı Kitab* ile sâir *sahîh, sünen, müsned* ve *mu'cem* kitablarının hepsinde rivâyet edilmiştir. Rivâyet çokluğu ile mümtaz ve müteşâbihlerden bulunmakla da muhim ve meşhûr bir hadisdir. Bunu yirmi kadar sahâbî rivâyet etmiştir. Sahâbî râvîlerinin çokluğuna bakılınca hadîsin birinci karn'da sahâbiler arasında tamamiyle yayılmış olduğu ve tevâtür derecesinde bir kuvvet ifade ettiği anlaşılır.
Sonra hadis kitablarında tesbit edilib yazılana kadar Tâbiûn ve Etbâu't-Tâbiîn imamları ve âlimlerinden muteşekkil senedler, rivâyet tarikleri ise akıllara hayret verecek derecede çokluk arzediyor. Aynî, «*Umdetu'l-Karî*» de her sahâbiye dayanan se-

١٦٩ – (...) وحدّثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ (وَهُوَ ابْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ الْقَارِيُّ) عَنْ سُهَيْلِ ابْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ «يَنْزِلُ اللهُ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا كُلَّ لَيْلَةٍ. حِينَ يَمْضِي ثُلُثُ اللَّيْلِ الْأَوَّلُ. فَيَقُولُ: أَنَا الْمَلِكُ. أَنَا الْمَلِكُ. مَنْ ذَا الَّذِي يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ، مَنْ ذَا الَّذِي يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ! مَنْ ذَا الَّذِي يَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرَ لَهُ! فَلَا يَزَالُ كَذَٰلِكَ حَتَّى يُضِيءَ الْفَجْرُ».

169 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den:

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Allah Teâlâ her gece, gecenin ilk üçde biri geçerken dünya semâya tenezzül edib: Melik ancak benim. Melik ancak benim. Bana duâ eden kim var ki ona icâbet edeyim! Benden isteyen kim var ki ona vereyim! Benden mağfiret dileyen kim var ki ona

---

nedleri hadîs câmi'lerinden birer birer naklederek rivâyet ve dirâyet hususundaki kemâlini burada da göstermiştir.

İbnu Kuteybe, İbnu Abdi'l-Berr ve diğer bazı hadîs âlimleri bu hadîsin zâhirî ile istidlâl ederek Allaha cihet isnad etmişlerdir. Fakat âlimlerin cumhûru Allah'ın zatı için cihet kabûlünü çirkin görmüşlerdir: «Cihet kabûlü, Hak Teâlânın bir mekanda bulunmasını ve Hakkın hakîkatı bu fânîlerin ma'rifet vasıtaları ile idrâk ve ihâta mumkin olduğunu kabul etmek demektir. Halbuki Cenabu Hak mekandan ve künhü ile idrâk ve ihâta edilmekten âlidir, munezzehdir» demişlerdir.

İlim ehlinden bazıları da müteşâbihin te'vîlinde ifrât etmişlerdir.

Bu bâbda en doğru yol Selef cumhurunun mezhebidir. Selef imamları bu gibi muteşâbihlerin Allah'ın şânına lâyık olduğu vechile hakîkatına iymân ve bizim hakkımızda mutaâraf olan zâhirî şeklin Şâri'in matlûbu olmadığını beyan etmişlerdir. Binaenaleyh Selef, hudûs şâibelerinden Allah'ı tenzîh ile beraber böyle nasların zâhirindeki *yed, vech, ğagab, rahmet, istivâ, nuzûl* gibi müteşâbihleri te'vîl yoluna gitmemişlerdir.

Şârih Aynî özetle şöyle diyor: Nuzûl; intikal, i'lâm, kavl, teveccüh ve bir hukmün sudûru ma'nâlarına kullanılmışdır. Bu ma'nâların hepsi lugatcılar arasında ma'lûm şeylerdir. Madem ki nuzûlun böyle müşterek ma'nâsı vardır, Allah Teâlâ'nın kendisi ile tavsîfi câiz olan bir ma'nâya hamledilmesi en doğru bir harekettir. Burada Allah'ın rahmetle, dileklerini vermekle, mağfiret etmek suretiyle teheccüd sâhiblerine teveccüh buyurmasıdır, denilebilir. Bu, bir te'vîl değil fakat lafzı, medlûlü olan müşterek ma'nâlardan birisine hamletmektir ki İmam Mâlik gibi Selefden bazılarının te'vîlleri de hep bu yoldan bir te'vîldir. Hakîkatta bu te'vîl değil, bir nevi ma'nâ tercîhidir.

Nevevî de bu hadîs hakkında şunları söylüyor:

Bu, sıffat hadislerinden (yani muteşâbih hadîslerden) dir. Bunda âlimlerin iki mezhebi vardır. Biri, Selef'in cumhuru ile bazı kelamcıların mezhebidir ki onlar Allah'ın intikal, hareket ve sâir mahlûk alâmetleri olan mahlûk sıfatlarından tenzîhini itikad ederek bunun Allah Teâlâya yakışacak sûretde hak olduğuna, hakkımızda muteâref olan zâhirinin kasdedilmemiş olduğuna inanıb te'vîli hususunda kelâm etmezler.

İkincisi, birçok kelamcıların ve Selef'den birtakım cemâatların mezhebidir: Bu, çeşitli yerlere göre ve lâyık olacak surette te'vîl olunur. Bu esas üzerinde onlar bu hadîsi iki türlü te'vîl ettiler: Biri Mâliku'bnu Enes ve diğerlerinin te'vîlidir ki hadîsin ma'nâsı, Allah'ın rahmeti, emri yahut melekleri iner demektir. Nitekim tâbi'ler, hükümdarın emrini yerine getirdiklerinde; sultan şöyle şöyle yaptı, denir. İkincisi, bunun istiâre üzere olmasıdır. Bunun da ma'nâsı Allah'ın duâ edenlere icâbet ve lutufla ikbâli ve teveccühüdür. Allah, yegâne bilendir (Nevevî).

mağfiret edeyim! buyurur ve tâ fecr aydınlanıncaya kadar böyle devam eder».

١٧٠ – (...) حدثنا إسحق بن منصور . أخبرنا أبو المغيرة . حدثنا الأوزاعي . حدثنا يحيى . حدثنا أبو سلمة بن عبد الرحمن عن أبي هريرة . قال : قال رسول الله ﷺ « إذا مضى شطر الليل ، أو ثلثاه ، ينزل الله تبارك وتعالى إلى السماء الدنيا . فيقول: هل من سائل يعطى ! هل من داع يستجاب له ! هل من مستغفر يغفر له ! حتى ينفجر الصبح »

170 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Gecenin yarısı yahut üçde ikisi geçtiği zaman Allah Tebâreke ve Teâlâ dünya semâya tenezzül edib, tâ sabah açılıncaya kadar: İsteyen var mı verile! Duâ eden var mı duâsı kabul oluna! İstiğfar eden var mı kendisine mağfiret verile! buyurur».

١٧١ – (...) حدثني حجاج بن الشاعر . حدثنا محاضر أبو المورع . حدثنا سعد بن سعيد . قال: أخبرني ابن مرجانة . قال : سمعت أبا هريرة يقول : قال رسول الله ﷺ « ينزل الله في السماء الدنيا لشطر الليل ، أو لثلث الليل الآخر ، فيقول : من يدعوني فأستجيب له ! أو يسألني فأعطيه ! ثم يقول : من يقرض غير عديم ولا ظلوم ! » .

(قال مسلم) ابن مرجانة هو سعيد بن عبد الله . ومرجانة أمه .

(...) حدثنا هرون بن سعيد الأيلي . حدثنا ابن وهب . قال : أخبرني سليمان بن بلال عن سعد ابن سعيد ، بهذا الإسناد . وزاد « ثم يبسط يديه تبارك وتعالى يقول : من يقرض غير عدوم[1] ولا ظلوم ! » .

171 — ( ) .... : Sa'du'bnu Saîd tahdîs edib dedi ki : Bana İbnu Mercâne haber verib şöyle dedi: Ebû Hureyre (R) den işittim, diyordu ki: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Allah Teâlâ gecenin şatrında (bir kısmında) yahut son üçde birinde dünya semâsına tenezzül edib: Bana kim duâ eder ki ona icâbet edeyim! Yahut, benden kim ister ki ona vereyim, buyurur. Sonra: Fakîr değil ğanî, ahdine vefasız değil, son derece vefâkâr olan Allah'a, karşılığını almak üzere şimdi mâlî ve bedenî ibâdeti kim ödünç verebilir? der».

(Muslim der ki): Râvî İbnu Mercâne, Saîdu'bnu Abdillah'dır, Mercâne. onun anasıdır.

( ) .... : Burada Süleyman ibn Bilâl, Sa'du'bnu Saîd'den bu

isnad ile haber verdi. Bu hadîsde: «Bundan sonra Allah Tebâreke ve Teâlâ iki elini yayar ve: Fakîr değil zengin, ahdine vefâsız değil, son derece vefakâr olan Allah'a, karşılığını almak üzere şimdi mâlî ve bedenî ibâdeti kim ödünç verebilir? buyurur» ziyadesi vardır[48].

١٧٢ – (...) حدثنا عثمان وأبو بكر ابنا أبي شيبة وإسحق بن إبراهيم الحنظلي (واللفظ لابني أبي شيبة) (قال إسحق: أخبرنا. وقال الآخران: حدثنا جرير) عن منصور، عن أبي إسحق، عن الأغر أبي مسلم. يرويه عن أبي سعيد وأبي هريرة. قالا: قال رسول الله ﷺ «إن الله يمهل. حتى إذا ذهب ثلث الليل الأول نزل إلى السماء الدنيا. فيقول: هل من مستغفر! هل من تائب! هل من سائل! هل من داع! حتى ينفجر الفجر».

(...) وحدثناه محمد بن المثنى وابن بشار. قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن أبي إسحق، بهذا الإسناد. غير أن حديث منصور أتم وأكثر.

172 — ( ) .... : Ebû Saîd ve Ebû Hureyre rivâyet edib şöyle dediler: Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Allah Teâlâ mühleti uzatır. Nihayet gecenin ilk üçde biri gelince dünya semâya tenezzül edib tâ fecr açılıncaya kadar: Bir istiğfar eden var mı! Bir tevbe eden var mı! Bir isteyen var mı! Bir duâ eden var mı! buyurur».

( ) .... : Bu hadîsi bize Şu'b,e Ebû İshâk'dan bu isnadla tahdîs etti. Şukadar var ki (172 rakamlı) Mansûr hadîsi daha tamam ve daha çoktur.

(٢٥) باب الترغيب في قيام رمضان وهو التراويح

١٧٣ – (٧٥٩) حدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن ابن شهاب، عن حميد بن عبد الرحمن، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «من قام رمضان إيمانا واحتسابا، غفر له ما تقدم من ذنبه».

(25) TERÂVÎHTEN İBARET OLAN «KIYÂMU RAMAZÂN»A —RAMAZAN NAMAZINA— TEŞVÎK BÂBI

48. Bu ziyade dahi kerem hazînelerini ve inayetini açar; rahmetini, teheccüd sahiblerine bol bol saçar demektir. İşte Allah'ın bu kerem ve inâyeti, teheccüd sahiblerine karşı bu ilâhî hitabı tâ fecrin doğmasına kadar devam eder.

173 — (759) .... : Ebû Hureyre (R) den :

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Her kim Ramazanda (orucun farz bir ibâdet olduğunu) inanarak ve ecrini yalnız Allah'dan umarak namaz kılarsa geçmiş günahları mağfiret olunur».

١٧٤ – (...) وحدّثنا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ . أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُرَغِّبُ فِي قِيَامِ رَمَضَانَ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَأْمُرَهُمْ فِيهِ بِعَزِيمَةٍ . فَيَقُولُ « مَنْ قَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا ، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ » فَتُوُفِّيَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَالْأَمْرُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ . ثُمَّ كَانَ الْأَمْرُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ فِي خِلَافَةِ أَبِي بَكْرٍ . وَصَدْرًا مِنْ خِلَافَةِ عُمَرَ عَلَىٰ ذَٰلِكَ .

174 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) sahâbîlerine azîmetle emretmeksizin **Ramazan kıyamına** (namazına) teşvîk eder ve: «Her kim Ramazanda inanarak ve yalnız Allah'ın rızâsını dileyerek namaz kılarsa, onun geçmiş günahları bağışlanır» buyurdu. Rasûlullah (S) vefat etti ve Ramazan namazı işi evlerde (münferiden) kılınmak üzere cârî idi. Sonra Ebû Bekr'in hilâfeti zamanı ile kısmen Umer'in hilâfeti zamanında da bu iş yine ayni hâl üzere devam etti.

١٧٥ – (٧٦٠) وحدّثني زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ . حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ . قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ ؛ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ حَدَّثَهُمْ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا ، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ . وَمَنْ قَامَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا ، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ » .

175 — (760) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle tahdîs etti :

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Her kim inanarak ve yalnız Allah rızâsını umarak Ramazan orucunu tutarsa geçmiş günahları mağfiret olunur. Ve her kim de yine inanarak ve Allah'ın rızasını umut ederek **Kadir Gecesinde** kaim olur (namaz kılar) sa geçmiş günahları mağfiret olunur».

١٧٦ – (...) حدّثني مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ . حَدَّثَنَا شَبَابَةُ . حَدَّثَنِي وَرْقَاءُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ ، عَنِ الْأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « مَنْ يَقُمْ لَيْلَةَ الْقَدْرِ فَيُوَافِقُهَا (أُرَاهُ قَالَ) إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ »

176 — ( ) .... : Buradaki râvî de yine Ebû Hureyre'den, o da Peygamber (S) den : «Her kim Allah'a inanarak ve onun sevâbını umut ederek **Kadir Gecesi** kaim olub bu geceye isâbet ederse mağfiret olunur» buyurdu dediğini rivâyet etti.

١٧٧ – (٧٦١) حدثنا يحيى بن يحيى . قال : قرأت على مالك عن ابن شهاب ، عن عروة ، عن عائشة ؛ أن رسول الله ﷺ صلى في المسجد ذات ليلة . فصلى بصلاته ناس . ثم صلى من القابلة . فكثر الناس . ثم اجتمعوا من الليلة الثالثة أو الرابعة . فلم يخرج إليهم رسول الله ﷺ . فلما أصبح قال « قد رأيت الذي صنعتم . فلم يمنعني من الخروج إليكم إلا أني خشيت أن تفرض عليكم » . قال : وذلك في رمضان

177 — (761) .... : Âişe (R) şöyle demiştir :

Bir gece Rasûlullah (S) mescidde namaz kıldı. Bazı insanlar da Peygamberin namazına uyub namaz kıldılar. Sonra ertesi gece de böyle cemâatla namaz kıldılar. Halk çoğaldı. Üçüncü yahut dördüncü gece halk yine toplandı. Fakat Rasûlullah, o gece onların yanına (namaz kılmağa) çıkmadı. Sabahleyin çıkıb namazdan sonra: «(Ey nâs!) Sizin cemâatla Ramazan namazı kılmağa olan şiddetli arzunuzu gördüm. Benim için de namaza çıkmağa hiçbir mâni' yoktu. Yalnız üzerinize farz kılınmasından endîşe ettim» buyurdu.

Râvî: Bu, Ramazanda idi, dedi.

١٧٨ – (...) وحدثني حرملة بن يحيى . أخبرنا عبد الله بن وهب . أخبرني يونس بن يزيد عن ابن شهاب . قال: أخبرني عروة بن الزبير ؛ أن عائشة أخبرته ؛ أن رسول الله ﷺ خرج من جوف الليل فصلى في المسجد . فصلى رجال بصلاته . فأصبح الناس يتحدثون بذلك . فاجتمع أكثر منهم . فخرج رسول الله ﷺ في الليلة الثانية . فصلوا بصلاته . فأصبح الناس يذكرون ذلك . فكثر أهل المسجد من الليلة الثالثة . فخرج فصلوا بصلاته . فلما كانت الليلة الرابعة عجز المسجد عن أهله . فلم يخرج إليهم رسول الله ﷺ . فطفق رجال منهم يقولون : الصلاة ! فلم يخرج إليهم رسول الله ﷺ حتى خرج لصلاة الفجر . فلما قضى الفجر أقبل على الناس . ثم تشهد ، فقال « أما بعد . فإنه لم يخف علي شأنكم الليلة . ولكني خشيت أن تفرض عليكم صلاة الليل . فتعجزوا عنها » .

178 — ( ) .... : İbnu Şihâb dedi ki :

Bana Urvetu'bnu Zubeyr haber verdi. Ona da Âişe şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S), gece ortasında çıktı ve mescidde namaz kıldı. Birçok kimseler de onun namazına uyarak namaz kıldılar. Halk bunu ağızdan ağıza konuşub yayınca evvelkinden çok kalabalık toplandı. Rasûlullah, ikinci gecede çıktı ve onlar da Peygamber'in namazına uyub kıldılar. İnsanlar bunu zikredib yaydıkca üçüncü gece mescid ahâlisi daha

çoğaldı. Rasûlullah, o gece de çıktı. Halk yine onun namazına uyub namaz kıldılar. Dördüncü gece olunca mescid almıyacak derecede ahâli çoğaldı. Bunun üzerine Rasûlullah, bu dördüncü gece halkın yanına çıkmadı. Bir takım insanlar «namaza!» diye söylenmeye başladılar. Böyle iken Rasûlullah yine de halkın yanına çıkmadı. Nihayet sabah namazı için mescide çıktı. Sabah namazını bitirince cemâate döndü, sonra şehâdet getirdi. Muteakiben şöyle buyurdu: **«Emma ba'du:** Muhakkak geceki hâliniz bana gizli kalmış değildir. Lâkin üzerinize gece namazı farz olur da size güç gelir diye korktum» [49].

---

49. «Sahâbenin bu fiilinden, imam olmaya niyet etmemiş kimseye uymanın cevâzına istidlâl edildiği gibi, tatavvu' namazında cemâatın sıhhatına da istidlâl olunabilir. Çünkü bu namazın tatavvu' olduğunda şüphe yokdur. Hatta vak'anın Ramazanda cereyan etmiş olduğu rivâyetine bakılırsa *terâvih* namazı idi. Fakat imamla arasında mesafe, mânia bulunan kimsenin imama uyması hususunda görüş ayrılıkları vardır...»

«Hadîsin son fıkrasına yani: Şu kadar ki üzerinize gece namazı farzolur da sonra size güç gelir diye korktum, buyurması ve gece namazına mescidde devam edilmesine müsâade etmeyib bu suretle özür beyan etmesi Peygamber'in ümmetine olan re'fet ve merhametinin en bâhir delillerinden biridir. Vâkıa daha evvel Mi'râc gecesinde *hunne hamsun ve hunne hamsûne* LÂ YUBEDDELU'L-KAVLU LEDEYYE (Muslim, Mi'râc, 259) ilahî takdîriyle beş vakte hasredilen farz namazlara bir altıncısının eklenmesine ihtimal kalmamıştı. Fakat Peygamber'in korktuğu şey — Allah en iyi bilir — başka şey idi. Buhârî şârihi Ebû Suleyman Hattâbî: Gece namazı Rasûlullah'a vâcib idi. Rasûlullah'ın devam ettiği şer'î fiillerde kendisine örnek edinmek ve iktidâ etmek Kur'ân nasları gereğince ümmete vâcibdir. Mescide çıkıb gece namazı kılmayı i'tiyâd etmeleri — farz namazlardan başka yeni bir farz inşâı değil — kendisine teessî ve iktidânın vâcib olması yüzünden ümmete belki vâcib olur diye sakındılar. Bu, aynile bir kimsenin kendi üzerine nezr olan bir namazı vâcib kılması gibidir ki o namaz nezreden hakkında farz olmakla beraber asıl dînde farz edilmiş bir namaz değildir, demiştir.

Diğer şârih Hâfız ibn Hacer el-Askalânî'nin de bazı tevcîhleri vardır..» (*Tecrîd Ter. II*, 559-563).

Merhum Ahmed Naîm Bey ve diğer büyük şârihlerin yaptıkları bu kıymetli tevcîhlere şunu da ilâve etmek isterim. O da, cemâat içinde açılan bir çığırın içtimaî bir hâdise olarak nesillere yerleşmesi, değişmez bir âdet haline gelmesi ve bu sûretle dîne kendiliğinden bir ilâve ve artırma yapılmış olması endîşesi Rasûlullah'ı buna sevk etmiştir. Çünkü eski ümmetlerde sonradan yerleşmiş ve insanlığa yük olmuş nice fazlalıkların yerleşib kökleştiği ve dînden sayıldığı sâbittir. Bu, ictimaî bir rûh hâleti ve kanunlaştırma meylidir (Mütercim).

Peygamber devrinde kılınan terâvîhin rek'at sayısı hakkındaki rivayetler:

Yukardaki 177 ve 178 inci hadîslerde Rasûlullah tarafından cemaatla kılınan terâvih namazının kaç rek'at olduğu bildirilmemiştir. Bunun için bu ciheti şu hadîslerden tesbîte çalışacağız:

a. Rasûlullah'ın gece namazının kemmiyet ve keyfiyetine dâir sorulan suâle Hz. Âişe: «Rasûlullah, ne Ramazanda ne de sâir gecelerde kıldığı gece namazlarında *on bir* rek'at üzerine ziyade etmedi» demiştir. Bu hisabda üç rek'at vitr namazı da dâhil bulunduğundan, Peygamber'in kıldırdığı terâvîh namazının sekiz rek'atdan ibâret olduğu anlaşılır.

b.

عن جابر رضى الله عنه. أن النبي صلعم صلى ثمان ركعات ثم اوتر (رواه ابن حبان وابن خزيمة)

İbnu Hibbân ile İbnu Huzeyme «*Sahîh*» lerinde Câbir'den: Peygamber (S); ashâbıyla sekiz rek'at terâvih kıldı, sonra da vitri edâ eyledi diye rivayet etmişlerdir.

١٧٩ – (٧٦٢) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ مِهْرَانَ الرَّازِيُّ . حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ . حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ . حَدَّثَنِي عَبْدَةُ عَنْ زِرٍّ . قَالَ : سَمِعْتُ أُبَيَّ بْنَ كَعْبٍ يَقُولُ (وَقِيلَ لَهُ : إِنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ يَقُولُ : مَنْ قَامَ السَّنَةَ أَصَابَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ) فَقَالَ أُبَيٌّ : وَاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ! إِنَّهَا لَفِي رَمَضَانَ (يَحْلِفُ مَا يَسْتَثْنِي) وَوَاللَّهِ ! إِنِّي لَأَعْلَمُ أَيُّ لَيْلَةٍ هِيَ . هِيَ اللَّيْلَةُ الَّتِي أَمَرَنَا بِهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِقِيَامِهَا . هِيَ لَيْلَةُ صَبِيحَةِ سَبْعٍ وَعِشْرِينَ . وَأَمَارَتُهَا أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ فِي صَبِيحَةِ يَوْمِهَا بَيْضَاءَ لَا شُعَاعَ لَهَا

179 — (762) .... : Zirr şöyle dedi :

Ubeyyu'bnu Kâ'bdan işittim, diyordu ki (kendisine Abdullahi'bnu Mes'ûd: Her kim bir sene kaim olursa, Kadir gecesine isabet eder, diyor denildi) : Bunun üzerine Ubey şöyle dedi : Kendisinden başka hiçbir ilâh olmayan Allaha yemin ederim ki Kadir gecesi muhakkak Ramazan ayı içindedir. (Ubey böyle kesin yemîn ediyor, **inşâallah** diyerek bir istisnâ da yapmıyordu). Vallahi, ben onun hangi gece olduğunu muhakkak biliyorum. O, Rasûlullah (S) ın bize kıyâmı ile emir buyurduğu gecedir. O da (Ramazandan) yirmi yedinci sabahın gecesidir. O gecenin alâmeti, gündüzünün sabahında, güneşin ışıksız olarak bembeyaz doğmasıdır.

١٨٠ – (...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ . قَالَ : سَمِعْتُ عَبْدَةَ ابْنَ أَبِي لُبَابَةَ يُحَدِّثُ عَنْ زِرِّ بْنِ حُبَيْشٍ ، عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ . قَالَ : قَالَ أُبَيٌّ ، فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ : وَاللَّهِ ! إِنِّي لَأَعْلَمُهَا . وَأَكْثَرُ عِلْمِي هِيَ اللَّيْلَةُ الَّتِي أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِقِيَامِهَا . هِيَ لَيْلَةُ سَبْعٍ وَعِشْرِينَ . وَإِنَّمَا شَكَّ شُعْبَةُ فِي هَٰذَا الْحَرْفِ : هِيَ اللَّيْلَةُ الَّتِي أَمَرَنَا بِهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ . قَالَ : وَحَدَّثَنِي بِهَا صَاحِبٌ لِي عَنْهُ .

(...) وحدثني عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ ، نَحْوَهُ . وَلَمْ يَذْكُرْ : إِنَّمَا شَكَّ شُعْبَةُ ، وَمَا بَعْدَهُ .

---

c. İbnu Ebî Şeybe'nin, Taberânî'nin, Beyhakî'nin İbnu Abbâs'dan gelen rivâyetlerinde ise İbnu Abbâs: Rasûlullah (S), Ramazanda yirmi rek'at terâvîh ve bir de vitri kılardı, demiştir.

عن ابن عباس رضي الله عنهما : ان رسول الله صلعم كان يصلي في رمضان عشرين ركعة والوتر (رواه ابن ابي شيبة والبيهقي والبغوي وغيرهم) .

Bu üçüncü haber Hz. Âişe ve Câbir rivâyetlerine muhâlif olmakla beraber, bunun senedinde İbnu Ebî Şeybe'nin büyük babası Ebû Şeybe İbrâhîm ibn Usman'ın bulunması, bu zatın da hadîs ehli nazarında rivâyet zayıflığıyla töhmetli bulunması, İbnu Abbas'ın bu kıymetli haberinin za'fını mucib olmuştur. Fakat, nâfilenin isbatında zayıf

180 — ( ) .... : Zirru'bnu Hubeyş'den, o da Ubeyyu'bnu Kâ'b-dan; Ubey, Kadir gecesi hakkında şöyle dedi : Vallahi; ben o geceyi biliyorum. Gâlib bilgime göre o gece Rasûlullah (S) ın bize kıyamını emrettiği gecedir. O da yirmi yedinci gecedir [50].

Râvî Şu'be bu harf hakkında şek etti: O, Rasûlullah'ın bize emrettiği gecedir. Ve: Bunu bana Ubey'den bir arkadaşım tahdîs etti, dedi.

( ) .... : Bu seneddeki râvî de yine Şu'be'den, bu isnad ile o hadîs tarzında rivâyet etti. Fakat: Şu'be şek etti sözünü ve sonrasını zikretmedi.

(٣٦) باب الدعاء فى صلاة الليل وقيامه

١٨١ — (٧٦٣) حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ هَاشِمِ بْنِ حَيَّانَ الْعَبْدِيُّ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ (يَعْنِي ابْنَ مَهْدِيٍّ) حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ، عَنْ كُرَيْبٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: بِتُّ لَيْلَةً عِنْدَ خَالَتِي مَيْمُونَةَ. فَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ مِنَ اللَّيْلِ. فَأَتَى حَاجَتَهُ. ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ. ثُمَّ نَامَ. ثُمَّ قَامَ. فَأَتَى الْقِرْبَةَ فَأَطْلَقَ شِنَاقَهَا. ثُمَّ تَوَضَّأَ وُضُوءًا بَيْنَ الْوُضُوءَيْنِ. وَلَمْ يُكْثِرْ. وَقَدْ أَبْلَغَ. ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى. فَقُمْتُ فَتَمَطَّيْتُ كَرَاهِيَةَ أَنْ يَرَى أَنِّي كُنْتُ أَنْتَبِهُ لَهُ. فَتَوَضَّأْتُ. فَقَامَ فَصَلَّى. فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ. فَأَخَذَ بِيَدِي فَأَدَارَنِي عَنْ يَمِينِهِ. فَتَتَامَّتْ صَلَاةُ رَسُولِ اللهِ ﷺ مِنَ اللَّيْلِ ثَلَاثَ عَشْرَةَ رَكْعَةً. ثُمَّ اضْطَجَعَ. فَنَامَ حَتَّى نَفَخَ. وَكَانَ إِذَا نَامَ نَفَخَ. فَأَتَاهُ بِلَالٌ فَآذَنَهُ بِالصَّلَاةِ. فَقَامَ فَصَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ. وَكَانَ فِي دُعَائِهِ «اللَّهُمَّ! اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا، وَفِي بَصَرِي نُورًا، وَفِي سَمْعِي نُورًا، وَعَنْ يَمِينِي نُورًا، وَعَنْ يَسَارِي نُورًا، وَفَوْقِي نُورًا، وَتَحْتِي نُورًا، وَأَمَامِي نُورًا، وَخَلْفِي نُورًا، وَعَظِّمْ لِي نُورًا».

قَالَ كُرَيْبٌ: وَسَبْعًا فِي التَّابُوتِ. فَلَقِيتُ بَعْضَ وَلَدِ الْعَبَّاسِ فَحَدَّثَنِي بِهِنَّ. فَذَكَرَ عَصَبِي وَلَحْمِي وَدَمِي وَشَعَرِي وَبَشَرِي. وَذَكَرَ خَصْلَتَيْنِ.

---

hadîs kâfî olmakla beraber za'fını izâle edecek sahâbe ameli gibi birtakım mueyyideler bulunduğundan, bu da mevzûumuzun dayanağı olan haberlerden biri olduğu muhakkaktır (ayni eser IV, 86-87).

Terâvîh namazının çok güzel bir tarihçesi için Kâmil Miras, *Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi* IV, 81-116 sayfalardaki îzâhâtı ve toplayışı tavsiyeye değer.

50. Buhârî'de şu hadîs vardır:

Ubâdetu'bnu Sâmit'den, (şöyle demiştir): Rasûlullah (S), Kadir gecesini haber vermek üzere (evinden) çıktı. Derken muslimanlardan iki kişi kavga ettiler. Bunun üzerine şöyle buyurdu: «Ben, size Kadir gecesini haber vermek üzere çıkmıştım. Fulân ile fulân kavga ettiler de (ona dâir olan bilgi) ref' olundu. İhtimal ki hakkınızda bu daha hayırlıdır. Artık siz Kadir gecesini (yirmiden sonraki) yedinci veya dokuzuncu veya beşinci gecelerde arayınız» (*Buhârî, Salâtu't-terâvîh, ref'u ma'rifeti leyleti'l kadr*).

(26) GECE NAMAZINDA VE KIYÂMINDA DUÂ BÂBI

181 — (763) .... : İbnu Abbâs (R) şöyle dedi :

Bir gece ben (Peygamber'in kadınlarından) teyzem Meymûne'nin yanında kaldım. Peygamber (S), geceleyin kalkıb hacet yerine gitti. Sonra yüzünü ve ellerini yıkadı, sonra uyudu. Sonra tekrar kalktı, kırbaya geldi, onun ağız ipini çözdü. Sonra israf ile eksik yapmak ortası bir abdest aldı. Suyu çok dökmedi, fakat yıkanması farz olan azalara tamamıyla ulaştırdı. Sonra kalkıb namaza durdu. Ben de onun için uyanmış olduğumu görmesini istemediğimden şöyle bir uzanıb kalktım, akabinde abdest aldım. Rasûlullah, namaza durmuşken ben de sol tarafına durdum. Hemen elimi tuttu ve beni sağ yanına durdurdu. Rasûlullah'ın geceleyin kıldığı namazı **on üç** rek'ata tamamlandı. Sonra uzanıb yattı, uyudu hatta horladı. Kendisi uyuduğunda biraz horlardı. Nihayet Bilâl gelib kendisine sabah namazını haber verdi. Bunun üzerine kalktı, abdest almadan namaz kıldı. Duâsında şunlar vardı: «ALLAHUMME! İC'AL Fİ KALBÎ NÛRAN VE Fİ BASARÎ NÛRAN VE Fİ SEM'Î NÛRAN VE AN YEMÎNÎ NÛRAN VE AN YESÂRÎ NÛRAN VE FEVKÎ NÛRAN VE TAHTÎ NÛRAN VE EMÂMÎ NÛRAN VE HALFÎ NÛRAN VE AZZİM Lİ NÛRAN = Allahım! Kalbimde bir nûr kıl, gönlümde de bir nûr kıl, kulağımda da bir nûr kıl. Yine böyle sağımda bir nûr, solumda bir nûr, üstümde bir nûr, altımda bir nûr, önümde bir nûr, arkamda bir nûr kıl. Ve benim için umûmî ve büyük bir nûr yarat!».

Râvî Kurayb şöyle dedi: Göğüs sandığımda yedi kelime daha vardı, onları unuttum. Muteakiben Abbâs oğlunun birine mulâkî oldum. O bana bu yedi kelimeyi tahdîs etti :

Sinirimi, etimi, kanımı, saçlarımı ve derimi, diye zikretti. Ve iki hasleti (yani nefsimi ve dilimi) de zikretti.

١٨٢ - (...) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَىٰ . قَالَ : قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ مَخْرَمَةَ بْنِ سُلَيْمَانَ ، عَنْ كُرَيْبٍ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ أَخْبَرَهُ ؛ أَنَّهُ بَاتَ لَيْلَةً عِنْدَ مَيْمُونَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ . وَهِيَ خَالَتُهُ . قَالَ فَاضْطَجَعْتُ فِي عَرْضِ الْوِسَادَةِ . وَاضْطَجَعَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَأَهْلُهُ فِي طُولِهَا . فَنَامَ رَسُولُ اللهِ ﷺ حَتَّى انْتَصَفَ اللَّيْلُ . أَوْ قَبْلَهُ بِقَلِيلٍ . أَوْ بَعْدَهُ بِقَلِيلٍ . اسْتَيْقَظَ رَسُولُ اللهِ ﷺ . فَجَعَلَ يَمْسَحُ النَّوْمَ

عَنْ وَجْهِهِ بِيَدِهِ . ثُمَّ قَرَأَ الْعَشْرَ الآيَاتِ الْخَوَاتِمِ مِنْ سُورَةِ آلِ عِمْرَانَ . ثُمَّ قَامَ إِلَى شَنٍّ مُعَلَّقَةٍ . فَتَوَضَّأَ مِنْهَا . فَأَحْسَنَ وُضُوءَهُ . ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى .

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : فَقُمْتُ فَصَنَعْتُ مِثْلَ مَا صَنَعَ رَسُولُ اللهِ ﷺ . ثُمَّ ذَهَبْتُ فَقُمْتُ إِلَى جَنْبِهِ . فَوَضَعَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى رَأْسِي . وَأَخَذَ بِأُذُنِي الْيُمْنَى يَفْتِلُهَا . فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ . ثُمَّ رَكْعَتَيْنِ . ثُمَّ رَكْعَتَيْنِ . ثُمَّ رَكْعَتَيْنِ . ثُمَّ رَكْعَتَيْنِ . ثُمَّ رَكْعَتَيْنِ . ثُمَّ أَوْتَرَ . ثُمَّ اضْطَجَعَ . حَتَّى جَاءَ الْمُؤَذِّنُ فَقَامَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ . ثُمَّ خَرَجَ فَصَلَّى الصُّبْحَ .

182 — ( ) .... : İbnu Abbâs'ın azadlısı Kurayb'dan : Ona da İbnu Abbâs haber verdi ki: Kendisi bir gece Ummu'l-Mu'minîn Meymûne'nin yanında kaldı. Ki teyzesidir. İbnu Abbâs der ki: Ben başımı yastığın enine koyarak uzandım: Rasûlullah (S) ile ehli yastığın boyuna (başlarını koyarak) uzandılar. Rasûlullah uyudu. Gece yarıyı bulduğunda yahut biraz evvelce yahut biraz sonraca Rasûlullah uyandı. Uykuyu (gidermek için) eliyle yüzünü silmeğe başladı. Ondan sonra Âlu İmrân sûresinin son on âyetlerini okudu. Sonra kalkıb asılı duran küçük bir kırbaya uzandı. Oradan güzelce bir abdest aldı. Sonra namaza durdu.

İbnu Abbâs der ki: Ben de kalktım, onun yaptığı gibi yaptım. Sonra gittim yanına (sol tarafına) durdum. Sağ elini başımın üzerine koydu ve sağ kulağımı tutub büktü. Sonra iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at kılıb ondan sonra tek (rek'atlı bir namaz) kıldı [51]. Sonra muezzin (çağırmaya) gelinceye kadar yine uzandı. Muteakiben yine kalktı. Hafif iki rek'at kıldıktan sonra, (odasından çıkıb) sabah namazını kıldırdı.

---

51. Buhârî (*vudû', kırâatu'l-Kur'ân ba'de'l-hades ve ğayrihi...*) deki rivâyette Rasûlullah'ın uyuyub uyandıktan sonra oturduğu, eliyle yüzünü oğuşturduğu sonra abdest almadan Âlu İmrân sûresinin yüz doksanıncı âyetinden (*inne fî halkı'ssemâvâti ve'l-ardi...*) itibaren sûrenin sonuna kadar okuduğu haber verilmektedir. İşte bundan abdest almaksızın ezberden Kur'ân okunabileceği anlaşılıyor.

Peygamber'in İbnu Abbâs'ı tutub sağına geçirmesi, tek olan muktedînin imamın sağ tarafında durmak lâzım geldiğine tenbîh içindir.

Bu hadîsde kılınan tek rek'atlı namaz, bir rek'at mı yoksa üç rek'at mı? ibarenin mantûkundan sarâhaten anlaşılamıyor. Onun için vitr namazını kimi bir niyetle üç rek'at, kimi ikincide selâm ile ayırarak üç rek'at, kimi yalnız tek rek'at itibâr etmişlerdir. Buna âid mufassal iki haşiye daha 155 ve 163 rakamlı hadîslerde geçmişti.

١٨٣ – (...) وحدثني محمد بن سلمة المرادي. حدثنا عبد الله بن وهب عن عياض بن عبد الله
الفهري، عن مخرمة بن سليمان، بهذا الإسناد. وزاد: ثم عمد إلى شجب من ماء. فتسوك وتوضأ.
وأسبغ الوضوء ولم يهرق من الماء إلا قليلا. ثم حركني فقمت. وسائر الحديث نحو حديث مالك.

183 — ( ) .... Buradaki râvî de Mahremetu'bnu Süleyman'dan bu isnadla ayni hadisi rivâyet etti. Bunda şu ziyade vardır: Sonra Rasûlullah su kabına gitti, misvakla dişlerini temizledi. Muteakiben abdest almağa davranıb pek az su dökerek güzelce abdest aldı. Sonra beni hareket ettirdi, ben de kalktım. Hadîsin bundan sonrası (182 rakamlı) Mâlik hadîsi tarzındadır.

١٨٤ – (...) حدثني هرون بن سعيد الأيلي. حدثنا ابن وهب. حدثنا عمرو عن عبد ربه بن سعيد
عن مخرمة بن سليمان، عن كريب مولى ابن عباس، عن ابن عباس؛ أنه قال: نمت عند ميمونة زوج
النبي ﷺ. ورسول الله ﷺ عندها تلك الليلة. فتوضأ رسول الله ﷺ. ثم قام فصلى. فقمت عن
يساره. فأخذني فجعلني عن يمينه. فصلى في تلك الليلة ثلاث عشرة ركعة. ثم نام رسول الله ﷺ
حتى نفخ. وكان إذا نام نفخ. ثم أتاه المؤذن فخرج فصلى. ولم يتوضأ.
قال عمرو: فحدثت به بكير بن الأشج. فقال: حدثني كريب بذلك.

184 — ( ) .... : İbnu Abbâs (R) şöyle dedi :

Ben bir gece Peygamber'in zevcesi (teyzem) Meymûne'nin yanında uyudum. Rasûlullah (S) bu gece (nevbeti dolayısıyle) onun yanında idi. Rasûlullah abdest aldı. Sonra kalkıb namaza durdu. Ben de sol tarafına durdum. Beni tutub sağ tarafına geçirdi. İşte o gece on üç rek'at namaz kıldı. Sonra Rasûlullah horlayıncaya kadar uyudu. Kendisi uyuduğu zaman horlardı. Sonra muezzin geldi. Bunun üzerine, çıktı, tekrar abdest almadan namaz kıldı [52].

Râvî Amr der ki: Bu hadîsi Bukeyru'bnu'l-Esec'e tahdîs ettiğimde; Kureyb de bana böyle tahdîs etti, dedi.

---

52. Uzanıb uyuduktan sonra abdest almadan, namaz kılabilmek peygamberlik husûsiyetlerindendir. Peygamberlerin gözleri uyusa da kalbleri uyumaz. Gece namazı bu 184. ncü rivâyete göre son iki rek'at sabah namazının sünnetine ayrıldıktan sonra vitr namazı ile beraber dokuz rek'atten ibaret olmuş olur. Toplamı on üç rek'atdır. Vitr namazını üç rek'at sayanlara göre gece nâfilesi altıya, bir rek'at sayanlara göre ise sekize inmiş olur. Diğer bir rivâyetde on üç, bir diğerinde de sabah sünnetinden başka olarak on üç olduğu zikrediliyor.

١٨٥ — (...) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ. حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ. أَخْبَرَنَا الضَّحَّاكُ عَنْ مَخْرَمَةَ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ كُرَيْبٍ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: بِتُّ لَيْلَةً عِنْدَ خَالَتِي مَيْمُونَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ. فَقُلْتُ لَهَا: إِذَا قَامَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَأَيْقِظِينِي. فَقَامَ رَسُولُ اللهِ ﷺ. فَقُمْتُ إِلَى جَنْبِهِ الْأَيْسَرِ. فَأَخَذَ بِيَدِي. فَجَعَلَنِي مِنْ شِقِّهِ الْأَيْمَنِ. فَجَعَلْتُ إِذَا أَغْفَيْتُ يَأْخُذُ بِشَحْمَةِ أُذُنِي. قَالَ: فَصَلَّى إِحْدَى عَشْرَةَ رَكْعَةً. ثُمَّ احْتَبَى. حَتَّى إِنِّي لَأَسْمَعُ نَفَسَهُ، رَاقِدًا. فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ الْفَجْرُ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ.

185 — ( ) .... : İbnu Abbâs (R) şöyle dedi:
Bir gece teyzem Hâris kızı Meymûne'nin evinde kaldım. Teyzeme: Rasûlullah (S) kalktığı zaman beni de uyandır, dedim. Rasûlullah kalktı, namaza durdu. Ben de onun sol yanına durduydum. Beni elimden tutub sağ yanına geçirdi. Ben uyuklamağa başladım. Uyukladıkca o benim kulak mememi tutardı. Rasûlullah, on bir rek'at namaz kıldı. Sonra **ıhtıbâ** oturuşu ile oturdu. Nihayet oturduğu yerde uyurken ben onun nefesini işittim. Sabah kendisine belirince hafif iki rek'at namaz kıldı.

١٨٦ — (...) حدثنا ابْنُ أَبِي عُمَرَ وَمُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ. قَالَ ابْنُ أَبِي عُمَرَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ كُرَيْبٍ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّهُ بَاتَ عِنْدَ خَالَتِهِ مَيْمُونَةَ. فَقَامَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنَ اللَّيْلِ. فَتَوَضَّأَ مِنْ شَنٍّ مُعَلَّقٍ وُضُوءًا خَفِيفًا (قَالَ وَصَفَ وُضُوءَهُ وَجَعَلَ يُخَفِّفُهُ وَيُقَلِّلُهُ) قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَقُمْتُ فَصَنَعْتُ مِثْلَ مَا صَنَعَ النَّبِيُّ ﷺ. ثُمَّ جِئْتُ فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ. فَأَخْلَفَنِي فَجَعَلَنِي عَنْ يَمِينِهِ. فَصَلَّى. ثُمَّ اضْطَجَعَ فَنَامَ حَتَّى نَفَخَ. ثُمَّ أَتَاهُ بِلَالٌ فَآذَنَهُ بِالصَّلَاةِ. فَخَرَجَ فَصَلَّى الصُّبْحَ وَلَمْ يَتَوَضَّأْ.

قَالَ سُفْيَانُ: وَهَذَا لِلنَّبِيِّ ﷺ خَاصَّةً. لِأَنَّهُ بَلَغَنَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ تَنَامُ عَيْنَاهُ وَلَا يَنَامُ قَلْبُهُ.

186 — ( ) .... : İbnu Abbâs'ın azadlısı Kurayb, şöyle dedi: İbnu Abbâs (R) bir gece teyzesi Meymûne'nin yanında kaldı. Rasûlullah geceleyin kalkıb, asılı duran su kırbasından hafif bir abdest aldı. (Râvî: İbnu Abbâs Peygamber'in abdest alışını, hafifletib azaltmağa başlıyarak tavsîf etti, der).

İbnu Abbâs der ki: Ben de kalktım ve Peygamber'in yaptığı gibi yaptım. Sonra gelib sol tarafına durdum. Beni arka tarafından döndürüb sağına geçirdi ve namaz kıldı. Sonra yattı ve horlayıncaya kadar uyudu. Sonra Bilâl geldi ve namazı haber verdi. Bunun üzerine (yeniden) abdest almadığı halde çıkıb sabah namazını kıldırdı.

Râvî Sufyan ibn Uyeyne: Bu hal, Peygamber için bir özelliktir. Çünkü onun gözlerinin uyur, kalbinin uyumaz olduğu haberi bize ulaştı, dedi.

١٨٧ – (...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ (وَهُوَ ابْنُ جَعْفَرٍ) حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَلَمَةَ، عَنْ كُرَيْبٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: بِتُّ فِي بَيْتِ خَالَتِي مَيْمُونَةَ. فَبَقَيْتُ كَيْفَ يُصَلِّي رَسُولُ اللهِ ﷺ.

قَالَ فَقَامَ فَبَالَ. ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ وَكَفَّيْهِ. ثُمَّ نَامَ. ثُمَّ قَامَ إِلَى الْقِرْبَةِ فَأَطْلَقَ شِنَاقَهَا. ثُمَّ صَبَّ فِي الْجَفْنَةِ أَوِ الْقَصْعَةِ. فَأَكَبَّهُ بِيَدِهِ عَلَيْهَا. ثُمَّ تَوَضَّأَ وُضُوءًا حَسَنًا بَيْنَ الْوُضُوءَيْنِ. ثُمَّ قَامَ يُصَلِّي. فَجِئْتُ فَقُمْتُ إِلَى جَنْبِهِ. فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ. قَالَ فَأَخَذَنِي فَأَقَامَنِي عَنْ يَمِينِهِ. فَتَكَامَلَتْ صَلَاةُ رَسُولِ اللهِ ﷺ ثَلَاثَ عَشْرَةَ رَكْعَةً. ثُمَّ نَامَ حَتَّى نَفَخَ. وَكُنَّا نَعْرِفُهُ إِذَا نَامَ بِنَفْخِهِ. ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الصَّلَاةِ. فَصَلَّى. فَجَعَلَ يَقُولُ فِي صَلَاتِهِ أَوْ فِي سُجُودِهِ «اللَّهُمَّ! اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا، وَفِي سَمْعِي نُورًا، وَفِي بَصَرِي نُورًا، وَعَنْ يَمِينِي نُورًا، وَعَنْ شِمَالِي نُورًا، وَأَمَامِي نُورًا، وَخَلْفِي نُورًا، وَفَوْقِي نُورًا، وَتَحْتِي نُورًا، وَاجْعَلْ لِي نُورًا، أَوْ قَالَ وَاجْعَلْنِي نُورًا».

(...) وحدثني إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ. حَدَّثَنَا النَّضْرُ بْنُ شُمَيْلٍ. أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ. حَدَّثَنَا سَلَمَةُ بْنُ كُهَيْلٍ عَنْ بُكَيْرٍ، عَنْ كُرَيْبٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ.

قَالَ سَلَمَةُ: فَلَقِيتُ كُرَيْبًا فَقَالَ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: كُنْتُ عِنْدَ خَالَتِي مَيْمُونَةَ. فَجَاءَ رَسُولُ اللهِ ﷺ. ثُمَّ ذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ غُنْدَرٍ. وَقَالَ «وَاجْعَلْنِي نُورًا» وَلَمْ يَشُكَّ.

187 — ( ) .... : İbnu Abbâs (R) şöyle dedi :

Teyzem Meymûne'nin evinde gece geçirdim de, Rasûlullah (S) ın namazı nasıl kıldığını gözetledim. Rasûlullah kalktı, bevlini yaptı. Sonra yüzünü ve ellerini yıkadı, sonra uyudu. Sonra su kırbasına kalktı, ağzındaki ipi gevşetti. Sonra ağzını yemek tabağına yahut kaseye doğru eğerek içine su döktü. Sonra israf ve ne de eksiklik yapmadan bunların ortasında güzel bir abdest aldı. Sonra kalkıb namaz kıldı. Ben de yanına geldim ve solunda durdum. Beni tuttu ve sağ yanında dikeltti. Nihayet Rasûlullah'ın namazı **on üç** rek'ata tamamlandı. Sonra horuldayana kadar uyudu. Biz onun uyuduğu zamanı horuldamasıyla bilirdik. Sonra (sabahın farz) namazına çıktı ve namazı kıldırdı. Namazında yahut sucûdunda şu duâyı söylemeye başladı: «ALLUHUMME'CAL Fİ KALBİ NÛRAN VE Fİ SEM'Î NÛRAN VE Fİ BASARÎ NÛRAN VE AN YEMÎNÎ NÛRAN VE AN ŞİMÂLÎ NÛRAN VE EMÂMÎ NÛRAN VE HALFÎ

NÛRAN VE FEVKÎ NÛRAN VE TAHTÎ NÛRAN VEC'AL LÎ NÛRAN yahud da: VEC'ALNÎ NÛRAN»[53].

( ) .... : Bu senedde de Selemetu'bnu Kuheyl, Bukeyr'den, o da Kurayb'dan, o da İbnu Abbâs'dan ayni hadîsi rivâyet etti. Seleme dedi ki:

Ben Kurayb'e kavuştum. O; İbnu Abbas: Ben teyzem Meymûne'nin yanında idim. Rasûlullah geldi, diyerek (187 inci rakamla geçen) Ğunder — yani Muhammedu'bnu Ca'fer — hadîsi gibi rivâyet etti. Burada şek etmeksizin «VEC'ALNÎ NÛRAN = beni bir nûr kıl» dedi.

١٨٨ – (...) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَهَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ . قَالَا : حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ مَسْرُوقٍ ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ ، عَنْ أَبِي رِشْدِينٍ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : بِتُّ عِنْدَ خَالَتِي مَيْمُونَةَ . وَاقْتَصَّ الْحَدِيثَ . وَلَمْ يَذْكُرْ غَسْلَ الْوَجْهِ وَالْكَفَّيْنِ . غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ : ثُمَّ أَتَى الْقِرْبَةَ فَحَلَّ شِنَاقَهَا . فَتَوَضَّأَ وُضُوءًا بَيْنَ الْوُضُوءَيْنِ . ثُمَّ أَتَى فِرَاشَهُ فَنَامَ . ثُمَّ قَامَ قَوْمَةً أُخْرَى . فَأَتَى الْقِرْبَةَ فَحَلَّ شِنَاقَهَا . ثُمَّ تَوَضَّأَ وُضُوءًا هُوَ الْوُضُوءُ . وَقَالَ « أَعْظِمْ لِي نُورًا » وَلَمْ يَذْكُرْ وَاجْعَلْنِي نُورًا .

188 — ( ) .... : İbnu Abbâs (R) : Teyzem Meymûne'nin yanında geceledim, diyerek hadîsi bütünüyle anlattı. Burada yüz ve ellerin yıkanmasını zikretmedi. Ancak şöyle dedi : Sonra kırbaya geldi, ipini çözdü, israfla taktîr arası bir abdest aldı. Sonra döşeğine gelib uyudu. Sonra diğer bir kalkış daha kalktı. Yine kırbaya geldi, ipini çözdü. Sonra o bilinen abdest gibi bir abdest aldı ve «A'ZIM LÎ NÛRAN = benim için büyük bir nûr yap!» dedi de «VEC'ALNÎ NÛRAN = beni bir nûr kıl!» demedi.

١٨٩ – (...) وحدثني أَبُو الطَّاهِرِ . حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ سَلْمَانَ الْحَجْرِيِّ ، عَنْ عُقَيْلِ بْنِ خَالِدٍ ؛ أَنَّ سَلَمَةَ بْنَ كُهَيْلٍ حَدَّثَهُ ؛ أَنَّ كُرَيْبًا حَدَّثَهُ ؛ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ بَاتَ لَيْلَةً عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ . قَالَ فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى الْقِرْبَةِ فَسَكَبَ مِنْهَا . فَتَوَضَّأَ وَلَمْ يُكْثِرْ مِنَ الْمَاءِ وَلَمْ يُقَصِّرْ

53 Bunun ve bundan sonra gelecek olan 189 ve 191 rakamlı hadîslerdeki duâların ayrı ayrı tercemeleri verilmiyerek bunlar biribirlerine yakın oldukları için 181. inci hadîsdeki terceme ile yetinildi.

فِي الْوُضُوءِ . وَسَاقَ الْحَدِيثَ . وَفِيهِ : قَالَ : وَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيْلَتَئِذٍ تِسْعَ عَشْرَةَ كَلِمَةً .
قَالَ سَلَمَةُ : حَدَّثَنِيهَا كُرَيْبٌ . فَحَفِظْتُ مِنْهَا ثِنْتَيْ عَشْرَةَ . وَنَسِيتُ مَا بَقِيَ . قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ
« اللَّهُمَّ ! اجْعَلْ لِي فِي قَلْبِي نُورًا ، وَفِي لِسَانِي نُورًا ، وَفِي سَمْعِي نُورًا ، وَفِي بَصَرِي نُورًا ، وَمِنْ فَوْقِي نُورًا ،
وَمِنْ تَحْتِي نُورًا ، وَعَنْ يَمِينِي نُورًا ، وَعَنْ شِمَالِي نُورًا ، وَمِنْ بَيْنِ يَدَيَّ نُورًا ، وَمِنْ خَلْفِي نُورًا ، وَاجْعَلْ
فِي نَفْسِي نُورًا ، وَأَعْظِمْ لِي نُورًا »

189 — ( ) .... : Kurayb şöyle tahdîs etti :

İbnu Abbâs bir gece Rasûlullah (S) ın yanında geceledi. Rasûlullah, su kırbasına kalktı ve ondan su döküb abdest aldı. Abdest alırken sudan ne çok ve ne de az değil tam karar bir döküşle döktü. İbnu Abbâs hadîsi böylece sevkedib sonunda şöyle dedi: Rasûlullah o gece on dokuz kelimelik bir duâ yaptı.

Seleme dedi ki: Bu on dokuz kelimeyi bana Kurayb tahdîs etti. Ben de bunlardan on ikisini ezberledim de geri kalanını unuttum. Rasûlullah şöyle buyurdu: «ALLAHUMMEC'AL LÎ FÎ KALBÎ NÛRAN VE FÎ LİSÂNÎ NÛRAN VE FÎ SEM'Î NÛRAN VE FÎ BASARÎ NÛRAN VE MİN FEVKÎ NÛRAN VE MİN TAHTÎ NÛRAN VE AN YEMÎNÎ NÛRAN VE AN ŞİMÂLÎ NÛRAN VE MİN BEYNE YEDEYYE NÛRAN VE MİN HALFÎ NÛRAN VEC'AL FÎ NEFSÎ NÛRAN VE A'ZIM LÎ NÛRAN».

١٩٠ — (...) وحدثني أَبُو بَكْرِ بْنُ إِسْحَاقَ . أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ . أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ .
أَخْبَرَنِي شَرِيكُ بْنُ أَبِي نَمِرٍ عَنْ كُرَيْبٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ أَنَّهُ قَالَ : رَقَدْتُ فِي بَيْتِ مَيْمُونَةَ لَيْلَةَ كَانَ
النَّبِيُّ ﷺ عِنْدَهَا . لِأَنْظُرَ كَيْفَ صَلَاةُ النَّبِيِّ ﷺ بِاللَّيْلِ . قَالَ فَتَحَدَّثَ النَّبِيُّ ﷺ مَعَ أَهْلِهِ سَاعَةً .
ثُمَّ رَقَدَ . وَسَاقَ الْحَدِيثَ . وَفِيهِ : ثُمَّ قَامَ فَتَوَضَّأَ وَاسْتَنَّ .

190 — ( ) .... : İbnu Abbâs (R) şöyle dedi :

Bir gece Meymûne'nin evinde uyudum. Peygamber (S) onun növbetinde bulunuyordu. Maksadım Peygamber'in geceleyin kıldığı namazın nasıl olduğunu bakıb görmekti. Peygamber (S), âilesiyle bir sâat konuştukdan sonra uyudu. Râvî hadîsi böylece bütünüyle sevk etti. Bu hadîsde: Sonra kalktı, misvakla dişlerini temizleyib abdest aldı. sözleri vardır.

١٩١ – (...) حدثنا واصل بن عبد الأعلى. حدثنا محمد بن فضيل عن حصين بن عبد الرحمن، عن حبيب بن أبي ثابت، عن محمد بن علي بن عبد الله بن عباس، عن أبيه، عن عبد الله بن عباس؛ أنه رقد عند رسول الله ﷺ. فاستيقظ. فتسوك وتوضأ وهو يقول «إن في خلق السماوات والأرض واختلاف الليل والنهار لآيات لأولي الألباب» [٣/ آل عمران/الآية ١٩٠] فقرأ هؤلاء الآيات حتى ختم السورة. ثم قام فصلى ركعتين. فأطال فيهما القيام والركوع والسجود. ثم انصرف فنام حتى نفخ. ثم فعل ذلك ثلاث مرات. ست ركعات. كل ذلك يستاك ويتوضأ ويقرأ هؤلاء الآيات. ثم أوتر بثلاث. فأذن المؤذن فخرج إلى الصلاة. وهو يقول «اللهم! اجعل في قلبي نورا، وفي لساني نورا، واجعل في سمعي نورا، واجعل في بصري نورا، واجعل من خلفي نورا، ومن أمامي نورا، واجعل من فوقي نورا، ومن تحتي نورا. اللهم! أعطني نورا».

191 — ( ) .... : Abdullahi'bnu Abbâs anlattı ki kendisi Rasûlullah (S) ın yanında uyumuştu. Rasûlullah, uyandı, misvaklandı ve şu âyetleri okuyarak abdest aldı : **«Elbetde o göklerin ve yerin yaradılışında ve gece ile gündüzün ard arda gelişinde temiz akıl sâhibi olanlar için şüphesiz birçok âyetler vardır...»** (Âlu İmrân: 190). Rasûlullah bu âyetleri sûrenin sonuna varıncaya kadar okudu. Sonra kalkıb iki rek'at namaz kıldı. Ama bu iki rek'atda kıyamı, rukûu ve sucûdu iyice uzattı. Sonra ayrılıb horlayıncaya kadar uyudu. Sonra bu namaz kılma işini üç defa yaptı. Böylece altı rek'at kılmış oldu. Bu namazların her birinde misvaklanıyor, abdest alıyor ve bu âyetleri okuyordu. Sonra üç rek'atla vitr namazını kıldı. Akabinde muezzin ezan okudu ve Rasûlullah namaz kıldırmağa çıktı. Kendisi şu duâyı söylüyordu : ALLAHUMMEC'AL Fİ KALBİ NÛRAN VE Fİ LİSÂNİ NÛRAN VEC'AL Fİ SEM'İ NÛRAN VE BASARİ NÛRAN VEC'AL MİN HALFİ NÛRAN VE MİN EMÂMİ NÛRAN VEC'AL MİN FEVKİ NÛRAN VE MİN TAHTİ NÛRAN ALLAHUMME! A'TİNİ NÛRAN».

١٩٢ – (...) وحدثني محمد بن حاتم. حدثنا محمد بن بكر. أخبرنا ابن جريج. أخبرني عطاء، عن ابن عباس؛ قال: بت ذات ليلة عند خالتي ميمونة. فقام النبي ﷺ يصلي متطوعا من الليل. فقام النبي ﷺ إلى القربة فتوضأ. فقام فصلى. فقمت، لما رأيته صنع ذلك، فتوضأت من القربة. ثم قمت إلى شقه الأيسر. فأخذ بيدي من وراء ظهره، يعدلني كذلك من وراء ظهره إلى الشق الأيمن. قلت: أفي التطوع كان ذلك؟ قال: نعم.

192 — ( ) .... : İbnu Abbâs (R) şöyle dedi :

Bir gece teyzem Meymûne'nin yanında kaldım. Geceleyin Peygamber (S) kalktı ve tatavvu' olarak namaz kıldı: Peygamber su kırbasına doğruldu ve abdest aldı, muteakiben namaza durdu. Onun böyle yaptığını görünce ben de kırbadan abdest aldım. Sonra sol tarafına durdum. O beni eliyle sırtımın arka tarafından tuttu. Böylece beni ardından döndürerek sağ tarafına durdurdu. Ben: Tatavvu' namazında böyle mi olur? diye sordum. Kendisi «evet» buyurdu.

١٩٣ — (...) وحدثني هارون بن عبد الله ومحمد بن رافع . قالا : حدثنا وهب بن جرير . أخبرني أبي . قال : سمعت قيس بن سعد يحدث عن عطاء ، عن ابن عباس ؛ قال : بعثني العباس إلى النبي ﷺ ، وهو في بيت خالتي ميمونة . فبت معه تلك الليلة . فقام يصلي من الليل . فقمت عن يساره . فتناولني من خلف ظهره . فجعلني على يمينه .

(...) وحدثنا ابن نمير . حدثنا أبي . حدثنا عبد الملك عن عطاء ، عن ابن عباس ؛ قال : بت عند خالتي ميمونة . نحو حديث ابن جريج وقيس بن سعد .

193 — ( ) .... : İbnu Abbâs (R) şöyle dedi :

Abbâs beni Peygamber (S) e yolladı. Peygamber, teyzem Meymûne'nin evinde bulunuyordu. O gece Peygamber'in yanında kaldım. Geceleyin kalkıb namaza durdu. Ben de sol tarafında durdum. Sırtının ardından beni alıb sağ tarafında durdurdu.

( ) .... : Bu seneddeki râvî de İbn Abbas'ın : Teyzem Meymûne'nin yanında geceledim, dediğini bundan önce (192 ve 193 rakamlarıyla) geçen İbnu Cureyc ve Kaysu'bnu Sa'd hadîsleri tarzında rivâyet etti.

١٩٤ — (٧٦٤) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا غندر عن شعبة . ح وحدثنا ابن المثنى وابن بشار . قالا : حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة عن أبي جمرة . قال : سمعت ابن عباس يقول : كان رسول الله ﷺ يصلي من الليل ثلاث عشرة ركعة .

194 — (764) .... : Ebû Hamza şöyle dedi :

İbnu Abbâs'dan işittim diyordu ki : Rasûlullah (S) geceleyin on üç rek'at namaz kılardı.

١٩٥ — (٧٦٥) وحدثنا قتيبة بن سعيد عن مالك بن أنس ، عن عبد الله بن أبي بكر ، عن أبيه ؛ أن عبد الله بن قيس بن مخرمة أخبره عن زيد بن خالد الجهني ؛ أنه قال : لأرمقن صلاة رسول الله ﷺ

اللَّيْلَةَ . فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ . ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ طَوِيلَتَيْنِ . طَوِيلَتَيْنِ . طَوِيلَتَيْنِ . ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ . وَهُمَا دُونَ اللَّتَيْنِ قَبْلَهُمَا . ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ . وَهُمَا دُونَ اللَّتَيْنِ قَبْلَهُمَا . ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ . وَهُمَا دُونَ اللَّتَيْنِ قَبْلَهُمَا . ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ . وَهُمَا دُونَ اللَّتَيْنِ قَبْلَهُمَا . ثُمَّ أَوْتَرَ . فَذَلِكَ ثَلَاثَ عَشْرَةَ رَكْعَةً .

195 — (765) .... : Zeydu'bnu Hâlid el-Cuhenî şöyle demiştir:

Bir gece Rasûlullah (S) ın namazını (nasıl ve kaç rek'at kıldığını görmek için) dikkatle ve uzunca baktım. Evvelâ hafif iki rek'at kıldı. Sonra uzun, uzun, uzun olarak (yani çok uzun olarak) iki Rek'at kıldı. Sonra öncekilerden kısa iki, sonra öncekilerden kısa iki, sonra öncekilerden kısa iki rek'at namaz kıldı. Sonra vitr namazı kıldı. İşte bunlar on üç rek'atdır.

١٩٦ — (٧٦٦) وحدّثني حَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ . حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ الْمَدَائِنِيُّ أَبُو جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا وَرْقَاءُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِاللهِ ؛ قَالَ : كُنْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي سَفَرٍ . فَانْتَهَيْنَا إِلَى مَشْرَعَةٍ . فَقَالَ « أَلَا تُشْرِعُ ؟ يَا جَابِرُ ! » قُلْتُ : بَلَى . قَالَ فَنَزَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَأَشْرَعْتُ . قَالَ ثُمَّ ذَهَبَ لِحَاجَتِهِ . وَوَضَعْتُ لَهُ وَضُوءًا . قَالَ فَجَاءَ فَتَوَضَّأَ . ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ خَالَفَ بَيْنَ طَرَفَيْهِ . فَقُمْتُ خَلْفَهُ . فَأَخَذَ بِأُذُنِي فَجَعَلَنِي عَنْ يَمِينِهِ .

196 — (766) .... : Câbiru'bnu Abdillah (R) şöyle dedi :

Ben Rasûlullah (S) ile beraber bir yolculukta bulunuyordum. Bir su arkına vardık. Rasûlullah : «Yâ Câbir! Deveni suya sokmaz mısın?» buyurdu. Evet dedim. Rasûlullah (S) indi ben de devemi suya soktum. Sonra Rasûlullah haceti için gitti. Ben onun için abdest suyu hazırladım. Geldi ve abdest aldı. Sonra bir sevbin iki tarafını çaprazvarı yapıp sarınarak namaza durdu. Ben de arkasına durdum. Kulağımdan tuttu ve beni sağına geçirdi.

١٩٧ — (٧٦٧) حدّثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . جَمِيعًا عَنْ هُشَيْمٍ . قَالَ أَبُو بَكْرٍ : حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ . أَخْبَرَنَا أَبُو حُرَّةَ عَنِ الْحَسَنِ ، عَنْ سَعْدِ بْنِ هِشَامٍ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ، إِذَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ لِيُصَلِّيَ ، افْتَتَحَ صَلَاتَهُ بِرَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ .

197 — (767) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) geceleyin namaz kılmak için kalktığında namazına evvela hafif iki rek'atla başlardı.

١٩٨ – (٧٦٨) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا أبو أسامة عن هشام ، عن محمد ، عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ ؛ قال « إذا قام أحدكم من الليل ، فليفتتح صلاته بركعتين خفيفتين ».

198 — (768) .... : Ebû Hureyre (R) den, Peygamber (S) şöyle buyurdu: «Sizden her hangi biriniz geceleyin namaza kalktığı zaman namazına evvelâ hafif iki rek'atla başlasın».

١٩٩ – (٧٦٩) حدثنا قتيبة بن سعيد ، عن مالك بن أنس ، عن أبي الزبير ، عن طاوس ، عن ابن عباس ؛ أن رسول الله ﷺ كان يقول ، إذا قام إلى الصلاة من جوف الليل « اللهم ! لك الحمد .

أنت نور السماوات والأرض . ولك الحمد . أنت قيام السماوات والأرض . ولك الحمد . أنت رب السماوات والأرض . ومن فيهن . أنت الحق . ووعدك الحق . وقولك الحق . ولقاؤك حق . والجنة حق . والنار حق . والساعة حق . اللهم ! لك أسلمت . وبك آمنت . وعليك توكلت وإليك أنبت . وبك خاصمت . وإليك حاكمت . فاغفر لي . ما قدمت وأخرت . وأسررت وأعلنت . أنت إلهي لا إله إلا أنت ».

(...) حدثنا عمرو الناقد وابن نمير وابن أبي عمر . قالوا : حدثنا سفيان . ح وحدثنا محمد بن رافع . قال: حدثنا عبد الرزاق . أخبرنا ابن جريج . كلاهما عن سليمان الأحول ، عن طاوس ، عن ابن عباس ، عن النبي ﷺ . أما حديث ابن جريج فاتفق لفظه مع حديث مالك . لم يختلفا إلا في حرفين . قال : ابن جريج ، مكان قيام ، قيم . وقال : وما أسررت . وأما حديث ابن عيينة ففيه بعض زيادة . ويخالف مالكا وابن جريج في أحرف .

(...) وحدثنا شيبان بن فروخ . حدثنا مهدي (وهو ابن ميمون) حدثنا عمران القصير عن قيس ابن سعد ، عن طاوس ، عن ابن عباس ، عن النبي ﷺ ، بهذا الحديث (واللفظ قريب من ألفاظهم) .

199 — (769) .... : İbnu Abbâs (R) dan :

Rasûlullah (S) gece ortasında namaza durduğu zaman şu iftitah duâsını söylerdi : ALLAHUMME! LEKE'l-HAMDU. ENTE NÛRU's-SEMÂVÂTİ VE'l-ARDI VE LEKE'l-HAMDU. ENTE KAYYÂMU's-SEMÂVÂTİ

VE'l-ARDI VE LEKE'l-HAMDU. ENTE RABBU's-SEMÂVÂTİ VE'l-ARDI VE MEN FÎHİNNE. ENTE'l-HAKKU VE VA'DUKE'l-HAKKU VE KAVLUKE'l-HAKKU VE LİKAUKE HAKKUN. VE'l-CENNETU HAKKUN VÈ'n-NÂRU HAKKUN VE's-SÂATU HAKKUN. ALLAHUMME! LEKE ESLEMTU VE BİKE ÂMENTU VE ALEYKE TEVEKKELTU. VE İLEYKE ENEBTU VE BİKE HÂSAMTU VE İLEYKE HÂKEMTU. FAĞFİR Lİ MÂ KADDEMTU VE MÂ AHHARTU VE ESRARTU VE A'LENTU. ENTE İLÂHÎ LÂ İLÂHE İLLÂ ENTE. = Yâ Allah! Yalnız sana hamd olsun. Göklerin, yerin nûru sensin. Yalnız sana hamd olsun. Göklerin, yerin ve içinde olanların Rabbı yalnız sensin. Hak sensin. Hak olan senin sözündür. Sana kavuşmak hakdır. Cennet hakdır. Cehennem hakdır. Kıyâmet gününün geleceği hakdır.

Yâ Allah! Emr ve nehyini kabul edib kendimi yalnız sana verdim. Yalnız sana îman ettim. Yalnız sana güvendim, tevekkül ettim. Yalnız sana inâbe ve rucû' ettim. Hasmıma karşı burhan ikamesinde kuvvetimi senden aldım. Hakkı inkâr eden ile kendimin arasına seni hakem ettim. Evvelden yaptığım, sonradan yaptığım, gizlediğim, açığa vurduğum bütün günahlarımı Allah'ım sen mağfiret et. Sen benim ilâhımsın. Senden başka hiçbir hak ma'bûd yoktur».

( ) .... : Burada Sufyânu'bnu Uyeyne ve İbnu Cureyc her ikisi de Süleyman el-Ahvel'den, o da İbn Abbâsdan, o da Peygamber'den rivâyet ettiler. İbnu Cureyc'in hadîsi ile (199 rakamında geçen) Mâlik'in hadîsi lafzan müttefiktirler. Bunlar sadece iki kelimede ihtilâf ettiler. İbnu Cureyc, «Kayyâmu» yerine «Kayyimu» dedi, bir de «ve mâ esrertu» yu söyledi İbnu Uyeyne hadisinde ise Mâlik'e ve İbnu Cureyc'e birkaç kelimede muhalefet eden bir kısım fazlalık vardır.

( ) .... : Burada Imrân el-Kasîr, Kaysu'bnu Sa'd'dan, o da Tâvûs'dan, o da İbn Abbâs'dan, o da Peygamber'den bu hadîsi, lafzı yukardakilerin lafızlarına yakın olarak tahdîs etti.

٢٠٠ — (٧٧٠) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَمُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ وَأَبُو مَعْنٍ الرَّقَاشِيُّ. قَالُوا: حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ يُونُسَ. حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ. حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ. حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ ابْنِ عَوْفٍ. قَالَ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ: بِأَيِّ شَيْءٍ كَانَ نَبِيُّ اللهِ ﷺ يَفْتَتِحُ صَلَاتَهُ إِذَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ؟ قَالَتْ: كَانَ إِذَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ افْتَتَحَ صَلَاتَهُ «اللَّهُمَّ! رَبَّ جَبْرَائِيلَ وَمِيكَائِيلَ وَإِسْرَافِيلَ. فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ. عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ. أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ. اهْدِنِي لِمَا اخْتُلِفَ فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِكَ إِنَّكَ تَهْدِي مَنْ تَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ».

200 — (770) .... : Ebû Selemete'bnu Abdurrahmani'bni Avf tah-

dîs edib dedi ki : Ummu'l-Mu'minîn Âişe (R) den, Peygamber (S) geceleyin namaza durduğu zaman namazını hangi iftitâh duâsıyla başlardı? diye sordum. Âişe şöyle dedi: Rasûlullah, geceleyin namaza durduğunda şu iftitâh duâsını okurdu : «ALLAHUMME! RABBE CİBRÎLE VE MÎKÂÎLE VE İSRÂFÎLE. FÂTIRA's-SEMÂVÂTİ VE'l-ARDI, ÂLİME'l-ĞAYBİ VE'ş-ŞEHÂDETİ. ENTE TAHKUMU BEYNE İBÂDİKE FÎMÂ KÂNÛ FÎHİ TAHTELİFÛNE. İHDİNÎ LİMAHTULİFE FÎHİ MİNE'l-HAKKI Bİ-İZNİKE, İNNEKE TEHDÎ MEN TEŞÂU İLÂ SIRÂTIN MUSTAKÎMİN = Yâ Allah, Cebrâil'in, İsrâfîl'in, Mîkâîl'in Rabbı olan Allah'ım! Ğayb ve şehâdeti bilen Allah'ım! İhtilâf ettikleri şeylerde kullarına hüküm ve aralarındaki ihtilâfı fasleden Sensin! Kullarının ihtilâf üzere oldukları hakka kendi izninle bana hidâyet et! Sırâtı Mustakîm'e, istediğini hidayet eden Sensin!»

٢٠١ – (٧٧١) حدثنا محمد بن أبي بكر المقدمي. حدثنا يوسف الماجشون. حدثني أبي عن
عبد الرحمن الأعرج، عن عبيد الله بن أبي رافع، عن علي بن أبي طالب، عن رسول الله ﷺ؛
أنه كان إذا قام إلى الصلاة قال «وجهت وجهي للذي فطر السماوات والأرض حنيفا وما أنا من
المشركين. إن صلاتي ونسكي ومحياي ومماتي لله رب العالمين لا شريك له وبذلك
أمرت وأنا من المسلمين. اللهم! أنت الملك لا إله إلا أنت. أنت ربي وأنا عبدك. ظلمت نفسي
واعترفت بذنبي فاغفر لي ذنوبي جميعا. إنه لا يغفر الذنوب إلا أنت: واهدني لأحسن الأخلاق.
لا يهدي لأحسنها إلا أنت. واصرف عني سيئها. لا يصرف عني سيئها إلا أنت. لبيك!
وسعديك! والخير كله في يديك. والشر ليس إليك. أنا بك وإليك. تباركت وتعاليت.
أستغفرك وأتوب إليك». وإذا ركع قال «اللهم! لك ركعت. وبك آمنت. ولك أسلمت.
خشع لك سمعي وبصري. ومخي وعظمي وعصبي». وإذا رفع قال «اللهم! ربنا لك الحمد ملء السماوات
وملء الأرض وملء ما بينهما وملء ما شئت من شيء بعد». وإذا سجد قال «اللهم! لك سجدت.
وبك آمنت. ولك أسلمت. سجد وجهي للذي خلقه وصوره، وشق سمعه وبصره. تبارك الله أحسن
الخالقين» ثم يكون من آخر ما يقول بين التشهد والتسليم «اللهم! اغفر لي ما قدمت وما أخرت.
وما أسررت وما أعلنت. وما أسرفت. وما أنت أعلم به مني. أنت المقدم وأنت المؤخر
لا إله إلا أنت».

201 — (771) .... : Aliyyu'bnu Ebî Tâlib (R) den :

(Şöyle demiştir:) Rasûlullah (S) namaza durduğu zaman şu **iftitâh** duâsını okurdu: «(İNNÎ) VECCEHTU VECHİYE Lİ'l-LEZÎ FATERA's-SEMÂVÂTİ VE'l-ARDA HANÎFEN VE MÂ ENE MİNE'l-MUŞRİKÎN. İNNE SALÂTÎ VE NUSUKÎ VE MAHYÂYE VE MEMÂTÎ Lİ'l-LLÂHİ RABBİ'l-ÂLEMÎN. LÂ ŞERÎKE LEHU VE BİZÂLİKE UMİRTU VE ENE MİNE'l-MUSLİMÎN. ALLAHUMME! ENTE'l-MELİKU LÂ İLÂHE İLLÂ ENTE. ENTE RABBÎ VE ENE ABDUKE. ZALEMTU NEFSÎ VE'TAREFTU Bİ-ZENBÎ, FEĞFİRLÎ ZUNÛBÎ CEMÎAN. İNNEHU LÂ YAĞFİRU'z-ZUNÛBE İLLÂ ENTE. VEHDİNİ **LÎ AHSENİ'l-AHLÂKI**. LÂ YEHDÎ Lİ-AHSENİHÂ İLLÂ ENTE. VASRİF ANNÎ SEYYİEHÂ, LÂ YASRİF ANNÎ SEYYİEHÂ İLLÂ ENTE. LEBBEYK! VE SA'DEYK! VE'l-HAYRU KULLUHU FÎ YEDEYK VE'ş-ŞERRU LEYSE İLEYK. ENE BİKE VE İLEYK. TEBÂREKTE VE TEÂLEYTE, ESTAĞFİRUKE VE ETÛBU İLEYK». Rasûlullah rukûa vardığı zaman şöyle derdi: «ALLAHUMME! LEKE REKÂ'TU VE BİKE ÂMENTU VE LEKE ESLEMTU. HAŞAA LEKE SEM'Î VE BASARÎ VE MUHHÎ VE AZMÎ VE ASABÎ».

Rukû'dan kalktığında:

«ALLAHUMME! RABBENÂ LEKE'l-HAMDU MİL'E's-SEMÂVÂTİ VE MİL'El-ARD VE MİL'E MÂ BEYNEHUMÂ VE MİL'E MÂ Şİ'TE MİN ŞEY'İN BA'DU».

Secdeye vardığında:

«ALLAHUMME! LEKE SECEDTU VE BİKE ÂMENTU VE LEKE ESLEMTU. SECEDE VECHÎ Lİ'l-LEZÎ HALAKAHU VE SAVVERAHU VE ŞAKKA SEM'AHU VE BASARAHU. TEBÂREKA'LLAHU AHSENU'l-HALIKÎN».

Sonra teşehhüd ile selâm arasında söylediği duânın sonu şu olurdu:

«ALLAHUMME'ĞFİR LÎ MÂ KADDEMTU VE MÂ AHHARTU, VE MÂ ESRERTU VE MÂ A'LENTU VE MÂ ESREFTU. VE MÂ ENTE A'LEMU BİHÎ MİNNÎ ENTE'l-MUKADDİMU VE ENTE'l-MUAHHİRU. LÂ İLÂHE İLLÂ ENTE.

(Duâların Tercemeleri)

«Şüphesiz ki ben, bir muvahhid olarak yüzümü o gökleri ve yerleri yaratmış olan Allah'a yöneltdim. Ben müşriklerden değilim (el-En'âm: 79).

Şüphesiz benim namazım, ibâdetlerim, hayâtım ve memâtım hiçbir ortağı olmayan âlemlerin Rabbı Allah'ındır. Ben ancak bununla emrolundum ve ben muslimanlardanım (el-En'âm: 162-163).

Allah'ım! Melik Sensin. Senden başka hiçbir hak ma'bûd yoktur. Sen benim Rabbımsın, ben de senin kulunum. Ben nefsime çok zulm ettim. Günahımı işte i'tirâf ediyorum. Sen de Allah'ım günahlarımı toptan mağfiret et. Zira Senden başka günahları mağfiret edecek yokdur. Bir de

beni **en güzel ahlâka** sevk et. Bana **en güzel ahlâkı** gösterecek Senden başkası yokdur. Beni ahlâkın kötülüklerinden geçir. Beni kötü ahlâkdan geçirecek Senden başkası yokdur.

Lebbeyk ve **Sa'deyk,** yâ Rab! İşte Senin da'vetine, emrine icâbet ediyorum. Hayrın bütünü Senin elindedir. Şer Sana varamaz. Benim varlığım Seninledir. Varlığımın sonu da yine Sanadır. Senâya mustehıksın, yücesin, azamet sâhibisin. Senden mağfiret dilerim, Sana tevbe ederim».

Rasûlullah rukûa vardığında:

= Allah'ım! Rukûum da Sanadır, îmânım da Sanadır. İslâm ve inkiyâdım da Sanadır. Kulağım, gözüm, beynim, kemiğim, sinirim hep Sana karşı itâatlıdır».

Rukû'dan yükselince:

= Ey Rabbımız olan Allah! Hamd Sana mahsûsdur. Hem gökler dolusu, yerler dolusu ve bunların arasındaki her şeyin dolusu; bunlardan öte ne yaratmayı diledinse hepsinin dolusu hamd!»

Secdeye vardığı zaman:

= Allah'ım! Sucûdum da Sanadır, îmânım da Sanadır, islâm ve inkıyâdım da Sanadır. Yüzüm, kendisini yaratana, sûret ve şeklini verene, kulak ve gözünü yarıb yaratanına secde etti. «YARATANLARIN EN GÜZELİ ALLAH ÇOK BÜYÜK, ÇOK YÜCE!» (el-Mu'minûn: 14).

Sonra teşehhüd ile selâm arasında söylediklerinin sonu da şu duâ olurdu:

= Allah'ım! Önden işlediğim, geriye bıraktığım, gizlediğim, alenî işlediğim, israf ettiğim ve benden daha iyi bildiğin bütün günahlarımı mağfiret eyle. Öne geçiren ve geriye bırakan ancak Sensin. Senden başka hiçbir hak ma'bûd yokdur» [54].

---

54. Hadîsin baş tarafındaki *iftitâh duâları* el-En'âm sûresinin ayrı ayrı iki yerinde olan âyetlerden iktibas edilmiştir (el-En'âm: 78, 162-163). İkinci âyetin başında «*kul* = de!» emir fiili vardır. Tabîî emre imtisâl edilirken bu lafzı söylemeğe ihtiyac kalmaz. Bir de âyetde nazım: «Ve ene mine'l-muslimîn» değil, «*ve ene evvelu'l-muslimîn*» dir. Âyete muvâfık olsun diye böyle demek de câiz ise de evveliyeti, Evvelu'l-muslimîn ve Âhiru'l-enbiyâ ve'l-murselîn (S) e bırakıb «ve ene mine'l-muslimîn» demek tercih olunur.

İmam, çemâatı sıkmamak için *iftitah* duâsının bu kadarı ile yetinir. Munferid ile cemâatin uzatmağa rızâsını bilen imam duâya şunu da ilâve eder:

« اللهم انت الملك . لااله الا انت . سبحانك وبحمدك . انت ربى وانا عبدك ظلمت نفسى
واعترفت بذنبى فاغفرلى ذنوبى جميعاً انه لايغفرالذنوب الا انت . واهدنى لاحسن الاخلاق . لايهدينى
لاحسنها الا انت . واصرف عنى سيئها لا يصرف عنى سيئها الا انت لبيك و سعديك والخير كله
فى يديك . والشر ليس اليك انا بك واليك . تباركت وتعاليت . استغفرك و اتوب اليك

= İlâhi! Melik Sensin. Senden başka hak ma'bud yokdur. Seni kemâliyle tesbîh ederim. Tesbîhe dahi hamdını makrûn eylerim. Sen, benim Rabbımsın. Ben de Senin kulunuın. Ben nefsime çok zulm ettim. Günahımı işte itiraf ediyorum. Sen de ilâhî.

٢٠٢ – (...) وحدّثناه زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ . ح وَحَدَّثَنَا إِسْحٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . أَخْبَرَنَا أَبُو النَّضْرِ . قَالَا : حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ عَمِّهِ الْمَاجِشُونِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنِ الْأَعْرَجِ ، بِهٰذَا الْإِسْنَادِ . وَقَالَ : كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ إِذَا اسْتَفْتَحَ الصَّلَاةَ كَبَّرَ ثُمَّ قَالَ « وَجَّهْتُ وَجْهِيَ » وَقَالَ « وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ » وَقَالَ : وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ قَالَ « سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ . رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ » وَقَالَ « وَصَوَّرَهُ فَأَحْسَنَ صُوَرَهُ » وَقَالَ : وَإِذَا سَلَّمَ قَالَ « اللّٰهُمَّ ! اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ » إِلَى آخِرِ الْحَدِيثِ وَلَمْ يَقُلْ : بَيْنَ التَّشَهُّدِ وَالتَّسْلِيمِ .

202 — ( ) .... : Buradaki iki râvî el-Mâcişûnu'bnu Ebî Seleme'den, o da el-A'rec'den, bu isnad ile tahdîs etti. Ali dedi ki: Rasûlullah (S) namaza başlarken tekbir alır sonra, «VECCEHTU VECHİ...» ile «VE ENE EVVELU'l-MUSLİMÎN» duâlarını okur idi. Rukû'dan başını kaldırdığında; «SEMİA'LLAHU LİMEN HAMİDEH. RABBENÂ VE LEKE'l-HAMD», muteakiben (secdede); «VE SAVVERAHU VE AHSENE SUVARAHU» yu, selâm verdiği zaman da; «ALLAHUMMA'ĞFİR LÎ MÂ KADDEMTU...» yu sonuna kadar okurdu. Burada râvî: «Teşehhüd ile selâm arasında» kaydını söylemedi.

(٢٧) باب استحباب تطويل القراءة فى صلاة الليل

٢٠٣ – (٧٧٢) وحدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ نُمَيْرٍ وَأَبُو مُعَاوِيَةَ . ح وَحَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . جَمِيعًا عَنْ جَرِيرٍ . كُلُّهُمْ عَنِ الْأَعْمَشِ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ (وَاللَّفْظُ لَهُ) حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ، عَنِ الْمُسْتَوْرِدِ بْنِ الْأَحْنَفِ، عَنْ صِلَةَ بْنِ زُفَرَ، عَنْ حُذَيْفَةَ ؛ قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ ذَاتَ لَيْلَةٍ . فَافْتَتَحَ الْبَقَرَةَ . فَقُلْتُ : يَرْكَعُ عِنْدَ الْمِائَةِ . ثُمَّ مَضَى . فَقُلْتُ : يُصَلِّي بِهَا فِي رَكْعَةٍ . فَمَضَى . فَقُلْتُ : يَرْكَعُ بِهَا . ثُمَّ افْتَتَحَ النِّسَاءَ فَقَرَأَهَا . ثُمَّ افْتَتَحَ آلَ عِمْرَانَ فَقَرَأَهَا .

---

günahlarımı toptan mağfiret et! Zira Senden başka günahları mağfiret edecek yokdur. Bir de beni *en güzel ahlâka* sevket. Bana *en güzel ahlâkı* gösterecek Senden başkası yokdur. Beni ahlâkın kötülerinden geçir. Beni kötü ahlâkdan geçirecek senden başkası yokdur. Lebbeyk ve Sa'deyk yâ Rab, işte senin da'vetine, emrine icâbet ediyorum. Hayrın bütünü Senin elindedir. Şer Sana varamaz. Benim varlığım Seninledir, müntehâsı yine Sanadır. Senâya mustahıksın, yücesin, azamet sâhibisin. Senden mağfiret dilerim. Sana tevbe ederim».

Hanefî'ler bu duâyı *iftitah* duâsı olarak okumazlarsa da diğer duâlar gibi namaz sonunda okunmasında beis görmezler. Ve Muslim'in bu rivâyeti gece namazı bahsinde olduğuna bakarak gece namazına mahsûs bir iftitâh duâsıdır, derler.

يَقْرَأُ مُتَرَسِّلاً . إِذَا مَرَّ بِآيَةٍ فِيهَا تَسْبِيحٌ سَبَّحَ . وَإِذَا مَرَّ بِسُؤَالٍ سَأَلَ . وَإِذَا مَرَّ بِتَعَوُّذٍ تَعَوَّذَ . ثُمَّ رَكَعَ فَجَعَلَ يَقُولُ « سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ » فَكَانَ رُكُوعُهُ نَحْوًا مِنْ قِيَامِهِ . ثُمَّ قَالَ « سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ » ثُمَّ قَامَ طَوِيلاً . قَرِيبًا مِمَّا رَكَعَ . ثُمَّ سَجَدَ فَقَالَ « سُبْحَانَ رَبِّيَ الأَعْلَى » فَكَانَ سُجُودُهُ قَرِيبًا مِنْ قِيَامِهِ .

(قَالَ) وَفِي حَدِيثِ جَرِيرٍ مِنَ الزِّيَادَةِ : فَقَالَ « سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ . رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ » .

(27) GECE NAMAZINDA KIRÂATI UZATMANIN MUSTEHABLIĞI BÂBI

203 — (772) .... : Huzeyfe (R) şöyle dedi:

Bir gece Peygamber (S) ile beraber namaz kıldım. el-Bakara'yı okumağa başladı. İçimden yüz âyet civarında rukûa varır dedim. Sonra (tahmîn ettiğim mikdardan çoğunu okuyub) geçti. Bunu bir rek'atda okuyub namaz kılacak dedim. Okuyub geçti. Bu sûre ile rukûa varacak dedim. Sonra Nisâ sûresine başladı. Onu da okudu. Sonra Âlu İmrân'a başladı. Onu da okudu. Rasûlullah **tertîl** üzere (yani ağır ağır) okuyordu. İçinde tesbîh bulunan bir âyete geldiğinde tesbîh ediyor,, bir isteme âyetine uğradığında da istiyor, bir taavvuz (= sığınma) âyetine uğradığı zaman taavvuz ediyordu. Sonra rukûa varıb SUBHÂNE RABBİYE'l-AZÎM der idi. Sonra SEMİA'LLAHU LİMEN HAMİDEH der idi. Sonra rukûuna yakın derecede ayakda durdu. Sonra secde edib SUBHÂNE RABBİYE'l-A'LÂ dedi. Sucûdu da kıyâmına yakın idi.

(Râvî dedi ki:) Cerîr'in hadîsinde şu fazlalık var: Rasûlullah «SEMİA'LLAHU LİMEN HAMİDEH, RABBENÂ LEKE'l-HAMD» buyurdu, dedi.

٢٠٤ — (٧٧٣) وحدثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . كِلاَهُمَا عَنْ جَرِيرٍ . قَالَ عُثْمَانُ : حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ . قَالَ : قَالَ عَبْدُ اللَّهِ : صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَطَالَ حَتَّى هَمَمْتُ بِأَمْرِ سَوْءٍ . قَالَ قِيلَ : وَمَا هَمَمْتَ بِهِ ؟ قَالَ : هَمَمْتُ أَنْ أَجْلِسَ وَأَدَعَهُ .

(...) وحدثناه إِسْمَاعِيلُ بْنُ الْخَلِيلِ وَسُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُسْهِرٍ ، عَنِ الأَعْمَشِ ، بِهَذَا الإِسْنَادِ ، مِثْلَهُ .

204 — (773) .... : Abdullahi'bnu Mes'ûd (R) şöyle dedi:

Rasûlullah (S) ile beraber namaz kıldım. Okadar uzattı ki ben fena bir şey işlemeyi düşündüm. Râvî der ki: Kendisine ne düşündün? diye

soruldu. İbnu Mes'ûd: Ben kendim oturub onu ayakta bırakmayı düşündüm, dedi [55].

( ) Bu hadîsi İsmailu'bnu Halîl ve Suveydu'bnu Saîd, Aliyyu'bnu Mushir'den, o da A'meş'den bu isnad ile aynen rivâyet ettiler.

(٢٨) باب ما روى فيمن نام الليل أجمع حتى أصبح

٢٠٥ – (٧٧٤) حدثنا عثمان بن أبي شيبة وإسحاق . قال عثمان : حدثنا جرير عن منصور ، عن أبي وائل ، عن عبد الله ؛ قال : ذكر عند رسول الله ﷺ رجل نام ليلة حتى أصبح . قال « ذاك رجل بال الشيطان في أذنيه » أو قال « في أذنه » .

(28) BÜTÜN GECEYİ TÂ SABAH OLUNCAYA KADAR UYKU İLE GEÇİREN KİMSE HAKKINDA RİVÂYET EDİLEN HADÎSLER BÂBI

205 — (774) .... : Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) ın yanında birisi anıldı. Bu adam sabaha kadar uykuya dalar, namaza kalkmaz denildi. Bunun üzerine Rasûlullah (S): «Kulaklarına (yahut kulağına) şeytanın işediği kimse işte budur» buyurdu [56].

---

55. Nâfile namazın, kıyama muktedir iken oturarak kılınması câiz olduğu halde İbnu Mes'ûdun bunu «fena bir şey» addetmesi, Rasûlullah'a muhalefet şeklinde edebi terk olmasından dolayıdır. Bu hadîsden cumhur teheccüd namazında uzun kıyam, çok rukû ve çok sucûddan daha fazîletli olduğunu istidlâl etmişlerdir. Bunların delîlleri arasında Muslim'in Cabîrden rivâyet ettiği şu hadîs de vardır: Câbir dedi ki: Peygamber (S) e hangi namaz efdaldır? diye soruldu da Rasûlullah cevaben: «Kunûtu uzun olan namazdır» buyurdular (*Muslim, salâtu'l-musâfirîn* 22. bâb, 125 rakamlı hadîs). Burada Kunût, kıyam ma'nâsınadır.

Bir kısım âlimler de rukû' ve sucûdun çok olması uzun kıyamdan efdal olduğuna kail olmuşlardır. Bunların istidlâl ettiği hadîsler arasında Muslim'in Şu'beden rivâyet ettiği « افضل الاعمال كثرة الركوع والسجود » = İbadetlerin en değerlisi ve hayırlısı rukûu ve sucûdu çok olandır» hadîsi de vardır.

56. «Şeytan kulağına işedi» ta'bîrini Hattâbi temsîle hamlederek mumâselet vechini şöyle tasvîr ediyor :

Bu adamın uykusunun ağırlığı ve kendisini namazdan gâfil bir hâle getirmesi kulağına işenen ve işitme hissi ifsad edilen kimsenin hâline teşbîh edilmiştir.

Tahâvî de bu hal şeytanın bu kimse üzerindeki tahakküm derecesinden, onun da Şeytan'a inkıyadının kemâlinden istiâre edilmiştir, der.

Tıybi: Şeytan bu gâfilin kulağını bâtıl şeylerle doldurmuş ve kulağında hak sözü işitmeğe mâni bir sağırlık ihdas etmiştir. denilebilir, der.

Turbeştî: Bu hal, şeytanın bu namazı terk edeni alçak görmesinden ve onunla istihfaf etmesinden kinâyedir. Âdî görülen bir şey üzerine işenmesi, şiddetli istihfâfı mucıb bir âdettir. O âdî şey, kenîf ve mustarâh addediliyor, demektir. Uyku yeri göz olduğu halde hadîsde onun bırakılıb bilhassa kulağın zikredilmesi, kulak intibah yeri olmasından dolayıdır.

Kadı Iyâd: Şeytanın bu fiilini zâhirî ma'nâya hamletmek de baîd değildir, der (Nevevî ve diğerleri).

٢٠٦ – (٧٧٥) وحدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ حُسَيْنٍ؛ أَنَّ الْحُسَيْنَ بْنَ عَلِيٍّ حَدَّثَهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ طَرَقَهُ وَفَاطِمَةَ. فَقَالَ «أَلَا تُصَلُّونَ؟» فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّمَا أَنْفُسُنَا بِيَدِ اللَّهِ. فَإِذَا شَاءَ أَنْ يَبْعَثَنَا بَعَثَنَا. فَانْصَرَفَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ قُلْتُ لَهُ ذَلِكَ. ثُمَّ سَمِعْتُهُ وَهُوَ مُدْبِرٌ يَضْرِبُ فَخِذَهُ وَيَقُولُ «وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا».

206 — (775) .... : Aliyyu'bnu Ebî Tâlib (R) den :

Bir gece Peygamber (S) Ali'ye ve Rasûlullah'ın kızı Fâtıma'ya (ziyaret için) geldi ve: «Siz namaz kılmaz mısınız?» buyurdu. (Ali der ki:) Ben, yâ Rasûlallah! Nefislerimiz Allah'ın elindedir. Bizi uyandırmak dilerse uyandırır ,dedim. Biz böyle cevab verince Rasûulalh (bana hiç cevab vermeyib) geri döndü. Yalnız arkasına dönüb giderken Rasûlullah'ın dizlerine vurarak «VE KÂNE'l-İNSÂNU EKSERE ŞEYİN CEDELEN : **İnsanın cedeli her şeyden fazladır»** (el-Kehf: 54) buyurduğunu işittim [57].

٢٠٧ – (٧٧٦) حدثنا عَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. قَالَ عَمْرٌو: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ ﷺ «يَعْقِدُ الشَّيْطَانُ عَلَى قَافِيَةِ رَأْسِ أَحَدِكُمْ ثَلَاثَ عُقَدٍ إِذَا نَامَ. بِكُلِّ عُقْدَةٍ يَضْرِبُ عَلَيْكَ لَيْلًا طَوِيلًا. فَإِذَا اسْتَيْقَظَ، فَذَكَرَ اللَّهَ، انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ. وَإِذَا تَوَضَّأَ، انْحَلَّتْ عَنْهُ عُقْدَتَانِ. فَإِذَا صَلَّى انْحَلَّتِ الْعُقَدُ. فَأَصْبَحَ نَشِيطًا طَيِّبَ النَّفْسِ. وَإِلَّا أَصْبَحَ خَبِيثَ النَّفْسِ كَسْلَانَ».

207 — (776) .... : Ebû Hureyre (R), Peygamber'in (S) şöyle buyurduğunu haber vermiştir: «Sizin biriniz gece uyuyunca şeytan onun boyun köküne üç düğüm bağlar. Her bir düğümle birlikte senin üzerinde uzun bir gece vardır diye (vesvese) vurur. O kimse uyanıb Allah'ı anarsa

57. Hz. Ali'nin «Nefislerimiz Allah'ın elindedir» şeklindeki beliğ sözü,

الله يتوفى الانفس حين موتها والتي لم تمت في منامها فيمسك التي قضى عليه الموت ويرسل الاخرى الى اجل مسمى ان في ذلك لآيات لقوم يتفكرون

: *Allah* (ölenin) *ölümü zamanında, ölmiyenin de uykusunda rûhlarını alır. Bu suretle hakkında ölümü hükmettiği* (rûhu) *tutar, diğerini muayyen bir vakte* (eceli gelinceye) *kadar salıverir. Şüphe yok ki bunda iyi düşünecek bir kavm için kat'î ibretler vardır»* (ez-Zumer: 42) âyetinden iktibas edilmiştir. Âyetteki nefislerin bırakılması, şuûrun iâdesi ve uykudan uyanma keyfiyetidir. Rasûlullah, Hz. Ali'nin bu hakîmane cevabından tatmînkâr bir teaccub ve hayret duymus olmalıdır.

bir düğüm çözülür. Abdest alırsa ikinci düğüm de çözülür. Namazı da kılarsa şeytanın düğümlerinin hepsi çözülür. Artık o teheccüd sâhibi düğümü çözük, gönlü hoş ve neşeli bir halde sabaha dahil olur. Fakat zikretmez, abdest alıb namaz kılmazsa gönlü kirli ve uyuşuk bir halde sabaha girer» [58].

(٢٩) باب استحباب صلاة النافلة في بيته وجوازها في المسجد

٢٠٨ – (٧٧٧) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عُبَيْدِ اللهِ. قَالَ: أَخْبَرَنِي نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «اجْعَلُوا مِنْ صَلَاتِكُمْ فِي بُيُوتِكُمْ. وَلَا تَتَّخِذُوهَا قُبُورًا».

(29) NÂFİLE NAMAZLARINI EVDE KILMANIN MUSTEHABLIĞI VE MESCİDDE KILINMALARININ DA CÂİZ OLDUĞU BÂBI

208 — (777) .... : İbnu Umer (R) den:

Peygamber (S): «Namazınızın bir kısmını evlerinizde kılınız. Evlerinizi kabirlere çevirmeyiniz» buyurdu.

٢٠٩ – (...) وحدثنا ابْنُ الْمُثَنَّى. حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ. أَخْبَرَنَا أَيُّوبُ عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «صَلُّوا فِي بُيُوتِكُمْ وَلَا تَتَّخِذُوهَا قُبُورًا».

209 — ( ) .... : İbnu Umer (R) den:

Peygamber (S): «Evlerinizde namaz kılınız. Evlerinizi (namazdan halî bırakıb) kabirlere çevirmeyiniz» buyurdu.

٢١٠ – (٧٧٨) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ، عَنْ جَابِرٍ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِذَا قَضَى أَحَدُكُمُ الصَّلَاةَ فِي مَسْجِدِهِ، فَلْيَجْعَلْ لِبَيْتِهِ نَصِيبًا مِنْ صَلَاتِهِ. فَإِنَّ اللهَ جَاعِلٌ فِي بَيْتِهِ مِنْ صَلَاتِهِ خَيْرًا».

---

58. «Bu, bir tenbellik ve atâlet düğümüdür ki şeytan bu tenbellik ve atâleti gâfillerin üstüne yükler» denilmiştir. Tıybî de: Şeytanın gaflet ehlini ağırlaştırması ve bunları bağlamış gibi hareketten alıkoymasıdır demiştir.

Beydâvî de: Şeytanın ukdesi, şeytanın uykuyu tezyîninden ve o kimsede uykuya karşı derin bir sevgi uyandırmasından istiâre edilmiştir. Ukdelerin üç tane olması da zikrullaha, abdeste, namaza karşı birer düğüm edinmiş olmasından ve şeytanın bu üç ibâdetden üç nevi tesvîl ve iğfâl ile alıkoymasından dolayıdır, der.

Şeytanın bu düğümlerinden tabiî ve hakîki bir düğüm kasdedilmeyib yukardakiler tarzında mecâzî ve temsîlî bir düğüm anlaşılmalıdır. Bu hadîsden en ziyade istifade edilen hakikat, Allah'ı zikretmenin, abdestin, namazın; şeytanı ve onun telkînlerini, nefsin şer ve fesada olan temâyülünü def' etmesidir. Bir de teheccüd sâhiblerinin gözleri nûrlu, gönlü surûrlu olarak yeni günün sabahına girmeleridir

210 — (778) .... : Câbir (R) şöyle dedi:

Rasûlullah (S): «Her hangi biriniz farz namazını gittiği mescidde kılacak olursa kendi evini de namazdan nasibedâr etsin. Çünkü Allah Teâlâ namazı sebebiyle onun evinde bir hayır yaratır» buyurdu[59].

٢١١ — (٧٧٩) حدّثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ بَرَّادٍ الأَشْعَرِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ. قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ بُرَيْدٍ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «مَثَلُ الْبَيْتِ الَّذِي يُذْكَرُ اللهُ فِيهِ، وَالْبَيْتِ الَّذِي لَا يُذْكَرُ اللهُ فِيهِ، مَثَلُ الْحَيِّ وَالْمَيِّتِ».

211 — (779) .... : Ebû Mûsâ (R) dan:

Peygamber (S) şöyle buyurdu: «İçinde Allah'ın anıldığı ev ile, içinde Allah'ın anılmadığı evin meseli; diri ile ölünün meseli gibidir».

٢١٢ — (٧٨٠) حدّثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ (وَهُوَ ابْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ الْقَارِيُّ) عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «لَا تَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ مَقَابِرَ. إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْفِرُ مِنَ الْبَيْتِ الَّذِي تُقْرَأُ فِيهِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ».

212 — (780) .... : Ebû Hureyre (R) den:

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Evlerinizi kabirlere çevirmeyiniz. Muhakkak şeytan, içinde Bakara sûresi okunan evden kaçar».

٢١٣ — (٧٨١) وحدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا سَالِمٌ أَبُو النَّضْرِ، مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ. قَالَ: احْتَجَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ حُجَيْرَةً بِخَصَفَةٍ أَوْ حَصِيرٍ. فَخَرَجَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي فِيهَا. قَالَ فَتَتَبَّعَ إِلَيْهِ رِجَالٌ وَجَاءُوا يُصَلُّونَ بِصَلَاتِهِ. قَالَ ثُمَّ جَاءُوا لَيْلَةً فَحَضَرُوا. وَأَبْطَأَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْهُمْ. قَالَ فَلَمْ يَخْرُجْ إِلَيْهِمْ.

---

59. Bu bâbın hadîslerinden çıkarılan hüküm, evde kılınan tatavvuun mescidlerde kılınan tatavvu namazlarından daha fazîletli olmasıdır. Bu mescidler isterse Mekke, Medine mescidleriyle Beytu'l-Makdis gibi fazîletli mescidler olsun.

Ebû Dâvûd'un, Zeydu'bnu Sâbit'den sahîh sened ile rivâyet ettiği: «İnsanın kendi evinde kıldığı namaz, benim şu mescidimde kıldığı namazdan efdaldır, meğer ki farz ola» hadîsi bu ma'nâda sarîhtir. Bundan yalnız cemâatle kılınması meşrû olan iki bayram namazı ile İstiska ve Kuşûf namazları, iki rek'at Tavaf namazı ve — mîkatda mescid varsa — iki rek'at İhram namazları, cuma günü zevalden evvel ve sonra kılınan nâfileler mustesnâdır.

Şâfiîlere göre, Tahiyyetu'l-mescid bu mustesnâlara dâhildir. İşte bunları mescidde kılmak, evde kılmakdan efdaldır.

Bu hadîsler, Selef'den bazılarının gündüz ve gece nâfilelerini mescidde kılmağı mustehab görmelerine karşı huccet olduğu gibi yalnız gündüz nâfilelerini mescidde mustehab gören Sufyân Sevrî ile Mâlik'e karşı da huccettir.

فَرَفَعُوا أَصْوَاتَهُمْ وَحَصَبُوا الْبَابَ . فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ مُغْضَبًا . فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَا زَالَ بِكُمْ صَنِيعُكُمْ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُكْتَبُ عَلَيْكُمْ . فَعَلَيْكُمْ بِالصَّلَاةِ فِي بُيُوتِكُمْ . فَإِنَّ خَيْرَ صَلَاةِ الْمَرْءِ فِي بَيْتِهِ . إِلَّا الصَّلَاةَ الْمَكْتُوبَةَ » .

213 — (781) .... : Zeydu'bnu Sâbit (R) şöyle dedi:

Rasûlullah (S), mescidde hurma yaprağı örgülerinden yahut hasîrdan bir hucrecik yaptı. Rasûlullah (S) çıkıb orada namaz kılardı. Birtakım kimseler de onun yerini aradılar ve gelib onun namazına uyarak namaz kılmaya başladılar. Sonra ertesi gece yine geldiler ve orada hâzır oldular. Rasûlullah, onlardan yavaş davranıb onların yanına çıkmadı. Bunun üzerine seslerini yükselttiler ve (Peygamber'i uyarmak için) kapıya küçük taşlar attılar. Rasûlullah, öfkeli bir halde onların yanına çıktı ve onlara hitaben şöyle buyurdu: «Yaptıklarınızın hepsinden haberdarım. Ancak bunun sizin üzerinize yazılacağından endîşe ettim. Binaenaleyh namazı evlerinizde kılınız. Çünkü farz namaz müstesnâ insanın en hayırlı namazı evinde kıldığı namazdır»[60].

٢١٤ – (...) وحدّثني مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ . حَدَّثَنَا بَهْزٌ . حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ . حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ . قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا النَّضْرِ عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ اتَّخَذَ حُجْرَةً فِي الْمَسْجِدِ مِنْ حَصِيرٍ . فَصَلَّى رَسُولُ اللهِ ﷺ فِيهَا لَيَالِيَ . حَتَّى اجْتَمَعَ إِلَيْهِ نَاسٌ . فَذَكَرَ نَحْوَهُ . وَزَادَ فِيهِ « وَلَوْ كُتِبَ عَلَيْكُمْ مَا قُمْتُمْ بِهِ » .

214 — ( ) .... : Zeydu'bnu Sâbit (R) Peygamber (S) mescidde hasîrdan bir hucre edindi ve orada birkaç geceler namaz kıldı. Nihayet insanlar oraya toplandılar, diyerek yukarıki hadîs tarzında rivâyet etti. Bu hadîsde: «Halbuki size farz olacak olursa onu devamlı kılamazsınız» fazlası vardır.

---

60. Rasûlullah'ın birkaç gece çıkdıkdan sonra namaz kılmağa çıkmadığını gören sahâbîler namaza hâzır olduklarını haber vermek için yüksek sesle tesbîh etmişler, hatta bazıları Rasûlullah'ı istirahatda zanniyle bir taş parçası alıb kapısını tıkırdatmışlardı.

Farzların mescidlerde cemâatla edâsı dîn şeâirini izhâr içindir. Nâfilelerin evlerde kılınması ise riyâdan uzak olduğundan dolayıdır. Nâfilelerin evlerde kılınmasındaki fazîlete dâir en güzel hadîslerin bazıları bu bâbda toplanmıştır.

(٣٠) باب فضيلة العمل الدائم من قيام الليل وغيره

٢١٥ – (٧٨٢) وحدثنا محمد بن المثنى . حدثنا عبد الوهاب (يعني الثقفي) حدثنا عبيد الله عن سعيد بن أبي سعيد ، عن أبي سلمة ، عن عائشة ؛ أنها قالت : كان لرسول الله ﷺ حصير . وكان يحجره من الليل فيصلي فيه . فجعل الناس يصلون بصلاته . ويبسطه بالنهار . فثابوا ذات ليلة . فقال « يا أيها الناس ! عليكم من الأعمال ما تطيقون . فإن الله لا يمل حتى تملوا . وإن أحب الأعمال إلى الله ما دووم عليه وإن قل » . وكان آل محمد ﷺ إذا عملوا عملا أثبتوه

(30) GECE NAMAZINDAN OLSUN, BAŞKASINDAN OLSUN DEVAMLI OLAN AMELİN FAZÎLETİ BÂBI

215 — (782) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) ın bir hasîrı vardı ki onu gündüzleyin yayar, geceleyin de hucre edinir ve içinde namaz kılardı. Bir gece insanlar da toplandılar. Bunun üzerine Rasûlullah şöyle buyurdu: «Ey insanlar! Amellerden, dâima tâkat getirebileceklerinizi üzerinize alıb yapınız. Çünkü siz usanmadıkca Allah usanmaz. Allah'a amellerin en sevgili olanı az olsa da devamlı yapılanıdır».

(Râvî der ki:) Âlu Muhammed (S) bir amel yaptıklarında artık ona devam ederlerdi.

٢١٦ – (...) حدثنا محمد بن المثنى . حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة عن سعد بن إبراهيم ؛ أنه سمع أبا سلمة يحدث عن عائشة ؛ أن رسول الله ﷺ سئل : أي العمل أحب إلى الله ؟ قال « أدومه وإن قل » .

216 — ( ) .... : Ebû Seleme, Âişe (R) den şöyle tahdîs etmiştir: Rasûlullah (S) dan: Allah'a en sevgili olan amel hangisidir? diye soruldu. «Az olsa da en devamlı olanıdır» buyurdu.

٢١٧ - (٧٨٣) وحدثنا زهير بن حرب وإسحق بن إبراهيم . قال زهير : حدثنا جرير عن منصور ، عن إبراهيم ، عن علقمة . قال : سألت أم المؤمنين عائشة قال قلت : يا أم المؤمنين ! كيف كان عمل رسول الله ﷺ ؟ هل كان يخص شيئا من الأيام ؟ قالت : لا . كان عمله ديمة . وأيكم يستطيع ما كان رسول الله ﷺ يستطيع ؟

217 — (783) .... : Alkame dedi ki :

Ummu'l-Mu'minîn Âişe (R) den, ey Mu'minlerin anası! Rasûlullah'ın ameli nasıl idi? Günlerden herhangi birine tahdîs ettiği bir şey olur muydu? diye sordum. Hayır, onun işi devamlı idi. Rasûlullah'ın muktedir olduğuna sizin hanginiz muktedir olabilir, dedi.

٢١٨ – (...) وحدثنا ابْنُ نُمَيْرٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ سَعِيدٍ . أَخْبَرَنِي الْقَاسِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَائِشَةَ . قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللهِ تَعَالَى أَدْوَمُهَا وَإِنْ قَلَّ » .

قَالَ : وَكَانَتْ عَائِشَةُ إِذَا عَمِلَتِ الْعَمَلَ لَزِمَتْهُ .

218 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Allah Teâlâ'ya amellerin en sevimli olanı, az olsa da en devamlısıdır» buyurdu.

Râvî: Âişe bir amel yaptığı zaman ona devam ederdi, dedi.

(٣١) باب أمر من نعس في صلاته ، أو استعجم عليه القرآن أو الذكر بأن يرقد أو يقعد حتى يذهب عنه ذلك

---

٢١٩ – (٧٨٤) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ . ح وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ صُهَيْبٍ ، عَنْ أَنَسٍ ؛ قَالَ : دَخَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الْمَسْجِدَ . وَحَبْلٌ مَمْدُودٌ بَيْنَ سَارِيَتَيْنِ . فَقَالَ « مَا هَـٰذَا ؟ » قَالُوا : لِزَيْنَبَ . تُصَلِّي . فَإِذَا كَسِلَتْ أَوْ فَتَرَتْ أَمْسَكَتْ بِهِ . فَقَالَ « حُلُّوهُ . لِيُصَلِّ أَحَدُكُمْ نَشَاطَهُ . فَإِذَا كَسِلَ أَوْ فَتَرَ قَعَدَ » . وَفِي حَدِيثِ زُهَيْرٍ « فَلْيَقْعُدْ » .

(...) وحدثناه شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ ، عَنْ أَنَسٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، مِثْلَهُ .

(31) NAMAZINDA UYUKLAYANA, (UYKUDAN DOLAYI) KUR'ÂN OKUMAKDAN YAHUD DUÂ ETMEKDEN ÂCİZ KALANA BU HALİN KENDİSİNDEN GİTMESİ İÇİN UYUMASINI YAHUD OTURMASINI EMRETMEK BÂBI

---

219 — (784) .... : Enes (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) mescide girdi. Girince mescidin iki direği arasına bir ip çekilmiş olduğunu gördü. «Bu ip nedir?» diye sordu. Sahâbîler: Bu, (Ummu'l-Mu'minîn) Zeyneb'in ipidir. Zeyneb uyuşuklaştığı yahut yorulduğu zaman buna tutunur, namaz kılar, dediler. Rasûlullah: «Bu ipi çözünüz. Sizin biriniz zinde ve neşatlı oldukca namazını (ayakda) kılsın. Tenbelleştiği yahut yorulduğu zaman ise otursun» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvî Abdu'l-Vâris, Abdulazîz'den, o da Enes'den, o da Peygamber'den bu hadîsin benzerini rivâyet etti.

٢٢٠ – (٧٨٥) وحدثني حرملة بن يحيى ومحمد بن سلمة المرادي. قالا: حدثنا ابن وهب عن يونس، عن ابن شهاب. قال: أخبرني عروة بن الزبير؛ أن عائشة زوج النبي ﷺ أخبرته؛ أن الحولاء بنت تويت بن حبيب بن أسد بن عبد العزى مرت بها. وعندها رسول الله ﷺ. فقلت: هذه الحولاء بنت تويت. وزعموا أنها لا تنام الليل. فقال رسول الله ﷺ «لا تنام الليل! خذوا من العمل ما تطيقون. فوالله! لا يسأم الله حتى تسأموا».

220 — (785) .... : Peygamber (S) in zevcesi Âişe haber verdi ki Havlâ Bintu Tuveyt... kendisine uğradı. Yanında da Rasûlullah bulunuyordu. (Âişe der ki:) Bu, geceleyin uyumadığını söyledikleri Tuveyt kızı Havlâ'dır, dedim. Bunun üzerine Rasûlullah: «Geceleyin uyumazsın ha! Tâkat getirebileceğiniz ameli alınız. Allah'a yemîn olsun ki siz usanmadıkca Allah usanmaz» buyurdu[61],

٢٢١ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب. قالا: حدثنا أبو أسامة عن هشام ابن عروة. ح وحدثني زهير بن حرب (واللفظ له) حدثنا يحيى بن سعيد عن هشام. قال: أخبرني أبي عن عائشة؛ قالت: دخل علي رسول الله ﷺ وعندي امرأة. فقال «من هذه؟» فقلت: امرأة. لا تنام. تصلي. قال «عليكم من العمل ما تطيقون. فوالله! لا يمل الله حتى تملوا» وكان أحب الدين إليه ما داوم عليه صاحبه. وفي حديث أبي أسامة: أنها امرأة من بني أسد.

221 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi:

Rasûlullah (S) yanıma girdi. O sırada benim yanımda bir kadın bulunuyordu. «Bu kimdir?» dedi. Uyumadan namaz kılan bir kadındır, dedim. «Elinizden gelecek şeyleri yapınız. Yoksa Allah hakkı için, siz usanmadıkca Allah usanmaz» buyurdu. (Âişe der ki:) Rasûlullah'ın en ziyade sevdiği dîn (yani tâat), sahibi tarafından devam üzere yapılanlardır.

Bu hadîsin Ebû Usâme rivâyetinde: O, Esed oğullarından bir kadındır, ziyadesi vardır.

٢٢٢ – (٧٨٦) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبد الله بن نمير. ح وحدثنا ابن نمير. حدثنا أبي. ح وحدثنا أبو كريب. حدثنا أبو أسامة. جميعا عن هشام بن عروة. ح وحدثنا قتيبة بن سعيد (واللفظ له) عن مالك بن أنس، عن هشام بن عروة، عن أبيه، عن عائشة؛ أن النبي ﷺ

---

61. Bu kadın, Havlâ Bintu Huveyt'dir ki Mu'minlerin anası Hadîce gibi Kureyş'li ve Esediyye'dir.

قَالَ « إِذَا نَعَسَ أَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ ، فَلْيَرْقُدْ حَتَّى يَذْهَبَ عَنْهُ النَّوْمُ . فَإِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا صَلَّى وَهُوَ نَاعِسٌ ،
لَعَلَّهُ يَذْهَبُ يَسْتَغْفِرُ فَيَسُبُّ نَفْسَهُ » .

222 — (786) .... : Âişe (R) den :

Peygamber (S) buyurdu ki: «Biriniz namaz kılarken uyuklarsa, uykusu dağılıncaya kadar yatsın. Zira uyuklayarak namaz kılarsa; istiğfar edeyim derken belki kendisine söver» [62].

٢٢٣ – (٧٨٧) وحدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ . قَالَ :
هَٰذَا مَا حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا . وَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ
« إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ مِنَ اللَّيْلِ ، فَاسْتَعْجَمَ الْقُرْآنُ عَلَى لِسَانِهِ ، فَلَمْ يَدْرِ مَا يَقُولُ ، فَلْيَضْطَجِعْ » .

223 — (787) .... : Ma'mer bize Hemmâmu'bnu Munebbih'den tahdîs etti. Hemmâm: Bu, Ebû Hureyre'nin Allah'ın Rasûlu Muhammed (S) den bize tahdîs ettikleridir, dedi ve birçok hadîsler zikretti. Onlardan biri şudur :

Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Sizden biriniz geceleyin namaza durur, Kur'ân diline ağır gelib akmaz ve ne dediğini bilemezse hemen yatsın».

(٣٢) باب فضائل القرآن وما يتعلق به

(٣٣) باب الأمر بتعهد القرآن ، وكراهة قول نسيت آية كذا ، وجواز قول أُنسيتها

٢٢٤ – (٧٨٨) حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامٍ ،
عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ سَمِعَ رَجُلًا يَقْرَأُ مِنَ اللَّيْلِ . فَقَالَ « يَرْحَمُهُ اللهُ . لَقَدْ أَذْكَرَنِي
كَذَا وَكَذَا . آيَةً كُنْتُ أَسْقَطْتُهَا مِنْ سُورَةِ كَذَا وَكَذَا » .

(32) KUR'ÂNIN FAZÎLETLERİ VE KUR'ÂNLA İLGİLİ ŞEYLER BÂBI

(33) KUR'ÂNI EZBERDE TUTMAYA İHTİMAM EMRİ, ŞU ÂYETİ UNUTTUM DEMENİN KERÂHATİ, O ÂYET BANA UNUTTURULDU DEMENİN CEVÂZI BÂBI

62. Enesu'bnu Mâlik'den, Peygamber (S): «Biriniz namazda uyuklarsa uyusun. Tâ ki ne okuduğunu bilsin» buyurmuştur. (*Buhârî, vudû', el-vudû' mine'n-nevm*).

Bu hadîsden de, metindekinden de uyuklayan kimsenin, namazını bozub uyuması tenbih buyuruluyor. Fakîhler, uyku haddizatında hades midir, yoksa hades zannedilecek bir hal midir? diye çeşitli meselelere ve türlü neticelere varırlar. Bazıları; mutlak abdesti bozucudur, demiştir. Kimi de; nefsinde hades olmayıb hades mazınnası olduğu re'yinde bulunmuşlardır.

224 — (788) .... : Âişe (R) den (şöyle demiştir) :
Peygamber (S), geceleyin bir kimsenin Kur'ân okumasını işitti de: «Allah ona raḥmet eylesin. Yemîn olsun bana fulân ve fulân sûreden düşürmüş olduğum fulân ve fulân âyetleri hatırlattı» buyurdu.

٢٢٥ — (...) وحدثنا ابْنُ نُمَيْرٍ . حَدَّثَنَا عَبْدَةُ وَأَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ هِشَامٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ .
قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَسْتَمِعُ قِرَاءَةَ رَجُلٍ فِي الْمَسْجِدِ . فَقَالَ « رَحِمَهُ اللَّهُ . لَقَدْ أَذْكَرَنِي آيَةً كُنْتُ أُنْسِيتُهَا » .

225 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi :
Peygamber (S) mescid içinde bir kimsenin Kur'ân okumasını dinliyordu. Akabinde: «Allah ona rahmet eylesin. (Hamd olsun ki) bana unutturulmuş bulunduğum bir âyeti hatırlattı» buyurdu [63].

٢٢٦ — (٧٨٩) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى . قَالَ : قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ؛
أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « إِنَّمَا مَثَلُ صَاحِبِ الْقُرْآنِ كَمَثَلِ الْإِبِلِ الْمُعَقَّلَةِ . إِنْ عَاهَدَ عَلَيْهَا أَمْسَكَهَا .
وَإِنْ أَطْلَقَهَا ذَهَبَتْ »

226 — (789) .... : Abdullahi'bnu Umer (R) den :
Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Kur'ân sahibi hâfızın benzeri, bağlı devenin sâhibinin misâli gibidir. Deve sâhibi devesini gözetirse onu tutabilir. Mukayyed olmayıb bırakırsa deve kaçar gider».

٢٢٧ — (...) حدثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَعُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ . قَالُوا : حَدَّثَنَا يَحْيَى
(وَهُوَ الْقَطَّانُ) ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ .
حَدَّثَنَا أَبِي . كُلُّهُمْ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ أَيُّوبَ .
ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ (يَعْنِي ابْنَ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ) ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ الْمُسَيَّبِيُّ .
حَدَّثَنَا أَنَسٌ (يَعْنِي ابْنَ عِيَاضٍ) جَمِيعًا عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ . كُلُّ هَؤُلَاءِ عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ، عَنِ
النَّبِيِّ ﷺ . بِمَعْنَى حَدِيثِ مَالِكٍ . وَزَادَ فِي حَدِيثِ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ « وَإِذَا قَامَ صَاحِبُ الْقُرْآنِ فَقَرَأَهُ
بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ذَكَرَهُ . وَإِذَا لَمْ يَقُمْ بِهِ نَسِيَهُ » .

---

63. *Muslim, Mesâcid ve mevâdiu's-salât* kitabında 297. rakamlı hadîsin haşiyesinde de işâret ettiğimiz gibi bu düşürme ve unutturulma keyfiyetleri ilâhî tasarruf çerçevesinde cereyan eden işlerdir. Yoksa risâlet vazifesinin eksik yapılmasını doğuracak şahsî bir zuhûl

227 — ( ) .... : Buradaki beş tarîk râvîlerinin hepsi de Nâfi'den, o da İbn Umer'den, o da Peygamber (S) den olmak üzere bundan önceki Mâlik hadîsinin ma'nâsıyle bu hadîsi rivâyet ettiler. Bunlardan Mûsâ ibn Ukbe hadîsinde: «Kur'ân sâhibi (hâfız) gece gündüz Kur'ânı okumaya devam ederse onu hatırında tutar. Kur'ânı devamlı okumadığı zaman ise onu unutur» ziyâdesi vardır.

٢٢٨ — (٧٩٠) وحدثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَعُثْمَانَ بْنُ أَبِى شَيْبَةَ وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ (قَالَ إِسْحَاقُ: أَخْبَرَنَا . وَقَالَ الآخَرَانِ : حَدَّثَنَا جَرِيرٌ) عَنْ مَنْصُورٍ ، عَنْ أَبِى وَائِلٍ ، عَنْ عَبْدِاللهِ . قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « بِئْسَمَا لِأَحَدِهِمْ يَقُولُ : نَسِيتُ آيَةَ كَيْتَ وَكَيْتَ . بَلْ هُوَ نُسِّيَ . اسْتَذْكِرُوا الْقُرْآنَ . فَلَهُوَ أَشَدُّ تَفَصِّيًا مِنْ صُدُورِ الرِّجَالِ مِنَ النَّعَمِ بِعُقُلِهَا » .

228 — (790) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Kur'ân sâhiblerinin birisi için: Şu, şu âyetleri unuttum, demek ne fena şeydir. Fakat unutuldu, demek gerekir. (Ey Kur'ân sâhibi olan hâfızlar!) Kur'ânı dâima okuyub muzâkere ediniz. Çünkü Kur'ânın, hâfız kişilerin gönüllerinden ayrılıb kaçması, devenin bağlarından boşanıb kaçmasından daha zorludur».

٢٢٩ — (...) حدثنا ابْنُ نُمَيْرٍ . حَدَّثَنَا أَبِى وَأَبُو مُعَاوِيَةَ . ح وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى (وَاللَّفْظُ لَهُ) قَالَ : أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الأَعْمَشِ ، عَنْ شَقِيقٍ . قَالَ : قَالَ عَبْدُ اللهِ : تَعَاهَدُوا هَـٰذِهِ الْمَصَاحِفَ . وَرُبَّمَا قَالَ الْقُرْآنَ . فَلَهُوَ أَشَدُّ تَفَصِّيًا مِنْ صُدُورِ الرِّجَالِ مِنَ النَّعَمِ مِنْ عُقُلِهِ . قَالَ وَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا يَقُلْ أَحَدُكُمْ : نَسِيتُ آيَةَ كَيْتَ وَكَيْتَ . بَلْ هُوَ نُسِّيَ » .

229 — ( ) .... : Abdullah (İbnu Mes'ûd R), şöyle dedi:

Şu Mushafları muhâfazaya ihtimam ediniz. — Belki de «Mushafları» yerine «Kur'ânı» dedi — Yemîn olsun ki; Kur'ânın hâfız kişilerin gönüllerinden ayrılıb kaçması, devenin bağlarından boşanıb kaçmasından daha

---

değildir. Çünkü peygamberlik ve tebliğ hususlarında unutmak câiz ve mümkin değildir.

Mamafih ibn Melek bu hadîslerdeki düşürme ve unutturulmayı, âyetlerin düşürülmesi ve unutturulması ma'nâsına değil de sadece o anda tilâvetini hatırlamamış olmak ma'nâsına geldiğini ifâde etmiştir. Netice olarak peygamber bu sözlerile Kur'ânın iyi ezberlenmesini, ezberlemekde son derece dikkat ve itinâ gösterilmesini ta'lîm etmiş olmaktadır.

zorludur. Rasûlullah (S): «Her hangi biriniz şu şu âyetleri unuttum demesin, fakat unutturuldu (denilmelidir) [64].

٢٣٠ — (...) وحدثني محمد بن حاتم. حدثنا محمد بن بكر. أخبرنا ابن جريج. حدثني عبدة ابن أبي لبابة عن شقيق بن سلمة. قال: سمعت ابن مسعود يقول: سمعت رسول الله ﷺ يقول « بئسما للرجل أن يقول نسيت سورة كيت وكيت. أو نسيت آية كيت وكيت. بل هو نُسِّيَ ».

230 — ( ) .... : Şakîku'bnu Seleme dedi ki:
İbnu Mes'ûddan işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) dan işittim, şöyle buyuruyordu: «Bir kimsenin şu şu sûreleri unuttum demesi, yahut şu şu âyetleri unuttum demesi ne kadar fena bir şeydir. Belki unutturuldu demek gerekir».

٢٣١ — (٧٩١) حدثنا عبد الله بن برّاد الأشعري وأبو كريب. قالا: حدثنا أبو أسامة عن بريد، عن أبي بردة، عن أبي موسى، عن النبي ﷺ قال « تعاهدوا هذا القرآن. فوالذي نفس محمد بيده! لهو أشد تفلّتا من الإبل في عُقُلها » ولفظ الحديث لابن برّاد.

231 — (791) .... : Ebû Mûsâ (R) dan:
Peygamber (S) şöyle buyurdu: «Kur'ânı ezberde muhâfazaya ihtimâm ediniz. Muhammed'in nefsi yedinde bulunan (Allah) a yemîn ederim ki; Kur'ânın hâfızadan çıkıb kaçması, bağlı devenin (ihtimâmsızlık sebebiyle) boşanıp kaçmasından daha zorludur».
Hadîsin lafzı râvîlerden İbnu Berrâd'ındır.

(٣٤) باب استحباب تحسين الصوت بالقرآن

٢٣٢ — (٧٩٢) حدثني عمرو الناقد وزهير بن حرب. قالا: حدثنا سفيان بن عيينة عن الزهري، عن أبي سلمة، عن أبي هريرة. يبلغ به النبي ﷺ قال « ما أذن الله لشيء، ما أذن لنبي يتغنى بالقرآن ».

64. Bu iki ta'bîrden «unuttum» sözü, tesâhulu ve Kur'ânın muhâfazasına ehemmiyet verilmediğini iş'âr eder. Bundan dolayı mekrûh görülmüştür. Fakat «unutuldu» veya «unutturuldu» ta'bîrlerinde ise öyle bir tegâful ma'nâsı yokdur.
Hak Teâlâ, Kur'âna ehemmiyet vermeyib gerek lafzını, gerek ma'nâsını unutanları âhiretde serzeniş ederek, kendilerinin de unutulmakla cezalandırılacaklarını haber vermiştir: «*Kim benim zikrimden yüz çevirirse, onun hakkı da dar bir geçimdir. Ve biz onu kıyamet gününde kör olarak haşrederiz.* (Artık o zaman) o: *Rabbım, beni niçin kör haşrettin? Halbuki ben hakîkaten görücü idim, demiştir.* (Allah da şöyle) *buyurmuştur: Öyledir, sana ayetlerimiz geldi de sen onları unuttun. İşte bu gün de öylece unutuluyorsun*» (Tâ Hâ: 124-126).

(...) وحدثني حرملة بن يحيى . أخبرنا ابن وهب . أخبرني يونس . ح وحدثني يونس بن عبد الأعلى . أخبرنا ابن وهب . أخبرني عمرو . كلاهما عن ابن شهاب ، بهذا الإسناد . قال « كما يأذن لنبي يتغنى بالقرآن » .

(34) KUR'ÂN OKURKEN SESİ GÜZELLEŞTİRMENİN MUSTEHABLIĞI BÂBI

232 — (792) .... : Ebû Hureyre (R), Peygamber (S) in şöyle buyurduğunu haber verdi: «Allah, Peygamber'e Kur'ânı tegannî etmesi karşılığı kadar hiçbir şey için mukâfat vermemiştir» (aslında «İstima etmemiştir», fakat bundan murad bol mükâfatdır).

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de, İbnu Şihâb'dan bu isnad ile rivâyet ettiler. Burada: «Peygamber'e, Kur'ânı tegannî etmesi karşılığı gibi» demiştir.

٢٣٣ — (...) حدثني بشر بن الحكم . حدثنا عبد العزيز بن محمد . حدثنا يزيد (وهو ابن الهاد) عن محمد بن إبراهيم ، عن أبي سلمة ، عن أبي هريرة ؛ أنه سمع رسول الله ﷺ يقول « ما أذن الله لشيء ، ما أذن لنبي حسن الصوت ، يتغنى بالقرآن ، يجهر به » .

(...) وحدثني ابن أخي ابن وهب . حدثنا عمي عبد الله بن وهب . أخبرني عمر بن مالك وحيوة ابن شريح عن ابن الهاد ، بهذا الإسناد ، مثله سواء . وقال : إن رسول الله ﷺ . ولم يقل : سمع .

233 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R), Rasûlullah (S) dan şöyle buyurduğunu işitmiştir : «Allah güzel sesli bir Peygamber'e Kur'ânı tegannî etmesi onu cehr etmesi; yani Kur'ânı yüksek sesle okuması karşılığı kadar hiçbir şey için mükâfat vermemiştir».

( ) .... : Umeru'bnu Mâlik ve Hayvetu'bnu Şureyh, İbnu'l-Hâd'den, bu isnadla musâvî olarak o hadîsi haber vermiştir. Burada «Rasulullah buyurdu ki» dedi de, «ondan işitti ki» demedi [65].

---

65. «Kur'ânı tegannî nin ma'nâsı Şâfiî ile ashâbı ve âlimlerin çoğuna göre «Kur'ânı okurken sesini güzelleştirir» demektir. Şâfiî ve ona muvâfakat edenler, kırâatı *tahzîn* ve incelik vermekdir dediler. Burada: «Kur'ânı seslerinizle süsleyiniz» hadîsi ile istidlâl ettiler. Herevî: Kur'anı tegannî, onu cehrî ve aşikâre okumakdır, der (Nevevî).

٢٣٤ – (...) وحدثنا الحكم بن موسى. حدثنا هقل عن الأوزاعي، عن يحيى بن أبي كثير، عن أبي سلمة، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «ما أذن الله لشيء كأذنه لنبي، يتغنى بالقرآن يجهر به».

(...) وحدثنا يحيى بن أيوب وقتيبة بن سعيد وابن حجر قالوا: حدثنا إسماعيل (وهو ابن جعفر) عن محمد بن عمرو، عن أبي سلمة، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ مثل حديث يحيى بن أبي كثير. غير أن ابن أيوب قال في روايته «كإذنه»

234 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki :

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Allah, Peygamber'e Kur'ânı yüksek sesle okuyarak tegannî etmesine izin vermesi gibi hiçbir şey için izin vermemiştir».

( ) .... : Bu tarîkdeki hadîs dahi üsteki hadîs gibidir. Ancak Yahyâ ibn Eyyûb kendi rivâyetinde «ke ezenihi» yerine «ke iznihi» demiştir (ki bu, teşvîk ve emir ma'nâsını ifâde eder).

٢٣٥ – (٧٩٣) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبد الله بن نمير. ح وحدثنا ابن نمير. حدثنا أبي. حدثنا مالك (وهو ابن مغول) عن عبد الله بن بريدة، عن أبيه؛ قال: قال رسول الله ﷺ «إن عبد الله بن قيس، أو الأشعري أعطي مزمارا من مزامير آل داود»

235 — (793) .... : Abdullahi'bnu Bureyde (R) babasından: Dedi ki: Rasûlullah (S), şöyle buyurdu: «Abdullahi'bnu Kays'a — yahud el-Eş'ariyye — Dâvûd Peygamber'in mizmârlarından bir mizmâr verilmiştir».

٢٣٦ – (...) وحدثنا داود بن رشيد. حدثنا يحيى بن سعيد. حدثنا طلحة عن أبي بردة، عن أبي موسى؛ قال: قال رسول الله ﷺ لأبي موسى «لو رأيتني وأنا أستمع لقراءتك البارحة! لقد أوتيت مزمارا من مزامير آل داود».

236 — ( ) .... : Ebû Mûsâ (R) dedi ki :

Rasûlullah (S) Ebû Mûsâ'ya hitaben şöyle buyurdu : «Dün gece Kur'ân okuyuşunu, benim dinler halde bulunduğumu bilseydin (bu seni

hoşlandırırdı)! Muhakkak sana Dâvûd (Peygamber'in) nağmelerinden bir nağme (bir sadâ âhengi) verilmiştir»[66].

(٣٥) باب ذكر قراءة النبي صلى الله عليه وسلم سورة الفتح يوم فتح مكة

٢٣٧ – (٧٩٤) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبد الله بن إدريس ووكيع عن شعبة، عن معاوية بن قرة. قال: سمعت عبد الله بن مغفل المزني يقول: قرأ النبي ﷺ عام الفتح، في مسير له، سورة الفتح على راحلته. فرجع في قراءته.

قال معاوية: لولا أني أخاف أن يجتمع علي الناس. لحكيت لكم قراءته.

(35) PEYGAMBER'İN (S) MEKKE FETHİ GÜNÜ FETİH SÛRESİNİ OKUMASININ ZİKRİ BÂBI

237 — (794) .... : Muâviyetu'bnu Kurre dedi ki:

Abdullahi'bnu Muğaffel el-Muzenî'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S), Fetih yılındaki bir yolculuğu esnasında bineği üzerinde iken Fetih Sûresini okudu. Bu okuyuşunda sesini işittirecek derecede yükseltiyordu.

Râvî Muâviye der ki: Halkın, etrafıma toplanmasından endîşe etmeseydim, Abdullahi'bnu Muğaffel'in (Rasûlullah'ın okuyuşunu hikâye ederek) sesini yükselttiği gibi ben de yükseltirdim[67].

---

٢٣٨ – (...) وحدثنا محمد بن المثنى ومحمد بن بشار. قال ابن المثنى: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن معاوية بن قرة؛ قال: سمعت عبد الله بن مغفل. قال: رأيت رسول الله ﷺ يوم فتح مكة، على ناقته، يقرأ سورة الفتح. قال فقرأ ابن مغفل ورجع. فقال معاوية: لولا الناس لأخذت لكم بذلك الذي ذكره ابن مغفل عن النبي ﷺ.

66. *Mizmâr*, mûsikî âletidir. Husûsi ta'bîriyle zurna, ney gibi üflenen ve ses veren kısmıdır. Burada güzel ses, ses nağmesi, ses âhengi demektir. Mûsikî âleti ve mûsikî âhengi arasında bulunan alâka ile istiâre edilmiştir.

Hadîsdeki «âlu Dâvûd» lafzındaki «âl» kelimesi zâiddir. Dâvûd Peygamber'in hânedânı değil kendisi matlûbdur. Çünkü Dâvûd Peygamber'in âilesi ferdleri arasında hiçbir kimse güzel sesle meşhûr değildir. Bu güzel ses ni'metinin müntehâsı Dâvûd Peygamber'e ihsan buyurulmuştur.

67. İmam Mâlik'in Enesu'bnu Mâlik'den rivâyetine göre Rasûlullah Mekke fethi günü Mekke'ye girerken başında miğfer vardı. —Allah bilir amma— ihramlı da değildi. İhramsız olarak Haremi Şerife girdi. Kâ'beyi deve üzerinde yedi defa tavaf etti. Elindeki *Çukan* yani ucu yay gibi kıvrık bir deynekle Haceru'l-Esved'i istî'lâm eyledi.

238 — ( ) .... : Muâviyetu'bnu Kurre dedi ki:

Abdullahi'bnu Muğaffel'den işittim, şöyle dedi: Mekke'nin fethi günü Rasûlullah (S) ı devesi üzerinde gördüm. Fetih Sûresini okuyordu. Râvî Muâviyetu'bnu Kurre der ki: İbnu Muğaffel de Kur'ân okudu ve okurken sesini yükseltti. Eğer insanlar olmasaydı, İbnu Muğaffel'in Nebiy (S) den zikretmiş olduğu bu okuyuşu size naklediverirdim.

٢٣٩ — (...) وحدثناه يحيى بن حبيب الحارثي. حدثنا خالد بن الحارث. ح وحدثنا عبيد الله ابن معاذ. حدثنا أبي. قالا: حدثنا شعبة، بهذا الإسناد، نحوه. وفي حديث خالد بن الحارث قال: على راحلة يسير وهو يقرأ سورة الفتح.

239 — ( ) .... : Bu iki tarîk râvîleri de, bize Şu'be tahdîs etti diyerek bu isnad ile onun benzerini rivâyet ettiler. Bunlardan Hâlid ibn Hâris'in hadîsinde: «Bir binek üzerinde Fetih Sûresini okuyarak seyrediyordu» demiştir.

(٣٦) باب نزول السكينة لقراءة القرآن

٢٤٠ — (٧٩٥) وحدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا أبو خيثمة عن أبي إسحاق، عن البراء. قال: كان رجل يقرأ سورة الكهف. وعنده فرس مربوط بشطنين. فتغشته سحابة. فجعلت تدور وتدنو. وجعل فرسه ينفر منها. فلما أصبح أتى النبي ﷺ. فذكر ذلك له. فقال «تلك السكينة تنزلت للقرآن».

(36) KUR'ÂN KIRÂATINA SEKÎNET İNMESİ BÂBI

240 — (795) .... — Berâ' (R) şöyle dedi:

Bir kişi Kehf Sûresini okuyordu. Yanında da uzun iki iple bağlanmış bir at vardı. Hemen o kimseyi bir bulut kapladı. Bulut dönmeğe ve yaklaşmağa başladı. O zatın atı da buluttan ürkmeğe başladı. Sabah olunca Peygamber'e geldi ve bu vak'ayı anlattı. Rasûlullah: «İşte bu **Sekînedir.** Kur'ân dinlemek için — yahut Kur'ânı tebcîl için — inmiştir» buyurdu.

٢٤١ — (...) وحدثنا ابن المثنى وابن بشار (واللفظ لابن المثنى) قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن أبي إسحاق. قال: سمعت البراء يقول: قرأ رجل الكهف. وفي الدار دابة. فجعلت تنفر. فنظر فإذا ضبابة أو سحابة قد غشيته. قال فذكر ذلك للنبي ﷺ. فقال «اقرأ. فلان! فإنها السكينة تنزلت عند القرآن. أو تنزلت للقرآن».

(...) وحدثنا ابن المثنى . حدثنا عبد الرحمن بن مهدي وأبو داود . قالا : حدثنا شعبة عن
أبي إسحاق . قال : سمعت البراء يقول ، فذكرا نحوه . غير أنهما قالا : تنقز

241 — ( ) .... : Ebû Ishâk dedi ki: Berâ'dan işittim şöyle diyordu: Bir kimse **Kehf'i** okuyordu. Evinde de bir atı vardı. Bu sırada at ürkmeğe, debrenmeğe başladı. Bunun üzerine o zat etrafına baktı, gördü ki bir duman yahut bir bulut kendisini kaplamış. (Ertesi gün) bunu Peygamber'e anlattı. Bunun üzerine Rasûlullah: «Oku ey kişi oku! Çünkü o bulut gibi görünen şey Sekînedir. Kur'ânın okunduğu yere inmiştir yahut Kur'ân için inmiştir» buyurdu.

( ) .... : Bu isnaddaki râvîler de geçen hadis tarzında rivâyet ettiler. Ancak bunlar «at sıçramağa başladı» dediler.

٢٤٢ – (٧٩٦) وحدثني حسن بن علي الحلواني وحجاج بن الشاعر (وتقاربا في اللفظ) قالا :
حدثنا يعقوب بن إبراهيم . حدثنا أبي . حدثنا يزيد بن الهاد ؛ أن عبد الله بن خباب حدثه ؛ أن أبا سعيد
الخدري حدثه ؛ أن أسيد بن حضير ، بينما هو ، ليلة ، يقرأ في مربده . إذ جالت فرسه . فقرأ .
ثم جالت أخرى . فقرأ . ثم جالت أيضا . قال أسيد : فخشيت أن تطأ يحيى . فقمت إليها . فإذا
مثل الظلة فوق رأسي . فيها أمثال السرج . عرجت في الجو حتى ما أراها . قال فغدوت على
رسول الله ﷺ فقلت : يا رسول الله ! بينما أنا البارحة من جوف الليل أقرأ في مربدي . إذ جالت
فرسي . فقال رسول الله ﷺ « اقرأ . ابن حضير ! » قال: فقرأت . ثم جالت أيضا . فقال رسول الله ﷺ
« اقرأ . ابن حضير ! » قال : فقرأت . ثم جالت أيضا . فقال رسول الله ﷺ « اقرأ . ابن حضير ! »
قال فانصرفت . وكان يحيى قريبا منها . خشيت أن تطأه . فرأيت مثل الظلة . فيها أمثال السرج .
عرجت في الجو حتى ما أراها . فقال رسول الله ﷺ « تلك الملائكة كانت تستمع لك . ولو قرأت
لأصبحت يراها الناس . ما تستتر منهم » .

242 — (796) .... : Ebû Saîd Hudrî, Useydu'bnu Hudayr'dan şöyle tahdîs etti: Usaydu'bnu Hudayr bir gece **mirbed** denilen hurma sergisinde Kur'ân okurken, atı birden deprenmeğe başladı. Akabinde Useyd yine okudu. Sonra at yine şahlandı. Muteakiben Useyd yine okudu, sonra at yine hırçınlaştı. Useyd der ki: Atın, oğlum Yahyâ'yı çiğnemesinden endîşe ettim de kalkıp atın yanına vardım. Bu sırada başımın üstünde bulut gölgesine benzer bir sis içinde kandiller gibi birçok parıltılar gör-

düm. Bu gölge tabakası, içindeki ziya manzûmesiyle göğe doğru çekilib çıktı. Nihayet onu göremez oldum. Sabah oldukdan sonra Rasûlullah (S) ın huzuruna gittim ve şöyle dedim: Yâ Rasûlallah! Dün gece, ortasında hurma kurutulan sergimde Kur'ân okuduğum sırada atım birden ürkmeğe başladı.

Rasûlullah (S): «Oku ey Hudeyr oğlu!» buyurdu. Dedi ki: Sonra at yine şahlanmağa başladı. Rasûlullah: «Oku ey Hudayr oğlu!» buyurdu. Dedi ki: Ben artık okumakdan vazgeçtim, durum bunu gerektirmişti. Yahyâ, ata yakın bir yerde (yatmakta) idi. Atın çocuğu çiğnemesinden endîşe ettim. O sırada bulut gölgesi gibi bir beyazlık içinde kandiller misâli yıldızların parlamakta olduklarını gördüm. Artık bu beyaz gölge tabakası, içindeki parlaklıklar manzûmesiyle göğe doğru çekilib çıktı. Nihayet onu göremez oldum. Rasûlullah: «Bunlar meleklerdi, senin kırâatını dinliyorlardı. Eğer okumağa devam etseydin, sabaha kadar seni dinlerlerdi. Halk da onları görürlerdi. Onlar halkdan gizlenmezlerdi» buyurdu [68].

(٣٧) باب فضل حافظ القرآن

٢٤٣ – (٧٩٧) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَأَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ. كِلَاهُمَا عَنْ أَبِي عَوَانَةَ. قَالَ قُتَيْبَةُ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَثَلُ الْأُتْرُجَّةِ . رِيحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا طَيِّبٌ. وَمَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَثَلُ التَّمْرَةِ: لَا رِيحَ لَهَا وَطَعْمُهَا حُلْوٌ. وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَثَلُ الرَّيْحَانَةِ. رِيحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ. وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ الْحَنْظَلَةِ. لَيْسَ لَهَا رِيحٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ».

---

68. Hadîsin râvîsi Useyd ibn Hudayr, meşhûr sahâbîlerdendir. Akabe Bey'atinde ve Bedr'de bulunmak gibi en yüce mertebeleri hâizdir. Bunun en yüksek bir husûsiyeti de hoş sadâ ve edâ ile Ebû Mûsa'l-Eş'arî derecesinde muessir Kur'ân okumasıdır. Hoş ve dürüst Kur'ân okumakda ashabın birincilerinden idi.

Rasûlullah, Ebû Mûsâ'nın güzel sesini övdüğü gibi, bunun da güzel sesini övmüştür. Bu ses ve edâ güzelliğinden dolayı melekler bile okuduğu Kur'ânı dinlemeğe sür'at etmişlerdir. Buradaki hadîsler bu hârikulâde hâdisenin sahih şâhidleridir.

Bu hadîsde bulut gölgesi gibi görünen şeyin adı *Sekîne* olduğu bildirilmiştir. *Sekîne* kelimesi, muteşâbih bir lafızdır. Medlûlünü ta'yîn için çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bir görüşe göre *Sekîne*, Allah'ın sekîneti, vakar ve rahmetini taşıyan bir mahlûkudur. Diğer bir görüş de melekleri ihtiva eden bir varlık olduğudur.

Bu hadîsler Âdem oğullarının melekleri görmelerinin câiz olduğuna, Bedr'den Kudus'ün fethine kadar bütün hayatını cihadla, Kur'âna hizmetle geçiren o büyük sahâbînin yüksek fazîletine delâlet eder. Hicrî 20 yılında vefat ettiği zaman Bakî' kabristanlığına konacağı sırada Emîru'l-Mu'minîn Hz. Umer tabutun iki kolunu yüklenmek sûretiyle yüksek hürmet göstermiştir.

(...) وحدثنا هَدَّابُ بْنُ خَالِدٍ . حَدَّثَنَا هَمَّامٌ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ شُعْبَةَ . كِلَاهُمَا عَنْ قَتَادَةَ ، بِهَـٰذَا الْإِسْنَادِ ، مِثْلَهُ . غَيْرَ أَنَّ فِي حَدِيثِ هَمَّامٍ : (بَدَلَ الْمُنَافِقِ) الْفَاجِرِ .

(37) KUR'ÂN HÂFIZININ FAZÎLETİ BÂBI

243 — (797) .... : Ebû Mûsa'l-Eş'arî (R) şöyle dedi:

Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Kur'ân okuyan mu'minin meseli kokusu güzel, tadı güzel portakal meyvesi gibidir. Kur'ân okumıyan mu'minin meseli de kokusu olmıyan fakat tatması tatlı hurma gibidir. Kur'ân okuyan munâfıkın meseli ise kokusu güzel fakat tadı acı olan reyhâne (otu) gibidir. Kur'ân okumıyan munâfıkın benzeri de güzel kokusu olmayan ve tadı da acı olan Ebû Cehl karpuzu gibidir».

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Katâde'den bu isnadla yukarıki hadîsin benzerini rivâyet ettiler. Ancak bunlardan Hemmâm'ın hadîsinde: (Munâfık yerine), fâcir vardır.

(٣٨) باب فضل الماهر بالقرآن والذى يتتعتع فيه

٢٤٤ — (٧٩٨) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ الْغُبَرِيُّ . جَمِيعًا عَنْ أَبِي عَوَانَةَ . قَالَ ابْنُ عُبَيْدٍ : حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ زُرَارَةَ بْنِ أَوْفَى ، عَنْ سَعْدِ بْنِ هِشَامٍ ، عَنْ عَائِشَةَ . قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « الْمَاهِرُ بِالْقُرْآنِ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَرَةِ . وَالَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَيَتَتَعْتَعُ فِيهِ ، وَهُوَ عَلَيْهِ شَاقٌّ ، لَهُ أَجْرَانِ » .

(...) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ سَعِيدٍ . ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ هِشَامٍ الدَّسْتَوَائِيِّ . كِلَاهُمَا عَنْ قَتَادَةَ ، بِهَـٰذَا الْإِسْنَادِ . وَقَالَ فِي حَدِيثِ وَكِيعٍ « وَالَّذِي يَقْرَأُ وَهُوَ يَشْتَدُّ عَلَيْهِ لَهُ أَجْرَانِ » .

(38) KUR'ÂN OKUMAKDA MÂHİR OLAN İLE OKUMAKDA ZORLUK ÇEKENİN FAZÎLETLERİ BÂBI

244 — (798) .... : Âişe (R) şöyle dedi:

Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Kur'ânı (iyi ezberliyerek) okumakta mâhir olan (hâfız), **es-Seferetu'l-Kirâmu'l-Berere** (kerîm, mutî' elçiler) ile beraberdir. Kur'ânı hâfız olmayarak ve kendisine ağır geldiği halde okuyan ve bu sûretle okumakta zorluk çeken kimse için de iki ecir vardır (Kur'ân okumak ecri, zorluk ecri).

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Katâde'den bu isnad ile ayni hadîsi rivâyet ettiler. Bunlardan Vekî'in hadîsinde: «Kur'ân okumak kendisine çetin geldiği halde Kur'ânı okuyan kimseye iki ecir vardır» tarzındadır.

(٣٩) باب استحباب قراءة القرآن على أهل الفضل والحذاق فيه ، وإن كان القارئ أفضل من المقروء عليه

٢٤٥ – (٧٩٩) حدثنا هدّاب بن خالد . حدثنا همّام . حدثنا قتادة عن أنس بن مالك ؛ أنّ رسول الله ﷺ قال لأبيّ « إنّ الله أمرني أن أقرأ عليك » قال : آلله سمّاني لك ؟ قال « الله سمّاك لي » قال فجعل أبيّ يبكي .

(39) OKUYAN, YANINDA OKUNAN KİMSEDEN DAHA ÜSTÜN BULUNSA DA FAZÎLET VE OKUMADA MAHÂRET SÂHİBİ KİMSEYE KARŞI KUR'ÂN OKUMANIN MUSTEHABLIĞI BÂBI

245 — (799) .... : Enesu'bnu Mâlik (R) den :

Rasûlullah (S), Ubeyyu'bnu Kâ'ba :

— Allah bana, sana karşı Kur'ân okumaklığımı emir buyurdu, dedi Ubeyy :

— Allah benim adımı (açıkca) sana andı mı? diye sordu.

— Allah bana senin ismini söyledi, buyurdu.

Râvî: Ubeyy (sevincinden) ağlamağa başladı, der.

٢٤٦ – (...) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار . قالا : حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة . قال : سمعت قتادة يحدّث عن أنس قال : قال رسول الله ﷺ لأبيّ بن كعب « إنّ الله أمرني أن أقرأ عليك : لم يكن الذين كفروا » قال : وسمّاني لك ؟ قال « نعم » قال فبكى .

(...) حدثنا يحيى بن حبيب الحارثي . حدثنا خالد (يعني ابن الحارث) حدثنا شعبة عن قتادة . قال : سمعت أنسا يقول : قال رسول الله ﷺ لأبيّ . بمثله .

246 — ( ) .... : Enesu'bnu Mâlik (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S), Ubeyyu'bnu Kâ'ba :

— Allah bana LEM YEKUNİLLEZİNE KEFERÛ sûresini sana okumaklığımı emretti, dedi. Ubeyy :

— Allah sana benim adımı da andı mı? diye sordu. Rasûlullah :

— Evet, andı diye tasdîk etti. Bunun üzerine Ubeyy ağladı[69].

( ) .... : Burada Şu'be, Katâde'nin Enes'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah, Ubeyy'e buyurdu ki dediğini yukardaki hadîs tarzında tahdîs etti.

(٤٠) باب فضل استماع القرآن، وطلب القراءة من حافظ للاستماع، والبكاء عند القراءة والتدبر

٢٤٧ — (٨٠٠) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ. جَمِيعًا عَنْ حَفْصٍ. قَالَ أَبُو بَكْرٍ: حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عُبَيْدَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ. قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «اقْرَأْ عَلَيَّ الْقُرْآنَ» قَالَ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَقْرَأُ عَلَيْكَ، وَعَلَيْكَ أُنْزِلَ؟ قَالَ «إِنِّي أَشْتَهِي أَنْ أَسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِي» فَقَرَأْتُ النِّسَاءَ. حَتَّىٰ إِذَا بَلَغْتُ: فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ شَهِيدًا [٤/النساء/الآية ٤١] رَفَعْتُ رَأْسِي. أَوْ غَمَزَنِي رَجُلٌ إِلَىٰ جَنْبِي فَرَفَعْتُ رَأْسِي. فَرَأَيْتُ دُمُوعَهُ تَسِيلُ.

(...) حدثنا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ وَمِنْجَابُ بْنُ الْحَارِثِ التَّمِيمِيُّ. جَمِيعًا عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُسْهِرٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ. وَزَادَ هَنَّادٌ فِي رِوَايَتِهِ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ، «اقْرَأْ عَلَيَّ».

(40) KUR'ÂN DİNLEMENİN, DİNLEMEK İÇİN HÂFIZ OLAN KİMSEDEN KUR'ÂN OKUMASINI İSTEMENİN VE OKUMA SIRASINDA AĞLAYIB TETEBBÜR ETMENİN FAZÎLETİ BÂBI

247 — (800) .... : Abdullah (İbnu Mes'ûd) şöyle dedi:

Bir defa Rasûlullah (S): «Bana Kur'ân oku» diye emretti. Ben de: Yâ Rasûlallah! Kur'ân sana indirildiği halde ben onu sana nasıl okurum? dedim. «Ben Kur'ânı başkasından işitmeği çok hoşlanırım» buyurdu. Bunun üzerine ben de Nisâ sûresini okumaya başladım. Nihayet: **«Her ümmetten birer şâhid, onların üzerine de seni bir şâhid olarak getirdiğimiz**

69. Bu sûrenin Ubeyy'e okunması şüphesiz ona öğretmek içindi. Sûrenin bilhassa Ubeyy'e arzolunmasının sebeplerinin en muhemmi de, bu zatın Kur'ânın lafızlarını, edâ keyfiyetlerini, kırâat vecihlerini öğrenmeğe ihtimam etmesidir. Bundan dolayı Kur'ânın kıraatına ihtimam eden hâfızlara Kur'ânı arzetmek bir sünnet olarak devam ede gelmiştir. Diğer önemli bir sebeb de Kur'ânı onun lisanından öğrenmeğe teşvik olabilir. Nitekim de öyle olmuştur. Peygamberin en meşhûr hâfız öğretmeni olarak saydığı dört kişiden biri de kendisidir. Ubeyy, Peygamber'den sonra kırâat ilminin başlı başına bir imamı olmakla şöhret yapmıştır.

Kur'ânın sûreleri içinde bu sûrenin tahsis edilmesi de, henüz nâzil olmuş bulunması ve bu sûrenin İslâm dininin asıllarını, kaidelerini ve en yüksek muhimmelerini veciz bir uslûb ile ihtiva etmesindendir.

zaman nice olur?» (en-Nisâ: 41) âyetine ulaşınca başımı kaldırdım, yahut birisi yanımı dürttü de başımı kaldırdım. Gördüm ki Rasûlullah'ın göz yaşları akıyor [70].

( ) .... : Buradaki râvîler, Aliyyu'bnu Mushir'den, o da A'meş'-den bu isnad ile ayni hadîsi rivâyet ettiler. Bunlardan Hennâd kendi rivâyetinde: Rasûlullah, minber üzerinde iken bana hitâben: «Bana Kur'ân oku» buyurdu, ziyâdesi vardır.

٢٤٨ – (...) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ. حَدَّثَنِي مِسْعَرٌ. وَقَالَ أَبُو كُرَيْبٍ: عَنْ مِسْعَرٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ. قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِعَبْدِ اللهِ ابْنِ مَسْعُودٍ «اقْرَأْ عَلَيَّ» قَالَ: أَقْرَأُ عَلَيْكَ وَعَلَيْكَ أُنْزِلَ؟ قَالَ «إِنِّي أُحِبُّ أَنْ أَسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِي» قَالَ فَقَرَأَ عَلَيْهِ مِنْ أَوَّلِ سُورَةِ النِّسَاءِ. إِلَى قَوْلِهِ: فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَٰؤُلَاءِ شَهِيدًا. فَبَكَى.

قَالَ مِسْعَرٌ: فَحَدَّثَنِي مَعْنٌ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرِو بْنِ حُرَيْثٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ. قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ «شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مَا دُمْتُ فِيهِمْ، أَوْ مَا كُنْتُ فِيهِمْ» (شَكَّ مِسْعَرٌ).

248 — ( ) .... : İbrâhîm dedi ki:

Rasûlullah (S), Abdullah ibn Mes'ûda: «Bana Kur'ân oku» buyurdu. İbnu Mes'ûd: Kur'ân sana indirilirken ben sana nasıl okuyayım? dedi. Rasûlullah (S): «Ben Kur'ânı başkasından işitmeyi çok severim» buyurdu. Bunun üzerine İbnu Mes'ûd, Rasûlullah'a karşı Nisâ sûresinin evvelinden başlayarak: **«Her ummetten birer şâhid, onların üzerine de seni bir şâhid getirdiğimiz zaman nasıl olur?»** (en-Nisâ: 41) âyetine kadar okudu. Burada Rasûlullah ağladı.

Râvî Mis'ar der ki: Bana Ma'an, Ca'fer ibn Amr ibn Hureys'den, o da babasından, o da İbnu Mes'ûddan tahdîs etti. İbnu Mes'ûd: Nebiy (S): «Onlar arasında bulunduğun müddetce onlar üzerinde bir şahid yahut onlar içinde olduğun müddetce» (Mâide: 117 yi hatırlatıyor) buyurdu, dedi (râvî Mis'ar şek etmiştir).

---

70. Bu âyet gereğince her peygamberin ummeti hakkında tasdîk ve tekzîb sûretiyle şehâdet etmeleri, bundan sonra da Rasûlullah'ın — şehâdet üstüne şehâdet olarak — şehâdet etmesi, bütün beşeriyete şâmil ve îfâsı ağır bir vazîfe idi. Rasûlullah böylece bütün insanlık üzerine şâhid olduğu gibi ayni zamanda bütün insanlık için bir şefâatçı — «*Rahmeten li'l-âlemîn*» (el-Enbiyâ: 107) — idi. Bu iki vazîfenin azameti kendisini ağlatmıştı.

٢٤٩ – (٨٠١) حدّثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ. قَالَ: كُنْتُ بِحِمْصَ. فَقَالَ لِي بَعْضُ الْقَوْمِ: اقْرَأْ عَلَيْنَا. فَقَرَأْتُ عَلَيْهِمْ سُورَةَ يُوسُفَ. قَالَ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: وَاللهِ! مَا هَكَذَا أُنْزِلَتْ. قَالَ قُلْتُ: وَيْحَكَ. وَاللهِ! لَقَدْ قَرَأْتُهَا عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَقَالَ لِي «أَحْسَنْتَ».

فَبَيْنَمَا أَنَا أُكَلِّمُهُ إِذْ وَجَدْتُ مِنْهُ رِيحَ الْخَمْرِ. قَالَ فَقُلْتُ: أَتَشْرَبُ الْخَمْرَ وَتُكَذِّبُ بِالْكِتَابِ لَا تَبْرَحُ حَتَّى أَجْلِدَكَ. قَالَ فَجَلَدْتُهُ الْحَدَّ.

(...) وحدّثنا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَعَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ. قَالَا: أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ. ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ. جَمِيعًا عَنِ الْأَعْمَشِ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ. وَلَيْسَ فِي حَدِيثِ أَبِي مُعَاوِيَةَ: فَقَالَ لِي «أَحْسَنْتَ».

249 — (801) .... : Alkametu'bnu Kays tarîkından Abdullah (ibn Mes'ûd) şöyle dedi: Ben Hımıs'da bulunduğum sırada halkdan biri: Bize Kur'ân oku dedi. Ben de onlara **Yûsuf Sûresini** okumuştum. Halkdan biri itiraz ederek :

— Hayır bu sûre böyle nâzil olmadı, dedi.

— Sana yazıklar olsun! Allah'a yemîn ederim ki ben Rasûlullah (S) a bunu okudum da o bana: «Güzel okudun» diye tahsîn etti. Ve böyle o şahısla konuşurken onda şarab kokusu hissettim. Bunun üzerine :

— Sen Allah'ın kitabını yalanlamakla şarab içmeyi cem' eder misin? Sana celde vurmadıkca buradan ayrılamazsın dedim. Ve o herife şarab içme haddini (cezasını) vurdum [71].

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de A'meşden bu isnad ile ayni hadîsi rivâyet ettiler. Bunlardan Ebû Muâviye'nin hadîsinde : Rasûlullah bana «güzel okudun» dedi, kısmı yokdur.

---

71. Şârihler bu sarhoşun adının Nuheyk ibn Sinân olduğunu haber verirler. Had icrası, devletin icrâ mümessili olan vâlînin hakkı iken Abdullah ibn Mes'ûdun nasıl müdâhâle ettiği incelenmiştir. Bazıları İbnu Mes'ûdun Umer ve Usman zamanlarında vâlî bulunduğunu ileri sürmüş ise de onun bu valiliği Kûfe iline munhasırdır. Hımıs ise Şâm mıntıkasında idi. İbn Mes'ûd Hımısda vâlî olarak değil, gâzî olarak bulunuyordu. Bu cihetle bazıları: «İbnu Mes'ûd meseleyi vâlîye arz ederek ona had vurdurdu. Ve bu had mecâzî olarak kendisine nisbet olundu» demişlerdir.

(٤١) باب فضل قراءة القرآن فى الصلاة وتعلمه

٢٥٠ – (٨٠٢) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو سعيد الأشج. قالا: حدثنا وكيع عن الأعمش، عن أبي صالح، عن أبي هريرة. قال: قال رسول الله ﷺ «أيحب أحدكم إذا رجع إلى أهله أن يجد فيه ثلاث خلفات عظام سمان؟» قلنا: نعم. قال «فثلاث آيات يقرأ بهن أحدكم في صلاته. خير له من ثلاث خلفات عظام سمان».

(41) KUR'ÂN ÖĞRENMENİN VE NAMAZDA KUR'ÂN OKUMANIN FAZÎLETİ BÂBI

250 — (802) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) : «Sizden herhangi biri âilesine döndüğü zaman orada semiz, iri üç tane gebe deve bulmasını ister mi?» diye sordu. Biz, evet dedik. Bunun üzerine: «Her hangi birinizin namazı içinde okuyacağı üç âyet kendisi için semiz, iri, gebeliği yarı olmuş üç tâne dişi deveden daha hayırlıdır» buyurdu.

٢٥١ – (٨٠٣) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا الفضل بن دكين عن موسى بن علي. قال: سمعت أبي يحدث عن عقبة بن عامر. قال: خرج رسول الله ﷺ ونحن في الصفة. فقال «أيكم يحب أن يغدو كل يوم إلى بطحان أو إلى العقيق فيأتي منه بناقتين كوماوين، في غير إثم ولا قطع رحم؟» فقلنا: يا رسول الله! نحب ذلك. قال «أفلا يغدو أحدكم إلى المسجد فيعلم أو يقرأ آيتين من كتاب الله عز وجل خير له من ناقتين. وثلاث خير له من ثلاث. وأربع خير له من أربع. ومن أعدادهن من الإبل؟».

251 — (803) .... : Ukbetu'bnu Âmir (R) şöyle dedi :

Biz, **Suffa'da** [72] iken Rasûlullah (S) dışarı çıkıp : «Sizden hanginiz

72. *Suffa,* Peygamber'in mescidinin geri tarafında set, seki gibi yüksekce bir eyvandır. Dilimizde tahrif ile sofa ta'bîr olunur. *Suffa* ehli buraya nisbet edilmişlerdir. Suffanın bir tarafı mescide bitişik olub üstü örtülü fakat etrafı açık bir sundurmadan ibaretti. Burası, muhâcirlerden yer ve yurtları olmayan bir kısım fakîr sahâbîlere tahsis edilmişti. Burada yatarlar, ibâdetle, Kur'ân kırâatıyla meşgul olurlardı. Bunların başka meşgaleleri olmadığı için ekseri vakıtları Peygamber'in huzurunda geçerdi. Ondan Kur'ân ve ilim alırlardı. Peygamber tarafından ta'yîn edilen muallimler marîfetiyle de kendilerine Kur'ân öğretilib, ezberletilirdi. Bunlardan yetişenleri musliman olan kabîlelere Kur'ân muallimi olarak yollanırdı. Bu cihetle bunlara *«Kurra»* ismi de verilirdi. Suffaya da

her gün günah işlemeksizin ve akrabalığı koparmaksızın **Buthân**'a kadar, yahut **Akîk**'a kadar gidib oradan iri hörgüçlü iki adet dişi deve getirmesini ister?» diye sordu. Yâ Rasûlallah! Biz bunu isteriz, dedik. Öyle ise sizden herhangi biri mescide gider de Azîz ve Celîl olan Allah'ın Kitabından iki âyet öğrenir yahut okursa bunlar onun için iki deveden daha hayırlıdır. Üç âyet, onun için üç deveden daha hayırlıdır. Dört âyet, onun için dört deveden daha hayırlıdır. Bu âyetlerin sayıları ayni şekilde arttıkca o kadar deveden daha hayırlıdırlar» buyurdu.

(٤٢) باب فضل قراءة القرآن وسورة البقرة

٢٥٢ – (٨٠٤) حدثني الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلْوَانِيُّ. حَدَّثَنَا أَبُو تَوْبَةَ (وَهُوَ الرَّبِيعُ بْنُ نَافِعٍ) حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ (يَعْنِي ابْنَ سَلَّامٍ) عَنْ زَيْدٍ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَلَّامٍ يَقُولُ: حَدَّثَنِي أَبُو أُمَامَةَ الْبَاهِلِيُّ. قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «اقْرَأُوا الْقُرْآنَ. فَإِنَّهُ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَفِيعًا لِأَصْحَابِهِ. اقْرَأُوا الزَّهْرَاوَيْنِ: الْبَقَرَةَ وَسُورَةَ آلِ عِمْرَانَ. فَإِنَّهُمَا تَأْتِيَانِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَأَنَّهُمَا غَمَامَتَانِ. أَوْ كَأَنَّهُمَا غَيَايَتَانِ. أَوْ كَأَنَّهُمَا فِرْقَانِ مِنْ طَيْرٍ صَوَافَّ. تُحَاجَّانِ عَنْ أَصْحَابِهِمَا. اقْرَأُوا سُورَةَ الْبَقَرَةِ. فَإِنَّ أَخْذَهَا بَرَكَةٌ. وَتَرْكَهَا حَسْرَةٌ. وَلَا يَسْتَطِيعُهَا الْبَطَلَةُ».

قَالَ مُعَاوِيَةُ: بَلَغَنِي أَنَّ الْبَطَلَةَ السَّحَرَةُ.

(...) وحدثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ الدَّارِمِيُّ. أَخْبَرَنَا يَحْيَىٰ (يَعْنِي ابْنَ حَسَّانَ) حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ، مِثْلَهُ. غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ «وَكَأَنَّهُمَا» فِي كِلَيْهِمَا. وَلَمْ يَذْكُرْ قَوْلَ مُعَاوِيَةَ: بَلَغَنِي.

«*Dâru'l-Kurra*» demek en uygun bir isimdi. Kur'ânın çok kısa zamanda bütün âfâka yayılması bu ilim ocağının yetiştirdiği seçkin öğretmenler sayesinde müyesser olmuştur. Mutevâzı fakat çok feyizli olan bu suffada dört beş yüz raddesinde dâima Kur'ân ile, icâbında gaza ile meşgul olan bir irfân ve Kur'ân ordusu bulunuyordu. Hâfız Ebu Nuaym «*Hılyetu'l-Evliyâ*» sında suffa'da bulunmuş olanlardan yüzden fazlasının ismini sayıyor. Bunlardan evlenenler kadro hâricine çıkardı. Fakat yenileriyle ikmâl edilirdi. Burası bütün ma'nâsı ile leylî ve meccânî bir «*Dâru'l-İlm*» idi. Buradakiler, ne ticâret ne san'at, ne zırâat ve ne de herhangi bir kazancla meşgul olmaz, sadece Kur'ân ve ilim öğrenirlerdi. İâşeleri Peygamber ve zengin sahâbîler tarafından te'mîn edilirdi. Bu hakîkatı Suffa ehlinin parlak hâfıza hârikalarından birincisi olan Ebû Hureyre, kendisinin çok hadîs rivâyet ettiğinden şikâyet edenlere karşı verdiği şu susturucu cevabında pek güzel ifade etmiştir: «...Muhâcir kardeşlerimiz çarşıdaki, pazardaki ticâretleriyle, Ensâr kardeşlerimiz de tarlalarındaki, bahçelerindeki zırâatlarıyla meşgul bulunurlarken Ebû Hureyre boğaz tokluğuna Peygamber'in yanından ayrılmaz (hadîslerini ezberler) di... Bu sûretle onların hâzır bulunamadıkları meclislerde hâzır bulunur ve onların belliyemedikleri sözleri bellerdi» demişti (*Buhârî, ilm, hıfzu'l-ilm*).

Peygamber, Suffa ehlinin maişetiyle ta'lim ve terbiyesiyle pek yakından alâkadar

(42) KUR'ÂNI VE BAKARA SÛRESİNİ (DEVAMLI) OKUMANIN FAZÎLETİ BÂBI

252 — (804) .... : Ebû Umâme el-Bâhilî (R) tahdîs edib şöyle dedi: Rasûlullah (S) dan işittim, buyuruyordu ki: «Kur'ânı okumaya devam ediniz. Çünkü Kur'ân kıyamet günü okuyucularına bir şefâatcı olarak gelecektir. **İki Zehrâyı**, el-Bakara ile Âlu İmrân sûrelerini okumaya devam ediniz. Çünkü bu iki sûre kıyâmet gününde iki bulut kümesi yahut iki gölgeleyici şey yahut da gök yüzünde kanatlarını açmış saf saf iki alay kuş gibi gelecekler ve okuyucularını hararetten, ateşten koruyacaklar, şefâat edeceklerdir [73]. Bakara Sûresini okumaya devam ediniz. Çünkü onu alıb öğrenmek, büyük bir bereketdir. Onu terk etmek ise yine büyük bir ziyandır. Onun faydalarını ve bereketlerini te'mîn etmeye kahramanlar bile muktedir olamazlar.»

Râvî Muâviye: Batallar'ın sihirbazlardan ibaret olduğu haberi bana erişti, dedi.

( ) .... : Yine Muâviye bu isnadla onun benzerini tahdîs etti. Şukadar var ki o, teşbîhlerin ikisinde «vekeennehuma (= ve sanki onlar)» demiş, Muâviye'nin: Bana erişti, sözünü zikretmemiştir.

٢٥٣ — (٨٠٥) حدثنا إِسْحَٰقُ بْنُ مَنْصُورٍ . أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ عَبْدِ رَبِّهِ . حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُهَاجِرٍ، عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ الْجُرَشِيِّ ، عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ . قَالَ : سَمِعْتُ النَّوَّاسَ ابْنَ سَمْعَانَ الْكِلَابِيَّ يَقُولُ : سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ « يُؤْتَىٰ بِالْقُرْآنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَهْلِهِ الَّذِينَ كَانُوا يَعْمَلُونَ بِهِ . تَقْدُمُهُ سُورَةُ الْبَقَرَةِ وَآلُ عِمْرَانَ » وَضَرَبَ لَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ثَلَاثَةَ أَمْثَالٍ . مَا نَسِيتُهُنَّ بَعْدُ . قَالَ « كَأَنَّهُمَا غَمَامَتَانِ أَوْ ظُلَّتَانِ سَوْدَاوَانِ . بَيْنَهُمَا شَرْقٌ . أَوْ كَأَنَّهُمَا حِزْقَانِ مِنْ طَيْرٍ صَوَافَّ . تُحَاجَّانِ عَنْ صَاحِبِهِمَا » .

253 — (805) .... : Cubeyru'bnu Nufeyr dedi ki:

---

olurdu. Hatta kendi evinin intiyacıyla ikinci derecede meşgul bulunurdu. Bir kerre Hz. Fâtıma el değirmeni ile buğday çekmekten usandığından şikâyet ederek bir hizmetci istemişdi de Peygamber: «Kızım sen ne söylüyorsun? Ben henüz Suffa ehlinin maîşetini yoluna koyamadım» buyurmuştu.

Suffa ehlinin feragatkâr hayatları el-Bakara 273.cü âyetinde veciz şekilde tasvir edilmiştir.

Bu hadîsler, Kur'ân öğretim ve öğrenimini en beliğ sûrette teşvîk etmektedirler.

73. *Fâtiha* Sûresi bütün Kur'ânın özü ve aslı olduğu gibi Bakara ile Âlu İmrân da bu özün bir tafsîli mahiyetindedir. Bu iki sûre, İslâm'ın esaslarını ve kanunlarını en tafsîlatlı şekilde ihtiva etmektedirler.

Nevvâsu'bnu Sim'ân el-Kilâbiyy'den işittim, diyordu ki: Nebiy (S) den işittim, şöyle buyuruyordu: «Kıyamet gününde Kur'ân ve Kur'ânla amel etmekte bulunan Kur'ân sâhibleri getirilirler. Bakara ile Âlu İmrân sûreleri onların önüne geçerler.»

(Râvî der ki:) Rasûlullah, bu iki sûre için üçer misal getirdi ki artık bunları hiç unutmadım. Buyurdu ki: «Bu iki sûre iki bulut kümesi, yahut aralarında bir nûr bulunan siyah iki gölgelik, veyahut da gökyüzünde saf saf kanad açmış vaziyette uçan iki alay kuş gibidirler. Bunlar sâhiblerini hararetden koruyacak ve şefâat eyleyeceklerdir».

(٤٣) باب فضل الفاتحة وخواتيم سورة البقرة ، والحث على قراءة الآيتين من آخر البقرة

٢٥٤ – (٨٠٦) حدثنا حَسَنُ بْنُ الرَّبِيعِ وَأَحْمَدُ بْنُ جَوَّاسٍ الْحَنَفِيُّ. قَالَا : حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ عَمَّارِ بْنِ رُزَيْقٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عِيسَى ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : بَيْنَمَا جِبْرِيلُ قَاعِدٌ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ . سَمِعَ نَقِيضًا مِنْ فَوْقِهِ . فَرَفَعَ رَأْسَهُ . فَقَالَ : هَٰذَا بَابٌ مِنَ السَّمَاءِ فُتِحَ الْيَوْمَ . لَمْ يُفْتَحْ قَطُّ إِلَّا الْيَوْمَ . فَنَزَلَ مِنْهُ مَلَكٌ . فَقَالَ : هَٰذَا مَلَكٌ نَزَلَ إِلَى الْأَرْضِ . لَمْ يَنْزِلْ قَطُّ إِلَّا الْيَوْمَ . فَسَلَّمَ وَقَالَ : أَبْشِرْ بِنُورَيْنِ أُوتِيتَهُمَا لَمْ يُؤْتَهُمَا نَبِيٌّ قَبْلَكَ . فَاتِحَةُ الْكِتَابِ وَخَوَاتِيمُ سُورَةِ الْبَقَرَةِ . لَنْ تَقْرَأَ بِحَرْفٍ مِنْهُمَا إِلَّا أُعْطِيتَهُ .

(43) FÂTİHANIN VE BAKARA SÛRESİ SONLARININ FAZÎLETİ İLE BAKARA'NIN SONUNDAN İKİ ÂYETİN KIRÂATINA TEŞVÎK BÂBI

254 — (806) .... : İbn Abbâs (R) şöyle dedi :

Cibrîl, Peygamber (S) in yanında oturduğu sırada üstünden kapı açılmasını andırır bir ses işitti. Başını yukarı kaldırdı. İşte şu, bugünden başka aslâ açılmamış bir kapudur, dedi. Ondan bir melek indi ve: Bu, yeryüzüne inen bir melektir ki bu günden başka aslâ inmiş değildir, dedi. Selâm verdikten sonra: Ancak sana verilen ve senden evvel hiçbir peygambere verilmemiş bulunan iki nûr ile müjdelen. Bu iki nûr **Fâtihatu'l-Kitâb** ile Bakara Sûresinin sonlarıdır. Bunlardan okuyacağın herbir harfe mukabil, mutlaka istediğin sana verilecektir, dedi [73].

73. *Fâtiha*, dünyanın başka bir dilinde rastlanmıyan değer ve yükseklikte bir duâdır. Fazîletleri hakkında pek çok şeyler söylenmiştir. Bunlardan biri de Buhârî'de şöyle rivâyet edilmiştir:

Ebû Said ibn Muallâ dedi ki: Ben bir kerre mescidde namaz kılarken Rasûlullah (S), beni çağırmıştı, ben de icâbet edememiştim. (Namazdan sonra vardığımda:) Yâ Ra-

٢٥٥ – (٨٠٧) وحدثنا أحمد بن يونس . حدثنا زهير . حدثنا منصور عن إبراهيم ، عن عبد الرحمن بن يزيد ؛ قال : لقيت أبا مسعود عند البيت . فقلت : حديث بلغني عنك في الآيتين في سورة البقرة . فقال : نعم . قال رسول الله ﷺ « الآيتان من آخر سورة البقرة ، من قرأهما في ليلة ، كفتاه » .

(...) وحدثناه إسحق بن إبراهيم . أخبرنا جرير . ح وحدثنا محمد بن المثنى وابن بشار . قالا : حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة . كلاهما عن منصور ، بهذا الإسناد .

255 — (807) .... : Abdurrahman ibn Yezîd dedi ki : Beyt'in yanında Ebû Mes'ûd'a kavuştum ve: Bakara Sûresinin sonundaki iki âyet hakkında senden bana ulaşan bir hadîs vardır, ddeim. Ebû Mes'ûd şöyle dedi: Evet, Rasûlullah (S): «Bakara Sûresinin sonundan iki âyet (var) dır ki onları her kim bir gecede okursa (o gece düşmandan eminlik ve Allah'a kulluk için) bu âyetler ona yetişir» buyurdu.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Mansûr'dan bu isnad ile ayni hadîsi rivâyet ettiler.

٢٥٦ – (٨٠٨) وحدثنا منجاب بن الحارث التميمي . أخبرنا ابن مسهر عن الأعمش ، عن إبراهيم ، عن عبد الرحمن بن يزيد ، عن علقمة بن قيس ، عن أبي مسعود الأنصاري ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « من قرأ هاتين الآيتين من آخر سورة البقرة ، في ليلة ، كفتاه » . قال عبد الرحمن : فلقيت أبا مسعود ، وهو يطوف بالبيت . فسألته . فحدثني به عن النبي ﷺ .

(...) وحدثني علي بن خشرم . أخبرنا عيسى (يعني ابن يونس) ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا عبد الله بن نمير . جميعا عن الأعمش ، عن إبراهيم ، عن علقمة وعبد الرحمن بن يزيد ، عن أبي مسعود ، عن النبي ﷺ ، مثله .

---

sûlallah, namaz kılıyordum (onun için geç kaldım) diye özür beyan ettim. Bunun üzerine Rasûlullah; Allah (Kur'ânda) «*Ey mu'minler, sizi, size hayat verecek şeylere çağırdığı zaman Allah'a ve Rasûlüne icâbet ediniz...*» (el-Enfâl: 24) buyurmadı mı? dedi. Sonra Rasûlullah bana: Ey Ebâ Saîd, sen bu mescidden çıkmazdan önce sana muhakkak bir sûre öğreteceğim ki o, Kur'ândaki sûrelerin (sevabca) en büyüğüdür, buyurdu. Sonra elimi tuttu, mescidden çıkmak istediği sıra ben: Yâ Rasûlallah! Sana bir sûre öğreteceğim ki o Kur'ândaki sûrelerin en büyüğüdür, demediniz mi? dedim. Rasûlullah: O sûre el-HAMDU Lİ'LLÂHİ RABBİ'L ÂLEMÎNdir ki (namazlarda) tekrar olunan yedi âyet ve bana ihsan olunan Azîm Kur'ândır, buyurdu (*Buhârî, tefsîr, mâ câe fî Fâtihati'l-Kitab*).

(...) وحدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدّثنا حفص وأبو معاوية عن الأعمش، عن إبراهيم، عن عبد الرحمن بن يزيد، عن أبي مسعود، عن النبيّ ﷺ، مثله.

256 — (808) .... : Ebû Mes'ûd el-Ensârî (R) dedi ki:

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Her kim bir gece içinde Bakara Sûresinin sonundan şu iki âyeti okursa, bu iki âyet o kimseye kifâyet eder» [74].

Râvî Abdurrahman: Ebû Mes'ûda beyti tavaf eder halde iken mulâkî oldum. Bu hadîsi kendisinden istedim. O da bana bu hadîsi Peygamber'den tahdîs etti, dedi.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de A'meş'den, o da İbrahim'den, o da Alkame ve Abdurrahman ibn Yezîd'den, o da İbn Mes'ûd'dan, o da Peygamber'den bu hadîsin benzerini rivâyet ettiler.

( ) .... : Bu seneddeki râvîler de yine Ebû Mes'ûd'dan, o da Peygamber'den ayni hadîsi rivâyet ettiler.

(٤٤) باب فضل سورة الكهف وآية الكرسيّ

٢٥٧ – (٨٠٩) وحدّثنا محمد بن المثنّى. حدّثنا معاذ بن هشام. حدّثني أبي عن قتادة، عن سالم ابن أبي الجعد الغطفانيّ، عن معدان بن أبي طلحة اليعمريّ، عن أبي الدرداء؛ أنّ النبيّ ﷺ قال «من حفظ عشر آيات من أوّل سورة الكهف، عصم من الدجّال».

---

74. el-Bakara Sûresinin bu iki (285 ve 286) âyetinin maâlleri şöyledir:

«O Peygamber de kendisine Rabbinden indirilene îmân etti mu'minler de. Onlardan her biri Allah'a, onun meleklerine, kitablarına, peygamberlerine inandı. Onun peygamberlerinden hiç birini diğerlerinin arasından ayırmayız (hepsine inanırız). *Dinledik, itâat ettik. Ey Rabbımız mağfiretini isteriz! Son varış ancak sanadır, dediler. Allah hiçbir kimseye gücünün yeteceğinden başkasını yüklemez.* (Herkesin) *kazandığı* (hayır) *kendi fâidesine, yaptığı* (şer) *kendi zararınadır. Ey Rabbımız! Unuttuk yahut yanıldıysak, bizi tutub sorguya çekme. Ey Rabbımız! Bizden evvelkilere yüklediğin gibi, üstümüze ağır bir yük yükleme. Ey Rabbımız! Tâkat getiremiyeceğimizi bize taşıtma. Bizden* (günahları) *sil bize mağfiret et, bize merhamet eyle. Sen, mevlâmızsın bizim. Artık kâfirler gürûhuna karşı da bize yardım et».*

Bu iki âyetten ilki, inanılması zarûrî olan en büyük iyman temellerini ihtiva etmektedir. İkincisi de sonuna kadar yedi tane duâ kelimesini ihtiva eder. Bu kısım nâzil olub, Rasûlullah tarafından okunduğu zaman, her duâ kelimesi okundukca «duânı kabul ettim» buyurulmuştur (*Muslim, iymân,* rak. 199-200).

Hâkim ve Beyhakî'nin Ebû Zerr'den gelen bir rivâyetlerinde: Rasûlullah «Bu iki âyeti öğreniniz, kadınlarınıza, oğullarınıza da öğretiniz. Çünkü bu âyetler hem salâttır, hem Kur'ândır, hem duâdır» buyurmuştur.

Ali ibn Ebî Tâlib de: Bakara Sûresinin sonundaki iki âyeti okumadan uyuyacak aklı başında bir musliman bulunacağını sanmıyorum, demiştir.

(...) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ. ح وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ. حَدَّثَنَا هَمَّامٌ. جَمِيعًا عَنْ قَتَادَةَ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ. قَالَ شُعْبَةُ: مِنْ آخِرِ الْكَهْفِ. وَقَالَ هَمَّامٌ: مِنْ أَوَّلِ الْكَهْفِ. كَمَا قَالَ هِشَامٌ.

(44) KEHF SÛRESİNİN VE ÂYETU'l-KURSÎNİN FAZÎLETİ BÂBI

257 — (809) .... : Ebu'd-Derdâ (R) dan, Peygamber (S) şöyle buyurdu: «Her kim **Kehf** Sûresinin evvelinden on âyeti ezber ederse Deccâl'dan korunmuş olur» [75].

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de toptan Katâde'den bu isnad ile bu hadîsi rivâyet ettiler. Bunlardan Şu'be: Kehf Sûresinin sonundan, dedi. Diğer râvî Hemmâm ise: Bundan evvelki hadîsde Hişâm'ın dediği gibi Kehf Sûresinin evvelinden, dedi.

75: Kehf Sûresinin ilk âyetleri de, son âyetleri de Hristiyanlığın en esaslı akîdelerini bahis konusu eder. Bu akîdelerin en muhimmi Hz. Îsâ'nın Allahın oğlu olduğunu iddiâ etmektir.

İbnu Seyyid'e göre: Deccâl, hakkı bâtıl ile karıştırandır. Bu hususta daha başka te'viller de vardır.

Kehf Sûresinin evvelindeki âyetlerin meâlleri:

«(Kâfirleri), *kendi cânibinden en çetin bir azâb ile korkutmak, güzel güzel amellerde bulunan mu'minlere de, içinde ebedî kalacakları güzel bir ecri müjdelemek, hele Allah evlâd edindi diyenlere ma'rûz kalacakları kötü âkıbetleri haber vermek için kendisinde hiçbir eğrilik yapmadığı o dosdoğru kitabı, kulu* (Muhammed) *üzerine indiren Allah'a hamd olsun. Ne onların, ne atalarının buna dair hiçbir bilgisi yoktur. Ağızlarından çıkan o söz ne büyük! Onlar yalandan başkasını söylemezler. Demek bu söze* (Kur'âna) *inanmazlarsa bir üzüntü duyarak arkalarından kendini âdeta tüketeceksin. Biz yer üzerinde ne varsa ona bir zînet verdik, insanların hangisinin daha güzel amel* (ve hareket) *edeceğini imtihân edelim diye. Bununla beraber biz onun üstünde olan her şeyi elbet kupkuru bir toprak yaparız*» (el-Kehf: 1-8).

Ayni sûrenin sonundaki âyetlerin meâlleri de şöyledir:

«*De ki:* (Yaptıkları) *işler bakımından en çok ziyana uğrayanları, kendileri muhakkak iyi yapıyorlar sanarak, dünya hayatında sa'yleri boşa gitmiş olanları size haber vereyim mi? Onlar Rablarının âyetlerini ve ona kavuşmayı inkâr edib de* (hayır namına bütün) *yaptıkları boşa gitmiş olanlardır ki biz kıyamet gününde onlar için hiçbir ölçü tutmıyacağız. İşte böyle. Onların cezâsı, küfr ve inkâr ettikleri ve benim âyetlerimi ve peygamberlerimi bir eğlenceye aldıkları için cehennemdir. Hakîkaten iymân edib de iyi iyi amellerde bulunanlara gelince: Onların konakları da* Firdevs Cennetleridir. *Onlar, bunların içerisinde ebedî kalıcıdırlar. Oradan ayrılmak da istemezler. De ki: Rabbımın sözleri için deniz mürekkeb olsa ve bir o kadar daha yardımcı olarak ilâve etsek, Rabbımın sözleri tükenmeden o denizler tükenir. De ki: Ben ancak sizin gibi bir beşerim.* (Şu kadar ki) *bana yalnız Tanrınızın bir tek Tanrı olduğu vahyediliyor. Artık kim Rabbına kavuşmayı ümit* (ve arzu) *ediyorsa güzel bir amel işlesin ve, Rabbına ibâdetde hiç bir kimseyi* (ve hiç bir şeyi) *ortak tutmasın*» (el-Kehf: 103-110).

٢٥٨ – (٨١٠) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبد الأعلى بن عبد الأعلى عن الجريري، عن أبي السليل، عن عبد الله بن رباح الأنصاري، عن أبي بن كعب؛ قال: قال رسول الله ﷺ «يا أبا المنذر! أتدري أي آية من كتاب الله معك أعظم؟» قال قلت: الله ورسوله أعلم. قال «يا أبا المنذر! أتدري أي آية من كتاب الله معك أعظم؟» قال قلت: الله لا إله إلا هو الحي القيوم. قال: فضرب في صدري وقال «والله! ليهنك العلم أبا المنذر».

258 — (810) .... : Ubeyyu'bnu Kâ'b (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S): «Yâ Ebâ Munzir! Yanındaki Allah'ın Kitabından hangi âyet en büyüktür bilir misin?» buyurdu. Allah ve Rasûlu en iyi bilendir, dedim. Rasûlullah, yine: Yâ Ebâ Munzir! Yanındaki Allah'ın Kitabından en büyük âyet hangisidir bilir misin? diye sordu. Bu sefer ben: ALLÂHU LÂ İLÂHE İLLÂ HUVE'L-HAYYU'L-KAYYÛM âyetidir, dedim. Bunun üzerine Rasûlullah göğsüme vurdu da: «Vallahi ilim sana âfiyet olsun ey Eba'l-Munzir!» buyurdu[76] (Ebû Munzir, Ubeyy'in künyesidir).

---

76. «*Âyetu'l-Kursî*» diye adlandırılan bu âyet, Allah'ın azamet ve kibriyasını en beliğ şekilde tasvîr eder. Maâli şöyledir:

«*Allah* (o Allah'dır ki) *kendinden başka hiçbir Tanrı yoktur. Daima yaşıyan, daima duran tutan, hayyu kayyûm odur. Onu ne bir uyuklama tutabilir, ne de bir uyku. Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi onun. Onun izni olmadıkca nezdinde şefaat edecek kim? O,* (yarattıklarının) *önlerindekini, arkalarındakini hep bilir. Onlar ise onun ilminden yalnız kendisinin dilediğinden başka hiçbir şeyi kavrıyamazlar. Onun kürsüsü gökleri ve yeri kucaklamıştır. Her ikisini görüb gözetmek ona bir ağırlık da vermez. O, çok yüce, çok büyüktür*» (el-Bakara: 255).

Âyetu'l-Kursînin fazîletlerini anlatan hadîslerden biri şudur:

Ebû Hureyre şöyle dedi: Rasûlullah (S), beni Ramazan zekâtını muhâfazaya tevkîl etmişti. (Bir gece) Bana birisi geldi, sadaka hurmasından avuçlamağa başladı. Bunu yakaladım ve: Seni elbette Rasûlullaha götürürüm, dedim. O da: Ben muhtacım, üzerimde de bana son derece muhtâc bir âile (nafakası) vardır, dedi. Ben de onu salıverdim. Sabahleyin Peygamber:

— Yâ Ebâ Hureyre! Dün gece esirlerin ne işledi? diye sordu. Ben de:

— Yâ Rasûlallah! İhtiyacının şiddetinden, âilesinin çokluğundan şikâyet etti, ben de ona merhamet edib salıverdim, dedim. Rasûlullah:

— Fakat o sana yalan söylemiştir, yakında yine gelir, buyurdu. Rasûlullah, yakında yine gelir dediği için bunun geleceğini biliyordum da onu beklemiştim. (Derken geldi) ve hurmadan avuçlamağa başladı. Onu yakaladım ve: Seni elbette Rasûlullah'a götürürüm dedim. O: Beni bırak. Ben muhtacım, üzerimde büyük bir âile (yükü) vardır. bir daha gelmem, dedi. Ben de merhamet edib salıverdim. Sabaha eriştiğimde Peygamber bana:

— Yâ Ebâ Hureyre! Dün gece esirin ne işledi? buyurdu. Ben:

— Yâ Rasûlallah! Şiddetli ihtiyacından ve âilesinin çokluğundan şikâyet etti. Ben de salıverdim, dedim. Rasûlullah:

— Fakat o yalan söylemiştir, yakında yine gelir, buyurdu. Üçüncü defa da onu gözetledim. (Geldi) ve hurmadan avuçlamağa başladı. Onu yine yakaladım ve: (Bu

(٤٥) باب فضل قراءة قل هو الله أحد

٢٥٩ – (٨١١) وحدثني زهير بن حرب ومحمد بن بشار . قال زهير : حدثنا يحيى بن سعيد عن شعبة ، عن قتادة ، عن سالم بن أبي الجعد ، عن معدان بن أبي طلحة ، عن أبي الدرداء ، عن النبي ﷺ قال « أيعجز أحدكم أن يقرأ في ليلة ثلث القرآن ؟ » قالوا : وكيف يقرأ ثلث القرآن ؟ قال « قل هو الله أحد ، يعدل ثلث القرآن » .

(45) «KUL HUVE'LLÂHU EHAD» SÛRESİNİ OKUMANIN FAZÎLETİ BÂBI

259 — (811) .... : Ebu'd-Derdâ (R) dan :

Peygamber (S) : «Biriniz bir gecede Kur'ânın üçde birini okumakdan âciz olur mu?» buyurdu. Kur'ânın üçde birini nasıl okur? dediler. Rasûlullah: «KUL HUVA'LLÂHU EHAD, Kur'ânın üçde birine denk olur» buyurdu.

---

defa) seni muhakkak Rasulullah'a götürürüm. Artık bu üç defanın sonudur. Sen, bir daha gelmem dersin, sonra yine gelirsin, dedim: O: Beni bırak. Sana ben birtakım kelimeler öğreteyim ki bu kelimeler sebebiyle Allah sana hayır ve bereket ihsan eder, dedi. Ben: Bu kelimeler nasıl şeydir? diye sordum. O da: Yatağına girdiğinde: ALLÂHU LÂ İLÂHE İLLÂ HUVE'L HAYYU'L-KAYYÛM âyetini bitirinceye kadar oku. Sabaha kadar üzerinde Allah tarafından (me'mûr) bir muhâfız (bulunur) hiç ayrılmaz, sana şeytan da yaklaşamaz, dedi. Ben de onu salıverdim. Sabahleyin Rasûlullah bana:

— Dün gece esirlerin ne yaptı? dedi. Ben de:

— Yâ Rasûlallah! Bu esir bana: Birtakım kelimeler öğreteceğini, bunların hurmetine Allah'ın bana hayır ve menfaat ihsan edeceğini va'd etti. Ben de salıverdim, dedim. Rasûlullah:

— Bu kelimeler nasıl şeydir? buyurdu. Ben de:

— Yatağına girdiğinde *Ayetü'l-Kürsiyyi* ALLÂHU LÂ İLÂHE İLLA HUVE'L-HAYYUL-KAYYÛM âyetini evvelinden bitirinceye kadar oku. Yine bana o: Üzerinde sabaha kadar Allah'dan bir muhafız bulunur aslâ ayrılmaz, sana şeytan da yaklaşamaz, dedi diye cevap verdim. — Peygamber'in sahâbîleri de hayır öğrenmeye pek heveskâr idiler — Bunun üzerine Peygamber:

— Bu (esîr) çok yalancı olduğu halde (nasılsa) sana doğru söylemiş. Yâ Ebâ Hureyre! Üç gecedir seninle görüşen kimdir bilir misin? buyurdu. Ben de: Hayır, dedim. Rasûlullah:

— İşte o, (insan suretinde) bir şeytandır, buyurdu. (*Buhârî, vekâle, izâ vekkele reculun reculen*).

Enes dedi ki: Rasûlullah, şöyle buyurdu: «Kim farz olan her namazın ardında Âyete'l-Kürsî okursa, ondan sonraki namaza kadar mahfuz kalır» (Beyhakî).

Bu âyetin fazîleti hakkında daha başka hadisler de vardır. Aynî, *Umdetu'l-Karîde* bunları hep bir araya toplamıştır.

٢٦٠ – (...) وحدّثنا إِسْحٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ . حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ .
ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا عَفَّانُ . حَدَّثَنَا أَبَانُ الْعَطَّارُ . جَمِيعًا عَنْ قَتَادَةَ ، بِهٰذَا الإِسْنَادِ .
وَفِي حَدِيثِهِمَا مِنْ قَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « إِنَّ اللّٰهَ جَزَّأَ الْقُرْآنَ ثَلَاثَةَ أَجْزَاءٍ . فَجَعَلَ قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ
جُزْءًا مِنْ أَجْزَاءِ الْقُرْآنِ »

260 — ( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de hepsi Katâde'den bu isnadla rivâyet ettiler. Bunların her ikisinin hadîsinde de Peygamber (S) in buyurduğu şu sözü vardır: «Allah Teâlâ Kur'anı üç bölüme ayırdı. KUL HUVA'LLÂHU EHAD'ı Kur'ânın bu bölümlerinden bir bölüm kıldı».

٢٦١ – (٨١٢) وحدّثني مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ وَيَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . جَمِيعًا عَنْ يَحْيَىٰ . قَالَ ابْنُ حَاتِمٍ :
حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ كَيْسَانَ . حَدَّثَنَا أَبُو حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ . قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ
ﷺ « احْشُدُوا . فَإِنِّي سَأَقْرَأُ عَلَيْكُمْ ثُلُثَ الْقُرْآنِ » فَحَشَدَ مَنْ حَشَدَ . ثُمَّ خَرَجَ نَبِيُّ اللّٰهِ ﷺ فَقَرَأَ :
قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ . ثُمَّ دَخَلَ . فَقَالَ بَعْضُنَا لِبَعْضٍ: إِنِّي أُرَى هٰذَا خَبَرٌ جَاءَهُ مِنَ السَّمَاءِ . فَذَاكَ الَّذِي أَدْخَلَهُ
ثُمَّ خَرَجَ نَبِيُّ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ « إِنِّي قُلْتُ لَكُمْ : سَأَقْرَأُ عَلَيْكُمْ ثُلُثَ الْقُرْآنِ . أَلَا إِنَّهَا تَعْدِلُ ثُلُثَ
الْقُرْآنِ » .

261 — (812) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S): «Toplanın size Kur'ânın üçde birini okuyacağım» buyurdu. Derken toplanan toplandı. Sonra Allah'ın Peygamber'i (S) çıktı, KUL HUVA'LLÂHU EHAD sûresini okudu. Sonra girdi. Bazımız bazımıza dedi ki: Sanırım ona semadan bir haber geldi, girmesine sebeb o oldu. Sonra Allah'ın Peygamberi çıktı da ben size Kur'ânın üçde birini okuyacağım, demiştim. İşte o, Kur'ânın üçde birine muâdil olur, buyurdu[78].

---

78. Bu sûrenin Kur'ân'ın üçde birine muâdil olmasının vechi nedir? Bu hususda müfessirlerin ve âlimlerin iki kavli vardır: Bir kısmı, maksad sevâbı itibâriyle değil, ma'nâsı itibariyle üçde birine muâdil olmasıdır dediler ve buna 260 rakamlı Muslim hadisindeki üç bölüme ayırma kaydıyle istidlâl etmişlerdir. Ancak üç bölüme ayırmanın sûretinde birkaç vecih söylemişlerdir ki başlıcaları şunlardır:

a. Kur'ân'ın ma'nâları üç ilme râci' olur: Tevhîd ilmi, teşrî' ilmi, tehzîbu'l-ahlâk ilmi. Bu sûre ise son iki kısmın esası olan tevhîdi en beliğ vech ile beyan etmektedir.

b. Kur'ân bir bakıma akîdeler, hükümler ve kıssaları müştemildir. Bu sûre ise hep akaidle ilgilidir, denilmiştir.

c. Kur'ândaki taleb edilen şeylerin en büyükleri kendileri ile iman ve islâmın

٢٦٢ – (...) وحدثنا واصل بن عبد الأعلى . حدثنا ابن فضيل عن بشير أبي إسماعيل ، عن أبي حازم ، عن أبي هريرة ؛ قال : خرج إلينا رسول الله ﷺ فقال «أقرأ عليكم ثلث القرآن» فقرأ قل هو الله أحد . الله الصمد . حتى ختمها .

262 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S), bizim yanımıza çıktı ve : «Size Kur'ânın üçde birini okuyayım» buyurdu. Akabinde, KUL HUVA'LLÂHU EHAD ALLÂHU's-SAMED diyerek bütün sûreyi bitirinceye kadar okudu.

٢٦٣ – (٨١٣) حدثني أحمد بن عبد الرحمن بن وهب . حدثنا عمي عبد الله بن وهب . حدثنا عمرو بن الحارث عن سعيد بن أبي هلال ؛ أن أبا الرجال محمد بن عبد الرحمن ؛ حدثه عن أمه عمرة بنت عبد الرحمن ، وكانت في حجر عائشة ، زوج النبي ﷺ ، عن عائشة ؛ أن رسول الله ﷺ بعث رجلا على سرية . وكان يقرأ لأصحابه في صلاتهم فيختم بـ(قل هو الله أحد) . فلما رجعوا ذكر ذلك لرسول الله ﷺ . فقال «سلوه . لأي شيء يصنع ذلك» . فسألوه . فقال : لأنها صفة الرحمن . فأنا أحب أن أقرأ بها . فقال رسول الله ﷺ «أخبروه أن الله يحبه» .

263 — (813) .... : Amre Bintu Abdirrahman — ki bu kadın, Peygamber'in zevcesi Âişe'nin himayesinde idi — Âişe'den rivâyet etti (Âişe şöyle demiştir) :

Rasûlullah (S), bir kimseyi bir seriyyenin başı olarak gazaya gönderdi. O zat maiyyetindekilere namaz kıldırırken kırâatını dâima KUL HUVA'LLÂHU EHAD sûresi ile bitirirdi. Bunlar işlerini görüb döndükleri zaman onun bu hâli Rasûlullah'a zikredildiğinde : «Ona niçin böyle yapmakta olduğunu sorun» buyurdu. Böyle okumasının sebebini kendi-

---

husûle geleceği üç asıldır ki bunlar: Allahı marifet, Peygamberin doğruluğunu itirâf, âhirette Allah'ın huzurunda kıyama itikaddır. Bu sûre bu itibarla onun üçde biridir, denilmiştir. Daha başka vecihler de söylenmiştir.

Diğer bir kısım âlimler de sevâb itibariyle üçde birine denk olduğuna kail olmuşlar ve hadîslerin zâhiri bu olduğunu söylemişlerdir. Buna şöyle itiraz edilmiştir: Peygamber: «Her kim Kur'ân okursa her harfine on hasene vardır» buyurmuş olduğundan tamamiyle Kur'ân okumanın sevabı, bu sûrenin sevabına nisbetle kat kat fazla olacağı âşikârdır.

Buna da şöyle cevap verilmiştir: Kur'ân okuyan için iki türlü sevâb vardır: Birisi her harfine göre verilen tafsîlî sevab, birisi de hatim sebebiyle cümlesine birden verilen icmâlî sevabdır. KUL HUVA'LLÂHU EHAD okumanın sevabı, Kur'ânın hatim sevabının üçde birine denktir, demektir yoksa tafsîline değil.

Bu hususlarda daha fazla bilgiler için tefsîr kitablarına başvurulmalıdır (*Hak Dîni VIII*, 6269, 6342-6345).

sinden sordular. O zat: Çünkü bu sûre Rahmân'ın sıfatı ve ta'rîfidir. Ben de bu sebepten o sûre ile kırâat yapmayı seviyorum, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah: «Ona haber verin ki muhakkak Allah da onu seviyor» buyurdu [79].

(٤٦) باب فضل قراءة المعوذتين

٢٦٤ — (٨١٤) وحدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ بَيَانٍ ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ . قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « أَلَمْ تَرَ آيَاتٍ أُنْزِلَتِ اللَّيْلَةَ لَمْ يُرَ مِثْلُهُنَّ قَطُّ ؟ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ » .

(46) «KUL EÛZU Bİ-RABBİ'l-FELAK» VE «KUL EÛZU Bİ-RABBİ'n-NÂS» SÛRELERİNİ OKUMANIN FAZÎLETİ BÂBI

264 — (814) .... : Ukbetu'bnu Âmir (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Benzerleri hiç görülmemiş olub bu gece indirilen bir takım âyetlere taaccub etmedin mi? (Onlar:) **Kul eûzu bi-Rabbi'l-felak** ve **kul eûzu bi-Rabbi'n-nâs** (sûreleri) dir» [80].

---

79. *Ihlâs Sûresini* okumağa devam eden kumandanın Allah Teâlânın mahabbetine nâil olması, Allah'ın bütün isimleri ve sıfatlarında birliğini şuurlaştıran bu sûreyi sevmesi eseridir. Bu kısa sûrenin dört âyetinde bütün tevhîd delîlleri özetlendiği için buna *Tevhîd Sûresi* de denilmiştir. İslâm dîninin üssü'l-esâsı olan tevhîdi en saf, en hâlis ve en güzel bir sûrette ifâde etmesi sebebiyle de *Ihlâs Sûresi* denildiği gibi *Esâs* da denilmiştir. Bunun daha başka adları da vardır. Allah Teâlâ, Âyetu'l-Kursî ile bu İhlâs sûresinde ve bir de Haşr sûresinin son âyetlerinde olduğu kadar Kur'ândan başka hiçbir kitabda İslâmdan başka hiçbir dînde böyle güzel ta'rîf olunmamıştır.

Göklerin ve yerlerin nûru olan Allah Teâlâ, bu satırları yazan ve okuyan kullarının gönüllerini de dâima *Tevhîd Nûru* içinde yaşatsın! Âmin.

80. «*Kul Eûzu*» emriyle başlıyan bu *Felak* Sûresiyle bundan sonraki *Nâs* Sûresine *Muavvizetân*, Ihlâs sûresi ile beraber üçüne *Muavvizât* denilir ki, sığındırıcı sûreler, demektir. Rasûlullah, her gece yatağına yatacağı sıra ve bir de (gündüz gece) bir rahatsızlık duyduğu zaman bu üç sûreyi okur ellerine nefes ederek başına ve yüzünden başlayıb aşağı doğru bütün vücûduna mesh ederdi, bunu da üç kerre yapardı (*Buhârî, fedâilu'l-Kur'an, fadlu'l-Muavvizât*).

Böyle «*Kul* (= de, söyle)» diye emr edildiği zaman bunda zâhir olan, me'mûrun bu emri değil, bununla söylenmesi emrolunan sözü söylemesi matlûb olur. Onun için Peygamber'in de bu sözleri okurken «*kul*» demeyib *HUVALLÂHU* EHAD, EÛZU Bİ-RABBİ'l-FELAK, EÛZU Bİ-RABBİ'n-NÂS diye başlaması gerekmez miydi? diye bir suâl hâtıra gelir.

İmam Ebû Mansûr Mâturîdî «*Te'vîlât*» ında şöyle demiştir:

«Zira bununla me'mur olan yalnız muhatabdan ibaret değil, onun gibi mükellef olan herkesdir». Onun için dehirler geçtikce kalmak, Allah'ın bütün kullarına emir ve tavsiye olunmak üzere aynen tesbît edilmiştir. Bir de denilmiştir ki bununla me'mûr, oku-

٢٦٥ – (...) وحدثني محمد بن عبد الله بن نمير. حدثنا أبي. حدثنا إسماعيل عن قيس، عن عقبة ابن عامر. قال: قال لي رسول الله ﷺ «أنزل أو أنزلت علي آيات لم ير مثلهن قط: المعوذتين».

(...) وحدثناه أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا وكيع. ح وحدثني محمد بن رافع. حدثنا أبو أسامة. كلاهما عن إسماعيل، بهذا الإسناد، مثله. وفي رواية أبي أسامة عن عقبة بن عامر الجهني، وكان من رفعاء أصحاب محمد ﷺ.

265 — ( ) .... : Ukbetu'bnu Âmir (R) dedi ki :

Rasûlullah (S) bana hitaben şöyle buyurdu : «Bana benzerleri görünmedik birtakım âyetler indirildi: el-Muavvizeteyn'i (iki sığındırıcı sûreyi) kasdediyorum».

( ) .... : Bu tarîklerdeki râvîler de, İsmail'den bu isnadla o hadîsin benzerini rivâyet ettiler. Bunlardan Ebû Usâme'nin, Ukbetu'bnu Âmir el-Cuhenî'den olan rivâyetinde: O, Muhammed (S) in sahâbîlerinin yükseklerinden idi, ziyâdesi vardır.

---

yanın kendisidir. Allah Teâlâ bu sûretle şunu bildirmiştir: Bu makamda herkes kendisine bunu söylemeyi emretsin, bunu bırakmasın. Hasılı bu sûreler «*kul, kul*» diye emir ile emrolunmuş gibi bir telkîn ile okunur. Yani kendine ve herkese şöyle duâ etmeği söyle demek olur.

Buhârî'de bu sûrelerle ilgili olarak şu iki hadîs de vardır: Ubeyyu'bnu Kâ'b şöyle dedi: Ben Rasûlullah'a *Mavvizeteyn*'i (Kur'ândan mı diye) sordum. Rasûlullah tarafından bana bu iki sûreyi oku, denildi. Ben, okudum. Ben dedim ki: Biz, Rasûlullah'ın bize okuduğu gibi, biz de (Kur'ân olarak) okuruz, dedim.

Bundan daha açık ve bunu tefsîr mahiyetinde olan ikinci hadis şudur: Râvîlerden Zir ibn Hubeyş, Ubeyyu'bnu Kâ'be: Yâ Ebâ Munzir! Kardeşiñ (ve ilim yoldaşın) Abdullah ibn Mes'ûd, «KUL EÛZU Bİ-RABBİ'l-FELAK ve KUL EÛZU Bİ-RABBİ'n-NÂS sûrelerini Kur'ândan değildir, diyor (sen ne dersin?) diye sordum. Ubeyy bana cevab verip dedi ki: Bu iki sûreyi ben de Rasûlullaha sordum, cevab olarak bana: «Bunlar Kur'ândandır oku! denildi. Ben de okudum» buyurdu. Ubeyyu'bnu Kâ'b der ki: Rasûlullah okuduğu gibi biz de okuruz. (*Buhârî, tefsîr, sûretu kul eûzu bi-Rabbi-l-felak*).

Sonra Muavvizeteyn hakkında bu ihtilaf kalkarak bu iki sûrenin de Kur'ân câmiasında bulunduğunda icmâ' vâki olmuştur. Bundan dolayı bu sûrelerin Kur'ândan olduğunu inkâr etmek küfürdür. Rasûlullah'ın sabah namazında bu iki sûreyi okuduğu da kat'î olarak rivâyet edilmiştir.

Netice olarak bu üç sûre ile taavvuz edib Allah'a sığınan kimse, birinci sûre ile şirk ve benzeri şerlerden, ikinci ve üçüncü sûrelerle de bütün varlıklardan ve insanlardan gelebilecek maddî ve ma'nevî şerlerden korunmuş olur. İşte bunun için Kur'ân bu duâ sûreleriyle son bulmuş, Allah tarafından insanlığa en emîn sığınma yolu gösterilmiştir. Rasûlullah da her gece yatağına girerken bu sûreleri okumak sûretiyle ümmetine en güzel bir tatbikat örneği vermiştir.

(٤٧) باب فضل من يقوم بالقرآن ويعلمه، وفضل من تعلم حكمة من فقه أو غيره فعمل بها وعلمها

٢٦٦ – (٨١٥) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعمرو الناقد وزهير بن حرب. كلهم عن ابن عيينة. قال زهير: حدثنا سفيان بن عيينة. حدثنا الزهري عن سالم، عن أبيه، عن النبي ﷺ. قال «لا حسد إلا في اثنتين: رجل آتاه الله القرآن. فهو يقوم به آناء الليل وآناء النهار. ورجل آتاه الله مالا. فهو ينفقه آناء الليل وآناء النهار».

(47) KUR'ÂNA GÖRE YAŞIYANIN, ONU ÖĞRETENİN, VE FIKIH YAHUT BAŞKA İLİMLER YÖNÜNDEN KUR'ÂNIN HİKMETLERİNİ ÖĞRENEN, KUR'ÂN HİKMETLERİYLE AMEL EDİB ONLARI ÖĞRETEN KİMSELERİN FAZÎLETİ BÂBI

266 — (815) .... : Bize Zuhrî, Sâlim'den, o da babasından, o da Peygamber (S) den tahdîs etti. Peygamber şöyle buyurdu: «İki (haslet sâhibin) den başkasına gıbta olmaz. Bunlardan biri Allah kendisine **Kur'ân** ihsan etmiş, o da gecenin sâatlarıyla gündüzün zamanlarında Kur'ânla kaim olur. Diğeri Allah kendisine mal ihsan etmiş, o da gece sâatlarıyla gündüz sâatlarında bu malı (hak uğruna) sarfeder».

٢٦٧ – (...) وحدثني حرملة بن يحيى. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب. قال: أخبرني سالم بن عبد الله بن عمر عن أبيه؛ قال: قال رسول الله ﷺ «لا حسد إلا على اثنتين: رجل آتاه الله هذا الكتاب. فقام به آناء الليل وآناء النهار. ورجل آتاه الله مالا. فتصدق به آناء الليل وآناء النهار».

267 — ( ) .... : İbn Şihâb ez-Zuhrî şöyle dedi :

Bana, Abdullah ibn Umer'in oğlu Sâlim, babasından haber verdi. O dedi ki: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Ancak iki kimseye gıbta vardır: Biri Allah kendisine şu Kitabı ihsan etmiş, o da gece sâatlerinde ve gündüz sâatlerinde bu Kitabla kaimdir. Diğeri, Allah kendisine mal ihsân etmiş o da gece sâatlarında ve gündüz sâatlarında o malı tasadduk etmektedir» [81].

81. Buhârî'de Kur'ânın fazîletleri kitabında ayni hadîsi Ebû Hureyre de rivâyet etmiştir. Bu hadîslerde zikredilen hasedin iki ma'nâsı vardır: Umûmî ma'nâsınca hased; bir kimsenin elindeki ni'metin zevâlini ve kendisine geçmesini temenniden ibaret olan kötü bir huydur. İslâm dîninde olsun, diğer dînler ve ahlâkî mezheblerde olsun bu kötülenmiştir. Hasedin bir de husûsî ma'nâsı vardır ki o da başkasının elindeki ni'metin benzeri

٢٦٨ — (٨١٦) وحدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدّثنا وكيع عن إسماعيل، عن قيس؛ قال: قال عبد الله بن مسعود. ح وحدّثنا ابن نمير. حدّثنا أبي ومحمد بن بشر. قالا: حدّثنا إسماعيل عن قيس. قال: سمعت عبد الله بن مسعود يقول: قال رسول الله ﷺ «لا حسد إلا في اثنتين: رجل آتاه الله مالا، فسلّطه على هلكته في الحق. ورجل آتاه الله حكمة، فهو يقضي بها ويعلّمها».

268 — (816) .... : Abdullah ibn Mes'ûd (R) der ki:
Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «İki (haslet sâhibin) den başkasına gıbta olmaz: Bunlardan biri, Allah kendisine mal ihsan etmiş, bir de onu bu malı hak yolunda sarf etmeğe musallat kılmıştır. Diğeri, Allah kendisine hikmet vermiş o da bu hikmetle hükmeder ve bunu öğretir durur».

٢٦٩ — (٨١٧) وحدّثني زهير بن حرب. حدّثنا يعقوب بن إبراهيم. حدّثني أبي عن ابن شهاب، عن عامر بن واثلة؛ أن نافع بن عبد الحارث لقي عمر بعسفان. وكان عمر يستعمله على مكة. فقال: من استعملت على أهل الوادي؟ فقال: ابن أبزى. قال: ومن ابن أبزى؟ قال: مولى من موالينا. قال: فاستخلفت عليهم مولى؟ قال: إنه قارئ لكتاب الله عز وجل. وإنه عالم بالفرائض. قال عمر: أما إن نبيكم ﷺ قد قال «إن الله يرفع بهذا الكتاب أقواما ويضع به آخرين».

(...) وحدّثني عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي وأبو بكر بن إسحاق. قالا: أخبرنا أبو اليمان. أخبرنا شعيب عن الزهري. قال: حدّثني عامر بن واثلة الليثي؛ أن نافع بن عبد الحارث الخزاعي لقي عمر بن الخطاب بعسفان. بمثل حديث إبراهيم بن سعد عن الزهري.

269 — (817) .... : Nâfiu'bnu Abdi'l-Hâris, Usfân'da Umere kavuştu. Umer onu Mekke vâlîsi olarak kullanıyordu. Umer ona: Bu vâdî üzerine kimi me'mûr ettin? diye sordu.
— İbnu Ebza'yı, dedi. Umer:
— İbnu Ebza kimdir? dedi. Vâlî:
— Azadlılarımızdan bir azadlıdır, dedi. Umer:
— Onlar üzerine bir azadlıyı mı me'mûr ettin? dedi. Vâlî:
— O, Azîz ve Celîl olan Allah'ın Kitabını okur ve bütün farzları bi-

bir ni'metin kendisinde de hâsıl olmasını temennî etmektir. Buna diğer bir ta'bîrle *gıbta* denir. Hadîslerde iki şey hakkında tecvîz edilen hased bu husûsî ma'nâca olan haseddir. Buhârî, bu hadîslerde hasedin bu hususi ma'nâsının kasd olunduğuna Ebû Hureyre hadîsinin unvanına «*Bâbu ıġtıbâti'l-Kur'ân* (= kişinin Kur'ân sâhibine gıbta etmesi babı)» ibâresiyle işâret etmiştir (*Fadâilu'l-Kur'ân*). Kısacası Hased; bir nimetin yerinden zâil olmasını, gıbta ise bir nimetin husûlunu temennî etmektir.

lir, dedi. Umer şöyle dedi: Peygamberiniz (S): «Allah bu Kitab ile birtakım milletleri yükseltir, diğer bir takımlarını da alçaltır» buyurdu.

( ) .... : Bu seneddeki râvîler de Nâfi'ibn Abdi'l-Hâris el-Huzâî'nin, Usfân'da Umeru'bnu'l-Hattâb'a mulâkî olduğunu bundan evvelki hadîs tarzında rivâyet ettiler.

(٤٨) باب بيان أن القرآن على سبعة أحرف . و بيان معناه

٢٧٠ – (٨١٨) حدثنا يحيى بن يحيى . قال: قرأت على مالك عن ابن شهاب ، عن عروة بن الزبير ، عن عبد الرحمن بن عبد القاري ؛ قال: سمعت عمر بن الخطاب يقول: سمعت هشام بن حكيم بن حزام يقرأ سورة الفرقان على غير ما أقرؤها . وكان رسول الله ﷺ أقرأنيها . فكدت أن أعجل عليه . ثم أمهلته حتى انصرف . ثم لببته بردائه . فجئت به رسول الله ﷺ . فقلت : يا رسول الله ! إني سمعت هذا يقرأ سورة الفرقان على غير ما أقرأتنيها . فقال رسول الله ﷺ « أرسله . اقرأ » فقرأ القراءة التي سمعته يقرأ . فقال رسول الله ﷺ « هكذا أنزلت » . ثم قال لي « اقرأ » فقرأت . فقال « هكذا أنزلت . إن هذا القرآن أنزل على سبعة أحرف . فاقرأوا ما تيسر منه » .

(48) KUR'ÂNIN YEDİ HARF ÜZERE OLMASI VE BUNUN MA'NÂSINI BEYÂN BÂBI

270 — (818) .... : Umeru'bnu'l-Hattab (R) der ki:

Hişâmu'bnu Hakîm ibn Hızâm'ın Furkan Sûresini benim okumamdan başka türlü okuduğunu işittim. Halbuki o sûreyi bana Rasûlullah (S) okutmuştu. Az kaldı kırâat sırasında acele olarak onunla çekişecektim. Sonra kırâatı bitirinceye kadar ona mühlet verdim. Sonra ridâsının toplu tarafından onu tuttum ve kendisini Rasûlullah'a getirdim. Yâ Rasûlallah! Ben bunun Furkan Sûresini senin bana okuttuğundan başka türlü okuduğunu işittim, dedim. Rasûlullah: «Onu bırak. Yâ Hişâm oku!» diye emretti. O da kendisinden işittiğim kırâatle bu sûreyi okudu. Bunun üzerine Rasûlullah: «Bu sûre böyle nazil oldu» buyurdu. Bundan sonra bana da: «Oku» diye emretti. Ben de okudum. Bunu takiben: «Bu sûre böyle indirildi. Bunlardan hangisi kolayınıza gelirse onu okuyunuz» buyurdu [82].

---

82. Buhârî'de İbn Mes'ûd'dan şu rivâyet vardır: Abdullah ibn Mes'ûd şöyle dedi: Ben bir kimsenin bir âyeti benim Rasûlullah'dan işittiğim kırâat hilâfına okuduğunu duydum. Hemen elinden tutub Rasûlullah'a getirdim. Rasûlullah: «İkinizin kırâatı da güzeldir, sakın ihtilâf etmeyiniz. Sizden evvelki ummetler (kitablarında) ihtilâf ettiler de bu yüzden helâk oldular» buyurdu (*Buhârî, husûmât, mâ yuzkeru fi'l-eşhâs...*).

İbn Hıbbân'ın «*Sahîh*» indeki rivâyet daha mufassal olduğu için Buhârî'nin bu

٢٧١ – (...) وحدثنى حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَىٰ . أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِى يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ . أَخْبَرَنِى عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ ؛ أَنَّ الْمِسْوَرَ بْنَ مَخْرَمَةَ وَعَبْدَ الرَّحْمَٰنِ بْنَ عَبْدٍ الْقَارِىَّ أَخْبَرَاهُ ؛ أَنَّهُمَا سَمِعَا عُمَرَ ابْنَ الْخَطَّابِ يَقُولُ : سَمِعْتُ هِشَامَ بْنَ حَكِيمٍ يَقْرَأُ سُورَةَ الْفُرْقَانِ فِى حَيَاةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ . وَسَاقَ الْحَدِيثَ . بِمِثْلِهِ . وَزَادَ : فَكِدْتُ أُسَاوِرُهُ فِى الصَّلَاةِ . فَتَصَبَّرْتُ حَتَّىٰ سَلَّمَ .

(...) حدثنا إِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ . قَالَا : أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِىِّ . كَرِوَايَةِ يُونُسَ بِإِسْنَادِهِ .

271 — ( ) .... : Bu seneddeki râvîler de, Umeru'bnu'l-Hattâb'ın: Rasûlullah (S) ın hayatında Hişâm ibn Hakîm'in Furkan sûresini okuduğunu dinledim, dediğini yukardaki hadîs tarzında rivâyet ettiler. Burada: Nerdeyse namaz içinde üzerine atılacaktım. Fakat namazda selâmını verinceye kadar güclükle sabrettim, ziyadesi vardır.

( ) .... : Bu seneddeki râvîler de Zuhrî'den bundan önceki Yûnus rivâyeti ve isnadı gibi rivâyet ettiler.

---

rivâyetini izah eder mahiyettedir: Abdullah ibn Mes'ûd dedi ki: Rasûlullah (S), Rahman Sûresini öğretmişti. Ben aşiy vaktı çıkıb mescide gittim. Bir cemâatın arasına oturdum. Bunlardan birine:

— Haydi bana (Rahmân Sûresini) oku bakayım, dedim. Okudu fakat, o benim okumadığım bir lehce ile okudu. Ona:

— Bunu sana kim okuttu? diye sordum. O da:

— Rasûlullah, öğretti diye cevab verdi. Bunun üzerine kalkıb Rasûlullah'a gittik ve huzurunda durduk. Ben (da'vâcı sıfatıyle):

— Yâ Rasûlallah! Biz kırâat husûsunda ihtilâf ettik, dedim. Ben ihtilâf der demez Rasûlullah'ın yüzü değişti, kendisinde bir teessür uyandı ve:

— (Sakın Kur'ân hakkında ihtilâf etmeyin). Sizden evvel helâk olan ummetler ancak ihtilâf yüzünden helâk olmuş, varlıklarını kaybetmişlerdir, dedi. Ve meseleyi Hz. Ali'ye havâle buyurdu. Ali de:

— Rasûlullah, herkesin Kur'ânı bildiği lehce ile okumasını emrediyor. Sizden önce helâk olup tarihe karışan ummetleri ancak ihtilâf denilen ictimâî çöküntü öldürmüştür buyuruyor, dedi. Abdullah ibn Mes'ûd: Bu cevab üzerine biz gittik. Bizden herkes arkadaşının okumadığı lehce ile okumağa devam etmiştir, demiştir.

Bu rivâyette İbn Mes'ûdun: Haydi bana Rahmân Sûresini oku demesi, içlerine vardığı cemâatın Suffa Ashabı olduğunu gösteriyor. Bu hitab, öğretmenin öğrencisine karşı söylediği bir tedrîs ve ta'lîm hitâbıdır. Esasen İbn Mes'ûd saâdet asrının yegâne irfân yurdu olan Suffa müessesesinin en seçkin kurrâ ve müderrislerinden biriydi. Peygamber'in İbnu Mes'ûd ile yanında gelen sahâbîye: «İkiniz de güzel okumuşsunuz» diye tasvîb buyurması her iki kırâatın el-*Kırâatu's-Seb*'den hâric olmadığına delâlet eder.

٢٧٢ – (٨١٩) وحدثني حرملة بن يحيى. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب. حدثني عبيد الله بن عبد الله بن عتبة؛ أن ابن عباس حدثه؛ أن رسول الله ﷺ قال «أقرأني جبريل عليه السلام على حرف. فراجعته. فلم أزل أستزيده ويزيدني. حتى انتهى إلى سبعة أحرف».

قال ابن شهاب: بلغني أن تلك السبعة الأحرف إنما هي في الأمر الذي يكون واحدا، لا يختلف في حلال ولا حرام.

(...) وحدثناه عبد بن حميد. أخبرنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن الزهري، بهذا الإسناد.

272 — (819) .... : İbn Abbâs (R), şöyle tahdîs etmiştir:

Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Cibrîl Aleyhi's-selâm bana Kur'ânı ibtida bir okunuş üzerine okuttu. Muteakiben ben murâcaat edib daima bunun artırılmasını istedim. Tâ yedi türlü okunuşa erişinceye kadar bu dileğimde ısrar ettim».

Râvî İbn Şihâb ez-Zuhrî: Yedi harfe dâir ma'lûmât bana vasıl oldu. Bununla yalnız bir medlûlü ifade eden muteaddid selîkalara musâade buyurulduğuna muttali' oldum. Yoksa halal ve harâma dâir hiçbir kelime üzerinde ihtilâf yoktur, demiştir.

( ) .... : Bu hadîsi Ma'mer de Zuhrî'den bu isnadla haber vermiştir.

٢٧٣ – (٨٢٠) حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير. حدثنا أبي. حدثنا إسماعيل بن أبي خالد عن عبد الله بن عيسى بن عبد الرحمن بن أبي ليلى، عن جده، عن أبي بن كعب؛ قال: كنت في المسجد. فدخل رجل يصلي. فقرأ قراءة أنكرتها عليه. ثم دخل آخر. فقرأ قراءة سوى قراءة صاحبه. فلما قضينا الصلاة دخلنا جميعا على رسول الله ﷺ. فقلت: إن هذا قرأ قراءة أنكرتها عليه. ودخل آخر فقرأ سوى قراءة صاحبه. فأمرهما رسول الله ﷺ فقرآ. فحسن النبي ﷺ شأنهما. فسقط في نفسي من التكذيب. ولا إذ كنت في الجاهلية. فلما رأى رسول الله ﷺ ما قد غشيني ضرب في صدري. ففضت عرقا. وكأنما أنظر إلى الله عز وجل فرقا. فقال لي «يا أبي! أرسل إلي: أن اقرإ القرآن على حرف. فرددت إليه: أن هون على أمتي. فرد إلي الثانية: اقرأه على حرفين. فرددت إليه: أن هون على أمتي. فرد إلي الثالثة: اقرأه على سبعة أحرف. فلك بكل ردة رددتكها مسألة تسألنيها. فقلت: اللهم! اغفر لأمتي. اللهم! اغفر لأمتي. وأخرت الثالثة ليوم يرغب إلي الخلق كلهم. حتى إبراهيم ﷺ».

(...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا محمد بن بشر. حدثني إسماعيل بن أبي خالد. حدثني عبد الله بن عيسى عن عبد الرحمن بن أبي ليلى. أخبرني أبي بن كعب؛ أنه كان جالسا في المسجد إذ دخل رجل فصلى. فقرأ قراءة. واقتص الحديث بمثل حديث ابن نمير.

273 — (820) .... : Ubeyyu'bnu Kâ'b (R) şöyle dedi :

Mescidde bulunuyordum. Birisi içeri girib namaza durdu. Namazda tanımadığım bir kırâat okudu. Sonra başka bir kimse girdi, o da arkadaşının okuyuşundan başka bir okuyuşla kırâat etti. Namazı bitirdiğimiz zaman beraberce Rasûlullah (S) ın yanına girdik. Ben: Bu zat tanımadığım bir okuyuşla kırâat etti, diğeri de mescide girdi ve arkadaşının okuyuşundan başka bir okuyuş okudu, dedim. Bunun üzerine Rasûlullah, onlara okumalarını emretti. Onlar da okudular. Sonunda Peygamber onların okuyuş tarzlarını beğendi. Bunun üzerine gönlüme ne islâmımda ne de câhiliyetimde hâsıl olmıyan bir şiddetde Rasûlullah'ın nubuvvetini tekzîb etme fikri düştü. Rasûlullah beni saran bu kötü düşünceleri hissedince göğsüme vurdu. Benden bir ter boşandı. Sanki Azîz ve Celîl olan Allah'a bakıyor hale geldim. Rasûlullah bana: «Yâ Ubeyy! Kur'ânı bir okuyuş üzere oku diye bana Cibrîl gönderildi. Ben ona, ummetime hafiflet diye murâcaat ettim. İkincisinde bana: Kur'ânı iki harf üzere oku, diye cevab verdi. Tekrar ummetime hafiflet diye murâcaat ettim. Üçüncü defa da bana: Kur'ânı yedi harf üzere oku! Bir de sana verdiğim bu her bir cevabın yanında, kabul edilmesi kat'î olarak istiyebileceğin üç isteğin daha vardır, cevabını verdi. Bunun üzerine ben: **«Allâhumma'ğfir li-ummetî, Allâhumma'ğfir li-ummetî** (= Allâhım! Ummetimi mağfiret et, Allâh'ım ummetimi mağfiret eyle!)» dedim. Kabûlu kat'î olan üçüncü dileğimi de İbrahim (S) dâhil bütün halkın bana muhtac olub feryad edecekleri bir gün için geri bıraktım».

( ) .... : Bu seneddeki râvîler de, Ubeyyu'bnu Kâ'bın: Mescidde oturduğu sırada içeriye bir kimsenin girib namaz kıldığını, tanımadığı bir okuyuşla kırâat ettiğini haber verdiğini, bundan önceki İbnu Numeyr hadîsi tarzında hadîsin tamamını rivâyet ettiler.

٢٧٤ – (٨٢١) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا غندر عن شعبة. ح وحدثناه ابن المثنى وابن بشار. قال ابن المثنى: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن الحكم، عن مجاهد، عن ابن أبي ليلى، عن أبي بن كعب؛ أن النبي ﷺ كان عند أضاة بني غفار. قال فأتاه جبريل عليه السلام.

فَقَالَ : إِنَّ اللهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَقْرَأَ أُمَّتُكَ الْقُرْآنَ عَلَى حَرْفٍ . فَقَالَ « أَسْأَلُ اللهَ مُعَافَاتَهُ وَمَغْفِرَتَهُ . وَإِنَّ أُمَّتِي لَا تُطِيقُ ذَٰلِكَ » . ثُمَّ أَتَاهُ الثَّانِيَةَ . فَقَالَ : إِنَّ اللهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَقْرَأَ أُمَّتُكَ الْقُرْآنَ عَلَى حَرْفَيْنِ . فَقَالَ « أَسْأَلُ اللهَ مُعَافَاتَهُ وَمَغْفِرَتَهُ . وَإِنَّ أُمَّتِي لَا تُطِيقُ ذَٰلِكَ » . ثُمَّ جَاءَهُ الثَّالِثَةَ فَقَالَ : إِنَّ اللهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَقْرَأَ أُمَّتُكَ الْقُرْآنَ عَلَى ثَلَاثَةِ أَحْرُفٍ . فَقَالَ « أَسْأَلُ اللهَ مُعَافَاتَهُ وَمَغْفِرَتَهُ وَإِنَّ أُمَّتِي لَا تُطِيقُ ذَٰلِكَ » . ثُمَّ جَاءَهُ الرَّابِعَةَ فَقَالَ : إِنَّ اللهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَقْرَأَ أُمَّتُكَ الْقُرْآنَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرُفٍ . فَأَيُّمَا حَرْفٍ قَرَءُوا عَلَيْهِ ، فَقَدْ أَصَابُوا .

(...) وحدثناه عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ ، مِثْلَهُ .

274 — (821) .... : Bize Şu'be Ha'kem'den, o da Mucâhid'den, o da İbnu Ebî Leylâ'dan, o da Ubeyyu'bnu Kâ'bdan, şöyle tahdîs etti:

Peygamber (S) Gıfâr oğullarının küçük göl gibi su birikintisinin yanında bulunuyordu. Yanına Cibrîl Aleyhi's-selâm geldi :

— Allah, ummetine karşı Kur'ânı bir harf üzerine okumanı emrediyor, dedi. Rasûlullah :

— Allah'dan sıhhat, selâmet vermesini, mağfiret buyurmasını isterim. Çünkü ummetim buna tâkat getiremez, dedi. Bundan sonra Cibrîl ona; ikinci defa gelib:

— Allah sana ummetine karşı Kur'ânı iki harf üzerine okumanı emrediyor, dedi. Rasûlullah :

— Allah'dan sıhhat ve selâmetle mağfiret ihsan etmesini dilerim. Benim ummetim bu mükellefiyete tâkat getiremez, dedi. Sonra Cebrâîl üçüncü defa gelib, tekrar:

— Allah sana ummetine karşı Kur'ânı üç harf üzerine okumanı emrediyor, dedi. Rasûlullah:

— Allah'dan âfiyet ve mağfiret ihsan etmesini dilerim. Hiç şüphe yok benim ummetim buna güç yetiremez, dedi. Bundan sonra Cibrîl dördüncü defa geldi ve:

— Allah sana Kur'ânı yedi harf üzere okumanı emrediyor. Bunlardan hangi okuyuşu okumuş olurlarsa muhakkak doğru okumuş olurlar, dedi [83].

83. Bu hadîslerde ve bunlara yazılan şerhlerden Kur'ânın tenzîli gerek kelime, gerek kelimeyi edâ itibarıyle *el-ahrufu's-seb*'a denilen Kureyş, Hevâzin, Sakîf, Tay, Yemen, Huzeyl, Temîm kabilelerinin lehçeleri üzerine vukûu ve saâdet asrında Kur'ânın bu yedi lehçe üzerine okunduğu öğreniliyor. Kur'ânın birkaç yerinde «İNNÂ ENZELNÂHU KUR'ÂNEN ARABİYYEN» (Yûsuf: 2; Tâhâ: 113; Zuhruf: 2) buyrulub Kur'ânın mutlak olarak arabcaya mensûbiyetle tavsîf edilmesi de Kur'ân tenzîlinin Kureyş lehçesine munhasır olmadığını te'yid etmektedir. Şuarâ Sûresinin 195. ci âyetinde yine mutlak olarak: «Bİ-LİSÂNİN ARABİYYİN MUBÎN (: Açık bir Arabca dil ile)» vârid olmuştur.

( ) .... : Burada da Şu'be yine bu isnadla ayni hadîsin benzerini tahdîs etti.

(٤٩) باب ترتيل القراءة واجتناب الهذ، وهو الإفراط في السرعة. وإباحة سورتين فأكثر في ركعة

٢٧٥ – (٧٢٢) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وابن نمير. جميعا عن وكيع. قال أبو بكر: حدثنا وكيع عن الأعمش، عن أبي وائل. قال: جاء رجل يقال له نهيك بن سنان إلى عبد الله. فقال: يا أبا عبد الرحمن! كيف تقرأ هذا الحرف. ألفا تجده أم ياء: من ماء غير آسن أو من ماء غير ياسن ؟ قال فقال عبد الله: وكل القرآن قد أحصيت غير هذا؟ قال: إني لأقرأ المفصل في ركعة. فقال عبد الله: هذا كهذ الشعر؟ إن أقواما يقرؤن القرآن لا يجاوز تراقيهم. ولكن إذا وقع في القلب فرسخ فيه، نفع. إن أفضل الصلاة الركوع والسجود. إني لأعلم النظائر التي كان رسول الله ﷺ يقرن بينهن. سورتين في كل ركعة. ثم قام عبد الله فدخل علقمة في إثره. ثم خرج فقال: قد أخبرني بها.

قال ابن نمير في روايته: جاء رجل من بني بجيلة إلى عبد الله. ولم يقل: نهيك بن سنان.

Bu âyette de Kur'ânın Cebrâîl vasıtasıyla Muhammedin kalbine açık bir Arab diliyle tenzîl buyurulduğu bildirilmiştir. Fakat *«sebatu ahruf»* yine de medlûlü müşkil, ma'nâsı itibarıyle müteşâbih bir ta'bîrdir. İşte bundan dolayı nihayî olarak «seb'atu ahruf» un medlûlünü ta'yîn hakkında pek çok ihtilâf edilmiştir. Bu husustaki görüşleri Suyûtî (911) *«el-İtkan fî Ulûmi'l-Kur'ân»* ında kırkbire, Keşmîrî ise *«Fevzu'l-Bârî»* de kirkbeşe çıkarıyor. Lâkin bunların çoğu zayıf ve hatta mühmel şeyler olduğu ve bunun hakîkî medlûlünün aralarında küçük değişiklikler bulunan lehçelerden ibaret olduğu izah edilmiştir.

Lehceler arasındaki bu fark ve ayrılık bir tenevvüden ibaret olub tezad ve tenakkuz değildir. Sonra Kur'ânın her kelimesi yedi lehce ve yedi vecih üzere nâzil ve bu surette okunmuş da değildir. Kur'ânın tamâmı Kureyş lehcesi, bazı kelimeleri de bir hafifletme ve kolaylaştırma olarak diğer kabilelerin lehceleriyle gönderilmiştir. Kur'âna âid ilimlerin en büyük üstadlarından olan Abdullah İbn Mes'ûd hadîsdeki yedi harfle işaret buyrulan lehce farkını izah ederek: «Ben muhtelif kabîlelerden Kur'ân okuyanların kırâatlarını dinledim. Hepsini ma'nâ itibâriyla biribirine çok yakın buldum. Aralarındaki fark sizin *helumme, teâl, akbil* demeniz gibidir ki üçü de *geliniz* diye çağrıdan ibarettir. Munzel kırâatlardan olmak üzere siz muktedir olduğunuz lehce ile Kur'ân okuyabilirsiniz» demiştir.

Keşmir'li Muhammed Enver, *Buhârî şerhi Fevzu'l-Bârî*de şöyle der: «Yedi harf arasında râbıta ve yakınlık olmayarak her vechile bir ayrılık bulunduğu vehm edilmemelidir. Yedi harf arasında bazan mücerred mezîd, bazan kelimeler arasında bâblar cihetiyle ayrılık, bazan hâzır ve ğâib şeklinde siga ayrılıkları arzeder. Bazan da hemzenin tahkîkı ve teshîli cihetiyle bir fark bulunuyor. Bu tegayyürler az olsun, çok olsun bizâtihi bir harftir, bir lehçedir».

Kur'ân Rasûlullah'a kısım kısım indirildi. Her kısmın ve her âyetin yeri hangi sûrenin neresine yazılacağı Cibrîl tarafından bildirildi. Peygamber de vahiy kâtiblerine bu sûretle yazdırdı. Hâfızlar da bu tertib üzere ezberlediler. Böyle hayret verici bir

(49) KUR'ÂNI YAVAŞ YAVAŞ OKUMAK, İFRAT DERECEDE SÜR'ATLE KIRÂAT ETMEKTEN SAKINMAK VE BİR REK'ATDA İKİ YAHUT DAHA FAZLA SÛRE OKUMANIN MUBAHLIĞI BÂBI

275 — (722) .... : Ebû Vâil şöyle dedi:

Nehîku'bnu Şinân denilen bir zat Abdullah (ibn Mes'ûd) a geldi ve: Yâ Ebâ Abdirrahman! «MİM MÂİN ĞAYRİ ÂSİNİN» yahut «MİN MÂİN ĞAYRİ YÂSİNİN» (Muhammed: 15) şu harfi nasıl okursun? diye sordu. Abdullah: Bütün Kur'ânı araştırdın, bundan başkası yok mu? dedi. Nehîk: Ben bir rek'atda **el-mufassal** bölümünü okuyorum, dedi[84]. Abdul-

---

itinâ ve titizlikle yazılıb ezberlenen Kur'ân bütün namazlarda ve mukabelelerde devamlı bir sûrette tekrar tekrar okunmakta bulunduğu gibi ayrıca her sene Ramazan içinde Cibrîl ile Peygamber arasında nâzil olan sûre ve âyetler karşılıklı mudârese, mukabele ve tekrar arzedilerek takrîr olunurdu. Bu arada ve bilhassa ilk yıllarda Kur'ânın kabileler arasında sur'atle ve kolayca yazılması için bir hafifletme ve kolaylaştırma olarak bazı kelimelerin Kureyş lehcesinden başka fasîh lehcelerle de okunmasına izin verilmişti. Bilâhare buna ihtiyac kalmamıştı. İşte Kur'ânın yedi harf üzere inzâlinin sebebi sırf bu hafifletme ve kolaylaştırma idi. Onun için Peygamber *«ummetime kolaylaştır»* niyazını tekrar tekrar söylemişti.

Son yılın Ramazanında bütün Kur'ân Cibrîl ile Peygamber arasında iki defa mukabele edilmiştir. *Arza-i ahîra* denilen bu son mukabelede Kureyş lehcesi takarrur etmiştir.

Kadî Ebû Bekr Bâkillânî: «Sahîh olan şudur ki; bu yedi harf Rasûlullah'dan zâhir olmuş ve yayılmıştır. İmamlar bu yedi harfi Rasûlullah'dan zabd etmişlerdir. Hz. Usman ve istinsah heyeti de bunları *Mushaf* da tesbît etmişler ve bunların sahîhliğini haber vermişlerdir. Ancak bunlardan mütevâtir olarak sâbit olmayanları hazfetmişlerdir. Bu harfler bazan ma'nâlarında ve lafızlarında küçük başkalıklar arzetmekle beraber aslâ birbirlerini nakzedici ve nefyedici değillerdir» der.

Tahâvî de şöyle demiştir: Yedi harfle kırâat ilk yıllarda bilhassa kabîlelerin lehcelerinin muhtelif olması zarûreti ve bütün kabîlelerin birtek lehceyi çabucak alıb intibâk edebilmesi meşakkatinden dolayı var olmuştu. Sonra insanlar, kâtibler çoğalıb zarûret de kalkınca yine bir kıraâte avdet etmiştir» der.

84. Kur'ânın sûrelerini, *«seb'u tivâl, miûn, mesânî, mufassal»* adlarıyla dört sınıfa ayırmak sahâbîlerin istilahlarından idi. «Seb'u tıvâl», en uzun sûrelerdir: Bakara, Âlu İmrân, Nisâ, Mâide, En'âm, A'râf ve yedincisi hakkında rivâyetler muhtelif olarak Berâe, Yûnus veya Kehf sûrelerinden biridir. «Miûn» yüze yakın yahut yüzden fazla âyetleri ihtiva eden sûrelerdir. Bunlar İbn Mes'ûda göre onbir sûredir. «Mesâni», yüz âyetten az olan uzunca sûrelerin ismidir. Mushafın tertîbince ekseriya miûn'dan sonradır. İbn Mes'ûda göre bunlar da yirmi sûredir. Bütün Kur'âna ve Fâtiha sûresine de Mesâni ismi verildiği bilinmelidir. «Mufassal», mesânî'den sonraya kalan sûrelerdir ki araları sık sık besmelelerle ayrılmış olduğundan bu adı almışlardır. Bunlar Mushaf'ın son bölümünü teşkîl ederler. Bunun başlangıcı hakkında çeşitli rivâyetler vardır: Hucurat, Kıtâl, Câsiye, Sâffât, Saff, Tabârake, Feth, Rahmân, İnsân, Sebbaha, Duhâ... Sûrelerinden her birini başlangıç sayanlar vardır.

Mufassal gurubu da kendi aralarında üç bölüme ayrılır:

a. *Tıvâlu Mufassal* (mufassalın uzunları): Başlangıcı hangisi itibar edilirse oradan «Amme» ye kadar.

b. *Evsâtu Mufassal* (mufassalın ortaları): *Ammeden Duhâya* kadar.

c. *Kısâru Mufassal* (mufassalın kısaları): Duhâ'dan Kur'ânın sonuna kadar olan sûrelerdir. Suyutî: Mufassal hakkında söylenen en uygun söz budur, diyor.

Aynî, mufassalın Kur'ânın yedide biri olduğunu söyledikten sonra bunun ihtilâflı olarak Muhammed yahut Fetih yahut Kaf sûrelerinden birini başlangıç gösteriyor

lah; cevaben: Şiir okur gibi acele acele mi? Birtakım kavimler vardır ki, Kur'ânı okurlar da okudukları köprücük kemiklerinden ötesine te'sîr etmez. Ancak, kalbe te'sîr edib de orada kökleştiği vakıt fâidesi olur[85]. Namazın en fazîletli rüknü rukûu ve sucûdudur. Ben Rasûlullah (S) ın **nazâirden** hangilerini bir araya getirdiğini muhakkak biliyorum, deyib her rek'atda ikişer sûre olmak üzere (mufassaldan yirmi sûre saydı). Sonra Abdullah kalktı, izince Alkame içeri girdi. Sonra dışarı çıktığında: Abdullah bana da bunu haber verdi, dedi.

Râvîlerden İbnu Numeyr kendi rivâyetinde: Abdullah'a Becîle oğullarından bir kimse geldi dedi de, Nehîku'bnu Sinân ismini söylemedi.

٢٧٦ – (...) وحدّثنا أَبُو كُرَيْبٍ . حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ . قَالَ : جَاءَ رَجُلٌ إِلَى عَبْدِ اللهِ ، يُقَالُ لَهُ نَهِيكُ بْنُ سِنَانٍ . بِمِثْلِ حَدِيثِ وَكِيعٍ . غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ : فَجَاءَ عَلْقَمَةُ لِيَدْخُلَ عَلَيْهِ . فَقُلْنَا لَهُ : سَلْهُ عَنِ النَّظَائِرِ الَّتِي كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَقْرَأُ بِهَا فِي رَكْعَةٍ . فَدَخَلَ عَلَيْهِ فَسَأَلَهُ . ثُمَّ خَرَجَ عَلَيْنَا فَقَالَ : عِشْرُونَ سُورَةً مِنَ الْمُفَصَّلِ . فِي تَأْلِيفِ عَبْدِ اللهِ .

276 — ( ) .... : Ebû Vâil: Abdullah'a Nehîbu'bnu Sinân denilen bir kimse geldi diyerek bundan önceki Veki' hadîsinin benzerini rivâyet etti. Ancak o, burada şöyle demiştir: Alkame, Abdullahın yanına girmek için geldi. Biz ona: Abdullah'dan Rasûlullah (S) ın **nazâir**den hangilerini bir rek'atda okuduğunu sor, dedik. Akabinde Alkame, Abdullah'ın yanına girdi ve bunu kendisinden sordu. Sonra Alkame bizim yanımıza çıktı da, Abdullah'ın te'lîfi olarak; Kur'ânın **mufassal** bölümünden yirmi sûre dedi.

٢٧٧ – (...) وحدّثنا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ . حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ فِي هَٰذَا الْإِسْنَادِ ، بِنَحْوِ حَدِيثِهِمَا . وَقَالَ : إِنِّي لَأَعْرِفُ النَّظَائِرَ الَّتِي كَانَ يَقْرَأُ بِهِنَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ . اثْنَتَيْنِ فِي رَكْعَةٍ . عِشْرِينَ سُورَةً فِي عَشْرِ رَكَعَاتٍ .

277 — ( ) .... : A'meş bu isnad içinde bundan öncekilerin hadîsi tarzında tahdîs etti. Burada Abdullah: Ben Rasûlullah (S) ın bir rek'atda ikişer sûre olmak üzere on rek'atda yirmi sûre okumak itiyadında olduğu **nazâir**'i muhakkak biliyorum, dedi.

---

85. Şiir inşat ederken acele acele okumak âdetleri olduğu anlaşılıyor. İbnu Mes'ûd Kur'ânı ağır ağır okumak ve ma'nâlarını tedebbür etmek lazım geleceğini Nehîk'e hatırlatmıştır. Âlimler cumhuru da Kur'ânın ma'nâlarını tefekkür ve tedebbüre mâni' olduğu için ifrat derecede sür'atle kırâat etmeyi mekrûh görürler. Bununla beraber çabuk çabuk okumanın da cevazında müttefiktirler. Şüphe yok ki tedebbür ve tefekkürle yani ma'nâlarını anlayarak okumakda sevâb daha büyüktür.

٢٧٨ – (...) حدثنا شيبان بن فروخ . حدثنا مهدي بن ميمون . حدثنا واصل الأحدب عن
أبي وائل . قال : غدونا على عبد الله بن مسعود يوما بعد ما صلينا الغداة . فسلمنا بالباب . فأذن لنا .
قال فمكثنا بالباب هنية . قال فخرجت الجارية فقالت : ألا تدخلون ؟ فدخلنا . فإذا هو جالس يسبح .
فقال : ما منعكم أن تدخلوا وقد أذن لكم ؟ فقلنا : لا . إلا أنا ظننا أن بعض أهل البيت نائم . قال
ظننتم بآل ابن أم عبد غفلة ؟ قال: ثم أقبل يسبح حتى ظن أن الشمس قد طلعت . فقال: يا جارية !
انظري . هل طلعت ؟ قال فنظرت فإذا هي لم تطلع . فأقبل يسبح . حتى إذا ظن أن الشمس قد طلعت
قال: يا جارية ! انظري . هل طلعت ؟ فنظرت فإذا هي قد طلعت . فقال: الحمد لله الذي أقالنا يومنا هذا .
(فقال مهدي وأحسبه قال) ولم يهلكنا بذنوبنا . قال فقال رجل من القوم : قرأت المفصل البارحة كله .
قال فقال عبد الله : هذا كهذ الشعر ؟ إنا لقد سمعنا القرائن . وإني لأحفظ القرائن التي كان يقرؤهن
رسول الله ﷺ . ثمانية عشر من المفصل . وسورتين من آل حم .

278 — ( ) .... : Ebû Vâil dedi ki :

Birgün sabah namazını kıldıktan sonra Abdullah İbn Mes'ûd'un yanına gittik. Kapıdan selâm verdik. Bize içeri girmeye izin verdi. Kapıda biraz eğlendik. Bu sırada bir kız çıktı ve: Niye girmiyorsunuz? buyurun, dedi. Biz de içeriye girdik. Abdullah, oturduğu halde nâfile namazı kılmakta idi. Sizin girmenize izin verildiği halde sizleri içeri girmekten men' eden nedir? diye sordu. Biz: Hayır, bir şey yok. Şu kadar ki biz ev ehlinden bazısı uyumaktadır, zannettik dedik. İbnu Ummi Abd âilesini gafletteler mi zannettiniz? dedi. Sonra dönüb tâ güneşin doğduğunu zannettiği vakte kadar nâfile namazı kılmağa başladı. Sonra: Ey kız! Bak güneş doğdu mu? dedi. Kız baktı, güneşin doğmuş olduğunu gördü. Bunun üzerine Abdullah: «EL-HAMDU LİLLÂHİ'LLEZİ EKALENÂ YEVMENÂ HÂZÂ VE LEM YUHLİKNÂ Bİ-ZUNÛBİNÂ = bu günümüzde de bizleri konuşturan — (râvî Mehdî, şöyle dediğini zannediyorum, demiştir) — ve günahlarımız sebebiyle bizleri helâk etmiyen Allah'a hamd olsun» dedi.

Râvî der ki: Oradakilerden bir kimse: Dün gece bütün **mufassalı** okudum, dedi. Abdullah: Şiir okur gibi acele acele mi? Bizler yemîn olsun birbirine yakın kılınan sûreleri işittik ve ben Rasûlullah'ın biribirine yakınlaştırarak okumak i'tiyâdında olduğu sûreleri kat'î olarak biliyorum: On sekiz sûre **mufassaldan**, iki sûre de **Hâ Mîm** âilesindendir.

٢٧٩ – (...) حدثنا عبد بن حميد. حدثنا حسين بن علي الجعفي عن زائدة، عن منصور، عن
شقيق. قال: جاء رجل من بني بجيلة، يقال له نهيك بن سنان، إلى عبد الله. فقال: إني أقرأ المفصل
في ركعة. فقال عبد الله: هذا كهذ الشعر؟ لقد علمت النظائر التي كان رسول الله ﷺ يقرأ بهن.
سورتين في ركعة.

(...) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار. قال ابن المثنى: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن
عمرو بن مرة؛ أنه سمع أبا وائل يحدث؛ أن رجلا جاء إلى ابن مسعود فقال: إني قرأت المفصل الليلة
كله في ركعة. فقال عبد الله: هذا كهذ الشعر؟ فقال عبد الله: لقد عرفت النظائر التي كان
رسول الله ﷺ يقرن بينهن. قال فذكر عشرين سورة من المفصل. سورتين سورتين في كل ركعة.

279 — ( ) .... : Şakîk şöyle dedi :

Becîle oğullarından Nahîku'bnu Sinân denilen zat, Abdullah (İbn Mes'ûd) a gelib: Ben bir rek'atda **mufassalı** okuyorum, dedi. Abdullah: Şiir okur gibi acele acele mi? Yemîn olsun ben Rasûlullah (S) ın bir rek'atda ikişer sûre olarak okumak îtiyâdında bulunduğu **nazâir**'i bilmişimdir, dedi.

( ) .... : Ebû Vâil şöyle tahdîs etti:

Bir kimse İbn Mes'ûda gelib: Bu gece ben bütün **mufassalı** bir rek'atda okudum, dedi. Abdullah: Şiir okur gibi acele acele mi? dedi. Abdullah, tekrar: Vallahi ben Rasûlullah'ın **nazâir**den hangilerini bir araya getirdiklerini biliyorum deyib, her rek'atda ikişer sûre olmak üzere **mufassal**dan yirmi sûre saydı [86].

---

86. Bazıları bu *nazâir*, âyet adedince biribirine nazîr olan sûreler değil; mev'izalar, hikmetler, kıssalar olmak îtibâriyle aralarında benzerlik bulunan sûrelerdir, demişlerse de âyet mikdarınca birbirine yakın olan sûreler demek olduğu kabul görmüştür.

Burada mücmel olarak yirmi sûre denilmiştir. Ebû Dâvûd'un *Sünenin*de bu icmâ'ın tafsîli vardır. Orada bu *nazâir* bir **rek'atda ikişer ikişer** olmak üzere şu tertible zikredilmiştir:

1. *Rahmân* ile *Necm*,
2. *İktarabet* ile *el-Hâkka*,
3. *Zâriyât* ile *Tûr*,
4. *Vâkıa* ile *Nûn*,
5. *Se'ele* ile *Ve'n-Nâziât*,
6. *Ve'l-Leyl* ile *Abese*,
7. *Muddessir* ile *Muzzemmil*,
8. *Hel etâ* ile *Lâ uksimu*,
9. *Amme Yetesâelûne* ile *Murselât*;
10. *İze'ş-Şemsu Küvvirat* ile *Duhân*.

Duhân Sûresi mufassaldan olmadığına göre râvînin ibâresinde musamaha vardır. Bu hadîs iki yahut daha ziyade sûrenin bir rek'atda cem' edilmesinde be's olmadığını isbat etmektedir. Hadîsin lafzı iki sûrenin cem'inde sarîhtir. Bu kadarının cem'i câiz olunca daha fazlasının cem'inin cevâzında da şüphe kalmaz...

(٥٠) باب مايتعلق بالقراءات

٢٨٠ – (٨٢٣) حدثنا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِاللهِ بْنِ يُونُسَ . حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ . حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ . قَالَ: رَأَيْتُ رَجُلًا سَأَلَ الْأَسْوَدَ بْنَ يَزِيدَ، وَهُوَ يُعَلِّمُ الْقُرْآنَ فِي الْمَسْجِدِ . فَقَالَ : كَيْفَ تَقْرَأُ هَٰذِهِ الْآيَةَ ؟ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ؟ أَدَالًا أَمْ ذَالًا ؟ قَالَ : بَلْ دَالًا . سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ مَسْعُودٍ يَقُولُ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « مُدَّكِرٍ » دَالًا .

(50) KUR'ÂNIN (ÇEŞİTLİ) KIRÂATLARIYLE İLGİLİ ŞEYLER BÂBI

280 — (823) .... : Bize Ebû İshâk tahdîs edib dedi ki:
Bir kimsenin Esvedu'bnu Yezîd'den şunu sorduğunu işittim. Esved, mescidde Kur'ân öğretmenliği yapıyordu. O kimse: «FE HEL MİN MUDDEKİR: **O halde var mı bir düşünen»** (el-Kamer: 15, 17, 22, 32, 40, 51) kelimesini nasıl okuyorsun, **dâl** mı yoksa **zâl** mı? dedi. Esved: **dâl** olarak okurum. Ben Abdullah ibn Mes'uddan işittim, diyordu ki: Ben Rasûlullah (S) dan o kelimeyi **dâl** olarak «muddekir» derken işittim, dedi.

٢٨١ – (...) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ . قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنِ الْأَسْوَدِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ؛ أَنَّهُ كَانَ يَقْرَأُ هَٰذَا الْحَرْفَ « فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ »

281 — ( ) .... : Abdullah ibn Mes'ûd, Peygamber (S) in bu kelimeyi: FE HEL MİN MUDDEKİR diye **dâl**lı olarak okumak îtiyâdında olduğunu haber vermiştir.

٢٨٢ – (٨٢٤) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ . (وَاللَّفْظُ لِأَبِي بَكْرٍ) قَالَا : حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ عَلْقَمَةَ . قَالَ: قَدِمْنَا الشَّامَ . فَأَتَانَا أَبُو الدَّرْدَاءِ فَقَالَ : أَفِيكُمْ أَحَدٌ يَقْرَأُ عَلَى قِرَاءَةِ عَبْدِ اللهِ؟ فَقُلْتُ : نَعَمْ . أَنَا . قَالَ : فَكَيْفَ سَمِعْتَ عَبْدَ اللهِ يَقْرَأُ هَٰذِهِ الْآيَةَ ؟ وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ . قَالَ : سَمِعْتُهُ يَقْرَأُ : وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ وَالذَّكَرِ وَالْأُنْثَىٰ قَالَ : وَأَنَا وَاللهِ ! هَٰكَذَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقْرَؤُهَا . وَلَٰكِنْ هَٰؤُلَاءِ يُرِيدُونَ أَنْ أَقْرَأَ : وَمَا خَلَقَ . فَلَا أُتَابِعُهُمْ .

282 — (824) .... : Alkame şöyle dedi:
Şâm'a geldik. Yanımıza Ebu'd-Derdâ geldi ve: İçinizde Abdullah

(İbn Mes'ûd) ın kırâatı üzere okuyan bir kimse var mı? diye sordu. Evet benim, dedim. Ebu'd-Derdâ:

— Şu VELLEYLİ İZÂ YAĞŞÂ âyetinde Abdullah'ın okuyuşunu nasıl işittin? dedi.

— VE'LLEYLİ İZÂ YAĞŞA VE'z-ZEKERİ VE'l-UNSÂ şeklinde okuduğunu işittim. Ebu'd-Derdâ:

— Vallahi ben de Rasûlullah (S) ın bu âyeti böylece okuduğunu işittim, fakat Şâmlılar benim; VE HALAKA'z-ZEKERA VE'l-UNSÂ şeklinde okumamı istiyorlar. Ben ise bu hususta onlara tâbi' olmam, dedi [87].

٢٨٣ – (...) وحدّثنا قتيبة بن سعيد. حدّثنا جرير عن مغيرة، عن إبراهيم. قال: أتى علقمة الشام. فدخل مسجدا فصلّى فيه. ثمّ قام إلى حلقة فجلس فيها. قال فجاء رجل فعرفت فيه تحوّش القوم وهيئتهم. قال: فجلس إلى جنبي. ثمّ قال: أتحفظ كما كان عبد الله يقرأ؟ فذكر بمثله.

283 — ( ) .... : İbrâhîm şöyle dedi :

Alkame Şâm'a geldi. Mescide girib namaz kıldı. Sonra kalkıb mescid-deki bir ders halkasına oturdu. Alkame der ki: Bu sırada bir zat (yani Ebu'd-Derdâ) geldi. Bu gelen zat hakkında cemâatın toplanmasını ve onun etrafında vaziyet alışlarını farkettim. O zat gelib yanıbaşıma oturdu. Sonra; Abdullah'ın okuyuşu gibi olan kırâatı ezberinde tutuyor musun? diyerek yukardaki hadîs tarzında zikretti.

٢٨٤ – (...) حدّثنا عليّ بن حجر السّعديّ. حدّثنا إسماعيل بن إبراهيم عن داود بن أبي هند، عن الشّعبيّ، عن علقمة؛ قال: لقيت أبا الدّرداء. فقال لي: ممّن أنت؟ قلت: من أهل العراق. قال: من أيّهم؟ قلت: من أهل الكوفة. قال: هل تقرأ على قراءة عبد الله بن مسعود؟ قال قلت: نعم. قال: فاقرأ: والّيل إذا يغشى. قال فقرأت: واللّيل إذا يغشى والنّهار إذا تجلّى والذّكر والأنثى. قال فضحك ثمّ قال: هكذا سمعت رسول الله ﷺ يقرؤها.

---

87. *Leyl sûresinin* bu âyetinde İbn Mes'ûd'un ve Ebu'd-Derdâ'nın israr ettiği kırâat, mutevatir olan ve *Mushafta* tesbît olunan kırâata muhaliftir. Bu âyet, bir kerre «ve'z-zekeri ve'l-unsâ» sûretinde, ikincisinde de «ve mâ halaka'z-zekera ve'l-unsâ» sûretinde nâzil olmuş ve bu iki büyük sahâbî de birinci nuzûlü hıfzetmiş olabilirler. Bu yüzden de cumhûrun rivâyet ettiği mutevâtir kırâate muhâlefet etmiş olabilirler. Nitekim Abdullah ibn Mes'ûd bir aralık *Muavvizetân* Sûrelerini de Kur'ândan değildir, sanmıştı. Bu âyetde İbn Mes'ûd ile Ebu'd-Derdâ kırâatına göre mahlûka yani yaratılmış olan erkek ile dişiye yemin edilmiş olur. Mutevâtir kırâata göre ise bunların halikına, yaratanına yemin edilmiş olur. İkinci kırâatın medlûlü, âyetin hakîki medlûlü birincisi ise mecâzî ma'nâsıdır (*Tecrîd Ter. IX*, 444-447).

(...) وحدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. حَدَّثَنِي عَبْدُ الْأَعْلَى. حَدَّثَنَا دَاوُدُ عَنْ عَامِرٍ، عَنْ عَلْقَمَةَ. قَالَ: أَتَيْتُ الشَّامَ فَلَقِيتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ. فَذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ ابْنِ عُلَيَّةَ.

284 — ( ) .... : Alkame şöyle dedi :

Ebu'd-Derdâ'ya kavuştum, bana: Sen kimlerdensin? diye sordu: **Irak** ahâlisindenim, (buraya ilim tahsîli için geldim) diye cevab verdim.

— Irak'lıların hangisindensin? dedi.

— Kûfe ahâlisindenim, dedim.

— Abdullah ibn Mes'ûdun kırâatı üzere okuyor musun? dedi.

— Evet okuyorum, dedim.

— VE'LLEYLİ İZÂ YAĞŞÂ... yı oku, dedi. Ben: VELLEYLİ İZÂ YAĞŞÂ VE'n-NEHÂRİ İZÂ TECELLÂ VE'Z-ZEKERİ VE'L-UNSÂ şeklinde okudum. Bunun üzerine Ebu'd-Derdâ güldü ve sonra:

— Rasûlullah (S) ın bu âyeti işte böyle okuduğunu işittim, dedi.

( ) .... : Burada da Alkame: Şâm'a geldim ve Ebu'd-Derdâ ile buluştum diyerek önceki İbnu Uleyye hadîsi tarzında rivâyet etti.

(٥١) باب الأوقات التي نهي عن الصلاة فيها

٢٨٥ — (٨٢٥) حدّثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانَ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْعَصْرِ، حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ. وَعَنِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصُّبْحِ، حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ.

(51) İÇLERİNDE NAMAZ KILMAKTAN NEHYEDİLEN VAKITLAR BÂBI

285 — (825) .... : Ebû Hureyre (R) den :

Rasûlullah (S), ikindi namazından sonra güneş batıncaya kadar, sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar namaz kılmaktan nehiy buyurdu [88].

88. Namaza göre kerâhat vaktı sayılan zamanlar hakkında hadîsler çoktur. Bunları rivâyet eden sahâbîlerin de çokluğundan namaz için kerâhat vaktı bulunduğu bir dereceye kadar tevâturen sâbit oluyor. Kerâhat vakıtlarının hudûdunu beyân eden hadîsler ise çeşitli lafızlarla geldiğinden o rivâyetlere bina edilen hükümler hakkında da fakîhler ihtilâf etmişlerdir.

Bu bâbdaki hadîslerin ihtivâ ettiği kıymetli ma'lûmâtla yetinerek fıkhî tafsîlâta gitmedik. Bunları mezhebler yönünden incelemek isteyenler fıkıh kitablarına ve geniş şerhlere başvurmalıdır.

٢٨٦ – (٨٢٦) وحدثنا داوُدُ بْنُ رُشَيْدٍ وَإِسْمَاعِيلُ بْنُ سَالِمٍ . جَمِيعًا عَنْ هُشَيْمٍ . قَالَ دَاوُدُ : حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ . أَخْبَرَنَا مَنْصُورٌ عَنْ قَتَادَةَ . قَالَ : أَخْبَرَنَا أَبُو الْعَالِيَةِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : سَمِعْتُ غَيْرَ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ ﷺ . مِنْهُمْ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ ، وَكَانَ أَحَبَّهُمْ إِلَيَّ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْفَجْرِ ، حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ . وَبَعْدَ الْعَصْرِ ، حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ .

286 — (826) .... : İbn Abbâs (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) ın ashâbının birçoklarından işittim, Umeru'bnu'l-Hattâb da bunlardandır. O bana en sevgili olanıydı: Rasûlullah (S), sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar, ikindi namazından sonra da gün batıncaya kadar namaz kılmaktan nehiy buyurmuştur.

٢٨٧ – (...) وَحَدَّثَنِيهِ زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ شُعْبَةَ . ح وَحَدَّثَنِي أَبُو غَسَّانَ الْمِسْمَعِيُّ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى . حَدَّثَنَا سَعِيدٌ . ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . أَخْبَرَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ . حَدَّثَنِي أَبِي . كُلُّهُمْ عَنْ قَتَادَةَ ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ . غَيْرَ أَنَّ فِي حَدِيثِ سَعِيدٍ وَهِشَامٍ : بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَشْرُقَ الشَّمْسُ .

287 — ( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de Katâde'den bu isnad ile ayni hadîsi rivâyet ettiler. Bunlardan Saîd ile Hişâm'ın hadîsinde: «Sabah namazından sonra güneş işrak edinceye (yükselip parlayıncaya) kadar...» demiştir.

٢٨٨ – (٨٢٧) وحدثني حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى . أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي يُونُسُ ؛ أَنَّ ابْنَ شِهَابٍ أَخْبَرَهُ ؛ قَالَ : أَخْبَرَنِي عَطَاءُ بْنُ يَزِيدَ اللَّيْثِيُّ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا صَلَاةَ بَعْدَ صَلَاةِ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ . وَلَا صَلَاةَ بَعْدَ صَلَاةِ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ » .

288 — (827) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) der ki :

Rasûlullah (S): «İkindi namazından sonra güneş batıncaya kadar ve sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar hiçbir namaz olmaz» buyurdu.

٢٨٩ – (٨٢٨) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى . قَالَ : قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « لَا يَتَحَرَّى أَحَدُكُمْ فَيُصَلِّي عِنْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَلَا عِنْدَ غُرُوبِهَا » .

289 — (828) .... : İbn Umer (R) den :

Rasûlullah (S): «Sizden herhangi biriniz namaz kılmak için güneşin

doğuşu vaktı ile güneşin batma sırasını gözetip araştırmasın» buyurdu[89].

٢٩٠ – (...) وحدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدّثنا وكيع. ح وحدّثنا محمّد بن عبد الله بن نمير. حدّثنا أبي ومحمّد بن بشر. قالا. جميعا: حدّثنا هشام عن أبيه، عن ابن عمر؛ قال: قال رسول الله ﷺ «لا تحرّوا بصلاتكم طلوع الشمس ولا غروبها. فإنها تطلع بقرني شيطان».

290 — ( ) .... : İbn Umer (R) dedi ki :

Rasûlullah (S): «(Kılacağınız) namaz için güneşin ne doğma zamanını, ne de batma zamanını taharri (yani intihâb) etmeyiniz, çünkü o, şeytanın iki boynuzu ile doğar» buyurdu.

٢٩١ – (٨٢٩) وحدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدّثنا وكيع. ح وحدّثنا محمّد بن عبد الله ابن نمير. حدّثنا أبي وابن بشر. قالوا جميعا: حدّثنا هشام عن أبيه، عن ابن عمر؛ قال: قال رسول الله ﷺ «إذا بدا حاجب الشمس، فأخّروا الصلاة حتى تبرز. وإذا غاب حاجب الشمس، فأخّروا الصلاة حتى تغيب».

291 — (829) .... : İbn Umer (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Güneşin hâcibi göründüğü vakıt, tâ açığa çıkıncaya kadar; güneşin hâcibi battığı vakıt da, tâ gayb oluncaya kadar namazı te'hîr ediniz»[90].

٢٩٢ – (٨٣٠) وحدّثنا قتيبة بن سعيد. حدّثنا ليث عن خير بن نعيم الحضرمي، عن ابن هبيرة، عن أبي تميم الجيشاني، عن أبي بصرة الغفاري؛ قال: صلّى بنا رسول الله ﷺ العصر بالمخمص. فقال «إنّ هذه الصلاة عرضت على من كان قبلكم فضيّعوها. فمن حافظ عليها كان له أجره مرّتين. ولا صلاة بعدها حتى يطلع الشاهد» (والشاهد النجم).

89. «Taharrî» den maksad, namazı kılmayıbda tâ o zamanı gözetmektir. Peygamber'in bu nehyi, güneşin doğuş ve batış vakıtlarını araştıran güneşperestlere benzememek hikmetine müsteniddir. Hanefîler ile kerâhat vakıtlarında namaz kılmayı mutlaka men' edenler bunu mustakil bir nehiy sayıb, taharrî olsun olmasın bu vakıtlarda namaz kılmayı tahrîmî kerâhatla mekrûh görürler. Tecvîz edenler ise bunu mustakil değil bir tefsîr addedib sabah ile ikindi namazlarından sonra namaz kılmanın kerâhati yalnız güneşin doğuşu ile batışını namaz için gözetliyenlere mahsûsdur, derler.

90. *Hâcibu'ş-şems*, güneşin doğuş ve batışında kursun ilk ve son gözüken kenarlarına denildiği gibi, güneşin henüz ufuk altında iken cirminden evvel sabahleyin gözüken şuâlarına da denildiği vardır.

(...) وحدثني زهير بن حرب . حدثنا يعقوب بن إبراهيم . حدثنا أبي عن ابن إسحق . قال : حدثني يزيد بن أبي حبيب عن خير بن نعيم الحضرمي ، عن عبد الله بن هبيرة السبائي ، (وكان ثقة) عن أبي تميم الجيشاني ، عن أبي بصرة الغفاري ؛ قال : صلى بنا رسول الله ﷺ العصر . بمثله .

292 — (830) .... : Ebû Basra el-Ğifârî dedi ki:

Rasûlullah (S), bize **Muhammas** denilen yerde ikindi namazını kıldırıp ardından şöyle buyurdu:

«Bu namaz sizden öncekilere arz olunmuştu. Fakat onlar bu namazı zâyi' ettiler. Her kim bu namaz üzerine muhâfız olursa onun ecri iki defa olur. İkindi namazından sonra şâhid doğuncaya kadar hiçbir namaz yoktur» (şâhid, yıldızdır).

( ) .... : Buradaki râvîler de yine Ebû Basra el-Ğifârî'nin: Rasûlullah, bizlere ikindi namazını kıldırdı dediğini, yukardaki hadîs gibi rivâyet ettiler.

٢٩٣ — (٨٣١) وحدثنا يحيى بن يحيى . حدثنا عبد الله بن وهب عن موسى بن علي ، عن أبيه ؛ قال : سمعت عقبة بن عامر الجهني يقول : ثلاث ساعات كان رسول الله ﷺ ينهانا أن نصلي فيهن . أو أن نقبر فيهن موتانا : حين تطلع الشمس بازغة حتى ترتفع . وحين يقوم قائم الظهيرة حتى تميل الشمس . وحين تضيف الشمس للغروب حتى تغرب .

293 — (831) .... : Ukbetu'bnu Âmir el-Cuhenî şöyle der :

Üç sâat vardır ki Rasûlullah (S) bizleri onlarda namaz kılmaktan, ölülerimizi kabre koymaktan nehiy buyurdu: Güneş doğmaya başladığından yükselinceye kadarki zaman, istivâdan yani güneş tam ortada iken ayakta duranın şarkında ve garbında hiçbir gölge kalmadığı vakıttan itibaren güneş (biraz) meyledinceye kadarki zaman; güneş batmaya meylettiği vakıttan itibâren batıncaya kadar geçen zaman.

(٥٢) باب إسلام عمرو بن عبسة

٢٩٤ – (٨٣٢) حدثني أحمد بن جعفر المعقري. حدثنا النضر بن محمد. حدثنا عكرمة بن عمار. حدثنا شداد بن عبدالله، أبو عمار، ويحيى بن أبي كثير عن أبي أمامة (قال عكرمة: ولقي شداد أبا أمامة وواثلة. وصحب أنسا إلى الشام. وأثنى عليه فضلا وخيرا) عن أبي أمامة قال، قال عمرو بن عبسة السلمي: كنت، وأنا في الجاهلية، أظن أن الناس على ضلالة. وأنهم ليسوا على شيء. وهم يعبدون الأوثان. فسمعت برجل بمكة يخبر أخبارا. فقعدت على راحلتي. فقدمت عليه. فإذا رسول الله ﷺ مستخفيا، جرءاء عليه قومه. فتلطفت حتى دخلت عليه بمكة. فقلت له: ما أنت؟ قال «أنا نبي» فقلت: وما نبي؟ قال «أرسلني الله» فقلت: وبأي شيء أرسلك؟ قال «أرسلني بصلة الأرحام وكسر الأوثان وأن يوحد الله لا يشرك به شيء» قلت له: فمن معك على هذا؟ قال «حر وعبد» (قال ومعه يومئذ أبو بكر وبلال ممن آمن به) فقلت: إني متبعك. قال «إنك لا تستطيع ذلك يومك هذا. ألا ترى حالي وحال الناس؟ ولكن ارجع إلى أهلك. فإذا سمعت بي قد ظهرت فأتني» قال فذهبت إلى أهلي. وقدم رسول الله ﷺ المدينة. وكنت في أهلي. فجعلت أتخبر الأخبار وأسأل الناس حين قدم المدينة. حتى قدم علي نفر من أهل يثرب من أهل المدينة. فقلت: ما فعل هذا الرجل الذي قدم المدينة؟ فقالوا: الناس إليه سراع. وقد أراد قومه قتله فلم يستطيعوا ذلك. فقدمت المدينة. فدخلت عليه. فقلت: يا رسول الله! أتعرفني؟ قال «نعم. أنت الذي لقيتني بمكة؟» قال فقلت: بلى. فقلت: يا نبي الله! أخبرني عما علمك الله وأجهله. أخبرني عن الصلاة؟ قال «صل صلاة الصبح. ثم أقصر عن الصلاة حتى تطلع الشمس حتى ترتفع. فإنها تطلع حين تطلع بين قرني شيطان، وحينئذ يسجد لها الكفار. ثم صل. فإن الصلاة مشهودة محضورة. حتى يستقل الظل بالرمح. ثم أقصر عن الصلاة. فإن، حينئذ، تسجر جهنم. فإذا أقبل الفيء فصل. فإن الصلاة مشهودة محضورة. حتى تصلي العصر. ثم أقصر عن الصلاة. حتى تغرب الشمس. فإنها تغرب بين قرني شيطان. وحينئذ يسجد لها الكفار». قال فقلت: يا نبي الله! فالوضوء؟ حدثني عنه. قال «ما منكم رجل يقرب وضوءه فيتمضمض ويستنشق فينتثر إلا خرت خطايا وجهه وفيه وخياشيمه. ثم إذا غسل وجهه كما أمره الله إلا خرت خطايا وجهه من أطراف لحيته مع الماء. ثم يغسل يديه إلى المرفقين إلا خرت خطايا يديه من أنامله مع الماء. ثم يمسح رأسه إلا خرت خطايا رأسه من أطراف شعره مع الماء. ثم يغسل قدميه إلى الكعبين إلا خرت خطايا رجليه من أنامله

مَعَ الْمَاءِ. فَإِنْ هُوَ قَامَ فَصَلَّىٰ، فَحَمِدَ اللهَ وَأَثْنَىٰ عَلَيْهِ، وَمَجَّدَهُ بِالَّذِي هُوَ لَهُ أَهْلٌ، وَفَرَّغَ قَلْبَهُ لِلَّهِ، إِلَّا انْصَرَفَ مِنْ خَطِيئَتِهِ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ » فَحَدَّثَ عَمْرُو بْنُ عَبَسَةَ بِهَـٰذَا الْحَدِيثِ أَبَا أُمَامَةَ صَاحِبَ رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَقَالَ لَهُ أَبُو أُمَامَةَ: يَا عَمْرَو بْنَ عَبَسَةَ! انْظُرْ مَا تَقُولُ. فِي مَقَامٍ وَاحِدٍ يُعْطَى هَـٰذَا الرَّجُلُ؟ فَقَالَ عَمْرٌو. يَا أَبَا أُمَامَةَ! لَقَدْ كَبِرَتْ سِنِّي، وَرَقَّ عَظْمِي، وَاقْتَرَبَ أَجَلِي، وَمَا بِي حَاجَةٌ أَنْ أَكْذِبَ عَلَى اللهِ، وَلَا عَلَىٰ رَسُولِ اللهِ. لَوْ لَمْ أَسْمَعْهُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ إِلَّا مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا (حَتَّىٰ عَدَّ سَبْعَ مَرَّاتٍ) مَا حَدَّثْتُ بِهِ أَبَدًا. وَلَـٰكِنِّي سَمِعْتُهُ أَكْثَرَ مِنْ ذَٰلِكَ.

(52) AMRU'BNU ABESE'NİN İSLÂMA GİRİŞİ BÂBI

294 — (832) .... : Ebû Umâme (R) dedi ki:

Amru'bnu Abese es-Sulemî şöyle dedi: Ben, câhiliyette bulunurken; insanlar dalâlet üzeredirler, hiçbir doğru şey üzerinde değildirler, zannederdim. Halk putlara tapar halde idi. Derken Mekke'de birtakım haberler neşreden bir zat çıktığını işittim. Devemin üzerine oturub bu zatın yanına geldim. Geldiğim zaman Rasûlullah (S) gizlenmiş bir halde, kavmi de kendisine karşı öfkeli idiler. Mekke'de nâzikâne hareket ettim. Nihayet kolaylıkla yanına sokuldum. Kendisine:

— Senin sıfatların nedir? dedim.

— Ben bir Peygamber'im, dedi.

— Peygamber nedir? dedim.

— Beni Allah gönderdi, dedi.

— Allah seni ne ile gönderdi? dedim.

— Akrıbalara iyilik edilmesi, putların kırılması, Allah'ın bir tanınması, kendisine hiçbir şeyin ortak kılınmaması ile, dedi.

— Bu şeyler üzerinde senin maiyetinde kimler var? dedim.

— Hür ve köle kimseler vardır, dedi. (Râvî: O günde ona inananlardan Ebû Bekr ile Bilâl onunla beraberdi, der).

— Ben de sana tâbi' olacağım, dedim.

— Sen şu gününde buna muktedir olamazsın. Benim halimi ve halkın halini görmüyor musun? Fakat şimdi sen âilenin yanına dön. Benim muzaffer olduğumu işittiğin vakıt bana gel, dedi[91]. Bunun üzerine ben

---

91. Bu şahıs: Ben burada İslâmı izhâr etmek ve seninle beraber ikamet etmek üzere sana tâbi' olacağım deyince Rasûlullah da: «Henüz muslimanlar zaif bulundukları için Kureyş'in sana eziyet etmesinden endîşe ederim. Lâkin senin ecrin hâsıl olmuştur. Binaenaleyh sen islâm üzere bâki kalarak kavmine dön. Kendi yerinde islâm üzere devâm et. Benim muzaffer olduğumu işidince bana gel», demiş oluyor.

Burada Peygamber'in muzaffer olacağını i'lâm etmesi ayrıca bir nubuvvet mu'cizesidir (Nevevî).

kabîlemin yanına gittim. Rasûlullah, Medîne'ye geldiğinde ben hâlâ ehlimin arasında bulunuyordum. Bu arada onun haberini soruşturmağa başladım. O, Medîne'ye geldiği zaman insanlardan onu soruyordum. Nihayet **Yesrib** ahâlisinden yani Medîne'lilerden bana birkaç kimse geldi. Onlara:

— Şu Medîne'ye gelen zat ne yaptı? dedim.

— Halk sür'atle onun dînine giriyorlar. Kavmi onu öldürmek istedi fakat buna güçleri yetmedi, dediler. Bunun üzerine Medîne'ye geldim ve Peygamber'in yanına girib:

— Yâ Rasûlallah! Beni tanıyor musun? dedim.

— Evet. Sen Mekke'de benimle buluşan bir kimsesin, dedi.

— Evet oyum, dedim.

— Ey Allah'ın Peygamber'i! Allah'ın sana öğrettiği ve benim bilmez olduğum şeylerden bana haber ver. Bana namazdan haber ver dedim.

— Sabah namazını kıl. Sonra tâ güneş doğub yükselinceye kadar namazdan el çek. Çünkü güneş doğarken şeytanın iki boynuzu arasından çıkar. İşte o zamanda kâfirler ona (yani güneşe) secde ederler. Sonra tâ mızrağın gölgesi garba ve şarka meyletmediği vakta (yani istivâ vaktına) kadar namaz kıl. Çünkü namaza melekler şâhid ve itâatlı kullar hâzır olur. Sonra namazdan çekin. Çünkü o vakıt cehennem iyice alevlendirilir. Gölge meylettiği zaman yine namaz kıl. Çünkü namaz, melekler tarafından şâhid olunmuş ve itâatlı kulların hâzır bulunduğu bir ibadettir. Nihayet ikindi namazını kılarsın. Bundan sonra tâ güneş batıncaya kadar namaz kılmaktan çekin. Çünkü o şeytanın iki boynuzu arasında batar. İşte o zamanda kâfirler ona secde ederler, dedi.

— Ey Allah'ın Peygamberi! Bana abdest almanın mahiyyet ve fazîletinden haber ver, dedim.

— Sizden biri abdest suyunu yakınına alır, ağzını çalkalar, burnuna su çekib çıkarırsa su ile beraber yüzünün, ağzının ve burnu ile dimağı arasındaki günahları muhakkak dökülürler. Sonra Allah'ın emrettiği gibi yüzünü yıkadığında su ile beraber sakalının etrafından yüzünün günahları düşer. Sonra dirseklere kadar ellerini yıkar bunda da su ile birlikte ellerinin günahları parmaklarının ucundan dökülür. Sonra başına mesh eder başının günahları saçının uçlarından su ile birlikte düşer. Sonra topuklara kadar ayaklarını yıkar, yine ayaklarının günahları su ile beraber parmaklarının uçlarından dökülür. Kalkıb namaza durur, Allah'a hamd eder, onu senâ eder, lâyık olduğu vechile Allah'ı ulular, kalbini sırf Allah için diğer şeylerden boşaltırsa namazın sonunda günahlarından muhakkak anasının onu doğurduğu vaziyetinde olarak ayrılır, dedi.

Ebû Umâme ona :

— Yâ Amre'bne Abese! Bu zata verilmiş olan nubuvvet makamı hususunda ne söylediğini iyi düşün, dedi. Amr :

— Yâ Ebâ Umâme! Yemin olsun ki yaşım ilerledi, kemiklerim in-

celdi, ecelim yaklaştı. Bu halde iken Allah'a ve Allah'ın Rasûlu üzerine yalan söylemekliğime hiçbir ihtiyacım yoktur. Bu sözü Rasûlullah'dan bir kerre yahut iki kerre yahut üç kerre (yedi defaya kadar saydı) işitmemiş olsaydım bunu ebediyyen tahdîs etmezdim. Fakat ben bunu Rasûlullah'dan daha çok defa işittim, dedi.

(٥٣) باب لا تحروا بصلاتكم طلوع الشمس ولا غروبها

٢٩٥ — (٨٣٣) حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ . حَدَّثَنَا بَهْزٌ . حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ . حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ أَنَّهَا قَالَتْ: وَهِمَ عُمَرُ . إِنَّمَا نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ يُتَحَرَّى طُلُوعُ الشَّمْسِ وَغُرُوبُهَا.

(53) «(KILACAĞINIZ) NAMAZ İÇİN GÜNEŞİN DOĞMA VE BATMA ZAMANLARINI TAHARRÎ ETMEYİNİZ» BÂBI

295 — (833) .... : Âişe (R): Umer yanılmıştır. Rasûlullah (S) ancak güneşin tulûu ile gurubunun taharrî edilmesinden nehiy buyurmuştur, dedi [92].

٢٩٦ — (...) وحدّثنا حَسَنٌ الْحُلْوَانِيُّ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ أَنَّهَا قَالَتْ : لَمْ يَدَعْ رَسُولُ اللهِ ﷺ الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ. قَالَ فَقَالَتْ عَائِشَةُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا تَتَحَرَّوْا طُلُوعَ الشَّمْسِ وَلَا غُرُوبَهَا . فَتُصَلُّوا عِنْدَ ذَلِكَ » .

296 — ( ) .... : Âişe (R): Rasûlullah (S), ikindiden sonra iki rek'at namazı bırakmadı, dedi. Yine Ummu'l-Mu'minîn Âişe dedi ki: Rasûlullah: «Güneşin ne doğma ve ne de batma zamanlarını taharrî (yani intihâb) edib de tam bu vakıtlarda namaz kılmayınız» buyurdu.

---

92. Âişe hadîsi hakkında Beyhakî: «Âişe (R), Peygamber'i ikindiden sonra namaz kılar gördüğü için Peygamber'in nehyini ıtlakına hamletmeyib taharrî kasdına hamletmiştir. Halbuki mutlak nehiy birçok sahâbîden muteaddid hadîslerle sâbit olduğu için Hz. Umer vehm etmiştir demek sahîh olmaz. Peygamber'in bu namazı ya kazâ idi, yahut kendi zatına âid bir hususiyet idi» diyor.

Hakîkaten bundan sonraki bâbın hadîsinde Peygamber, öğlenin son iki rek'at sünnetini vaktında meşguliyetinden dolayı kılamadığı için ikindiden sonra kazâ olarak kıldığını bizzat tasrîh buyurmuştur. Böyle sünneti kazâ etmek de onun kendi Peygamberlik husûsiyetlerindendir.

Bunları tahkîk edib bizlere ulaştıran sahâbîlerden ve bil'umum ilim ehlinden Allah râzıy olsun ve ben nâçiz *Mehmed Sofuoğlu* kulunu da onlarla beraber haşreylesin! Âmîn.

(٥٤) باب معرفة الركعتين اللتين كان يصليهما النبي صلى الله عليه وسلم بعد العصر

٢٩٧ – (٨٣٤) حدثني حرملة بن يحيى التجيبي. حدثنا عبد الله بن وهب. أخبرني عمرو (وهو ابن الحارث) عن بكير، عن كريب مولى ابن عباس؛ أن عبد الله بن عباس وعبد الرحمن بن أزهر والمسور بن مخرمة أرسلوه إلى عائشة زوج النبي ﷺ. فقالوا: اقرأ عليها السلام منا جميعا وسلها عن الركعتين بعد العصر. وقل: إنا أخبرنا أنك تصلينهما. وقد بلغنا أن رسول الله ﷺ نهى عنهما. قال ابن عباس: وكنت أضرب مع عمر بن الخطاب الناس عليها. قال كريب: فدخلت عليها وبلغتها ما أرسلوني به. فقالت: سل أم سلمة. فخرجت إليهم فأخبرتهم بقولها. فردوني إلى أم سلمة، بمثل ما أرسلوني به إلى عائشة. فقالت أم سلمة: سمعت رسول الله ﷺ ينهى عنهما. ثم رأيته يصليهما. أما حين صلاهما فإنه صلى العصر. ثم دخل وعندي نسوة من بني حرام من الأنصار. فصلاهما. فأرسلت إليه الجارية فقلت: قومي بجنبه فقولي له: تقول أم سلمة: يا رسول الله! إني أسمعك تنهى عن هاتين الركعتين. وأراك تصليهما؟ فإن أشار بيده فاستأخري عنه. قال ففعلت الجارية. فأشار بيده. فاستأخرت عنه. فلما انصرف قال «يا بنت أبي أمية! سألت عن الركعتين بعد العصر. إنه أتاني ناس من عبد القيس بالإسلام من قومهم. فشغلوني عن الركعتين اللتين بعد الظهر. فهما هاتان».

(54) NEBİY (S) İN İKİNDİDEN SONRA KILAR OLDUĞU İKİ REK'ATI TANIMA BÂBI

297 — (834) .... : İbn Abbas'ın kölesi Kurayb'dan, (şöyle demiştir): Bir kerre İbn Abbâs, Misveru'bnu Mahreme ve Abdurrahmani'bnu Ezher (R), kendisini Âişe'ye gönderib şöyle dediler. Hepimizden Hz. Âişe'ye selâm söyle ve ikindinin farzından sonraki iki rek'at nâfile namazın hükmünü ondan sor. Bu namazı kıldığından haberdar olduğumuzu, halbuki Rasûlullah (S) ın bu iki rek'at namazdan sahâbîleri men ettiği haberi bize bâliğ olduğunu söyle, dediler.

İbn Abbas (ilâve ederek): Ben, Umeru'bnu'l-Hattâb ile birlikte halktan böyle iki rek'at namaz kılanları döverdim, demişti.

Kurayb dedi ki: Hz. Âişe'nin huzuruna girdim. Beni gönderen zevatın benimle gönderdikleri haberi kendisine teblîğ ettim. Hz. Âişe bana cevaben: Sen bu meseleyi Ummu Seleme'ye sor dedi. Ben de huzurundan çıktım ve gelib bu üç zata Hz. Âişe'nin cevabını söyledim. Bunlar Hz. Âişe'ye gönderdikleri gibi bu defa da beni Ummu Seleme'ye gönderdiler.

Ummu Seleme dedi ki: Rasûlullah (S) dan hakîkaten ikindiden sonraki bu iki rek'ati nehyettiğini işittim. Sonra bir kerre de Peygamber'in ikindi namazı kıldığı sırada iki rek'at namaz daha kıldığını gördüm. (Şöyle ki:) Rasûlullah benim odama gelmişti. Fakat o sırada yanımda Ensârdan, Benû Harâmdan birtakım kadın (konuk) lar bulunuyordu. Rasûlullah iki rek'at namaz kılmağa başladı. Onun böyle ayrıca iki rek'at daha namaz kıldığını görünce kendisine bir kız gönderdim. Ve kıza dedim ki: Peygamberin yanında dur. Yâ Rasûlallah! Sana Ummu Seleme şu iki rek'at namazdan nehyettiğini işittim. Halbuki şimdi kıldığını görüyorum, diye soruyor de. Eğer Rasûlullah (namazda bulunduğuna) eliyle işâret ederse huzurundan geri çekil.

Kız bu emri yerine getirdi ve hakîkaten Peygamber eliyle işâret etmekle kız geri çekildi. Rasûlullah namazdan fâriğ olunca (bana hitab ederek): Yâ Ebâ Umeyye kızı! İkindi namazından sonra kıldığım iki rek'at namazdan suâl etmiş idin, bunun sebebi şudur, buyurdu: Bana Abdulkays kabîlesinden bazı kimseler (islâma girmek için) gelmişlerdi. Bunlar şu öğlen namazından sonraki iki rek'at (nâfile) rek'atdan beni meşgul edib alıkoymuşlardı. Bu kıldığım iki rek'at namaz öğlenin, o iki rek'at son sünnetidir» [93].

٢٩٨ – (٨٣٥) حدثنا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ . قَالَ ابْنُ أَيُّوبَ : حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ (وَهُوَ ابْنُ جَعْفَرٍ) . أَخْبَرَنِي مُحَمَّدٌ (وَهُوَ ابْنُ أَبِي حَرْمَلَةَ) قَالَ : أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ ؛ أَنَّهُ سَأَلَ عَائِشَةَ عَنِ السَّجْدَتَيْنِ اللَّتَيْنِ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّيهِمَا بَعْدَ الْعَصْرِ ؟ فَقَالَتْ : كَانَ يُصَلِّيهِمَا قَبْلَ الْعَصْرِ . ثُمَّ إِنَّهُ شُغِلَ عَنْهُمَا أَوْ نَسِيَهُمَا فَصَلَّاهُمَا بَعْدَ الْعَصْرِ ثُمَّ أَثْبَتَهُمَا . وَكَانَ إِذَا صَلَّى صَلَاةً أَثْبَتَهَا .
(قَالَ يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ : قَالَ إِسْمَاعِيلُ : تَعْنِي دَاوَمَ عَلَيْهَا) .

93. Bu hadîsden şu hükümler çıkarılmıştır:

a. Namaz kılan kimsenin başkasının sözünü dinleyib anlamasının cevâzı ve bunun namaza zarar vermemesi.

b. Musallînin hafif fiillerden sayılan herhangi bir fiil ve hareketle işâret etmesinin namazı bozmıyacağı.

c. Her âlimin, kendisinden yüksek ilim ve fazîlet sâhiblerine meseleyi tamâmiyle berraklaştırmak için murâcaat etmesinin müstehab olduğu.

d. İşiterek gelen *vâhid* haberinin ve kadın haberinin kabûlu.

e. Mu'minlerin anası Ummu Seleme'nin müstesna zekâ ve metâneti ve suâl hususunda gösterdiği ince ruhluluğu. Sonra dîn işine ihtimâm ve ilgilenme derecesi.

f. Müekked sünnetlerin kazasının müstehab olduğu ki İmâm Şâfiî'nin mezhebidir ve bu hadîs ile istidlâl etmiştir. Ebu Hanîfe'ye göre yalnız sabah namazının sünnetini farzıyle beraber o günün zevâlinden evvel kazâ etmek mustehabdır. Başka sünnetlerin, değildir. Sünnetlerin kazâ edilmemesi âlimler cumhurunun mezhebidir. Bu hadîsde bildirilen öğlen sünnetinin kazâsı keyfiyeti ise Peygamber'in şahsına mahsûs bir husûsiyet idi. Çünkü bu hadîsin diğer bir rivâyet tarikında Ummu Seleme: Yâ Rasûlallah! Bu iki rek'at öğlenin sünnetini kaçırdığınızda hep böyle kazâ eder misiniz? diye Rasûlullah'dan sordum da: «Hayır, kazâ etmem» buyurdu, demiştir.

298 — (835) .... : Ebû Seleme şöyle haber verdi :

Kendisi Âişe (R) den Rasûlullah (S) ın ikindiden sonra kılmakta olduğu iki rek'atın mahiyetinden sordu. Âişe:

Rasûlullah, o iki rek'atı ikindi namazından önce kılardı. Sonra kendi meşgûl edilib bunlardan alı konuldu, yahut o iki rek'atı kılmayı unuttu da bunun üzerine o iki rek'atı kıldı. Sonra onları tesbît etti. Kendisi herhangi bir namaz kıldığı zaman onu tesbît ederdi. (Râvî Yahyâ ibn Eyyûb dedi ki: İsmail; Âişe, Rasûlullah o namaza devam ederdi, demek istiyor dedi).

٢٩٩ — (...) حدثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا جَرِيرٌ. ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ. حَدَّثَنَا أَبِي. جَمِيعًا عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: مَا تَرَكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ عِنْدِي قَطُّ.

299 — ( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Hişâmu'bnu Urve'den, o da babası Urve'den, o da Âişe'den tahdîs ettiler. Âişe: Rasûlullah (S) benim hücremde ikindiden sonraki iki rek'atı hiç terk etmedi, dedi.

٣٠٠ — (...) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ. ح وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ (وَاللَّفْظُ لَهُ) أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ. أَخْبَرَنَا أَبُو إِسْحَٰقَ الشَّيْبَانِيُّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: صَلَاتَانِ مَا تَرَكَهُمَا رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي بَيْتِي قَطُّ، سِرًّا وَلَا عَلَانِيَةً. رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْفَجْرِ. وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ.

300 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi :

İki namaz vardır ki Rasûlullah (S) onları benim hücremde sirren de, alâniyeten de (yani evinde de dışarda da) hiç terk etmedi: Sabah namazından evvel iki rek'atı, ikindi namazından sonra iki rek'atı.

٣٠١ — (...) وحدثنا ابْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ. قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي إِسْحَٰقَ، عَنِ الْأَسْوَدِ وَمَسْرُوقٍ. قَالَا: نَشْهَدُ عَلَى عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ: مَا كَانَ يَوْمُهُ الَّذِي كَانَ يَكُونُ عِنْدِي إِلَّا صَلَّاهُمَا رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي بَيْتِي. تَعْنِي الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ.

301 — ( ) .... : Esved ve Mesrûk şöyle dediler :

Âişe üzerine şahâdet ederiz ki o şöyle dedi: Benim yanımda bulunuyor olduğu hiçbir gün yoktur ki Rasûlullah (S) benim evimde bu iki rek'at namazı kılmasın.

Hz. Âişe, ikindiden sonraki iki rek'ati kasdediyor [94].

(٥٥) باب استحباب ركعتين قبل صلاة المغرب

٣٠٢ – (٨٣٦) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ. جَمِيعًا عَنِ ابْنِ فُضَيْلٍ. قَالَ أَبُو بَكْرٍ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنْ مُخْتَارِ بْنِ فُلْفُلٍ. قَالَ: سَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ عَنِ التَّطَوُّعِ بَعْدَ الْعَصْرِ؟ فَقَالَ: كَانَ عُمَرُ يَضْرِبُ الْأَيْدِي عَلَى صَلَاةٍ بَعْدَ الْعَصْرِ. وَكُنَّا نُصَلِّي عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ، قَبْلَ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ. فَقُلْتُ لَهُ: أَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ صَلَّاهُمَا؟ قَالَ: كَانَ يَرَانَا نُصَلِّيهِمَا. فَلَمْ يَأْمُرْنَا وَلَمْ يَنْهَنَا.

(55) AKŞAM NAMAZINDAN EVVEL İKİ REK'AT NAMAZIN MUSTEHABLIĞI BÂBI

302 — (836) .... : Muhtâru'bnu Fulful dedi ki :

Enes ibn Mâlik'e, ikindiden sonraki tatavvu' namazından sordum. Enes: Umer, ikindiden sonraki bir namazdan dolayı ellere vurur idi. Bizler Peygamber (S) zamanında güneşin batmasından sonra ve akşam namazından evvel iki rek'at namaz kılardık, dedi. Ben: Rasûlullah (S) bu iki rek'atı kılmış mıdır? diye sordum. O da: Bizim bu iki rek'atı kıldığımızı Rasûlullah görürdü fakat bize bununla ne emretti, ne de bizleri bundan nehyetti, dedi.

٣٠٣ – (٨٣٧) وحدثنا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ (وَهُوَ ابْنُ صُهَيْبٍ) عَنْ أَنَسِ ابْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: كُنَّا بِالْمَدِينَةِ. فَإِذَا أَذَّنَ الْمُؤَذِّنُ لِصَلَاةِ الْمَغْرِبِ ابْتَدَرُوا السَّوَارِيَ. فَيَرْكَعُونَ رَكْعَتَيْنِ رَكْعَتَيْنِ. حَتَّى إِنَّ الرَّجُلَ الْغَرِيبَ لَيَدْخُلُ الْمَسْجِدَ فَيَحْسِبُ أَنَّ الصَّلَاةَ قَدْ صُلِّيَتْ، مِنْ كَثْرَةِ مَنْ يُصَلِّيهِمَا.

303 — (837) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi :

Biz Medîne'de bulunuyorduk. Muezzin akşam namazı için ezân okuduğu zaman Peygamber'in sahâbîlerinden birçok kimseler acele ile direk-

94. İkindi namazından sonra gurub zamanında namaz kasdetmemek şartıyle nâfile kılmayı tecvîz eden fakîhler, metindeki hadîs ile o ma'nâda olan rivâyetlere tutunmuşlardır. Fakîhlerin bu meseledeki ihtilâflarını daha evvelki hâşiyelerde işâret etmiştik. Bu nâfileyi mutlaka mekrûh görenler ise yalnız râtibelerden kaçırılmış namazların kazâları câiz olduğuna hükmetmişler ve Rasûlullah'ın bu muvâzabatını kendi Peygamberlik husûsiyetlerinden saymışlardır. Delîlleri de Âişe'nin azadlısı Zekvân'ın rivâyet ettiği şu hadîsdir ki bunda Mu'minlerin anası Âişe: Rasûlullah, ikindiden sonra namaz kılardı da o namazdan nehyederdi. Kezâlik visâl orucu tutardı da visâl orucundan nehyederdi, demiştir. Visâl orucu birkaç gün fasılasız olarak iftar etmeksizin oruç tutmaktır ki en râcih kavle göre bu da Peygamber'in hasîsalarından olub — İnşâallah ilerde görüleceği üzere — ümmet bundan nehiy buyurulmuştur. Âlimler arasında visâl orucunun hurmet ve kerâhati ve gücü yetene cevâzı hakkında görüş ayrılıkları vardır.

lere doğru durub ikişer rek'at namaz kılarlardı. Hatta bazan yabancı bir kimse mescide girerdi de bu iki rek'atı kılanların çokluğundan dolayı farz namazı kılınmış sanırdı [95].

(٥٦) باب بين كل أذانين صلاة

٣٠٤ — (٨٣٨) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا أبو أسامة ووكيع عن كهمس. قال: حدثنا عبد الله بن بريدة عن عبد الله بن مغفل المزني؛ قال: قال رسول الله ﷺ «بين كل أذانين صلاة» قالها ثلاثا. قال في الثالثة «لمن شاء».

(...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبد الأعلى عن الجريري، عن عبد الله بن بريدة، عن عبد الله بن مغفل، عن النبي ﷺ، مثله. إلا أنه قال: في الرابعة «لمن شاء».

(56) «HER EZÂN İLE KAMET ARASINDA BİR NAMAZ VARDIR» BÂBI

304 — (838) .... : Abdullahi'bnu Muğaffel el-Muzenî (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) üç kerre: «Her iki ezân (yani her ezân ile kamet) arasında bir namaz vardır. Her iki ezân arasında bir namaz vardır» buyurduktan sonra üçüncüde: «(Kılmak) isteyen için» sözünü ilâve etti [96].

---

95. Buhârî'deki lafız şöyledir:

«Muezzin ezân okuduğu vakıt Nebiy (S) in sahâbîlerinden birçok kimseler acele ile direklere doğru namaz kılarlardı. Tâ Peygamber çıktığı vakıt onları öğle, akşam namazının farzından evvelki iki rek'atı kılmakla meşgul bulurdu. Ezân ile ikamet arasında çok bir şey yok idi» (*Buhârî, ezân, kem beyne'l-ezân ve'l-ikame*).

Görülüyor ki Peygamber devrinde akşam ezânı ile akşam namazı arasında iki rek'at namaz kılınıyormuş. Peygamber'in bunu kılmamış olması müstehablığı nefyetmez. Yalnız râtibelerden olmadığına delâlet eder. Nitekim Ahmed ibn Hanbel ile İshâk ibn Râhûye ve hadis ehlinin çoğu bu iki rek'atın müstehab olduğuna kaildirler. Hanefî'ler ise kerâhatine kaildirler.

96. Buhârî bu hadîsi (*ezân, kem beyne'l-ezân ve'l-ikame...*) babında ezân ile ikamet arasında ne kadar fâsıla bırakılmak gerekeceğini bildirmek için sevketmiştir. Bu işârete göre ikisi arasında bir namaz kılacak kadar fâsıla bırakmak lâzım gelir. Tâki bu müddet zarfında cemâat hazırlanıb, abdestlerini alıb toplanabilsinler. Tirmizî ile Hâkim'in rivâyet ettikleri bir hadîs meâlen şöyledir: «Bilâl, ezân okuduğun vakıt ağır ağır oku. İkamet ettiğin vakıt da çabuk çabuk oku. Bir de ezanın ile ikametin arasında taâm edene yiyeceğini yiyecek, su içene suyunu içecek, sıkışmış olana hâcetini kazâ için halâya girib çıkacak kadar vakıt bırak. Siz de ey cemâat, beni kalkmış görmedikce kalkmayınız».

Bu hadîs fâsıla mikdarını göstermekte metindeki hadisden daha sarîhtir. Yalnız bunun senedi zayıf görülmüştür.

Ezândan hemen sonra namazı ikame etmek mekrûhtur. Yukarda zikredilen maksadlar hâsıl olacak kadar muezzinin beklemesi lâzımdır. Bu mikdarın takdîrinde fakîhler ayrı ayrı görüşler ileri sürmüşlerdir.

( ) .... : Buradaki râvî de yine Abdullah ibn Muğaffel'den, o da Nebiy (S) den yukarıki hadîsin benzerini rivâyet etti. Şukadar var ki burada: Rasûlullah, «istiyen için» kaydını dördüncü defasında îrâd buyurmuştur.

(٥٧) باب صلاة الخوف

٣٠٥ – (٨٣٩) حدثنا عبد بن حميد. أخبرنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن الزهري، عن سالم، عن ابن عمر؛ قال: صلى رسول الله ﷺ صلاة الخوف. بإحدى الطائفتين ركعة. والطائفة الأخرى مواجهة العدو. ثم انصرفوا وقاموا في مقام أصحابهم. مقبلين على العدو. وجاء أولئك. ثم صلى بهم النبي ﷺ ركعة. ثم سلم النبي ﷺ. ثم قضى هؤلاء ركعة. وهؤلاء ركعة.

(..) وحدثنيه أبو الربيع الزهراني. حدثنا فليح عن الزهري، عن سالم بن عبد الله بن عمر، عن أبيه؛ أنه كان يحدث عن صلاة رسول الله ﷺ في الخوف ويقول: صليتها مع رسول الله ﷺ، بهذا المعنى.

(57) KORKU NAMAZI BÂBI

305 — (839) .... : İbn Umer (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) korku namazını iki tâifenin biriyle bir rek'at kıldı. Bu sırada öteki tâife düşmanı karşılıyordu. Sonra bir rek'atı Peygamberle birlikte kılanlar ayrılıb gittiler ve arkadaşlarının yerinde düşmana karşı yönelerek durdular. Bu sefer kılmıyan gurub geldi. Sonra Peygamber onlara da bir rek'at kıldırdı. Sonra yanındaki gurub bir rek'atı kazâ etti. Öteki gurub da bir rek'atı kazâ etti[97].

---

97. Burada anlatılacak olan namaz *Salâtu Havf* yani korku namazıdır. Allah Teâlâ: «*Namazlara bâhusus orta namaza devam ediniz. Allah'ın divanına tam huşû' ve tâatla durunuz*» (el-Bakara: 238) âyetiyle farz namazları husûsî vakıtlarında edâya devam etmeyi fermân buyurduğu gibi bu farzın hiçbir vechile sâkıt olmıyacağını i'lâm için de: «*Eğer bir korku halinde iseniz yaya veya suvârî olarak giderken kılın. Emniyeti bulduğunuz vakıt da böyle bilmediğiniz şeyleri size öğrettiği gibi hemen Allah'ı zikredin*» (el-Bakara: 239) buyurmuştur. Bu takdîrde îmâ ile olsun yine namaz kılınacak demektir.

Dînin direği olan namaz farzı, iki şahâdet gibi hemen hemen hiçbir sebeb ile sâkıt olmıyacak bir vecîbe olduğu için ne sıhhat halinde, ne hastalık halinde, ne hazarda, ne seferde, ne kudret halinde, ne acz hâlinde, ne korku halinde, ne emînlik hâlinde mukellefden sâkıt olmaz. Farziyeti hiçbir zaman düşmez.

Şurası da muhakkaktır ki muslimanların ma'nevî ilerleme ve yükselmesi gibi dünyevî emniyet ve selâmetleri de namazın Peygamber tarafından tahdîd ve ta'lim edilen sûrette güzelce muhâfazasıyle pek ziyâde alâkalıdır.

«*Sana vahyedilen Kitabı güzel güzel oku ve namazı dosdoğru kıl. Çünkü namaz, edebsizlikten akıl ve dîne uymıyan her şeyden alıkor. Allah'ı zikretmek elbette en büyük iştir. Allah ne yaparsanız bilir*» (el-Ankebût: 45) âyeti namaza bütün âdâb ve er-

( ) .... : Buradaki râvîler de İbn Umer'den tahdîs ettiler kı, o; Rasûlullah'ın korku hâlindeki namazını anlatır ve: Ben Rasûlullah (S) ile birlikte bu namazı kıldım, derdi. Bu hadîs de yukarıkinin ma'nâsındadır.

٣٠٦ – (...) وحدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدّثنا يحيى بن آدم عن سفيان، عن موسى بن عقبة، عن نافع، عن ابن عمر؛ قال: صلّى رسول الله ﷺ صلاة الخوف في بعض أيامه. فقامت طائفة معه وطائفة بإزاء العدوّ. فصلّى بالذين معه ركعة ثم ذهبوا. وجاء الآخرون فصلّى بهم ركعة. ثم قضت الطائفتان ركعة ركعة. قال وقال ابن عمر: فإذا كان خوف أكثر من ذلك فصلّ راكبا، أو قائما. تومئ إيماء.

306 — ( ) .... : İbnu Umer (R) şöyle dedi:

---

kânıyle devam eden musliman cemâatından her birini ferd ferd fahşâ ve münkere düşmekten tenzîh ettiği gibi ferdleri bu vasıflarla bezenmiş olan cemâatın da dünyevî ve uhrevî selâmette olacağını iş'âr eder. Her halde namaz iki şehâdetten sonra dînin en büyük bir rüknü olub nasıl imkân bulunabilirse kılınmak lazımdır.

Konumuz olan *korku namazının* cemâatla edâsı keyfiyeti Kur'ân ile sâbit olduğu gibi sünnet ile de sabittir. Rasûlullah, korku namazını defalarca ve duruma göre muhtelif sûretlerde kıldırdığı sahîh rivâyetlerle bilinmektedir. Korku namazının Kur'ândan delili yukarda zikrettiğimiz el-Bakara: 239 âyeti ile Nisâ Sûresinin şu meâldeki âyetleridir:

«Yer yüzünde sefere çıktığınız zaman, eğer kâfirlerin size fenalık yapacağından endişe ederseniz, namazdan kısaltmanızda üzerinize bir vebal yoktur. Şüphesiz ki kâfirler sizlerin apaçık düşmanınızdır. Sen de içlerinde bulunub da kendilerine namaz kıldırdığın vakıt onlardan bir kısmı seninle birlikte dursun, silâhlarını yanlarına alsınlar. Bu sûretle secde ettikleri zaman da arka tarafınızda bulun (ub düşmana karşı dur) *sunlar.* (Bundan sonra) *henüz namazını kılmamış olan diğer kısmı gelib seninle beraber namazlarını kılsınlar ve onlar da ihtiyat tedbîrlerini ve silâhlarını alsınlar. O küfredenler arzu eder ki siz silâhlarınızdan ve eşyanızdan gâfil olasınız da üstünüze derhal bir baskın yapsınlar. Eğer size yağmurdan bir eziyet olursa, yahut hasta bulunursanız silâhlarınızı koymanızda üzerinize vebal yoktur.* (Fakat yine) *bütün ihtiyât tedbîrlerini alın. Şüphe yoktur ki Allah kâfirlere hor ve hakîr edici bir azâb hazırlamıştır. Artık namazınızı bitirdiğiniz vakıt ayakta iken, otururken ve yanlarınız üzerinde iken Allah'ı anın. Sükûn ve emniyet haline geldiğiniz vakıt ise namazınızı dosdoğru kılın. Çünkü namaz mu'minler üzerine vakıtları belli bir farz olmuştur»* (en-Nisâ: 101-103).

Bil fiil harb olmaksızın yalnız düşman hucumundan korkulan zamanlarda, korku namazının cemâatle edâ sûretini mücmelen bildiren bu âyetlere göre imam cemâatı ikiye böler. Bir takımı ilk rek'atını imam ile birlikte kıldıktan sonra, düşmanı bekleyib gözetlemek hizmetlerinden dolayı namaza iştirak etmemiş olan diğer takım o rek'atı kılanların yerlerine geçib kendi yerlerini onlara terk ederler ve ikinci rek'atı onlar imam ile kılarlar. Cemâatten her ferdin imam arkasında edâ ettiği mikdar, Kitabu'llah'ın zâhirine göre işte böyle bir tek rek'at olub diğer rek'at veya rek'atların nasıl tamamlanacağı da sünnet ile ve mütaaddid rivâyetlerle sâbittir.

Korku Namazı hakkındaki hadîslerin bu namazı değişik şekillerde ifâde ve ta'rîf etmesi, Peygamber'in bu namazların herbirini birer vakıtda *«İhtiyat tedbîrlerini ve silâhlarını alsınlar»* (en-Nisâ: 103) âyeti mantûkunca düşman taarruzundan sakınmaya ve şerrinden korunmaya en elverişli vaziyeti ihtiyaten seçmiş olduğuna delâlet eder. Bundan dolayı namazın edâ ediliş sûretlerinde büyük ihtilâflar olmakla beraber fakîhler tercîh ettikleri sûretlerden dolayı birbirlerini hatâlı görmemişlerdir. Nitekim İmam

Rasûlullah (S) harb günlerinin bazısında korku namazı kıldı. Bir gurub kendisi ile birlikte kılarken öteki gurub da düşman karşısında durdu. Peygamber, yanında bulunanlar ile bir rek'at kıldıktan sonra onlar gittiler ve ötekiler geldiler. Onlar da ikinci rek'atı kıldı. Sonra her iki gurub kalan birer rek'atlarını kazâ ettiler. Râvî: İbnu Umer'in korku bundan da fazla olursa hayvanına binmiş vaziyette yahut ayakta iken îmâ ederek, kıl, dediğini söyledi.

٣٠٧ – (٨٤٠) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ أَبِي سُلَيْمَانَ
عَنْ عَطَاءٍ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ . قَالَ : شَهِدْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ صَلَاةَ الْخَوْفِ . فَصَفَّنَا صَفَّيْنِ : صَفٌّ
خَلْفَ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَالْعَدُوُّ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ . فَكَبَّرَ النَّبِيُّ ﷺ وَكَبَّرْنَا جَمِيعًا . ثُمَّ رَكَعَ وَرَكَعْنَا جَمِيعًا .
ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ وَرَفَعْنَا جَمِيعًا . ثُمَّ انْحَدَرَ بِالسُّجُودِ وَالصَّفُّ الَّذِي يَلِيهِ . وَقَامَ الصَّفُّ الْمُؤَخَّرُ
فِي نَحْرِ الْعَدُوِّ . فَلَمَّا قَضَى النَّبِيُّ ﷺ السُّجُودَ ، وَقَامَ الصَّفُّ الَّذِي يَلِيهِ ، انْحَدَرَ الصَّفُّ الْمُؤَخَّرُ بِالسُّجُودِ .
وَقَامُوا . ثُمَّ تَقَدَّمَ الصَّفُّ الْمُؤَخَّرُ . وَتَأَخَّرَ الصَّفُّ الْمُقَدَّمُ . ثُمَّ رَكَعَ النَّبِيُّ ﷺ وَرَكَعْنَا جَمِيعًا . ثُمَّ رَفَعَ
رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ وَرَفَعْنَا جَمِيعًا . ثُمَّ انْحَدَرَ بِالسُّجُودِ وَالصَّفُّ الَّذِي يَلِيهِ الَّذِي كَانَ مُؤَخَّرًا فِي الرَّكْعَةِ الْأُولَى .
وَقَامَ الصَّفُّ الْمُؤَخَّرُ فِي نُحُورِ الْعَدُوِّ . فَلَمَّا قَضَى النَّبِيُّ ﷺ السُّجُودَ وَالصَّفُّ الَّذِي يَلِيهِ . انْحَدَرَ الصَّفُّ الْمُؤَخَّرُ
بِالسُّجُودِ . فَسَجَدُوا . ثُمَّ سَلَّمَ النَّبِيُّ ﷺ وَسَلَّمْنَا جَمِيعًا . قَالَ جَابِرٌ : كَمَا يَصْنَعُ حَرَسُكُمْ هَؤُلَاءِ بِأُمَرَائِهِمْ .

Ahmed ibn Hanbel, sahîh kitablarda naklolunan bu namazların her hangisi kılınsa câiz olacağına kaildir.

Bu rivâyetlerin bir veya ikisini diğerlerine tercih eden fakîhlerin kimi hadîslerin evvel veya sonra vârid olmasını arayıb muteahhir olanlarını almışlardır. İmâm Mâlik ve Şâfiî gibi kimi bu haberlerden hangisinin râvîleri daha çok ve daha adl ise ona tutunmuşlardır. Hanefî imamları gibi bir takımları da zâhiri, Kur'ânın ta'rîfine en muvâfık olan hadîs hangisi ise onu kabul etmekle beraber yine muhâliflerini ayıblamaktan çekinmişlerdir. İmâm Ebû Hanîfe ile ona tâbi' olan müctehidler, Allah'ın kitabı mütevâtir ve kesin olub, âhâd haberleri ise —sahîh olsalar da— zan ifade ettiklerinden kitabın zâhirine uygun olan haberler doğrudur, derler.

Korku namazı seferde olduğu gibi hazarda da kılınabilir. Lâkin Hanefîlere göre mukîmlerin namazı da musâfir olanların korku namazı gibi iki rek'at olur. İmâm Şâfiî ile İmâm Ahmed'in ve meşhur kavline göre İmâm Mâlikin de kavilleri budur.

Korku namazı âyetleriyle buna dâir hadîsler fazla olarak cemâatla namaz kılmanın ehemmiyetini pek açık gösteriyor. Namazın cemâatla edâ edilebilmesi için başka hiçbir namazda câiz olamıyacak, başka namazı bilicmâ' bozacak birçok hareketlerin yapılmasına da musâade buyurulmuştur ki münferiden namaz kılındığı takdîrde bunların hiçbirine hâcet kalmaz. İşte bütün bunlar mu'tâd günlük namazları cemâatla edâ etmeyi vâcib görenlerin elinde epey kuvvetli delîller oluyor.

Bu hadîs, korku şiddetli olmadığına göre kılınacak korku namazı hakkındadır. Korkunun çok şiddetli olduğu zamanki korku namazı ise, *«ayakta ve suvârîler olarak*

307 — (840) .... : Câbir ibn Abdillah (R) şöyle dedi:

Ben Rasûlullah (S) ile birlikte korku namazının kılınmasında hâzır bulundum. Bizi iki saf yaptı. Bir saf Rasûlullah'ın arkasında durdu. Düşman da bizimle kıble arasında bulunuyordu. Peygamber tekbîr aldı. Biz de beraberce tekbîr aldık. Sonra (kırâatı müteakıb) rukûa vardı. Biz de beraberce rukûa vardık. Sonra rukû'dan başını kaldırdı, biz de beraberce kaldırdık. Sonra Rasûlullah ve kendisini ta'kîb eden halk secdeye gitti. Geride bırakılan saf düşman karşısında durdu. Peygamber ve kendisini ta'kîb eden saf sucûdu bitirib kalkınca gerideki saf secdeye vardı ve kalktılar. Sonra geride bırakılan saf ileri geçti, öndeki saf da geriye çekildi. Sonra (kırâatı müteakıb) Peygamber rukûa vardı, biz de beraberce rukûa vardık. Sonra rukû'dan başını kaldırdı, biz de beraberce kaldırdık. Sonra Peygamber ve ilk rek'atı kılarken geride bırakılmış olub şimdi hemen Peygamber'in ardında bulunan saf secdeye vardılar. Bu sefer geride düşman karşısında bulunan saf kalktı, Peygamber ile kendisini ta'kîb eden saf secdeyi bitirince geriye bırakılan saf secdeye gidib secde ettiler. Sonra Peygamber selâm verdi, biz de beraberce selâm verdik [98].

Câbir: Sizin şu muhafızlarınızın, vâlîlerini (emîrlerini) korumak için yaptıkları gibi, dedi.

---

kılın» el-Bakara: 239 âyetinde ve onu andıran hadîslerde gösterildiği gibi îmâ ve işâretle nasıl ve ne tarafa durmak mumkin ise öylece kılınacak ve asla terk olunmıyacaktır. Fakat düşman ile bilfiil kıtâl esnasında bunların hiçbiri yapılamaz. Hareket namazı bozacağından o zaman namazı kazâya bırakmak zarûrî olur. Nitekim *Handak* muharebesinde *Ahzab günü* güneş batıncaya kadar böyle olmuştu da Rasûlullah dört namazı kazaya bırakmış ve gurubtan sonra tertîbi ile kazâ eylemiştir.

98. Bu namazda birinci saf, Rasûlullah'ın arkasında durub ikinci saf da daha arkada tahiyyata oturur gibi yüzleri Peygamber'in sırtına yönelmiş vaziyette oturmuşlar. Her iki tâife, Rasûlullah iftitah tekbîri aldıktan sonra birinci saf birinci rek'atı ikmâl edinceye kadar geridekiler o oturuş vaziyetini bozmaksızın oturub beklemişler. Birinci saf kıyâma kalkınca gerisin geriye arkaya gidib oturmuşlar, arkadakiler ileri gecip bir rek'atı cemâatla kılmışlar. Peygamber selâm verir vermez her iki tâife ayağa kalkıb kendi kendilerine rukû ile secdeleriyle birer rek'at kılmışlar. Bu da düşman kıble tarafında olduğu vakıtta kılınan korku namazlarından birinin şeklidir. Korku namazının böyle düşman vaziyeti ve hali îcâbına göre kılınmış on kadar sûreti rivâyet edilmişdir.

٣٠٨ – (...) حدّثنا أحمد بن عبد الله بن يونس. حدّثنا زهير. حدّثنا أبو الزبير عن جابر. قال:
غزونا مع رسول الله ﷺ قوما من جهينة. فقاتلونا قتالا شديدا. فلما صلّينا الظهر قال المشركون:
لو ملنا عليهم ميلة لاقتطعناهم. فأخبر جبريل رسول الله ﷺ ذلك. فذكر ذلك لنا رسول الله ﷺ
قال وقالوا: إنه ستأتيهم صلاة هي أحبّ إليهم من الأولاد. فلما حضرت العصر، قال صفّنا صفّين.
والمشركون بيننا وبين القبلة. قال فكبّر رسول الله ﷺ وكبّرنا. وركع فركعنا. ثم سجد وسجد معه
الصف الأول. فلما قاموا سجد الصف الثاني. ثم تأخّر الصف الأول وتقدّم الصف الثاني. فقاموا
مقام الأول. فكبّر رسول الله ﷺ وكبّرنا. وركع فركعنا. ثم سجد وسجد معه الصف الأول.
وقام الثاني. فلما سجد الصف الثاني، ثم جلسوا جميعا، سلّم عليهم رسول الله ﷺ.
قال أبو الزبير: ثم خصّ جابر أن قال: كما يصلّي أمراؤكم هؤلاء.

308 — ( ) .... : Câbir (R) şöyle dedi :

Rasûlullah (S) ile beraber Cuhayne kabîlesinden bir kavme karşı harbettik. Onlar bizimle şiddetli çetin bir harb yaptılar: Üzerlerine bir hamle yapsak da onları bölük bölük yakalasak (yok etsek) dediler. Hemen Cibrîl bunu Rasûlullah'a haber verdi. Rasûlullah da bunu bize söyledi. Onlar: Birazdan muslimanlara bir namaz (vaktı daha) gelecek ki o namaz kendilerine çocuklarından daha sevgilidir, demişler. İkindi namazı vaktı gelince Rasûlullah bizi iki saf yaptı. Muşrikler bizimle kıble arasında bulunuyorlardı. Rasûlullah tekbîr aldı. Biz de tekbîr aldık. O rukû' etti, biz de rukû ettik. Sonra secde etti, onunla beraber birinci saf da secde etti. Kalktıkları zaman ikinci saf secde etti. Sonra birinci saf geriye çekilib, ikinci saf öne geçti ve birincinin yerine durdu. Rasûlullah tekbîr aldı, biz de tekbîr aldık. O rukû' etti, biz de rukû' ettik. Sonra secde etti, onunla beraber birinci saf da secde etti, ikinci saf kalktı. İkinci saf secdeye vardıktan sonra hep beraber oturdular. Rasûlullah onlar üzerine selâm verdi.

Ebu'z-Zubeyr: Sonra Câbir; şu emîrlerinizin kıldıkları gibi demeği bir husûsiyet etti, der.

٣٠٩ – (٨٤١) حدّثنا عبيد الله بن معاذ العنبري. حدّثنا أبي. حدّثنا شعبة عن عبد الرحمن بن القاسم،
عن أبيه، عن صالح بن خوّات بن جبير، عن سهل بن أبي حثمة؛ أن رسول الله ﷺ صلّى بأصحابه في الخوف.
فصفّهم خلفه صفّين. فصلّى بالذين يلونه ركعة. ثم قام. فلم يزل قائما حتى صلّى الذين خلفهم ركعة.
ثم تقدّموا وتأخّر الذين كانوا قدّامهم. فصلّى بهم ركعة. ثم قعد حتى صلّى الذين تخلّفوا ركعة. ثم سلّم.

309 — (841) .... : Sâlihu'bnu Havvât ibn Cubeyr'den, o da Sehlu'bnu Ebî Hasme (R) den; (şöyle demiştir):

Rasûlullah (S) korku zamanında ashâbına namaz kıldırdı: Sahâbîleri kendi arkasında iki saf yaptı, muteakiben kendi arkasındaki safa bir rek'at kıldırdı. Sonra kalktı, daha arkada bulunanlar bir rek'atı kılıncaya kadar kendisi ayakta kaldı. Sonra arkadakiler öne geçti ve önlerinde bulunanlar da geriye gittiler. Rasûlullah yeni gelenlere de bir rek'at kıldırdı. Sonra geri çekilenler bir rek'at kılıncaya kadar oturdu, sonra selâm verdi [99].

٣١٠ — (٨٤٢) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ رُومَانَ، عَنْ صَالِحِ ابْنِ خَوَّاتٍ، عَمَّنْ صَلَّى مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، يَوْمَ ذَاتِ الرِّقَاعِ، صَلَاةَ الْخَوْفِ؛ أَنَّ طَائِفَةً صَفَّتْ مَعَهُ. وَطَائِفَةٌ وُجَاهَ الْعَدُوِّ. فَصَلَّى بِالَّذِينَ مَعَهُ رَكْعَةً. ثُمَّ ثَبَتَ قَائِمًا وَأَتَمُّوا لِأَنْفُسِهِمْ. ثُمَّ انْصَرَفُوا فَصَفُّوا وُجَاهَ الْعَدُوِّ. وَجَاءَتِ الطَّائِفَةُ الْأُخْرَى فَصَلَّى بِهِمُ الرَّكْعَةَ الَّتِي بَقِيَتْ. ثُمَّ ثَبَتَ جَالِسًا. وَأَتَمُّوا لِأَنْفُسِهِمْ. ثُمَّ سَلَّمَ بِهِمْ.

310 — (842) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdis etti. Dedi ki : Mâlik'in huzurunda okudum. O da Yezid ibn Rûmân'dan, o da Sâlih ibn Havvât'-dan, o da Rasûlullah (S) ile beraber Zâtu'r-Rika' gününde korku namazı kılanlardan — ki Sehl ibn Ebî Hasme de o gün Rasûlullah ile o namazı kılanlardandır — (Şöyle demiştir): Askerin bir kısmı Rasûlullah ile beraber (namaz için) saf bağladı. Öbür kısmı da düşman karşısında saf bağladı. Rasûlullah kendisi ile beraber bulunanlara bir rek'at kıldırdı. Sonra Rasûlullah ayakta sâbit kaldı. Kendisi ile bir rek'at kılanlar kendi başlarına (bir rek'at daha) kılarak (iki rek'atı) tamamladılar. Sonra çekildiler ve düşmanın yüzüne karşı saf bağladılar. Ve (düşman karşısında bulunan) öbür tâife gelib Rasûlullah'ın geri kalan bir rek'at namazını onunla birlikte kıldılar. Sonra Rasûlullah (tahiyyata oturdu, namazdan çıkmayıb) oturmakta devam etti. Cemâat da bir rek'at kendi başlarına kılıb tamamladılar. Sonra Rasûlullah bunlarla beraber selâm verdi.

---

99. Korku halinde düşmanın ve harb vaziyetinin icâblarına göre müteaddid şekillerde kılınmış olan bu namazların tatbiki ve yapılan ta'rîfleri dokuz on çeşide varıyor. Bunlar içinde korku namazının en sâde şekli İbnu Ebî Hasme'nin bu rivâyetidir.

İslâm Dini — baş tarafta da söylediğimiz gibi — ibâdetler içinde namaza ve namazın cemiyet halinde kılınmasına pek büyük ehemmiyet vermiştir. Çünkü ubûdiyyetin bütün eserlerinin tam ızhâr edildiği ibâdet ancak namazdır. Onun cemâatla îfâsında ise pek çok içtimaî, ferdî, terbiyevî, ta'limî faydaları vardır.

٣١١ – (٨٤٣) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا عَفَّانُ. حَدَّثَنَا أَبَانُ بْنُ يَزِيدَ. حَدَّثَنَا يَحْيَى ابْنُ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ جَابِرٍ؛ قَالَ: أَقْبَلْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ. حَتَّى إِذَا كُنَّا بِذَاتِ الرِّقَاعِ، قَالَ كُنَّا إِذَا أَتَيْنَا عَلَى شَجَرَةٍ ظَلِيلَةٍ تَرَكْنَاهَا لِرَسُولِ اللهِ ﷺ. قَالَ فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَسَيْفُ رَسُولِ اللهِ ﷺ مُعَلَّقٌ بِشَجَرَةٍ. فَأَخَذَ سَيْفَ نَبِيِّ اللهِ ﷺ فَاخْتَرَطَهُ. فَقَالَ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ: أَتَخَافُنِي؟ قَالَ «لَا» قَالَ: فَمَنْ يَمْنَعُكَ مِنِّي؟ قَالَ «اللهُ يَمْنَعُنِي مِنْكَ» قَالَ فَتَهَدَّدَهُ أَصْحَابُ رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَأَغْمَدَ السَّيْفَ وَعَلَّقَهُ. قَالَ فَنُودِيَ بِالصَّلَاةِ. فَصَلَّى بِطَائِفَةٍ رَكْعَتَيْنِ. ثُمَّ تَأَخَّرُوا. وَصَلَّى بِالطَّائِفَةِ الْأُخْرَى رَكْعَتَيْنِ. قَالَ فَكَانَتْ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ أَرْبَعُ رَكَعَاتٍ. وَلِلْقَوْمِ رَكْعَتَانِ.

311 — (843) .... : Câbiru'bnu Abdillah (R) şöyle dedi :

Rasûlullah ile beraber bir ğazada bulunuyorduk. Nihayet **Zâtu'r-Rika**'ya varıb gölgeli bir ağaç yanına geldiğimizde bu ağacı Rasûlullah'a bıraktık. Muteakiben muşriklerden biri çıka geldi. Rasûlullah'ın kılıcı da bir ağaçta asılmıştı. Gelen muşrik bedevî Peygamber'in kılıcını alıb kınından sıyırarak Rasûlullah'a :

— Benden korkar mısın? dedi. Rasûlullah:

— Hayır korkmam, dedi. Bedevî :

— Benim tecâvüzümden şu anda seni kim koruyabilir? dedi. Rasûlullah :

— Beni senden Allah korur, dedi.

Bu sırada Rasûlullah'ın sahâbîleri (yetişib) onu tehdîd ettiler. Bunun üzerine Bedevî kılıcı kınına soktu ve ağaca astı. Muteakiben namaz için nidâ olundu. Rasûlullah bir tâifeye iki rek'at kıldırdı. Sonra onlar geri çekildiler. Diğer tâifeye de iki rek'at kıldırdı.

Râvî: Rasûlullah'ın dört rek'at, cemâatın iki rek'at namazı oldu, dedi [100].

---

100. Nevevî: Bunun ma'nâsı, Peygamber birinci tâifeye iki rek'at kıldırdı, selâm verdi. Onlar da selâm verdiler. İkinci tâifeye de böylece iki rek'at kıldırdı. Peygamber, ikincisinde nâfile kılıyordu, cemâatı ise farz kılıyorlardı. Şâfiî ve ashâbı bununla istidlâl ederek farz kılanın nâfile kılana iktidasını câiz görürler, der.

Hanefîler: Hadîsi cevâzı ihtilâflı olan bir husûsa hamledib, sıhhatı müttefakun aleyh olan zâhirini terk etmek lâyık olmaz. Bu, kasır âyetinden önce idi yahut ikamet yerindeydi, derler...

٣١٢ - (...) وحدّثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ الدَّارِمِيُّ. أَخْبَرَنَا يَحْيَىٰ (يَعْنِي ابْنَ حَسَّانَ) حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ (وَهُوَ ابْنُ سَلَّامٍ). أَخْبَرَنِي يَحْيَىٰ. أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ؛ أَنَّ جَابِرًا أَخْبَرَهُ؛ أَنَّهُ صَلَّىٰ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ صَلَاةَ الْخَوْفِ. فَصَلَّىٰ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِإِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ صَلَّىٰ بِالطَّائِفَةِ الْأُخْرَىٰ رَكْعَتَيْنِ. فَصَلَّىٰ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ. وَصَلَّىٰ بِكُلِّ طَائِفَةٍ رَكْعَتَيْنِ.

312 — ( ) .... : Câbir (R) haber verdi ki :

Kendisi Rasûlullah (S) ile beraber korku namazı kıldı. Rasûlullah, tâifenin birine iki rek'at kıldırdı. Sonra diğer tâifeye de iki rek'at kıldırdı. Böylece Rasûlullah kendisi dört rek'at, herbir tâifeye de ikişer rek'at kıldırdı.

——— o ———

«Hitâmuhu misk» olması niyâziyle

İKİNCİ CİLDİN SONU

İÇİNDEKİLER

4 — KİTÂBU'S-SALÂT

SAHÎFELER

SAHÎFELER

SAHİFELER

5 — KİTÂBU'L-MESÂCİD VE MEVÂDİU'S-SALÂT

SAHİFELER

SAHİFELER

SAHİFELER

6 — KİTÂBU SALÂTİ'L-MUSÂFİRÎN VE KASRİHÂ

SAHİFELER

SAHİFELER

يا ايها الذين آمنوا لم تقولون مالا تفعلون
كبر مقتاً عندالله ان تقولوا مالا تفعلون

EY İYMÂN EDENLER, YAPMIYACAĞINIZ ŞEY'İ NİÇİN SÖYLERSİNİZ? YAPMIYACAĞINIZ ŞEY'İ SÖYLEMENİZ ALLAH KATINDA ÇOK BUĞZEDİLMİŞDİR.

(es-Saff: 2-3)

ربنا آتنا من لدنك رحمةً
وهيئ لنا من امرنا رشداً

EY RABBIMIZ! BİZE TARAFINDAN BİR RAHMET VER! VE İŞİMİZDEN BİZİM İÇİN BİR MUVAFFAKİYYET HAZIRLA!

(el-Kehf: 10)

